

EL EVAMİRÜ'L-ALA'İYE
Fİ'L-UMURİ'L-ALA'İYE
(SELÇUK NAME)

-I-

İBN BİBİ
(EL-HÜSEYİN B. MUHAMMED
B. ALİ EL-CA'FERİ ER-RUGADİ)

HAZIRLAYAN
MÜRSEL ÖZTÜRK

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

1000 TEMEL ESER

Selçuk-name veya Tarih-i İbn Bibi adıyla da bilinen El-Evami'rü'l-Ala'yye fi'l-Umuri'l-Ala'yye İbn Bibi tarafından 1281 yılında Farsça olarak yazılmış, ünlü tarihçi ve devlet adamı Alaaddin Ata Melik Cüveyni'ye sunulmuştur. 1192-1280 yılları arası Anadolu Selçukluları tarihinin temel kaynağı olan ve halen elyazması halinde bulunan 740 sayfalık geniş kapsamlı bu eserin çevirisi iki cilt halinde yayımlanmaktadır. Birinci cilt, kitabın başlangıcı olan II.Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etmesinden ve o işi yaptıktan kısa bir süre sonra ölümünden (1192) başlayarak I. Alaaddin Keykubad'ın ölümüne (1237) kadar olan kısmı; ikinci cilt ise II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta oturduğundan (1237), II. Gıyaseddin Mes'ud'un 1280 yılında Abaka Han'ın yanına gitmesi olayına kadarki kısmı konu almaktadır.

ISBN 975-17-1587-3

9 789751 715876

ISBN 975-17-1592-X

9 789751 715920

750.000 TL.

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 1833

Yayımlar Dairesi Başkanlığı

1000 Temel Eser Dizisi / 164

IBN BİBİ

(EL-HÜSEYİN B. MUHAMMED

B. ALİ EL-CA'FERİ ER-RUGADİ)

EL EVAMİRÜ'L - ALA'İYE
Fİ'L - UMURİ'L - ALA'İYE
(SELÇUK NAME)

I

Çeviren:

Prof.Dr. Mürsel Öztürk

© T.C. Kültür Bakanlığı, 1996 - ANKARA

ISBN 975 - 17 - 1587 - 3 (Tukım)

· · · · ·

ISBN 975 - 17 - 1592 - X

Kapak Düzeni / Canan BAYRAM

Birinci Baskı, 5.000 Adet

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
MİLLÎ KÜTÜPHANE BAŞKANLIĞI BASIMLARI
ANKARA - 1996

İÇİNDEKİLER

İnsanlık yeni bir yüzyıla giriyor. Bir asır geride kalan nesillerin hayallerini bile süsleyememiş olan birçok teknolojik gelişme bugün günlük hayatımızın parçaları haline geldi. Gelişme, artık neredeyse geometrik bir hızla, baş döndürücü bir seviyeye ulaştı.

Başladığı varsayılan yeni bir çağın içindeyiz. Bu döneme "Bilgi Çağı" diyenler var. Gelişen yeni tip iletişim teknolojisinin "girdi"sinin büyük ekseriyetini artık "Bilgi" oluşturuyor. "Bilmek... Bilgi... Bilim..." İnsanlığın varolduğu gündün beri peşinde olduğu, ulaşmaya çalıştığı büyük hedeflerden biri.

Yeni çağ tümüyle insanlığın imana dönüşünü vadediyor. Toplumlar kendi kimliklerine, yakın geçmişlerine nazaran, çok daha dikkat, hassasiyet ve şuurla sarılıyorlar. Niçin? Çünkü; tıpkı "İlahî bilgi" gibi "bilimsel bilgi" de felsefî pozitivistlerin iddialarının aksine; sonuç itibarıyla insanı yaratıcısına ulaştırıyor; İnsan, ilim adına imanı yoketmek yolundaki yoğun baskıları reddedip fitratına dönüyor; insan öğrendikçe kendi aczini daha kolay kavlıyor. Nitekim Kâinatın Yaratıcısı "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" diye buyuruyor.

Yeni çağda bazılarının beklentisi olan "medeniyet çatışması"nu ise sıcak çatışma olarak algılamamak lâzım. Medeniyetleri de kültürler doğurduğuna göre, bu çatışma hep olagelmıştır. Lâkin, yeni çağdaki medeniyetler çatışması; bir taraf ve tercih çatışması olacaktır. Sıcak bir çatışma değil. Belki bir yarış olarak... Bu yarış da bugünkü batı medeniyetinin eksiğinden doğacaktır. O eksiği kısaca "Allah'ı unutmak" olarak ifade edebiliriz.

Kitap şuuruna dayanan ve İslâm ile yoğrulan kültürümüz, güçlü bir medeniyeti meydana getirmiştir. Kültür ve medeniyetimizin kaynakları kitaplardadır. Bütün imkânlarına ve inanılmaz gelişmelerine rağmen teknoloji, kitapları yok edemeyecektir. İnsan oldukça kitap da olacak, insanlar okudukça kitaplar bastıracak ve yayılacaktır.

Hayatın, ilmin, Devletimizin ve özel olarak Bakanlığımızın mevzuatının milletimizi tarifi "millî kültür"e dayanır. Hayatımızın bütün alanlarını kuşatan, kimlik ve kişiliğimizi oluşturan değerler manzumesi, sadece toplumsal hayata ait değildir. Kültür, iktisadî ve sınaî hayatı da kuşatır. Kuşatmalıdır da... Estetik veya mimarî 'ruh'u olmayan binalar da, yanlışlıklar içinde olan insanlar da kültürün konusudur. Bütün bu alanlara bilgiyi olduğu kadar, millî kültür hassasiyetini de taşıyan kitaptır.

Kitap bir kültür taşıyıcısıdır. Geçmişten kalanı muhafaza eder, yeni olanı takdim eder. Her iki halde de bilgiyi ve güzellikleri taşır, ulaştırır, öğretir, zevk verir, daha yeniyi sezdirir, yeni ufuklar açar.

Kitap yayınlarımızda, geçmiş kültür birikimimizin bütün kaynakları ile yeni çağın gerektirdiği yayınları aynı ağırlıkta milletimizin hizmetine sunmak ve insanlığın beklediği terkibi yakalamak vazifemiz olacaktır.

İmanının kaynağında ilk olarak "Oku" buyruğu bulunan milletimizin evlâtlarına düşen de; okumak, okumak ve okumaktır.

İsmail KAHRAMAN

Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

Önsöz	XIII
-------------	------

GİRİŞ

A- İbn-i Bibi'nin Hayatı	1
B- El-Evamiirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye	4
C- İbn-i Bibi'nin eserinde naklettiği şiirler	5
D- El-Evamiirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye'nin nüshaları	9
Sultan I. Alaaddin Kuykubad devrinin sonuna kadar Anadolu Selçuklukluları	12
Sultan I.Kılıç Arslan	12
Sultan Melikşah (veya Şahinşah)	13
Sultan I.Mes'ud	13
Sultan II.Kılıç Arslan	13
Sultan Rükneddin Süleymanşah	14
Sultan III.Kılıç Arslan	14
Sultan I.Giyaseddin Keyhüsrev	14
Sultan I. İzzeddin Kaykavus	15
Sultan I.Alaaddin Keykubad	15

ÇEVİRİ

Münacaat	19
Naat	22
Kitabın ithaf edildiği kimseye övgü	23
1- Sultan İzzeddin Kılıç Arslan b.Mes'ud'un küçük oğlu Giyaseddin Keyhüsrev'i-Allah delillerini nurlandırın ve terazide hayır kefesini ağır kılsın-veliaht tayin etmesi	31
2- Sultan Kılıç Arslan'ın oğularının Rükneddin Süleymanşah'ın huzurunda toplanmaları, onların onu Sultan Giyaseddin'e saldırması için tahrik etmeleri, bıktırıp usandırmaktan korkarak özet olarak onların herbirinin bazı övünülecek işlerinin ve hareketlerinin kısa olarak anlatılması	41
3- Sultan Rükneddin'in babasının ölümünü duyması, ülkeyi kardeşinin idaresinden ayırmak için çaba harcaması ve saltanat tahtına oturması	51
4- Sultan Giyaseddin'in (ülkesinden) ayrılması ve gurbette başına gelenlerin ayrıntılı olarak anlatılması	55

5- Sultan Gıyaseddin'in Ermenistan'a varışı.....	58
6- Sultan'ın Elbistan'a (Mahruse-i Ablistan) varışı.....	59
7- Sultan'ın -Allah onu korusun- Malatya şehrine (Mahruse-i Malatya) varışı	60
8- Sultan'ın Şam'a (Suriye) varışı	61
9- Sultan'ın -Allah onu hâkim kılsın- Diyarbakır bölgesine (Hitte-i Amid) varışı.....	63
10- Sultan'ın Ahlat bölgesine (Hitte-i Ahlat) varışı	66
11- Sultan'ın Canit'e (Samsun) gitmesi ve o sırada başından geçenler	68
12- Sultan'ın batı tarafından İstanbul'a varışı	70
13- Sultan'ın Rum meydanında Frenk ile kavgaya tutuşması, onu yenmesi, o yüzden Frenk'in gözden düşmesi	71
14- Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın padişahlık günleri ve bazı hayırlı işlerinin anlatılması	77
15- Güçlü Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcistan gaza'sına gitmesi, oradan isteği hilafına dönmesi ve Melik Fahreddin Behramşah'ın -Allah rahmet eylesin- bazı iyi huylarının anlatılması.....	91
16- Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ın -Allah onlara rahmet etsin- padişahlık günleri.....	96
17- Melikü'l-Ümera Muzaffereddin Mahmud b. Yağıbasan'ın Hacib Zekeriya'yı Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i çağırmaya göndermesi	97
18- Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b.Kılıç Arslan'ın Konya'yı kuşatması.....	104
19- Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b.Kılıç Arslan'ın Konya'ya girerek saltanat tahtına oturması.....	108
20- Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'nın fethine gitmesi.....	115
21- Sultan'ın Rum beldelerinin gaza'sına gitmesi, orada şehidlik derecisine ve mutluluk zirvesine yükselmesi	121
22- Sultan İzzeddin Keykavus b.Keyhüsrev'in padişahlığı ve onun devletinin zamanında yapılan işler	132
23- Alaaddin Keykubad'ın İzzeddin Keykavus'u Kayseri'de kuşatması.....	134
24- Galip Sultan İzzeddin Keykavus'un -Allah rahmet eylesin- güzel ahlakı ve iyi huyları.....	141
25- Galip Sultan İzzeddin Keykavus'un Ankara tarafına yürümesi ve kardeşi Melik Alaaddin Keykubad'ı -Allah delillerini nurlandırın- kuşatması.....	154

26- Antalya sakinlerinin isyanı ve o bölgenin ikinci defa Sultanın devletinin kulları tarafından fethi	162
27- Galip Sultan'ın Sinop üzerine yürümesi ve oranın onun mübânek devrinde ve kutlu saltanat günlerinde fethi ..	168
28- Sultan'ın Rabbanî Şeyh Mecceddin İshak'ı -Allah rahmet eylesin- Sinop'ın fethini bildirmek için Bağdat'a (Darü'sselam) göndermesi	175
29- Galip Sultan İzzeddin Keykavus'un Tekfir Leon'un ülkesine yürümesi	180
30- Sultanın kullarının (bende) Haricî kalesini kuşatmaları ve orayı almaları	184
31- Leon'un elçilerinin af ve özür dilemek, haracı artırmak ve hizmette ettikleri kusuru iliraf etmek için huzura gelmeleri ..	189
32- Galip Sultan İzzeddin Keykavus'un -Allah rahmet eylesin- Erzurum meliki Melik Fahreddin Belramşah b.Davud'un kızlarından biriyle evlenmesi	192
33- Galip Sultan İzzeddin'in Şam vilayetine saldırmak için harekete geçmesi	201
34- Melik Aziz'in annesinin Sultan İzzeddin'in Şam ülkesine saldırmayı öğrenecek sultanın sehop olduğu sikmiyi gidermek ve belayı allatmak için harekete geçmesi	207
35- Devlet emirlerinin (ümerrâ-yı devlet) ve ülke büyüklerinin (erkân-ı memleket) şehzadeler arasından bir sultan seçmek, yöneticilik ve saltanat düzenini onun yetenekli eline bırakmak için görüş alış verişinde (müşaveret) bulunmaları	218
36- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın Sivas'ıan Konya'ya hareketi	228
37- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın Başkent (darü'l-mülk) Konya'ya girişi, saltanat lahına oturuşu ve memleket işlerini eline alışı	232
38- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Allah cennetlerinde rûhesini yükseltsin- bazı evgin fazileleri, adalet sevgisi ve beğenilen huyları	239
39- Şeyhler şeyhi, seçkin ve sıradan kimselerin kutbu, Hakk'ın dâi, milletin ve dinin direği, Müslümanların rehberi Ömer b.Muhammed el- Sübhreverdî'nin -Allah ondan razı olsun- Hilâfet makamından Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Allah delilini aydınlatsın- yanına elçi olarak gelmesi	248
40- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Allah delilini aydınlatsın- cümlüğe başlaması ve ilkönce Ala'îye kalesini tahkimmesi	253

41- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın Konya başkentinden Ala'ye'nin fethine gitmesi.....	258
42- Kyr Vart'ın aman dilemesi ve Kalonoros kalesini Sultan'ın - Allah delilini aydınlatsın- kullarına teslim etmesi.....	262
43- Alara kalesinin Sultan'ın kuları tarafından fethi.....	268
44- Konya ve Sivas kalelerinin yapımı ve oraları 615/1218 yılında devlet emirlerine dağıtımı	271
45- Muhyeddin İbn-El-Cevzi'nin elçi olarak Hilafet makamından Sultan'ın yanına gelmesi, asker yardımı istemesi, Bahaaddin Kutluğca'nın onun yanında görevlendirilmesi.....	275
46- Sultan'ın büyük emirleri Kayseri Devlethane'sinde tutuklayarak öldürtmesi	283
47- Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Allah delilini aydınlatsın- devletinin günlerinde Kahta kalesinin fethi	292
48- Büyük Sultan Alaaddin Keykubad'ın devletinin günlerinde Çemişkezek kalesinin fethi	299
49- Melik Mesud'un Hazreti Sultan'a yalvarması, elçi göndererek geri kalan ülkesinin yönetimini istemesi	306
50- Sultan'ın Melik Adil'in oğullarıyla akrabalık ve yakınlık kurması	309
51- Sultan'ın Kıpçak sahrasının fethine niyet etmesinin sebebi ve Suğdak'ın Melikü'l-ümera Hüsameddin Çoban tarafından alınması	315
52- Emirlerin olmadığı sırada Sultan'ın Kaykubadiye sarayında oturması.....	321
53- Sultan'ın ordusunun Melikü'l-ümera Hüsameddin Çoban -Allah rahmet eylesin- komutasında Hazar denizini (Karadeniz) geçmesi	325
54- Şah'ın ordusunun Suğdak sahrasına inmesi ve Kıpçak ordusunun yenilip bozguna uğraması.....	327
55- Rus melikinin yalvarıp yakararak Melikü'l-ümera Emir Hüsameddin Çoban'dan barış isteğinde bulunması.....	333
56- Sultan Alaaddin'in -Allah delilini aydınlatsın- devletinin günlerinde Suğdak'ın Melikü'l-ümera Emir Hüsameddin Çoban tarafından fethi.....	336
57- Çaşnıgir Emir Mübarizeddin Çavlı ile Komnanos Mavrozomes'in Ermen vilayetini almak için çabaları ve anlatacağımız kalelerin fethi	345
58- Çınçin kalesinin fethi.....	346

59- Emir Mübarizeddin Ertokuş -Allah rahmet eylesin- tarafından sahil kalelerinin fethi.....	354
60- Erzincan sahibi Melik Alaaddin Davudşah'ın Sultan'ın -Allah her ikisine de rahmet eylesin- ziyaretine gelmesi ve Erzincan bölgesinin tasviri.....	355
61- Kubadabad'ın güzelliği, Sultan'ın orada bir saray (İmaret) yapılmasını buyurması	362
62- Sultan'ın Erzincan'ı Melik Alaaddin Davudşah b.Behramşah'ın mülkiyet kabzasından çıkarması için harekete geçmesinin sebepleri.....	364
63- Köğonya kalesinin fethi ve Melik Muzaffereddin Muhammed'in oradan düşürülmesi	369
64- Sultan Alaaddin'in Melik Gıyaseddin'i Atabek Emir Mubarizeddin Ertokuş nezaretinde Erzincan memleketi melikliğine göndermesi	371
65- Ülkelerin Kadiyü'l-kudat'ı Mucireddin Tahir b.Ömer el- Harezmi'nin Sultan Celaleddin'den Sultan Alaaddin'e -Allah onlara rahmet eylesin- elçi olarak gelmesi.....	374
66- Sultan Celaleddin'in elçilerinin ikinci defa Sultan Alaaddin'in -Allah delillerini aydınlatsın- huzuruna gelmesi	379
67- Sultan'ın Sultan Celaleddin'in -Allah delillerini aydınlatsın- elçilerine cevap vermesi	381
68- Sultan'ın Melik Eşref'i -Allah onlara rahmet eylesin- karşılması.....	389
69- Sultan'ın Melik Eşref'in ve diğer meliklerin muzaffer askerlerle Sivas mahrusesinden Yassıçemen tarafına Sultan Celaleddin -Allah onlara rahmet eylesin- ile savaşa gitmesi	394
70- Sultan Alaaddin'in öncü birliklerinin (talaye) Harezmi ordusuna yenilmesi	395
71- Saltanatın muzaffer bayraklarının harekete geçmesi ve Harezmsah ordusunun öncü birliğinin (talaye) yenilmesi	398
72- Harezmi öncü birliğinin (talaye) ikinci defa yenilmesi	401
73- Harezmsah'ın öncü birliğinin (talaye) üçüncü defa Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Yüce Allah onlara rahmet eylesin- muzaffer askerlerinin öncüleri önünde bozguna uğrayarak kaçması.....	404
74-28 Ramazan 607 (13 Ağustos 1230) Pazartesi günü iki ordunun karşılaşması, Sultan Celaleddin'in yenilmesi, Erzurumlu'nun kardeşi ve devletinin büyükleriyle -Allah onlara rahmet eylesin- esir düşmesi.....	406

75- Saltanatın muzaffer bayraklarının Erzurum'a hareketi ve oranın Sultan tarafından fethi.....	410
76- Alanya kale komutanının (dizdar) ihaneti ve o konuda cezalandırılması.....	418
77- Moğol öncü birliklerinin (Karavul) Sivas mahrusesine kadar saldırmaları	420
78- Sultan'ın askerlerinin Gürcü diyarına gitmeleri ve oranın bazı kalelerinin Melikü'l-ümera Emir Kemaleddin Kamyar -Allah rahmet eylesin- tarafından fethi	421
79- Abhaz prensesi Rosudan'ın Melikü'l-ümera Kemaleddin'in huzurunda aman dilemesi, onun, saltanat bargahından evlilik akrabalığı kurmayı talep etmesi.....	423
80- Sultan'ın askerlerinin Ermen tarafına gitmesi, Ahlat'ın ve diğer Ermen beldelerinin fethi ve oranın diğer korunan memleketlere (memalik-i mahrus) katılması	425
81- Sahib Ziyaeddin, Pervane Taceddin ve Müstevfi Sadeddin'in Ermen tarafına gitmeleri	428
82- Moğol ordusunun Harezmilere saldırması ve onları bozguna uğratması	431
83- Melik Kamil'in Rum ülkesine saldırmak için asker toplaması, hezimete uğrayarak mağlup ve perişan bir halde Kahire'ye dönmesi.....	434
84- Şam meliklerinin ve Şemseddin Sevaab'ın Sultan'ın askerleriyle savaşması, Şamlıların yenilmeleri ve Harput kalesine sığınmaları.....	437
85- Burada anlatılması uygun düşen bu kitabın yazarı olan bendenizin babası ve annesi hakkında.....	439
86- Harran'ın, Urfa'nın, Rakka'nın ve oraya bağlı ve ekli yerlerin fethi	443
87- Pervane Taceddin'in Amid'i kuşatmak istemesi, Sultan'ın huzurunda oranın fethi görevini üstlenmesi ve ümitsizliğe düşerek geri dönmesi.....	446
88- Ögetay Kaan'ın karargahından (ordu) Sultan Alaaddin Keykubad'a elçilerin gelmesi	448
89- Alaaddin Keykubad'a -Allah delilini aydınlatsın- gelen yarlıg'ın muhtevası	450
Merhum Sultan Alaaddin Keykubad'ın -Allah delilini aydınlatsın- vefatı	452
İndeks	459

ÖNSÖZ

Türk tarihinin 1075-1306 yılları arasına rastlayan önemli bir bölümünü işgal eden, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmalarını sağlayan ve Anadolu'nun imarında büyük hizmetleri bulunan **Anadolu Selçukluları** hakkında bugün elimizde sadece iki eser bulunmaktadır: Bunların biri yazarı belli olmayan **Tarih**, diğeri ise **İbn Bibi'nin El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye** adlı eseridir. **Anadolu Selçukluları** hakkında bilgi veren kaynakların hepsi de bu iki esere dayanır.

Anadolu Selçuklu tarihinin aşağı yukarı bir asırlık devresini ihtiva eden, gerek siyasi gerekse sosyal tarih bakımından çok esassı bilgiler veren, düzenli ve bilimsel bir tarih niteliğinden ziyade bir vakayinâme özelliğini taşıyan **El-Evamirü'l-Ala'iyye**, çok kıymetli tarihi bir kaynak olmasına rağmen kullandığı üslubun ağır ve dilinin zor anlaşılır olması yüzünden günümüze kadar ne tam olarak nüshası çoğaltılmış, ne edisyonu yapılmış ne de Osmanlıcaya veya Türkçeye çevrilmiştir.

Necati Lugal ve **Adnan Sadık Erzi**, 744 sayfalık bu hacimli eserin üç cilt halindeki neşrini uygun görmüşler, I. cilde **II. Kılıç Arslan**'ın ölümünden (1192) **I. Alaaddin Keykubad**'ın tahta oturmasına kadar (1220) olan kısmı; II. cilde **I. Alaaddin Keykubad** devrini (1220-1237) konu alan kısmı; III. cilt ise **II. Gıyaseddin Keyhüsrev**'in tahta geçişinden (1237) 679/1280 yılına kadarki olayları konu alan kısmı almayı düşünmüşlerse de bu düşüncelerini tamamen gerçekleştirememişlerdir. Bunların birinci cildini neşretmişler (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957), ikinci cildini basılmaya hazır hale getirmişler, fakat bilinmeyen bir sebeple baskıdan vazgeçmişler, üçüncü cilde ise hiç dokunmamışlardır.

Biz, tamamını çevirmeyi hedeflediğimiz bu eserin **I. Alaaddin Keykubad**'ın ölümüne kadar olan kısmını birinci cilt, geri kalan kısmını da ikinci cilt olarak yayınlamayı planladık. Çeviriden önce eser ve yazarı hakkında muhtelif kaynaklardan yararlanarak bilgi verdikten sonra konunun daha iyi anlaşılabilmesi için **Anadolu Selçuklu** tarihini kısaca özetledik. Dipnotlarla da yer ve kişi adlarıyla tarihi terimleri açıklamaya çalıştık.

Bu çalışmanın Türk tarihinin çok önemli bir kaynağını aydınlatacağına ve Farsça bilmeyen araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlayacağına inanıyorum.

Mürsel ÖZTÜRK
Ankara, Haziran 1993

11

12

GİRİŞ

A- İBN BİBİ'NİN HAYATI

Emir Nasıreddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali er-Ca'feri el-Rugadi, kısa dıyla **İbn el Bibi el-Müneccime** veya **İbn Bibi**, Anadolu Selçukluları tarihi hakkında Farsça olarak yazdığı **El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye** adlı eseriyle tanınmış olup, hayatı hakkında bildiklerimiz, sadece eserinde kendisi hakkında yazdıklarına dayanmaktadır.

O, eserinin muhtelif yerlerinde kendi hayatından başka babasının ve annesinin hayatından da bahsetmektedir. Ona göre, Kur-i Sorh seyidlerinden ve Cürcan'ın ileri gelen bir ailesinden olan babası **Mecdeddin Muhammed Tercüman**,⁽¹⁾ **Harezşah Alaaddin Muhammed**'in müstevfisi veya sahib-divanı; **İbn Bibi**'yi eserini yazmaya teşvik eden önlü tarihçi ve devlet adamı **Alaaddin Ata Melik b. Muhammed Cüveyni**'nin⁽²⁾ büyük babası ve İbn Bibi'nin "Sahib divan Şemsü'l-Hakk ve 'l-Din" diye nitelediği **Şemseddin Muhammed b. Bahaeddin Muhammed** tarafından güçlü bir münşi olarak yetiştirilmiş, iyi bir münşi olarak şöhret kazanmış ve Harezşahlılar devletinde uzun bir süre bu görevini sürdürmüştür.⁽³⁾ **Sultan Veled**'in bir kasidesinde **Mecdeddin Ali**

(1) İbn Bibi: El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye. I. Tıpkı basım. Önsöz ve fihristi hazırlayan: Adnan Sadık Erzi, Ankara 1957, s. 442.

(2) Bu yazar hakkında bak. Alaaddin Ata Melik Cüveyni: Tarih-i Cihangüşa, çev. Mürsel Öztürk, 3 Cilt, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988
El-Evamirü'l-Ala'iyye, s. 10

b. Muhammed olarak andığı⁽⁴⁾ bu şahıs, 631/1233-4 yılından itibaren de **Konya**'da **Anadolu Selçuklu** devletinde "divan kâtibi" olarak görev yapmış, devrinde yaşadığı padişahlar tarafından muhtelif zamanlarda **Bağdat**'a, **Şam**'a, **Moğol** karargahına ve **Alamut**'a elçi olarak gönderilmiş⁽⁵⁾, yaptığı bu görevlerden dolayı "tercüman" lakabını almış ve çok yaşlı olarak 670 yılının Şaban ayında (Mart 1272) vefat etmiştir.⁽⁶⁾

Yine **İbn Bibi**'nin anlattığına göre, gerçek ismini bilmediğimiz ve her zaman yalnızca **El-Bibi el-Müneccime** olarak zikrolunan annesi, **Nişabur**'da **Şafi** cemaatinin reisi **Kemaleddin Simnani**'nin kızı ve anne tarafından ünlü fakih **Muhammed b. Yahya**'nın torunu idi. Müneccimlik sanatını büyükbabasından öğrenmiş ve çok ilerletmiştir. Yıldızlar cetveline (zâyice) bakarak gelecek hakkında isabetli bilgiler verirdi. Annesiyle iftihar eden **İbn Bibi**, "Kadınların ilimle uğraşmaları ender rastlanan durumlardan olduğu için kendisi çok hayranlık uyandırmakta idi"⁽⁷⁾ demektedir. **Müneccime Bibi**'nin uzunca bir süre **Celaledin Harezşah** muhitinde yaşamış ve faaliyet göstermiş olduğu anlaşılıyor. 1229 yılında Selçuk sultanı **I. Alaaddin Keykubad**'ın elçisi **Emir Kemaleddin Kamyar** onu bu muhitte tanımıştı. **Kemaleddin Kamyar** dönünce Sultan'a **Bibi**'nin büyük maharetinden ve gördüğü itibardan bahsetmiş ve bu, **Bibi** ailesinin geleceğine önemli etkiler yapmıştır.⁽⁸⁾

28 Ramazan 627(10 Ağustos 1230) tarihinde **Celaledin Harezşah**'la **Selçuklu** sultanı **I. Alaaddin Keykubad** ve müttefiki **Şam Eyyubilerinden El-Melikü'l-Eşref Muzaffereddin Musa** arasında meydana gelen savaşın hemen sonunda **İbn Bibinin** anne ve babasının, galiplerden biri olan **Melikü'l-Eşref**'in yanına gittikleri anlaşılıyor. Onların **Celaledin**'den bu ayrılışlarının 1231 **Amid** mağlubiyetinden sonra meydana gelmediği tahmin edilebilir⁽⁹⁾. Çünkü **İbn Bibi**'nin bizzat "**Sultan Celaledin**'in sonunun geldiği ve başına **Moğol** ordusu tarafından felaket açıldığı zaman annem ve babam **Dimaşk**'a gittiler"⁽¹⁰⁾ demesine rağmen

(4) Sultan Veled Divanı, F. Nafiz Uzluk neşr. Ankara 1941. s. 143, no. 240

(5) El-Evampirü'l-Ala'iyye, s. 10

(6) M. Cevad Meşkur: Ahbar-i Selacike-i Rum, Tahran 1350 H.Ş. (1971), s. 17 ve Encyclopedie de l'Islam (nouvelle édition) III, 760

(7) M. Cevad Meşkur, a.g.e. s. 17

(8) El-Evampirü'l-Ala'iyye, s. 442

(9) Adnan Sadık Erzi, İA, s. 712

(10) Zabihullah Safa, Tarih-i Edebiyat der İran, 4, bs. Tahran 1366 H.Ş. (1987), c. 111/2, s. 1215

men **El-Melikü'l-Eşref**le **Alaaddin Keykubad**'ın aralarının açılmasından önce bu sonuncunun vaktiyle **Kemaleddin Kamyar**'ın **Müneccime** hakkındaki övgü dolu sözlerini hatırlayarak, **İbn Bibi**'nin anne ve babasının akıbetini araştırdığını ve onların **Dımaşk**'ta bulduklarını öğrenince **Melik Eşref**e bir elçi göndererek bunların **Konya**'ya gelmelerine izin vermesini rica ettiğini ve bunun üzerine her ikisinin büyük izzet ve ikramla **Rum** diyarına getirildiklerini biliyoruz. **Selçuklu** birliklerinin 631/1233 tarihinde **Suriye**'ye karşı savaş için **Harput** önünde buldukları sırada **İbn Bibi**'nin anne ve babası **Alaaddin Keykubad**'ın hizmetinde idiler. Şu halde onlar, 1231-1232 yılları arasında **Selçuklu** sarayına gelmiş olmalılar. **Bibi**, girişilen savaşın başarıyla sonuçlanacağını doğru olarak önceden bildirdiği için Sultan'dan özel bir ricada bulunmak izni elde etmişti. O zamana kadar "müşrif-i ferraşhane" vezifesi gören kocası **Mecdeddin Muhammed** için "münşilik" rütbesi rica etti. Sultan onun bu arzusunu yerine getirdi. Bu suretle **Mecdeddin Muhammed** gerek **Alaaddin Keykubad**'ın geri kalan saltanat devresinde ve gerekse onun halefleri zamanında devlet divanında çalışmış, tercüman ünvanını taşımış ve birkaç elçilik görevine katılmıştır.

İbn Bibi, annesinin ölüm tarihini vermiyor. Fakat kesin olan husus, **İbn Bibi**'nin onun adını anarken ilave ettiği "rahimahallah" sözünden de anlaşılacağı üzere, annesi eserin yazıldığı sırada artık yaşayanlar arasında bulunmamakta idi.

İşte böyle bir anne ve babanın çocuğa olarak doğan **İbn Bibi** adıyla tanınmış olan **Nasireddin Hüseyin**, **Anadolu Selçuklu** devletinde babasından miras kalmış olan emirlik ünvanını alarak **Emir Nasireddin** adıyla da anılmış ve muhtemelen **Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan**'ın saltanatı sırasında (666-682/1267-1283) ölen babasının yerine "Darü'l-inşa-yi saltanat" veya "divan-ı tugra" reisliğine getirilmiştir. Bu padişahтан sonra yerine geçen ve 696/1296 yılına kadar **Moğol İlhanlılarının** sultasında sözde saltanat süren **Mes'ud b. Kılıç Arslan**'ın zamanında da yaşamış, **Moğolların Anadolu**'nun yönetimine tayin ettiği Sahib Divan **Şemseddin Cüveyni** ile tanışmış, o sırada **Moğollar** adına **Bağdat** valiliği yapmakta olan Sahib Divan'ın kardeşi **Alaaddin Ata Melik Cüveyni** ile **Bağdat**'ta görüşmüştür.⁽¹¹⁾

(11) Aynı eser, c. 111/2, s. 1215

B- EL-EVAMİRÜ'L-ALA'İYYE Fİ'L-UMURİ'L-ALA'İYE

Anadolu Selçuklularının 1192-1280 yılları arasındaki devresi hakkında temel kaynak olan **Tarih-i İbn Bibi** veya **Selçuknâme** adlarıyla da anılan **El-Evamerü'l-Ala'ie fi'l Umuri'l-Ala'ie**'nin birinci **Ala'ie**'si, yukarıda andığımız ünlü tarihçi ve **Moğolların Bağdat** valisi **Alaaddin Ata Melik Cüveynî**'ye, ikincisi de Selçuklu sultanı **Alaaddin Keykubad**'a nisbetle kullanılmıştır.⁽¹²⁾ **H.W.Duda**'ya göre, bu eser, esas manasıyla ne bir kronik, ne de pragmatik manada yazılmış bir tarih eserdir ve daha ziyade on üçüncü asırdaki yüksek İslam kültürünün parlak ışığında yansıyan Fars dilinde yazılmış bir hatırat kitabıdır.⁽¹³⁾

İbn Bibi'nin, eserinin önsözünde dediğine göre ⁽¹⁴⁾ **Alaaddin Ata Melik Cüveynî**, kendisine, **Rum** ülkesinin fethinden başlayarak **Anadolu Selçuklularının** tarihini yazmasını emretmiş, fakat o, önceki olayları araştırma imkanı bulamadığından eserine, **II.Kılıç Arslan**'ın, oğlu **Gıyaseddin Keyhüsrev**'i veliaht tayininden ve o işi yaptıktan kısa bir süre sonra ölümünden (588/1192) başlamıştır. **İbn Bibi**'nin en çok üzerinde durduğu **Anadolu Selçuklu** hükümdarı, devrini çocuk yaşında bir veya iki yıl idrak ettiği **I.Alaaddin Keykubad**, bahsettiği en son hükümdar ise, **Gıyaseddin Mes'ud b.Keyhüsrev** (697-683/1280-1284) dir.

Anadolu Selçuklu tarihi hakkında çok önemli bir kaynak olmasına rağmen **Hacı Bektaş Velî** (ölm.1270) ve **Mevlanâ Celaleddin-i Rumî** (ölm.1272) gibi çağdaşı Türk büyükleri hakkında hiçbir bilgi vermeyen bu eser, **Prof.Dr.Adnan Erzi**'ye göre, önemli olayları gereği gibi aksettirememiş, hatta bazen hiç ele almamıştır. Mesela, **Alaaddin Keykubad**'ın, oğlu **II.Gıyaseddin Keyhüsrev** tarafından zehirlenmesinden, yine bu hükümdarın **Gürcü Tamara** ile evlenmesinden hiç bahsetmemiştir. Ayrıca sık sık kronolojik hatalara rastlanmaktadır. Mesela 665/1276-7 yılında meydana gelen **Hatiroğlu** İsyanı, 665/1266-7 yılında gösterilmiş, **Küçük Ermenistan Kralı I.Hetum** (1226-1269) yerine de her zaman **Leon** gösterilmiştir. ⁽¹⁵⁾

Eserin üslubuna gelince: Yazarın niyeti eserinin mukaddimesinde belirttiğine göre, bizzat görüp işittiklerini zamanında geçerli olan edebî üslupla anlatmak ⁽¹⁶⁾, **Alaaddin Ata Melik Cüveynî**'nin **Tarih-i Cihan-**

(12) Adnan Sadık Erzi, a.g. makale, s. 713

(13) Herbert W.Duda, İbn Bibi'nin Selçuk Tarihi, Şarkiyat Mecmuası II (İstanbul 1958), s. 1

(14) El-Evamerü'l-Ala'ie, s.11

(15) Adnan Sadık Erzi, a.g. makale, s. 714

(16) El-Evamerü'l-Ala'ie, s. 11

güşa adlı eserini örnek almaktır. Fakat bu konuda amacına ulaşmış, değil üslubu Farsça tarihî metinlere her zaman örnek gösterilen **Tarih-i Cihangüşa**'nın seviyesine ulaşmak, vasat kitapların seviyesini dahi tutturamamıştır. Manadan çok şekle önem veren, şiirde kullanılan edebî metinlerin çoğunu nesirde de kullanan, iki cümlede anlatılabilecek bir olayı iki sayfada anlatan bu üslupta daha da aşırıya kaçmış, kullandığı nadir kelimeler, alışılmamış deyimler ve sık sık başvurduğu mübalağalarla manadan uzaklaşmış, düşüncelerine şahit göstermek veya manaya güzellik katmak için naklettiği, fakat her zaman konuya uygun düşmeyen Arapça atasözleri veya Arapça ve Farsça şiirlerle de anlatımın akışını kesmiş, okuyucuya bıkkınlık vermiş ve anlamı zorlaştırmıştır. Bu yüzden çok önemli bir kaynak eser olmasına rağmen, yazıldığı tarihten günümüze kadar tek nüsha olarak kalmış, neşri yapılmamış ve Türkçeye çevrilmemiştir.

C-İBN BİBİ'NİN NAKLETTİĞİ ŞİİRLER

El-Evamirü'l-Ala'iyye Farsça düz yazıyla yazılmış olmasına rağmen içinde çok sayıda Arapça ve Farsça şiirler nakledilmiştir. Bu şiirlerin bir kısmının **İbn Bibi**'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

M.Cevad Meşkur, **İbn Bibi**'nin **El-Evamirü'l-Ala'iyye**'den başka bir de **Anadolu Selçuklu** padişahlarının hayatlarını ve fetihlerini anlatan manzum **Şehnâme**'sinin mevcut olduğunu, mütekarib bahrinde yazılmış düşük seviyeli bu şiirlerin 1400 beyit kadarını **El-Evamirü'l-Ala'iyye**'nin muhtelif yerlerinde naklettiğini söylemekte ise de⁽¹⁷⁾ daha sonra göreceğimiz gibi bu şiirler **İbn Bibi**'ye değil **Kaanî-yi Tusî**'ye aittir.

Fakat **El-Evamirü'l-Ala'iyye**'deki şiirlerin bazılarının, bilhassa **Moğol İhanlı** padişahlarından **Abaka Han** (663-680/1265-1282) tarafından **Anadolu**'nun idarî işlerini yoluna koymak için görevlendirilmiş olan **Hace Muhammed Cüveynî**, oğlu **Harun** ve kardeşi **Bağdat** valisi ünlü tarihçi **Alaaddin Ata Melik Cüveynî** için yazılanların,⁽¹⁸⁾ yazarın kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan **İbn Bibi** de naklettiği şiirlerin bazılarının yazarlarının adını anmış, çoğundan ise hiç bahsetmemiştir.

(17) M. Cevad Meşkur. a.g.e.. s. 24

(18) Bu beyitler için bak. El-Evamirü'l-Ala'iyye. s. 463

Adını anarak şiirini naklettiği şairlerin başında ünlü İranlı şair **Zahreddin Ebu'l-Fazl Tahir b.Muhammed Faryabi** (ölm.598/1201-2) gelmektedir. Onun **Anadolu Selçuklu** Sultanı **Rükneddin Süleymanşah**'ın (592-600/1195-1204) övgüsü hakkındaki bir kasidesini nakletmiştir.⁽¹⁹⁾

Bundan başka eserine **Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzeddin Keykavus** ve **Alaaddin Keykubad** zamanlarında divan-ı tugra başkanlığı, naiblik ve vezirlik görevlerinde bulunmuş, daha sonra vezirlikten azledilerek 647/1249 yılında zindanda öldürülmüş olan **Amasya** kadılarında **İmam Celaledin Verkâni**'nin, vezir **Sahib Şemseddin Isfahani**'nin aynı vezin ve aynı beyit sayısındaki cevap kasidesini almıştır.⁽²⁰⁾

Naklettiği başka bir şiir de **İzzeddin Keykavus** ile **Alaaddin Keykubad** devri şairlerinden ve kâtiplerinden olan, bir ara **Alaaddin Keykubad**'ın gazabına uğrayan, fakat daha sonra onun zaferlerini konu alan "**Fetihnâme**" adında bir kitap yazınca onun gözüne girip "divan-ı tugra" reisliğine getirilen **Nizameddin Ahmed Erzincani**'nin dörtlüğüdür.⁽²¹⁾

İbn Bibi'nin geniş kapsamlı kitabında şairlerinin adlarını anarak naklettiği şiirler bunlardan ibarettir. Şairlerinin adlarını anmadan naklettiği pek çok şiir vardır ve bunların başında **Kaani'yi Tusi**'nin şiirleri gelir ⁽²²⁾. Onun **Selçuknâme** adlı eseri, **İbn Bibi**'nin en önemli kaynağıdır. Bu konuda **Zabihullah Safa** şunları söylemektedir:

"Bütün araştırmalar **Kaani**'nin **Selçuknâme**'sini kaybolmuş eserler arasında sayarlar. Fakat bu eserin önemli bir kısmının **İbn Bibi** adıyla tanınmış olan **Nasireddin Hüseyin Muhammed b.Ali**'nin yazdığı **Selçukname** de denilen **El-Evamirü'l Ala'iyye**'nin **I.Gıyaseddin Keyhüsrev** ve **Alaaddin Keykubad** ile ilgili bölümleri, tamamen **Kaani**'nin **Selçukname**'sinden alınmıştır.

(19) Bak. Aynı eser, s. 61-62

(20) Bak. Aynı eser, s. 587, 597

(21) Bak. Aynı eser, s. 202

(22) Kaani-yi Tusi adıyla meşhur olan Melikü's-şüera Bahaeddin Ahmed b. Mahmud, 6/13. yüzyılda yaşamış İranlı şairlerindendir. Horasan'ın Tus şehrinde doğdu. Moğol saldırısı üzerine deniz yoluyla Hindistan'a kaçtı. Ordan Aden, Mekke, Medine, Bağdat güzergâhını takip ederek Konya'ya geldi ve Sultan Alaaddin Keykubad'ın sarayına girdi. Onun emri üzerine Konya'ya yerleşti. Bir süre sonra Sultan Alaaddin'in melikü's-şüera'sı oldu. Onun yerine geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. İzzeddin Keykavus devirlerinde makamını korudu. Yaklaşık 40 yıl süreyle aynı makamda kaldı ve 7/13. yüzyılın sonlarında vefat etti.

İbn Bibi, kitabının önsözünde **Alaaddin Ata Melik Cüveynî**'nin teğiyle onun **Tarih-i Cihangüşa** dlı eserini tamamlamak için **Büyük Sçuklu Sultanı Melikşah**'ın (465-485/1072-1092) **Rum** ülkelerinin fihiyle görevlendirdiği **Selçuklu** beylerinin fetihlerini, **Süleyman b.Kutalmış b. İsrail**'in nasıl tahta oturduğunu, **Emir Mengücek**, **Emir Artuk** ve **Emir Danişmend** gibi büyük emirleri anlatmak istemiş, fak onlar hakkında yeterli bilgileri bulamadığı için işe **Alaaddin Keykubad**'ın babası **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in zamanından başlamış, elir bulunan **Kaani**'nin **Selçuknâme**'sine dayanarak bu iki sultanın hay hakkında etraflı bilgiler vermiştir.

Alaaddin Keykubad'ın son zamanlarında devlet işlerine girmiş o yazının, devirlerinde yaşadığı ve olayların şahidi olması gerektiği **Allaaddin Keykubad**'dan sonraki sultanlar hakkında, devirlerinde yaşamadığı **Gıyaseddin Keyhüsrev**, **İzzeddin Keykavus** ve **Alaaddin Keykubad** kadar bilgi vermemiş olması, onun **Alaaddin Keykubad** devrinin yazlarından olan ve onun hakkında en geniş bilgiye sahip olması gerekir. **Kaani**'nin **Selçuknâme**'sinden yararlandığının açık bir delilidir. Adları andığımız bu üç padişah hakkındaki bilgileri **İbn Bibi** aynen **Kaani**'nin **Selçukname**'sinden almıştır.

İbn Bibi, diğer tarih ve risale yazarları gibi kitabında çok sayı Arapça ve Farsça şiirler nakletmeyi ihmal etmediği gibi şiirlerin sahiplerinin adlarını anmayı gerekli görmemiştir. Mesela faksimile baskı 152, 154 ve 155. sayfalarında **Nizami**'nin **Hüsrev u Şirin**'inde 22,138,269 sayfalarında da **Firdevsi**'nin **Şehname**'sinden beyitler nakletmiş fakat onların adlarından bahsetmemiştir. Yine çok meşhur c Arapça şiirleri de isim vermeden nakletmiştir. Bu durum, **Kaani**'nin şiirleri için de geçerlidir.

Eserde **I. Gıyaseddin Keyhüsrev**, **I. İzzeddin Keykavus** ve **Alaaddin Keykubad** hakkında söylenmiş olan methiyelerin şairi, onların c rinde yaşamamış olan **İbn Bibi** olamaz. Hatta **İbn Bibi**'nin babası **Maddeddin Muhammed Tercüman** ve annesi **Bibi Münecçime**, 630/1233 yılı civarında, yani **Celaledin Harezmsah**'ın yönetimden düşürü öldürülmesinden iki yıl sonra-bir süre de **Şam**'da yaşadıkdan sonra **Alaaddin Keykubad**'ın hizmetine girdiler. Buna göre **İbn Bibi**'nin arisi ve babası, **Alaaddin Keykubad**'ın saltanatının son dört yılında y 1233-1237 yıllarında onun hizmetinde yaşamışlardır. Öyleyse **İbn Bibi** yukarıda adlarını andığımız padişahlarla çağdaş değildir ve onlar yıllar sonra **Anadolu Selçuklu** devletinin büyüklert arasında anılır.

eserini **II. Gıyaseddin Mes'ud**'un (681-696/1282-1296) saltanatının ilk yıllarında ve **Ata Melik Cüveynî**'nin (ölm. 681/1282) hayatının sonlarına doğru kaleme almıştır. Bu tarih de **Alaaddin Keykubad**'ın ölümünün kırk yedinci yılına rastlamaktadır. Bütün bunları göz önünde bulundurarak **İbn Bibi**'nin kitabındaki **Alaaddin Keykubad**, babası ve kardeşi hakkında yazılmış olan methiye şiirlerinin **İbn Bibi**'nin değil büyük bir ihtimalle o padişahın çağdaşı olan **Kaani-yi Tusi**'ni olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer yandan **İbn Bibi**'nin kendinden yıllarca önce yaşamış olan **Alaaddin Keykubad** hakkında methiye söyleyip de çağdaşı padişahlar hakkında söylememiş olması düşündürücüdür. Bu da **Alaaddin Keykubad**'ın "melikü's-şüera"sı olan **Kaani-yi Tusi**'nin o devirde artık hayatta olmadığından ve dolayısıyla onlar hakkında şiir söylememiş olmasından kaynaklanmaktadır.

İbn Bibi'nin eserinde **Alaaddin Keykubad**'a ve ondan önceki **Anadolu Selçuklu** padişahları hakkında söylediği methiyelerin ona ait olmadığına başka bir delili de şudur: **Kaani**'nin **Selçuknâme**'sini adına yazdığı **Alaaddin Keykubad** hakkında "der zıkr-i siret-i Alaaddin Keykubad" (Alaaddin'in (iyi) huylarının anlatılması) bölümünde o padişahın sık sık "zillullah" (Allah'ın gölgesi), "şehinşah-ı a'zam" (Büyük imparator), "hidiv-i cihan" (cihan padişahı), "şehriyar-ı zemin" (Yeryüzü padişahı), "şehinşah-ı a'zam-ı ulug keykubad" (Büyük ve ulu imparator Keykubad) şeklinde söz etmiştir ki, bir şair böyle sıfatları ancak çağdaşı bir padişah için kullanır, geçmiş zaman padişahları için değil. O halde bu şiirler, büyük bir ihtimalle **Alaaddin Keykubad**'ın "melikü's-şüera"sı **Emir Bahaeddin Kaani-yi Tusi**'ye aittir ve onun **Selçukname** adlı mesnevisinden alınmıştır.

Bütün bu verilere göre, **İbn Bibi**'nin **el-Evamirü'l-Ala'iyye** adlı eserinin başta **I.Gıyaseddin Keyhüsrev**, **I.İzzeddin Keykavus** ve **I.Alaaddin Keykubad**'la ilgili bölümleri olmak üzere büyük bir kısmı, **Kaani-yi Tusi**'nin manzum **Selçuknâmesinin** özetidir. **İbn Bibi** onun bu şiirlerini sanatlı ve anlaşılması zor bir nesre çevirmiş, onların arasına Arapça ve Farsça beyitler karıştırmış, bazen de 392-406. sayfalarda olduğu gibi onları aynen alarak, kendi mensur cümleleri arasına sıkıştırılmış, bu şekilde **Kaani**'nin bu gün elde bulunmayan "**Selçuknâme**" si-nin bir kısmını korumuştur.⁽²³⁾

(23) Zabihullah Safa, a.g.e. c. 111/1. s. 494-498

D-EL-EVAMİRÜ'ÜL-ALA'İYE Fİ'L UMURİ'L-ALAI'YE'NİN NÜSHALARI

El-Evamirü'l-Ala'iyye günümüze kadar üç şekil altında gelmiştir:

1- **Esas metin:** Bu eserin bugün elimizde tek bir nüshası bulunmaktadır. **Selçuklu** Sultanı **III.Gıyaseddin Keyhüsrev**'in (1266-1283) hazinesi için 679/1280 yılında **İbrahim b.İsmail b.Ebi Bekr el-Kayseri** tarafından istinsah edilmiş olan bu nüsha **Ayasofya Kütüphanesinde** 2985 numarada kayıtlıdır.

İbn Bibi, eserin önsözünde **Alaaddin Ata Melik**'in, bir zamanlar babasının, onun büyük babasından görmüş olduğu gibi daima lütuflara mazhar olduğunu, bu sefer de ondan **Rum Selçukluları** tarihini yazma emrini aldığını zikreder ve bu görevi yukarıda bildirdiğimiz şartlar altında yerine getirip, eserini büyük Sahib-divan **Alaaddin Ata Melik**'e ithaf ettiğini söyler. Eserinin muhtelif yerlerinde de velinimetinin övgüsüne özel bölümler ayırmıştır. O eserini de böyle bir övgü bölümüyle bitirmiş ve bu arada onu **Ata Melik**'e bu şekliyle arz ettiğini bildirmiştir.

Herbert W.Duda, eserin yazılış tarihi olarak 680/1281 tarihini kabul etmiş⁽²⁴⁾, bu görüşünü şu olaylara dayandırmıştır: "Yukarıda da söylemiş olduğum gibi **İbn Bibi**'nin kaydettiği en son olay, **II.Gıyaseddin Mes'ud**'un **Kırım**'dan **Sinop**'a gelişi ve 679/1280 kışında **Abaka Han**'ın yanına gidişidir. **İbn Bibi**, Sultan'ın **Abaka**'nın yanına gittiği sırada kışın çok ilerlemiş olduğunu anlatır. Hicri 679 yılının kışı **Doğu Anadolu**'da **Recep** ile **Zilkade** arasına yani takriben 27 Ekim 1280 ilâ 23 Mart 1281 arasına düşer. Diğer yandan **II.Gıyaseddin Mes'ud**'un ancak kış başlangıcında **Sinop** istikametinde denize açıldığını kabul edemeyeceğimize ve kışın hücumuna daha ziyade kara seyahati sırasında uğraması lazım geldiğine göre, onun 20 Zilhicce 680 (1 Nisan 1282) tarihinde ölen **Abaka**'nın yanına Hicri 679 yılında varmış olduğu kabul edilebilir. Kesin olan husus, **İbn Bibi**'nin eserin tamamlandığı sırada onun henüz hayatta bulunduğu hususudur. Fakat eser, **II.Gıyaseddin Mes'ud**'un, muhtemelen 681/1282 yılında tahta oturmasına kadar varmıyor."⁽²⁵⁾

(24) H.W. Duda, a.g.m. s. 5

(25) Aynı makale, s. 5

Bu nüshanın mükemmel bir faksimilesi **Türk Tarih Kurumu** tarafından neşredilmiş⁽²⁶⁾ ilk 214 sayfasının tenkitli neşri ise, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi** yayınları arasında çıkmıştır.⁽²⁷⁾

2-Muhtasar:

Eserin yine Farsça olarak özenle yapılmış ve aslında bulunmayan bazı tarihleri de içeren bir muhtasarı, **Houtsma**'nın görüşüne göre 15. yüzyıla ait bir nüsha halinde **Paris**'te **Bibliothèque National**'da bulunmaktadır. Orijinal eserin **Muhtasarla** yapılan itinalı bir karşılaştırması, **Muhtasar**'ın adı bilinmeyen yazarının titiz ve özenli bir çaba harcamış olduğunu ve tarihi bakımdan önemli hiçbir kaydı atlamadığını gösterir. **Muhtasar**'ın adı bilinmeyen yazarı, görevini, büyük eseri, mevcut edebi ve belagatle ilgili süslü ve lüzumsuz üslup özelliklerinden temizlemek ve bunu daha kolay anlaşılabilir bir şekle sokmakta görmüş olacaktır. **Muhtasar**ı, eserinin başında, belki de **Ahiler** birliği manasına gelebilecek olan "**Cema'at-i ihvan**"ın asıl eserin üslubundan şikayet ettiğini ve bu muhitin eserden faydalanmasını sağlamak için kısaltmayı yaptığını belirtmektedir.

Asıl eserin **Muhtasarla** mukayesesinden, özetçinin bütün dikkatini eserin Kur'an ayetleri, hadisler, şiirler ve beyitlerle doldurulmuş saray divanı üslubunu sadeleştirmeye harcadığı meydana çıkıyor. Bu hususta özetleyenin yöntemi iki şekilde kendini gösteriyor: O, ya muğlak ve tantanalı süs ibarelerini doğrudan doğruya atmak suretiyle, ya da yazarın edebi gücünü göstermek için yaptığı tekrarları mana bakımından birleştirmek suretiyle kısaltmaktadır. Fakat **Muhtasar** yazarının bu konuya tam olarak uyduğu söylenemez. Çünkü o da zamanın zevkine uygun hoşagiden edebi bir tasvir meydana getirmek istemekte idi. Bu sebeptendir ki, orijinalin tantanalı üslubunun akisleri kısaltmada da korunmuştur. Ayrıca bunda **Ata Melik Cüveyni**'ye ait medihler bir kenara bırakılmıştır.

Muhtasar, içinde **İbn Bibi**'nin adı geçen yerde "damet fedailuhu" ibaresinin bulunmasının da ispat ettiği gibi daha **İbn Bibi** yaşarken adı bilinmeyen biri tarafından kaleme alınmıştır. 744 sayfalık esas metin 377 sayfaya indirilmiştir.⁽²⁸⁾

Paris Milli Kütüphanesinde bulunan (Supp. persan 1536) bu **Muhtasar**'ın tek nüshasını ilk defa tanıtan **Charles Chefer**, **I.Gıyaseddin Keyhüsrev** ile **II.Rükneddin Süleymanşah** zamanlarıyla ilgili bölümleri

(26) İbn Bibi: El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-ala'iyye. I. Tıpkıbasım. Önsöz ve fihristi hazırlayan: Adnan Sadık Erzi. Ankara 1957, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I. seri. No. 4 a.

(27) İbn Bibi: El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-umuri'l-Ala'iyye. I. cilt. Neşr. Necati Lügal-Adnan Sadık Erzi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. no. XIX

(28) H.W. Duda, a.g.m.s. 7

Fransızca tercümesiyle beraber neşretmiştir.⁽²⁹⁾ Tamamı, **Houtsma**, tarafından 1902 yılda neşredilmiş⁽³⁰⁾, bu metin, **M.Nuri Gençosman** tarafından Türkçeye⁽³¹⁾ ve **H.W.Duda** tarafından Almancaya çevrilmiştir.⁽³²⁾

3-Tarih-i Al-i Selçuk veya Oğuznâme:

El-Evamerü'l-Ala'iyye'nin II.Murat zamanında (1421-1451) yapılan Türkçe çevirisi, Yazıcızâde **Ali'nin Tarih-i Al-i Selçuk** veya diğer adıyla **Oğuznâme**'sinin üçüncü bölümünü teşkil etmektedir. 827/1423 ve 840/1436 yıllarında yazıldığı sanılan bu bölüm, "**Zikr-i padişahî-yi Sultan Süleymanşah der Rum**" (**Sultan Süleymanşah**'ın Anadolu'da padişahlığının anlatılması) başlığıyla başlamakta, Anadolu Selçuklu devleti hakkında kısa bilgi verdikten sonra **El-Evamerü'l-Ala'iyye'nin** başlıklarını aynen vererek çeviriye geçmektedir. Bu çeviri mümkün olduğu kadar aslına sadık kalınarak yapılmış, yalnız bazı Arapça ve Farsça şiirlerle zor cümleler atlanmış, **Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin** methi için ayrılan bölümlere **Sultan II. Murat**'ın methi konmuş, **İbn Bibi'nin** anne ve babasından bahseden kısımlar da aynı şekilde çevirinin dışında tutulmuş, bunun dışında metne bazı ilaveler de yapılmıştır. **Yazıcızâde'nin İbn Bibi'nin** adını hiç anmamış olması da dikkat çekicidir.⁽³³⁾

Yazıcızâde'nin Oğuznâme'sinin İstanbul, Ankara, Berlin, Leiden, Leningrad, Moskova ve Paris milli kütüphanelerinde yazma nüshaları vardır. **Houtsma, Paris ve Leiden** nüshalarına dayanarak **Oğuzname'nin Anadolu Selçuklularıyla** ilgili "zikr-i vurud-i resulan-i Sultan Celaleddin" (Sultan Celaleddin'in elçilerinin gelişi) bahsine kadar olan kısmı neşretmiştir.⁽³⁴⁾

Bunun dışında **Seyyid Lokman b. Hüseyin el-Asurî** de **Yazıcızâde'nin Oğuzname'sini** 1008/1599 yılında özetlemiştir: **Avusturya Millî Kütüphanesinde** bulunan bu özetin tek ve eksik nüshası (Bak. Flügel, II. 225, no. 1001) **J.J.W.Lagus** tarafından Latince çevirisiyle birlikte neşredilmiştir.⁽³⁵⁾

(29) Charles Chefer: Quelques chapitres de l'abrégé du Seldjouh-Nameh composé par l'émir Nassir ed-Din Yahia. Recueil de Textes et Traductions publié a l'occasion du VIII é Congres International des Orientalistes tenu à Stockholm en 1889. Publication de l'Ecole des Langues Orientales Vivantes, Paris 1889, III. série, V-VI, 3-102.

(30) Historie des Seljoucides d'Asie Mineure d'apres l'Abregé du Seldjouknameh d'Ibn Bibi. Textes persan, publié d'apres le Mss. de Paris, Leide, E.J. Brille 1902

(31) İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçukname'sinden: Türkçeye çeviren: M. Nuri Gençosman, Notlar ve ilaveler, F. Nafiz Uzluk, Ankara 1941.

(32) H.W. Duda: Die Seltchukengeschichte des Ibn Bibi, Copenhagen 1959.

(33) Adnan Sadık Erzi, a.g.m.s. 716

(34) Historie des Selijoucides d'Asie Mineure d'apres İbn Bibi. Texte turc publié d'apres les Mss. de Leide et de Paris, Leiden 1902.

(35) Seid Locmanl ex Libro Turcico qui Oghusname inscribitur excerpta primus edidit latine versit explicitiv Jac.Joh.Wlh. Lagus 1854.

SULTAN I.ALAADDİN KEYKUBAD DEVRİNİN SONUNA KADAR ANADOLU SELÇUKLULARI

Selçuklu devletleri arasında en uzun ömürlüsü ve en önemlisi olan Anadolu Selçuklu devleti, **Süleymanşah** tarafından kuruldu.

1071 yılındaki Malazgirt savaşından sonra Oğuzların o tarihe kadar Anadolu'ya yapmış oldukları akınlardan sonra yerleşme şeklinde kendisini göstermeye başladı. **Alp Arslan**'ın komutanlarından Emir **Danışmend, Mengüçek, Saltuk**, Pont ve Kapadokya taraflarına ve Selçuk **Kutalmış**'ın oğlu **Mansur** da **Likaonya, Friky** havalisine yerleşmeye başlamıştı.

Kutalmış oğlu Süleyman, 1074'de Büyük Selçukluların hakimiyetini tanıyarak Orta Anadolu'nun hükümdarı oldu ve **Konya**'yı kendisine başkent yaptı. Doğru bir siyaset güderekle hüküm sürdüğü yerlerin halkına iyi davrandı. Onların inaçlarına saygı göstererek vergi almakla yetindi. Bu hareket tarzı Bizanslıların zararına olarak birçok yerlerin süratle eline geçmesine vesile oldu.

Süleyman, Bizans İmparatorluğundaki saltanat mücadelelerinde etkili olarak işine gelen tarafa yardım etti; hadiselerden yararlanarak sınırını genişlete genişlete kuzeye doğru ilerledi. İznik'i zaptederek merkezini oraya taşıdı; İstanbul'u almak istedi; bir taraftan fetihleri Marmara ve Ege denizlerine kadar dayandı (1080).

Bu durum üzerine telaşa düşen Bizans İmparatoru **Aleksî Komnen**, **Süleyman**'la anlaşma yaparak ona her yıl bir vergi vermeyi ve **Süleyman** da ona her husuta yardım etmeyi kabul etti. (36)

SULTAN I.KILIÇ ARSLAN (485-501/1092-1107)

Süleyman, 477/1084 yılında öldükten sonra Anadolu'da onun emri altındaki komutanlar başı boş kaldılar. Bunların en meşhuru olan Emir **Caka**, 1095'te Foça, Urla ile Midilli, Sakız, Sisam adalarını zaptederek bu havalide hakim olmuştu. Bu sırada Büyük Selçuklu hükümdarı olan **Berkyaruk** tarafından **Süleyman**'ın oğlu **I.Kılıç Arslan**, 1092'de Anadolu'ya gelerek babasının ülkesine sahip çıktı. İzmir Beyi Emir **Caka**'yı Bizans'ın yardımıyla ortadan kaldırdı. Danışmendlilerle savaştı. Malatya'yı ele geçireceği sırada Haçlılar, Bizans üzerinden Anadolu'ya girdiler ve İz-

(36) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982, c. 1, s. 1

nik'i ele geçirerek Bizans'a verdiler (1096). Bunun üzerine **I.Kılıç Arslan** merkezini Konya'ya taşıdı. Öncü Haçlıları yenmesine rağmen arkadan gelen düzenli Haçlı güçlerine kesin başarı kazanamayınca Danişmendli-lerle birlikte çete savaşlarıyla Haçlılara büyük kayıplar verdirdi. Anadolu'nun kendi egemenliğinde birleşmesi için harekete geçtiyse de 1107'de Habur ırmağı kıyısında Büyük Selçuklu komutanlarıyla yaptığı savaşta yenilerek öldü.

SULTAN MELİKŞAH (VEYA ŞEHİNŞAH) (503-510/1109-1116)

Babasının ölümünden iki sene sonra serbest bırakılarak Malatya'ya gelen **Melikşah** veya **Şehinşah**, Selçuklu tahtına oturdu. Bu şekilde taht sadece iki yıl boş oluyordu.

Melikşah devrine ait pek az bilgiye sahibiz. Onun devri küçük kardeşi **Mesud** ile saltanat mücadelesi içinde geçti. Bu saltanat mücadelesi yedi sene kadar sürdü. Sonunda **Mesud**, kayınbiraderi olan Danişmendli Emir **Gazi**'nin yardımları sayesinde Bizans'tan geri alınan Konya'da 1116 yılında Selçuklu tahtına oturmayı başardı. (37)

SULTAN I.MESUD (510-551/1116-1156)

Sultan **Mesud** başa geçince Bizans İmparatoru **Manuel Komnen** ile epey uğraştı. Haçlılara yardım eden Kilikya Ermenileriyle savaşarak bir hayli yerlerini aldığı gibi 1151'de Ermeni baronu **Toros**'u vergiye bağladı. 551/1156'da öldüğü zaman memleketi üç kısım halinde idi: Bunlardan Konya, Aksaray, Niğde oğlu **II.Kılıç Arslan**'ın; Ankara ve Çankırı tarafları diğer oğlu **Şahinşah**'ın; Sivas, Amasya, Niksar ve havalisi de kendisinin hakimiyetini tanımış olan damadı **Nizameddin Yağıbasan**'ın ellerinde idi. (38)

SULTAN II.KILIÇ ARSLAN (551-584/1156-1188)

II.Kılıç Arslan, kardeşleriyle yaptığı mücadeleyi kazandıktan sonra 1175'de Danişmendli topraklarının büyük bir kısmını ele geçirdi. Eskişehir yöresinde toplanan yarı bağımsız Türkmen topluluklarının Bizans topraklarına saldırıda bulunması, Anadolu Selçukluları ile Bizans arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Bizans İmparatoru **I.Manuel**

(37) Aynı eser, s. 2

(38) Tamara Talbot Rice, Seljuks in Asia Minor, London 1961, s. 14

Komnenos, bir yandan Eskişehir'de istihkamlar yaptırarak Türkmenleri uzakta tutmaya çalışırken, öte yandan hazırladığı büyük bir orduyla yola çıktı. 1176'da Anadolu Selçukluları, Miryakefelon'da Bizanslıların son direnme güçlerini de kırdı. 1178'de Danişmendlileri ortadan kaldırıp Anadolu birliğini sağlama yolunda adım atan **II.Kılıç Arslan**'ın yaşlanması ve 1186'da ülkesini 11 oğlu arasında paylaşması, Bizanslılara güç toplamak için zaman verdi. Selçuklu şehzadeleri arasındaki taht kavgalarına karışan Bizanslılar, 1190'da III.Haçlı seferinin başlamasıyla daha rahatladılar. 1196'da kardeşi **I.Gıyaseddin Keyhüsrev**'i sürgüne gönderdikten sonra başa **Rükneddin Süleymanşah** geçti.

SULTAN RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH (592-600/1196-1203)

Tokat Meliki **Rükneddin Süleymanşah**, kardeşleriyle yaptığı müca-deleyi kazanıp başa geçtikten sonra 1201 senesinde Erzurum taraflarını Satuklu ailesinden alarak hududu genişletti ve Erzurum'u sevdiği kardeşi Elbistan Meliki **Mugisüddin Tuğrulşah**'a verdi. Divriği ve havalisindeki Mengüçük beyleri de **Süleyman**'ın nüfuzu altına girdi. Ermeni krallığı da kendisine vergi vermeye başladı. Çok değerli, alim ve azimli, serbest fikirli bir padişah olan **Rükneddin Süleymanşah**'ın ölümü üzerine yerine oğlu **III.Kılıç Arslan** geçti. (39)

SULTAN III.KILIÇ ARSLAN (601/1204)

Rükneddin Süleymanşah'ın ölümü üzerine Anadolu Selçuklu devletinin büyükleri on bir yaşındaki oğlu **III.Kılıç Arslan**'ı tahta geçirdilerse de saltanatı uzun sürmedi. İstanbul'da sürgün'de olan **Gıyaseddin Keyhüsrev**, Konya'ya çağrılarak tahta oturtuldu. (40)

SULTAN I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV (601-608/1204-1211)

I.Gıyaseddin Keyhüsrev, **Rükneddin Süleymanşah** tarafından Anadolu'da kurulmasına başlanmış olan birliği takviyeye çalıştı. Kuzeyde **III.Aleksios Komnenos**'u yenerek güneyde Antalya'yı zaptetti (1207) ve Venediklilerle ticaret merkezi olan bu şehre sübaşı olarak **Er Tokuş**'u atadı. Arkasından Ermeni Kralı **II.Leon**'a karşı yürüyerek bazı arazi aldığı ve

(39) İsmail Hakkı Uzunçarşılı. a.g.e., s. 3

(40) Tamara Talbot Rice. a.g.e., s. 15

onun oğlunu yenerek esir aldığı (1209) gibi Eyyubi Hükümdarı **El-Melikü'l-Adil**'in Kuzey Suriye ile Doğu Anadolu'yu istilasını önledi. Kendisine sığınan Bizans İmparatoru **Aleksios Komnenos**'u himaye ettiği için aralarının açıldığı İznik Kralı **Laskaris** ile **Alaşehir**'de karşı karşıya geldiler. Savaşı Selçuklular kazanmakla beraber Sultan şehit oldu.

I.İZZEDDİN KEYKAVUS (608-616/1211-1219)

I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in yerine devlet adamlarının kararıyla büyük oğlu Malatya valisi **I.İzzeddin Keykavus** hükümdar ilan edildi. Fakat Tokat valisi olan kardeşi **Alaaddin Keykubad**, **İzzeddin**'i tanımayaarak amcası Erzurum Beyi **Mugiseddin Tuğrulşah** ile Ermeni Kralı **Leon**'un da yardımlarını alarak **İzzeddin**'i Kayseri'de kuşattıysa da gizlice elde edilen Kilikya Ermeni Kralı **I.Leon**'un ve arkasından **Mugiseddin**'in çekilmeleri ve Eyyubilerden Harran ve Urfa Hükümdarı Melik **Eşref**'in **İzzeddin**'e yardıma geleceğinin duyulması üzerine **Alaaddin Keykubad** da kuşatmayı kaldırarak 608/1211 yılında Ankara kalesine sığındı.

Bu olaydan sonra Bizans ve Ermenilerle barış yapan **I.İzzeddin Keykavus**, Ankara kalesine kapanan **Alaaddin Keykubad**'ı bir yıl orada kuşatarak teslim aldıktan sonra 1213'te Malatya'da Menşar kalesine hapsetti.

Akdeniz sahilindeki Antalya'yı elde eden Türklerin Kırım, Rusya ve Kıpçak taraflarındaki ticari durumdan yararlanmaları, Karadeniz sahilinde bir ticaret iskelesi buldurmaya bağlı olduğundan ve bu sahil de Trabzon Rum İmparatorluğunun elinde bulunduğundan 1214'te bu imparatorluğun elinden Sinop alındığı gibi İmparator **Aleksi**, her yıl vergi ve lüzumunda asker vermeyi de kabul etti. **İzzeddin**, Suriye'deki Eyyubi hükümdarları arasındaki rekabetten yararlanarak bazı başarılar elde ettiyse de yanlış hareketi yüzünden başarılı olamadı ve bundan az sonra da genç yaşında öldü. Yerine kardeşi **Alaaddin Keykubad** hükümdar ilan edildi.⁽⁴¹⁾

SULTAN I.ALAADDİN KEYKUBAD

(616-634/1219-1236)

I.İzzeddin Keykavus'un ölümü üzerine devlet büyükleri **Alaaddin Keykubad**'ı tahta çıkardı. **Alaaddin Keykubad**'ın sultan olması ile Anadolu Selçuklu devleti büyük bir gelişme gösterdi. Siyasi, idari ve askeri

(41) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 4

yönlerden parlak bir devir yaşandı. İktisaden yükselen ülkede büyük bir imar faaliyetine girişildi, milli birliğin kurulmasına çalışıldı. Kendisine saltanat menşuru Halife **En-Nasır li-Dinillah** tarafından büyük İranlı filozof **Şihabüddin Ebu Hafs Ömer Suhreverdi** eli ile gönderilen **Alaaddin Keykubad**, Mısır Eyyubileri ile rekabette olduğu için bir dosta muhtaç bulunan **El-Melikü'l-Eşref** ile anlaşma yaptı.

Antalya yanındaki askeri ve ticari önemi büyük Kolonoros Kalesini karadan ve inşa ettirdiği Selçuklu donanması ile denizden kuşatarak Antalya Subaşı **Ertokuş**'un da aracılığıyla Rum hakiminden aldı (1223). Şehir ve kalesinin yeniden inşasından (1226) sonra Sultan'ın adından dolayı "Alaiye" ismi verilen bu kale (Alanya) onun ve haleflerinin zaman'ında sultanların kışlık merkezi oldu. **Alaaddin Keykubad**, korkunç Moğol istilasının Yakın doğuyu kasıp kavurduğu bu sırada kendisine muhalefet eden komutanlarından **Başara**, **Behramşah** ve **Kutluğca**'yı İdam ve diğerlerini sürgün ederek devletini güçlendirdi.

1223 yılı içinde Moğolların Kıpçak ülkesine yaptıkları sefer sonucu Karadeniz ticareti yolundaki emniyet sarsılmıştı. Diğer taraftan Ermeni Kralı **Leon**'un 1219 yılında ölümünden sonra onun yerine geçen **Hetum**, güneyden gelen tüccarların tecavüze uğramalarına göz yummakta, bunun sonucu olarak da güney yolunun güvenliği de sarsılmaktaydı. Ticari ilişkilerine büyük önem veren Selçuklu devleti için bu durumun düzeltilmesini gerekli görüyordu. Sultan bu sebeple her iki tarafa da birer sefer yapılmasını kararlaştırdı. İşe önce Kırım'dan başlandı. 1224 yılında Kastamonu bölgesi uç beyini Kırım seferine memur etti. Yeni kurulmuş donanma ile Kırım üzerine yapılan sefer sonucunda Sugdak şehri alındığı gibi Rus ve Kıpçakların birlikte yaptıkları saldırılar püs-kürtülerek o bölge itaat altına alındı.

Kırım seferi sonuçlandıktan sonra Sultan bu sefer Kilikya üzerine ordu sevk etti. Kuzeyden inen bir kol Silifke'ye kadar bütün İçel kalelerini, sahilden yürüyen diğer bir kol da Anamur'u ele geçirdi. Ermeni seferinin 1225 yılında yapıldığı ve Ermeni Kralının müracaatı üzerine barış anlaşmasının da 1226 yılında imzalandığı anlaşılmaktadır. Bu anlaşma ile Ermeni Kralı **Keykavus** zamanında yapılan anlaşmada öngörülmuş vergi miktarını iki kata çıkarmayı ve paralarını Sultan'ın adına basmayı, ayrıca gerektikçe Sultan'ın ordusuna asker göndermeyi kabul ederek tam bir tabi hükümdar haline gelmekteydi.

Bu sefer sonunda ele geçirilen İsauria topraklarına da Türkmenler yerleştirildiler ve onlar bölgeye İç İl adını verdiler.

Selçuklulara tabi olan Diyarbakır Artuklu hükümetinin kendisince daha az tehlikeli görülen Mısır Eyyubi hükümdarı **El-Melikü'l-Kamil**'e bağlanması ve Moğolların önünden kaçarak geldiği Selçukluların doğu sınırlarında faaliyet gösteren **Celaledin Harezşah** ile ittifak etmesi, Sultan **Keykubad**'ı doğu seferine zorladı (1226). Kahta, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ve Çemişgezek kalelerini aldı. Üzerine gelen müttelik kuvvetleri mağlup eden **Keykubad**, Artuklu Meliki **Mesud**'un tabiyette kalma ricasını kabul etti ve daha sonra Eyyubilerle uzlaşma yoluna girdi. Çünkü Moğol tehlikesi yaklaşmakta idi. **El-Melikü'l-Adil**'in kızı ile evlendi. Devletin doğu sınırlarını emniyete almak için de Mengüçük oğullarındaki Erzincan ve Kemah ile Şebinkarahisar'ı topraklarına kattı (1228) ve oğlu **Keyhüsrev**'i oraya Melik ve **Er Tokuş**'u ona atabey tayin etti. **Celaledin Harezşah**'ın Selçuklu sınırlarında belirmesi ve Erzurum meliki **Cihanşah**'ın Ahlat Eyyubileri ile anlaşması, Trabzon kralı **Andronikos**'un İdaresinden çıkıp Samsun ve Sinop limanlarına hücum etmesi üzerine Sultan **Alaaddin Keykubad**, Karadeniz'e sefer düzenledi. **Er Tokuş** İdaresindeki Erzincan Meliki **Keyhüsrev**'in kuvvetler ile takviyeli ordu, denizden sevk edilen donanmayı desteklemek üzere Bayburt-Maçka yolu ile ulaştığı Trabzon'u kuşattı. Ancak, şiddetli fırtına yüzünden bu teşebbüs sonuçsuz kaldı. **Andronikos**'a, **Harezşah**'ın 1230 yenilgisinden sonra yeniden boyun eğdirildi.

Moğollarla mücadele eden **Celaledin Harezşah** ile Hıristiyanlarla mücadele eden **Alaaddin Keykubad** arasında başlayan iyi münasebetler, **Celaledin Harezşah**'ın doğudaki müstahkem Ahlat şehrini uzun bir kuşatmadan sonra alıp ağır şekilde tahrip etmesi üzerine bozuldu. Cesur, fakat siyasi kavrayıştan mahrum olan **Celaledin Harezşah**, himayesine aldığı Erzurum melikinın tahriklerine kapılarak, **Alaaddin Keykubad**'a cephe almıştı. İki ordunun karşılaştığı Erzincan'da Yassıçemen savaşında (Ağustos 1230) **Celaledin Harezşah**'ın ordusu bozguna uğradı, Erzurum Meliki **Cihanşah** esir edildi ve Erzurum teslim alındı.

Celaledin Harezşah'ın 1231'de ölümünden sonra Selçuklu Devleti, zaman zaman ta Malatya yöresine kadar çapul hareketleri görülen Moğollara komşu olmuştu. İhtiyatlı hükümdar **Alaaddin Keykubad**, Karakurum'daki Moğol kaanı **Ögedey**'e elçi göndererek onunla anlaşma arzusunu bildirdi. Fakat Kaan, bir yarlıg ile birlikte gönderdiği 1236 tarihli mektubunda Selçukluların Moğol tabiiyetine girmesini, her yıl elçi ve hediyeler göndermesini istiyordu.

Bunu iki hükümdar arasında elçi ve hediye teatisi şeklinde telakki ederek münasebetlerin bozulmamasına dikkat sarf eden **Alaaddin Key-**

kubad, gelecek tehlikeye karşı tedbirler de alıyordu. **Kemaleddin Kamyar**'a Van Gölü çevresini ve kuzeyde Tiflis'e kadar bütün kaleleri zapt etmesini emretti. Fetihler ilerledikçe kalelere ve yeni inşa edilen müstahkem mevkilere askerler yerleştiriliyor, nüfusu azalmış olan bu bölgelere Türkler iskan ediliyordu.

Celaleddin Harezmsah'ın ölümünden sonra Selçuklu hizmetine alınan Harezmli beylerin kuvvetleri de buralara gönderilmişti. 1232'de askeri önemi büyük Ahlat şehrinin Selçuklular tarafından alınması dolayısıyla harekete geçen Mısır Eyyubi hükümdarı **El-Kamil**'in Anadolu'yu işgale gönderdiği kuvvetler, bütün geçitleri tutan Selçuklular tarafından dağıtıldı (1234). Bu münasebetle **Alaaddin Keykubad** tarafından Harput da alındı (Ağustos 1234) ve Artukluların Harput kolu sona erdi. Arkasından Urfa, Harran ve Rakka tarafları Selçuklu hakimiyetine geçti. Fakat **El-Kamil**'in Mardin'e kadar yürüyerek tahrip ve kıtallerle korkunç bir intikam alması üzerine, büyük bir sefer yapmak maksadıyla **Alaaddin Keykubad**, ordusunu Kayseri yakınındaki Meşhed Ovası'nda topladı. Bir kısım Selçuklu kuvvetlerinin Diyarbakır'ı kuşatmakta olduğu sırada aktedilen bu toplantıda gelecekle ilgili önemli kararlar verildi, tayinler yapıldı ve **Rükneddin Kılıç Arslan**'ın veliahtlık töreni yapıldı. Bu sırada Halife **El-Mustansır Billah**'tan, **El-Melikü'l-Kamil**'den ve Hıristiyan hükümdarlardan gelen elçiler, Musul'a kadar keşif akınlarını ilerletmiş olan Moğollara karşı işbirliği kurmanın zaruretini bildiriyorlardı. **Alaaddin Keykubad** da aynı fikirde idi. Fakat **Alaaddin Keykubad**, orada bu elçilere verdiği ziyafette zehirlenerek öldü (1237). Sultan'ın 45 yaşında ölümünden sonra büyük ittifak gerçekleşemedi.

ÇEVİRİ

[1] Sayısız şükrün hedefi, sınırsız övgünün amacı, sonsuz methin gideceği yer, mülkün sahibi, şanı büyük ve nimeti genel olan Yüce Tanrıya olsun! O, akil kahramanını, "Yaratma da emir de O'nun hakkıdır" (42) fermanıyla "Allah önce onu yarattı"⁽⁴³⁾ saltanatının tahtına oturttu. Aletsiz sanatı, sebepsiz iyiliği ve mükemmel bilgisiyle yaratma iradesinden dünyayı sırtında taşıyan balıktan göklerin en uc yerlerine kadar her şeyi yarattı. Kudret kalemi ve irade divitiyle bu kadar güzel ve çeşitli şekilleri, "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece o şeye 'Ol' demektir, hemen olur"⁽⁴⁴⁾ hükmüyle gökkubbeli dönen feleğin sayfaları ile kadife şeklindeki dünyanın yapraklarına çizdi. Kainatı var ediş nidasının sesini ve varlıkları ortaya çıkarışını, "Göklerin ve yerin yaratılmasında gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre âmade duran bulutları döndürmesinde düşünen kimseler için deliller vardır"⁽⁴⁵⁾ beyanı ile cinlerin, insanların, hayvanların, kuşların, böceklerin ve sürüngenlerin akıl ve vehim alanlarına attı.

O öyle bir padişah'tır ki, büyüklüğünün ummanında [2] ve heybetinin denizinde peygamberlerin düşüncelerinin gayreti ve evliyanın ileri görüşleri şaşkın, çaresiz, güçsüz ve yetersiz kalır. Şiir (Arapça):

"Temkinli hükümdar, alnını Allah'ın yücelik eşliğinde yere koyup secde eder. Allah cevher de araz da değildir. Kusurları görülen bir cisim de değildir.

Mekânı yaratmasına rağmen mekânı yoktur.

O, miktar ve sınır kapsamına da girmez."

O öyle bir bilendir ki, küçük âlem olan insanın şanının özelliklerinden ve onun yaratılışının sıfatlarından olan konuşma (*nefs-i natika*) ve öğrenme (*kuvve-i alime*) gücünü ona bağışladı.

O öyle bir kâtiptir ki, "İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti"⁽⁴⁶⁾ tuğ-rasını, Ademoğullarının büyüklük defterlerine ve mutluluk sayfalarına yazdı.

(42) Kur'an-Kerim, 7/52

(43) Hadis. Bak. Gazzali: Kitabu Mizanü'l-amel, Kahire 1328/1910, s. 139.

(44) Kur'an-ı Kerim, 36/82

(45) Kur'an-ı Kerim, 2/159

(46) Kur'an-ı Kerim, 55/2-3

O öyle kâdirdir ki, "*İnsan çok susamıştı*"⁽⁴⁷⁾ odunun ateşini **Azer oğlu İbrahim**'in⁽⁴⁸⁾, serinlemesine, kurtuluşuna, dertlerinin ortadan kalkmasına ve acılarının dinmesine araç yaparken, taşkın ırmağın bol ve serin sularının nemini **Nemrud**'a⁽⁴⁹⁾, çok az ve yetersiz bir şekilde ulaştırdı.

O öyle bir Bağışlayıcıdır ki, "*Bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver*"⁽⁵⁰⁾ sorusunun cevabı olarak, cana huzur veren, yaşama sevincini artıran ve dünyayı dolaşan sabah rüzgârının dizginini, denizler aşan hızlı kuzey rüzgârının idaresini, **[3]** tahtı ve tacı sudan ve ateşten olan, gaib perdesinin aralığından misk ve amber saçan ve aynı zamanda padişahların postası olan güney rüzgârının dümenini, "*Gündüz estiğinde bir aylık mesafeye gidip, akşam da bir aylık mesafeden gelen rüzgârı Süleyman'ın buyruğu altına verdik*"⁽⁵¹⁾ diyerek **Süleyman**'in⁽⁵²⁾, iktidarının ve iradesinin avcuna bıraktı.

O öyle faal ki, "*Gökten bereketli bir su indirdik*"⁽⁵³⁾ tatlı sulu berrâk nehrini, asi **Firavun**⁽⁵⁴⁾ ve dik kafalı **Haman**⁽⁵⁵⁾ için yok edici bir madde ve boğucu bir unsur yaptı.

O öyle bir güçlü ki, âlem türünün öncüsü ve insan cinsinin besleyicisi olan temiz toprağı, uğursuz **Karun** ⁽⁵⁶⁾ için kakılıp kalma yeri ve yurdu yaptı.

(47) Kur'an-ı Kerim, 74/29

(48) Halil İbrahim peygamber, Allah sevgisine mazhar olduğu için Allah dostu anlamına "Halilullah" diye anılır. Hz. Muhammed'in atasıdır. Cömertliğiyle anılagelmiştir. Konukları ağırlamayı sevdiği için Allah buyruğuyla oğlu İsmail'i de kurban etmeye kalkmış, onun yerine bir koç gönderilmiş, o kurban edilmiştir. Nemrud, İbrahim'i putları kıldığı ve kendisini Tanrı tanımadığı için yaktırdığı büyük bir ateşe attırmış, fakat ateş güllük gülistanlık olmuştur.

(49) Kalde (Babil) padişahı. Hayatı efsanelerle karışmıştır. Babil şehrinin kurucusu olarak bilinir. İbrahim peygambere yaptığı kötülüklerle İslami hikâyelerde adına çok sık rastlanır.

(50) Kur'an-ı Kerim, 38/34

(51) Kur'an-ı Kerim, 34/11

(52) İslami kaynaklarda Beni İsrail peygamberlerinden sayılır. Beytü'l mukaddes'i tamir etmek için girişimde bulunmuş olup akli ve yeteneğiyle tanınmıştır. Cinlerin ve hayvanların dilinden anladığı rivayet edilir. Tevrat'a göre ise, Yahudi padişahıdır (M.Ö. 973-935) ve babası Davud'un yerine tahta geçmiştir.

(53) Kur'an-ı Kerim, 50/9

(54) Genellikle Musa peygamber'in çağdaşı olan Mısır padişahı bu adla adlandırılır. 16. Ramses'in oğlu idi. Onun zamanında Mısır'ın gücü kuvveti azaldı. Bu yüzden kabrini tamamlamayı başaramadı.

(55) Kur'an-ı Kerim'de Fir'avun'un veziri olarak anılan kimse.

(56) Musa'nın kavminden ve bir rivayete göre amcası olan bu zat pek zenginmiş. Hazinelerinin anahtarlarını 40 güçlü kuvvetli adam güçlükle taşırmış. Böyle olduğu halde zekat vermediğinden Allah, hazinesiyile beraber kendisini de yere batırmış. (Kur'an-ı Kerim, 28/76-82)

O öyle bir kahredicidir ki, Ceberut ⁽⁵⁷⁾ bölgesinden estirdiği şiddetli rüzgârın gülü pençesiyle asi kimselerin emellerini söndürdü.

O öyle bir padişaktır ki, etkili hükmünün mührünü ve geçerli فرمانının kılıcını, azim sahiplerinin sağ, emir sahiplerinin de sol tarafına koydu. insanın hal hırkasını ve güzellik elbisesini "Verdikleriyle denemek için sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur"⁽⁵⁸⁾ gibi çok değerli bir süsle süsledi.

O öyle bir yardımcıdır ki, zafer mücevherini ve başarı mührünü, **Selçukoğullarının** fetih kılıcına, iktidar mızrağına ve idare kabzasına koydu. Onların devletlerinin bayrağının kenarına ve saltanatlarının sancağının başına "Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimeti ve sizi bir zamanlar âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın"⁽⁵⁹⁾ zafer rüzgârlarını estirdi.

O öyle bir yol gösterici ki, onları (**Selçukoğullarını**), suyu kesilmiş kuyunun karanlığından alıp, ⁽⁶⁰⁾ dünyanın hür kimselerinin idare dizginini eline verip **Rum, Rus, Alman, Sınd, Hind, Ermen, Frenk [4] Horasan, Irak, Teraz ve Hicaz** ülkelerine hükmetmeleri için onları İslâmın **Darü's-Selâmina** ve mutluluk ışığının yandığı **Buhara**'ya çağırdı ve kendilerine "Allah inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır"⁽⁶¹⁾ müjdesini verdi. Misk saçan, amber yağdıran sabah rüzgârını, onların gittikleri yerlere iyilik ve güzellik götüren askerlerinin şöhretinin habercisi yaptı. "De ki: Mülkün sahibi olan Allah'ım"⁽⁶²⁾ şerefli makamından onların saltanat menşuruna, "Ey Davud, seni şüphesiz yeryüzünde hükümran kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevесе uyma"⁽⁶³⁾ imzasını koydu.

Öyle durumları değiştirendir ki, ülkelerin yöneticilerini değiştirip öncekilerin ve sonrakilerin işlerini yeniler. Devirleri çeşitlendirerek dönen gökyüzün tavırlarını kalıptan kalıba sokar. Zamanın kaynağı olan gece gündüzün farklılığını fikir sahiplerine itibar sebebi veya nefret unsuru yapar. Evliyanın düşünce ve görüşlerini, kader sırlarını anlamaktan uzak tutar. Şiir:

"Öylesine her türlü kusurdan arınmış bir yaratıcıdır ki, büyüklüğünden dolayı, sıfatları, peygamberlerin akıllarını acz toprağına gömer.

Eğer bütün yaratıklar, yüz binlerce yıl Tanrı'nın büyük sıfatı hakkında düşünceye dalsalar,

(57) İlahi alem.

(58) Kur'an-ı Kerim, 71/165

(59) Kur'an-ı Kerim, 2/44

(60) Hz.Yusuf'un kuyudan çıkarılarak Mısır'a padişah yapılmasına atıfta bulunmaktadır.

(61) Kur'an-ı Kerim, 2/158

(62) Kur'an-ı Kerim, 3/25

(63) Kur'an-ı Kerim, 38/25

Sonunda aciz kalarak, 'Ey Allah'ım bizim hiçbir şey bilmediğimiz ortaya çıktı' diye itirafta bulunurlar."

Yüz binlerce selam, övgü, sena ve dua, kâinat kitabının fihristi, varlıkların yaratılışının sebebi, yaratıkların en seçkinlerinin ve en gözdelelerinin en büyüğü, peygamberlerin ve nebilerin başkanı, evliyanın ve günahsız kimselerin önderi, sevgi bayrağının taşıyıcısı "Yalnız ne doğuda ne de batıda⁽⁶⁴⁾" şeriatının temelini atan, "İnanıp yararlı iş işleyene mükâfat olarak güzel şeyler vardır"⁽⁶⁵⁾ haberinin müjdecisi, "İşte azıp da dünya hayatını tercih edenin varacağı yer şüphesiz cehennemdir"⁽⁶⁶⁾ uyarısının sahibi, "Sonra yaklaşmış ve inmiştir"⁽⁶⁷⁾ toplantı yerinin yakını, "Araları iki yay aralığı kadar belki daha da yakın oldu"⁽⁶⁸⁾ yakınlığına eren soylu **Haşimî** ailesinden **Muhammed Mustafa**'nın mukaddes ruhuna, pâk zatına, ıtır kokan eşliğine yüce dergâhına ve muazzam kabrine olsun!

O öyle bir peygamberdir ki, elçilik sabahının aydınlık ışığından sapıkların karanlık yolları **[5]** aydınlandı. Velayet rüzgârının serinliğinden dünyanın her tarafı gül bahçesine döndü. Şiir (Arapça):

"O peygamber, Haşimî kabilesinden Hazreti Muhammed'dir. Peygamberlerin sonuncusu olup seher yıldızıdır.

Şeriatte, din ve imanda insanlığın göğü, zamanın güneşi ve gecenin aydınlığıdır."

Selam onun devletinin ileri gelenlerine, şeriat yolunun büyüklerine maddî alemin direkleri, din meydanlarının yiğitleri, millet tahtının koruyucuları, ümmet ülkesinin büyükleri olan onun vezirlerine, haleflerine, devlet büyüklerine, taraftarlarına, mensuplarına ve yolundan gidenlere olsun!

O halifedir ki, şeriat hudutlarının kapısı onların büyük heybet ve ihtişamlarıyla emniyetli, tarikatın yüzü, onların saldıkları korkudan, baskıdan ve verdikleri korumadan gül renkli kaldı. Şiir (Arapça):

"Kumrular ağaç dallarının üzerinde öttüğü sürece göklerin sahibi olan Allah'ın rızası onların üzerine olsun.

Hatta ister Ensar⁽⁶⁹⁾, ister Muhacirin olsun⁽⁷⁰⁾, Allah'ın dinini isteyen herkesin üzerine olsun!"

(64) Kur'an-ı Kerim, 24/35

(65) Kur'an-ı Kerim, 18/87

(66) Kur'an-ı Kerim, 79/37-39

(67) Kur'an-ı Kerim, 53/8

(68) Kur'an-ı Kerim, 53/9

(69) Hz. Peygamber'i şehirlerine davet eden Medineliler.

(70) Hz. Peygamber'le birlikte Medine'ye göç edenler.

Sonra şanı yüce ve saltanatı sonsuz olan Allah, "Allah göklerin ve yerin nurudur"⁽⁷¹⁾ parlak ışığıyla, kalbi temiz kimselerin rehberi, münevver kimselerin dayanağı, şanı gökleri tutan, dünya büyüklerinin efendisi, saltanat yıldızının ışığı, Ademoğullarının en seçkini, cihan fatihi **Dara**⁽⁷²⁾ ayanında olan, yeryüzünün bekçisi, ilk dört halifenin vârisi, gökten zafer ve başarıyla desteklenen, dünyada adaleti canlandıran, delillerle İslâmı himâye eden, yüce milletin sığınağı, aydınlık dininin kutbu, ilim ve fazilet delillerini canlandıran, iman ve adalet öncülerini destekleyen, saldırgan ve zorba zümrelerini mahveden, zamanın seçkini, devrin **Bozorgmihri**⁽⁷³⁾ ilim ve amel bayraklarını kaldıran, hata ve günah belirtilerini silip süpüren, Hanefî mezhebini destekleyen, İslam şeriatini kollayan, gerçekleri keşfeden, her şeyin inceliğini bilen, saygın ve faziletli kimselerin başvurduğu, secde ve rûku edenlerin örnek aldığı, hem baba hem de anne tarafından cömert ve soylu olan, övünülecek özellikler taşıyan, iyi şeyleri ve iyilikleri kendinde toplayan, insanları ve cinleri yöneten, bütün dünyaya hükmeden, büyük vezirlerin idaresini elinde bulunduran, **[6]** bilgi sahibini yücelten, cehaleti ve cahili yeren, belagatin ve fesahatin babası, becerikliliğin ve akıllılığın timsali, karışıklık çıkaran şeytanları dağıtan, cihan padişahlarının efendisi, denizlerin ve karaların kahramanı, müminlerin ve haklıların yardımcısı Ulug Kutlu Uğurlu, ülkelerin ve divanın sahibi **Ebu'l-Meali Ata Melik İbn Muhammed**⁽⁷⁴⁾ selam olsun! Allah onun sözünü geçerli, iktidarını sonsuz kılsın! Doğruluk sabahının lâmbasının ışığı, büyüklük sarayında oturanların düşüncelerinin etkisi Elest⁽⁷⁵⁾ zamanından beri ona yol göstermiştir. En güzel huyları kendinde toplayan, mutluluk ışıklarının ve büyüklük davranışının kaynağı, ilim ve fazileti kendinde barındıran, hayır ve hasenatların sahibi, mutlulukların ve sevinçlerin çıktığı yer olmuştur. Vallahi, şu sözü söyleyen ve onu fazilet alanına çıkaran ne güzel iş yapmıştır: Şiir (Arapça):

"Allah onun pamaklarını, güzel incileri ve faydalı şeyler içinde barındıran deniz gibi yaratmış.

Bizim efendimiz insanların sığınağı ve Allah'ın bir lütfudur. Kazanın hükmünü engelleyen ve kadere etki edendir.

(71) Kur'an-ı Kerim, 24/35

(72) Daryüs veya Dariyuş adlarıyla da anılan ünlü Pers Kralı (M.Ö. 522-486)

(73) Veya Bozorc-mehr: Bilgeliğiyle ünlü Sasanî Kralı Hüsrev-i Anuşîrevan'ın (531-578) veziri.

(74) Tarih-i Cihan-güşa adlı 3 ciltlik tarih kitabıyla tanınmış. Moğollar zamanında önemli devlet görevlerinde bulunmuş ve o arada Bağdat valiliği de yapmış olan Alaaddin Ata Melik Cüveynî (623-681/226-1283).

(75) "Elestu" değil miyim? demektir. Allah, Ademoğullarının ruhlarına, kendileri yaratılmadan "Ben sizli **Rabb**iniz değil miyim?" diye sormuş, onlar da tasdik etmişlerdir. Bu ahde "elest beznî, elest demî" gibi adlar verilmiştir. (Kur'an-ı Kerim, 7/171)

Zamandan birine gelebilecek tehlikeyi ortadan kaldıracaktır. Rahmet yağdırana bir deniz gibidir.

Bağdat, onun varlığıyla güzel kokular saçan bahçeye döndü. Zulmeden zalimler ortadan kayboldu.

Hoşgörü ve cömertlik onun ahlakının özelliğidir. Hz. Adem'den beri bütün güzel ahlakı kendinde toplayandır.

Cennetin kapılarının insanlara açık olduğu gibi onun kapıları da halka açıktır.

Elerinden çıkan bağışlar, buluttan düşen sağanak yağmura benzemektedir. Bundan dolayı ona karşı insanların şükran duyguları kabarmıştır.

Onun görüşleri, tahtaların ipe bağlanmak suretiyle yapılmış insanları boğulmaktan kurtaran bir gemi gibidir.

Karanlık düşünceleri ay gibi aydınlatır, cömertliğinden her şeye hayat ve canlılık verir.

Onun devrinde ona karşı gelen asiler sığınacak yer bulamazlar. Onun korkusundan inişleri yokuş olur.

O ışık verip halkın yolunu aydınlatır. O berrak suya, halkın düşüncesi ise bulanık suya benzer.

Zorluklara boyun eğmez, yaptığı işlerde gurur ve kibir göstermez.

Allah'ın Hz. Peygamber'i son peygamber olarak gönderdiği gibi o da iyiliklerin son merciidir.

Onun hedefi şimdi de gelecekte de güzelliklere yönelik. Kötülüğün aralıksız yok edilmesi de onun işi."

[7] O büyük kişi, ilahî bir gayret ve meleklere mahsus bir çabayla dinin ve devletin temellerini güçlendirmek, ülkenin ve milletin bağlarını sağlamlaştırmak, şeriatin bayrağını yüceltmek için çalıştı. "İnsanlar arasında bu günleri bazen lehe, bazen aleyhe döndürür dururuz"⁽⁷⁶⁾ hikmeti ile, Şiir (Arapça):

"Yöneticilik kimseye baki kalmaz. Sen buna inanmıyorsan, söyle bakalım ilk yönetici kim?"

sözü gerçekleşip **Abbasoğulları** devletinin temelleri yıkıntıya uğradığı; onların saltanat sürme ve hüküm verme günleri sona erdiği; hilafet namusunun beyni zedelenip, imamlık düzeninin sağlığının bozulduğu; bağış kaynaklarının kuruyup alimlerin ülkeye giriş çıkışlarının durduğu

(76) Kur'an-ı Kerim, 3/134

bir sırada onların (Selçuklular) -Allah büyüklüklerini artırsın- hizmetlerinden dolayı seyyidlik ve naiblik makamı olan **Irak** ülkesinin tahtı, **Horasan'a, Fars ve Kirman'a** bağlanarak büyük bir ihtişama, önemli bir güce ve mutlu bir çehreye kavuştu. Dünyayı aydınlatan adaletin ışığıyla ve hayır dualarla yükselip gelişti.

O padişah⁽⁷⁷⁾, ülkenin konaklama yerlerinin imarında; hayır kurumlarının, kutsal mezarların, kabirlerin ve zaviyelerin onarılmasında, su depolarının yenilenmesinde, medreselerin yapılmasında, hapishanelerin yıkılmasında, eski kutsal binaların korunmasında, soylu ailelerin mensuplarına ilgi gösterilmesinde, velilere hürmette, büyüklere destek vermede, **Beytü'l-Haram** ziyaretçilerinin yollarının açık tutulmasında önemli hizmetlerde bulundu. **Sultan Melikşah**⁽⁷⁸⁾ ile **Sultan Sancar**'ın⁽⁷⁹⁾ -Allah delillerini aydınlatсын- kutlu günlerinden sonra yıkılıp yok olmaya yüz tutmuş olan ve devrin halifelerinin gayretlerinin eski canlılığına kavuşturmada yetersiz kaldığı Müminlerin Emiri, Allah'ın Aslanı, Peygamber'in vâsisi **Hazreti Ali**'nin -Allah'ın selamı üzerine olsun- muazzam şehitliğine berrak ve içilir su getirdi. İki dünyada övülüp anılmak için oraya önemli bir meblağ ayırdı. **Kerha**⁽⁸⁰⁾ ırmağının üzerine, göğün manzarasını bile kıskandıracak bir köprü yaptırdı. Devrin şairleri ve zamanın bilginleri o köprünün tasviri için sanatlı, güzel kasideler yazdılar. Bunlar arasında en tanınmış, mana incisini zekâ elmasıyla delmiş ve her iki padişahın⁽⁸¹⁾ -Allah şanlarını yüceltsin- övgüsünü de içeren **Emir Hakim İmadeddin Yusuf Lor-i Fazlavî**'nin -Allah gücünü artırsın- şiirini burada naklediyoruz. İşte o şiir:

[8] *"Ey nehrin üzerine yapılmış azametli yapı, bilgili bir aklın eseri olan geometrik bir şekle benziyorsun.*

Senin gibisini hiçbir zaman ne Perviz⁽⁸²⁾ ne de Kisra⁽⁸³⁾ gördü. Senin benzerini ne Şapur⁽⁸⁴⁾ ne de Dara⁽⁸⁵⁾ yaptı.

Sana gök gibisin demek istedim. Fakat orda senin benzerin yok. Kemrelerinin kavisleri granit taşından yapılmış.

(77) Yani Alaaddin Ata Melik Cüveynî.

(78) Büyük Selçuklu Sultanı (465-485/1072-1092)

(79) Büyük Selçuklu Sultanı (511-552/1118-1158)

(80) Kaynağını İran'daki Elvend dağlarından alan ve İran'ın batısından Basra körfezine dökülen nehir.

(81) Burda sözü edilen kişilerden biri Alaaddin Ata Melik Cüveynî, diğeri onu 1262 yılında Bağdat'a vali tayin eden Hülagu veya onun yerine geçen Abaka olmalı.

(82) Sasanî padişahı Hüsrev-i Perviz (590-628)

(83) Sasanî padişahı Hüsrev-i Anuşirvan'ın lakabı (531-578).

(84) Sasanî padişahı I. Şapur (241-272)

(85) Bak. not. 72

Gök daima hareket eder, fakat sen hep yerinde durursun. Hiç şüphesiz mavi gök kubbenin altında yapılmış bir kemersin.

Kalıcı kemerlerin akan suyun üzerinde durmaktadır. Herbiri hilal gibi bir sanat şaheseri.

Kemerinin kaşlarından âlemin gözü aydınlanmış. Beyaz gümüşten yapılmış kaşının rakibini kimse görmemiş.

Kaşın şekline aynada baktığım zaman, kemerinin kaşının altında akan suları gözyaşına benzettim.

Ne yalan söyledim, ne de abartmada bulundum. Senin kemerin aynen böyle. Gözlerinden akan su bütün işleri kalaylaştırmakta.

Gökteki samanyoluna benzemektesin. Yoksa heykelin seyredilmek için yapılmış bir gök kuşağı mı?

Yoksa senin temelini de 9 göğün kemerini yapan mı attı? Öyle değilse, hiçbir mimarın eseri sana benzememektedir.

Belki de seni var olan göklerin yaratıcısı yapmış. Sanki Tur-i Sina'daki⁽⁸⁶⁾ mucizesiyle Sina'nın köprüsü yapmış.

Sen su cinsinden değilsin, fakat su senin altından akmakta. Altıyla üstüyle hiçbir şekil sana benzememekte.

Dünyanın insanların ayakları altında kalmaya itiraz etmezsin. Onlar emniyet ve güven içinde geçerlerken sana övgü yağdırırlar.

Bağdat şehrine senin üzerinden uygun bir yol var. Ey güzel şey, seni Kerha ırmağının üzerine sanki perde gibi örtmüşler.

Bugün Irak'ta herkes senin şarkını söylüyor. Çünkü senin altında azgın bir ırmak akmaktadır.

O öyle bir ırmak ki, ünü Hicaz'a kadar ulaşmıştır. Sen iki yüce kişinin emriyle yapılmışsın.

Onun biri dünya ve din devletinin ulu efendisidir. Onun cömertliğiyle din ve dünya işleri yoluna girmiştir.

O diğer din güneşi Hakan'ın emri senin yapılmana sebep oldu. Hakkın faziletiyle onun tecrübeli düşüncesi, açık talihle uyum sağladı.

O ikisi doğuda ve batıda sultanları tayin eden efendilerdir. Onlar cömertlikleriyle dünyanın işlerini yoluna koymuşlar.

(86) Bugünkü Ürdün topraklarında bulunan Hz. Musa'nın Allah'la konuştuğu kutsal dağ.

O iki padişah, mülk hazinesinde bir sedefte iki inci gibidirler. Gösterdikleri hüner denizinkinden daha üstündür.

Ey efendiler, düşüncenizin aydınlığından gökyüzüne sanki yüz binlerce gören göz yapılmış.

[9] *Ey padişahlar, bu dokuz katlı mavi gök kubbede sanki sizin değerinizde hiçbir varlık yok.*

Cömertliğiniz ve adaletinizden dolayı, iyi adınız cihanın her yerinde anılır oldu.

Dünyada büyük kimselerden makam ve mevki değil iyi ad kalır. İyilerin adları adların en güzeli olur.

Her iki âlemde de mutluluk sebepleri iyilik yapmaktan geçerse, sizin günlerinizle bu işler çokça yapılmıştır.

Bu iş, sizin her ikinize de kutlu olsun! Bu yapının uğuru değerinizin büyüklüğünü İkiizler Burcunun üzerine çıkarır.

O köprünün yapılışının tarihi, hesap yoluyla hicretin ha, sin ve vav (87) tarihinde şeklinde ifade edilebilir.

Her ikisinin de adları sonsuza kadar yaşasın! Adları ikbal defterinin başına yazıldı.

Sizin adınıza her gün söylenmiş olan İmad'ın bu sözü, İsa'nın nefesi gibi can veren ve akıcı bir şekilde yazıldı."

O padişahın⁽⁸⁸⁾ sayılması ve anlatılması uzun zaman alabilecek olan iyi huylarının ve faziletlerinin ünü dünyanın en uzak yerlerine ve en ücra köşelerine ulaştı. "Allah ona selamet versin. Yolu gün gibi aydınlık olup, cömertlik denizinde gayreti ve çalışmaları var. Zamanın vezirleri ve ileri gelenleri arasında adı en çok duyulan odur. Ondan daha zekisi, daha çok sözü dinleneni, hafızası daha çok kuvvetli olanı ve daha tanınmışı yoktur."

O, yüce gayretinin şekillerini ve resimlerini, günlerin ve gecelerin alınlarına çizdi. Dünya arsasında hiçbir yeri, güzel ahlakının hissesinden nasipsiz bırakmadı. Geçmiş hakanların, halifelerin, sultanların, meliklerin ve vezirlerin yaptıkları işleri hatırlatmak için onları, cana ferahlık veren bir ifade ve amber saçan bir üslupla zamanın sayfaları üzerine döküp,

(87) 666/1267-8 yılı.

(88) Yani Alaaddin Ala Melik Cüveyni'nin

ebedileştirmek ve ölümsüzleştirmek istedi. Onun üzerine bu tarih kitabını yazmaya başladı. Oradaki olayları, büyük küçük herkesi hayrete düşürecek, güzelliğinden **Utarid'in**⁽⁸⁹⁾ bile kıskançlıktan kendini denize atacağı, düzeninin ve üslubunun güzelliğinden **Müşteri** yıldızının⁽⁹⁰⁾ "*İn yekad*"⁽⁹¹⁾ okuyacağı, **İskender'in**⁽⁹²⁾ onun canı olan kalemin siyahlığının kararlığında hayat suyunu akar şekilde bulacağı, Şiir (Arapça):

"Nesri çok kıymetli bir inciye benzemekte olup, zamanın büyüklerinin sözleriyle süslenmiş, güzel bir şekil almıştır.

Şiiri ise, bir mücevher veya keder ve gamları gideren yıllanmış bir şaraba benzer."

Şiir:

[10] "*Cebrail'in cennete götürdüğü hurinin süsü, parlak kalemlerden çıkmış bir cevherdi*"

Özelliklerini taşıyan faydalı bir kitabı kaleme aldı. Cihanın her tarafında yaşayan bilge kimselerin kulakları, o yazarın verdiği bilgilere şan ve şerefle doldu. Cihan fatihinin merhametli kalem ve onun sevgi saçan yazısıyla bu faydalı kitabın konusu, **Sultan Melikşah**⁽⁹³⁾ zamanında başlamış olan **Rum** ülkelerinin gazasıyla başlayıp, oranın beldelelerinin, bölgelerinin ve kalelerinin fetihleri üzerine kurulsun istedi.

İbnü'l-Bibî el-Müneccime adıyla meşhur olan bendeniz **el-Hüseyn b. Muhammed b. Aliyyü'l-Caferi'er-Rugadî'nin** - Allah sonunu hayır etsin-babası, şehid Sultan **Celaledin Mengüberdi b. Kutlu Sultan Aladdin Muhammed Harezmsah**⁽⁹⁴⁾ -Allah delillerini aydınlatsın- ile büyük yönetici Sahib Divan **Şemseddin'in**⁽⁹⁵⁾ -Allah ondan razı olsun-mübarek sarayında yetişip büyüdü. Orada uzun bir hayat sürdü. Ona olan bağlı-

(89) Bak not. 163

(90) Eskilere göre 7 gökteki yıldızların 6. gökte bulunana, Doğu minyatürlerinde yörük bir ata binmiş, sağ elinde kılıç, sol elinde yay bulunan güzel bir erkek, yahut çeşitli elbise giyinmiş bir genç suretinde tasvir edilmiştir. Buna "kadi-yı felek" de denir. Edebiyatta adı dolayısıyla kadılık, hakimlikle anılır.

(91) Nazar değmemesi için okunan ayet, bak. Kur'an-ı Kerim, 68/51

(92) İçenin ölmeyeceğine inanılan ab-ı hayat'ı başka pek çok kimse gibi İskender'in (İran'da hüküm sürdüğü tarih M.Ö. 331-328) de aradığı söylenir. Bir rivayete göre ab-ı hayat'ı İskender'in aşçısı Andreas, tuzlu balığı bir kaynaktan yıkarken balığın dirilip suya atılmasıyla bulmuş, balığı tutmak için o da suya atlamış, ölümsüzlüğe ermiş, bunu İskender'e anlatmış, İskender de bu kaynağı aramış, fakat bulamamıştır.

(93) Bak. not. 78

(94) Sultan Celaledin Harezmsah (617-628/1221-1231).

(95) Şemseddin lakaplı Muhammed b. Muhammed Cüveyni, İlhanlı padişahları Hülagu ile Abaka'nın vezirliğini yapmıştır. Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin ağabeyidir.

lığından dolayı her isteği yerine getirildi. O hazretin verdiği bol bağış ve yardımlarla hayatını mutluluk ve rahat içinde geçirdi. Yaşıtlarının kısılandığı, arkadaşlarının gıpta ettiği biri haline geldi. Şiir:

"Babam, onun dedesinin hizmetinde bulunmuştu. Bu yüzden bana kendi idaresinde Selman'ın⁽⁹⁶⁾ rütbesini verdi."

Onun⁽⁹⁷⁾ uğurlu ve kutlu emriyle bu satırların yazımına başladım. Önceleri, bu emri yerine getirme yeteneğini, bu görevi sonuçlandırma becerisini kendimde görmedim. Kendimi çaresizlik denizinde ve şaşkınlık çölünde hissettim. İnsaf ölçüleri içinde kalarak "Değerini bilip haddini aşmayana Allah acısın" sözünü her an aklımda tuttum. Akıl nasihatçısından, Şiir (Arapça):

"Bir şeyi bilmiyorsan, onu bırak da bildiğini yap"

nasihatini dinledim. Büyük bir sıkıntıya düştüm, O işe başlayıp başlamama konusunda tereddütler gösterdim. Fakat bir yandan da o Hazretin emirlerini yerine getirme, ona bağlılık ve kulluk gösterme isteği [11], o işi yapmamak veya ertelemek yolunu tıkadı. Hiç vakit kaybetmeden alınma utanma perdesi çekip, yüzümü, bilgisizlik ve cahillik örtüsüyle örttüm. Cüret bastonunu elime alarak sapıklık karanlığına daldım. Vücudumu, söz sahiplerinin ve kalem ustalarının oklarına, sıradan ve seçkin kimselerin tenkitlerine ve kınamalarına hedef yaptım. İşe, büyük sultan **Alaaddin Keykubad**'ın babası büyük Sultan şehid **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in -Allah onları affına kavuştursun- zamanından başladım. Çünkü Sultan **Süleyman b.Kutalmış b.İsrail**'in yönetimi nasıl ele aldığı konusunda **Emir Mengücek**, **Emir Artuk** ve **Emir Danişmend** gibi büyük emirler hakkında kesin bilgim yoktu. Onlar hakkında yazılmış olan tarih kitaplarının anlaşılması çok zor olduğu için onlardan faydalanma imkânı da bulamadık. Üstelik eski zamanlardan gelen sözlü rivayetler ise, çelişkili ve tutarsız idi. Fakat bunların dışında Rum diyarında eski zamanlardan ve geçmiş devirlerden günümüze kadar olan olayları dikkatli bir gözleme ve güvenilir haberlere dayanarak anlattım. O konularda tafsilata ve ayrıntıya girdim. O yüce hazretin -Allah daha da yüceltsin- kutlu tarihini geniş olarak ele aldım Büyüklük makamının ve felek yüceliğindeki zatın fermanın hükmü sebebiyle kitap başlangıçtan sona ulaştı. Kitap **Sultan Alaaddin Keykubad**'ın -Allah delillerini aydınlatsın- başından geçenleri ve yaptıklarını kapsadığı için "**El-Evamirü'l-Alaiyye fi'l-Umuri'l-Alaiyye**" adını aldı.

(96) Mecusilikten Hristiyanlığa, Hristiyanlıktan da Müslümanlığa geçen ve Hz. Muhammed'in yakınlarından olma şerefini kazanan İranlı Selman-ı Farisi.

(97) Yani Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin.

Büyük padişahın ve dünyanın efendisinin -Allah şanını yüceltsin ve saltanatını ebedi kılsın- dalgalanan merhamet denizinin faziletinin feyzine, cihanı aydınlatan güneşe benzeyen nuruna güvenim tam ve kesindir. İçinde binlerce yanlış saklayan bu eser onun mübarek incelemesiyle şereflenince türlü cahillikleri içeren adı geçen kitabın satırlarını kutlu gözleriyle görünce bu aciz kulundan kaynaklanan hataların tozunu ve yanlışların [12] kirini görüp bilmezden gelsin; onu affının ve hoşgörüsünün kapsamına alsın! O zaman faydadan ve yarardan yeteri kadar nasibini almış olacak. Eser hakkında padişah, anlaşılması zor kelimeler, zayıf cümleler ve yerinde olmayan deyimler konusunda düzeltici açıklamalarda bulunsun! "Allah, başarının velisidir."

Sözü böylece özür ve af dilemeye -Özrümüz kabul görsün- getirdikten sonra şimdi esas konuyu açıklamaya ve olayları anlatmaya başlayalım. *Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.* Çıkış ve dönüş O'nadır. Yüce Allah, o büyük padişahın devletinin temellerini güçlerdirsin. Alemlerin Rabbi, şan ve iktidarla donanmış olan zamanın padişahını, kullarına iyi davranmada ve başı dik dolaşmada ebediyen desteklesin. O büyük insanın, **Süleyman**⁽⁹⁸⁾ ihtişamlı kerem sahibi uğurlu komutanın, ünlü **Kisra**'nın **Bozorgmihr**'inin⁽⁹⁹⁾ devrin **Dara**'sının⁽¹⁰⁰⁾, zamanın **Keyürev**'inin⁽¹⁰¹⁾ bütün insanların komutanının, şarkın ve garbın hâkiminin, **Arab**'in ve **Acem**'in efendisinin, dünyanın, devletin, milletin, doğruluğun ve dinin güneşinin, İslamın ve Müslümanların büyüğünün, adalet ve insaf yayıcısının, sapıkları ve asilleri yola getirenin, alimlerin ve fazılların destekçisi, yoksulların sığınağı, doğruların dayanağı, rehberlerin bayrağı, iman sahiplerinin güvencesi, düşmanların ve muhaliflerin çekindiği, meliklerin önünde eğildiği, meleklerin kışkandığı, halifelerin ve sultanların güvendiği, müminlerin imdadına yetişen, ülkenin ulug Kutlug İnanç'ı, Sahib Divan Ebu'l-Muzaffer **Muhammed b. Muhammed**'in⁽¹⁰²⁾ -Allah rütbesini yükseltsin-pâk alını ve mübarek yüzü her zaman açık olsun! O, soylu ve köklü bir ailenin mensubu olup, büyüklük ve bilgelik evinin mensubudur. ihtiyaç sahiplerinin sığınağı, bilgi sahiplerinin dayanağı, iman ehlinin güvendiği bir kimsedir. Onun devletinin günlerinde ve yönetiminin zamanında, emirlerinin ve yasaklarının - *Ebedi olsun ve bütün alem ondan yararlınsın-* geçerli olduğu sırada fe-

(98) Bak. not. 52

(99) Bak. not. 73

(100) Bak. not. 72

(101) Cesareti ve adaletiyle tanınmış olan efsanevi İran padişahı.

(102) Bak. not. 95

sahat, belagat, hitabet ve hat sanatları yeniden canlandı. Feleğin eziyetinin ve zamanın zulmünün tamamen kesildiği o sarada [13] seci pazarları canlanıp kafiye meyveleri olgunluğa erişti. Alimlerin, fazılların, edebiyatçıların ve şairlerin işleri yoluna girdi. **Arap** ve **Acem**'de hüner satıpları büyük bir itibar gördü. Bu durum kıyamete kadar devam etsin! İnsanların ileriye görme gücünü, kalem ve mühür sahibi o yüce padişahların, yöneticilik sırlarına sahip ve ilahî yardıma mazhar olmuş o seçkin kişilerin güzel huylarının uğuruyla artırsın! Güçlü devlet, başarı, mutluluk, zafer ve makam onların olsun! Bu kitabın okunması padişah ailesine hayırlı ve uğurlu olsun!

"Allah, 'amin'diyen kulunu bağışlasın!"

**I-SULTAN İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN BİN MES'UD'UN
KÜÇÜK OĞLU GİYASEDDİN KEYHÜSREV'İ -ALLAH
DELİLLERİNİ AYDINLATSIN VE TERAZİDE HAYIR
KEFESİNİ AĞIR KILSIN- VELİAHT TAYİN ETMESİ**

"Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık" (103) hükmü gereğince hızlı esen hazan yelinin kutlu Sultan **Kılıç Arslan b.Mes'ud** un⁽¹⁰⁴⁾ -Allah sonlarını hayır etsin- mutluluk bahçesindeki ömür yapraklarını yere düşürmeye başlayınca, yaşam fidanının dallarının yaprakları döküldü, emellerinin parlak yıldızları, günlerin ve gecelerin dönmesinin cevrenden sönmeye yüz tuttu. Neşeli ve mutlu günlerinin kaynağı bulandı. Gençlik habercisi hızla ondan uzaklaştı. Zaman elbiseçisi (camedar) gençliğin parlak renkli elbisesini çıkarıp ona yırtık ve eskimiş elbiseler giydirdi. Güç azalması ve organ zayıflaması beden ülkesinin her yanını, vücut alanının tamamını sardı. Dünyanın habercileri ve alemin yol göstericileri olan duygu casusları, haberleri vermekte ve olayları duyurmakta acizlik, ihmellik, tembellik ve gevşeklik gösterdiler. Bu kubbe şeklindeki dönen dolap (gök), onun ok'a benzeyen boyunu yay şekline soktu. Geçici âlemden göç etme ve bekâ alemine gitme zamanı gelince, beşik zamanından bebeklik günlerine, çocukluk devrinden bülüğ çağına kadar gözdesi ve yakını olan, 11 kardeş ara-

(103) Kur'an-ı Kerim, 95/5-4

(104) Anadolu Selçuklularının beşinci hükümdarı (551-584/1154-1188)

sında gözünde özel bir yere sahip en küçük oğlu **Gıyaseddin Keyhüsrev**'i⁽¹⁰⁵⁾ yanına çağırarak, "Ey oğul, Allah tahtını sağlam kılсын! Şanın yere düşmesin ve sarayın yıkılmasın! Zaferin yok olmasın! Bil ki, artık dünyadan ayrılma zamanım geldi. Gözüme ölüm sürmesi çekmek üzereyim. Allah'a şükürler olsun, sen devletin en seçkini ve göz bebeğisin. [14] Saltanatın sarsılmaz gücü, ükenin kutlu dayanağı, padişahlık bahçesinin yeni fidanı, ilahî ve ezeli lütuf sırlarının seçkinisin. Padişahlık ihtişamı, tavırlarında görülmekte, mutluluk belirtileri hallerinde ve davranışlarında açığa çıkmaktadır. İleriye görüş lâmbasının aydınlığında ve akıl sabahının ışığında şunu görüyorum ki, Şiir:

"Tahta senin gibi güzel oturanı yok. Senin gibi taca yakışanı yok."

Bu yüzden devlet işlerinin dizginini senin güçlü iradene veriyorum. Ülkemi ve halkımı kendi isteğimle sana teslim ediyorum. Dünyayı kendi gücümün ve kuvvetimin süsünden mahrum bırakıyorum. Saltanat işlerini yürütmede benim sana vereceğim nasihat, **Lokman**'ın⁽¹⁰⁶⁾ şu vasiyetinden farklı değildir: "Ey oğulcuğum! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük zulümdür. Ey oğulcuğum, namazı kıl, uygun olanı buyurup fenalığı önle, başına gelene sabret, doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir. İnsanları küçümseyip onlara yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez."⁽¹⁰⁷⁾

Bu sözü, işlerinin rehberi, davranışlarının yol göstericisi olarak kabul etmen ve o yolun yolcularının sadık arkadaşı olman gerekir. "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir"⁽¹⁰⁸⁾ fermanının gereklerine uyasın. O'nun emrini can dilinin duası, kalp gözünün ışığı, basiret gözünün hedefi yapasın! Şunu iyi bil ki, alçak dünya hiç kimseye bâki değildir. Onun sevinci bulut ve gözyaşı gibi devamsızdır. Gülüşü şimşegin gülüşü gibi kalıcı değildir. Şiir:

"Bizden önceki padişahların durumlarını duymuş olduğunu biliyorum.

Onlar, başarılı ve muzaffer padişahlar, şerefli ve cömert emirlerdi."

(105) Anadolu Selçuklu hükümdarı (588-593/1192-1210)

(106) İslamiyetten önce yaşadığı kabul edilen efsane kahramanı hekim. İslami edebiyatta hekimliğin atası olarak tanınır. Her derde deva, çaresizliklere çare, şifasızlıklara şifa bulduğu söylenir. Bazı rivayetlere göre de hikmetli şiir söyleyen bir şair olarak geçer.

(107) Kur'an-ı Kerim, 31/12, 16-17

(108) Kur'an-ı Kerim, 16/92

Dara (109), **İskender** (110), **Feridun** (111), **Keyhüsrev** (112), **Tur** (113), **İrec** (114), **Cem** (115)

Devî bağlayan Tahmuras (116), **Zahhak** (117), **cihan fatihi Guderz** (118) ve **Nirem** (119)

Suhrib (120), **Hucir** (121), **Bijen** (122), **Giv** (123), **Gurgin** (124), **İsfendiyar** (125) ve **Rüstem** (126)

Peş peşe yokluk diyarına gittiler, yudum yudum ecel şarabını içtiler.

[15] *Çünkü ölüm zehirine ilaç mı var? Ecel yarasına merhem ne yapabilir?*

Eğer hayat gülünden ender ve tesadüfi olarak bir gönül sahibinin can burnuna rahatlık kokusu ulaştırırsa, peşinden binlerce mutsuzluk nezlesi gönderir. Yüz binlerce dert felaket dikenini zamanının cismine batırır. Şiir:

"Dünyada hiç kimseye, kalbine diken batmadan gül yanaklı nasip olmadı.

(109) Bak. not. 72

(110) Bak. not. 92

(111) İran efsanelerinde ve Şehnâme'de adı geçen yiğitliğiyle tanınmış olan İran Pişdadi (Keyyani) padişahı.

(112) Efsanevi İran Pişdadi (Keyyani) padişahlarının üçüncüsü.

(113) Pişdadi padişahlarından Feridun'un üç oğlundan biri. Feridun ülkesini üç oğlu arasında paylaştırdıca onu Türk ülkesinin padişahlığına tayin etti. Bugün kullanılan Turan kelimesi Tur'un ülkesi anlamına geçmektedir.

(114) Şehname'ye göre Feridun'un üç oğlundan birisi olup, Feridun üç oğlu arasına paylaştırdığı ülkesinin en kıymetli parçası olan İran'ı ona verdi.

(115) Veya Cemşid: Sahip olduğu aynayla dünyada olup bitenleri gördüğü rivayet edilen efsanevi Pişdadi padişahı.

(116) Dev bağlayan manasına gelen "divbend" lakaplı Pişdadi padişahlarından.

(117) Şehname'ye göre zalimliği ile ünlü Cemşid'den sonra saltanata geçmiş olan Arap asıllı Pişdadi padişahı.

(118) İslamiyetten önce İran'da hüküm sürmüş olan Eşkani (Part) padişahlarını yirmincisi. (46-51)

(119) Veya Neriman: Pişdadi padişahlarından Gerşasb'ın lakabı.

(120) Şehnâme'ye göre, Rüstem pehivan'ın Türk eşinden olan ve öldürdükten sonra tanıdığı oğlu.

(121) Şehnâme'de adı geçen İranlı kahraman.

(122) Kahramanlık hikâyeleri Şehnâme'de etraflı olarak anlatılan Giv'in oğlu.

(123) Şehnâme'ye göre, Guderz'in oğlu, Rüstem'in damadı ve Bijen'in babasıdır.

(124) Rivayete göre İranlı pehlivan Bijen'i Turanlılara teslim etmekle tanınır. Daha sonra İran padişahları tarafından Hazerm bölgesi yöneticiliğine tayin edilmiş ve orada kendi adıyla anılan bir şehir kurmuştur.

(125) İranlı cihan pehlivanı. Rivayete göre Zerdüş'tü himaye eden Keyyani padişahı Gerşasb'ın oğlu.

(126) İran'ın efsanevi kahramanı. Şehnâme'ye göre Zabilistan'da doğdu. Olağanüstü bir güce sahipti. Efsanevi İran hanedanlarından Pişdadilerden birkaç padişaha hizmet etmiştir.

Tarak gibi bağında yüzlerce yarık açılmadan eli, ay yüzünün zülfünün ucuna değmedi."

Dünya seni bir saat güldürürse, bin sene ağlatır. Sana bir kötülük musallat ederse, onu adet haline getirir.

Şurası bir gerçektir ki, 9 örtüsü ve 6 yönü olan üç beş günlük şu dünya, akıllı kimselerin gözünde, kötü olayların seliyle çökmüş, dört duvarı yıkılmış köhne bir kervansaraya benzer. Hiçbir akıllı orayı uyuma yeri olarak seçmez. Hiçbir fikir sahibi orada eğlenip kalmayı istemez. Oranın seraptan ibaret görüntüsüne ve bir yudum şarabının tadına kanmaz. Onun iyiliğini ve kötülüğünü, Şiir (Arapça):

"Onlar uykudaki rüyalar ve gelip giden gölge gibidirler. Akıllı olan onlara kanmaz"

görüşüyle karşılaştırır. Onun için sakın, bu fani dünyanın aldatıcı emniyetine güvenme. Şiir:

"Akılsızlar gibi bu dünyanın altına gümüşüne aldanma. Çünkü o, hazansız göreceğin bir ilkbahar değildir.

Çünkü eğer arştan yere insan, aydan kuyuya düşsen, denizi boşaltma gücün olsa, bir sonbahar bahçesi görse,

Bu gördüğün şeylerin iyilik ve kötülüklerine bakıp ağlamak niye? Çünkü gözünü kapadığın zaman ne bunu görürsün ne onu."

İleriyi gören gözünü açık tut. Akıllı dervişler gibi cefakâr feleğin vefasından ve gaddar zamanın emniyetinden ümidini kes. Şiir:

"Gönlünü dünyaya bağlama. Çünkü o vefasız bir yâr, şarapsız bir kadeh ve lezzetsiz bir şarap gibidir.

Onun sunduğu içkiyi tatma. Çünkü sonunda sana engerek yılanının açtığı yarayı açar. Onun şarabını içme, çünkü sonunda başını ağrıtır."

Padişah, halvet odasında (Seraçe-i halvet) Halbinin sevinci ve canının huzuru olan oğluna, tam olarak anlatılması konusunda aciz kalınan bu vasiyetleri duyurunca devlet erkânının tamamını yüce tahtının önüne çağırdı. Onlar, Sulik gibi koşarak hükümdar sarayına (bargâh) [16] mazlumların dua göğü, mutluluk kaynağı, muhtaçların **Kâbe**'nin dışındaki kiblesi olan eşiğine alınlarını değıdirdiler. Hüzünlü padişahın zayıflığı ve düşkünlüğü üzerine düşünmeye başladılar.

Sultan, toplantı odasını (soffe-i bâr) sıradan ve seçkin kişilerle dolu görünce, "İhtişamı büyük ve nimeti genel olan Yaratan, 'Sizi, mallar ve

oğullarla desteklestin; sizin için bahçeler var etstin, ırmaklar akıtsın⁽¹²⁷⁾ vaadini benim için gerçekleştirerek bana türlü iyiliklerde bulundu. Bana hayırlı çocuklar, sınırsız mallar, geniş topraklar ve ülkeler, önemli bir hazine ve her türden mutluluk bağışladı. Şiir:

"Feleğin gözü, ömrünce Tanrı'nın bana yaptığı iyilikleri ne gördü ne de görecek."

Tanrı'nın yardımı ve adil davranışımızın desteğiyle dünyanın işi, 'Onun beraberinde bulunanlar inkârcılara karşı sert, birbirlerine merhametlidirler'⁽¹²⁸⁾ âyetinin de dediği gibi yaşlılar gibi tecrübeye ve gençler gibi şansa sahip olan doğruluk yolunda olan siz kullarımın kan dökücü, acımasız kılıçlarıyla doğru yola girdi. İyi biliyorsunuz ki, emniyet rüzgârlarının estiği, mutluluk güllerinin gülümsediği gençlik günlerimden bugüne kadar sizlerle beraber huzur elbisesi giyip lezzet kadehlerini yudumladık. Mutluluk meydanında yiğitlik topunu koşturduk. İkbal güneşimin batma noktasına ulaştığı şu anda vatanımı, yerimi, yurdumu ve ailemi terk edip ahiret bahçesine giderken insafli birinin vasıflarıyla vasıflanmam, ahiret hazırlıklarını tamamlamam gerekir. Şiir (Arapça):

"Ölürsem de gam değil, hayatın lezzetini aldım. Her şey sınırına gelince son bulur."

Eski zamanın kısıraları⁽¹²⁹⁾, kayzerleri⁽¹³⁰⁾ firavunları ve kralları olan **İskender**⁽¹³¹⁾ ve **Dara**⁽¹³²⁾ gibileri hakkında söylenmiş olan, "Orada nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar, eğlenip durdukları nimetler bırakmışlardı "⁽¹³³⁾ âyeti bizim hakkımızda da okunsun. Ülkenin sahipsiz, cihanın sultansız, şehrin yöneticisiz, tahtın padişahsız kalacağı günler yakındır. Padişahlar hakkında, 'Onlar olmasaydı nizam bozulurdu, seçkin ve sıradan kişiler bir olurdu. Saçmalıklar üstün gelir, bozukluk her yere hâkim olurdu' sözü söylenmiştir. [17] Gerçekten de dünyanın yaratılışından insan neslinin tükeneceği zamana kadar, Şiir:

"Biri gider yerine diğeri gelir. Dünyayı yöneticisiz bırakmazlar"

kuralı doğuda ve batıda geçerli olarak kalacaktır. Dünya durdukça gece ve gündüz birbirini takip ettikçe bu kuralda bir değişiklik olmaya-

(127) Kur'an-ı Kerim, 71/11

(128) Kur'an-ı Kerim, 48/29

(129) İslamiyetten önce İran'da hüküm sürmüş olan Sasanî padişahlarına verilen ad.

(130) Rum padişahları.

(131) Bak. not. 92

(132) Bak. not. 72

(133) Kur'an-ı Kerim, 44/24-26

caktır. Oglum **Keyhüsrev**'in çehresi **Menuşehr**'e⁽¹³⁴⁾, ihtişamı **Feridun**'a⁽¹³⁵⁾ benzemekte olup iyi talihe sahip, her türlü padişahlık özelliklerini taşımakta, sultanlık sıfatlarını kendinde bulundurmakta, yiğitlik konusunda diğer kadeşlerini geride bırakmaktadır. Her ne kadar kardeşlerinden yaş bakımından geriye de aklı ve adaleti bakımından herkesten üstün ve öndedir. Devletli alnında mutluluk belirtileri ve büyüklük izleri, çehresinde ise padişahlık ihtişamı açıkça görülmektedir. Şu şiir bu konuya uymaktadır: Şiir:

"Zatının olgunluğunu açıklamaya ihtiyaç yok. Aydınlanmış bir gecede ay ışığına gerek olmadığı gibi."

Bunun için ben veliaht olarak onu tayin ettim. Ben kendim hayatayken onun hükmünü ülkede ve halk arasında geçerli kıldım. Böylece o iktidarın ve ihtişamın vârisi, tacın ve mührün sahibi oldu. 'O gün sevk, Rabbin huzurudur'⁽¹³⁶⁾ sırası gelince kendisini **Hazreti Peygamber**'e adanmış olan halifelerin halifesi gerçek halife **Ebu Bekir Sıddık**'ın⁽¹³⁷⁾ bu dünyadan ayrılırken, küfrün temellerini yıkan, dinin yapısını güçlendiren Müminlerin Emiri **Ömer b. el-Hattab**'ı⁽¹³⁸⁾ -Allah onlardan razı olsun- halife tayin ettiği son nasihatinde, "Ahirete giderken kâfir bile iman eder, fitnelere yola girer ve yalancılar doğruyu söyler. Ben de şimdi size Ömer el-Hattab'ı halife tayin ediyorum. Şimdiye kadar Allah, Peygamber, onun dini, kendi nefsim ve sizin için her şeyi yaptım. Onun adaletle hükmedeceğine inanıyor, ondan iyilik yapmasını bekliyorum. Fakat yine de geleceği bilmiyorum. 'Haksızlık eden kimseler nasıl bir yıkılışla yıkılacaklarını anlayacaklardır'⁽¹³⁹⁾ şeklindeki ilahi sözleri oğlum için söylüyorum. O da öne sürdüğüm şartları yerine getirmeyi üzerine aldı. Hareketlerini farzlar, sünnetler ve nafilerle donattı. 'Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir'⁽¹⁴⁰⁾ fidanını can ırmağının sahiline dikti. O fidanı doğruluk rüzgârıyla besleyip bilgi [18] pınarıyla sulayacağını, vereceği meyvelerden din, devlet ve millet taraftarlarının faydalanacağını ümit etmekteyim. 'Bu Allah için güç değildir!⁽¹⁴¹⁾ Öbür dünyaya göçmeden ve sizler buradan dağılmadan şunu da belirtmek is-

(134) İrec'in (Bak. not. 114) oğlu.

(135) Bak. not. 75

(136) Kur'an-ı Kerim, 75/30

(137) Hulafa-i Raşidin de denilen ilk dört halifenin ilki (11-13/632-634)

(138) İlk dört halifenin ikincisi (13-23/634-644)

(139) Kur'an-ı Kerim, 26/228

(140) Kur'an-ı Kerim, 48/10

(141) Kur'an-ı Kerim, 14/23

terim ki, ben ülke işlerinin yükünü dostlarıma bıraktıktan, cennete veya ceheneme gittikten sonra ona bıat edin. Onun fermanın gereklere, zararlarına kârlarına katlanın. İylliğimize de kötülüğünüze de olsa azil ve tayınlerine verdiği kararlara saygılı olun. Onu sevip saymada granit taşı gibi dayanıklılık gösterin. Onun **Huma**⁽¹⁴²⁾ kuşununbine benzeyen yuvasına ve gökler kadar yüce olan eşiğine karşı açık veya gizli olarak bağlılık kemerini belinize takın" dedi.

Bu vasiyetin parlak incileri orada hazır bulunanların kulak sedeflerine dolunca onlar, **Fırat** ve **Dicle** ırmakları gibi akan gözyaşı pınarlarını yanaklarına bıraktılar. Hay hay sesleri, vay vay çığlıklarına dönüştü. Hepsi dehşet kafasını vahşet yakasının içine çekip, ayaklarını şaşkınlık eteğinin altına topladılar. Uzun bir süre balık gibi sesiz kaldılar. Ne cevap vermeye mecalleri, ne de ne yapacaklarına kararları vardı. Sonunda mutsuz bir şekilde ağızlarını açarak, "Devrin padişahının hâlis dilekleri ve yüce fermanı uyarınca bütün hastalıklar devlet düşmanlarının vücuduna, ülke muhaliflerinin canına uğrasın. Büyüklüğüyle tanınmış ve kullarını hoş tutmayı kendisine ilke edinmiş olan padişahın bilgisi dışında değildir ki, atalarımız, Sultan-ı Azam **Melikşah**'ın⁽¹⁴³⁾ -Allah rahmet eylesin- fermanıya senin atan gazi padişah **Melik Süleymanın** ⁽¹⁴⁴⁾ -Allah delillerini aydınlatsın- komutasında Rum ülkelerinin fethi için seçip görevlendirilmesi üzerine onlar, gökleri andıran ihtişamlarıyla gezenlerin padişahı güneş gibi ala atlarına binip mutluluk bileziklerini arzu bileklerine taktılar ve "*Putperestlerle siz de topyekün savaşın*" ⁽¹⁴⁵⁾ sesini samimî bir şekilde duydular. Keskin kılıçların ve uçan okların açtığı yarayla düşmanların kanından yeryüzünü lâle bahçesine çevirdiler. Şiir (Arapça):

"Onların savaş günleri düşmanların korkulu günleridir. Bütün düşmanlar ondardan korkup çekinir.

"Kılıçları dünyanın doğusunda ve batısında zırlı kimselerde bile iz bırakıp onlarda yara açar."

(142) Simorg adı da verilen İran mitolojisinde bir kuştur. 30 kuş manasına gelir. Otuz kuş büyüklüğünde olduğundan veya otuz kuşun rengi bir kuşa bulunduğundan bu adla anılır. Arapçada Anka adıyla anılmıştır. Yuvası, dünyayı çepeçevre kuşatan ardında devlerin, ejderhaların bulunduğu Kaf dağındadır. Bir rivayete göre çocukları kapmaya başladığı için zamanın peygamberinin bedduasıyla nesli tükenmiştir. Bu ismi var cismi yok kuş Türkçede de "zümürd-i anka" olarak bilinir.

(143) Bak. not. 78

(144) Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Süleyman b. Kutalmış (1078-1086).

(145) Kur'an-ı Kerim, 9/36

Şiir:

[19] "Hıristiyanların yükünü atın sırtından ve yolun tozundan alıp seğİN sırtına koyalı hayli zaman oldu.

Haç ve kilise yerine mihrap ve mimber yapmalarının üzerinden uzun zaman geçti."

Biz de 'Doğrusu biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gitmekteyiz' (146) hükmüne uyarak atalarımızın yolunu tutar o yolda gideriz. Devletin süresi ve hayatının günleri dünya durdukça dursun, padişahın merhamet **Huma**'sı⁽¹⁴⁷⁾ "Hür çocuk şanlı babasının izinden gider" sözü gereğince sevgi ve koruma kanatlarını, büyük küçük, güçlü zayıf bizlerin amaçlarımıza ulaşmamız için sermiştir. Melekut aleminden (148) hediye olarak gelen yardım ve destek müjdesinin mutluluk kokusu ve padişahın iyiliklerinin rüzgârı ile 'Size düşkün, müminlere şefkatli, merhametlidir' (149) sıfatıyla vasıflanmış olan Efendimizin güzel kokulu ahlakı, sürekli olarak maksat ve arzularımızın burnuna gelmektedir. Onun padişahlık şefkatinin uğuruyla olaylar güneşinin yakıcı sıcaklığından rahat ettik. 'Rabbimizin verdiği rızıktan yeyin ve O'na şükredin' (150) bahçesinde mutluluk ve sevinç içinde selvi gibi yavaş yavaş yetiştik. Ruhumuz ve canımız efendimizin sevgisiyle doldu. Şiir (Arapça):

"Kadeh inceldi, şarap berrâklaştı. İki bir birine karışıp tek bir cisim gibi oldu.

Geriden bakınca sanki kadehsiz bir içki, sanki içkisiz bir kadeh."

Her ne kadar devletin gözbebeği ve memleketin ileri geleni olan Melik **Gıyaseddin**'e biat etmemiz ve onun yanında olduğumuzu söylememiz bir az vakit aldıysa da sonunda ricası bizi yola getirdi. Canımızdan daha kıymetli olan onun fermanı her şeyi geride bıraktı. Biz cihan padişahının buyurduğu her şeyi, gökten inen bir vahiy ve kalbi temiz olanların duası olarak kabul ederiz. Samimi bir kalple ona uyar, onu kurtuluşumuzun ve selametimizin bir gereği sayarız. Artık **Sultan Gıyaseddin** bizim rehberimizdir. Onun huzurunda ve gıyabında ona karşı içimiz dışımız bir olacaktır. Onun devletinin düşmanları ve saltanatının muhaliflerine karşı savaş ve mücadele yolunu tutacağız. Onun nimetlerini inkâr etmekten ve durumunun bozulmasına yardımcı olacak davranış-

(146) Kur'an-ı Kerim, 43/22

(147) Bak. not. 142

(148) Bak. not. 57

(149) Kur'an-ı Kerim, 9/129

(150) Kur'an-ı Kerim, 34/14

lardan kaçınmayı kendimize görev bileceğiz. Verdiğimiz bu sözleri, İman sahibi birinin edip bozamayacağı bir yeminle [20] pekiştiriyoruz. Şiir (Arapça):

"Öyle bir söz ki, yeminle pekiştirilmiş olup bütün yalanlardan uzaktır. Artık onu inkâr etmek mümkün değildir."

Sözlerini yemin ve andla onayladıktan, görüş ayrılıklarını ortadan kaldırdıktan, bağlılık ve kulluk gereklerini yerine getirdikten sonra bütün emirler, açık bahtının yardımı, ilahî güçlerin desteğiyle **Sultan Gıyaseddin**'i mutluluk aracı olan ülke tahtına ve saltanat makamına oturtular. Şiir:

" Yeryüze padişahu, yâver giden bir talihle **Süleyman**⁽¹⁵¹⁾ gibi imparatorluk makamına oturdu.

Hizmetleri yerine getiren insanların yerine sarayın önünde sağda ve solda melikler saf tuttular."

Ülkenin ileri gelenleri ve yiğitleri, kulluk ellerini itaat kemerlerine götürdüler. Tahtın sağında ve solunda ayakta durdular. O kadar direm ve dinar saçtılar ki deniz fakir, maden cevhersiz ve zamanın gözü hayretler içinde kaldı. O kadar misk ve amber kullandılar ki mavi gökyüzünün beyni, buhurdanların buharıyla doldu. Saltanat elbise deposundan (*câme-hâne*) ve hazinesinden görevli ve askerlerden (*hadem u haşem*) oluşan her sınıftan emirlere ve büyüklere (*küberâ*), kıyamet gününe kadar sayılmayacak kadar çok kıymetli hediyeler, pahalı kumaşlar ve nakit paralar dağıttılar. Sonunda sıradan ve seçkin kişilerin kalpleri, Sultan'ın sevgi ve saygısıyla dolup taşı. Onun emir ve yasaklarına uymaya karar verdiler. Bağış ve hediyelerle hür kişilerin dizginini kulluk ağacına bağladılar. Bağış vasıtasıyla ülkenin her tarafında bulunan yerli yabancı herkesi amaçlarına ulaştırdılar. Sonra 10 günlük zevk ve eğlence meclisi kurdular. Şarabın tadını çıkararak sarhoşluğun hakkını verdiler. **Acem** havalarına ve padişah âdetlerine uyarak zevk ve eğlencenin gereklerini yerine getirdiler. Mutluluk ve neşeden nasiplerini alarak, üzüntüyü sadece kadehin içinde bıraktılar.

Şarabın sarhoşluğundan ve başağrısından; eğlencenin verdiği miskinlikten kurtulduktan sonra yönlerini, şehirleri ve kasabaları imar etmeye, halkın ihtiyaçlarını gidermeye çevirdiler. Olayların meydana getirdiği yıkımları ve felaketleri imar edemiş şehirlerden uzaklaştırdılar. Onun adaletinin uğuru, insafının ilhamı, idaresinin iyiliğiyle misk gam-

(151) Bak. not. 52

mazlıktan, ay yüzlüler ve dilberler [21] baştan çıkarmadan, sabah rüzgârı güzellerin örtülerini açmaktan, şeker dudaklıların hareketi gönül almaktan, hayal gece dolaşmaktan ve eşkiya yol kesmekten tövbe etti. Şiir:

"Onun devletinin havası cihanı o hale getirdi ki, zıtların tabiatında bulunan ayrılık ortadan kalktı.

Onun gayreti, şahini kanadıyla verdiği zarardan ve gökteki kartalın kalbini yüksekte uçmaktan alıyordu."

Değişikliğin ve bozulmanın yüce katına yol bulamadığı, hata ve kusur tozunun, bulunduğu arşa ulaşamadığı ve yürürlükteki şeriatine yaklaşamadığı, emir ve fermanlarının geçerliliğini kaybetmediği, şüphe ehlinin dimağındaki inkâr sevdasını, "Güç, her şeye yeten tek Allah'ındır" sözünden başka bir şeyin silip süpüremediği gerçek padişah ve mutlak hâkim, şanı yüce ve saltanatı devamlı olan Allah, böylece padişahlık mührünü, emir verme ve yasaklama yetkisini zamanın **Dara'sı**⁽¹⁵²⁾, devrin **Süleyman'**⁽¹⁵³⁾ olan ulu padişahın eline bıraktı. Ona **Kisra'nın** veziri **Buzurgmihr'e**⁽¹⁵⁴⁾ benzeyen bir vezir bıraktı. O vezir, insanların sığınağı, vezirlerin veziri, adalet ve insafı yayan, zulüm ve eziyet izlerini ortadan kadiran, iyilik ve bağış adetlerini canandıran, İnsanların çok değer verdiği, İslam dinini koruyan, Allah tarafından zafer ve başarıyla desteklenen, dünyanın, devletin ve dinin büyüğü, İslamın ve Müslümanların ışığı, gerçeğin takipçisi, günlerin ve gecelerin seçkini, anne ve baba tarafından soylu ve cömert bir aileye dayanan, insanların ve cinlerin sığınağı, Allah'ın dünyadaki gölgesi, bereketli bir yağmur bulutu, nimetler denizi, müminlerin destekleyicisi sultanların sultanının yetiştiricisi ve hakanların dayanağı **Ebu'l-Meali Kutlug İnanc Uğurlu Uluğ**'dur.⁽¹⁵⁵⁾ O, hayırlı ve uğurlu işlerini zamanın sayfalarına ve günlerin yapraklarına yazmıştır. Onun yaptığı kalıcı ve büyük işlerin anlatılması, hafızalarda faydalı ve hayırlı işlere örnek teşkil etmiştir. Allah onu, "Allah yararlı iş yapan müminlere, içinde temelli kalacakları güzel bir mükâfatı müjdelemek"⁽¹⁵⁶⁾ tuğrasıyla⁽¹⁵⁷⁾ süslesin. Ünü yedi göğü aşan cömertliğini ve yöneticiliğini kıyamet gününe kadar sürdürsün. Yü-

(152) Bak. not. 72

(153) Bak. not. 52

(154) Bak. not. 73

(155) Yani Sahib Divan Şemseddin Cüveyni

(156) Kur'an-ı Kerim, 18/12

(157) Ferman, berat, kanun gibi her türlü resmi evrakın üzerinde bulunan padişahın ismini veya lakabını taşıyan başlık.

ce çabası her zaman önlü padişahların önderi olan mutlu padişahın desteğini görsün. Yüce dergâhının çığı, yaratıkların secde ettikleri yer olsun ve Yüce Allah'ın yardımıyla felaketlerden uzak dursun.

**[22] 2- SULTAN KILIÇ ARSLAN'IN OĞULLARININ
RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH'IN HUZURUNDA
TOPLANMALARI ONLARIN ONU SULTAN
GIYASEDDİN'E SALDIRMASI İÇİN TAHRİK
ETMELERİ, BIKTIRIP USANDIRMAKTAN KORKARAK
ONLARIN HERBİRİNİN BAZI ÖVÜNÜLECEK İŞLERİ
VE HAREKETLERİNİN KISA OLARAK ANLATILMASI**

Sultan Gıyaseddin'in veliahtlığa seçilip tayin edilmesi haberi, kardeşlerinin kulağına ulaşınca onların herbirinin yüzünde kıskançlık belirtileri ve hasetlik izleri görülmeye başladı. Ateşe düşmüş gibi oldular. Halbuki onların herbiri orduya, önemli ölçüde altın ve gümüşe, mala mülke sahip büyük ve soylu melikler arasında devrin sultanlarının gözünde övünülecek durumda idi. Yine herbiri bir bölgede melik, bir diyarda vali idi. Mesela **Tokat** şehri (mahruse) ile oraya bağlı yerlerde **Melik Rükneddin Süleymanşah**, **Niksar** ve bağlı yerlerinde **Melik Nasirüddin Berkiyarukşah**, **Elbistan**'da **Melik Mugiseddin Tuğrulşah**, **Kayseri**'de **Melik Nureddin Sultansah**, **Sivas** ve **Aksaray**'da **Melik Kutbeddin Melikşah**, **Malatya**'da **Melik Muizeddin Kayserşah**, **Ereğli**'de **Melik Sancarşah**, **Niğde**'de **Melik Arslanşah**, **Amasya**'da **Melik Nizameddin Argunşah**, **Ankara**'da **Melik Muhyeddin Mes'ud Şah** ve **Borgulu**'da (**Uluborlu**) **Gıyaseddin Keyhüsrev mutasarrıf** idi. Öyle ki, o diyarların işlerinin idaresi konusunda babalarına hiçbir şekilde bağımlı değildiler. Kendi hakimiyet sahalarının içinde ve mülklerinde azdan çoktan muaf ve müsellemler idiler. Her yıl bir defa babalarının huzuruna gelirler, hizmet için gerekli şartları yerine getirdikten sonra arzularına kavuşmuş, amaçlarına ulaşmış olarak atlarını kendi topraklarına sürerlerdi. Dünyanın alim ve fazılları onlara başvururlar, izzet ve ikram gördükten sonra istediklerine kavuşmuş olarak geri dönerlerdi. Onların günlerinde ilmin bayrağı yücelmiş, şirin ödülü artmıştı. Yine onların herbiri bilgide, fazilette, hattatlıkta, olgunlukta, yazmanın incelikleri konusunda zamanın incisi ve devrin seçkini idiler.

Bunların arasında **Koyluhisar** ve **Niksar** Meliki olan **Melik Nasirüddin Berkiyarukşah**, **Hürzâd ile Peri-nejad** hikâyesini, [23] son derece güzel, akıcı, sanatlı ve mükemmell bir şekilde nazmederek; o alımlı

gelini, sağlıkı zihnin g¼c¼nden ve isabetli d¼ş¼ncesinden ge¼çirerek g¼zel bir tavus gibi s¼sleyip fazilet ve edebiyat d¼nyasının seyircilerinin g¼zle-
rinin ¼n¼ne serdi. G¼zel kokular sa¼an, g¼lbah¼esinin parlaklığında
olan bu kitabın belagat ¼rneęi ve sanat mucizesi olduğunu g¼stermek
i¼in burada "Allah'a Hamd ve Tevhid", "**Mustafa**'ya -Salat ve selam ¼zeri-
ne olsun- ¼vg¼ ve Sena", "Yazarın Kendisiyle Hasbihal" konularını nak-
lediyoruz.

Şanı Y¼ce Olan Allah'ın Tevhidi Hakkında

"Y¼ce Allah, Ulu Tanrı bu mavi g¼kkubbeyi ortaya ¼ıkarandır.

*Habercisi O'nun huzurundan iki renk getirdi: Bu renkler beyaz ve si-
yah ¼eşitli şekillerdeydi.*

*Son derece g¼zel yapılmış zarrın nakışıyla, yedi g¼ę¼n pulunu altı
kapıya aldı.*

*G¼klerin deposundan toprağın bağrındaki maden yatağına m¼cev-
herler d¼kt¼.*

*D¼rt unsurun⁽¹⁵⁸⁾ kulağına bu d¼nen eski tasın ¼nlamasını ulaştıran
O'dur.*

*Toprak tahtanın ¼zerine g¼klerin tesirlerinin şekil ve rakamlarını ya-
zan O'nun kudretidir.*

Bu mavi d¼nen g¼k kubbede nurdan iki k¼re yaratmıştır.

*Bunlar vehim gibi her tarafa ulaşırlar ve ırmaktaki su gibi akarak ayı
ve y¼l meydana getirirler.*

*Zihni boş olanlar d¼rt unsurun şekli ve cinsi konusunda tam bilgiye
sahip olduklarını sanırlar.*

*Ey Allahım, Sen bizi yaratınca yaratıkların arasında en se¼kini k¼l-
dın.*

*Aciz kaldığımız zaman merhametinle bizim feryadımıza yetiş. ¼¼nk¼
l¼tfun, kâfi ¼l¼de herkesin feryadına yetişir."*

Mustafa'nın (A.S.) ¼vg¼s¼ ve Senâsı Hakkında

*"Bizden, en kıymetli cana selâm olsun. Yaratıkların i¼inde en se¼kini
odur.*

*'Levlâke⁽¹⁵⁹⁾ ¼lkesinin başkentinin padişahu olup, zatı g¼klerin yara-
tilmasına sebep olmuştur.*

(158) Cisimlerin meydana gelmesini sağladığına inanılan su, r¼zgâr, toprak, ateş.

(159) Tamamı, "levlâke lemâ halaktu'l eflâk" (Sen olmasaydın g¼kleri yaratmazdım) mealin-
deki hadis.

Henüz adem suda ve çamurda debelenip dururken, o, peygamber dîn yolunun rehberî idi.

O, her iki âlemin de gözü ve lambası oldu. Bu dergâhta Adem onun küçüğüdür.

[24] *Onun kutsal zatı her iki dünyanın da maksadıdır. O arşı, atının iki nalı altına aldı.*

Yoksul bir yetimdi, fakat dünya bağışlardı. Ayağının altında gökyüzü parçalara ayrılırdı.

(Yazarın) Kendisiyle Hasbihali Hakkında

Takdir Nakkaşı, beni yokluk yurdundan alıp tabiat levhasında şekillendirince

Belki sırrı bana açılır diye ilimle gökyüzünün yapısını araştırmaya başladım.

Bu yedi anne⁽¹⁶⁰⁾ ve dört babanın⁽¹⁶¹⁾ birçok sırrı bana aydınlandı.

Bu yeşil gül bahçesindeki yıl ve ay merdiveninde ömürden 17 yıl sayılınca,

İlahî ışıkların yardımıyla gönlün süsü olan hünerler elde ettim.

Kötüyü iyiden, sağı soldan ayırt edince gönlüme şiir yazma arzusu düştü.

Hüner göğünde kanat açtım, nazım ve nesirle söz söyledim,

İlk önce bana destek olan hafızam, gelip bendeki en yüksek yere oturdu.

Gözümü iyice açarak dünyanın işlerine baktım. O işler, güzel yüzlülerin zülfü gibi birbirine karışmıştı.

Emel eli herbir işi, sarhoş bir adamın şarap kadehini tuttuğu gibi sıkıca tuttu.

Alemin işini başsız ayaksız görünce çaresiz kalıp kuruyu yaşı araştırmaktan vazgeçtim.

Sonra Tanrı'nın lütfü rüzgârı ses verdi. Hangi kamyşın nerde şeker verdiğini bildirdi.

(160) Babilîlilerin inancına göre: Ay, Utarit, Merih, Güneş, Zühre, Müşteri, Zühal gibi dünyanın etrafında bulunan yıldızların herbiri bir gökte bulunur ve bu surette yedi kat gök vardır. Bu terim Fars edebiyatında çok sık kullanılır.

(161) Bak. not. 158

'Eğer bu bahçede dikenli bir gül ve meyve istiyorsan, şahıktan vaz-geç' dedi.

Kendimi böylece aciz ve çaresiz görünce İsa gibi gurbet şerbetini içtim.

Kalbe saf kişiler gibi kulluk gereklerini yerine getirip O'nun (Allah'ın) övgüsü hakkında ağzımı açtım.

Hiç durmadan dedim ki; 'Ya Rabbi, bana yakınlığını göster, yaralı kalbime merhem ver.

Bu padişahlık tahtını kuluna verince onu kötü adetlerden koru."

Onun şiirini kıskanmaktan **İbn Hilal**'in⁽¹⁶²⁾ değeri düştü. [25] O, Bedir (dolunay) gibi küçülüp Utarid⁽¹⁶³⁾ gibi yanıp kül oldu. Şiir (Arapça):

"Onun yazısının her harfinin bir çekiciliği var. Sanki mürekkebinden sevgi akmaktadır."

Diğer yandan bu Melik, **Maktul Şihabeddin**'in⁽¹⁶⁴⁾ görüşlerini aklına uygun ve tabiatına yakın buldu, onları yalnızlık arkadaşı ve öğretmeni saydı. Bazı düşüncelerini ona dayandırdı. O konularda araştırma yaptı. Büyük bir ilerleme gösterince ondan haz alıp zevk duymaya başladı. Görüşmelerinin ilk günlerinde **Mevlâna Şihabeddin, Pertevnâme** adlı eserini onun kutlu adına yazdı. Melik onu okuyup inceledi. Onun bütün sembol ve işaretlerini kavradı. "Sana bilmediğini öğretmişim"⁽¹⁶⁵⁾ şifasını buldu. Cehalet tehlikesinden kurtuldu. O bilim dalının konularını ve terimlerini öğrendi. Şiir:

"O kadar ki, ondan **Ebu Ali Sina**'nın⁽¹⁶⁶⁾ ruhu kıskıncılığa düştü."

Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev** ise, her türü bilgiyle donanmış olarak padişahlık bahçesinde selvi ağacı gibi yetişmişti.

Doğuştan gelen yeteneği, bahtının açıklığı ve üstün zekâsı ile letafet bakımından kuzey rüzgarını, huy bakımından berrak suyu geride bırakan

(161) Bak. not. 158

(162) Hilal es-Sabi: Belegatiyle ünlü Arap şairi.

(163) Eskilere göre yedi gökten ikinci gökteki yıldız. Ona gök katibi anlamına gelen "debir-i felek" denir. Düşünce, tad alma duygusu, zeka ve merhamet ona mensuptur.

(164) Şihabeddin, Şeyh-i İşrak, Şeyh-i Maktul gibi lakapları da bulunan Yahya b. Habeş b. Emirek Suhreverdî (549-587/1154-1191) İsrakiyyun felsefesinin kurucusu İranlı ünlü filozof.

(165) Kur'an-ı Kerim, 4/113

(166) İbn Sina adıyla da tanınan ünlü tıp ve felsefe alimi Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah b. Hasan b. Ali (370-428/980-1036).

kır, düşünce kuşuyla, şimşeğin kıvılcımını geçer, bütün yarışlardan galip ayrılırdı. Şiir:

"Günlerin perdesi altında hiç sır kalmadı. Çünkü nurlu kalbinde her şey aydınlandı.

Yeryüzünde sudan ve topraktan onun asil tabiatından daha iyisini ortaya çıkaramadılar."

Şiiri onun bir zamanlar söylediği mesnevilerden ve zihin elmasıyla deldiği berrak su gibi olan şiir incilerinden alınmıştır. O, gurbette dönüp dolaşmaktan kurtulduktan atalarından miras kalmış olan memleketine döndükten ve mutluluk tahtına oturduktan sonra kendisinin gurbette olduğu talihsiz günlerinde öz vatanından ayrılıp **Şam** diyarına gitmiş olan ülkenin ileri gelenlerinden **Şeyh Mecdeddin İshak**'i⁽¹⁶⁷⁾ - *Allah cennetinin baş köşesinde ona yer versin ve rahmet yağmurlarını üzerine yağdırsın*- çağırmaya birini gönderdi. Yeri gelince anlatılacağı gibi gurbette çektiği zorlukları ve orada başına gelenleri ona anlattı.

Eğer şehzâdelerin -*Allah isteklerini kavuştursun ve ahirette cennetine kabul etsin*-herbirinin övünülecek işlerini, iyi davranışlarını burada sayarsak, [26] kitap çok genişler ve hedef kaybolur. Onların mertliğini, yiğitliğini, şahlığını, cihangirliğini, haşmet ve büyüklüklerini övmeye kalkarsak, ışığından dolayı güneşi övmüş gibi oluruz. Güneşi aydınlıkla öven, karanlığın siyah olduğu' söyleyen biri durumuna düşeriz. Onları anlatmaya kalksak, **Sehban**'in⁽¹⁶⁸⁾ ileri görüşlülüğüne, **Hassan**'in⁽¹⁶⁹⁾ belagatine, **Nuh**'un ömrüne⁽¹⁷⁰⁾ ve **Lokman**'in⁽¹⁷¹⁾ bilgisine sahip olsak bile denizin bir damlasını, ilhamın bir kırıntısını, bulutun bir nemini, sayfanın bir harfini, ağacın bir yaprağını ancak söylemiş oluruz. Sonunda acizlik, kusur, zaaf, gevşeklik, bilgi eksikliği kendini gösterir. Onun için onların övgüsü ve üstünlükleri hakkında akıl dilinden insaf kulağına gelen şu sözleri dinlemek yerinde olur: Şiir (Arapça):

"Onların üstünlüklerini anlatmaya artık son verelim. Gecenin yıldızlarını saymak isteyen onları saysın."

(167) Sadreddin Konevî'nin babası, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile ünlü mutasavvıf İbn Arabî'nin hocası olan ve yaşadığı devirde büyük bir şöhrete ve saygınlığı kavuşan zat.

(168) İbn Zafer b. Ayas b. Vaili (ölm. 54/674) Ünlü Arap hatibi. Güzel konuşanlara örnek olarak gösterilir.

(169) Hassan b. Sabit Hazreci Ansari, Hz. Peygamber zamanının ünlü şairi (ölm. 54/673-4)

(170) İkinci Adem olarak da bilinir. Uzun yıllar kavmini doğru yola çağırdı. Kavmi sapıklıkta ısrar edince Allah, Nuh'u büyük bir tufandan haberdar etti. Nuh da büyük bir gemi yaparak ailesini, taraftarlarını ve hayvanları oraya aldı ve onları tufandan kurtardı. 950 yıl yaşadığı söylenir ve uzun yaşayanlara örnek gösterilir.

(171) Bak. not. 106.

Yaşlı ve köhne dünya, onların gürzünün haşmetinden, **Sam**'ın⁽¹⁷²⁾ adını ve **Destan**'ın⁽¹⁷³⁾ hikâyesini; "Alah'ın kendilerine hiçbir güç vermediği"⁽¹⁷⁴⁾ boş hayal Anka'sıyla⁽¹⁷⁵⁾ aynı kefeye koymuştu. Simak-ı Ramih⁽¹⁷⁶⁾ onların örsü delen kılıçlarının korkusundan darmadağın oldu. Müşteri yıldızı⁽¹⁷⁷⁾, onların mutluluk payını, emniyet yayından fırlatarak amaç hedeflerine ulaştırdı. **Elburz** dağı⁽¹⁷⁸⁾ onların ağır gürzünün darbesinin korkusundan kendisini kaplumbağa gibi alelacele düşkünlük çukuruna attı. Göklerin iki Nesr'i (nesrin-i eflâk)⁽¹⁷⁹⁾ onların dağı deviren saldırılarının korkusundan ve kahredici darbelerinin dehşetinden tavuklar gibi toprağın derinliklerinde kendilerine yer aramaya başladılar. Onların fetih ve zafer bayrakları, kötü gözlülerin gözünden uzak bir yere göklerin direklerine çekildi. Onların hançer fidanları, iktidar nehriyle sulandı ve zamanı gelince kötü niyetlilerin kellelerinden meyve verdi, düşmanlarının başına kahır taşları attı. Kader, yaydan fırlamadan önce onların oklarının ucuna zafer müjdesini yerleştirdi. Savaş ve mücadele sırasında onların herbirinin ağır gürzünün üzerine ve keskin kılıçlarının ağzına başarı ve fetih işaretleri koydu. Faal akıl⁽¹⁸⁰⁾ onların karşısında çocuklar gibi coşup neşelenerek mutluluk içinde dans etmeye başladı. Onlar, topraklarıyla sınırdaş olan ve ülkelerinin yakınında bulunan kâfirlerin göğüslerini bayraklarına merkez yaptılar. Onları kan içen kılıçlarının etkisiyle kendilerine köle ettiler. Her yıl 100 bin [27] köleyi (berde) hatta daha fazlasını küfür vadisinin batağından alarak İslamın devletinin aydınlığına çektiler. Onları samimi olarak ulu ve yüce olan Mutlak Varlık'ın birliğine inandırarak onlara iman elbisesi giydirdiler. Rum kafirlerini mazlum memurlar gibi hizaya getirdiler. Kadınlarını, çocuklarını, yakınlarını ve taraftarlarını mücahitlerin saldırılarının sebep olduğu sıkıntıdan kurtardılar ve onlar, Şiir (Arapça):

"Evlendikleri kadınları esir almak, doğurdıkları çocuklarını öldürmek, toplayıp biriktirdiklerini yağmalamak ve ettiklerini ateşe vermek"

hareketlerinden uzak tuttular. Hudut muhafızı olan yiğitler ve halkın seçkinleri, başarılarının ve zaferlerinin sesini, Şiir (Arapça):

(172) Rüstem pehlivanın dedesi.

(173) Rüstem'in babası Zal'in lakabı.

(174) Kur'an-ı Kerim, 7/69

(175) Bak. not. 142

(176) Yıldız kümesi.

(177) Bak. not. 89

(178) Doğudan batıya doğru uzanan ve İran'ın bütün kuzeyini kapsayan dağ silsilesi.

(179) Nesr-i tair ve nesr-i vaki adlarıyla anılan iki yıldız.

(180) Onuncu akıl veya akl-ı kuds. Akıllı kimselere ilham verdiğiğine inanılan akıl.

Iludut boylarından gert çekilmedik. Savaş alanında yiğitlikler gösterdik.

Sam (181) zamanından bert gantmeti paylaşıyoruz. Ham (182) zamanından bert zorluklarla mücadele ediyoruz"

manasını uzak yakın her yere duyurdular.

Ülke yönetme sevdasına, padişahlık hevesine düşen ve haset duygularının ve kıskançlık alametlerinin saldırısına uğrayan melikler, saadet burcunun yıldızı gibi taca ve güce sahip olan büyük kardeşleri Melik **Rükneddin Süleyman**'in huzurunda toplandılar. Kardeşlerinin (Gıyaseddin Keyhüsrev) yaptıklarını anlatarak ondan şikayete başladılar. Düşünce zayıflığı ve akıl bozukluğuyla şunları söylediler: "O, saltanat kurallarını hiçe sayarak melikliğe giden yolun gereklerini yerine getirmemiştir. Nefs-i emmare (183) sinin arzu seline kapılarak akli devre dışı bırakıp uygun olmayan işlere kalkışmıştır. Güzel davranışları ve iyi hareketleri bir yana bırakmıştır. Berrak ve temiz su dururken, yıkanmak için kirli suyu seçmiştir. Güçlü aslan dururken boğa yılanından yardım istemiş, kaplanın gücü yanında dururken topal tilkinin hilesine başvurmuştur. Vallahi, güneşin ışığı, **Cemşid**'in(184) töresi, **Rüstem**'in(185) cesareti, ve **Hatem**'in(186) cömertliğine sahip olan sizin kutlu yüzünüze, uğurlu yaratılışınıza, üstün düşüncenize, heybetli yapınıza ve devamlı cömertliğinize rağmen onu seçtiler. Toprak nere, yıldız nere! Şiir (Arapça):

[28]"Yağmur bulutları altın yağdırsalardı, sana benzerlerdi. Zaman bağıшта bulunsaydı, senin gibi olurdu.

Güneş konuşsaydı, aslan yırtıcı olmasaydı, deniz tatlı olsaydı, senin gibi olacaktı."

(181) Sami ırkının atası sayılan Nuh'un büyük oğlu. O, kansasıyla birlikte gemiye binerek tufandan kurtulmuştur.

(182) Kiptilerin, Berberlerin ve Sudanlıların atası sayılan Nuh'un oğullarından biri.

(183) İnsanı kötülüğe sevk eden nefis.

(184) Bak. not. 115

(185) Meşhur İran kahramanı. Yetmiş fil kuvvetinde olduğu, devleri ve filleri öldürerek halkı bunların fenahından kurtardığı anlatılır. Şahname'de mübalağalı hikayeleri vardır. Babasının adı Zal olduğu için bizim halk hikayelerimizde Zaloğlu Rüstem diye geçer.

(186) Hatem b. Abdullah b. Saad Tayi Mekni. Cahiliye döneminde yaşamış, yiğitliğiyle ve cömertliğiyle şöhret kazanmış. İslami edebiyatlarda bu faziletlere örnek olarak gösterilmiş olan Arap meliki.

Şiir:

"O sensin ki, gazabın dolu yağdıran bulut olunca ecel fena dalgasının dışına çıkamaz.

Felek, senin dergâhının önünden edepli olarak geçer. Kader, senin tarafına iyilik gözüyle bakar."

Belki bu kadar hizmetlerinizin üstünlüğüne ve haklarınızın önceliğine rağmen, Yüce Allah Melik'e (Gıyaseddin) '*Dilediğini aziz kılar*'⁽¹⁸⁷⁾ hazinesinden bağışta bulunmuş, bu övünülecek şeylerden ve özelliklerden tamamen yoksun birisini sizin yerinize oturmak için seçmiştir. Şiir:

"O kadar eski ki, onun öncelik zamanında ne dünya vardı ne dünyadakilerden eser.

Bu kararından dolayı babamızdan razı olamayız? Bu utancı nasıl taşıyalım, bu arı nasıl çekelim?"

Bu tür boş sözler ve manasız kelimelerle bozuk düşüncelerini açığa vurdular. Onu padişahlık uğruna kardeşlikten uzaklaştırmak, arzularına alet etmek ve kendi ayağıyla tuzağa düşürmek istediler. O, bir hata yapar da ortalık karışır, o karışıklıkta seyirci kalmayı, kendilerine emniyete alarak suçu ve isyanı ona yüklemeyi ve o işten sıyrılmayı plânladılar.

Diğer yandan üstün zekâsı ve engin bilgisiyle kapalı kutuların içindekileri bilen, kazanın sırrını ve kaderin muammasını ortaya çıkmadan önce tahmin edebilen, ifade gücünü inci gibi şiirlerle süsleyen, zamanın atını güçlü kemendiyle kendine ram eden, yaptığı işleri, bir öncekinden ders alarak yapan **Sultan Rükneddin**, onların sözlü ve yazılı düşüncelerini öğrendikten sonra şöyle cevap verdi: "Mutlu bir padişah ve güçlü bir yönetici olan âlemin efendisi büyük sultanı -*Allah saltanatını ebedi kılsın ve delillerini aydınlatsın- 'Ol der olur*'⁽¹⁸⁸⁾ gücünün sahibi desteklemiş, onun kalbini ve elini, oğullar ve mallarla güçlendirmiştir. Ülkenin bütün yöneticileri onun fermanına uymuşlardır. [29] Artık onun emir dairesinin dışına çıkamazlar. Onun dergâhının hizmetçileri olmaktan mutluluk ve huzur bulurlar. Hüküm, dünyanın her tarafında kader etkisinde ve kaza gücündedir. Görüşleri doğu ufkundaki güneş gibi parlayıp yol göstermektedir. Ne söyleyip buyurursa, gök onu yerine getirmeye

(187) Kur'an-ı Kerim, 3/25

(188) Kur'an-ı Kerim, 2/111

hazır ve nazır olup, huzurunda felek el pençe divan durmaktadır. Her zaman kaderin sözcüsünün dilinden, Şiir (Arapça):

"En iyi padişahlar, senin saygınlığını, büyüklük ve görkemini minberlerde hutbede okuyanlardır.

Kötü plânlar senin cömertliğın önünde engel teşkil etse de sen kılıcınla onları ortadan kaldırırsın."

Şiir:

"Cemşid⁽¹⁸⁹⁾ senin doğruluğundan söz etmekte; güneş, gece gündüz senin tacından tahtından bahsetmekte.

Sen ülkenin padişahısın. O yüzden Merih yıldızı⁽¹⁹⁰⁾ bile senin düşüncenin esiri olup sana itaat eder."

Haberini onun mübarek kulağına ulaştırır. Sözün aslının harf, çağırmanın kaynağının ses olduğu gibi onun temiz zatı da bizim dünyaya gelmemizin, tabiatımızın oluşmasının ve huyumuzun şekillenmesinin sebebidir. Yokluk diyarından varlık alanına çıkışımızı da ona borçluyuz. Doğru olan odur ki onun emirlerine uymayı, fermanlarını yerine getirmeyi, hükümlerine boyun eğmeyi içtenlik ve sadakatle yerine getirelim. Kulluk küpesini itaat kulağıımıza, saygı eyerini (gaşiye-yi tazim) hizmet sırtımıza övünerek koyalım. Onu Kayser⁽¹⁹¹⁾ ile Şapur'un⁽¹⁹²⁾ tacına, Herakl⁽¹⁹³⁾ ile Fagfur'un⁽¹⁹⁴⁾ tahtına tercih edip arkasından gidelim de babaya asi evlat durumuna düşmeyelim. Kör kılıç ve yıkıcı kalem gibi her dilde kınanmayalım ve her divandan kovulmayalım. Ben bütün samimiyetimle nasihatle kardeşlik hakkımı yerine getirerek size doğru yolu gösteriyor ve şöyle diyorum: Şiir:

Tanrı'ya yemin ederek söylüyorum ki, göğün ve yerin zerreleri onun zatının paklığını daima ikrar ederler.

Benim gözüm, şahın eşığının tozuna yüzümü sürdüğüm zaman aydınlanır.

Onun rızasını dünya mülküne değışmem. Çünkü fani dünyanın toprağı ona değımez."

(189) Bak. not. 115

(190) Veya Mirrih: Beşinci gökteki yıldız. Sağ elinde kimsiz bir kılıç yahut mızrak, sol elinde bir insan kellesi bulunan kırmızı parmaklı güzel bir delikanlı suretinde tasvir edilmiştir. Bazı minyatürlerde başında miğfer de vardır.

(191) Rum padişahlarına verilen ad.

(192) Sasani padişahlarından birkaçına verilen ad.

(193) Bizans kralı.

(194) Çin krallarına verilen ad.

Bilhassa onun günlerinin yanaklarında değişikliklerin meydana geldiği, veda etme zamanının yaklaştığı, topluluğunun dağılmaya yüz tuttuğu şu sırada onun devletinin hükümlerine karşı gelme konusunda çaba harcamak ve [30] o yolla kendini gülünç duruma düşürerek kınamalara hedef olmak sağlıklı bir düşünceye sığmaz. **Sultan Gıyâseddin** yaş olarak her ne kadar küçükse de büyüklerin sahip olamayacağı bir akla ve zekâyâ sahiptir. O, 'Kendisine ilim öğrettiğimiz'⁽¹⁹⁵⁾ mektebinde, 'İnsana bilmediğini bildirin'⁽¹⁹⁶⁾ gücünün sahibinden padişahlık töresini ve yöneticilik kurallarını öğrenmiş, onu kuvveden fiile, sözden işe çıkarmıştır. 'Allah, dilediğini yardımıyla destekler.'⁽¹⁹⁷⁾

Kardeşler ilahî ilhamdan kaynaklanan bu sözleri dinleyince dimağlarına yerleşmiş olan heves maddesi dağıldı. Teklif edip yapılmasını istedikleri kavga binasının plânı yıkıldı. O konudaki arzu ve emelleri yok oldu. Herbiri, mutsuz, ümitsiz, hüsrana uğramış ve korkmuş olarak ülkelerinin başına gitti.

Bu konuşmalar olurken; durum bu şekilde sürerken, **Sultan Kılıç Arslan**'ın cennet ülkesine göçtüğü, **Gıyaseddin**'in bağımsız olarak büyüklük ve yücelik makamına, mutluluk ve ikbal tahtına oturduğu haberi geldi. Şiir:

"Başında bin türlü heves, bin türlü Keykubad⁽¹⁹⁸⁾ düşüncesi olduğu halde tahta oturdu."

Yakınları ve hizmetçileri (*havas u hadem*), sıradan ve seçkin kişilerden oluşan adamları ve askerleri (*havaşı u haşem*), onun emirlerine, yasaklarına, fermanlarına hükümlerine boyun eğdiklerini bildirdiler. Uç boylarının halkı, yeniden onun tahtına ve dergâhına bağlandı. Hac ve umre yapar gibi taziyet, kutlama, tören ve merasim adetlerini yerine getirdiler. Ahit ve misakları yeniletip zamanın yardım ettiği, feleğin desteklediği o zata peşkeşler çektiler. Şiir:

"Ona hizmet etmek için atının arkasında felek yüzünden perdeyi, gece siyah çarşafı kaldıramış."

Orada bulunanlar, arzu ve dileklerini bildirdikten, ihtiyaçlarını arz ettikten sonra hilat ve iltifatlarla gönülleri alınmış olarak bol miktarda hediye ve bağışla vatanlarına ve meskenlerine döndüler. Şiir (Arapça):

"Onlar gelip kendilerine göre onu övdüler. Eğer onlar övmeseydi zaman onu övcekti."

(195) Kur'an-ı Kerim, 18/64

(196) Kur'an-ı Kerim, 96/5

(197) Kur'an-ı Kerim, 3/11

(198) Adaleti ve büyüklüğüyle tanınmış İran'ın efsanevi padişahı.

3-SULTAN RÜKNEDDİN'İN BABASININ ÖLÜMÜNÜ DUYMASI, ÜLKEYİ KARDEŞİNİN İDARESİNDEN AYIRMAK İÇİN ÇABA HARCAMASI VE SALTANAT TAHTINA OTURMASI

[31] **Melik Rükneddin Süleymanşah**, babasının ölümünü haber alınca ayrılık ateşinin alevi kalbinde yanmaya başladı. Ağlayıp inleyerek matem şartlarını yerine getirdi. Bununla beraber ölümün huyunu iyi biliyordu. O her an tatlı canı avlamak için tuzak kurar, beden kuşunu akbabanın pençesine atardı. Hiçbir yaratığın ondan kaçıp kurtulma yolu yoktu. "*Nerde olursanız olun, ölüm size yetişecektir*"⁽¹⁹⁹⁾ süvarisinin gece olsun gündüz olsun herkese yetişeceğinden şüphe duymuyordu. Bunları düşünerek aklını kullandı. Ayrılık korunun kıvılcımlarını azim ve irade suyuyla söndürdü; göz yaşını teselliyle dindirdi. Adamlarına, dostlarına ve askerlerine haberler göndererek en kısa zamanda yanına gelmelerini söyledi. Bunu yaparken kardeşlerinin durumu fırsat bilerek ayrılık gayrılık, bağımsızlık ve isyan yolunu tutabileceklerini, o yüzden ülkenin büyük sıkıntılara girebileceğini, her tarafta karışıklık başgösterebileceğini, kardeşlerinin muhalefet etmeye direndikleri takdirde halkın çeşitli gruplara ayrılarak birbirlerine düşebileceğini, düşmanlık kılıcı kınından çıkınca çok sayıda insanın canını alabileceğini, sonra onu telafi etmenin güç olabileceğini düşündü. Kendisi **Tokat**'tan yalnız başına çıktı ve herkesin hazırlıklarını tamamladıktan sonra süratle hareket edip hükümdar alayının (mevkib-i humayun) peşinden koşup yolda kendisine katılmalarını buyurdu.

Aksaray mahrusesine varınca etrafında çok sayıda asker (*sipah*)⁽²⁰⁰⁾ ve sınırsız bir ordu (*leşker*) toplandı. Civarda bulunandan, meliklerden ve emirlerden bazıları da kendisine katıldı. Onları güzel vaadlerle sevindirip cesaretlendirdi. İstek ve arzuları doğrultusunda menşurlar⁽²⁰¹⁾ yazdı; Onun üzerine hepsi de büyük bir şevk ve istekle, samimi bir kalple, Şiir:

Zulüm bağından kurtulup, açık bir yürek ve samimi bir kalple adil cihan padişahına kulluk görevini yerine getirerek"

padişahın kutlu rikabının yanında ve cihangir çetri'nin⁽²⁰²⁾ gölgesinde **Konya** mahrusesine vardılar. Ora halkı karşı gelme ve savunma

(199) Kur'an-ı Kerim. 4/80

(200) Topraklı askerler.

(201) Padişah fermanı.

(202) Padişahların başı üzerinde tutulan zinetli gölgelik. Bunların renkleri değişikti. Selçuklularınki genellikle siyah renkli idi.

durumu olarak savaşa ve mücadeleye başladı. [32] Hiçbir şekilde boyun eğmeye ve itaat etmeye yanaşmadı. Her gün 60 bin okçu (*kemandâr*) yıldı **Melik Rükneddin**'in ordusunun karşısına çıkarak sabahtan akşama kadar savaştılar. Melik'in askerlerini **Konya** bahçelerinin civarına yanaştırmadılar. Bu şekilde dört ay geçince **Konya**'nın ahileri ve fityanreisleri (burna pişegân) bir araya gelerek, "Daha önce de anlaştığımız gibi Sultan **Gıyaseddin**'in namusuna hanel getirmeyelim. Yaptığımız anlaşmadan ve verdiğimiz sözden dönmeyelim. Hayatta oldukça yeminin, sözün, ahdin ve dürüstlüğün şartlarını yerine getirelim. **Melik Rükneddin**'deki sultanlık sevdası, şeytanın baştan çıkarmasından başka bir şey değildir. Bu **Konya** şehrinde bir tek canlı kalsa bile onların burayı zorla ele geçirmeleri ve istila etmeleri mümkün değildir" dediler. Şiir (Arapça):

"Yanıyorsunuz, Allah'ın evi üzerine yemin ederim ki, kılıç elimde olduğu sürece bir şey alamazsınız."

Fakat diğer yandan sözlerine itibar edilenler, padişahla konuşma, görüşme ve fikirlerine başvurulma durumunda olan serverler ve birkaç *igdiş*⁽²⁰³⁾ Melik'in huzuruna elçi göndererek, "**Her** İkiniz de efendimizin oğlusunuz. Verdiğiniz görevleri yerine getirmek, devletin namusunu korumak, elimizden geldiği kadar size bağlı olmak ve hizmet etmek boynumuzun borcudur. Eğer Melik Rükneddin, babası zamanında kardeşinin veliahtlığına yaptığı ahde sadık kalır dünyada ve ahirette kötü bir ad bırakacak kuşatmadan vazgeçer de Konya'dan uzaklaşırsa, kendisine sefer masrafı (nal-baha)⁽²⁰⁴⁾ olarak kendi dar imkanlarımızla aşağıda zikredilen bir tazminat vergisi (cebr-i ihracati) veririz; 500 bin gümüş nakid para, her renkten 300 İstanbulî atlas kumaş 200 boy (kad) altın işlemeli (*zerbâfti*) 'elbise her renkten 3 bin arşın (*gez*)⁽²⁰⁵⁾ çuha; her türden 10 bin arşın keten, 200 baş katır; 300 baş at; 2 bin baş sığır; 300 baş deve; 10 bin baş koyun gibi şeyleri üç taksitte hazineye, ahıra (istabl) ve saray mutfağına (*matbah-ı amire*) veririz. Yok eğer [33] ülkeyi ele geçirmek için hırs dişini bilemiş, 'Melikler arasında acıma olmaz' sözüne uyararak, sonu şereften ve şandan düşme, vefadan, dostluktan ve insanlıktan uzaklaşmayla bitecek olan dünyevî isteklerine boyun eğmeye ve mertlik

(203) Müslümanlığı kabul etmiş yerlilerin Türk kadınlarıyla evliliklerinden doğan çocuklarına denirdi. Bunlar, şehirlerde özel bir müfreze meydana getirirler ve asayişî sağlarlardı. Emirlerine emir-i igdiş veya igdiş başı denirdi.

(204) Osmanlılarda da görülen vergi türü. Moğolların 1266'dan itibaren yaptıkları reforma göre Anadolu'dan alınan vergi türlerinden orduya ödenen vergi. (Nejat Kaymaz: Pervane Muineddin Süleyman, s. 220)

(205) Arşın da denir. Eskiden kullanılan 6 karışık ölçü birimi.

ve doğruluk çevresinden uzaklaşmaya niyetli değilse; Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'e, oğullarına, hazinelerine, malına, mülküne mahiyetine ve adamlarına (*hadem u haşem*) zarar vermeyeceği hususunda yemin etsin. Onun düşünce kuşu Konya'dan nereye uçmak istiyorsa oraya selametle uçsun. Biz, onu uğurlamak için (be resm-i bedreke) kutlu rikabının yanında 3 bin okçu (kemandar) göndeririz. Onlar onu mübarek düşüncesinde olan ükenin sınırına ulaştırırlar. Onun kutlu talihle başka bir melikin ülkesine varmakla hücceti kalkar. O zaman kapıyı açarız. Sultan şehre girer ve saltanat tahtına oturur" dediler.

Melik **Rükneddin** bu fikri çok beğenerek derhal istenilen hususta emirlerin (*ümera*), büyüklerin (*ekabir*), ahilerin (*ihvan*) ve devlet görevlilerin (*ayan-ı devlet*) şahitliğinde bozulması mümkün olmayan ağır yeminlerle dolu bir ahidnâme (*sevgendnâme*) kaleme aldı. Şehir serverlerinden herbiri adına *müsellemlik, mülk, ikta ve mansıb menşurları* gönderdi.

Ahidnâmeler ve mektuplar şehir halkına ulaştınca onlar hep birlikte **Sultan Gıyaseddin**'in huzuruna geldiler. Kulluk ve bağlılık eşliğini öptükten sonra, "Dünya efendisinin hayatı önderlik ve yöneticilik içinde bin yıl sürsün. Şerefli zata, zâlim zamanın kötülüklerinden korunsun. Uğurlu kişiliği her türlü mutluluk ve rahatlığa eş olsun. Daima Muhammed'in ve ailesinin yolundan gitsin. İslam padişahının yüce görüşüne -*Ulu Allah daha da yüceltsin*- siz yüce padişaha saklı değildir ki, kuşatma süresi uzayınca azık ve yiyeceklerde başgösteren kıtlık, kullarının durumlarını etkiledi. Dedi kodu her yanı sardı. Melik **Rükneddin** savaşı barışa tercih etmişti. Kardeşlik ve dostuk bağlarını hiçe sayıyordu. Onu ne yaptıysak, doğruluk ve iyilik yoluna döndüremedik. O zaman ona şu haberi yolladık; 'Eğer sen aklından fikrinden bizim [34] önceki Sultan **Kılıç Arslan**'a -*Allah delillerini aydınlatsın*- verdiğimiz sözü ve onunla yaptığımız anlaşmayı bozmamızı geçiriyorsan, bu hayalden ve boş düşünceden başka bir şey değildir. Biz Sultan **Gıyaseddin**'in veliahtlığına ve onun emirlerine uyacağımıza söz verdik. Yüce Allah'ı ve O'nun Peygamberini -*Allah'ın selamı üzerine olsun*- o yemine şahit gösterdik. Eğer o yemini bozarsak artık güvenilir kişilerden olmayız. O zaman zamanın sayfasına rezil ve rüsva olarak geçeriz. Her ne kadar kalbinin arsasından bu sevda ateşini tam olarak söndüremediysen, bu fitne tozunun silmediysen, ayrılık bağlarını kıramadıysan, hiçbir şekilde size, oğullarınıza, büyük küçük maiyetinize, malınıza mülkiyetinize el uzatılmayacağı, gideceğiniz ülkenin sınırına kadar yüce alayınızın hizmetinde refakatçi olarak 3 bin kişi (*kemandar*) gönderecekleri, adamların dönüp si-

zin yabancı ülkeye vardığınızı bildiren fermanını getirinceye kadar şehrin kapısının kapalı kalacağına, onlar gelince şehrin kapısını açılacağına, ondan sonra, huzura varıp, saltanat makamının önünde saygı durumunda bulunacağımıza ve onun mübarek elini öpmekle şerefleneceğimize, cihangir çetinin yanında şehre gireceğimize söz verip sevgendnâme göndermesini istedik. İşte onun gönderdiği herbirimiz adına yazılmış sevgendnâme, ahid ve menşurları. Eğer isterseniz, bu söze ve misale uyarız. Belki o zaman şimdi batma noktasına doğru yürüyen siz Padişamızın kutlu talihi saadet noktasına geri döner; Sönmekte olan mutluluk yıldızı tekrar parlar. Tutuşmuş olan fitne ateşi 'Barış iyidir' yağmurunun gelmesiyle söner. Yok eğer istemezseniz, kuşatmaya karşı yeni tedbirler alalım. Savaşın şartlarını yerine getirip mücadelenin temellerini atalım. Canımızı hiçe sayarak [35] savaşa atılalım. Hasmımızın zaferini önlemek için elimizden geleni yapalım. Ailemizi, çoluk çocuğumuzu ve yakınlarımızı devlet yolunda, kurtuluş uğrunda feda edelim" dediler.

Sultan, onlara cevap olarak, "Savaş ve mücadeleyle geçen bu dört ay içinde sizden bağlılık, samimiyet ve doğruluk gördüm. Kesin olarak biliyorum ki, bütün bu söyledikleriniz inanç fesadından, riya arından, itiraz ve işten kaçma şaibesinden uzak olup, bağlılık çehrenize ayrılık tozu konmamıştır. Hiç şüphe yok ki, bu süre zarfında büyük zahmetlere katlandınız. Ruhlarınıza ve bedenlerinize sınırsız zahmetler uğradı. Velinimetlerinizin haklarına uymak bakımından fedakârlıktan ve yığıtlıktan hiçbir şeyi ihmal etmediniz. Yiyecek stoklarımız eridi. Bahçelerimizi ve binalarımızı sevgisizlik baltası ve kahr dahrasıyla alt üst ettiler. Ben bu konuda size karşı minnettarım ve mahcubum. Eğer kardeşim söylediğine ve yazdığına sadık kalırsa, benim yapacağım iş burdan gitme zahmetine katlanmaktır. O zaman benim yüzümden başınıza, 'Kötüden daha kötüsü' dendiği gibi bundan daha kötü bir ziyan gelmez. Belki de bu bizim için büyük bir ganimet ve kolay bir kazanç olur. Tercihinizin üzerine düşeceği, şehrinizde aklı ve cesaretiyle ün yapmış, önemli işlerde tedbiri ve takdirine güvenilen *ekabir ve ayandan* birkaç kişiyi bu iş için kardeşimizin yanına gönderirseniz, o açık, net ve kesin bir şekilde bu anlaşmayı pekiştirirse, çok yerinde olur. Şüphe ve hileden uzak olur" dedi.

Bunun üzerine güvenilirliği, yeteneği, zorluklara ve belalara karşı isabetli tedbirleriyle tanınmış olan, zekalarının üstünlüğü ve bilgilerinin genişliği herkes tarafından bilinen Konya serverlerinden iki kişiyi barış şartlarını yeniden görüşmek için Melik **Rükneddin**'in huzuruna gönderdiler.

Melik **Rükneddin** yemini yineledi. Anlaşma metnini şerefli eliyle öyle yazdı ki, onun mısaklarının çevresine yorum tozunun konmasına izin vermedi. O iki kişinin yanına yakınlarından (havas) iki kişi katarak Sultan **Gıyaseddin**'in huzuruna gönderdi.

Sultan **Gıyaseddin** anlaşma metinlerini inceleyince onun [36] yeminlerine ve sözlerine güveni arttı. Şehirliyle dönerek, "Bize şehir kemandarlarının eşlik ve koruyuculuk etmelerine gerek yok. Artık göç devesinin yönünü gurbet yollarına çevireyim. Yüce Allah'ın gücüne, kudretine tevekkül edeyim. Ayrılığın sıkıntısına katlanayım. 'Belki Allah bundan sonra yeni bir iş ortaya çıkarır'⁽²⁰⁶⁾. Hepinizi Allah'a emanet ediyorum. Ben gittikten sonra kardeşimin yanına gidin. İzzet ve ikram göstererek onu şehre getirip tahta oturtun" dedi. Olayların ortaya çıkardığı bu durum karşısında vasiyetlerini bitirdikten sonra onlara veda etti. Kardeşinin zulmünden dostlarının yüreğine ve ciğerine ateş düştü. İçleri ayrılık ateşinin hararetinden kebab oldu. O acıdan herbirinin gözünden kanlı yaşlar akmaya başladı.

4- SULTAN GİYASEDDİN'İN (ÜLKESİNDEN) AYRILMASI, GURBETTE BAŞINA GELENLERİN AYRINTILI OLARAK ANLATILMASI

Akşam namazı sırasında gezegenlerin ışıklarının ve yıldızların aydınlığının lacivert gök kubbenin bahçesinde görüldüğü; katran renkli gecenin, zenci güzellerin yüzüne pudra sürdüğü gibi yüzüne yıldızlardan beyazlatıcılar sürdüğü; sevgiliye aşığın arzusunu yerine getirmekten başka çare kalmadığı bir vakitte Sultan, saltanatının seçkinlerinden (havas) oluşan bir kâfileyle (kevkebe), şehirden ayrılarak **Akşehir** yolundan **İstanbul'a** hareket etti. O sırada garip bir olay ve az rastlanır bir hadise oldu. Acele etmelerinden ve perişan durumda olmalarından dolayı Melik **İzzeddin Keykavus** ile Melik **Alaaddin Keykubad** babalarının yanından kayboldular. O anda Sultan da onları aramaya kalkışmadı. Şehrin dışına çıkıp **Konya**'nın köylerinden **Lâdik** köyüne varınca köy halkı (reaya) onlara saygısızlık edip küstahlıkta bulundu. Sultan'ın kölelerine (gulam) ve yakınlarına (havas) kötü davrandılar ve onlarla kavgaya giriştiler. Hatta bazılarını yaradılar. Sultan'ın eşyalarının önemli bir kısmı kayboldu veya yağmalandı.

(206) Kur'an-ı Kerim, 65/1

Sultan orda olanları görüncce derhal atının dıztını geri çevirerek **Larende**'nin yolunu tuttu. Şikâyet ve kınama dolu bir mektup yazarak acilen kardeşine ulaştırdı. [37] Mektupta, "Her ne kadar yanlış bir yerden fetva alarak doğruluk ve iyilik yolunu kapamış, tek başına saltanat sürme arzusu kalbini taşlaştırmış, kardeşlik ve akrabalık haklarını rafa kaldırmışsa da onun şerefli vicdanı her zaman böyle kötü olamaz. Oğullarımın babasız kalmasına nasıl dayanacak ve köle bir halkın böyle çirkin bir davranışta bulunmasına nasıl seyirci kalacak" dedi.

Sultan **Rükneddin** şehre girip tahta oturunca hemen haberciler (*kussad*) gelip mektubu sundular. Rükneddin, Mektubu okuyunca kalbi öfke ve gazaptan coştı; içindeki kardeşlik sevgisinin ateşi alevlendi, intikam denizi dalgalanmaya başladı. Fakat isabet göstererek bu halini belli etmedi. Gelen habercilere (*kussad*) bağırarak, Ülkemin halkı (*reaya*), benim muhaliflerime ve düşmanlarıma her zaman böyle davranır ve aynı şeyi yapar. Eğer siz, "Elçinin görevi sadece tebliğ etmektir"⁽²⁰⁷⁾ sığınağına gelmemiş olsaydınız, keskin kılıçlarla cesetlerinizin akbabalara, vahşi hayvanlara, çakallara ve kurtlara yem yapılmasını buyururdum" dedi. Yakınlarından (*havas*) birine gizli olarak, "Onları iyi bir eve yerleştirin ve gerekli hizmetleri yerine getirin. Ben bu arada bu rezaletin telafisine ve bu çirkin işin icabına bakayım" dedi. Sonra "Kardeşimin adamlarına kim eziyet etmiş ve mallarını almışsa, sarayımızın önüne gelsin. Onlar hakkında her türlü iyilik yapılacak, onlar desteğimizi ve ilgimizi görecek. O işi yaptığına dair attan, elbiseden ve benzeri şeylerden delil getirene her türlü ikramiye verilecek, yaptığı hizmet ölçüsünde toprak (*ikta*) ve *hil'at* dağıtılacak" diye tellal çağrılarını buyurdu.

Bu haber ülkede yayılınca (olaya karışan) herkes saltanat sarayına gitme konusunda birbiriyle yarıştı. Köleden, elbiseden, attan, katırdan, silahtan ne aldıysa, o olayda bulunduğunu ispatlamak için saraya getirdi. Onun karşısında dilek ve temennilerde bulundu. Sultan [38] onları güleryüzlü ve sıcak bir şekilde dinledi. Onlara yaldızlı sözler söydedi ve parlak vaadlerde bulunduktan sonra herbirini şehrin *iğdişlerine* ve *ayanlarına* teslim ederek, bu konunun istediği gibi sonuçlanmasına, suçlunun suçsuzdan ayırt edilmesine ve herbirinin yetiştirdiği ağacın meyvesini yemesine kadar onların gözetim altında tutulması konusunda çok dikkatli olmalarını buyurdu. Melik **İzeddin Keykavus** ile Melik **Aladdin Keykubad**'ı yanına çağırarak her ikisini de bağrına bastı. Yanaklarından öptü. Tahta oturunca birini sağ, diğerini sol dizine oturttu.

(207) Kur'an-ı Kerim, 5/102

Sonra onlara hitaben, "Eğer yanımda kalırsanız sizi canımdan daha üstün tutarım. Sizi öyle mutlu ederim ki, kötü olayların kabından, günle-rinizin damagina ve ağzına mutsuzluk acılığı dökülmez. Hatta sabah rüzgârı bile izinsiz olarak sancagınızın üzerinden (turre-i mahçe-i alem) geçemez. Hazinemde ve evlerimde bulunanlar sizin kıymetli arzularına-za ve aziz isteklerinize feda olacak. Eğer baba özlemi duyar, ayrılığa da-yanamazsanız, istediğiniz zaman selamete eş ve mutluluğa arkadaş ola-rak sizi onun yanına gönderirim" dedi.

Fakat *Atabegler*⁽²⁰⁸⁾ daha önce şehzâdelere, "Eğer Sultan böyle bir şeyi dile getirirse, iyiliklerine ve nimetlerine güvendiğimiz padişahımız, kullarına zararlı şeyi buyurmaz. Engin cömertliği, şanınin yüceliği ve kullarının hakkına riayet etmesi gibi özelliklerinden dolayı verdiği sözün bin katını dahi yapacağına inanıyoruz. Fakat babamızın ayrılığına daya-namayız' deyin" diye nasihatte bulunmuşlardı. Şehzâdeler de onların nasihati doğrultusunda Sultan'a cevap verirlerken göz pınarlarından gül yanaklarına sular akıttılar. Ağlamalarından çok etkilenen Sultan, onları babalarının yanına göndermeye karar verdi. Onlara murassa ke-mer, altın ve gümüşle süslenmiş bir külah; başlıklı, gemli, mücevher iş-lemeli eyerli atlar; haddi hududu olmayan para ve eşya (*nakd ü cins*) verdi. Büyük padişahlara has bir cömertlikle kardeşinin bütün adamları-na, hizmetçilerine ve [39] askerlerine (*hadem u haşem*) ilgi ve sevgi göstererek (yağmalanan) eşyalarını ve mallarını iade etti. Sonra gök gür-lemesine benzeyen gülüşüne aldanan ve Şiir (Arapça):

"Aslanın köpek dişini açıkta görünce onun gülümsediğini sanma"

sözünden habersiz, padişahın bağışlarına kavuşma ümidiyle suçları-nı itiraf etmiş olan suçluları istedi. Şehzadelerin önünde onları bir de-fa da sorguya çekti. Hepsi yaptıklarını tekrar itiraf edince *cellatlara* emir verdi, hepsini şehrin surlarının şerefesinde çarpiha gerdiler.

Sultan o cezayla kardeşliğin şartlarını yerine getirdi ve "Bilmezler mi ki **Selçuklu** ailesine saygısızlık gösterip hakarete bulunan ve onların

(208) Büyük Selçuklularda olduğu gibi Anadolu Selçuklularında da şehzadeler küçük yaşta iken devlet işlerinde yetişmek üzere atabeg veya lala ismi verilen güvenilen devlet adamlarından birinin gözetimi altında bir eyalet veya vilayete gönderilirdi.

Daha sonra Selçuklularda şehzade atabegliği ile beraber daimi bir vazife olarak hükümdar atabegliği meydana gelmişti; fakat bu hükümdar atabeglerinin mutlaka hükümdarı yetiştirmiş olmaları icap etmez ve sultan kimi uygun görürse atabegliğe onu tayin ederdi; atabeglerin kabineye dahil oldukları Selçuk namelerinde görülmektedir. Atabeglerin emirlerden yani ordu komutanlarından olması lazımdı. Bunlar devlet işle-rinde önemli rol oynamışlardır. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, Ankara 1988, s. 78 vd.)

nimetlerine nankörlük eden herkesin lâyık olduğu ceza bu olur" diyerek **Ladik** köyünün kahır ve gazap ateşine odun yapılmasını buyurdu. O günden bugüne oraya '**Ladik-i Suhte**' (yanmış **Ladik**) derler.

Daha sonra şehzâdeleri babalarının yanına gönderirken, yanlarına malyetinde bulunan bazı emirleri (ümerâ) ve yakınlarını (havas) kattı. Onlar onlara **Ermen kalesine** kadar eşlik ettiler.

Sultan Gıyaseddin de adamlarını ve çocuklarını Ermen kalesinde beklemekteydi. Gelenler, Sultan'ın elini öpme şerefine kavuştular. Sultan'dan af ve özür dilediler. Onların mazeretlerini anlayışla karşılayan Sultan, izzet ve ikramda bulunarak dönüşlerine izin verdi. Kendisi de o sırada **Tekfur Leon**'un mutasarrıf olduğu **Ermen** ülkesine (**memalik-i Ermen**) girdi.

5- SULTAN GIYASEDDİN'İN ERMENİSTAN'A VARIŞI

Tekfur Leon'a⁽²⁰⁹⁾ Sultan'ın uğurlu gelişini haber verdikleri zaman o, berrak su arayan bir susuz ve ayın yüzünü görmek isteyen bir oruçlu gibi büyük bir saygı ve tevazu ile onu karşılamaya çıktı. Gözü onun mübarek *çetr*'in ilişince atından inip koşarak Sultan'ın huzuruna geldi. El öpme şerefine kavuştuktan sonra Sultan'a saygı ve bağlılığını gösterme konusunda bütün vücudu dil kesildi. Hangi davranışta bulursa da Sultan'ın gözüne girse gayretine düştü. Bir ay müddetle Sultan'ı ülkesinde ağırladı. Her gün huzur veren bir yerde eğlence törenleri düzenledi. O meclislerde öyle sofralar hazırladı ki, yiyeceklerinin ünü bütün **[40] Ermen** ve **Rum** diyarlarında ve beldelerinde duyuldu. Eğlenceler esnasında **Sultan**'ın içindeki sıkıntıyı atması için Sultan'a güzel fıkralar anlattı, nükteli ve güldürücü sözler söyledi. Her hafta dünyada ender rastlanan şeylerden, **Frengistan**'ın en çok tutulan mallarından ve etraftan gelen nefis kumaşlardan Sultan'a hediyeler (*peşkeş*) sundu. Eski velinimetinin üzerinde bulunan haklarını gözetti ve ona ikram etme şartlarını yerine getirme konusunda ihmal davranmadı. Sultan oradan ayrılmaya karar verince padişahlık kâfilesinin (*mevkib-i humâyun*) yanında ülkesinin sınırına kadar ona eşlik etti. Şahların soyundan olan misafirinin gönlünü hoş tutarak, daha öncekinden farklı türlü hediyeler sundu. Ertesi gün Sultan **Leon**'a özel hil'at (*teşrif-i has*) ve padişahlara yakışır bir at hediye ederek geri dönme izni verdi. **Leon**, onun önünde yeri öperek veda edip devletinin merkezine döndü.

(209) Ermeni Prensi I. Leon.

6- SULTAN'IN ELBİSTAN ŞEHRİNE (MAHRUSE-İ ABLİSTAN) VARMASI

Sultan, **Ermen** ülkesinin sınırını geçince atının kutlu dizginini **Elbistan** tarafına çevirdi. **Elbistan**'ın sahibi (mâlik) olan **Kılıç Arslan**'ın oğlu **Melik Mugiseddin Tuğrulşah**, birkaç gün ev sahipliği ve hizmet konusunda kardeşlik inceliklerini gösterdikten ve Sultan evlâdının davranışlarına ve huylarına uygun düşen hizmetlerde bulunduktan sonra Sultan'dan habersiz kadıyı ve şehrin imamlarını çağırarak, "Büyük padişah, cömert sultan **Kılıç Arslan**, **Elbistan**'ı ve oraya bağlı yerleri ben kulunun mülkiyetine verdi. **Tuğrulşah** olan ben de mülkün, efendim ve kardeşim olan büyük Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev b.Kılıç Arslan**'ın olduğunu, bu günden sonra benim, çocuklarımın ve onlardan sonra gelenlerin hiçbir şekilde bu şehirde, vilayette, kasabalarda ve köylerde mülkiyet ve *ikta* yoluyla yönetim ve müdahale hakkımın kalmadığına karar verdim" dedikten sonra bu sözünü *ayan*'ın şahitliğiyle yazıya geçirdi. Geleneğe uyarak her gün halka açık eğlence meclisi düzenledi. İtibarlı kimselerin huzurunda kararını bildiren yazıları (*hutut*) Sultan'ın önüne koydu. Sultan onları okuyunca, "Çocukluk günlerinden günümüze kadar **Melik Mugiseddin**'den övgüye değer davranışlar, büyüklük izleri ve şans sahiplerinin özellikleri gözlenmiştir. [41] Şimdi de hiçbir şekilde onun makbul düşünceleri ve şahane hareketleri, iyiliğin ve doğruluğun dışında olamaz. Onun böyle bir lütufta bulunması, mübarek kalbinde ve aydınlık gönlünde yatan böyle cömertlik duygularını açığa vurması, iyi ahlak ve olumlu davranış açısından şaşılacak ve beklenmedik bir durum değildir. Onun bana verdiğini burada bulunanların ve devlet büyüklerinin şahitliğiyle kabul ettim ve onları tekrar kendisine iade ettim" dedikten sonra kendisini eğlenceye verdi. Bir süre sonra da toplantı sona erdi.

Aradan birkaç gün geçince Sultan'ın aklına **Malatya**'ya gitmek geldi. Kardeşi onun bu düşüncesini öğrenince 100 bin adet sikkeler, 30 baş katır, 30 baş seçkin at, 50 deve, 20 erkek köle, 10 cariye ile her cinsten eşya ve kumaş hazırlayarak, hazinedarları vasıtasıyla Sultan'ın naiblerine gönderdi.

Durumu Sultan'a arz ettikleri zaman Sultan onu kabul etmek istemedi. Fakat **Melik Mugiseddin**'in naibleri ve mutemetleri ısrar edince sultan dayanamayarak hediyeleri kabul etti ve minnettarlığını bildirdi. Sonra Melik'i yanına çağırdı. O gün eğlence zamanını ve neşe vaktini Sultan'ın otağında (*visak*) geçirdiler. Ertesi gün Sultan, Melik'e altın iş-

lemeli bir cübbe, şahane bir kemer ve padişahlara layık bir külahtan oluşan kıymetli hediyeler verdi. Kalp huzuruyla **Malatya**'ya hareket ederken Melik **Mugiseddin** veda şartlarını yerine getirdi. İlk menzilden dönüş izni aldı.

7- SULTAN'IN -ALLAH ONU KORUSUN- MALATYA ŞEHRİNE (MAHSURE-İ MALATYA) VARIŞI

Muhbirler (*münhâ*), Sultan'ın gelişini Melik **Muizzeddin Kayserşah**'a haber verdikleri zaman o, yüksek makamının gereği olarak karşılama ve ziyafet hazırlıklarına başladı. Bütün yakınlarını ve adamlarını yanına alarak onu karşılamaya çıktı. Uzaktan Sultan'ı görünce atından inerek elini öpmek için acele davrandı. Sonra ona, ülkenin idare dizgininin elinden çıkışı, kardeşinin ettiği ihanet sonucunda ülkesinden ayrılışı, saltanat tahtından mahrum kalışı konusundaki üzüntü ve acılarını bildirdi eşine benzerine rastlanmayan saygı ve ikramla onu şehre getirdi. [42] Bütün ev eşyaları [*esbab-ı buyutât*]yla birlikte saltanat sarayını Sultan'ın naiblerinin (*nüvvab*) ve hâciblerinin (*hüccâb*) hizmetine sundu. Hazinelerin anahtarını (*kilid-i hazain*), Sultanın özel hazinedarlarının (*hazanedâran-ı has*) eline verdi. Onlara hazinelerin kapılarını açıp kapamada, içindekilere dokunmama veya harcamada serbest bıraktı. Her gün iyiliklerine bir iyilik ekledi.

Bir gece eğlence ve sohbet sırasında Melik **Muizzeddin Kayserşah**, Sultan'ın önüne vardı. Saygı ifadesi olarak dizlerinin üzerine çökerek, "Bendenizin şimdi yapacağı en doğru iş, cihan padişahının izni ve büyük sultanın onayıyla kayınpederim olan **Melik Adil**'in⁽²¹⁰⁾ yanına gitmek ve orda ikâmet etmek, adamlarım için de orda bir yer bulmaktır. O orada Sultan da uğurlu bir şekilde **Malatya**'da kalsın, oranın geliriyle geçinmeye çalışsın. Zamanla uyum içinde olsun. Kötü günleri ve uğursuz vakitleri son bulunca, devletin durumu sıkıntıdan rahata çevrilince, saadet yıldızı doğu tarafına tekrar gelip, ikbâl fidanı eski tazeliğini yeniden bulunca bendeniz bu diyara geri dönerim" dedi.

Onun bu sözlerine gülen Sultan, "**Melik Adil** akıllı ve olgun bir padişaktır. **Melik İzzeddin** vasıtasıyla aramızda kurulan akrabalığa dayanarak ben onun yanına gidip bu meselenin çözülmesi konusunda görüş alış verişinde bulunayım. Fikirlerini öğreneyim. Melik yerinde kalsın; iyi kalbiyle her zaman yaptığı gibi kardeşiyle barış ve dostluk içinde olsun.

(210) Eyyubi sultanı.

Beni Allah'a emanet etsin. Bekleyelim bakalım, yüzünü bizden çevirmiş olan felek cambazının eli, bilinmezlik perdesinin arkasından hangi oyunu çıkaracak" dedi.

Sultan, **Malatya**'da bir süre oturduktan; yolculuk yorgunluğunu ve gurbet sıkıntısını üzerinden attıktan sonra **Halep** bölgesine (*hutta*) gitmek istedi.

O zaman izzet ve ikramda elinden gelen her şeyi yapan, cömertliğini en aşırı noktaya çıkararak **Melik Müzeddin**, veda gününde hareminden kıymeti 50 bin dinar olan bir gerdanlık çıkararak Sultan'ın hazinedarlarına verdi. Ayrıca ayrıntılı olarak anlattığı Melik **Mugiseddin**'in gümüş paradan, attan, katırdan, deveden, erkek köleden (*gulam*), ve cariye sunmuş hediyelelerin iki mislini Sultan'ın naiblerine (*nüvvab*) verdi; ülkesinin sınırına kadar 3 gün Sultan'a yol arkadaşlığı yaptı. Ondan sonra Sultan [43] her zaman yıptığı gibi ona hil'at (*teşrif*) ve hediyeler verdi. O da evine, vatanına, yerine, yurduna dönerken Sultan **Şam**'a diyarına yöneldi.

8- SULTAN'IN ŞAM'A (SURIYE) VARIŞI

Saltanat göğü sabahının ansızın ülkelerinde doğduğunu haber alan **Şam** Melikleri, padişahı karşılamak için sayısız mal ve eşya gönderdiler. Ertesi gün kendileri de büyük bir asker ve toplulukla onun huzuruna koşular. Dostların kavuşması grupların birbirini görmesi gerçekleşince atlarından inip yeri öptüler. Misafir ağırlamada **Arapların** gösterdikleri titizliği göstererek her türlü izzet ve ikramda bulundular. Görkemli bir karşılama töreni düzenlediler; direm keseleri ve dinar torbaları karşılığında canlarını ve kalplerini saçmak istediler. "Ehlen, sehlen, merhaba ve hoşgeldiniz" diyerek, Şiir (Arapça):

"Bahtiyar yurdumuza bir ayın doğuşu gibi doğdun. Şanın da dolunay gibi parlaktır."

Şiirini okuduktan sonra, "Şu anda Yüce Padişahımız kendi evine ve yurduna gelmiş bulunmaktadır. Hayatta oldukça, gücümüzün yettiği ölçüde maldan, mülkten, topraktan, eşyadan, askerden, adamdan, hizmetçiden, binek hayvanlarından, koyunlardan neyimiz varsa, kardeşinin zulmünden dolayı şahlar şahının kalbinde yer tutmuş olan üzüntüyü gidermek, sıkıntıyı ortadan kaldırmak için feda edelim, o konuda aziz canımızı hiçe sayalım. Sultan, huzurlu ve mutlu bir şekilde devlet makamına ve saltanat tahtına kavuşuncaya kadar, aydınlık kalbine üzüntü ve keder yol bulmasın. Cennet bahçelerindeki köşkleri kışkandıracak ka-

dar güzel olan köşkümüzde zevk ve eğlence içinde zamanın tadını çıkararak vakit geçirsin. Şiir (Arapça):

"Halis şarapla sıkıntını gider, kalbini rahatlat ve üzülme,

Şarap seni bu konudan uzaklaştırır, çaban senden üzüntüyü alır, çekinme.

Eğer padişahın parlak aklına ve aydınlık kalbine çevgan oyunu için meydana çıkmak düşer veya av eğlencesi arzu ederse, biz kulları, gölgesi ve talihi gibi onun kutlu rikabının yanından ayrılmayız. Vallahi, onun mübarek nefsinin, [44] kalbe pas tutturana, hayatın tadını kaçırıp mutluluğun yollarını tıkayan efkâr ve sıkıntıdan korumaya çalışırız. Peygâmberin vasisi, imamların velisi, müminlerin emiri **Ali**'nin -Allah ondan razı olsun- "Felâketlerin belli bir sınırı vardır. Akıllı kimseler, o geçinceye kadar sabrederler" sözünü kendimize örnek ve rehber kabul ederiz. Çünkü iki renkli zaman çok miktarda hile ve sihir üretir. Bir durumda karar kılmaz. Onun cefasının da vefasının da kalıcılığı ve istikrarı yoktur. Her toplanmanın arkasından dağılma, her yaşamın arkasından ölüm getirir. 'Onun işi, sözünde durmamak, iyi şeyleri kötüsüyle değiştirmektir'. Onun görevi alçakları yetiştirmek, onları yüceltmek ve ömrü törpülemektir. 'Huyu, nâmertleri desteklemek ve iyileri kötülektir.' Devletinin bayrağının düştüğü, emniyet dayanağının kalmadığı bir sırada **Kâbus**'un⁽²¹¹⁾ söylediği gökteki samanyolunun parlaklığını geride bırakan, Süreyya⁽²¹²⁾ gerdanlağını (*ikd-ı Süreyya*) hasetten çatlatan güzellikteki şu şiiri: Şiir (Arapça):

"Durumumuz değişince bizi küçük görenlere şunu söyleyin: Sradan bir kişiye zaman ters düşer mi?

Denizin yüzünde leşlerin yüzdüğünü, dibinde ise incilerin yerleştiğini görmüyor musun?

Gökyüzünde sayısız yıldız varsa da tutulan sadece ay ve güneştir."

zamanın kötülüklerinin hızlandırdığı nabızları teskin edip, olayların sebep olduğu sıkıntılara katlanmak için bir çare olabilir. Belki de onunla üzüntülere teselli, dertlere derman bulunabilir. Kaderin başa getirdiğini önemsememe ve üzüntülerden kurtulma konusunda yardımcı olabilir. Şiir (Arapça):

"Zamanı, kötü günleri kovduğu için övme. Çünkü istesen bile kötü günler devam etmez."

(211) Nasihat kitabı olan Kabusnâme'nin yazarı İran'ın Al-i Ziyar hükümdarlarından Kabus b. Veşmegir (ölm. 433/1041).

(212) Pervin veya Ülker de denilen ay menzilineki yedi yıldız topluluğu.

Sultan'ın orda kaldığı süre içinde her gün bir melik onu misafir ediyor. Sultan'ın yardımcılarını ve yakınlarını yanına çağırarak onlara lâyık hediye ve armağanlar veriyordu.

Bir süre böyle geçince Sultan'ın aklına **Diyarbakır (Amid)** tarafına gitmek geldi. Onun üzerine melikler, yeniden hizmet yarışına girerek, hızlı koşan atlardan, doğulu kölelerden, Mısır kumaşlarından, **İskenderiye** elbiselerinden, altın ve gümüşten hediyeler hazırlayıp Sultan'a takdim ettiler. Veda töreni olarak eğlence meclisleri düzenleyip Sultan'ın yanında kaldılar. [45] Sultan, herbirine kıymetli hil'at, eyeri başlığı bulunan atlar hediye ettikten sonra yerlerine dönüş izni verdi.

9-SULTAN'IN -ALLAH ONU HAKİM KILSIN-

DİYARBEKİR BÖLGESİNE (HITTE-İ AMİD) VARIŞI

Diyarbakır sınırına varınca, yeri gelince anlatacağımız gibi daha sonra Müminlerin Emiri Halife **Nasır**'ın⁽²¹³⁾ iffetli haremine girecek olan **Kılıç Arslan**'ın kızlarından biriyle evlendiği için Sultan'a enişte olan **Diyarbakır** yöneticisi Melik **Salih**'e Sultan'ın gelişini haber verdiler. O oğullarını bütün saray hizmetkârlarıyla (*hadem u haşem*) Sultan'ı karşılamaya gönderirdi. Emir verdi hazineyi her türlü giyecek ve kumaşlarla, altın ve gümüşten kıymetli ev aletleriyle; köle evini (*gulâm-hâne*) ay yüzlü erkek kölelerle; haremi ve yatak odasını (*şebistan*) güzellikleri ve cazibeleriyle insanı hayrette bırakan, görene parmak ısırtan ve hurilere benzeyen cariyelerle doldurdular. Bu işler tamamlandıktan iki gün sonra da kendisi, yakınlarından (*havas*) oluşan bir kâfileyle (*kevkebe*) Sultan'ı karşılamaya çıktı. Gözü Sultan'ın mübarek çet'ine çarpınca derhal atından indi. Onun üzerine Sultan, *haciblerine*⁽²¹⁴⁾ önden koşup onu o şekilde yürütmemelelerini, meliklerine ve büyük emirlerine de onu karşılamaya gitmelerini, her türlü tevazuda bulunarak onu tekrar atına bindirmelerini buyurdu. Sultan'a iyice yaklaşınca Melik, tekrar atından inmeye kalktı. Fakat Sultan yemin verip onun atından inmesine engel oldu. Onun üzerine o da atının üzerinden Sultan'ın elini öptü. Yan yana giderlerken ayrılığın acısı ve zamanın sebep olduğu kötülükler hakkında karşılıklı konuşmaya başladılar. Kaderden ve kötü günlerden şikayetlerde bulundular.

(213) Abbasi halifesi (575-622/1180-1225)

(214) Vaktiyle divan vs. devlet daireleri maiyetinde veya hükümdarların hizmetinde bulunan yâver ve muhsir gibi zabıtlere denirdi.

Şehrin kapısına vardıkları zaman **Melik Salih** atından inerek, Sultan'ın atının dizginini çekmeye başladı. Onun kutlu rıkabının yanında şehre kadar gitti. O sırada *çavuşların*⁽²¹⁵⁾ tellal sesleri, mavi gök kubbenin kulağını çınlatmaya ve sağır etmeye başlayınca **Diyarbakır** halkı hep birden Sultan'ı karşılamaya çıktı. Onların arasında bulunan harem mensupları ve kadınlar, kocalarının hoşuna gitmeyecek şekilde peçelerini ve örtülerini takmayı ihmal edip o işi hafife aldılar. Sultan'ın yüzünü görmenin sevinciyle halkın üzerine sikkeler attılar.

Sultan, saltanat sarayının kapısının önüne varıp ayağını atının üzengisinden kaldırıncı **Melik Salih**'in oğullarının herbiri dinarla dolu bir tabağı [46] onun üzerine saçtılar.

Sonra Sultan kendi için hazırlanmış olan tahta oturdu. **Melik Salih**, kalelerin ve şehirlerin anahtarlarını Sultan'ın önüne koyduktan sonra yüksek bir sesle, "Herkes şahit olsun ki, kalelerden, beldelerden, paralardan, hazinelerden, definelerden, ovalardan, dağlardan, develerden, atlardan, koyunlardan, tatlılardan, yağlılardan, sayılanlardan, sayılmayanlardan, ekilenlerden, biçilenlerden, bağlardan, bahçelerden, giyilecek ve serileceklerden, yiyeceklerden, içeceklerden, binilenlerden, binilmeyenlerden, eskiden, yeniden, altından, gümüşten, emlaktan, araziden, çürükten, sağlamdan, büyükten, küçükten, önemliden, önemsizden neye sahipsem kendi rızamla padişaha veriyorum. Bunlar dünya durdukça da onun olsun" dedi.

Bu konuşma karşısında çok duygulanan, padişahlara has büyüklüğe ve mükemmel bir ahlaka sahip olan Sultan, ona teşekkür edip övgüde bulunduktan sonra, "Allah senden razı olsun. Seni mükâfatlandırıp kötülüklerden korusun. Çocukların da afetlerden uzak olsun. Verdiklerini alıp kabul ettikten sonra onları tekrar sana veriyorum. Allah malına bereket versin. Çok yiğit birisin. Padişahlar ve ülkeler seninle yücelsin. Taraftarların mutlu, düşmanların kahrolsun" buyurdu.

(215) Veya serhenk: Selçuknamelerde her iki tabir de kullanılmaktadır. Bunlar, hükümdar ve saray görevlilerinden olup, posta ulaklığıyla muhabere hizmetlerinde bulunurlardı. Daha ziyade hükümdar alaylarının (mevkib) önünde yürüyüp hizmet ederlerdi ki, Osmanlıların Divan-ı hamuyun çavuşlarını andırırlardı.

Çavuşlar, sultanın alayının önünde bulunup "dur baş" yani savulun diyerek yol açtıklarından kendilerine "durbaş" adı verilmişti. Hükümdarlardan başka Selçuklu büyüklerinin de serhenkleri ve divanda hizmet eden çavuşları vardı. (Osmanlı Devleti Teskilatına Medhal, s. 37)

Bu konuşmalar bittikten sonra dış görünüşleri İhvanü's-Safa'nın (216) ruhları gibi saf ve parlak olan tabakları çıkararak, sanat ve hüner sahiplerinin ince zevklerinden ve güzellik anlayışlarından haber veren bir sofraya kurdular. Kutsal bahçenin ariflerinin ahlakının kokusundan, can burnuna koku getiren, tadılması insana gençlik günlerinin rahatını veren meyveleri hazır ettiler. Yenilip içildikten ve topluluk dağıldıktan sonra Sultan, padişahlık haremine (*harem-i humâyun*) kız kardeşini görmeye gitti. Melike, Sultan'ın cemalini görünce, onun durumunun bozulmasına, devletini kaybedip sıkıntıya düşmesine ağladı. Dudağını kardeşinin ayağına [47] sürdü. Gül yüzünü gözyaşı damlalarıyla suladı. Acıları biraz dindikten sonra Sultan'a "Cihan padişahı hiçbir şekilde hatır ülkesinin alanını, devletini kaybetmiş olmaktan dolayı kederle doldurmasın. İnsanın durumunu perişan eden ve rahatı ve huzuru ortadan kaldıran endişeleri parlak düşüncesinin yanına sokmasın. Yıldızların şahının (güneş), yedi menzili⁽²¹⁷⁾ dolaşmaktan usanmadığı gibi gezmekten usanıp sıkılmasın. Şiir:

"İskender'in⁽²¹⁸⁾ mülkü gibi mülk arzu eden kimsenin tek çaresi, yolculuğun zahmetlerine katlanmaktır.

Bütün ülkeleri ele geçirmek isteyenin günlerce ülkeleri dolaşması gerekir."

Hiçbir zaman güneş tutulmaktan, ay eksilmekten, bedir kapanmaktan ve yıldızlar parlamaktan geri duramaz. Şiir (Arapça):

"Kırılmayan bir muzrak ucu var mı? Bir defa olsun savaştan kaçmayan bir kılıç var mı? Küçülerek ışığını kaybetmeyen, çekilerek ortadan kaybolmayan bir yıldız var mı?"

Şiir:

"Kalbe bak, dünyanın ateşinden kebab olmakta. Cana bak, âlemin kederinden harap olmakta.

Akıllı kimselerin tattığı o şaraba bak. Onun yarısı göz yaşından, yarısı da şaraptan başka bir şey değildir."

(216) IV. IX. yüzyılda Basra'da bir grup ilim adamı akli ilimleri yaymak, değişik felsefi görüşleri birbirine yakınlaştırmak ve halkı nazari ve amali hikmet konusunda aydınlatmak için adlarını zikretmeden kısa ve anlaşılır risaleler yazdılar ve kendilerine İhvanü's-safa adını verdiler.

(217) Yani yedi göğü.

(218) İskender, malum ve meşhur Makedonya hükümdarıdır. Şark hikayelerinde bu hükümdar, Müslümandır, hatta bir velidir. Hızır'la beraber hayat suyunu (ab-ı hayat) aramaya gitmiş, fakat bulamamıştır.

Benim konuşandan konuşmayandan, susandan susmayandan, eskiden, yeniden, yakından uzaktan, hizmetçiden adandan neyim varsa sizin emrinize vereyim. Bu şehirde ikâmet edin de insanların durumunu değiştiren, işleri halden hale çeviren Tanrı'nın hikmeti olan takdir perdesinden garip ve acaip sırların çıkmasını bekleyin. Bu arada belki de ayrılığın çaresi bulunabilir. Çünkü, "İhtimal ki hoşlanmadığınız şey, sizin iyiliğinizdir"⁽²¹⁹⁾ diye buyrulmuştur" dedi.

Bir süre kardeşler sohbetle ve konuşmalarla vakit geçirdikten sonra Sultan halvet odasına (seraçe-i halvet) çekilince hadım ağaları (*hace seray*) huzura gelerek alınlarını yere koydular. Şehrin güzellerini ona takdim ederek Sultan'ın gözüne girdiler.

Sultan rahat yatağında ve dinlenme yastığında o güzellerle bir süre vakit geçirdikten sonra giyinip kuşanarak eğlence sofrasına gitti. Organon sesini dinleyerek kırmızı şarabı yudumlamaya başladı. [48] Şarkıcıların ve çalgıların bam ve pes sesinden zamanın sayfasından gam pasını sildi. Kadehi yudumlayarak mihnet zehirini içinden dışarı attı. Bu şekilde kalplere huzur veren o mecliste geceyi gündüz etti.

Orada mutluluk ve huzur içinde birkaç gün geçirdikten sonra parlak aklına **Ahlat**'a gitme düşüncesi geldi. **Melik Salih**, izzet ve ikramda bulunarak ona gerekli saygıyı gösterdi. Onu yüceltmek için elinden geleni yaptı. Daha önce hazırladığı paradan, hazineden, defineden, dev yapılı atlardan, dağ gibi develerden, erkek ve kadın kölelerden meydana gelen hediyeleri Sultan'a sundu. Uğurlamak için onunla bir menzil yol gitti. Ertesi gün Sultan mutlu ve huzurlu bir şekilde **Ahlat**'ın yolunu tutarken **Melik Salih** de **Diyarbakir**'e geri döndü.

10- SULTAN'IN AHLAT BÖLGESİNE (HITTE-İ AHLAT) VARIŞI

Sultan'ın uğurlu gelişini haber alınca **Melik Balaban**, oğullarını ve yakınlarını, mallarla birlikte 5 günlük yolda onu karşılamaya gönderdi. Sultan'ın geçeceği her menzile çok miktarda yol ihtiyacı ve azığı yerleştirdi. Bir gün sonra da bizzat kendisi yakınları (*havas*) ve akrabalarıyla birlikte Sultan'ın yüce kafilesini karşılamak için yola çıktı. İmparatorluk şemsiyesini (*çetr*) görür görmez, atından inerek bir köle gibi yeri öptü ve saygı ve bağlılık şartlarını yerine getirdi. Sultan'ın yanına varınca da atının dizgininden tutarak onun elini öptü. Sultan onun ata binmesini bu-

(219) Kur'an-ı Kerim. 2/216

yurunca derhal atına bindi ve "Aniden bu naçız kölenize yüzünü gösteren bu devlet ne güzel bir devlet? Hiç beklenmedik bir anda galib perde-sinden yüzünü gösteren bu saadet nasıl bir saadet? Şiir:

'Kıyamet gününe kadar hiç süphesiz geçtiğin her yerde üzerine bastığın topraktan mutluluk kokusu gelir.

Dört unsur⁽²²⁰⁾ var oldukça senin her anın şu dört şeyden hali olmasın:

Halin eğlence sevincinden, elin gül renkli şaraptan, kulağın çalgı sesinden, gözün sevgilinin cemalinden.

Nereye gidersen git, mutluluk yoldaşın, mekan tuttuğun her yerde ikbal vefalı yardımcın olsun.'

Maldan mülkten neyim varsa, hepsini cihan padişahına en küçük hizmetçilerinin gelişi için saçtım" diyerek Sultan'ın yanında yola devam etti. Şehre yaklaşınca atından inip Sultanın atının eyerinin örtüsünü (*gaşiye*)⁽²²¹⁾ sırtına alarak [49] evinin eşığıne kadar o şekilde yürüdü. O arada Sultan her ne kadar ona mani olmak istediye de fayda etmedi. Sultan ayağını rikabdan kaldırıp yere koyunca da altın yaldızlı **Rumî** giyecekler ile özenle dokunmuş **Şuster** ⁽²²²⁾ kumaşlarını onun ayağının altına serdi. Onun üzerine o kadar dinar ve direm saçtı ki, dünyanın en yetenekli muhasipleri bile onu hesaplamaktan aciz kaldı. Bu şekilde saygı şartlarını yerine getirdikten sonra ziyafet için harekete geçti. Öyle bir meclis düzenledi ki, o meclisten alınan zevk, neşe ve eğlence anlatılmakla bitmez.

Sultan'ın orda ikâmet ettiği süre zarfında Melik her gün değişik ikramlarda bulundu. O arada kalelerin anahtarını ve hazinede bulunan malların listesini Sultan'a sunarken ağır yeminler edip dayanılmaz ısrarlarda bulunarak, "Ümidim ve beklentim, bu değersiz şeyleri hatıra olarak saltanat sarayınızın ileri gelenlerine (*havas*) ve yakınlarınıza dağıtmanız ve bendenizi de saltanat makamlarınızdan bir makama tayin ederek şereflendirmenizdir. O takdirde kıyamet gününe kadar sizin hizmetinizde canla başla çalışırım. 'Söylediğimize Allah vekildir'⁽²²³⁾ dedi.

Onun üzerine Sultan, "Melik'in yiğitlik alanı hiçbir zaman daralmasın, ileriye gören düşüncesi daima başarılı olsun. Şiir:

'Ne söylüyorsa, onun bin katıdır.'

(220) Bak. not. 158

(221) Genellikle sırmalı ve şeritli olan at eyeri örtüsü.

(222) İran'ın Huzistan bölgesinde bulunan kumaşlarıyla ünlü bir şehir.

(223) Kur'an-ı Kerim, 12/66 ve 28/28

Yüce Allah'ın izniyle mutluluk nehirleri bizim bahçemize akmaya başlayıp, günlerin sebep olduğu sıkıntılar son bulunca Melik'in istek ve arzularının yerine geleceğine inanıyorum. 'Allah yardım edendir' cevabını verdi.

Oradaki ikâmet süresi bitip bekleme zamanı son bulunca Sultan, Samsun (Canit) tarafına hareket ederken, melik uzun yıllardan beri biriktirdiği çok kıymetli eşyayı, 30 bin nakit dinarı, 10 arap atını, 10 başlıklı ve eyerli katırı, 10 cins deveyi 5 erkek köle ile ay yüzlü selvi boylu cariyeyi Sultan'ın hazinedarlarına teslim ederek kusura bakmamalarını diledi. Yol gösterip veda etmek için iki gün onlarla yolculuk etti. Hazreti Sultan'ın övgüsüne, ilgisine ve hil'atine kavuşmuş olarak daimî makamına geri döndü.

[50] 11- SULTAN'IN CANİT'E (SAMSUN) GİTMESİ VE O SIRADA BAŞINDAN GEÇENLER

Canit melikine Sultan'ın uğurlu gelişini haber verdikleri zaman "Ayakta durarak değil, yüzünü sürerek" onu karşılamaya çıktı. Onun yüce kâfilesine her türlü saygı ve ilgi gösterisinde bulunarak elinde bulunan her şeyi, Sultan'ın memurlarına (*mülâzim*) saçıktan sonra, "Cihan Sultan'ı saray naiblerine bendenizin, geçimini asgari ölçüde sağlayacak bir gelir kaynağı belirlemelerini buyurduktan sonra Canit bölgesinin az çok bütün gelirlerini ellerine alacaklarına ümit etmekteyim dedi.

Sultan onun bu cömertliğinden hoşnut oldu. Ona övgülerde bulundu. Orada bir süre dinlendikten sonra mübarek yüzünü **İstanbul** tarafına çevirmeye karar verdi.

Daha önce Melik, gemiler ve kayıklar hazırlatmıştı. Onlara usta gemiciler ve tecrübeli tayfalar görevlendirdi. İçlerini çok miktarda silah ve zahireyle doldurduktan sonra Sultan, Allah'ın izniyle 'Haydi geminin içine binin, dedi. Onun akıp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır⁽²²⁴⁾ ayetini okuyarak gemiye bindi. Melik de ona eşlik etti. Sultan, onunla birkaç kadeh içki içtikten sonra ona içinde cübbe, aba, kemer ve külah bulunan bir torba hediye ederek dönüş izni verdi. Melik de el öpüp bir kayığa binerek vatanına döndü. Sultan'ın gemicileri de yelken açıp **İstanbul**'a doğru yol aldılar. Şiir:

"Dünyada gece nöbetçisi görününce, güneş Abbasilerin kılığına⁽²²⁵⁾ girdi.

(224) Kur'an-ı Kerim, 11/43

(225) Siyah renk.

Şiir (Arapça):

"Kader tarafından .ansızın bir rüzgar, gemilerin istemediği şekilde esti".

Dicle ve Fırat'in azgınlığını aratmayacak iri damlalı yağmur yağmaya başladı ve 'Her yerden gelen dalgalar'⁽²²⁶⁾ durumu kendini gösterdi ve Şiir (Arapça):

"Dev dalgalar arasında yağmur yağarken, fırtına eserken, ortalık zifti karanlıkken, ölüm üzerime çökerken seni andım.

Kuyuda düşman askerleri saldırıya hazırlanırken, gemide tayfaların çığlıkları yükselirken ben senin hayalinle konuşmaktan zevk aldım."

sözü [51] gerçekleşti.

Rüzgâr sakinleşip hava açılınca ve deniz durulup, gaib perdesinden işleri düzene koyan, güneşin altın teknesini rahiplerin kandili gibi sarkıtınca, yıldız parıltıları ufuklarda birer birer sönmeye başladı. Aydan başlıca kadar her şey ortaya çıktı. O zaman yolcular kendilerini batı diyarının denizinin sahilinde buldular. ister istemez demir attılar. Islak gözleri ve kurumuş dudaklarıyla kendilerini sudan karaya çıkarınca Sultan gemicilere *hil'at (teşrif)* verdi onların yerlerine yurtlarına dönmelerini emretti.

Sultan bir süre o bölgede dolaştı. Saygısız meliklerle karşılaşp uğursuz günlere merhaba dedi. Batılı ahlakının kötülüğüne karşı Doğulu ahlakın iyiliğini sergiledi. Müminlerin Emiri **Abdü'l-Mümin**'in *-Allah ondan razı olsun-* himâyesinin gölgesinde ve emniyetinin köşesinde zamanın sınırsız kötülüklerinden uzakta huzur içinde hayat geçirdi. Birçok defa o hazretin yardım ve desteğiyle şereflendi. Onun gözüne girip saygı ve ilgi kazandı. Fakat yakınlarının (*hassa*) her zaman yaptıkları gibi sorumsuz harcamalarda bulunmaları yüzünden fakr u zaruret içinde bulunan o diyar halkının tepkisini çekti. Bütün bunlara rağmen Sultan sabredip, o konuda şerefli nefsinin dizginlemeye çalıştı. Sonunda sabretmeye gücü kalmayıp tahammülün sınırına dayanınca Hilafet makamının izniyle atının dizginini **İstanbul** tarafına çevirdi. Müminlerin emiri, onu yüceltmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Böylece Sultan sağlıklı ve huzurlu olarak o hazretin yanından ayrıldı.

(226) Kur'an-ı Kerim. 10/23

12- SULTAN'IN BATI TARAFINDAN İSTANBUL'A VARIŞI

O devrin **Vasilyus'ü (Fasilyus)**⁽²²⁷⁾ Sultan'ın uğurlu gelişini büyük bir ganimet bilerek, onun gurbete düşmüş olan memurlarına (*mülâzim*), yakınlarına (*havas*) ve hâciblerine (*hüccâb*) izzet ve ikramda bulundu. Sultan'ı büyütüp yüceltmek için her türlü gayreti ve her çeşit saygıyı göstererek, "İslam padişahının bu ülkeyi ortaklaşa veya bağımsız olarak yönetmek için kendisine naibler bulması gerekir. Samimî dostluğumuzun ve birlik bağlarımızın dinlerimizin ayrılığı ve inanışlarımızın farklı oluşuyla bozulacağını sanmasın. Bana danışılıp sorulmadan Padişahın fermanı ve beratı, onun naiblerinin emri, ülkenin her tarafında ve hazinede geçerli ve etkili olsun" dedi. [52] Her gün eğlence meclisi düzenlemeye ve törenler yapmaya başladı. Davet ve toplantı sırasında Sultan onunla birlikte tahta oturuyor, ona ilgi ve sevgi gösteriyordu. Sultan, sofranın başına gelip yemeye içmeye başlamadan yiyeceğe ve içeceğe el uzatmıyordu.

Bu durum çirkin işleriyle bilinen, kötülükleriyle tanınan zamanın hayal sandığından acaip bir oyun, garip bir şekil ve az görülmüş bir görüntü çıkarıp, onların beraberliğini **Pervin** takım yıldızları⁽²²⁸⁾ gibi dağıtıp, büyük ve küçük ayı yıldızlarına⁽²²⁹⁾ benzeyen birliğini **Süheyl**⁽²³⁰⁾ ile **Süreyya**'nın haline sokuncaya kadar böyle devam etti. Bu ayrılığın sebebi şuydu: **Vasilyus**'ün hizmetinde mertlikte, yiğitlikte, cesaretle ve kahramanlıkta **Rum** ülkesinde ve **Frenk** şehirlerinde şöhret sahibi olan bir **Frenk** vardı. O, her tarafta parmakla gösterilir, o diyar halkı tarafından çok iyi tanınırdı. Onun savaşta gösterdiği cesaret ve o arada keskin kılıcıyla, sivri mızrağıyla tek başına bin kadar düşmanı dağıtıp kaçırdığı dillerde dolaşır olmuştu. O, bu abartılı hikâyeler ve aslı olmayan sözler sayesinde devletten her yıl 10 bin dinar alırdı. Eğer divan görevlileri, o parayı ödemede gecikse veya ihmal davransa, o konuda **Vasilyus**'e ağır hakaretle bulunur, utanmayı arlanmayı aklına getirmezdi.

(227) Bizans imparatoru Alexis III.

(228) Bak. not. 213

(229) Göğün kuzey tarafında bulunan ve teşkil ettikleri şekille aynaya benzeyen yıldız topluluğu.

(230) Göğün güney yönünde bulunan çok parlak ve sabit yıldız. Yemen tarafından daha iyi görüldüğü için Süheyl-i Yemani de denir.

13- SULTAN'IN RUM MEYDANINDA FRENK İLE KAVGAYA TUTUŞMASI ONU YENMESİ, O YÜZDEN FRENK'İN O ÜLKEDE İTİBARININ DÜŞMESİ

Bir gün divan üyeleriyle elbise yüzünden tartışmaya giren **Frenk**, **Vasilyus**'un huzuruna gelerek onlardan uzun uzun şikâyetinde bulundu. Her ne kadar **Vasilyüs** ona, "Bugün Sultan burada. Bir az sabret de yarın bu meseleyi senin istediğin doğrultuda halledelim" dediyse de **Frenk Tekfur**'un sözüne aldırış etmedi. Utanmazlığı, arlanmazlığı, yüzsüzlüğü kendine davranış şekli olarak seçti. Küstahlığı haddini aşınca Sultan'ın sabrı tükendi. **Vasilyüs**'e dönerek, "Bu emir ne istiyor?" diye sorunca "Divan üyeleri onun normal ücretini ödemeyi ihmal etmişler" cevabını verdi. Onun üzerine Sultan, "**Vasilyüs**, kullarına yüz mü veriyor da onlar hadlerini hududlarını aşarak ona küstahlık ediyorlar" deyince **Frenk**, Sultan'a kötü davrandı. Sultan da mendilini eline dolayıp [53] Frenk'in kulağının arkasına öyle bir yumruk indirdi ki **Frenk**, oturduğu sandalyenin üzerinden baygın yere yığıldı. Onu gören oradaki **Rumlar** ve **Frenkler**, Kavgaya ve dövüşe başladılar. Sultan'ın üzerine saldırıp onu öldürmeye kalktılar. **Vasilyüs**, yakınlarına (*havas*) ve memurlarına (*mülâzim*) onlara müdahale etmelerini buyurduktan sonra kendisi de tahtından inerek yerinde davranışlarla o karışıklığı yatıştırdı. Huzurunda **Frenk**, **Rum** ne kadar insan varsa kovduktan sonra Sultan'la yalnız kaldı. Her türlü iltifatta bulunarak garip misafirinün üzüntüsünü gidermeye, onun öfke ve gazap ateşini, güzel söz ve iyilik suyuyla söndürmeye çalıştı. Fakat büyük bir üzüntüye ve kedere kapılan Sultan'ın içi yanmaya, gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Dertli ciğerinden çıkan her nefes, talihinin külünü havaya üfördü. **Vasilyüs**'e dönerek, "Siz Melik biliyorsunuz ki **Kılıç Arslan**'ın oğlu olan ben, **Melikşah**'ın ve **Alp Arslan**'ın soyundanım. Doğudan batıya kadar her yerde oturan insanların da bildikleri gibi atalarım ve dedelerim, dünyanın en mamur ülkelerini kılıçlarıyla fethetmişler, asilerin boynuna fetih halkası geçirmişlerdir. Senin ataların da her zaman onların hazinelerine vergiler, haraçlar, bağlar ve mallar göndermişlerdir. Sen de bana karşı aynı yolu takip ettin. Şimdi eğer sen, feleğin takdirinin beni senin toprağına attığı şu anda bana böyle hafifliklerin yapılmasını, benim bir **Frenk**'in bu çeşit hakaretlerine katlanmamı uygun görürsen ve bu durumu da herbiri sultan ve bir ülkenin sahibi olan kardeşlerim öğrenirse, onlar sana, '*Kardeşimin etini başkalarına yedirtmeden yerim*' sözünü söylerler ve bu bahaneyle sana asker çekerler ve ülkenin toprağını göğesavurur. Kalelerini ve şehirlerin vahşi hayvanların, tilkilerin, aslanların, çakalların, kurtların yuvası yaparlar. Ülkenin harmanını ateşe verip vadilerinde ve ova-

larında kan nehri akıtlar" dedi.

Halim selim ve ileri görüşlü biri olan **Vasilyüs**, Sultan'ın kın damarlarının kabardığını, öfke ordusunun saldırıya geçtiğini görünce ona cevap vermekte acele etmedi. Seçkinlere de sıradan kişilere de etkili olan tevazu ve iltifat yolunu seçti. Aradan bir süre geçince sahip olduğu güzel konuşma yeteneği ve iyi anlatma özelliğiyle bağışlama ve af kapılarını açmaya başladı. Özür ve af dileyerek İslam padişahının gözüne girdi. [54] "Sultan'ın her buyruğu ülkemde ve ordumda geçerlidir" sözünü yeminle pekiştirdi.

Sultan, "Şimdi söyleyeceğim şeye itiraz etmezsen, senin dediğine inanırım" diye cevap verince **Vasilyüs**, "Sultan'ın söylediklerinden hiçbir şekilde dışarı çıkmayacağım" diyerek yeminlerini tekrarladı. Onun üzerine Sultan, "Yanımda getirdiğim silahlarla, mertlere ve meydana yakışan bir at hazırladıktan sonra **Frenk**'in meydana gelmesini sağlayın da orda birbirimizi deneyelim. Eğer zafer benim olursa, siz **Frenk**'in zorbalığından, küstahlığından ve edepsizliğinden rahata kavuşursunuz. Eğer başarı onun olursa, ben de böylece gurbetin sıkıntısından ve ayrılığın ateşinden kurtulmuş olurum" dedi.

Onun bu sözleri üzerine **Vasilyüs**, "Allah korusun, ben böyle bir şeye nasıl izin veririm. Eğer Allah etmesin, siz Padişahımıza **Frenk**'in darbelerinden bir zarar gelirse, devrin yöneticileri, böyle saygın ve büyük bir padişahı, **Frenk** askerlerinden birinin karşısına çıkardı diye beni ahmaklık ve cahillikle suçlarlar. Ondan sonra kardeşlerinizin korkusundan bu makamda nasıl huzur ve güven içinde oturabilirim. Böyle bir şeyi aklınızın ucundan dahi geçirmeyin ve bir daha böyle bir şey söylemeyin" diye cevap verdi.

Onun bu konuşması üzerine Sultan büyük bir üzüntüye düştü. Aldatıldığı hissine kapılarak canı burnuna geldi. İman sahiplerinin ettikleri yemin gibi içtenlikle yemin ederek, "Eğer Vasilyüs, bu konuya engel olma veya durdurma yoluna giderse, ben kendimi öldürürüm" karşılığını verdi.

Sultan'ın ısrarının normali aştığını gören **Vasilyüs**, silahhâne komutanı (*zered-sâlar*)⁽²³¹⁾ ile Ahır komutanını (*ahur-sâlar*)⁽²³²⁾ yanına ça-

(231) Veya emir-i silah: Merasimde ve alay günlerinde hükümdarın silahını taşırdı. Zered-hane veya zered-hane denilen silahhanenin şefi idi (Medhal, s. 36)

(232) Veya emir-i ahur: Bu görev sahibine Frenkçeden alınarak Kündistabl da denilirdi. Künt, kont demek olup istabl da ahır manasına geldiğinden şarkın emir-i ahır'ına galiba Haçlılardan almak suretiyle kundistabl yani ahır kontu demişler. Her iki tabir de Selçuknamelerde geçmektedir.

Emir-i ahurlar. alaylarda hükümdarın atının yularından tutup çekerlerdi. (Medhal, s. 83)

gırdı. Silahhâne komutanına, silahhaneden savaş araç ve gereçlerini çıkararak onların arasından Sultan'a lâyık ve gerekli olanını seçmesini buyurdu. Silahhâne komutanı, derhal Sultan'ın kullanabileceği nefis silahları orada hazır etti. Ahır komutanı da ahırdan, Şiir:

"Ateşteki semender⁽²³³⁾ ve göldeki ördek gibi vurulup yaralanmadan içeri girer ve korkup ürkmeyen dışarı çıkar."

Mızrak, kılıç, kemend, hançer, ok ve yay sanki onun boynu, kulağı, kuyruğu, ayağı, kolu ve bacağı gibidir"

özelliklerini taşıyan dev yapılı soylu bir atı çıkarıp Sultan'ın önüne çekti.

Diğer yandan **Vasilyüs, Frenk**'e haber göndererek, 'Yarın, şimdiye kadar özlemini çektiğin sınav gerçekleşek. [55] Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini bize getir⁽²³⁴⁾ buyruğunun gereğini yap" dedi.

O haberi alan **Frenk**, bütün gece zırh, miğfer, gürz ve kılıçtan meydana gelen savaş araç ve gereçlerini hazırladı. Atını eyerledi. **Frenklerin** yaptığı gibi kendini atın eyerine sıkıca bağlayıp beklemeye başladı. Şiir:

"Dünyaya bayramın müjdesini verdiği zaman seher ışıkları mavi renkli gök kubbenin çatısından göründü."

Savaşmak için alana girince ileri geri hareket edip boş laflar söyleyen dil kılıcını çekti. Şiir:

"Benim atım savaşta koşmaya başlayınca düşmanın yüreğini hoplatıp perişan eder.

Bir anda bileğimin gücü, bahtımın da yardımıyla iki yüzlü kılıcın işini düzeltir."

O alanda toplanan küçük büyük, üst, alt tabakadan, yaşlı, genç, çocuk, ihtiyar, cahil, ehil, okuyan okuması olmayan, mümin, kâfir, **Kıbtî**⁽²³⁵⁾, **Karmatî**⁽²³⁶⁾, **Alan, Rus** gibi o diyarın bütün insanları iki gruba ayrıldılar. Bir grubu Sultan'ın, diğeri ise **Frenk**'in tarafını tuttu.

(233) Ateşte yanmadığına inanılan hayali bir hayvan.

(234) Kur'an-ı Kerim. 7/68

(235) Bu kelime genellikle çingeneler için kullanılır.

(236) İsmailiye'nin bir koludur. Hamdan el-Uşas tarafından 280/893 yılı civarında kurulmuştur. Bunlara göre, yedinci imam Muhammed b. İsmail, sahibü'z zaman'dır. Bunlar diğer İslami mezhep taraftarlarının öldürülmesini mübah sayarlar. Bunlara göre kabirleri ziyaret, Kabe taşını öpmek ve dinin zahiri şekillerine inanmak haram idi. Şeriatle ilgili konularda te'vil'e önem verirler ve İsmaililer gibi beyaz bayrak taşırlardı.

O arada tezahurat sesleri her yeri kapladı. Tamburun, trompetin ve borunun sesi göğün kulağını sağır etmeye başladı. Davulun gümürtüsü, feleğin kulak zarına sert granit etkisi yaptı. Dünyanın çeşitli yerlerinden gelmiş olan Mümin ve Hristiyan şehir tüccarları (*tüccar-ı emsâr*), Sultan'ın adamlarının ve askerlerinin (*hadem u haşem*) yanında ayakta durdular. Müminlerin tevhid, tekbir ve temcid sesleri arşa çıktı. *Cebrail (Ruhü'l-emîn)* her an ilahî yerlerden, "Allah sana şanlı bir zafer versin" (237) nidasını Sultan'ın devletinin kulağına getirdi. Saadet şunları söylemeye başladı: Şiir:

"Bir an **Feridun**⁽²³⁸⁾ gibi meydana çıkarsan, ondan sonra hangi yöne gidersen **Kaviyan**⁽²³⁹⁾ bayrağını görürsün."

Sultan demirden bir dağ gibi **Vasilyüs**'le birlikte merkezde ayakta duruyordu, "Kim Allah'a güvenirse, O ona yeter"⁽²⁴⁰⁾ âyetini okuduktan sonra, Şiir:

"Savaşçı aslanlar gibi kenardan saldırdı. Gürzünü yere vurarak zamana kafa tuttu.

Hemen heybetinden, zavallı Frenk'in ciğerinin kanı dondu, beyni kemikleşti."

Bir süre şeref burcundaki güneş gibi her tarafa bakınca erkek bir aslan ve parlak bir [56] dolunay gibi askerlerinin etrafında dönmeye başladı. Mısra (Aparça):

"Savaş gününde kendini öven kimse kusurludur"

kuralına uydu. Söylediği her şey doğruluktan, yaptığı her iş iyilikten kaynaklanıyordu. Ağzını, Şiir:

"Göğün çehresindeki güneş gibi meşhur olan ben, atalarımın ve ecdadımın üstünlüklerine sahibim.

Yaptığım işlerin, başarının özü ve zaferin mayası olduğunu zaman söylemekte ve günler itiraf etmektedir.

Gökteki gezegenler, benim dört kanatlı okumu gördükleri zaman kanatlarını ve tüylerini dökerler.

(237) Kur'an-ı Kerim, 48/3

(238) Bak. not. 111

(239) Drafş-i şahî de denir. Şehname'ye göre demirci Kave'nin, zalim Zahhak'a karşı ayaklandığı sırada bayrak olarak kullandığı bez parçası. İran edebiyatında başarının simgesi olarak kullanılır.

(240) Kur'an-ı Kerim, 65/3

Süha yıldızı⁽²⁴¹⁾ parladığı zaman kılıcına cevher, gök ışık saçtığı zaman siperime destek olur.

Benim önümde düşman safı nasıl ayakta durabilir? Çünkü ikbal ordum hiç durmadan hizmetime koşar”

şiriyle açtı.

Önce **Frenk** mızrağıyla saldırdı. Sultan siperiyle o saldırıyı uzaklaştırdı. Bir defa daha aynı işi yaptı. Sultan onu da savuşturdu. **Frenk**'in saldırıya geçtiği anlarda kâfirlerden ve taraftarlarından coşkulu sesler yükseliyordu. Üçüncü saldırı Sultan'dan geldi. O, bir anda **Frenk**'in canını burnuna getirdi. İnek derisiye kaplanmış olan gürzünün darbesiyle **İsa**'nın eşeğine tapan o kâfirin yüzünün bir yanını yere uçurdu. O mel'unun inleme sesi, cehennem ehli olan günahkârların ve sefillerin kulağında çınlamaya başladı. Şiir (Arapça):

"Korkmadan, paniğe kapılmadan düşmanına şimşek gibi bir darbe indirdi."

Şiir:

"O zaman ikbal ve felek, sevinç içinde, 'Padişahın eline ve gürzüne aferin olsun, aferin' diyordu."

Sultan'ın gürzünün darbesinden, **Frenk**'in kendisini bağladığı atı, bitkin, şaşkın ve hareket edemez durumda kaldı. Orada hazır bulunan Müslümanlar, **Vasilyüs**, emirler, serverler ve dünyanın her yanından gelen tüccarlar, Sultan'a aferin demek için seslerini göklere yükselttiler. Ümitsizliğe ve hüsrana uğrayan **Frenkler** kavga çıkartmak istediler. Onun üzerine **Vasilyüs**, askerlere onları uzaklaştırmalarını buyurdu. Milliyet taassubunun içine düşenlerin bazılarını cezalandırınca dalgalanmış olan karışıklık denizi sakinleşti.

Sonra **Vasilyüs** sevinç içinde Sultan'ı evine götürdü. Ona dev yapılı atlardan, **Saklatun**⁽²⁴²⁾ kumaşlarından, **Rum** ipeklilerinden, **Dakyanus**⁽²⁴³⁾ keselerinden, [57] gümüş tenli **Kıpçak** kölelerden, ay yüzlü cariyelerden ev ve mutfak aletlerinden oluşan çok miktarda hediyeler sundu. Bütün yakınları (*havas*) için de aynı şeyi yaptı.

(241) Göğün kuzey tarafından Büyük ay'ının Benatü'n'naş tabir edilen suretinde bir küçük yıldızdır. Güzel yüzlüler ona benzetilir.

(242) Veya İskarlat kumaşı. Eskiden Bağdat'ta dokunan ipekli ve kırmızı bir kumaş.

(243) Dakyanus ve Decius: Rum impatoru. Hıristiyanlara işkencesiyle şöhret kazanmıştır. Herhalde kese adını ondan almıştır.

O geceyi gün doğana kadar zevk ve eğlence içinde geçirdiler. Sabah ışıkları parlayınca kadar ud'un sesini dinleyip şarabı yudumladılar.

Sultan makamına ve meskenine gidip bir az dinlenince Tekfur, hazinedar'a, kaselerden, altın ve gümüş tabaklardan oluşan atalarından ve dedelerinden kalmış olan eğlence araçlarının hepsini lezzetli şaraplar ve peri yüzlü sâkilerle birlikte Sultan'ın şaraphânesine götürmesini buyurdu. O gün orada kadehin can veren suyuyla işret ölüsünü dirilttiler. **Vasilyüs**, imkân ölçülerine sığan, gücünün ve takatinin yettiği kadar izzet ve ikramda bulundu. Sarhoşluğu sırasında Sultan'a dönerek, "İslâm padişahının saygısı ve sevgisi yüreğime öyle yerleşmiştir ki, onu söküp atmak hiçbir şekilde mümkün değildir. Kalbim bir gün bile cihan padişahının ruha huzur veren ve cihanı süsleyen yüzünü görmeden duramaz. Fakat padişahın mübarek zatının kurtuluşuna bu kadar önem vermeme rağmen, acı da olsa doğru bildiğimi söylemem gerekir. Doğruyu şunda görüyorum ki Frenklerin kıskançlık ve düşmanlık ateşi sönünceye, padişahın kan yağdıran kılıcının bulutundan çıkan şimşeğin sebep olduğu göz yaşı seli, sakinlik ve karar denizine ulaşınca kadar bir süre cihan padişahı, ahlakının, huyunun iyiliğiyle her yerde şöhret kazanmış olan büyük **Rum** kayserlerinin soyundan Melik **Mavromes**'in yanına gitmek için kendine zahmet versin. Ben imkanım ölçüsünde sizin için gerekli her şeyi hazır ederim. O da sizi yüceltmek için elinden gelen her şeyi yapar. Böylece cihan padişahı bir süre zamanını huzur ve rahat içinde geçirir." *'Belki Allah, bundan sonra yeni bir şey ortaya çıkarır* (244) dedi.

Bu sözler Padişahın mübarek kulağına hoş geldi. Onun düşüncesini doğru kabul etti. Birkaç gün sonra adamları ve askerleriyle (*hadem u haşem*), çocukları ve haremiyle birlikte insana huzur ve rahat veren; neşesini ve mutluluğunu artıran cennet bahçesini andıran o adaya⁽²⁴⁵⁾ gitti. Padişahlar gibi [58] mutluluk alanında hareket etti, gül renkli şarabı yudumlayarak kendisine yüz çevirmiş olan feleğin dönmesinden meydana gelen kötülükleri aklından sildi. Melikler **İzzeddin** ve **Alaaddin** de eğitim ve öğrenimden boş kalan vakitlerini deniz ve kara avcılığıyla geçirmeye başladılar.

Şimdi Sultan **Rükneddin Süleymanşah**'ın padişahlığa başlamasının, onun yaptığı bazı işlerin, büyüklüklerinin ve cömertliklerinin anla-

(244) Kur'an-ı Kerim, 65/1

(245) Kaynaklardan bir kısmı Mavrozomes'in İstanbul'a bağlı bir kalenin, diğerleri de bir adanın sahibi olduğunu, bu adanın Magrib (Marmara) denizinde bulunduğunu ve Gıyaseddin'in Konya'ya oradan geldiğini yazarlar. (Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 270-271)

tılması zamanıdır. Gençlik günleri gibi çabuk geçen, gülün açılma dönemi gibi kısa süren onun saltanat günlerini anlattıktan sonra Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in gurbette geçen günlerine tekrar dönecek. Onun saltanat tahtına çıkması ve saltanatı sırasında şehitlik mertebesine ulaştığı ömrünün sonuna kadar meydana gelen olaylar konu edilecek.

Büyük ve Ulu Allah, dünyanın efendisi, zulüm ve eziyetin defedicisi, adaletin ve insafın yayıcısı, doğruların feryadına yetişen, her iki dünyada da Allah'ın gölgesi, İnanç-ı Azam, Ulug- Sahib Divan'ı⁽²⁴⁶⁾ geçmiş zamanlardan bahseden tarihin ana konusu, dünyada övülen kimselerin seçkini yapsın. Alemin işlerinin düğümünü, dünyayı süsleyen ve zorlukları çözen düşüncesinin gücüyle açsın. Onun cennet huzuru veren eşliğinin gölgesinde dünyada yaşayanlar mutluluk bulsun. "Muhammed'e ve ailesine selam olsun."

14- SULTAN RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH'IN PADİŞAHLIK GÜNLERİ VE BAZI HAYIRLI İŞLERİNİN ANLATILMASI

Güçlü Sultan **Rükneddin Süleymanşah**⁽²⁴⁷⁾ -Allah şanını artırsın- Sultan **Kılıç Arslan**'ın çocuklarından olup, **Selçuk oğulları** devletinin bahçesinde onun gibi büyük bir ağaç yetişmemiş, padişahlık sahilinde onun gibi bir selvi yükselmemiş, mutluluk doğusundan onun gibi bir güneş doğmamıştır. Soylu bir yaratılışa, cennet bahçesinin gülü gibi güzel bir huya sahipti. Yanağı, Müşteri yıldızının⁽²⁴⁸⁾ çehresi gibi açık ve parlak; eli, alçağa, yükseğe, dağa ovaya rahmet yağdıran nisan bulutu gibi sıradan ve seçkin kimselere inci yağdırırken **[59]** zalimlere karşı ağır bir gürz gibiydi. Güçlü, zayıf, zengin, fakir herkes onun iyiliğinden yararlanırdı. Hiç eksik olmayan gölgesi hastaların, sağlıklıların, yüksek ve alçak makamlı kimselerin üzerine düşerdi. Hal ve hareketlerinin uğuru, ülkenin, devletin, divanın ve sarayın durumuna canlılık ve ahenk getirirdi. Bağış ve ihsan dağıtırken yağmur bulutunu yetersiz, **Nil** nehri ni cimri sayardı. Cömertliği denizi ve madeni sıkıntıya sokar, fakiri ihya ederdi. Yaşamaktan bıkanlar onunla hayata kavuşurlardı. Divanın durumunu, hazineye girip çıkanları öğrenmekte titiz davranır, o konuda

(246) Yani Sahib Divan Şemseddin Cüveynî, Bak. not. 94

(247) Hüküm sürdüğü tarihler: 1196-1204.

(248) Bak. not. 90

araştırma ve inceleme yapmayı görev bilirdi. Ferman sahipleri için her zaman gerekli olan gerçeği öğrenme ilkesinden vazgeçmezdi. Onun divanından çıkıp da onun tuğrasını (*tevkî*) taşımayan ekim-dikim, sayma-ölçme ve ayarla ilgili hiçbir berat ilgi görmezdi. Fakat iş bağışa gelince avcundan akan, yağmur bulutundan akandan daha fazla olurdu. Amber saçan rüzgâr ile **Tatar** miski taşıyan nesim, onun güzel ahlakının eşiğinin hizmetçileriydi. Onun elbise deposundan (*câmehâne*) çıkan bir hil'at (*teşrif*) yoksul birini mallara ve mülklere kavuşturur, onu **Karun** eder, yoksulluk bağından ve iflas çukurundan kurtarırdı. Ciddiyeti ile şakası, tayini ile azili arasında mümkün olduğu kadar uzak bir mesafe vardı. Yumuşak huyluluğunu gösterdiği sırada vakur bir dağ, emir verdiği sırada ise, boyun eğilmesi gereken bir kader gibiydi. Şiir (Arapça):

"Ellerini, ayaklarını gevşek tutar. Şakası tatlı, ciddiyeti acıdır. Sertliği sert, yumuşaklığı yumuşak ve sevimlidir."

Şiir:

"Onun bütün varlığı tevazu ve sabır, her yanı yiğitlik ve zekilik, her tarafı olgunluk ve ciddiyettir."

Devletin ve dinin yüzünde çet'rî siyah bir ben gibidir. Cömertliğinden maden ocağına iflas bayrağı çekmiştir."

Onun hikmet, hat ve belagat ilimlerindeki engin bilgisini bundan önce anlatmıştık. Bunları tekrar etmek, kitabın uzamasına sebep olur. Fakat kardeşi **Kayseri** meliki **Kutbeddin Melikşah**'la kavgalı dövüşlü olduğu sırada söylediği şu rubaiyi burada nakledeyim. Şiir:

"Ey kutup, felek gibi senden baş çekmek seni bir nokta gibi daireye çekmeyince."

Başının kâsesinden perçemini çekmezsem, vücudumun derileri omuzumdan çıksın."

[60] Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev Konya** kapısından (dervaze-i Konya) çıkınca **Konya**'nın ileri gelenleri (*ayan*) ve itibarlı kişiler **Sultan Rükneddin**'i karşıladılar. **Sultan Gıyaseddin**'e taraftar olmaları dolayısıyla yaptıkları küstahlıktan dolayı özür dilediler. Kurbanlar kesip, saçılar saçtılar.

Sultan, sonsuz iyiliği ve benzersiz cömertliğiyle onların suçunu bağışlayıp özrünü kabul etti. Geçmişin üzerine sünger çekti. Amel sayfalarını af eliyle yazdı. Suçlarına göz yumup onları görmezden gelerek, "Bu-

gün azarlanacak değilsiniz⁽²⁴⁹⁾ âyetini okudu. Daha sonra padişahlık çetresinin (çetr-i humayun) altında günden güne artan talhiyle şehre girdi. Uğurlu ayağıyla yürüyüp eski saltanat tahtına oturdu. O tahtı, cihanı süsleyen ihtişamı, **Kısra**'nın⁽²⁵⁰⁾ ayını, **Feridun**'un⁽²⁵¹⁾ görkemi ve **Süleyman**'ın⁽²⁵²⁾ büyüklüğüyle doldurdu. Yiğitliğinin, merhametinin ve cömertliğinin ünü, bilgisinin ve faziletinin fazlalığı dünyanın her yanına, cihanın bütün şehirlerine sabah rüzgârı hızıyla yayıldı. Onun hakkında "Gündüz estiğinde bir aylık mesafeye gidip, akşam bir aylık mesafeden gelen rüzgârı Süleyman'ın buyruğu altına verdik"⁽²⁵³⁾ inayeti açığa çıktı. **Şiir** (Arapça):

"O, gölgesine halkın sığındığı; susuzların imdadına yetişip hayat veren bir yağmur gibidir.

Onun günlerinde adelet hâkim olmuş. Aslanlar kaldıkları yerlerden çıkmaz olmuşlar."

Şiir:

"Onun güvenli gölgesinde vahşi hayvanlar ve kuşlar rahat etti. Adalet köşesinde insanlar ve cinler huzur buldu.

Felek kılıcının arasındaki kemendi çözdü. Günler, yayının boynundaki düğümü kaldırdı.

Üzüntüden zulmün ciğeri bülbülünki gibi kanla doldu. Adaletin ağzı, gülümsemeden gül gibi açık kaldı."

O öyle cömertti ki, bir defasında kendisine çevgan oynarken getirilen 5 yıllık askerî haracı (harac-ı leşkerî) getiren elçilerin huzurunda, sıradan ve seçkin kişilere dağıttı. Ondaki elçilere bol miktarda hisse ayırdı.

Yine cömertliği ve iyiliği yüzünden dünyanın ileri gelen alimleri, fa-zılları, şairleri ve sanatkârları onun sarayına koşup, sanatlarının inceliklerini onun yüce görüşüne arz ederler ondan çok miktarda bağış alırlardı. Elbiseye, paraya ve şöhrete kavuşurlardı. Sultan, herbirinin nazım ve nesir nakidini, [61] engin bilgisinin ve parlak zekâsının terazisinde ölçüp tartar, mükemmeli eksikten, doğruyu yanlıştan, sağlamı çü-

(249) Kur'an-ı Kerim 12/92

(250) Bak. not. 83

(251) Bak. not. 75

(252) Bak. not. 52

(253) Kur'an-ı Kerim, 34/11

rükten, kabayı inceden, iyiyi kötüden ayırt eder, şiihleri aruz ve kafiye açısından ustalıkla değerlendirdi.

İmamların büyüğü, söz ülkesinin sultanı, iki dilde⁽²⁵⁴⁾ ustalık göstermiş, ilimleri ve faziletleri kendinde toplamış olan **Zahreddin Far-yabi**⁽²⁵⁵⁾-Allah rahmet eylesin- o hazreti övmek için "nun" redifiyle yazdığı "nun"lu kasidesinde⁽²⁵⁶⁾ şöyle diyor: Şiir:

"Dağınuk zülfü mecliste kendini gösterince eğer can yerinden oynamazsa, çekişmeye başlar.

Saçının heyecan yarattığı mecliste akıllı kimseler bile perişanlığın tuzağına düşmekten kurtulamazlar.

Perişan olmadığı zamanlar yasemine güzel koku damlatır. Perişanlık anlarında ise, gül üzerine amber saçar.

Onun can alan ve insanı baştan çıkararak mağnür bakışlarının düştüğü aşıkta yüzlerce pişmanlık meydana gelir.

Onun cihanı fetheden aşkı, kalp alemini tutunca o alemde ne tahribatlar yapacağını kimse kestiremez.

Ey güzel, senin mükemmel güzelliğinden isteyen herkes ilahî sanata sahip olur.

Benim gözüm nisan bulutu, senin yanağın ise, gül bahçesidir. Nisan bulutunun damlaları gül bahçesini canlı kılar.

Belki o topa senin zülfün çevganlık eder diye aşk meydanına kalp topunu atıyorum.

Eğer senin sağlam kalbin bana gevşek bağlanırsa, elimi Sultan'ın engin adaletinin ipine atarım.

*Büyük Sultan **Süleymanşah Rükneddin**'in doğruluk gölgesine sığınırım. Çünkü felek ona "İkinci İskender"⁽²⁵⁷⁾ adını takmış.*

Çünkü onun divanında Kayser⁽²⁵⁸⁾ güzel sözler söyler, çünkü onun sarayında Fağfur⁽²⁵⁹⁾ kapıcılık eder.

Onun latif tabiatı saba rüzgârından yardım görünce o anında bütün maddi şeyleri manevî yapar.

(254) Yani Farsça ve Arapçada.

(255) Ünlü İrfanlı şair (ölm. 598/1201-2).

(256) Kafiyesi "nun" harfi ile yapılan kaside.

(257) Bak. not. 92

(258) Bak. not. 191

(259) Çin padişahlarına verilen ad.

Ülke tahtında dînin direği **Rûkneddînşah, Süleymanlık**⁽²⁶⁰⁾ bulunca cîmler ve perler her an önünde saf dururlar.

Cömert tabiatından dolayı sarayı cennet bahçesine döndü. Hatta onun kapıcısı bile cennette olma iddiasında bulunabilir.

Onun kadehi Kevser suyuna⁽²⁶¹⁾ ve nesim rüzgârına ah çektirir. Onun adı saygınlık kitabına başlık olur.

Eğer biri **Rüstem**'in⁽²⁶²⁾ mızrağından veya **Neriman**'in⁽²⁶³⁾ gürzünden bahsederse, onun mızrağına ve gürzüne örnek bulmuş olur.

[62] Onun doğruluğu **Musa**'nın gibi. Her ne kadar mızrağı düşmana ejderhalık⁽²⁶⁴⁾ yapsa da.

Ey Şah, eğer kinin gökte mekan tutarsa, Müşteri⁽²⁶⁵⁾ Behram⁽²⁶⁶⁾ olur ve Zöhre⁽²⁶⁷⁾ Keyvanlık⁽²⁶⁸⁾ yapar.

Senin yüce düşüncen ülkeyi ve dini geliştirmekte tam bir başarı sağlar ve Tanrı tarafından desteklenir.

Dünyanın meskun yerlerinde oturanların sana bağlı olanları, senin sevgini hayat veren ruh gib kalplerinde tutarlar.

Senin kılıcın kan yağdıran bir buluttur. Onun selinin dalgası, her zaman hasmının ülkesinde tufan çıkarır.

Eğer güneş tutulma zamanında yüzünü senin kapına çevirirse, senin dergâhının toprağı onun yüzünü aydınlatır.

Eğer şeytan, yaratılışından dolayı sana düşmanlık eder ve karşı gelirse, onu şeytanlık vesvesesinden dolayı yapar.

(260) Bak. not. 52

(261) Cennette bulunan su.

(262) Bak. not. 185

(263) Bak. not. 118

(264) Hz. Musa'nın mucizesine karşılık sihirbazlar, Firavun'un huzurunda ipleri, sopaları yere atmışlar, iplerle sopalar yılan şekline girerek öbür yılanları yutmuş, sonra Musa yılanı eline alınca sopa olmuş, öbür iplerle sopalar arasında görünmez olmuş, bunun üzerine sihirbazlar imana gelmişlerdi. Bu olay, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerlerinde anlatılmaktadır. (Bak. 26/10-68, 42-47)

(265) Bak. not. 90

(266) Zerdüşî dininde güneş tanrısının yardımcısı, ahdin ve anlaşmanın bekçisi olan bir tanrıdır.

(267) Güneş sisteminin ikinci gezegeni. Takriben yer küre büyüklüğündedir. Bazen akşam göğün batı tarafında, bazen sabahleyin doğu tarafında çok parlak bir şekilde görülür. Farsçada Nahid de denir.

(268) Diğer adıyla Zühal: Büyük gezegenlerin altıncısıdır. Rasatsız görülenlerin en uzağıdır ve Müşteri'den sonra gelir.

Azım okun fetih yayından fırladığı zaman senin kılını düşmanın vücuduna saplanan bir mızrak yapar.

Senin mükemmel aklının varlığı bilgisizliği azaltır. Kapsamlı ve kalıcı adaletin zulmü ortadan kaldırır.

Bu dünyada bâki kal da senin cesaret ve heybet bekçin, güçlü bir şekilde dine ve devlete koruculuk etsin."

Sultan, can damağına helva etkisi yapan bu kasidenin ödülü (caize) olarak şaire, 2 bin Sultanî dinarı; 10 baş at; 10 baş katır; 12 hörgüçlü deve; 5 erkek köle ve 5 güzel yüzlü **Rum** cariye, altın işlemeli, atlas, pamuklu, Sakilatun, Attabi⁽²⁶⁹⁾ kumaşlarından oluşan 50 takım elbiseyle birlikte bu anlamlı ve güzel kasidenin sözlerinin açıklığını, deyimlerinin uyumluluğunu ve manasının inceliğini övüp göklere çıkaran bir yazı göndererek onu acele olarak sarayına ve dergâhına çağırıldı.

Ona ulaşan bu caizeler ve ödüller (*sılat*), onu fakirlik batağından ve iflas çukurundan alıp zenginlik rahatlığına ve bolluk cennetine çıkardı. O zaman, "Bu şah oğlu şahın faziletlerinin tasviri hakkında söylenecek her söz onun gerçek değerini göstermez" diyerek, Sultan'ın büyüklük ve yücelik bahçesindeki sanat dallarının üzerinde beyan bülbüllerini öttürerek şöyle dedi: Şiir:

" O uğurlu yaratılışlı Sultan, ayakta yürüyenlerin en iyisidir.

Eğer biz daha önce senin himayende olsaydık, ne yaşlılığa ne ne düşkünlüğü maruz kalırdık."

Şiir:

[63] " Bu geçirdiğim ömrümü kimin hesabına yazayım. Sonunda bunca yıldır ne boş şeylerle uğraştığımı anladım."

Padişahın adaletinin olgunluğu ve siyasetinin iyiliğine bir örnek verelim: Zamanının önde geleni ve devrinin seçkini, **Mahmud**⁽²⁷⁰⁾ huylu o padişahın **Ayaz** adında bir erkek kölesi vardı. Elini yayın sapına attığı zaman, yay titremeye başlar, üzerinde bulunan düğümler harekete geçirdi. Kalçasını atın eyerine koyduğu zaman **Halac** (Halah) ve **Yağma** Türkleri gibi insanların ve cinlerin canını yağma ederd. Şiir:

Ona bin can kurban olur ve bin din yıkılır, okunu ve yayını koyduğu köşeyi kıskanmaktan."

(269) Adını dokunduğu yer olan Bağdat'ın Attab mahallesinden alan muhtelif renkte bir kumaş türü.

(270) Fars edebiyatında adil ve iyi huylu sultanlara örnek gösterilen Türk hükümdarı Gazneli Sultan Mahmud (389-421/999-1030)

Sultan'ın yalnız aklının köyesi değil bütün kalbi, o sevgi saçan ay yüzlü güzelin tarafına meylettii. O yüzden o köle, fazla bağış alma ve itibar konusunda devletin büyüklerini ve Sultan'ın yakınlarını geride bıraktı. Sultan, o parlak ayın aşkı karşısında yarı sarhoş yarı ayık bir durumda içinden geçenleri şu cümlelerle açıklardı. Şiir:

" O öyle bir kâfir çocuğu ki, onun küfrü benim dinimdir. Hem dinim hem de dünya görüşümdür.

Kimse kendi kölesine böyle benim gibi köle olmadı. Bu köleye köle olma işi benim âdetim oldu."

Bununla beraber, Sultan o sevgilisini sadece seyretmekle yetiniyordu. Çünkü bir defa kötü nefsinin (*nefs-i emmare*) her türlü kötülüklerden uzaklaştırmış, hevesine yasak koymuştu. "Nefsi alışkanlığından uzakta tutmak ve onu isteklerinden vazgeçirmek" ilkesini kendine rehber edinmişti. Bu topraktan yapılmış dünyada günahattan sakınma ve kalbi temiz tutma konusunda şimdiye kadar onun gibi titiz davranan olmamıştı. "Kötülüğü ve boş sözleri anlayamayan nefsi, hâkimiyet altına almak gerekir. Çünkü padişahlık ve kötü alışkanlık birbirlerine zıt şeyler olup, bunları bir arada tutmak mümkün değildir" sözünün gereklerini yerine getirip, ondan şaşmazdı. **Kâbus**'un⁽²⁷¹⁾ kendisine rehber olarak seçtiği şu rubaenin dediklerini kendine örnek alırdı. Şiir (Arapça):

"Kötü alışkanlıklara sahip olmuş bir padişahın hükümdarlığına son verebilirsin.

Sen, yıldızlar doğunca çalıp oynamaya başladığın zaman güneşin battığını görmüyor musun?

Bu sözleri hakikat sayıyor ve Şiir: [64]

"Şah mizah kapısına oturduğu zaman ülkeyi, azil bahrinde elinden çıkarır"

sözüne kesin olarak inanıyordu.

Sultan, büyük padişahların elçilerini huzuruna kabul ettiği zaman özel bir meclis (*meclis-i hâs*) düzenledi ve halka açık görüşme (*bâr-i am*) açtı. Elçilere ilgi ve sevgi gösterisi olarak altın kadehten birkaç yudum şarap içti. Meclis sona erince yatak odasına çekildi. Gecenin bir kısmını, şeriat hükümlerine uygun olarak nefsanî lezzetleri tadararak geçirdi. Ondandı sonra da gusüle, taharete ve temizliğe durdu. Seher vaktine ka-

(271) Bak. not. 211

dar uyuduktan sonra kalkıp duaya ve Yüce Allah'a yalvarıp yakarmaya başladı. Farz ve nafile namazlarını kıldıktan sonra kendisini "Seher vakitlerinde bağışlanma dileyenlerdir"⁽²⁷²⁾ zümresine kattı.

Sultan üç aylara, pazartesi ve perşembe günlerine özel bir önem verir o günlerde oruç tutardı. Halk ve asker, onun temizlik konusundaki titizliğini çok iyi bilirdi. Sıradan ve seçkin kimseler, onun doğruluğuna, dindarlığına ve kerametine inanırlardı. Bir gün birden fenalık geçiren hamile kadının üzerine onun iç çamaşırını attıkları zaman o kadının kanaması derhal kesilmişti. Devrin yaşlıları, onun tabiatını ve huyunu Sultan **Sancar**'inkine⁽²⁷³⁾ benzetirlerdi.

Bir gün kötü bir tesadüf eseri, o iyi huylu, ay yüzlü, tavus renkli, **Stmorg**⁽²⁷⁴⁾ şekilli o köle, elinin üzerinde şahin avdan gelirken kırda elinde yoğurt çanağı bulunan yaşlı bir kadına rastladı. Av eğlencesine dalmasından ve uzun süre güneş altında kalmasından dolayı susuzluk ciğerine işlemişti. O yüzden hiç düşünmeden yaşlı kadının elindeki çanağı kapıp şehre doğru kaçmaya başladı. Yaşlı kadın da ağlayıp feryat ederek şehre kadar koşup padişah sarayının önüne geldi. Ağlayıp sızlanarak, "Bir köle, yetimlerime ekmek almak için çaldığım yoğurdu, karşılığını vermeden kapıp kaçtı" diye şikayette bulundu.

Sultan şüpheli gözlerle o aciz kadına baktıktan sonra *emir-i dad*'ın⁽²⁷⁵⁾ yanına birkaç kişi kattı. Onlara mazlum kadının durumunu araştırıp öğrenerek kendisine bildirmelerini buyurdu. Onlar oraya gidip soruşturma yapınca yaşlı kadın her şeyi anlattı. Soruşturma sırasında [65] tesadüfen köle de oraya geldi. Yaşlı kadın hemen, "Davalı budur" dedi. Sultan'ın öfkesini ve gazabını iyi bilen kölenin özür dilemek için ağzı açılmadı. Dili tutuldu. Delil ve bahane ileri sürececek gücü kendinde bulamadı. "Kendinden haberi yok. Ne yapacağını şaşırmış, hangi yola gideceğini bilemiyor" sözleri sanki onun için söylenmiştir. Dili açılınca yaptığını inkâr etmeye kalkıştı. Sultan, kadına "Eğer kölenin karnı yarılr, yoğurdu yemediği anlaşılırsa, cezan ölümden başka bir şey olmaz" deyince, kadın "olsun" cevabını verdi.

Derhal cerrahı çağırdılar. Cerrah kölenin karnını yarıp iç organlarının açığa çıkardı. Bağırsaklarını yoğurtla dolu buldu. O zaman kölenin

(272) Kur'an-ı Kerim. 3/15

(273) Bak. not. 79

(274) Bak. not. 142

(275) Kadılarca uygulanan genel adaletin dışında sultanın emrinde bulunurdu ve mezalim denilen baskı yapılması, eziyet edilmesi durumlarıyla ilgilenirdi.

öldürülmesi şart oldu. O durum Sultan'ın gamına gam ekledi. "Bize gelen (kötülük) bizdendir" sözü sanki onun için söylendi. Hiç vakit kaybetmeden kölenin öldürülmesini buyurdu. Sonra yaşlı kadına bin direm bağışta bulundu. Onunla onun geçiminde iyileşme oldu.

Sultan, adalet dağıtımını sırasında güçlülerin ve zayıfların haklarını gözetirdi. Hiçbir zaman tek yanlı davranmaz ve taraf tutmazdı.

Bu şekilde bir süre padişahlık yaptıktan sonra İlahî bir ilham ve Semavî bir takdirle kalbine cihangirlik sevdası yerleşti. **Gürcülerle** gaza etmeye niyetlendi. Bunun sebebi şuydu:

Sultan **Kılıç Arslan** zamanında **Gürcülerin** melikesi **Tamara Hatun**⁽²⁷⁶⁾ idi. Bu Hatun'un **Abhaz** ülkesinde ve **Tiflis** başkentinde **Belkis**⁽²⁷⁷⁾ gibi sözü geçer ve emri tutulurdu. Padişahlarla aynı haşmete ve büyüklüğü sahipti. "Kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı var"⁽²⁷⁸⁾ süsüyle süslenip donanmıştı. Şiir (Arapça):

"Bayanlara gelince, onlar sevgiye meylederler"

sözü onun için de geçerliydi. O yüzden tabiatının dizginini nefsinin isteğine teslim ederek, selvi boylu, güzel yüzlü, iyi ata binen ve güzel konuşan şehzadelerden birinden bahsedilse ona tutulur, onun hakkında, Şiir (Arapça):

"Bazen kulak gözden önce aşık olur"

sözünü söylerdi. Can gözünü onun üzerine düşürür, hangi şart altında olursa olsun istediğini altınla veya sözle elde ederdi.

O sırada bu iş için görevlendirdiği muhbirler (*mürhi*), geçerek ona, "**Rum** ülkesinin padişahı Sultan **Kılıç Arslan**'ın yetişkin 12 oğlu vardır. Herbiri padişahlık burcunda bir ay olup bir sarayın sahibi ve bir ülkenin yöneticisidir. Savaşta baş uçurup [66] eğlence meclisinde altın saçarlar. Padişahlık etme ve saltanat sürmede devleti yönetmekte ve işleri çekip çevirmekte **Cemşid**'in⁽²⁷⁹⁾ ihtişamına, **Rüstem**'in⁽²⁸⁰⁾ gücüne, **Hatem**'in⁽²⁸¹⁾ cömertliğine ve güneşin parlaklığına sahiptirler. Halkın sıradan ve seçkin kimseleri tarafından sevilip sayılırlar" dediler. Şiir (Arapça):

(276) Hüküm sürdüğü tarihler. (1184-1211)

(277) Hz. Süleyman'ın çağdaşı olan ve onunla görüştüğü söylenen Saba melikesi. Bir rivayete göre de onunla evlenmiştir.

(278) Kur'an-ı Kerim, 27/23

(279) Bak. not. 115

(280) Bak. not. 185

(281) Bak. not. 186

"Zalimler, zulümlerinden dolayı affediltilerse, iyi kimselere kötülük edilmiş olur"

sözünü bildirler. Şiir:

"Elerini hafif bir oynatmaları dünyada karışıklıklar çıkarır. Elleri ayakları tutmaz olup nereye oturacaklarını şaşırırlar.

Sahip oldukları yeteneklerle yedi göğü düneze koyarlar. Adaletleriyle yaratıkların en seçkinidirler."

Şiiri onlar için söylenmiştir.

Bu hikâye, **Tamara**'nın bütün varlığını etkiledi; akli, fikri onları düşünmekle meşgul oldu. Heyecan ve sabırsızlık yanından ayrılmadı. Şiir (Arapça):

"Benim gibi aşka tutulmuş olan birinin gözyaşı ve uykusuzluk yakasını bırakmaz.

Aşkta amacım olduğum gibi görünmek: Bu da uykusuz bir göz ve sıkıntılı bir kalp demektir."

Onun hal dili, aşk aleminin mensuplarını etkilemeye başladı. Şiir:

"Zülfü işleri birbirine karıştırınca, o sözden dolayı kalbine gam üstüne gam geldi.

Yeryüzü onun göz yaşından tamamen ıslandı. Cihanın kalbi, onun gözünden de daha dar oldu.

Coşup taşı, tırnağıyla toprağı kazıdı. Kırmızı aşk kadehinden dert içmeye başladı."

Sabırsızlık çukurunda ve çaresizlik kuyusunda bu şekilde debeleinirken, seçim kurasının hangi padişaha çıkacağını, ümitsizlik damağındaki acılığın, hangi şehzâdenin meram şerbetiyle tatlanacağını bilemiyordu. Bu ızdırap denizinde, bu sevda çölünde şaşkın ve sersem bir vaziyette dolaşırken, ansızın düşünce evinin kümbedinden ve vesvese sarayının çatısından onun kulağına bir ses gelerek, "Kendinle bu isteğin arasındaki perdeyi ortadan kaldırmak, ancak geleceği gören dadının görüşünü ve düşüncesini alarak mümkün olur. Bu hastalığın ilacını, bu yaranın merhemini ondan iste" dedi.

O öyle bir dadiydi ki, hilelerle kaynayan kalbinin yüzü, sapıklık iğnesiyle mos mor olmuştu. Ta ezelden isyan taşıyla [67] şeytana tapma evinin kandilini kırmıştı. Meselelerin düğümlerini çözme konusunda sa-

hip olduğu **Harutî** büyü⁽²⁸²⁾ ona her konuda yardımcı olurdu. O, o sihiriyile Zöhre yıldızının⁽²⁸³⁾ bileğinden bileziğini, aydan küpesini çıkartabilirdi. aldatma ve yoldan çıkarma sırasında Müşterinin⁽²⁸⁴⁾ başından doğruluk ve dindarlık perdesini çeker, kavga sırasında ise güneş ile ay, doğu ile batı arasındaki ayrılığı birliğe çevirirdi. Konuştuğu sırada **Rabia**'nın⁽²⁸⁵⁾ yüzündeki iffet perdesini ve ismet örtüsünü çakal gibi parçaları.

O öyle bir yaşlı kadındı ki **Sam İbn Nuh**'u⁽²⁸⁶⁾ sağlam kuralları altında yetiştirmişti. Hilesi ve aldatması, dünyada binlerce hikâyeye konu olmuştur. Hıyanet ve kötülük hefhân'ı⁽²⁸⁷⁾ yolunda, beyaz dev onun büyü⁽²⁸⁸⁾sünden "La havle" sığınağına çekilirdi. Şelfiye " İnanmış erkek ve kadınara işkence eder⁽²⁸⁸⁾ **Elfiye** kitabını⁽²⁸⁹⁾ sanki cehennemde ona okumuştur. " Boynunda hurma lifinden örülmüş bir ip bulunacaktır"⁽²⁹⁰⁾ tasması boynuna takılmış, "Karanlık çöktüğü zaman gece"⁽²⁹¹⁾ kötülüklerinin öncüsünü (şeytan) taklit etmiş "Senin izzet ve şerefine and olsun ki, onların tümünü azdıracağı"⁽²⁹²⁾ makamının menşuru, "Şeytan insana apaçık bir düşmandır"⁽²⁹³⁾ divanından ona verilmiş, "Tâ ceza gününe kadar lânetim üzerindedir"⁽²⁹⁴⁾ alametiyle ayıbının üzerine ayıp konmuş, şüphe ve töhmet cebi kötülüklerle doldurulmuştu. Şiir:

" Bir tılsım hazırladığı zaman dev onun işinden korkardı. Aldatmada, büyüde, hile ve tuzakta İblis'e köleliğini ikrar ettirirdi."

İşte **Tamar** böyle bir kadını çağırarak sırrını açınca, "Bu işin üstesinden gelmek çok kolay. Bu hastalığa derman bulmak çok basit. Hiç

(282) Kur'an-ı Kerim'de de adı geçer ve Marut ile birlikte kullanılır. Bu iki melek yeryüzüne inip günah işlemişler ve bu yüzde Babil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir. Bunların yeryüzüne geliş amaçları halka sihir ve büyüü öğretip onları yoldan çıkarmaktır. Fars edebiyatında büyüye ve hileye örnek olarak gösterilir.

(283) Bak. not. 267

(284) Bak. not. 90

(285) Rabia bintu Kaab Kuzdarî-yi Belhî. 4/10. yüzyılın Samanlılar dönemi kadın şairlerindendi. Babası Belh'in Arap asıllı emirlerindendi. Kardeşinin kölesi Bektaş'a aşık olunca onun tarafından öldürüldü. Çok güzel Arapça ve Farsça şiirleri vardır.

(286) Bak. not. 181

(287) Efsaneye göre İran-Turan sınırında bulunan 7 yer. Oralarda Rüstem ile İsfendiyar büyük mücadelelerde bulunup tehlikelerle karşılaşmışlardır.

(288) Kur'an-ı Kerim, 85/10

(289) Eskiden halk arasında elden ele dolaşan ve içinde shevî hikâyeler bulunan resimli kitap.

(290) Kur'an-ı Kerim, 111/5

(291) Kur'an-ı Kerim, 113/4

(292) Kur'an-ı Kerim, 12/5

(293) Kur'an-ı Kerim, 38/79

(294) Kur'an-ı Kerim, 38/83

sıkılma. Gösterdiğim yoldan da ayrılma. Önce eli çabuk, ustalığı yerinde, zekâsı kıvrak ve sudan ve aynadan daha berrak, yedi ülkede parmakla gösterilen, yaratıkların en seçkini, sanatıyla **Çin** ressamlarını geride bırakan **Mani**'yi⁽²⁹⁵⁾ ve **Azer**'i⁽²⁹⁶⁾ kıskançlıktan çatlatacak bir ressam çağır da ben onunla **Rum** ülkesine gideyim. Orada o, şehzadelerin yüzünü olduğu gibi çizsin. Onların evde ve sokaktaki davranışları ve huyları gözlemlensin. Bu konunun gerçekleri ve bu işin aslı hakkında yeterli bilgiler elde edinildikten sonra büyük Hatun'un yanına dönlün" dedi.

Dadı'nın söylediği bu özellikleri taşıyan bir ressam getirdiler. Yol için gerekli olan eşyayı verdikten sonra [68] onları **Rum** ülkesine yolcu ettiler.

Onlar oraya varınca, gözle görülmeyen cinler gibi ülkenin her yanını dolaştılar. Şehzadelerin şekillerini şemallerini mükemmel bir şekilde resimlediler. O konuda çok dikkatli ve uyanık davrandılar. Sonra da geri döndüler.

Tamar, raporu (*kârnâme*) inceleyince, zamanın Leylası olan o, Sultan **Rükneddin**'in şekline meftun ve mecnun oldu ve " Dokuz katlı göğün altında benim eşim bundan başkası olamaz" dedi. Derhal kâtibini çağırarak Sultan **Kılıç Arslan**'a şu cümleleri içeren bir mektup yazmasını buyurdu: "Şanı yüce ve saltanatı devamlı olan Allah, görülen ayın mutluluk saçan ışıklarını ve parlaklığını aldığı, şansın ve devletin rızasına ve isteğine boyun eğmeyi görev bildiği siz cihanın efendisinin şerefli hatırına ve parlak kalbine dünyada yaşayanların isteklerini yerine getirmek ve onların işlerini kolaylaştırmak konusunda güç ve keramet versin. "Çünkü Allah, ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye muktedirdir."

Dinin ve dünyanın direği, İslamın ve Müslümanların sultanı, inanların emiri olan siz -Allah başaranızı artırsın- dünyanın efendisine saklı ve gizli değildir ki büyüklüğü sonsuz ve nimeti genel olan Allah, bu cariyenize geniş, mamur ve güzel bir ülke, güçlü ve haşmetli bir devlet verdi. **Karun**'un⁽²⁹⁷⁾ bile nisabından pay alabileceği bir hazineye sahi-

(295) İki tanrılı bir din olan Maniheizm'in kurucusudur. 215-275 yılları arasında yaşamış. 24 yaşında peygamberlik iddiasında bulunmuştur. İçinde Hıristiyanlık, Mecusilik ve Budizm'den inançlar bulunduğu için dini kısa bir süre içinde Doğu Türkistan'dan İtalya'ya kadar yayılmıştır. Mani, İran edebiyatında ressamlığıyla ünlüdür.

(296) Eski İranlılarda ateşi bekleyen tanrı. Aynı zamanda Güneş takviminin dokuzuncu ayı.

(297) Bak. not. 56

blm. Bu diyarda yaşayan itibarlı ve büyük kimseler, nimetlerimin kölesi ve fermanın esiri oldu. Ben zayıfın ağzından çıkan söz, onların çoluk çocukları ve malları üzerinde kader gibi etkili oldu. Bütün bunlara rağmen geleceğim konusunda tereddütlere ve endişelere sahibim. Padişahlık sarayında ülkemi yönetecek birisi eksik. Bilgiyi ve beceriyi kendinde toplayan, ahlakî kurallara uymayı kendine görev bilen, ülkemi yönetmek için danışıp konuşabileceğim, ülkemi yabancıların müdahalesinden ve düşmanların saldırılarından koruyabilecek bir eşe sahip olmak başka çarem ve çıkar yolum yok. Ehl-i sâlib olmama rağmen evleneceğim o kimsenin soyundan ükemin vârisi olacak, devletimin kalıcılığını sağlayacak ve onun güçlenmesine sebep olacak, **David**⁽²⁹⁸⁾ hanedanının isminin devam ettirip yaşatacak bir evlat sahibi olmam mümkündür. Eğer beklenen ecel aniden gelir, ölüm kapımı çalarsa, tabiatıyla [69] bu diyarın ve ülkenin yönetimi ona kalır. Aramızdaki din ve milliyet farklılığına rağmen bu ülkede oturanlar onu padişah olarak kabul ederler. Bana mutluluk habercisinden, büyüklük ve yücelik postasından şöyle haber geldi ki, meliklerin meliki **Rükneddin Süleymanşah**, padişahların övülen özelliklerine ve mükemmel sıfatlarına sahip olup adamlarına ve yakınlarına da aynı huyları aşlamıştır. O, her ne kadar yaş sayısının küçüğü, hayat bahçesinin yenisi ve emniyet bağının fidanıysa da keskin zekâsı, üstün aklı onun halkın istek ve arzularını yerine getirmede yeterli olacağını göstermektedir. Şiir (Arapça):

" Öyle bir yiğit ki yaşı küçük, aklı büyük. Verme konusunda cömert, bazen baldan tatlı, zehirden acı."

Sahip olduğu bu faziletler ve özellikler, böyle güzel bir ülkenin böyle bir melike, böyle büyük bir tahtın böyle bir sultana, böyle bir **Belkis**'in⁽²⁹⁹⁾ böyle bir **Süleyman**'a lâıyk olduğunu göstermektedir. eğer siz yüce padişahın şerefli düşüncesi ve yüce rızası, bu birleşmenin yollarını açar ve bu yakınlaşmanın şartlarını hazırlarsa, nikahın gerçekleşmesi mümkün olur. O zaman o şanslı şehzadenin saltanat çetrisinin (çetr-i humayun) gölgesi, meliklerin hasretini çektikleri ve sultanların gıpta ettikleri bu ülkeye düşün. Şahların şahının kâfilesinin yolunun çıkardığı toz, bu makamın burnuna güzel kokular saçsın. **Süleyman**,⁽³⁰⁰⁾ uğurlu aya-

(298) Gürcü Kraliçesi Tamara'nın dedesi.

(299) Bak. not. 277

(300) Yani Rükneddin Süleymanşah.

ğıyla salına salın **David** hanedanının haremine gırsın. Bu devletin tahtı, onun güzel huyu ve parlak yüzüyle aydınlansın ve şereflensın. Hüsrana uğrayacak ve kahrolup ezilecek olan muhalif şeytanlar ve haset ifritler, buldukları yerlerden çıkmaz olsunlar" dedi.

Elçiler, bu mektupla birlikte hediyeler ve armağanlarla Sultan'ın huzuruna vardılar. Ona mektupları ve sözlü haberleri verdiler. Toplantı bitip huzurdakiler dağıldıktan sonra **Kılıç Arslan** halvet odasına çekildi. **Melik Rükneddin**'i yanına çağırarak ona durumu anlattı.

Bu hikâyeyi babasından dinleyince **Melik Rükneddin**'in öfke ateşi ve gazap kuru alevlenmeye başladı. Babasının davranışını kınayarak, "Padişahımızın onuru ve şerefli nefsi niçin böyle çirkin ve kötü bir harekete izin vermektedir? Kölen olan bu oğlunu, her an yok olabilir ve [70] her zaman kaybedilebilir olan bir dünya malına sahip olması için saltanat dergâhının kulluğundan niçin uzaklaştırmak istiyorsun? Kâfir bir kadının işvesi ve cilvesine kanarak oğlunun niçin İslam başkentinden uzaklaştırıp küfür ve sapıklık yurduna atmak istiyorsun? Benim ümidim, İlahî gücün, Semavî desteğın ve Sultan'ın devletinin yardımıyla "Alah, size elde edeceğınız birçok ganimetler vadetti" (301) vadi bizim tarafımızı tutarsa, **Abhaz** ülkesini almaktır. Ordu çekip o diyarın toprağını yele veririm. O sapıkların ordularının tamamını, "Suçluların ateşe sevk edilecekleri" gibi ateşe sevk eder, "Zincirlere vurulmuş görürsün" (302) hükümünü gerçekleştirir, saltanat sarayının hizmetine gönderirim. Kilise ve manastırların yerine mescit ve medreseler yaparım. Organon sesinin yerine "Kaleme ve kalemle yazdıklarına and olsun" (303) sesini, o ülkede oturanların kulağına ulaştırırım. Zil ve çan sesi yerine, Yüce Allah'ın birliğini ve **Muhammed Mustafa**'nın (A.S.) peygamberliğini bildiren ezan sesini duyururum" dedi.

Oğlunun bu güzel düşüncesinden ve asil davranışından dolayı Sultan **Kılıç Arslan**'ın kalbi sevinç ve huzur doldu. Ona övgüde bulunarak davranışından dolayı özür diledi. O olayın devamı daha sonra anlatılacak.

(301) Kur'an-ı Kerim, 48/20

(302) Kur'an-ı Kerim, 14/50

(303) Kur'an-ı Kerim, 68/1

15- GÜÇLÜ SULTAN RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH'IN GÜRCİSTAN GAZASINA GİTMESİ, ORDAN İSTEĞİ HİLAFINA DÖNMESİ VE MELİK FAHREDDİN BEHRAMŞAH'IN-ALLAH RAHMET EYLESİN-BAZI İYİ HUYLARININ ANLATILMASI

Yüce ve Ulu Allah'ın takdiriyle o eski kin **Sultan Rükneddin**'in -*Allah rahmet eylesin*- kalbini hiç bırakmamıştı. Babasının devri geçip saltanat sırası kendine gelince güçlü bir ordu ve sayısız bir askerle o tarafa (Gürcistan) yürümek istedi. Bunun için kardeşlerine, yakınlarına ve çevre meliklerine haberciler ve elçiler göndererek, onlardan adamlarını toplamalarını, savaşa ve vuruşu hazır olmalarını istedi.

Sultan'ın fermanına, **Elbistan**'ı ve bağlı yerlerini yönetimi altında bulunduran Sultan'ın kardeşi Melik **Mugiseddin Tuğrulşah** herkesten önce uydu. Hemen padişahın hizmetine koştu. Aynı şekilde Melik **Fahreddin Behram [71] Şah** -*Allah rahmet eylesin*- da Sultan'ın huzuruna ilk gelenlerdendi. Sultan'ın damadı ve **Mengücek Gazi**'nin soyundan olan **Fahreddin Behramşah**, nefsinin olgunluğu, tabiatının iyiliği, huyunun güzelliği, hizmetinin yüceliği, aklının yetkinliği, adaletinin enginliği, şefkatinin fazlalığı, konuşmasının açıklığı, ahlakının güzelliği ve merhametinin fazlalığı ile tanınmış olup, dünyanın seçkinlerinden, insanların önde gelenlerinden, padişahların ünlülerinden ve yöneticilerin en iyilerindendi. Cömertliğinin ve bağışının güneşi, alt ve üst tabakadan insanların, zayıfların, güçlülerin, yenilerin ve eskilerin, yabancı ve yerli herkesin üzerinde parlamaktaydı. Nimetlerinin ve ihsanların bulutu bütün kabilelerin üzerine rahmet yağdırmaktaydı. Padişahlığı sırasında onun hazinesinden ve mutfağından düğün evine yiyecek ve eşya gitmeden, kendisi düğün evine teşrif etmeden veya damada saltanat deposundan (*camehâne-i saltanat*) elbise, geline hareminden gelinlik gelmeden hiçbir düğün ve tören yapılmazdı. Acıma, bağışlama ve şefkat duyguları onun kutsal nefsinde o kadar hakimdi ki Allah'ın takdiriyle yıldızların seyrinin tesiriyle dağlarda ve ovalarda yoğun kar yağdığı, karın her yerde otların ve yiyeceklerin üzerini örttüğü zaman arabalarla dağların ve ovaların kuytu yerlerine bol miktarda ot ve hububat taşıtırırdı. Bu sayede ağaçlardan ve otlardan yararlanamayan vahşi hayvanlar ve kuşlar o yiyeceklerden yerler, zayıflığa ve düşkünlüğe uğramazlardı. Onun bu engin merhameti sıradan ve seçkin kimselerin kalplerinde ve dille-

rinde yer etmişti. Ordudan ve sıvıdan halkın büyük bir çoğunluğu onun adalet ve bağış duvarına yaslanmış, bütün insanlar onun durumunun iyi olması için çaba harcamış, ona şu sözlerle dua eder olmuşlardı: Şiir:

*"Bravo uğuru yıldız gibi olan padişaha! bravo devleti yüce güneşe!
Canları Yaratandan onun canına binlerce aferin olsun!*

Tanrı seni sudan ve topraktan yaratmıştır. Sanki senin her uzvunu başka türlü, faziletten ve büyüklükten yaratmıştır.

Dilin şekerden, tabiatın lütuftan, yüzün nurdan, sözün inciden, tabiatın rahmetten, kalbin şefkatten, vücudun ismetten, avcun ihsandan yaratılmıştır."

Söz üstadı Hacı **İmam Nizami-yi Gencevi**⁽³⁰⁴⁾ -Allah rahmet eylesin- **Mahzenü'l Esrar** adlı kitabının incilerini, onun kutlu sarayı adına nazım ipine dizdiği zaman o, ona hediyeler ve bağışlar gönderdi. Bunların arasında 5 bin dinar, 5 baş rahvan [72] katır, değişik cinsten üzerinde koşumları bulunan 5 baş at, kıymetli bir hil'at, pahalı elbiseler, az bulunur süs eşyası ve işlenmiş mücevherler vardı. Ayrıca o bağıştan kendisiyle her zaman konuşma ve görüşme yetkisine sahip olan bazı naibler ve hacibler de nasiplerini aldılar.

Fahreddin Behramşah, hediyeleri verdikten sonra yanındakilere dönerek şöyle dedi: "Eğer şiir başarılı olursa, hazineler ve defineler bağışlarım. Çünkü bu manzum kitapla benim adım bu fani dünyada ölümsüz olarak kalacak. Bu fani dünyada ve geçici alemde unutulmadan kalmak ve ismin ebedi olarak anılması, çok büyük bir itibar ve ulaşılması zor bir başarıdır. Eğer söz sahiplerinin efendisi, kalem atının süvarisi, hikmet denizinin dalgıç, **Acem** ve **Arap** bilgelerinin önderi **Firdevsî'yi Tusi**⁽³⁰⁵⁾ -Allah ondan razı olsun- zamanın en değerli incisi **Şehnâme**'yi nazmettiği zaman her ne kadar zahmetinin karşılığı olarak bir hazine bulamadıysa da **Sultan Mahmud**'un⁽³⁰⁶⁾ övgüsünü de ihmal etti. O yüzden o, insanların kınamasına hedef oldu.

(304) Hakim Ebu Muhammed İlyas b. Yusuf b.Zekibin Müeyyed Nizami-yi Gencevi (530-614/1135-1217) hamsesiyle meşhur olan ünlü şair.

(305) Gazneli sultan Mahmud zamanında yaşamış ve Şehname adlı eseriyle tanınmış olan Hakim Ebu'l-Kasım Firdevsi (329-411/940-1020)

(306) Türk asıllı Gazneli Sultan Mahmud, kendisine sunulan İranlıları göklere çıkaran Şehname'in karşılığında yazarı Firdevsi'ye yeterli ödülü vermemiş ve bu yüzden başta Firdevsi olmak üzere bazı İranlı şairler tarafından yerilmiştir.

"Şah'ın sözden anlar yanı yoktu. Eğer böyle olsaydı, bent saraya otururdu.

Onun soyunda büyüklük olmadığı için büyüklerin adına dayanamadı"

beyitleri karada ve denizde hatıra olarak kaldı. Eğer **Firdevsî** bu kitabını yazmasaydı, o devrin padişahlarını, taç sahiplerini, ünlü pehlivanlarını kim hatırlayacaktı? Adlarını kim ağzına alacaktı?" Şiir:

" İyi ad edinmiş olan o padişahlar gittiler, onlardan o addan başka bir hatıra kalmadı.

Eğer Nuşirevan⁽³⁰⁷⁾ dünya kadar hazineye de sahip olsaydı, yine de ölümsüz ruhunun arkasından iyi adından başka bir şeyi kalmazdı"

Onun bu konuşması üzerine orada bulunan herkes, sözlerinin doğruluğunu ve tabiatının iyiliğini itiraf etti. Onun yüce zatı hakkında duaları ve övgüleri göklerin en yüksek yerlerine ulaştırdı.

Şimdi tekrar konumuza dönelim:

Özelliklerini yukarıda anlattığımız **Fahreddin Behramşah** da parlak zekâsına uyarak her taraftan asker çağırdı. Onları araç gereçlerle donatarak hazır hale getirdi. Daha sonra **Erzincan**'a gelen Sultan'a hiçbir dilin anlatmaya kâfi gelemeyeceği ziyafetler düzenleyip övünülecek hizmetlerde bulunduktan sonra kutlu saltanat kâfilesine (mevkib-i humayun) katılarak [73] Erzurum'un yolunu tuttu.

Sultan, daha önce de **Erzurum** yöneticisi (sahib) olan **Melik Alaaddin Saltuki**'ye asker toplaması konusunda ferman göndermişti. Onun asker toplamada ve fermanın hükümlerini yerine getirmede ihmal davrandığını öğrenince, şahlar şahının vücudunun her yerini öfke tozları sardı. Derhal onun azli konusunda ferman çıkardı. O ülkenin topraklarını, kalelerini ve beldelerini her şeyiyle ondan alarak **Gıyaseddin Tuğrulşah**'a verdi. Yönetim dizginlerini onun avcuna bıraktı. Daha sonra da ordan çok sayıda askerle birlikte **Abhaz** ülkesine ve Gürcü beldelerine yöneldi.

Diğer yandan o fitne kâfirler, saltanat bayraklarının kendilerine doğru geldiğini öğrenince savaşa ve harbe hazır hale geldiler. Büyük bir orduyla savaşmak için ortaya çıktılar. Karıncalar ve arılar gibi coşup

(307) Bak. not. 83

kaynamaya başlayarak Sultan'ın karşısına dikildiler. İki ordu arasında öyle vuruşma ve çarpışma oldu ki, savaş alanında ölüden tepeler meydana geldi. "Kara kandan deniz, deniz, cessetten kara oldu." Şiir:

"Kayadan berrak suyun sızdığı gibi zirhların halkasından dışarıya kan sızmaya başladı.

Ok atanların yayları bayram hilaline benzedi. Vahşi hayvanlar, düşmanların cesetleriyle oruçlarını açtılar."

Yenilginin kokusu ve başarısızlığın rüzgârı kâfirlerin tarafına esmek üzereyken, gaib perdesinden İslâm ordusuna büyük bir fetih ve önemli bir ganmet yüzün gösterecekken, kâfirlerin, " Arkalarını dönüp kaçarlardı" (308) yolunu tutmaları yakinken, "Allah'ın emri olup bitmiş bir kaderdir" (309) hükmü işi değiştirdi. Kaza ve kaderin etkisiyle padişahlık şemsiyesini taşıyanın (*çetr-dâr*) atının ayağı derin bir çukura düşünce adam başının üzerine yere çakıldı ve sert yere düştü. Kükreyen aslanlar ve kızgın kapanlar gibi savaş alanında savaşa tutuşmuş, durup dinlenmeden mücadele eden oraya buraya koşan, keskin kılıçları, ağır gürzleri ve can alıcı mızraklarıyla batıl inançlı düşmanları feryat ettiren, kavga ateşini alevlendirip, mücadele dumanını göğe çıkaran, ölümü korkutup uzaklara kaçırarak savaşçıların, askerlerin ve beylerin (*ümera ve haşem*) gözü, saltanat şemsiyesinin düştüğünü görünce, [74] düşmanın ordunun merkezine kadar ulaştığını ve padişahın başına felâket geldiğini sandılar. Hep birden ağırlıklarını bırakıp kaçmaya başladılar. Böylece üstün aciz, vuran vurulan, öldüren ölen, bey esir, esir bey durumuna geçti. "Bu Allah için kolaydır"⁽³¹⁰⁾ gerçeği ortaya çıktı.

Yiğitlerin ileri gelenleri derhal *çetr*'i *doğrulttular* ve çavuşlar büyük bir gayretle, "Yanlışı yanılsın, geri dönün, geri dönün" diye bağırmağa başladılarsa da yaydan çıkmış ok gibi artık onların dönmelerine imkân kalmamıştı. Her ne kadar Sultan bağırıyor, komutanları (*serleşker=subaşular*) adlarıyla çağırıyor, işin aslını anlamaya çalışıyorsa da hiçbir faydası olmuyordu. Olan oldu. Kıyamet koptu. Asker yönünü fira-ra çevirdi. Düşmanlar, **Erzincan** yöneticisi (*sahib*) **Melik Fahreddin Behramşah** ile büyük beylerden birkaçını atlarından düşürerek tutukladılar. Sultan, **Melik Mugiseddin**, seçkinlerden (*havas*) ve komutanlardan (*ümerâ-yı leşker*) birkaçıyla birlikte o hezimetin etkisiyle **Erzurum**'a

(308) Kur'an-ı Kerim, 17/49

(309) Kur'an-ı Kerim, 23/38

(310) Kur'an-ı Kerim, 33/21

sığındı. Sağ kalan askerler gelip kendisine katılsın diye birkaç gün orada bekledi. Dinlenip yorgunluğunu attıktan sonra Rum tarafına hareket etti. **Konya**'ya (mahruse-ı Konya) varınca askerleri yerlerine gönderme, savaşın durumunu araştırma, halkın dertlerine deva bulma işleriyle meşgul oldu. Bunları yaparken şerefli zatına onulmaz bir hastalık musallat oldu. Devrin bütün tabipleri o şiddetli hastalığın tedavisinde aciz kaldılar. Ateşler içinde kıvrılırken, onun iyileşmesinden ümitlerini kestiler. O çok geçmeden ahiretin yolunu tuttu. Yaradan'ın rahmetine kavuştu. Onun adaleti, ülkeye ve halkına yaptığı iyilikleri, zamanın ve günlerin sayfalarında ebedî olarak kadı. Şiir (Arapça):

"Kalbi temiz olan kişi bu dünyadan ayrıldı. Ondan sonra cömertlik bulutlarıyla toprağı sulayacak biri gelmez artık.

Ayın dolunay haline geldikten sonra tutulması gibi olgunluğa erişen onu kaybettik ve günlerimiz karardı."

Şiir:

"Göklere çıkardığı birini dertten tasadan uzak tutar.

Pençeleriyle saldırdığı zaman ise, aslanın ciğerini, kaplanın tırnağını söker.

[75] *Başını feleğin önünde niye dik tutuyorsun? O, verdiği tacı başından alabilir.*

O halde dünya topraktan başka bir şey değildir. O sadece panzehiri olmayan zehir verir."

Şanı yüce ve saltanatı ebedî olan Allah'ın yardımıyla gece ve gündüzün birbirini takip etmesi ve devirlerin geçmesiyle zatı şerefli olan, yöneticilerin büyüğü, cömertlik ve iyilik timsalı, devrin Bozogmihr'i⁽³¹¹⁾ büyüklük çağının bir tanesi, mutluluk bağının en seçkini, İslamın ve Müslümanların koruyucusu, dünyada Allah'ın gölgesi, Müminlerin dayanağı, **Sahib Divan** ⁽³¹²⁾ Ulug İnanc, ülkenin vârisi, şehriyarların, hükümdarların, taç sahibi padişahların yardımcısı olsun. Ülkelerin hâkimi, **Acem**'in, **Arab**'ın ve **Türk**'ün dayanağı olan büyük padişah, doğunun ve batının sahib divanı olan o zatın ileri görüşünden, altın değerindeki düşüncesinden faydalansın. Alemlerin Rabbine Hamd olsun.

(311) Bak. not. 73

(312) Yani Sahib Divan Şemseddin Cüveyni. bak. not. 95

**16- SULTAN RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH'IN OĞLU
İZZEDDİN KILIÇ ARSLANIN -ALLAH ONLARA
RAHMET ETSİN- PADİŞAHLIK GÜNLERİ**

Sultan **Rükneddin Süleymanşah** -Allah rahmet eylesin- kurtuluş ülkesine (*darü's-selâm*) gidip, onun nazlı ruhu, kusursuz güzelliğiyle cennet bahçelerini ve kutsal yerleri süsleyince, daha önce **Tokat**'tan (mah-ruse-i Tokat) gelmiş ve saltanat büyüklerinin hizmetine girmiş, padişahın sırlarını paylaştığı büyük makamların sahibi **Nuh Alp**, **Emir Mende** ve **Tüz Beğ** gibi devlet beyleri (*ümerâ-yı devlet*) ve saltanat büyükleri (*ekâbir-i şaltanat*), henüz çocukluk sınırını aşmamış, bülüğ çağına ulaşmamış, fakat mutuluk ve büyüklük ışıkları açık alnında parlayan, yöneticilik ve padişahlık özellikleri hal ve hareketlerine hâkim olan, Şiir (Arapça):

"Yüzünde mutluluk ışıkları parlıyor. Sanki bütün iyilikler ondan kaynaklanmakta.

Büyüklüğünü ve kutluluğunu Hazreti İsa gibi tâ beşikte kazanmış.

Sağ eli, bütün millet tarafından öpülecek açık ve cömert bir el."

Sultan'ın oğlu **İzzeddin Kılıç Arslan**'ı etrafını aydınlatan bir hilal gibi tahta oturtular. Büyük bir sadakat ve bağlılıkla [76] velinimeterine olan minnet borçlarını ödemek duygusuyla hareket ederek devletin işlerini yoluna koymak, karışıklıkları gidermek, sıradan ve seçkin (*has ü am*) kişilerin isteklerini yerine getirmek için harekete geçtiler. Saltanatın namusunu korumak, devletin büyüklüğünü kollamak için ellerinden geleni yaptılar. Saltanat pınarını bulandırmak için harekete geçmiş olan muhalifleri ve aşileri, güçleriyle ezip kuvvetleriyle yok ettiler. Ülke yönetme âdet ve kurallarını en iyi şekilde uygulamaya çalıştılar.

Diğer yandan İslâm sultanları ve melikleri, **Ermen** tekfurları, **Rum** kayserleri, o büyüklük ocağını tanıma konusunda dikkatli davranıp devlet hazinesine (*hazane-i amire*) haraç ve bac ödediler. Bu şekilde o hanedanın mükemmel saygınlığı hiçbir şekilde yara almadı ve büyüklüğü zarar görmedi.

O şehzâdenin saltanat günlerinde **Magrib** diyarı denizinin (Akdeniz) sahillerinin kalelerinin en büyüğü olan, yerinin güzelliği ve havasının ve suyunun letafeti bakımından diğer kaleler arasında özel ve müstesna bir yer işgal eden **İsparta** kalesi ve bölgesi alındı. Her gün bir yere bir

mimber kurmak ve düşman askerlerinin sayısını azaltmak konusunda hayli mesafe alındı. Halkın yaşamını kolaylaştırmak, huzur ve rahatı artırmak için çaba harcanıldı. Vaad ve tehdide bulunarak, sözleşmeleri ve anlaşmaları yenilemek için dünyanın sultanlarının ve meliklerinin karşısına büyük bir dirayetle çıkıldı.

Onun saltanatının sonu yeri geldiği zaman anlatılacaktır.

17- MELİKÜ'L-ÜMERA MUZAFFEREDDİN MAHMUD BİN YAĞIBASAN'IN HACİB ZEKERİYA'YI SULTAN GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İ ÇAĞIRMAYA GÖNDERMESİ

Yağıbasan'ın oğulları **Muzaffereddin Mahmud**, **Zahireddin İli** ve **Bedreddin Yusuf**, Sultan **Giyaseddin Keyhüsrev**'in taraftarı ve hizmetkârı oldukları için **Sultan Rükneddinşah**'a karşı birlik yolundan sapıp ayrılık yolunu tuttular. **Sultan Giyaseddin**'e vefa ve bağlılığı kendilerine ilke ve amaç edindikleri için kendi işleri arasında onun emirlerine her zaman öncelik verdiler, onun yüce dergâhına saygı ve sevgi nakışını can levhalarına ve ruh sayfalarına kazıdılar.

Bu üç kardeş uc vilayetlerinin önderi (*server*), yöneticisi (*fermanrevâ*) ve komutanı (*ser-leşker*) idiler. [77] O bölgelerin bütün beyleri (*ümerâ*) ve komutanları (*ser-haylan*) onların taraftarları ve emirlerinin uygulayıcıları idiler. Bu yüzden hiç zorluk çekmeden etraf ve vilayetlerin emirlerini **Sultan Giyaseddin**'in tarafına çevirdiler. Onlara and içirip o konuda onlaradan taahhüd-nâmeler aldılar. Daha sonra bilgisi ve tecrübesiyle yaşitlarını ve emsallerini geride bırakmış, Sultan'ın hizmetinde haciblik ve kahyalık (*pişkâr-yi menzilet*) görevine getirilmiş, **Rum** ülkesinde halkın konuştuğu 5 dile⁽³¹³⁾ tam bir hâkimiyet sağlamış, o dileri inceliklerine ve ayrıntılarına kadar öğrenmiş, o dillerden biriyle konuştuğu zaman sanki ana diliyle konuşuyormuş izlenimini veren üstün hitabet ve ikna gücüne sahip olan Hacib **Zekeriya**'yı Sultan **Giyaseddin**'i çağırarak için görevlendirdiler. Beylerden aldıkları mektupları ve senetleri, hiç kimsenin fark edemeyeceği şekilde yarılmış olan bir çoban değneğinin içine yerleştirdiler. Onu keşif elbisesi giydirip rahip kılığına soktukları **Hacib Zekeriya**'nın eline verdiler. Eğer bu nazik ve önemli işte başarıya ulaşılır, çabası ve gayreti boşuna gitmez, Sultan atalarından

(313) Osman Turan'a göre bu diller Türkçe, Rumca, Ermenice, büyük şehirlerde ve kültür merkezlerinde Farsça olup beşinci dil malum değildir.

miras kalmış olan tahta yeniden oturur; onun çetirinin kartalı, eski mülkü üzerinde emir verme ve yasaklama kanatlarını açmaya başlarsa, onun büyüklerden ve emirlerden isteyeceği her şeyin yerine getirileceği konusunda anlaşmaya vardılar. O da bu güvenceyle elinde senetler ve belgeler olduğu halde Allah'ın inayetiyle yola çıktı.

Hacıb Zekeriya, Kral **Mavrozomes**'in ülkesine varınca Sultan'ın oturduğu sarayın adresini aldı. Orayı buldu. Sarayın çevresinde dolanmaya başladı. Bundan maksadı bir aracı bulup gelişini Sultan'a duyurmaktı. O gün akşam namazına kadar orda bekledi. Sırrını verecek kimseyi bulamadı. Getirdiği haberi Sultan'a ulaştıracak birini göremedi. Çaresiz ve ümitsiz olarak geri dönüp geceyi bir virânde geçirdi. Ertesi gün evvelki durduğu yere gelerek akıl kulağını açıp gözünü takdirin gaip perdesinden çıkaracağı şeyleri gözetlemeye bıraktı. Sultan'ın cemalini görmek umuduyla orda bekledi. Derken öğlen vakti şehzâdeler **İzzeddin** ile **Alaaddin**'i özel hizmetçileriyle [78] birlikte gezmeye giderken gördü. Aradan bir süre geçince onlar, yanağını yeşil çizgilerle süslemiş güzelle-re benzeyen, her yerinde türlü çiçekler açmış, tavusun ve kekliğin kanatları gibi süslenmiş, selvi ve kavak ağaçlarıyla şenlenmiş, cennettekilerin yüzü gibi parlayan ve taze bir yeşiliğe sahip, içinde hayat suyu gibi pınarların bulunduğu, Şiir (Arapça):

"Çiçek ve ottan **Çin** meydanları gibi kalabalık. Yolu oraya düşse, Hz. Süleyman⁽³¹⁴⁾ zorlukla ordan geçebilir.

Orda akan sular, güzellerin bileklerdeki bileziklerin çıkardıkları sesi verirler."

Şiir:

"Her yer sanki gülsuyundan bir havuz. Onun üzerinde ördekler yüzmekte.

*Zırhına sarılmış bir **Hintliye**, aynanın beyazlattığı bir zenciye benzemekte"*

şeklinde tasvir edilen bir bahçeye girerek oynamaya ve eğlenmeye başladılar. Çocukların sık sık yaptıkları gibi bir değirmen yapıp içinden su akıttılar. Hal diliyle, "Eğer feleğin değirmeni arzumuza göre dönmeyecek ve mutluluk ve sevinç suyu başkalarının nehrine akacaksa, bu falda kendini göstereceğin ve bu iş açıkça belli olsun" dediler. Şiir:

"Oyun masasında açılmış olan birçok fal, yıldızla uyum sağlayınca gerçekleşti."

(314) Bak. not. 52

Hacib **Zekeriya**, boy endam ve yüz bakımından devrinin en güzel olan, "Sizi şekillendirdi ve şeklinizi de güzel yaptı"⁽³¹⁵⁾ Ressamının varlık atölyesinde benzerini yapmadığı, güneşin ve ayın gözünün çehresine düştüğü zaman parlaklığın ve güzelliğini kıskanmaktan aklını kaybettiği ve "Bu insan değildir, bu ancak güzel bir melektir"⁽³¹⁶⁾ âyetini okuduğu, Şiir:

"Zaman, güzellik konusunda kullanılan her şeyi birer birer onun için kullandı.

Yanağı, toplandıkça yeniden gül veren cennet bahçesini andurmaktadır.

Perişan zülfünü rüzgâra verdiği zaman misk kokusu her tarafı almaktadır."

[79] şiirinin kendisi için söylendiği Melik **İzzeddin Keykavus**'un yanına yaklaştı. Bin canın feda olduğu o şehzâdenin yanağına korkusuzca bir öpücük kondurdu. Ondan bütün hayatının azığını, ne azığını, gençlik günlerinin dinçliğini aldı.

O durum karşısında sinirlenen melik, Sultan'ın yanına koşarak, durumu anlattı ve "Bu keşiş böyle bir edepsizlik yaptı" dedi.

Sultan, onu derhal yanına çağırdı. İçeri girince hiçbir soru sormadan **Mavrozemes** onun derhal öldürülmesini buyurdu. Onun üzerine **Hacib Zekeriya** korkudan kan ter içinde kaldı. Başındaki külahı ve yüzündeki örtüyü atıp tanıdık yüzünü ortaya çıkardı. Sultan onu hemen tanıdı. Fakat akıllı davranarak tanıdığını belli etmedi. Bir yandan Melik **Mavrozemes**'den özür dilerken, diğer yandan adamlarından (*havas*) birine Farsça, **Zekeriya**'yı istediği zaman huzuruna gelebilmesi için kapısı açılacak bir yere koymalarını buyurdu.

Saray yabancılardan boşalınca Sultan hiç vakit kaybetmeden **Zekeriya**'yı yanına çağırdı. O din adamının gelişi, ilahî bir saadet, ani gelen bir ikbal, mutluluk getiren bir müjde, hem de ne müjde, iki dünyada insanı bahtiyar edecek bir haberci.

Zekeriya içeri girer girmez, "O küstahlığı sizin huzurunuzda gelmek için yaptım" dedikten sonra açık ve güzel cümlelerle, tatlı bir dille saraya ve padişaha dualarda ve övgülerde bulundu. Onun üzerine Sultan,

(315) Kur'an-ı Kerim, 40/66

(316) Kur'an-ı Kerim, 12/31

"Kardeşim nasıl?" diye sorunca, "Onun işi büyüklüğün doruğunda ve başarının zirvesindedir. Felek onun isteği doğrultuda dönmektedir. Atının nalı, gökteki aya küpe oluyor. **Gürcü** melikini yola getirdi. Cihanın geri kalan ülkelerinin fermanı altına aldı. Yeryüzü topunu kendi bilgelik çevganının içine soktu şeklinde cevap verdi.

Bunları söylerken **Zekeriya** gülümseyince Sultan durumu kavradı. Fakat anlamazdan geldi, "Bunda gülecek ne var?" diye sorarak işin aslını ondan dinlemek istedi, onun üzerine Zekeriya, "Eğer izniniz olursa, daha yakınıza geleyim, durumu olduğu gibi size anlatayım" dedi.

Sultan'ın emri üzerine ona yaklaşarak, olayı sözlerle ve hareketlerle anlattıktan sonra, "**Yağbasan**'ın oğulları Emir **Muzaffereddin Mahmud, Zahireddin İli** ve diğer uc beyleri (*umerâ-yı uc*), efendimizin ölmüş olan devletini diriltmek için onu Mesih nefesini⁽³¹⁷⁾ üflemede, o konuda **Musa**'nın beyaz elinin (*yed-i beyza*)⁽³¹⁸⁾ kerametini göstermektedirler. Ülkenin önde gelenleri (*serverân-ı memleket*) ve saltanat ordusunun komutanları (*ser-leşkerân-ı saltanat*) onlarla iş ve görüş birliği içine girdiler. İşte **[80]** onların siz cihan padişahımızı davet eden senetleri ve yemin mektupları (*hathâ ve sevgend-nâmehâ*) diyerek Sultan'a **Yahya** ⁽³¹⁹⁾ gibi "*Kitaba kuvvetle sarıl*"⁽³²⁰⁾ rütbesini vererek bütün mektupları onun önüne koydu.

Sultan mektupları ve ahidnâmeleri okuyunca her ne kadar kalbi kardeşinin ettiği zulümlerden incinmiş ve onun yüzünden büyük sıkıntılar çekmiş olsa da gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Onun ölmesine hayatının sönmesine acıyıp üzüldü. Ve sonra, "Her ne kadar o padişah - *Allah rahmet eylesin*- padişahlık uğruna acıma duygularını kaybetmiş, dünya nimetleri uğruna doğruluk, dürüstlük yolundan sapmış, kardeşlik bağlarını koparıp sevgi binasını yıkmış olsa da onun heybeti ve korkusu, zamanın fitne **Yecüc**'ü⁽³²¹⁾ önünde bir duvar, ay, yıl **Deccal**'inin ⁽³²²⁾ önünde bir engel, isyan şeytanının ve nankörlüğün önünde **İsken-**

(317) Hz. İsa'nın nefesinin ölüleri dirilttiği söylenir.

(318) Beyaz el manasına gelen Musa peygamberin eli. Onun iki mucizesinden biri sayılır. Elini cebine sokup çıkardığı zaman ondan bir nur doğardı ve onunla istediği mucizeyi gerçekleştirirdi.

(319) Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde (Bak. 3/39; 6/85; 19/7, 14;21/90) Peygamber olarak anılır.

(320) Kur'an-ı Kerim, 19/ 13

(321) Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta adı geçen iki kavmin adıdır. Kur'an-ı Kerim'de bunlar fesat çıkaran kavimlerdir ve Zülkarnin (İskender) onların komşularına saldırılarını önlemek için bir sed yaptırmıştır.

(322) Ahir zamanda ortaya çıkıp insanları baştan çıkaracağına inanılan kimse.

der seddi⁽³²³⁾ idi. Melik'in⁽³²⁴⁾ haşmetine, Hz.Ömer'in⁽³²⁵⁾ heybetine sahipti" dedi.

Sonra Melik **Mavrozemes**'i çağırarak durumu ona anlattı. Üç gün matem şartlarını yerine getirdikten sonra dördüncü gün **Mavrozemes**'e "Atalarımın miras kalmış olan ülkeme dönmeye karar verdim" deyince **Mavrozemes**, "Eğer siz padişah gitmeye kesin kararlıysanız, ben az çok, büyük küçük, değerli değersiz, konuşan konuşmayan neyim varsa sizin emrinize veririm. Divan naiblerine (*nüvvab-ı divan*) emir verin de hepsi yolculuk için gerekli olan şeyleri yanlarına alsınlar. Bendeniz de işleri yoluna koyduktan sonra sizin kutlu rikabınız yanında yerimi alırım" dedi.

Mavrozemes, daha önce Sultan'la evlendirmek için kızını Sultan'a getirmiş, oğluna da onun yanında görev vermişti. Sultan, **Mavrozemes**'in bütün yakınlarıyla adamlarına güzel vaadlerde bulundu ve onları ümitlendirdi. İmkânı ölçüsünde onlara armağanlar vererek yola düştü.

İznik'e varınca **Vasilyüs**,⁽³²⁶⁾ Sultan'ın ülkeden çıkışını engelledi. "Ben Sultan **Rükneddin**'in oğluyla ağır yeminler ederek anlaşma yaptım. Anlaşma metninde öyle sözler var ki, hiçbir yorum onları değiştirmeye veya çığnemeye yetmez. Onun için şimdi ben, senin ülkemin topraklarından çıkıp da o Melik'e saldırmana ve onun hayatına zarar vermene izin veremem" dedi.

Bu konuda birkaç gün konuşup tartıştılar. Aralarında elçiler ve arabacılar [81] gidip geldi. Sonunda **Selçukluların, Rum** ülkesinden aldıkları **Honas, Lâdik (Denizli)** ve **Konya** sınırına kadar diğer kaleleri ve vilayetleri Vasilyüs'ün naiblerine teslim etmesi, o iş gerçekleşinceye kadar Sultan'ın oğullarının **Hacib Zekeriya** ile birlikte **Vasilyüs**'ün yanında rehlin kalması, Sultan'ın gidip saltanat tahtına oturduğu zaman anılan yerleri **Vasilyüs**'e verdikten sonra Sultan'ın oğullarının o diyardan ayrılmasına izin verilmesi konusunda anlaşmaya vardılar. Bu karar üzerine Sultan **Mavrozemes**'in yakınlarının eşliğinde sınır (*uc*) bölgesine kadar gitti.

(323) Bak. not. 321

(324) On ikinci imam.

(325) Hz. Ömer (13-23/634-644).

(326) Theodore Laskaris (1204-1222)

Aradan birkaç gün geçince Hacib **Zekeriya, Vasilyüs**'ün yanına gelerek, "Siz, padişahımız bilirsiniz ki, melikler nâzık ve hassas kimselerdir. Bu yüzden çabuk sıkılıp rahatsız olurlar. Devamlı evde kalmaktan üzüлüp hasta olmaları mümkündür. Eğer onlara o yüzden bir zarar gelirse, siz de ondan zarar görürsünüz" dedi.

Onun üzerine **Vasilyüs**, o günden sonra onların sabahtan öğlene adar ata binmelerine, çevredeki bahçelerde, **İznik**'in güzel yerlerinde do-laşmalarına izin vererek, yakınlarından (havas) birkaç kişiyi de onların yanına kattı.

Ertesi gün gezmeye çıktıkları zaman Hacib **Zekeriya, Vasilyüs**'ün yanlarında görevlendirdiği yakınlarına (havas) türlü iltifatlarda bulunarak onları bağış ve vaadlerle ümitlendirip kendi tarafına çekmeye çalıştı. Onlara topraklar (ikta), kıymetli **Rum** kumaşları vaad ettikten sonra İslam padişahlarının hediye ve bağış konusunda ne kadar cömert olduklarını hatırlattı. Sonunda onların vatanlarından, yerlerinden yurtlarından ayrılma isteğini kafalarının derinliklerine yerleştirdi.

Yanlarında görevli olanların başı durumunda olan **Vasilyüs**'ün yakınlarında biri, **Zekeriya** ile yalnız kalma fırsatından yararlanarak, "Niçin padişahın çocuklarını bu tutsaklık bağından kurtarmıyorsun? Onlar ne zamana kadar ayrılık acısını çekecekler? " diye sorunca **Zekeriya**, "Böyle bir şeyi değil söylemek, düşünmemek de gerekir. Sultan, oğullarını **Lâdik, Honas** ve başka kaleleri vermek şartıyla burda rehin bıraktı ve bu konuda anlaşma yaptı. Her ne şekilde olursa olsun ahde vefasızlık etmek verilen sözü tutmamak iyi bir şey değildir.[82] Öyle yapan biri onun utancından ve arından nasıl kurtulabilir" dedi.

Onun üzerine **Rum**, "Bu söylediklerinin hepsi, akıllı kimselerin yanında dağda veya ovada esip geçen bir rüzgâr gibidir. Onun mantık pazarında bir değeri yoktur. Onlar, tecrübeli kimselerin terazisinde hiçbir ağırlık teşkil etmez. **Vasilyüs** tarafından sizin ve şehzâdelerin yanında görevlendirilmiş olan bu topluluk, hem benim yakınlarım hem de sırdaşlarımdır. Ben onları yanıma çağırır, güzel sözlerle onları ikna etmeye çalışırım. Onların sağ salım melikleri Sultan'a ulaştırmalarını sağlarım. Böylece onun vrmeyi vaad ettiği topraklar ve kaleler onun elinde kalır. Bu iki hizmet ve bu iki görev yüzünden bizi o ülkede şerefendirir" dedi.

Fakat **Zekeriya**, onun kendisini hile ve aldatma tuzağına çektiğini ağzından laf alıp gerçek niyetini öğrenmek, onarı hizmet ettiği kimseye ulaştırmak istediğini sanarak, onun sözlerine önem vermez ve kulak as-

maz göründü. Rum, İncil ve haç getirip onun üzerine ağır bir yemin edince onun konuştuklarının doğru, sözlerinin samimi, davranışlarının sahtelikten ve iki yüzlülükten uzak olduğunu anladı, "Eğer adamlarının hepsi burda İncil ve haç üzerine yemin ederlerse, o zaman sana güvenirim" dedi.

O söz üzerine Rum onların herbiriyle ayrı ayrı görüştü. Onların ne düşündüklerini öğrenmeye çalıştı. Bu konuyu üstü kapalı olarak onlara anlatmaya başladı. İkna edebileceği kimselere güzel sözlerle durumu izaha çalıştı. Sonunda herkesi kendi görüşünün ve düşüncesinin doğruluğu etrafında birleştirdi. Onların hepsi onun yoluna girerek, "Beraberlikte tarak dişleri, sevgide tek bir nefes gibi oldular."

Derken bir gün öğlen namazı sırasında şehzâdeler atlarına binip, yıldızların parlaklığını [83] kışkıandıran, rüzgârının cennetin bağrına mutluluk taşıdığı, Şiir (Arapça):

"Orda ceylanlar ve geyikler beraber yaşarlar. Yavruları kaldıkları yerde hayatın tadını çıkarırlar"

şeklinde tasvir edilen bir av yerine hareket ettiler. Nerde bir av görsele onu yere indirdiler. Şiir:

"Onların yanında bir orman vardı ve orda avlanmaktan korku duyulurdu."

Tesadüfen o ormanda saldırısı aslana, hilesi tilkiye, çevikliği kurda, yapısı deve, yırtıcılığı timsaha benzeyen bir yaban domuzuna rastladılar. Üzerine saldırınca yaban domuzu **Rum** ülkesine doğru kaçmaya başladı. Kendine canını yok olmaktan kurtaracak bir sığınak aramaya koyuldu. Şehzâdeler, "Vallahi bu fal, gerçek ve iyi bir fal. Doğru bir vakitte ortaya çıktı. Amacımıza ulaşmamız için derhal harekete geçmemiz gerekir. Çünkü kurtuluş belirtileri, özgürlük alametleri ve bağımsızlık kokuları kendini göstermeye başladı" dediler. Şiir:

"Bugün cihan istediğimiz şekli aldı. Dönen felek bizim emrimize girdi."

Allah'tan ülkenin menşuru, kimseye borçlu olmadan bizim adımıza çıktı." Hiç vakit kaymetmeden hızlı koşan atları ve rüzgârı geçen binekleriyle dağları ve ovaları aştılar. "Hayyal-el-Felah" sabahına kadar yol aldılar. Gecenin karanlığı, ışıktan elbisesini giyip, ufuklarda sabahın beyaz pırıltıları görülmeye başladığı ve Şiir (Arapça):

"Öd ağacından alevin fişkırması ve siyah saçlardan ak saçların çıkması"

gibi ortalığın ağırdığı vakti İslâm ülkesinin sınırına vardılar. Putlara tapanları yasta bırakıp, üstün gayretlerini ve yararlı çabalarının yüzünü, Şiir (Arapça):

"Sabah vaktinde dışarı çıkmaktan hoşlanırlar, uyku sersemliğini o şekilde üzerlerinden atarlar"

aynasında seyrettiler.

Sultan o sırada henüz **Konya**'ya varmamıştı. Uc'un işlerini yoluna koymak, eksiklerini gidermek, oradaki beylerle görüşerek düşüncelerini almakla meşguldü. Hacib **Zekeriya** derhal ona adamlar göndererek ondan söz verdiği kaleleri ve toprakları teslim etmemesini, o meselenin hallolduğunu, düşmanlarının ümit şişesinin ümitsizlik taşıyla kırıldığını, [84] şehzâdelerin emniyet ve güven içinde, bulutlardan yıldızların, tomurcuklardan güllerin, karanlıktan ışığın çıktığı gibi düşman topraklarından çıktığını, dost ülkeye geldiğini bildirdi.

Sultan bu haberi duyunca sevinçten göklere çıktı. Kûlahını havaya attı. Müjde bayrağının direğini, göklerin en yüksek tepesine dikti. Ve kendi kendine "Yüce Allah'a hamdolsun. İkbâl ve mutluluk belirtileri görülmeye başladı. Şansım, talihim açıldı. Tasarımlarım gerçekleşti" dedi.

Böylece talihine kavuşmuş, şansızlığı yenmiş ve amaçladığı hedefe ulaşmış olan Sultan, Şiir:

"Şansı yardımcısı, bahtı açık olan kimse, dünya durdukça her işinde başarılı olur.

O kimse kutsal ruhtan güç ve ilahî kaynaktan ilham alır. İsteddiği her şey gerçekleşir.

Ne düşünürse, kader onu yerine getirir, ne hedeflerse, şans onun yolunu açar."

sözünün tarif ettiği kimse oldu. Büyük bir sevinçle Uc'un işlerini yoluna koydu. Beylerden (*ümerâ*) ve komutanlardan (*server*) hepsinin iltifat ve bağışlarıyla menmun ederek yönünü Konya'ya çevirdi.

18- SULTAN GİYASEDDİN KEYHÜSREV B.KILIÇ ARSLAN'IN KONYA'YI KUŞATMASI

Konya halkı Sultan'ın gelişini haber alınca Sultan **Rükneddin**'e duydukları vefa ve oğlu **İzzeddin Kılıç Arslan**'a besledikleri sevgi yüzünden ona engel olmaya karar verdiler. Savaş düzenine girdiler, vuruşma ve savunma silahlarını hazırlayarak, "Biz Sultan **Rükneddin**'e oğlunun velihtliğini taniyacağımız konusunda söz verdik. Anlaşma ve söz-

leşmentizi sağlam yemünlere dayandırdık. Padîşahı bizî anlayışla karşıla-
sın. Biz ahdlımtız vefasızlık etmeyecek, kendimizi bağladığımız o anlaş-
manın düğümünü çözmeceğiz" dediler.

Fakat kıbr şeytanı Sultan'ın cezalandırma isteğini kamçladı. Ona
ıylık ve hoşgörü dizginin kaybettirdi. Verdiği emir üzerine onların bü-
tün ağaçlarını zarar keseri, yıldırma baltası ve kahır dahrası ile kestiler.
[85] Şehrin yakınında ve çevresinde bulunan evlerini barklarını, cefa
balyozu, intikam külüngü ve kin kazması ile yerle bir ettiler. Şehirde
bulunan mamur yerleri ateşe verdiler. Uzun yıllar boyunca biriktirdikle-
rini ve yaptıklarını yok ettiler. Yine de **Konya** halkının akıllarının ucun-
dan himaye, savunma ve bağlılık duygularından hiçbir şey kaybolmadı.
Onun üzerine Sultan **Kılıç Arslan**, "Ben, amcamın öc almak, adamları-
mı ve mallarımı ele geçirmek için harekete geçtiğini biliyorum. Onu ger-
çekleştirmek için her yola başvuracağımı sanıyorum. O halde ailenizin
hayatını boş yere tehlikeye atmayın. Durumunuzu kurtarmak için ge-
reklili olan şeyleri en iyi şekilde yapmaya bakın. Eğer canım bağışlanırsa,
bu benim için bulunmaz bir nimet ve elde edilmez bir ganimet olur" de-
di.

Onun bu fermanına uydular. Sultan'a haber göndererek, "Kardeşin
Merhum Sultan **Rükneddin, Konya**'yı kuşattığı zaman ondan dilediği-
miz şefaath kabul yüzü görmedi. O, istek ve arzularımızı dikkate almadı.
Onun üzerine biz, siz padişahımızın şerefli zatını korumak, temiz nefsi-
ni ve asil varlığını himâye etmek, atalarından ve dedelerinden miras kal-
mış olan tahtına kavuşmak için "Yayılmış pervaneler gibi olurlar"⁽³²⁷⁾
âyetinin buyurduğu hale düştük.

Sizin durumunuzu kurtarmak için savaşma ve savunma silahlarını
kuşandık. Sonunda kardeşinizin eziyetlerinden ve zulümlerinden kurtu-
lularak eşyanız, malınız, adamlarınız, çocuklarınız ve yakın adamlarınızla
(*rical*) birlikte sağ salim burdan ayrıldınız. Sizin uğurlu olarak buraya
döndüğünüz zaman, bizim siz yeryüzü padişahının engin adaletinden ve
sınırsız şefkatinden beklediğimiz bu değildi. Kadife ipliğine yün, **Bedah-
şan**⁽³²⁸⁾ lâlîne yeşim taşı olarak bakmamak gerekir. O zaman gösterdiği-
niz onca tevazu ve alçak gönüllülük nerde, şimdi bu öfke ve hiddetiniz
nerde? Şimdi de o eski kararlı halinizi gösterseydiniz, biz her zaman
yaptığımız gibi savunma işinde ciddi davranır, kötü niyetlilere hiçbir za-
man şehrin çevresine yaklaşma izni vermezdik" dediler.

(327) Kur'an-ı Kerim, 101/4

(328) Doğu Türkistan'da lâlleri ile ünlü bir şehir.

O sözler üzerine Sultan, "O günlerde bahtım açık değildi. Zaman, bize tuzak kurmuş, uğursuzluğu ve perişanlığı halimizin sermayesi yapmıştı. Şiir:

[86] "Ateşi söndüren su, benim su içtiğim yerde ateşin işini görmekte. Durgun toprak benim oturduğum yerde fırtınaya dönüşmekte"

Sözü, benim halim için söylenmişti. Düşünce sedefinden ve fikir kutusundan çıkardığım tedbir okunu, şüphe yayına koyarak düşmanlarımı uzaklaştırma hedefine attığım zaman kesin olarak biliyordum ki, ondan umutsuzluk ve başarısızlıktan başka elime bir şey geçmeyecekti. Ömrümün varlığını boşuna ziyan etmekten ve harcamaktan başka bir kazancım olmayacaktı. İş, hüsrana ve kayıpla kapanıyordu. Siz, o zaman nimetin hakkına riayet, devletin temellerini koruma ve saltanatın kutsallığına saygı gösterme konusunda vatandaşlık görevini yerine getirdiniz. Zamanın kötülüklerinden ve feleğin zulümlerinden kalkan vefasızlık tozunun bizim halimizin yüzüne konmasına, kötü niyetlilerin ve düşmanların gözlerinin üzerimize ve sarayımıza düşmesine izin vermediniz. Bu cefanın o vefayla, bu zulmün o sevgiyle, bu kötülüğün o iyilikle hiçbir ilgisi yoktur. İyi huyumuzun ve beğenilen geleneğimizin hilafına bizim tarafımızdan size gösterilen sertlik, sizi hayal kırıklığına, ümitsizliğe ve kötülüğe sevk etmesin" dedi.

Konya eşrafı (a'yan) ona gönderdikleri cevapta, "Biz bu devletin nimetlerine borçlu, bu saltanatın bağışlarının kölesiyiz. Biz, ümitsizlik rüzgârının, efendimizin çocuklarının bayrağı, namus ve şeref sancağı üzerinde dolaştığını fark edemedik. Biz her ne kadar, önceki sultanların -Allah onlardan razı olsun- hizmetinde yakınlık ve saygı gördük, onların kutlu gölgesinde olayların afetinden ve günlerin kötülüğünden huzurlu ve rahat olduysak, hayat suyumuzun berrak pınarı bulanmamışsa ve her birimiz durumumuza göre babaya, kardeşe veya oğula karşı sorumlu "Ağırlanacakları bir cennette bulunurlar"⁽³²⁹⁾ mutluluk bahçesinde gezinir idiysek de, size katılma konusunda ihmal ve kusurlu davrandık. Elimizi boş işlere attık, başımızı edepsizlik yakasından dışarı çıkardık. Çünkü cihan padişahı, her durumda kendi yeğenine karşı bizden daha şefkatli ve merhametlidir. "Anne ile dadının bir olmasını, dayının amcanın yerini tutmasını, düşmanın dost gibi davranmasını, vezirin doğru bildiklerini padişah gibi çekinmeden açıklamasını [87] Allah kabul etmez. "O şehzâde hakkında gösterdiğimiz saygı ve sevgi akıllı kimseler tarafından garip karşılanacak bir şey değildir." Şiir:

"Şairliğin sınırının nereye kadar olduğu nasıl bilinebilir?"

(329) Kur'an-ı Kerim, 30/15

Eğer memleket tahtını teslim konusunda zorluklar çıkarmışsak, bu iki tarafın iyiliği ve selameti içindir. Biz kullarınızın sizden isteğimiz ve dileğimiz odur ki, siz padişahımız yeğenimize, babanızın meliklere davrandığı gibi davranın. Onları, selamete eş ve mutluluğa arkadaş yaparak izzet ve ikramla huzurunuzdan gönderin. Hizmetinizde terbiye kurallarının dışına çıkmış olanların soruşturmalarını yaptıktan sonra kınama ve azarlama kılıcıyla hizaya getirin. Ya da daha büyük ceza vererek onların kökünü kazıyın. "Kim ortaya bir iyilik koyarsa, ona on katı verilir"⁽³³⁰⁾ sözünden nasibini almayanlara, "Kötülük yapan onun kadar cezalanır"⁽³³¹⁾ hükmünün hedefi olur. Sarayın görevlileri (*mülazıman-ı bârgâh*) ve huzurun önde gelenleri size karşı en doğru yolu tutarlar. Siz de onlara "Onun kat kat karşılığını" verirsiniz. "Dostuma hakettiği şekilde davrandım, iyiye iyi, kötüye kötü" yolunu tutarsınız. Sonra şehzâdeye işlerinin yoluna girmesi ve masraflarının karşılanması için ülkenizden bir bölge verirsiniz. Eğer siz padişahımızın acıma duygusu, şefkati ve sevgisi, şehzâdeden tarafa olur, onu açığa vurursa, biz onu alır sizin yanınıza getirir, elinizi öpme şerefine kavuştururuz. Böylece o sonsuz bir mutluluk kazanmış olur, Şiir:

"Açık bir talihle büyüklük onun yanını yaklaşıır"

huzuruna kavuşur" dediler.

Bu haber Sultan'ın hoşuna gitti. Onu menmuniyet ve övgüyle karşıladı. Sultan **Rükneddin**'in melikliği sırasında bulunduğu **Tokat** vilayetini ona verdi. Bu konuda menşur yazıldı. Daha sonra beylere (*ümera*), ileri gelenlere (*erkân*) ve seçkin kimselere (*mütemeyyiz*) iktalar tayin etti. Bu konudaki fermanlarını yakınlarından (*havas*) meydana gelen birkaç elçiyle şehre gönderdi.

Konya'nın ileri gelenleri (*ayan*) ve itibarlı kişileri (*muteberân*) ahidleri ve menşurları okuduktan ve şefaahat haberini elçilerden dinledikten sonra, şehzâdenin durumunun dizginini, kader yöneticisinin eline bırakarak onu gamsız ve tasasız amcasının yanına gönderiler.

Yeğeninini geldiğini Sultan'a [88] haber verdikleri zaman o, Melik **İzzeddin** ile Melik **Alaaddin**'i onu karşılamaya gönderdi. O karşılamada ona izzet ve ikramda bulunmalarını söyledi.

Meliklerle birlikte Sultan'ın huzuruna varan Sultan **Rükneddin**'in oğlu, amcasının yüzünü görünce yeri öptü. Eli göğsünde ayakta dur-

(330) Kur'an-ı Kerim, 6/161

(331) Kur'an-ı Kerim, 40/43

mak istedi. Fakat Sultan onu bırakmadı. Yanına çağırarak yanağından öpüp dizine oturttu. Gönlünü alarak düşünce arsasından korkuyu ve endişeyi dışarı attı. Ona kemer, külah, altın saplı kılıç, at, katır gibi şahane hediyeler verdi. Ülke ve saltanat işlerini yoluna koyup, her tarafta güvenliği sağlayıncaya kadar **Gavele**⁽³³²⁾ kalesinde oturmasını, ondan sonra mutlu bir şekilde **Tokat**'a (mahruse-i Tokat) gitmesini buyurdu.

19- SULTAN GIYASEDDİN KEYHÜSREV BİN KILIÇ ARSLAN'IN KONYA'YA GİREREK SALTANAT TAHTINA OTURMASI

Şiir:

"Seher vakti padişah uykudan uyanıp toprak, güneşin ışığına öpücük verince

Padişahın dergahından feleğin kulağını patlatırcasına gürültü patırtı yükseldi.

Davul zafer sesini çıkarmaya; fetih, padişahın dergâhının toprağını öpmeye başladı.

Gölgesi dünyaya sığınak olan padişahın siyah şemsiyesi (çetr-i siyah) dikildi.

Yaradan'ın verdiği güçle cihan hâkimi padişahlık dergâhının önünden atna bindi."

Çavuşların tellal sesinden, çalgıcıların sazından ve zurnanın gürlemesinden zamana zelzele, mekana velvele düştü. **Cebrail** (Ruhü'l-emin), yüce divanın mensuplarıyla birlikte tabakları kıymetli mücevherlerle mutlulukla doldurur gibi doldurarak Sultan'ın devletinin mensuplarının, askerlerinin ve taraftarlarının üzerine saçtı. Bir saat yaşamının *"Bin aydan hayırlı"* ⁽³³³⁾ olduğu Konya'ya ve diğer beldelere, Şiir:

[89] *"Sanki cennet bahçesini kiskandırıyor. Sanki İrem bağı, onun güzelliğinden utanarak yüzüne perde çekmiş.*

Sanki Mısır şehri, ona saygı ve sevgi göstermek için Nil nehrinden onun toprağından üzerine elbise yapmış.

(332) Konya yakınlarında bir kale.

(333) Kur'an-ı Kerim. 97/3

Nergis gözlü, gül yanaklı güzellerinin çokluğundan **Farhar**⁽³³⁴⁾ ve **Hallah**⁽³³⁵⁾ şaşkınlık içinde kalmış.

İnsanları baştan çıkaran güzellerin şeker dudakları, zülüfleri ve benleriyle gönüleri avlayıp tuzağa düşürmektedir."

gelmiş olan gökyüzü gibi coşan ordular (cuyuş), yağmur daneleri gibi sayılamayacak kadar çok askerler (haşem) ve yıldızlar gibi parlayan kâfilelerle (mevâkib), Şiir (Arapça):

"Demirden oluşan o ordu, zamana çarpsa onun günlerini ve gecelerini durdururdu.

Onların arasından padişah geçtiği zaman bütün gözler o uğurlu padişaha çevrilirdi." Şiir:

"Onun askerinin kaldırdığı toz, şeytanın yolunu kesmiş. Onun heybetinin korkusu, taşlanmış devi bitkin bırakmış.

Kader, onun büyüklüğünden şeriatin durumunu güçlendirmiş. Kaza, onun haşmetinden şirk işini aksatmış."

gelen padişah, amacına ulaşmış, muradına ermiş olarak Allah'ın izniyle ayağını yer rikabından kaldırıp atalarından miras kalmış olan tahta oturdu. Gaipten ses verenler, Şiir:

"Bugün saltanat tahtının başı büyümüştür. Çünkü gazi padişahın gölgesi onun üzerine düşmüştür.

Yıldızların padişahı onun için, 'Padişahlık yapmada ortağa ihtiyacı yok' demektedir" sesini **Feridun**⁽³³⁶⁾ haşmetine sahip olan padişahın kulağına ulaştırdılar. Talih şefaathisi, ülke karşısında; saadet getiricisi, saltanat önünde özür dilemek için ağzını açarak tatlı bir dil ve yumuşak bir sesle, Şiir (Arapça):

"Gördüğün gibi taht, davet edilmeden ayağına geldi. O seni sevdiği için halinden çok menmun.

Çünkü herkes seni sevmekte. Çünkü sen **Kays**⁽³³⁷⁾ onlar **Lubne**⁽³³⁸⁾ gibiler.

(334) Mabed manasına gelen bu kelime birçok yere ad olmuştur. Bunların en tanınmışları Tibet'teki Farhar'dır.

(335) Veya Karluk. Halkı güzelliğiyle tanınmış olan Karluk Türklerinin oturduğu Türkistan'da bir şehir.

(336) Bak. not. 75

(337) İbn Sa'd ibn İbade. İslamiyetin ilk yıllarında Mekke'de yaşamış olan Arap büyüğü (ölm. 60/680).

(338) Hakkında bilgi bulunamadı.

Onu isteyenler, sentin onu terk ettiğini görünce yine sentin tarafına döndüler.

Sen onları reddetmekle iyi bir iş yaptın. Çünkü onları kabul edinceye kadar, ellerinden geleni yaptılar." şîirini, [90] sevinç ve mutluluk içinde sıradan ve seçkin kişilerin kulağına ulaştırdılar.

Askerin ve halkın istek ve arzuları padişahın sevgi ve hoşgörü alanına yerleşti. Din ve devlet işleri onun siyasetiyle düzene girdi. "Ey Davud, seni şüphesiz yeryüzünde hükümran kıldık, o halde insanlar arasında adalete hükmet, hevese uyma" (339) fermanına uyarak ülkenin yönetim dizginini yetenekli ve güçlü ellerine aldı. Dünyayı, **Hüsrev**'in⁽³⁴⁰⁾ fazileti ve **Kisra**'nın⁽³⁴¹⁾ adaletiyle mamur ve müreffeh yaptı. "Merhametli ve gayretli bir şekilde devletin işini yürüttü. Başarılı ve muzaffer olarak yönetime başladı." Şiir:

"Büyükük tacını başına koyunca ondan kendisiyle birlikte taç da mutlu oldu.

Yıkık olan yerleri onardı, kederi olanların kalbini kederden kurtardı."

Hazinelerinin kapılarını yiğitlik ve cömertlik anahtarlarıyla sonuna kadar açtı. Askerlerin ve hizmetçilerin ileri gelenlerinin paralarını (vü-cuh-i haşem u ayan-ı hadem) dağıttı. O arada **Mavrozomes**'in yakınlarının, akrabalarının, adamlarının herbirine de makam ve mevkilerine göre hil'atler, bağışlar ve hediyeler vererek onların gönlünü hoş etti. Bu cömertliği karşısında sonunda kalpler ona bağlılık, diller onu övme konusunda yarışa girdi. Zamanın asileri başlarını doğruluk ve itaat halkasına, ayaklarını da fermanlara uyma dairesine koydular.

Padişah, **Mavrozomes**'i arzulayıp beklediği makamdan daha yüksek bir makama getirdi. Hizmetinde ve maiyetinde gurbetin acılarını tattmış, iflas kâsesinin şarabını içmiş yakınlarını (havas) ve adamlarını türlü bağış ve hediyelerden pay sihibi yaptı. Onları uygun mevkilere getirdi. Bunların arasında **Malatya** şehrini (mahruse-i Malatya) Melik **İzzeddin Keykavus**'a, bağlı yerleriyle birlikte **Danişmend** ülkesini Melik **Aladdin Keykubad**'a bıraktı. Onların emrine verdiği naibleri (nüvvâb) ve memurları (kârdâr) oralara gönderdi. Doğu ve batı arsasında hal dilinin, Şiir:

(339) Kur'an-ı Kerim, 38/26

(340) Bak. not. 82

(341) Bak. not. 83

"Dünyada her işi düzene gırdı. Öyle ki. Çin ceylanının otağı, aslan topluluğunun ormanı oldu.

Karışıklık sadece eğlence meclisindeki çenginin zülfünde, gam ve üzüntü sadece sâkinin gözünde kaldı"

cümlelerini [91] bütün insanların kulağına ulaştırdı. Çevrede bulunan meliklere, dünya ülkelerinin sultanlarına ve diğer yöneticilere mektuplar, elçiler ve hediyeler gönderdi. Onlara ülkeye saadetin, devlete düzenin geldiğini haber verdi.

Burada Sultan'ın gurbete düştüğü sırada **Rum** ülkesinden **Şam** diyarına göçmüş olan Şeyh **Mecdeddin ishak**⁽³⁴²⁾ için yazdığı, sırları keşfeden ve düşüncelerin seçkini olan beyitleri, Sultan'ın *-Allah rahmet etsin-* yazısından alarak buraya naklediyorum. Şiir:

Allah kapıları açan ve gerçek yardım edendir.

Keyhüsrev bin Kılıç Arslan

"Asi ve pâk kişiliğın sahibi, kadeşlik meclisinin üyelerinin tacı,

*Yakınlarının şerefi, dünyanın bir tanesi, İslâmın dayanağı, dinin büyüğü **İshak,***

Aziz ve uygun bir dost, meleklerin canı gibi herkese gerekli olan,

Mahşer gününe kadar yaşa! Makamın ve mevkiin giderek artsın!

Afetin eli sana dokunmaktan sakınsın. Fitnenin gözü senin zatından uzak kalsın.

Ey veli huylu, ey sünneti Peygamber'inkinden olan. Eğer bu süre içinde,

Zalim feleğın elinden neler çektiğimi söylersem, kalemimin ucundaki mürekkep kan olur.

O baştaki insanlar topluluğunun bize nasıl hayatı haram ettiğini gördün.

Padişahlığı zulümle elimizden aldı. Merhametsiz birinin eline verdi.

*Ben **Cem**⁽³⁴³⁾ gibi kalbim üzüntüyle dolu olarak dünyada oraya buraya savruldu.*

(342) Bar. not. 167

(343) Bank. not. 115

Bazen **Şam**'da, bazen **Ermen**'de bazen dağlarda bazen ovalarda yer tuttum.

Bazen timsah gibi denize, bazen kaplan gibi sahraya girdim.

Bazen **İstanbul**'da, bazen **Leşker**'de,⁽³⁴⁴⁾ bazen **Magrib**'de⁽³⁴⁵⁾ bazen **Berber**'de⁽³⁴⁶⁾ kaldım.

Bir süre, iki renkli dünya yüzünden benim işim, at üzerinde elimde kılıç **Frenklerle** savaşmak oldu.

Savaşlar görüp harpler ettim. Darbeler indirip yaralar aldım.

[92] Bazen de kötü tabiatlı dostlarının peşinden gam ve pişmanlık yemeğini tattım.

Dostlarım kanadı kırık bir şahin gibi benim gibi dünyanın her yerine dağıldılar.

Hakk'ın lütfü tekrar bana cemalini gösterip, dönen felek de vefada bulununca

İyi rüyalar görmeye başladım. Onun etkisini rüyamda görüyordum.

Alaman⁽³⁴⁷⁾ tarafına yöneldiğim zaman orda bir müjdecî imdada yetti.

Hasımın öldüğünü ve ülkenin karıştığını haber vererek, 'Ülke sana yüzünü gösterdi, neşelen' dedi.

Ülkenin büyüklerinin mektuplarını ve eşrafın seçkinlerinin haberini getirerek,

Dedi ki: Biz hepimiz senin destekçileriniz. Ey kurtarıcı! Bil ki biz senin adamlarınız.

Hepimiz kurtuluş ayetini okuyoruz. Gözlerimiz yolda seni bekliyoruz.

Her an ilham yolundan bir haberci beklerken o, 'Acele et, ayaklarını hareket ettir' dedi.

Deniz sahiline geri döndüm. Orda denizden ve yüzmekten nasıl korktum.

(344) Yani İznik'te.

(345) Kuzey-Batı Afrika.

(346) Mısır'ın batısından itibaren Kuzey Afrika'da oturanlara denir.

(347) Haçlı seferleriyle Anadolu'da gelmiş olan Almanlar olmalı.

Deniz hikâyesini kısa kestiyorum. Benim gördüğümü sen hatırla görme.

*Kendi isteğimle **Borgulu**⁽³⁴⁸⁾ tarafına geldim. Orada kanadı rüzgârda olan bir ülke buldum.*

Orda birkaç fesat kin peşinde koşmuş, zulüm atına ceza eyerini atmış.

Halk onların eziyetinin üzüntüsünde. Kimse gülen yüz görmemiş.

Tanrı, koruyucum, destekçim ve yardımcım olunca onlar saldırılarım karşısında dağıldılar.

Sonunda bahtımız açıldı, ülke baştan başa kurtuluşa erdi.

Ülke bizim ve sizin emrinizin altındadır. Dünyada bizim adımız ve sizin arzunuz hâkimdir.

Bizim davamızın üstünlüğünden dostlarımız, düşmanlarımız hepsi etrafımıza toplandı.

Haberin olsun, senin yerin artık burası. Başında çamur da olsa onu burda yıka."

"Allah'ın izniyle bu yazı bana aittir. Allah bize yeter, O, en iyi vekildir.

[93] Bu şekilde o kutlu insanı ülkeye davet etti.

Bu güzel sözleri duyan insanların seçkini, dindarların önde geleni ve şerefli kimselerin örnek aldığı kimse olan **Mecdeddin**'in mutluluk ve sevinç sabahı, emniyet ve huzur ışığına aydınlandı. Sultan'ın mübarek yüzünü görmek için acele olarak yola çıktı. En kısa zamanda menziline varmak istedi.

Mecdeddin, şahlar şahının yüzünü görünce aziz ve şerefli hatırını huzur ve güven kapladı. Ona her zaman okuduğu duaları ve övgüleri artırdı. Onu karşılamaya çıkan Sultan'ın o büyük Şeyhin yüzünü görmekten sevinçli ve mutluluğu arttı. Ona izzet ve ikramda aşırıya kaçtı. Şiir (Arapça):

"Sevdiğim ben, ben sevdiğimim. İkimiz bir bedende iki ruh gibiyiz." menziline ulaşmış olan o iki insanın birbirine kavuşmuş olması, birbiriyle konuşma fırsatı buluşu ve birbiriyle olan samimi bağları ikisinde de güven ve huzur meydana getirdi. Kavuşmanın verdiği büyük hazdan ayrılık acısını unutkanlık kutusuna koydular. Felâketleri kırmak, mutlulukları çağırarak meşgul oldular.

(348) Yani Uluborlu.

Aradan bir süre geçince Sultan, onun varlığının uğuru ve kalıcı olan faydası, Melik **İzzeddin**'e dokunsun, iki cihanın mutluluğuna sebep olacak şeyleri ve hiç kaybedilmeyecek huzuru ona sağlasın diye onu Melik **İzzeddin**'in refakatinde **Malatya**'ya yolladı. Yanına seçkinlerin, ileri gelenlerin, alimlerin, *ayanın* ve komutanların büyüklerinden bir kısmını katarak Melik Alaadin'i de **Tokat**'a gönderdi. Kendisi devletin ve ülkenin işlerini yoluna koymak, adaletin ve yönetimin temellerini güçlendirmekle meşgul oldu. Meseleleri hallederek herkes arasında saygınlık kazandı. Onun padişahlığı günlerinde şeriatin ve hakikatin namusu saygınlığının zirvesine, büyük tutulmanın doruğuna ulaştı.

Sultan, padişahlık günlerinde her gün toplantı salonunda (*soffe-i bâr*) ülke tahtına oturur, davacıların davasını dinleyip öğrenir, kadıların ve imamların huzurunda davayı sonuçlandırıp hüküm verirdi.

Onun zamanından Sultan **Alaaddin** zamanının⁽³⁴⁹⁾ ortalarına kadar Rum padişahlarının,⁽³⁵⁰⁾ yaptığı şeydu: Pazartesi ve perşembe günleri kesin olarak oruçlu olunurdu. Padişahlar bizzat adliyede (*dâdgâh*) hazır bulunurlar, mazlumların haklarını verirlerdi. Şer'i davalar **[94]** (*kazaya-yi şer'i*) kadıya havale edilirdi. Alış veriş (*muamele*) davalarını, devlete ait (*divanı*) ve örfi davaları, divan sahipleri (*ashab-i divan*) sonuçlandırırđı. Hiçbir şekilde güçlü zayıf, zengin fakir arasında fark gözetilmezdi.

Sultan yılda bir defa şer'i mahkemede (*mahkeme-i şer'i*), kendisinden davacı olan birisi (*müddei*) ile kadının önünde soruşturma yerinde (*mevkıf-i sual u cevab*) ayakta dururdu. O davada kadının buyurduğu her şey, şer'i kanunlara dayanır ve hemen uygulanırdı. Hiçbir şekilde ondan şaşılmaz veya müsamaha edilmezdi. Şeriat hükümlerinin kutsallığı göz önünde tutularak, hiçbir şekilde Sultan'a iltimas edilmez, o davalı huzurunda üstün tutulmazdı. Mahkeme bitince Sultan, saltanat sarayına geri dönerdi. O günkü görevi dolayısıyla kadıya kıymetli bir hil'at (*teşrif*) ve sıkı bağlanmış bir katır (*ester-i teng beste*) vermek adettendi.

Savaşların durumu yeri geldiği zaman anlatılacağı gibi Alaaddin - *Allah rahmet eylesin*- Gazi Sultan **Celâleddin Harezşah**'i⁽³⁵¹⁾ **Erzincan**'ın bölgelerinden **Yassıçemen** düzlüğünde (sahra) ve Melik **Kâmil**'i⁽³⁵²⁾ -*Allah onlara rahmet etsin*- **Elbistan** sınırındaki **Akça Derbend**'de bozguna uğrattıktan sonra ülkenin işleri çoğaldı. Akın akın çevreden elçiler, her taraftan haberciler gelince ülke işlerinde yığılmalar oldu. O za-

(349) Yani 1230 yılına kadar.

(350) Yani Anadolu Selçuklu padişahlarının.

(351) Bak. not. 93

(352) Eyyubi padişahı.

man o kural terk edildi, o gelenek ortadan kalktı. Adalet işlerinin tamamı, devlet beylerine (*ümerâ-yı devlet*) ve saltanat büyüklerine (*erkân-ı saltanat*) havale edildi.

Biz şimdi tekrar kaldığımız yere dönelim:

Sultan **Gıyaseddin, Konya**'ya gelip saltanat tahtına oturduğu sırada kimsenin beğenmediği uygunsuz bir iş yaptı: Zühtü, dindarlığı, doğruluğu, dürüstlüğü ve isbetli fetvalarıyla tanınmış olan ve halkın fakih imam **Ebu'l-Leys Semarkandi**'nin⁽³⁵³⁾ yerine koyduğu Kadı **Tirmizi**'yi öldürttü. Bunun sebebi şuydu: Kadıyı kıskanan ve ona düşman olan bir topluluk, Sutan'a **Konya** halkının şehri teslim etmekte gösterdikleri isteksizliğin ve ihmalin sebebinin kadının "Sultan **Gıyaseddin**'in kâfirlere yakınlık ve dostluk gösterdiği ve onların ülkesinde şeriatin yasakladığı şeyleri yaptığı için saltanat tahtına oturamaz" şeklindeki fetvasının olduğunu söylemeleri idi. Sultan, o habere çok öfkeleni. Fermanı üzerine [95] kadıyı öldürdüler.

Kadı'nın haksız yere akıtılan kanının uğursuzluğundan 3 yıl müddetle **Konya**'da ve civarında oturanlar ettiklerinden, diktiklerinden ürün alamadılar. Vakitsiz gelen soğuk, dolu ve kar gibi afetler yüzünden çoğu kimse hayatını kaybetti. Çok geçmeden Sultan, garaz sahiplerinin söylediklerinin iftira olduğunu öğrenince onları cezalandırdıysa da yaptıklarından dolayı vicdan azabı duyup büyük bir üzüntüye kapıldı. Kadı'nın *-Allah rahmet eylesin-* haleflerinden ve çocuklarından özür diledi. İmkân ölçüsünde *ikta*'dan, mülkten vererek onların gönlünü almaya çalıştı. Sonunda o musibet ve felâket ortadan kalktı.

20-SULTAN GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN ANTALYA'NIN FETHİNE GİTMESİ

Bir gün Sultan, her zaman yaptığı gibi saltanat tahtına oturmuş yargı işlerine (*dâd-ı zalame*)⁽³⁵⁴⁾ bakıyor, adalet ve insaf yoluyla zalimlerden hak alarak onların cezalandırılmalarını buyuruyordu. O sırada tacirler topluluğundan bir grup adliyeye (*dadgâh*) gelerek elbiselerini yırtmaya, yüzlerine toprağa sürmüye başladılar ve "Ey bahtı açık olan şah! Ey yedi ülkenin hükümdarı! Biz kulların tüccarlar grubuyuz. Helal ka-

(353) Hakkında bilgi bulunamadı.

(354) Şehir halkı veya köylü, bir takım olağanüstü durum, yani harami (eşkiya) istilası ve mallarının yağması sebebiyle Büyük Divana (divan-ı buzurg) başvurarak, kendilerinin zarar ve ziyanlarının tashihini isterlerdi. Bu müracaat şekline maliye teriminde "zalame" denir ve eğer bu zarar ve ziyan araştırılmadan sabit olursa, affolunurdu. (Medhal, s. 244)

zane elde etmek, çoluk çocuğumuzun nafakasını sağlamak için *Hora san, Irak ve diğer yerleri* gezerek tehlikelere göğüs gerdik. Dünyanın çeşitli yerlerinde zorlu yolculuklar yaptık. Kendinizi tehlikeye atmaktan ve zorluklara göğüs germekten hiçbir şekilde tereddüt etmedik. Kesin olarak, Şiir:

"Çalışıp çabalamadan kimseye bir şey vermezler. Zaten kazancın yolu da ancak çalışıp çabalamaktan geçer"

ilkesine sahip çıktık. Kazanç uğruna çocuklarımızın, parmağı dudaklarında, kulağı kapıda ve gözü yolda kalmaktadır. Bir baba için çocuğunun yüzünü görmekten daha mutlu bir anı olabilir mi? Çocuklarımızın tek tesellileri bizlerden gelen mektubu okumalarıdır.

Biz **Mısır** tarafından gidip iyi bir ticaret yaparak bol miktarda kâr ve kazanç elde ettik. Ordan **İskenderiye**'ye gittik. Bir süre orda kaldık. Orda el işlerinde ve sanat konularında **Musa**'nın elinin (*yed-i beyza*) [96] yaptığını yapan **Frenklerin** ve **Magriblilerin** imal ettikleri çeşitli mallar ve eşyalar satın aldık. Onları paketleyip bir gemiye bindik. **Antalya** sahiline varınca oranın yöneticileri olan Frenk melikleri bize eziyet ettiler. Bizim sözlü veya amelî hiçbir suçumuzu görmeden, konuşandan konuşmayandan neyimiz varsa zorla elimizden aldılar. Onu yaparken hiç utanıp sıkılmadılar. Her ne kadar yalvardıysak, hiçbir etki yapmadı. Sonunda "Şu anda adil Sultan, büyük bir haşmet ve gurur içinde **Konya**'da saltanat tahtında oturmaktadır. Mazlumları korumak için adalet sofrasını yaymıştır. Onun yanına gidin, ona davanızı anlatın da asker çekip sizin derdinizin dermanını bulsun. Mallarınızı yağmadan kurtararak size geri versin" diye bizimle alay etti" dedi.

Sultan bunları duyunca, onların acıklı durumuna üzüldü. Gazap ateşi alevlenmeye başladı. Şiir:

"Her şeyin sahibi olan Allah'ın huzurunda beyaz güne ve lacivert renkli geceye yemin etti."

Sonra "Mallarınızı geri alıp onları eksiksiz ve sağlam olarak size teslim etmeden yerime oturmayacağım. Bulunamayan eşyanızı kendi hazinenemden karşılayacağım. Ben de sizin gibi gurbetin acısını çok iyi bilirim. Zalimlerin yaralayıcı okları, benim de can hedefime değmiştir. Şiir:

"Ben siz düşkünlerin halini biliyorum. Çünkü sizin başınıza gelenler benimkine de geldi."

Kalbintizden ümitsizlik gamını atın" dedikten sonra mihmandarlara. Onlara uygun yer gösterin. Onlara hizmetti kendinizde görev bilin. Çünkü saltanat bayraklar **Antalya**'ya hareket edince onlarla işimiz olacak" dedi.

Ertesi gün gezinti yerinden (*seyran*) şehre döndü. Sofra kurulup kaldırılınca askerleri çağırarak için kâtiplere (*münşî*), en kısa zamanda büyük bir kalabalık ve güçle saltanat dergahının önünde hazır olmaları, ülkenin her tarafına menşur (*pervanegî*)⁽³⁵⁵⁾ yazmalarını buyurdu. Onların üzerine tuğra basılınca (*be-tevki*)⁽³⁵⁶⁾ *resid* onu haberciler ve atlılarla yakın ülkelere uçurdular. [97] Kısa bir süre içinde güçlü bir ordu ve kalabalık bir asker saltanat dergahının önünde toplandı. Şiir:

"Sultan, etrafına toplanmış kalabalık bir orduyla ovadan hareket edip dağlar aştı."

O büyük ordudan başka Yaradan'ın yardımını ve talihin desteğini de yanına alan Sultan, küffar diyarının yolunu tuttu. Birkaç merhale ve menzil aştıktan sonra o ülkenin sınırına vardı. Onun haşmetinin fazlalığından ve gücünün büyüklüğünden gün görmüş meliklerin kalbi atmaya ve tecrübeli yöneticilerin kanı donmaya başladı. Savaş zamanı hızlı esen rüzgâr gibi tozu dumana katan, kavga ve mücadele sırasında düşman vücuduna onulmaz yaralar açan, canlarını feda etmekten hiç çekinmeyen, kendilerini tehlikenin ve ölümün kucağına atan yiğitler, **Antalya**'yı dairenin noktanın etrafını sardığı gibi çepeçevre sardılar. Saltanat fermanına uyup o şehri almak, oranın askerlerini yere sermek için, Şiir:

"Hiç korkmadan 10 güçlü mancınık'ı kartalın dahi uçamayacağı bir yere yerleştirdiler.

Talihli şahlar şahının fermanıyla arabayı göğe çıkarttılar"

Savaş aletlerini yerleştirdiler. İçten ve dıştan timsahlar gibi birbirlerinin canına kastettiler. Bir gün gibi geçen iki ay hiç ara vermeden sabahdan akşama kadar savaş ve kutşatmayla meşgul odular. O gevşek kâfirlerle savaşmaktan savaşçı yiğitler sıkıntıya düştü. Fakat kale içindekilerinin durumunda hiçbir zayıflık ve ümitsizlik meydana gelmedi. Onu fark eden Sutlan bir gün, ordunun savaşçılarının ve yiğit süva-

(355) Büyük divanda bulunan arazi defterlerinde has ve ikta yani dirlik olan timara ait tevcihatı yapan ve buna dair menşur ve beratları hazırlayan mühim bir dairenin reisine pervaneci, bu berat ve menşurlara da pervane denilmiştir. (Medhal, s. 95)

(356) Yazılan menşur ve fermanların üzerine özel surette hazırlanmış bir ağaç kalıp ile basılan tuğra veya arma.

rilerin saldırıya geçerek, gürz ve kılıç yerine ok ve yayı kullanmalarını, hiçbir **Frenk**'in kalenin şerefelerinden dışardaki askere bakmasına izin vermemelerini, savaşçı yiğitlerin gruplara ayrılmasını, gruplar halinde kale duvarlarına merdivenler koymalarını, devletten ceza veya mükafat görmeleri için padişahın huzurunda yiğitlik, mertlik ve fedakârlık ayarlarını sınav terazisinde ölçmelerini buyurdu.

Çavuşlar, bu fermanı bütün askerlerin kulağına ulaştırdılar. Askerler, karınca gibi [98] fermana uydular, çekirgeler ve arılar gibi coşup kaynamaya başladılar. Mertlik anlarından bir anı bile boşa harcamadılar. Hisarın çevresini dolanarak, herbirinin başı feleğin burçlarına degecek yükseklikteki merdivenleri duvara dayadılar. Bunların arasında yiğitlik ve sebat gösteren ilk kişi **Konya**'ın muvazzaf sipahilerinden (*sipahiyan-ı kadim-i mahruse-i Konya*) **Hüsameddin** lakaplı **Yavlak Arslan** adlı bir yiğitti. O kılıcı miğferi ve zırhıyla taş duvar üzerinde kaplan gibi koşarak kendini **Frenklerin** arasına attı ve birkaç kişiyi cehenneme yolladı. Onun o cesaretini gören diğer düşmanlar taş yağmurunun önünden kaçan şeytanlar gibi buldukları mevzileri terk ederek kaçmaya başladılar. Onların herbiri, Şiir:

"Keskin kılıcın korkusundan hazan rüzgârının önünde titreyen söğüt yaprağı gibi titredi."

Onun bu cesaretini gören ordunun diğer yiğitleri de tunçtan bir dağ gibi rüzgâr hızıyla kalenin burçlarına tırmandılar. Kemendler atıp aşağıda kalanları da yukarıya çekmeye başladılar. Şiir (Arapça):

"Birbirlerini çekerek götürüyorlar. Arkadan gelenler öndekileri takip ediyorlar."

Sonunda Sultan'ın sancağını (*sancak-i Sultan*) kalenin en yüksek yerine diktiler. Kalenin burçlarında saltanat bayrakları (*rayat-i saltanat*) ikbâl ve saadet rüzgârlarıyla dalgalanmaya başladı. Kale duvarlarına çıkmış olan ordu komutanları kalenin içine inerek büyük bir cesaretle, "*Kıyametin koptuğu gün yeryüzü ve dağlar sarsılır*"⁽³⁵⁷⁾ durumunu silahlarıyla düşmana gösterdiler. Kilitleri kırıp kale kapılarını açınca dışarıdaki askerler öfkeli aslanlar ve kızgın kapanlar gibi şehre girdiler.⁽³⁵⁸⁾

Kuşatma sırasında şehirde bulunanların küfür etmeleri yüzünden 'Sultan'ın emri üzerine 3 gün kıtalda bulundular. Denize ve ovaya kan nehri akıtıldılar. O günden sonra uzun bir süre Akdeniz'in üzerinde kır-

(357) Kur'an-ı Kerim, 73/14

(358) Antalya'nın fetih tarihi 3 Şaban 603 (5 mart 1207) dir.

mızı bir kan örtüsü yayılı kaldı. Aylarca deniz balıkları ve hava kuşları, o kötü huylu kâfirlerin cesetlerinden ve leşlerinden kendilerine yiyeceği bol bir ziyafet ve mükellef bir sofraya düzenlediler. Ondan sonra Sultan'ın fermanı üzerine [99] askerler kılıçlarını kınlarına koydular. Antalya halkıyla yağma ve talan vasıtasıyla muhatap oldular. Beş gün boyunca yağma denizi ve ganimet nehri kabardı, talan dalgaları yükselmeye başladı. Altıncı gün Sultan, **Antalya** şehrinin valiliğini ve subaşılığını (emâret u serleşkeri-yi mahruse-i **Antalya**), gurbette yanından hiç ayrılmayan, verilen görevleri yapmada yeterli, dirayetli, bilgili ve becerikli olan; sınırları korumada ve halkın sorunlarını çözmeye maharetiyle tanınan yakın adamlarından (gulaman-ı has) Emir **Mübarizedin Ertokuş**'a verdi. Onun askerleriyle (*havaşî*) birlikte şehre gitmesini, o günden sonra muzaffer askerlerin, kılıç artıklarına ve ölümden kurtulanlara kötülük elini uzatmamasını, kıyıya köşeye saklanmış olanlar için şehirdeki yağma ve talanın bittiği konusunda tellal çağırarak onların gizlendikleri yerlerden çıkmalarını sağlamalarını buyurdu.

Ondan sonra Sultan bir süre orada ikamet etti. O arada kuşatma sırasında kale duvarlarında açılmış olan yarıklar ve çatlaklar tamir edildi. Ambarları ve silah depolarını (*zered-hâne*) her türlü zahire ve silahlarla doldurdular. Kadı, hatib, imam, müezzin ve hafızlar tayin edilip, mimber ve mihrablar kuruldu. Hiçbir tedbir ihmal edilmedi.

O işler bittikten sonra Sultan ayağını mutluluk rikabına koyarak atının dizginini, **Rum** sultanlarının taç giyip tahta oturduğu saltanat merkezi **Konya** tarafına çevirdi. Sahilden bir menzil yol alınca adamlarının **Dudan** mevkiinde durmalarını, ganimetlerinden alınan beşte bir devlet vergisini (*ahmâs-i hâs*) toplamalarını, daha önce davacı olmuş, savaşa katılmış, bineceğini ve yiyeceğini padişah ahırından ve mutfağından (*ıstabl u matbah-ı hâs*) almış olan tüccarları çağırarak, kendi eşya ve kumaşlarının herbirinin niceliğini ve niteliğini bir liste halinde yazarak divan'a götürmelerini, onlardan askerinin ganimetleri içinde bulunanları onlara vermelerini, olmayanları da Emir **Mübarizeddin**'e ferman yazarak ordan getirtmelerini, ele geçen her şeyi gerçek sahibine teslim etmelerini, eksik olanları da naiblerin hiç tereddüt etmeden hazineden alıp onlara vermelerini, onların mallarından az çok hiçbir şeyin [100] eksilmemesini buyurdu. Çünkü her ne kadar İslamın çehresindeki sevinci artıran ve yüzünü güldüren o kutsal fetih, saltanatı ve gücü sınırsız olan Yüce Allah'ın yurdımla gerçekleşmişse de onun kaynağı ve sebebi onların uğradıkları haksızlıktı.

Ondan sonra Sultan, kutlu bir talih ve üstün bir başarıyla Muhammed'in dinini yüceltmış, "Dönmek en iyi" sözünü söyleyerek, devlet **Burak**'ını⁽³⁵⁹⁾ göklerin zirvesine sürmüş; heybetinin şımşığı fitne şeytani yakmış, mutluluk bayrağını açmış, saadet yüzü aydınlanmış, Şiir:

"Başarılı ve güçlü bir şekilde yola düştü. İmparatorluk şemsiyesi (çetr-i şahinşahi) parlamaya başladı.

Devlet kuşu gibi tahtının bulunduğu yere salına salına yürüdü. Padişahlık külahını aya deydirdi.

Büyükler, yiğitler ve seçkinler, devlet gibi cihan padişahının dergâhında,

Herbiri, kılıçlarından dağın titrediği iri cüsseleriyle el pençe divan durdular."

tasvirine uymuş olarak **Konya**'ya (mahruse-i Konya) geldi ve Şiir (Arapça):

"Devletin kalıcı olanları, mızrak üzerine kurulmuş olanlardır. Böyle bir devletin taraftarları için vurmak, öpmek gibidir.

Onlar devlet için gereken her şeyi yaparlar. Düşmanlar saldırmadan önce kılıçlarını kınından çıkarırlar."

manasının teşekkürle değer mesaisini, dünyanın sıradan ve seçkin kişilerinin kulağına ulaştırdı. Sonunda hepsi birden, Şiir:

"Büyükler bir işi yapılması gerektiği gibi yaparlar. Padişahların kılıcı böyle bir iz bırakır."

diyerek padişahın yaptıklarını övmek ve hal ve hareketlerine teşekkür etmekle meşgul oldular.

O sırada tüccarlar kendi kumaşlarından bulduklarını saydılar. Ek-silmiş veya azalmış olanların listesini padişaha arz ettiler. Padişahın hazinedarları (hazanedaran-ı hâs) kaybolanlara tahmin ve kıyas yoluyla değer biçtiler.

Sonra Sultan, tüccarların herbirine durumuna ve rütbesine göre hil'at (teşrif) ve nafakalar vererek onları amaçlarına ve maksatlarına kavuşturdu ve "Bu günden sonra bütün **Rum** ülkelerinde ne ticareti **[101]** yapılırsa yapılsın ve ordan hangi tüccar geçerse geçsin vergiden (bac),

(359) Hz. Peygamber'in mirac'a çıkarken bindiği at.

geçiş ücretinden (*ubur*), ilâve ve fazla rûsumdan (*zarayth u avariz*) muaf tutulmuştur" diye ferman çıkardı.

Tüccarlar can ü gönülden Sultan'a dualarda ve övgülerde bulunarak vatanlarına ve yurtlarına hareket ettiler. Padişahın gösterdiği o cömertliği ve yiğitliği dünyanın her yerinde anlatmaya başladılar.

Şanı yüce ve saltanatı devamlı olan Allah, cihanın efendisi, yeryüzünün hâkimi olan o zatın aklından geçenleri gerçekleştirsin ve onu. bütün girişimlerinde başarılı kılsın. Zafer ve fetih her zaman onun yanında olsun. Çağın güçlü kişilerinin boyunları ve devrin padişahlarının alınları onun yüce dergâhının önünde eğilip yere sürülsün. Onun yüce şahsiyetini -Alah daha da yüceltsin- güçlü yönetimle arkadaş yapsın. "Amin diyen kula Allah merhamet etsin."

21- SULTAN'IN RUM BELDELERİNİN GAZASINA GİTMESİ, ORADA ŞEHİTLİK DERECESİNE VE MUTLULUK ZİRVESİNE YÜKSELMESİ

Sultan, **Antalya**'nın gazasından dönüp o yeni ülkesini, saltanatının kıdemli kullarının yönetimi altına verince, o diyarın ormanları ve arazileri, dergâh ordusunun yiğitlerinin payı ve saray hizmetçilerinin av yeri olunca, saltanat fermanı, kader gücünde ve kaza etkisinde karada ve denizde geçerli oldu. Devlet, hizmetçisi; ikbal düşüncesinin, görüşünün, fikrinin ve aklının yardımcısı oldu. Mutluluk dallarının yaprakları, padişahlık sahilinde ilâhî yardım ve semavî lütuf rûzgârının etkisiyle tomurcuklanıp büyümeye başladı. Devrin padişahları ve zamanın güçlü kimşeleri, başlarını onun fermanının halkasına, ayaklarını akid ve anlaşmalara sadık kalma yoluna koydular. Eğer çok ender durumlarda tesadüfi hallerde devlet taraftarlarından, zamanın komutanlarından, büyük meleklerden birinin başı, bir kıl ucu kadar kulluk çemberinin dışına çıksa, ayağı isyan yoluna girse, itaat ve bağlılık dairesinin sınırını geçse, hemen cezalandırılma azabına uğrar, kahır gürzüyle [102] terbiye edilip yola getirilirdi. "*İstese de istemese de, zorla da olsa rızasıyla da olsa*" padişaha boyun eğme yolunu tutar, itaatın gereklerini yerine getirmeyi görev sayardı. İnsana huzur veren bahçeyi ve güzellikler dolu alanı bırakıp şaşkınlık çölüne ve korku veren vadiye düşmezdi. Ay, o devletin saygı alanının civarında ve iyilik çevresinde kendisine sığınak arar, Utarid⁽³⁶⁰⁾ lakabına sahip olan göğün oku, boydan boya, onun yüce divanının ya-

(360) Bak. not. 163

zarlarının hizmetine girmekten kıvanç duyardı. Zöhr⁽³⁶¹⁾ mutluluk sazını, saltanat tahtı için çalardı. Güneş de her sabah onun cihanın sığınağı olan sarayının toprağını öperek kulluğunu gösterirdi. Behram⁽³⁶²⁾ acımasız kılıcını bu ailenin muhaliferine çevirirdi. Keyvan⁽³⁶³⁾, onun sarayının korucularının ayağına her gece yüz öpücük kondururdu. Halkın ihtiyaçlarını gidermesi sırasında saadet dili onun için şu sözlerden başkasını söylemezdi. Şiir:

"Sen öyle bir padişahsın ki savaş sırasında yerle göğü bir yaparsın.

Eğer senin kahrın su içinden geçerse, orası çaresiz alevli bir ateşe döner.

Eğer senin lütfun ateş küresinden geçerse, lütfunun ateşi orayı göle çevirir.

Büyüklük iddiasında bulunmak doğru değildir. Şahlık mührü ancak sana yaraşır.

Ben dergâhının kuluna ad ver. Böyle mutsuz olan bana mutluluk ver."

Onun ululuğu ve büyüklüğü doruk noktasına ulaşıp orada kendine yer bulduğu için hiç kimsenin aklından o devletin bağından çıkmak, onun emir ve yasaklarının sağlam zincirini kırmak gelmediği, o hazretin büyüklük ve şevket güneşinin batma noktasına dönmediği bir sırada, kaderin fettan eli, hile çadırının içinden ve eziyet perdesinin arkasından göğün gözünün faltaşı gibi açıldığı garip bir oyun ve acaip bir iş yaptı. Şiir (Arapça):

"Bir şey mükemmel noktasına ulaşırsa, kusura açık demektir. Sen onun yok olacağı günü bekle"

hükmünün sayfasında yazılı olan gizli sır açığa çıkardı. Sultan'ın azmini ve çabasını [103] Laskaris'e⁽³⁶⁴⁾ ait olan Rum ülkesinin gazasına yöneltti.

Bu fitnenin ve karışıklığın sebebi şuydu: Daha önce de anlatıldığı gibi Laskaris, topraklarından İslâm ülkelerine giriş ve çıkışlara engel olup zorluk çıkarıyordu. Sultan'ın padişahlık tahtına ve mutluluk makamına oturduğu ve emellerinin oku, emniyet ve huzur alanına yerleşti-

(361) Bak. not. 267

(362) Bak. not. 266

(363) Bak. not 268

(364) İznik prensi Theodor Laskaris'in ülkesi.

ği zaman haracı ve vergiyi (*harac u (tavat)*) göndermekte, emir ve yasaklara uymada çekimser ve isteksiz davranıyor, o konuda tembellik ve gevşiklik gösteriyordu.

Onun üzerine Sultan bir gün devlet erkânını (*erkân-ı devlet*) ve ülkenin tedbirini düşünenlerini (*müdebbirân-ı memleket*) çağırdı. Halvet sayfalırının kenarlarını, adamlarının ve askerlerinin (*haşem u havaşî*) yabancılık tozundan temizledi. Onları karşılıklı konuşma şerefiyle şeref-lendirerek, "Biz, **Laskaris**'in beldelerinden atalarımızdan miras kalmış olan ülkemize dönmek istediğimiz zaman o, bizim maksat göğsümüzün üzerine engel ve yasak elini koydu. Boş sözlerin ve aslı olmayan lafların eteğine yapıştı. Yüce ve Ulu Allah'ın faziletinin yardımıyla muradımıza erip amacımıza ulaştığımız zaman onun hatalarının üzerinden bağışla-ma ve göz yumma adımlarıyla geçtik. "Eğer sen düşmandan güçlüysen, gücüne şükretmek için onu affet" düsturunu kendimize ilke edindik. Fakat buna rağmen o, boyun eğme yolunu takip edeceği, bize taraf olma nuruna sahip olacağı yerde tekrar başkaldırma ve ayrılık sözü etmeye başladı. Gizlilik perdesinden cefa makamını çalmakta, savaş ve kavga türküsü söylemektedir. Eğer bu olayın telafisi, bu durumun düzeltilme-si konusunda doğru bir karar ve isabetli bir tedbir alınmaz ve o akılsızlı-ğa çare bulunmazsa, sonunda kudret eli, onun sebep olacağı vahşeti gi-derme konusunda aciz kalabilir ve o iş büyük bir zarar açabilir. Bu du-rumu gören diğer yönetilenler de boyunlarını hile ve tuzak halkasına so-karak, ayaklarını saltanat dergâhına bağlılık yolunun dışına koyabilir-ler. Şimdiye kadar akıllarına gelmemiş olan bağımsızlık sevdasına düşe-bilirler. Çünkü akıllı kimseler, "Başa gelecek bir iş hafife alınmamalıdır, karıncayı yılan görmek gerekir ki, sonunda onun ejderha olmasından pişmanlık duyulmasın" demişler. Şiir (Arapça):

"Sana saldıran düşmanın kolları kısa olsa bile onu küçük görme.

[104] *Kılıçlar boyun kesebilmelerine rağmen, bazen bir iğnenin yaptığı-
ğını yapamazlar."*

Fırsat çıkınca kötülüklerin giderilmesi konusunda hiçbir şekilde ih-mal davranmamak gerekir. Şiir (Arapça):

"Düşmana karşı bir fırsat bulursan, ilk işin onunla uğraşmak olsun.

Fırsatın kapısından hemen girmezsen, düşman o kapıdan sana gelir.

"O zaman artık pişman olma ve ürtide kapılma. Çünkü pişmanlık fayda etmez." dedi.

Onun üzerine devlet büyükleri söz alarak, "Rikap sahibi padişahın mızın latif tabiatından biz kullarının kulak sedefine dökülen inci değerindeki bu sözleri, **İskender**'in⁽³⁶⁵⁾ hikmetli sözlerini, **Hüsrev**'in⁽³⁶⁶⁾ ve **Bu-Zer**'in⁽³⁶⁷⁾ vecizelerini kışkandıracak özelliktedir. İyiyi kötüden ayırt edebilen aklın ve ileriye gören düşüncenin o sözlere karşı gelmesi mümkün değildir ve noksanlığın o mükemmeliğin çevresinde dolaşma imkânı yoktur. Şiir:

"Şurası bir gerçektir ki, cihanın kurtuluşu için senin emrin, akıllı kimselerin itirazından ve düşünceli kimselerin muhalefetinden uzaktır."

Fakat dünyanın yaratılışından siz padişahımızın devletinin günlerine -*Dünya durdukça ve insan oğlunun nesli devam ettikçe zevalden ve yıkımdan uzak olsun*- kadar her sorunun bir cevabı, her meselenin bir çözümü olmuştur. Eğer padişahımız biz kullarına izin verirlerse, bu konuda doğru ve uygun gördüğümüz her şeyi arz ederiz" dediler. Sultan, "Söyleyin" diye buyurunca, "Gayib sırlarının habercisi, kaza ve kader divanının elçisi olan siz padişahımızın cihanı süsleyen düşüncesine kesin olarak malumdur ki, anlaşma kurallarını bozmak, vaad edilen şeylerden sapmak beğenilmeyen bir davranış ve çirkin bir harekettir. Şüphesiz o işin sonu kötü, neticesi uğursuzluk olur. Yeminin temellerini yıkmanın meyvesi, **Hazreti Resul**'ün (A.S.) bargâhından çıkan, "*Yalancı şahitlik dünyayı harap olarak bırakır*" sözü gereğince ülkenin yıkımından ve devletin durumunun perişan olmasından başka bir şey değildir. Kendini inkâr karşısında bırakmak, akıl ve görüş sahiplerinin itirazına hedef olmak, ferman verme kurallarının üstünlüğünü kötüye kullanmak, kin atını eyerleyerek vefayı cefaya dönüştürmek için hiçbir şekilde iyilik müftüsü fetva vermez ve büyüklük kadısı hüküm çıkarmaz. **[105]** Eğer **Laskaris** bağlılık yolundan sapmışsa, vaad, iyilik, uyarı ve tehdit yolları henüz kapanmış değildir. Ona elçiler gönderip, onun kulluk görevlerinin şartlarını yerine getirmesi, yapması gerekenleri yapması konusunda sert bir uyarıda bulunarak ceza ile tehdit etmek gerekir. Eğer o tehditten sakınır, affa sebep olabilecek özürü dilerse, ona, '*Bugün azarlana-
cak değilsiniz*'⁽³⁶⁸⁾ âyetini okumak; değerini artıracak o davranış üzerine ona hoşgörülü ve anlayışlı davranmak gerekir. Eğer büyük bir aptal-

(365) Bak. not. 92

(366) Bak. not. 82

(367) Ebu zer el-Herevi (ölm. 434/1043).

(368) Kur'an-ı Kerim. 12/92

lık gösterir inada ve isyanı meyleder, ayrılığı gayrılığı meslek edindirse, o ağır hastalığın tedavisi konusunda, "Tedavinin en son şekli dağlamadır" ilacı kullanılır. O zaman biz kuların, Şiir (Arapça):

"İyllik seni kurtarmadığı zaman kötülük kurtarır"

atına binerek, fetih ve zafer güneşinin doğduğu yer olan siz padişahımızın rikabının hizmetinde ve kutlu şemsiyesinin (çetr-i humayun) gölgesinde samimi bir şekilde yola düşeriz. Yaradan'ın faziletinin uğuru ve padişahın devletinin gücüyle melekler ordusu gibi 'Saf saf'⁽³⁶⁹⁾ hareket geçer o diyarın dağını taşını, 'Onları ufalayıp savuracak'⁽³⁷⁰⁾ haline sokarız. Esaret ve düşkünlük bağı, **Rumların** ve **Frenklerin** eğilmeyen asi boyunlarına tasma yaparız. Onun için siz padişahımızın elçilerinin getirecekleri cevap için bir süre sabredip beklemeniz gerekiyor."

Onun üzerine Sultan söz alarak, "Hiç şüphe yok ki, padişahlık geleceğinde ve saltanat konusunda sabır, hoşgörü, iyi geçinme ve barışçı davranış beğenilen ve ilgi duyulan bir yöntemdir. Fakat bunlar yerinde ve zamanında işe yarar. **Laskaris** illetinin ve hastalığının tedavisi için kınama ve azar maddelerinden yapılmış şeker ve sirke şurubunun bir faydası olmaz. Onun hasta damarlarının atışlarını düzene koymak ancak **Hint** demirinden yapılmış olan neşterle mümkün olur. 'Sağırdılar, dilsizdirler, kördürler'⁽³⁷¹⁾ onların halini açıklamaktadır. Bizde onların aptallığı ve cahilliği konusunda geniş bilgi bulunmaktadır. Onun için bu konuda onları uyarma ve tehdit yolunu tutmak hiçbir şekilde faydalı ve başarılı olamaz. 'Şüphe yok ki, inkâr edenlerin başlarına gelecekler uyar-san da uyarmasan da birdir, inanmazlar'⁽³⁷²⁾ Şiir:

"Macun ve büyüyle kurtuluşa eremeycek şekilde beynine aptallık yerleşmiştir."

dedikten sonra ülkenin her yanına fermanlar göndererek muzaffer orduların emirlerini, büyüklerini ve ileri gelenlerini **[106]** gazaya ve cihada çağırdı. Onların herbirine mümkün olduğu kadar çabuk yola düşerek en kısa zamanda mutluluk yuvası olan şahın dergâhına gelmesini, diğer askerlerin ise, iş ve güç birliği içinde kâfirlerin ülkesine yönelmesini ve "Ey Peygamber! İnkârcılarla, ikiyüzlülerle savaş, onlara karşı sert davran"⁽³⁷³⁾ hükmü gereğince İlahî dinin galibiyeti ve İslâm aleminin

(369) Kur'an-ı Kerim, 89/22

(370) Kur'an-ı Kerim, 20/106

(371) Kur'an-ı Kerim, 2/18

(372) Kur'an-ı Kerim, 2/5

(373) Kur'an-ı Kerim, 9/74

bayrağının yücelmesi için sabir ve sebatı bütün işlerden önemli saymasını buyurdu.

Padişahın yüce fermanı uyarınca, askerın seçkinleri (*kaffe-i leşker-keşân*), büyüklerin (*serverân*) ve komutanların (*sipahdâran*) ileri gelenleri, yardımcıları, taraftarları, ünlü ve şanlı askerleriyle, Şiir (Arapça):

"Karayı silah denizine çeviren süvarilerle dolu bir ordu"

ihtişamıyla **Ruzbe** ovasında bulunan kutlu karargâhta hazır oldular. Şiir:

"İyi bir falla, uğurlu bir günde şahlar şahı sahraya doğru yola çıktı.

Davulun (*kös*) gürültüsü ve zurnanın (*nay*) sesi yükselince dünya gökyüzü gibi yerinden oynadı.

Komutanlar bayraklarını yukarı kaldırdılar, yiğitler yüzlerini savaş alanına döndüler.

Padişahların büyüğü dışarı çıktı. Taç sahipleri onun rikabının yanında yaya olarak yürümeye başladı.

Kemerini kuşanıp zırhını giydi. **Keykubad**⁽³⁷⁴⁾ tacını başına koydu.

Ayın yüzüne bulut düşmüş gibi uğurlu şemsiyenin (*çetr-i humayun*) gölgesi şahın başına düştü.

Çavuşların 'Uzaklaş uzaklaş' sesleri dünyadan kötü gözlülerini uzaklaştırdı.

Demir yükten yeryüzünün beli büküldü, gidiş gelişin yoğunluğundan havanın yüzü kapandı.

Şahın etrafında, arkasında önünde kılıçlardan boş bir alan kalmadı.

Atın işlemeli kılıcı, belinin etrafını bir hisar gibi çevirdi.

'Uzak dur' sesi, gülerken ağızdan çıktı. Geriden feleğe, 'Uzak dur' dendi.

Filin sırtındaki davulların gümbürtüsü, fersah fersah uzaklıktaki dağı ve ovayı tutuyordu."

Heybetinden aslanların ormana, kartalların göge sığındığı, korkusundan timsahların kendilerini nehre attığı, [107] filin kendisine kaçacak delik aradığı bir toplulukla yola çıktılar. Rum'un büyük beldelerinden biri

(374) Efsanevi İran padişahı.

olan **Alapehîr** sınırına vardıkları zaman casuslar, Sultan'ın muzaffer bayraklarının ve askerlerinin yaklaştığını haber verdiler. Uykusu, rahatı ve huzuru yerinde olan ve zorluklar karşısında mertçe direnen **Laskaris** bu bela karşısında korkuya kapılıp, beldelerine, kabilelerine, aşiretlerine ada sakinlerine "feryatname" ler göndererek, "Bu feci olayı duyup, kötü durumun haberini okuyunca inlemeden ney, ağlamadan tüy gibi oldum" dedi. Şiir (Arapça):

"Vücutlar üzerindeki zırhlara çarpan kılıçlar gibi geldi."

Şiir:

"O zamandan beri vücudum zayıf ve gönlümün yorgun olduğundan ne harekete gücüm ne de sakinleşmeye mecalim kaldı."

Onun üzerine **Rum**'dan, **Alman**'dan **Kıfçak**'tan **Alan**'dan sayılması ve bir araya toplanması mümkün olmayan; karınca sürüsünün, kum tanelerinin ve yağmur damlalarının sayısı kadar bir ordu meydana geldi. Laskaris ordunun önünü, arkasını, sağını, solunu, merkezini ve cennahlarını savaşçı yiğitler ve **Frenk** askerleriyle sağlamlaştırıp kuvvetlendirdi. Mükemmel bir düzen içinde İslam ordusuyla savaşmak için harekete geçti.

Diğer yandan İslam ordusu da gökyüzü gibi ilerlemeye, ateş küresi gibi kaynamaya başladı. Askerlerin **Elburz** dağı⁽³⁷⁵⁾ gibi heybetli gürzlelerinden, şimşek gibi parlayan kılıçlarından, dağı delen mızraklarından korkan Merih'in⁽³⁷⁶⁾ ödü patlayıp, denizler kurumaya, ölüm can çekişmeye yüz tuttu.

Şiir (Arapça):

"Öyle güçlü beyaz atlar ki, savaş gününde süvarileri ordan oraya taşıyor.

Üzerlerindeki zırh ısındığı zaman kılıcım saçan şimşeğe, parlayan güneşe dönüşüyor." Şiir:

"Demirden bir dağ gibi yerinden oynayınca yer başından ayağına kadar titredi.

İki ordu karşı karşıya geçtiler. Askerler cenahlarda ve merkezde saf tuttular.

(375) Bak. not. 178

(376) Bak. not. 190

Gürzün sest ve kılıcın şakırdaması flin beynini ve aslanın ödünü patlattı.

Davulun gürültüsü ölüye kulak verip, yaşayanların aklını başından aldı.

Vücuda ateş etkisi yapan kırbaçların ıslığı, yerin kulağına civa döktü.

[108] Süvariler şimşek çakan kılıçlarını çektiler. Aslanlar her yandan dişlerini gösterdiler.

Ecel can için tuzak kurdu, kıyamet bir anda kendini gösterdi.

Kılıçlar sinelere girmeye hazırlanırken, dünyaya kıyamet gününü getirdi.

Sanki bütün ormanların ağaçlarının kesilmesinden yapılmış kadar çok mızraktan yenilgi düşünceye galip geldi.

Ormana benzeyen o savaş alanında ne yaban eşeği aslandan kurtuluyor, ne de aslan kılıç darbesinden kaçabiliyordu.

Ok, zirhların altına, gece esen gürzgârın gül dalının içine işlediği gibi işliyordu.

Kana susamış ağaçtan oklar, ölüm beratını akbabaların kanatlarına mıhlıyorlardı.

Ayyuka çıkan kan dalgalarından bayrakların direkleri kızıla boyanıyordu.

Mızrakların ucu, başını yere koyuyor, saba rüzgârı sancağın saçını okşuyordu.

Başı kesilmiş komutanların acısından yer cebini, gök eteğini yurtıyordu.

Herkes kılıcın acısını tadmış, kimi onun korsunudan, kimi de darbesinden hayatını kaybediyordu.

Ateş düşmüş bir kamışlık gibi bayraklar kırmızı ipeğe dönüyor.

Ucundan kan damlayan kılıcın sayısı, çöldeki kumun ve taşın sayısına ulaşıyordu.

Savaş alanına düşen okun sayısı, hazan vaktinde yere düşen yaprak sayısını buluyordu."

Sultan İse, şeref burcunda parlayan bir güneş gibi üzerine **Bedah-
gan** lallını⁽³⁷⁷⁾ andıran bir zırh (*kaz-ayand*) başına parlak yıldızlı gökkub-
beye benzeyen bir miğfer; omuzuna düşmanların canını alan fil ağırlı-
ğında bir gürz, koluna canilerin kalbi gibi sert bir yay, beline mücevver-
lerle işlenmiş parlak bir kılıç takmış; dağ gibi iri, şimşek gibi hızlı, fil gi-
bi güçlü, Nil nehrinin üzerinden atlayabilen, zaman gibi ele sığmayan,
zemin gibi dayanıklı, kader gibi etkili, Müşteri⁽³⁷⁸⁾ gibi parlak, güzel yü-
rüyüslü, ölçülü endamlı, tunçtan damarlı, susam kulaklı, kamış kuy-
ruklu, çiftesiyle yerde yarık açan, koştuğu sırada kaldırdığı tozla gözyü-
nü karaya çeviren, bir sıçrayışta göklere [109] ulaşan, tırnakları demir-
den, ayağına bağlanan ipin cennet hurilerinin misk kokulu saçından,
tasmasının ve geminin Pervin'in gerdanlığından⁽³⁷⁹⁾ yapıldığı, Şiir (Arap-
ça):

*"İlerleyişi, gidişi, dönüşü bir an meselesi. Hızı, yukardan akan bir sel
veya bir hayal gibi.*

*Yapısı zarif, vücudu düzgün, sesi ise yüksekten düşen boş bir tence-
renin çıkardığı ses gibi güçlü.*

Koştuğu zaman top gibi yuvarlak hal alan bir topaç gibi çevik ve hızlı.

*Baldırları ceylanunki, ayak bilekleri ise deve kuşunununkiler gibi zarif
ve kıvrak.*

*Koşması kurtunkine, ayaklarını kaldırıp idirmesi ise, tilkininkine ben-
zemektedir."*

Şiir:

*"Şimşek gibi hızlı, rüzgâr gibi etkili, gözü sürmeli keklük gibi yürüyen
bir at.*

*'Öyle çabuk kalkar ki, yola düştüğü zaman dağdan daha şiddetli
rüzgârdan daha hızlı gider.*

Öyle yol alır ki, menziller aşarken ayağının tozunu bile göremezsin."
Şiir (Arapça):

"Uzaktan baktığın zaman onu bir görünür, bir kaybolur görürsün"
Şeklinde tasvir edilen bir ata binerek ordunun merkezine yerleşti.

(377) Bak. not. 328

(378) Bak. not. 89

(379) Bak. not. 212

O savaşta mızrağın kısa, okun etkisiz, zırhın gevşek, kılıcın kör, hançerin kesmez, gürzün hafif ve miğferin gevşek olduğunu görünce, aşırı yiğitliği davayı sonuçlandırmak, kavgayı sona erdirmek için onun buhar arasından su damlatır gibi mücevher damlatan elini keskin kılıcının kınına atmaya itti. Kızgın aslan gibi üzerindeki zırhın bağını yırtarak düşman safına saldırdı. Buluttan akan yağmur gibi vadide ve dere-de kan seli akıttı. Savaş arasında düşmanın merkezine varınca **Laskaris**'i ayakta gördü. Silahını kullanmadı. Kılıcını esirgeyerek kınına koydu. Zehirli yılan benzeyen mızrağını eline alarak, Şiir:

"Düşmanın yözü zümrüt gibi dışarıya fırlamış" durumuna düşen **Laskaris**'nin üzerine saldırdı. Daha ilk saldırıda ona kıyametin yüzünü gösterdi. Onu atın sırtından yere düşürdü. Ona bağırarak "Ey Kundus", yani "Ey Kel" dedi. Sultan'ın yakın kulları (*bendegân-i hâs-ı sultân*), onun zatının nakşını varlık levhasından [110] silmek istedilerse de Sultan onlara izin vermedi. Emri üzerine onu yerden kaldırıp ata bindirdikten sonra serbest bıraktılar.

Laskaris'in askerleri, padişahlarının yenildiğini görünce dağlara, ovalara kaçmaya başladılar. Onun üzerine bütün *silahdarlar*,⁽³⁸⁰⁾ *candarlar*⁽³⁸¹⁾ ve *müfarede*,⁽³⁸²⁾ Rabbanî takdirin ve semavî kaderin hükmüne uyup Sultan'ı yalnız bıraktılar ve bırakılan malları toplayıp yağma etmekle meşgul oldular. O sırada aniden Sultan'ın karşısına bir Frenk askeri çıktı. Sultan kendi muzaffer askerlerinden sanarak ona aldırış etmedi. Silahlı adamın yanından uzaklaştırılması için askerlerine emir vermedi. Adam Sultan'ın yanından geçerken geri dönüp onun nazlı canını hançer darbesiyle cennet bahçesine gönderdi. Silahlarını, eşyasını ve elbiselerini aldı. Kaçmakta olan bir grup Rum askerine yetişerek onlara birlikte **Laskaris**'in yanına geldi. **Laskaris**, Sultan'ın ebisesini görünce hemen tanıdı. "Bu elbise kimin?" diye sordu. Adam, "Onun sahi-

(380) Bak. not. 231

(381) Saray muhafaza kumandanı olup, maiyetinde bu hizmette bulunmak üzere epey candar vardı; candarlar süvari olup bellerinde altın işlemeli hamayil ile asılı kılıç taşır-lardı. Alaaddin Keykubad hükümdar ilan edilip Konya'ya geldiği zaman maiyetinde 120 muhafız candar vardı. Bunlar diğer mevcut candarların içlerinden seçilmiş cesur ve at oynatmaya kadir muhafızlardı. Hükümdar muhafızı olan candarların bir kısmı divan muhafızı olarak da istihdam edilirdi. Nitekim Sadeddin Köpek, hükümdar II. Gıyaseddin'den Sahib Şemseddin'in katline izin aldığı zaman onu mevkiinden kaldırarak bir candara teslim edip öldürtmüştü. Candarlar harp zamanında ve konak yerlerinde "müfarede" denilen seçkin hassa kuvvetleriyle beraber hükümdarın etrafında muhafaza hizmetinde bulunurlardı. (Medhal, s. 81).

(382) Seçkin hassa kuvvetleri olup candarlarla birlikte hükümdarın etrafında muhafaza hizmetinde bulunurlardı.

bin cennet bahçesine yolladım. Bunların hepsini onun üzerinden aldım ve bazı dostlarla huzurunuzda geldim" cevabını verdi. **Laskaris**, "O halde hemen gidip öldürdüğün kimsenin cesedini buraya getirebilir misin" deyince, "Getirebilirim" dedi.

Laskaris askerlerinden birkaç yiğidi yanına katarak onu gönderdi. Geri gelince, Sultan'ın cesedini gören **Laskaris** onu tanıdı. Ağlayıp inleyerek, yüzünden kanlı göz yaşları akıtmaya başladı. O üzüntülü halde emir verdi, **Frenk'i** öldürüp derisini yüzdüler. Bunu yaparken akıl ve fikir sahiplerinin ondan ibret almasını istedi.

Beyleri (*ümerâ*) ve komutanları (*serveran*), Sultan'ın şehitlik derecesine ulaştığını öğrendikleri zaman onların mutluluk bayrakları ve saadet şemsiyeleri tersine döndü. Huzurları ve rahatları kaçtı. Şaşkın bir hale düştüler. Aydınlik günde dünya gözlerine karardı. Ordan ayrılmayı ganimet sayarak, şiir (Arapça):

"*Gemisini kurtaran kaptan*"

sözünü söylediler.

Onun üzerine **Laskaris**'in ordusunun sıradan ve seçkin kişilerinde neşe ve sevinç hakim oldu. Kaçan Müsümanların peşine düştüler. O karışıklıkta çok sayıda insanın bazıları, öldürülerek, bazıları boğularak bazıları da korkudan hayatını kaybetti. Çarşnıgır⁽³⁸³⁾ **Ayaba [111]** ile diğer büyük emirlerin bazılarını yakalayıp esir aldılar ve **Laskaris**'in yanına götürdüler.

Oraya varıp Sultan'ın mübarek cesedini görünce Ayaba, feryat ederek ağlamaya başladı; kendini Sultan'ın cesedinin üzerine attı.⁽³⁸⁴⁾ O zaman **Laskaris, Ayaba**'nın bağlarını çözmelerini emretti ve onu teselli etmeye çalıştı.

Şehitlik derecesine ulaşmış olmasına rağmen Sultanı misk ve gül suyuyla yıkayıp temizlediler. Müslümanlar mezarlığında toprağa verdiler. O olayın bulutunun dağılıp kaybolmasından, o hadisenin sisinin

(383) Selçuklu sarayında haciblik ve üstadüddarlıktan sonra gelen çarşnıgırlık, hükümdarın sofracılığı olup, emirlerden olan bunların amirine de Emir Çarşnıgır denirdi. Emir Çarşnıgır bizzat hükümdarın sofrasına nezaret etmekle mükellef olduğu gibi sultanın önüne konacak yemeği önce kendisinin tadması da usuldendi. Bundan maksat yemeğe zehir katılması korkusu idi. Bundan dolayı çarşnıgırların çok güvenilir kimseler olmaları lazımdı. (Medhal, s. 80 vd.)

(384) Anonim Selçukname'ye göre Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölüm tarihi 27 Zilhicce 607 (5 Haziran 1211) Cuma günüdür. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 290)

kalkmasından sonra ordan alıp Konya'ya götürdüler. Soylu atalarının ve dedelerinin -Allah onlardan razı olsun- mezarlığında (kūmbedihāne) cennete teslim ettiler. Şiir:

"Bu vefasız felek böyle gelmiş böyle gider. Askerlerin arasından padişahu seçmez.

Yaşlıyı genci birbirine karıştırır. Hem adaletini hem de zulmünü gösterir.

Dünyanın ayini ve adeti böyledir. Onda sadece iyilerin adı ölümsüz olarak kalır.

Şunu iyi bil ki, bu durum böyledir ve böyle devam edecektir. Büyüklük de küçüklük de kimseye kalmaz."

"Dünya arzusunun gelişi gibi gelir, kaçanın kaçıışı gibi kaçır. İstenmeyen misafir gibi seni ziyaret eder, tez canlı biri gibi çekip gider. Gelmesi aldatmak, gitmesi ise felâket içindir. Lezzeti geçici, huyu kalıcıdır. Zamanla uzlaşma fırsatını kaçırma. Bugünden yarına süren bitmeden, gücün tükenmeden ondan faydalanmaya çalış. Her insanın dünyada kendi geleceği ve ahireti için harcayacağı şeyleri vardır. Zamanın nankörlüğü, Onun değişken olmasındandır. Başıyla sonuyla onu doldurana, Tanrı'nın razası için çalışana, iyi bir ad bırakarak dünyadan ayrılanı ne mutlu! Doğru yolu izleyenlere, Allah'a inanlara, namaz kılanlara , kötülüklerden sakınanlara, iman ve takva edenlere, İslâma inananlara selâm olsun."

22- SULTAN İZZEDDİN KEYKAVUS B.KEYHÜSREV'İN PADİŞAHLIĞI VE ONUN DEVLETİNİN ZAMANINDA YAPILAN İŞLER

Sultan **Gıyaseddin**'in ecel kitabı şehitlikle son bulunca; zamanın aldatıcı aylarının ve sebatsız günlerinin cefa semasındaki hayat yıldızı parlaklığını kaybedince, **[112]** "Bu kitapta yazılmıştır"⁽³⁸⁵⁾ divanından ömür hesabı, "Sizi topraktan yarattık, yine oraya döndüreceğiz ve bir kez daha ondan çıkaracağız"⁽³⁸⁶⁾ hükmüyle kapanınca; devletinin renkli sayfalarını "Kitapları durer gibi"⁽³⁸⁷⁾ dürünce; dünyadan kalkıp öteki

(385) Kur'an-ı Kerim. 17/60

(386) Kur'an-ı Kerim. 33/6

(387) Kur'an-ı Kerim. 21/104

dünyaya yürüyüp "Dosdoğru olanlara ve Allah yolunda şehid düşenlere" (388) zümresine katılınca ülke gelini, devlet evinin kurallarını uygulayacak bir yönetici (*kethüda*) süsleyicisinden; saltanat işlerini Allah'ın emirlerine uyup halka şefkat göstererek çekip çevirecek bir padişahıtan yoksun; padişahlık tahtı, ülkenin emniyet ve refahını, huzur ve adaletini sağlayacak bir sultandan mahrum kalınca, tedbir sarayının erkânı, tahtın namus bekçileri, çıkış yollarını aramak için görüş alış verişine (*müşaveret*) başladılar. Ülkenin yönetim dizginininin, **İzzeddin Keykavus**'tan, **Alaaddin Keykubad**'dan ve **Celâleddin Keyferidun**'dan hangi melike verecekleri, tahtı hangi şehzadeye bırakacakları, padişahlık tacını padişahın bu üç oğlundan hangisinin başına koyacakları konusunu konuşurlarken ansızın mutluluk sabahı, tedbir sarayından ve doğruluk doğusundan kendini gösterdi. Selamet ilhamı, gaib perdesinin arkasından cihanı süsleyen yüzünü açığa çıkardı. Cömertliği karşısında **Hatem-i Tayi**'yi⁽³⁸⁹⁾ anlatan kitapların değerini kaybettiği, iyi ahlakının ününün kokusundan dünyayı güzel kokularla besyelen kaynağın kokusunun arttığı, hatta ilkbahar nesiminin ve çiçeklerin kokusunu ondan aldığı, Şiir (Arapça):

"Yetimlere şefkat gösterip para verir ve dul kadınları himâye eder"

sıfatını taşıyan, yüzü goncadan daha güleç; eli yağmur bulutundan daha cömert; ihtiyaç gecelerinin karanlığında sıradan ve seçkin kimsele-
rin dünyasında ay ışığı gibi parlayan; sahip olduğu toprak parçasının darlığına rağmen, kalbi denizden daha geniş, dergâhı cennet bahçesi gibi güzel ve huzur verici, devletinin alınında **Feridun**'un⁽³⁹⁰⁾ büyüklüğü ve **Kisra**'nın⁽³⁹¹⁾ haşmeti bulunan, hiç kimsenin [113] nimetlerinden faydasız kalmadığı kendisine başvuran hiçbir düşkünün ebedî bir refaha kavuşmadan yanından ayrılmadığı, bu dünyada kazandığı şöhrete hiçbir padişahın ve sultanın sahip olmadığı **Maraş** meliki Emir **Nusrettüddin el Hasan b.İbrahim**'in -Allah adını her zaman dünyada iyilikle anulmasını sağlasın, onu ahirette en yüksek derecelere yükseltsin- şehadet parmağı, soylu meliklerin ileri gelenlerinden, Sultan'ın çocuklarının büyüklerinden olan Melik **İzzeddin Keykavus**'un seçkin adının üzerine kondu. Herkes de bu seçimin doğruluğu konusunda görüş birliğine vardı. Hep birlikte Konya'dan kalkıp büyük bir süratle **Kayseri**'ye gittiler.

(388) Kur'an-ı Kerim, 57/18

(389) Bak. not. 186

(390) Bak. not. 75

(391) Bak not. 83

Oraya varınca ülke beylerinden (*ümera*) ve komutanlarından (*serverân*) bir büyüğü Melik **İzzeddin Keykavus**'un huzuruna **Malatya**'ya gönderdiler. Hızlı, çabuk ve tez olmaya dikkat ettiler.

Haberci (*kâsıd*) **Malatya**'ya varınca Melik (**İzzeddin Keykavus**'un) devletinin büyükleriyle, onun haberi olmadan matem merasimini yerine getirdiler. Sonra hep birlikte Melik'in huzuruna çıkarak durumu ona arz ettiler. Kendisine devlet sırasının geldiğini ve saltanat rütbesinin verildiğini duyurdular. Taziyet dileklerinden sonra oradan ayrılp 5 günden daha kısa bir sürede **Kayseri**'ye vardılar. Orada hazır bulunan ülkenin emirleri ve serverleri matem elbisesi giyerek onu **Gedük**'te karşıladılar. İzzet ve ikramda bulunarak büyük bir törenle onu şehre getirdiler. Saltanat tahtına oturarak⁽³⁹²⁾ üzerine dinarlar saçtılar.

Aradan üç gün geçince sultan onların matemlerini neşeye çevirdi. Onlara rütbeleri ölçüsünde hil'at (*teşrif*) ler ve ünvan (*sıfat*) lar verdi. Sıradan ve seçkin kimselerin (*havas u avam*) ileri gelenleri, Sultan'ın elini öperek şeref kazandılar. Görevlerinin, topraklarının (iktaat) ve mülklerinin menşurlarının yenilenmesini dilediler. Onların bu istekleri yerine getirildi. Onun üzerine beyler de imkânları ölçüsünde ona attan, katırdan, ay yüzlü erkek köleden, altın kesesinden (*bedrehâ-yi zer*) ve başka şeyden çok miktarda hediye sundular. Hediyeleri iyi karşılanıp kabul gördü. Hazineye, köle evine (*vuşak-hâne*) ve ahıra teslim edildi. Sonra gitmek istedikleri başkent (*dârü'l-mülk*) **Konya**'nın yolunu tuttular. Yol da **Melik Alaaddin**'in **Tokat**'tan büyük bir toplulukla oraya yöneldiğini duyunca afallayıp ne yapacaklarını şaşırtdılar. Bu konu, İnşallah daha sonra anlatılacak.

23- ALAADDİN KEYKUBAD'IN İZZEDDİN KEYKAVUS'U KAYSERİ'DE KUŞATMASI

[114] **Tokat**'ta bulunan Melik **Alaaddin keykubad**'ın kulağına Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in vefat haberi gelince o, keder ve üzüntü içinde 3 gün taziyet törenini yerine getirdikten sonra aralarında sevgi bağları bulunan amcası Erzurum meliki **Mugiseddin Tuğrulşah**'a **Tekfur Leon'a**⁽³⁹³⁾ haberciler göndererek onları **Kayseri**'ye çağırdı. Pervane **Zahireddin İli**'yi⁽³⁹⁴⁾ de güzel vaadlerle kendi tarafına çekti. Hediye ve armağınlarla birlikte her tarafa mektuplar gönderdi. Güç ve kuvvet top-

(392) İzzeddin Keykavus. 6 Safer 608 (21 Temmuz 1211) tarihinde tahta çıkmıştır.

(393) Ermeni Kralı.

(394) Danişmendli Zahireddin İli.

lamak için mümkün olan her şeye başvurdu. Kalabalık bir ordu toplanarak büyük bir ihtişamla **Kayseri**'ye yöneldi. Orada kardeşini kuşatma altına aldı.

Bu kuşatma ve savaş uzun sürdü. İki tarafın süvarilerinden ve ünlü beylerinden çok sayıda insan hayatını kaybetti. Buna rağmen iki taraf amacına ulaşamadı. Sonunda kuşatılanlar acz ve sıkıntı içine düştüler. Ümitsizlik ve sıkıntı Sultan'ın kutlu mizacına ve dengeli tabiatına da yol buldu. Kuşatmanın sebep olduğu büyük sıkıntı ve acz yüzünden ülke ve saltanat tahtına "Boş ol" sözünü söyledi. Eskiden büyük yardımlarda bulunduğu ve dostana ilişkiler içinde olduğu Pervane **Zahireddin İli**'den beklediklerinin tersiyle karşılaşması, ondan vefa yerine cefa görmesi üzerine keskin zekâsından ve üstün yeteneğinden dökülen şu beyitleri şikayet olarak bir yaprağa yazdı ve Pervâne'ye gönderdi. Şiir:

"Ben vücudu kalbine kadar eriyen bir mumum. Daha önce gülen yüzümün ağlamayan bir gecesi kalmadı.

"Senin samimî dostun benim'diyen Pervâne de boynumun vurulmasına razı oldu."

Kuşatmanın sıkıntılı günlerinin sonu görülmediği, kuşatılanlar için başarı umudu kalmadığı zaman [115] Sultan, **Malatya**'da hizmetinde bulunmuş olan *Çaşnigir* Emir⁽³⁹⁵⁾ **Mübarizeddin Çavlı**, *Emir-i Ahur Zeyneddin Başara* ve *Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah*'ı yanına çağırdı. Bu konuda onlarla görüş alış verişinde (*müşaveret*) bulunurken, "Bu iş uzun sürdü. Sonucu da belli değil. Çok sayıda insan ölümle karşı karşıya. Benim aklıma şöyle bir şey geldi: Gece vakti şehrin kapısını açarak son sürat dışarıya çıkıp vakit geçirmeden kendimizi **Konya**'ya atalım. O büyük şehre sırtımızı dayayalım. Sonra emirlerin, uc bölgelelerinin askerlerinin yardımıyla meram avını murat tuzağına düşürelim" dedi.

Onun üzerine büyükler söz alarak, "Hüküm padişahındır. Ancak keşkeli, eğerli, yoksalı, meğerli cümlelerle bir yere varılmaz. **Konya**'ya ulaşamamız ihtimal dahilindedir. Düşmanlarımız ve muhaliflerimiz yanlarında bulunan adamlarla bizi yenebilirler. O zaman ülkeyi kaybettiği-

(395) Anadolu Selçuklularında bulunan bu vazife sahibi, hükümdarın bezm denilen meclis tertibatına bakardı. Meşhur emirlerden Mubarizeddin Behramşah, emir-i meclislikten yetişerek en yüksek dereceye ve kumandanlığa kadar çıkmıştı. Hükümdar sarayındaki ziyafet ve içki salonuna bezmhane denirdi. (Medhal, s. 82)

imiz gibi canımızı da kaybedebiliriz. Eğer siz padişahımız sabredip birkaç gün daha beklerseniz, selameti onda görürseniz, sabrın acı olan tadı, sonra tatlı olur ve muradınıza erersiniz" dediler. Şiir (Arapça):

"Sabır önce acı tad verir. Fakat sonunda baldan daha tatlı olur."

Şehit Sultan'ın hizmetinde üstün yetenekleri ve engin bilgisiyle önemli hizmetlerde bulunmuş ve çevresinde güvenilirliği ile tanınmış olan Kayseri yöneticisi (*hâkim*) ve *şahnesi*⁽³⁹⁶⁾ **Celâleddin Kayser**, bu durumu öğrenince derhal harekete geçerek, Şiir:

"Gecenin zülfüne tarak vurmuşlar, zamanın yüzüne küfür rakamı çekmişler"

Dendiği vakit Sultan'ın yanına gitti. Huzura kabul edildikten sonra yalnız görüşmek istedi. Yalnız kaldıkları zaman, "Duyduğuma göre siz cihan padişahımızın şerefli aklının çevresinden uygunsuz bir düşünce geçmektedir. Artık ümitsizliğe kapılmanıza bir sebep yok. Sizi kurtuluşa ve başarıya sevk etmeyecek olan eski düşüncenizden vazgeçin. Eğer bendenizin aklından geçen şeyleri yaparsanız, [116] başarının çehresi size yüzünü gösterir" deyince Sultan, "Söyeyeceğini söyle, görüşünü açıkla" emrini verdi **Celâleddin**, "Eğer padişahımız kutlu haremine gider, kadın takılarından kıymetli bir takıyı bu değersiz kölesine getirirse, hemen bu gece aklımdan geçenleri uygulamaya koyar, amaca ulaşmak için çaba harcarım" dedi.

Sultan onun sözüne uyarak hareme gitti. 12 bin dinarlık bir meblağla alınmış olan bir sarığı hemşiresinden alarak **Celâleddin Kayser**'e verdi. O da hiç vakit kaybetmeden karanlık gecede bir erkek köleye şehirden çıkarken kale komutanına (*dizdâr*), "Benim dönüşümü bekle. Sesimi duyunca kapıyı aç" dedikten sonra eskiden mektuplaştığı ve dostluk bağları kurduğu **Tekfur Leon**'un karargâhına (*hayl-hâne*) gitti. Nöbetçinin yanına varınca "Tekfur'a, Kayseri şahnesinin huzuruna gelmek istediğini haber verin" dedi.

Bu haberi derhal **Tekfur**'a iletiler. Aralarında elçilik yapan haber getirip götürülen ve **Celâleddin**'in bağışlarının minnettarı olan yakınlarından (*havas*) birine, "Git, işin aslını öğren. Saygın bir kişiliğe ve yüksek bir makama sahip olan böyle bir kişinin bu vakitte sebepsiz yere kendini zahmete atmayacağı kesin" diye konuştu.

(396) Önemli şehir merkezlerinde şahne denilen bir merkez valisi idare ve zabita işlerini yürütürdü.

Gönderdiği kimse geri dönüp, "Gelen gerçekten de Emir **Celâleddin**" deyince **Tekfur**, hemen onu karşılamaya çıktı. İzzet ve ikramda bulunarak dostluk ve ev sahipliği şartlarını yerine getirdi. O arada **Celâleddin** söz alarak, "Siz Tekfur'a son derece önemli bir işim düştü. Eğer yalnız kalırsak, onu size arz ederim" dedi.

Onun üzerine **Tekfur** emir verdi, bütün adamları ve askerleri (*hadem u haşem*) dağılıp gitti. Toplantı odası, hizmetçilerden ve muhafızlardan (*perdedâr*) boşalınca **Celâleddin**, **Tekfur**'a, "Siz Tekfur biliyorsunuz ki, sizin Selçuklu ülkesinde hiçbir şekilde devlet işlerine müdahale etme, ülkeye sahip veya ortak olma gibi haklarınız yoktur. O halde ne gereği var da kendinizi [117] başkaları için tehlikeye atıyorsunuz? Melik **Mugiseddin** kardeşinin mülkünü istiyorsa, Melik **Alaaddin Keykubad** da babasının yerini istemektedir. Ben siz Tekfur'un onların arasına girmenizin ve bu hengâmede taraf olmanızın maksadını anlamıyorum. Bendeniz, size olan dostluğuma ve sevgime dayanarak, kendinizi bu faydasız tehlikenin dışında tutarak melikliğinizi, yöneticiliğinizi ve ülkenizi korumanızı istiyorum" dedikten sonra o mücevherli baş sargısını Tekfur'un önüne koydu ve "Bunun değeri 12 bin Mısır dinarıdır. Bunu sefer akçası (*nal baha*) olarak kabul edin. Eğer yarın burdan gider de ülke Sultan **Gıyaseddin**'e kalırsa, o 12 bin *mud* tahıl⁽³⁹⁷⁾ zahirelerinizi artırmak için padişaha ait hayvanlarla (*çaharpayân-i has*) **Ermen** kalelerine göndeririz. Sultan da saltanatı sırasında siz **Tekfur**'un ülkesine zarar vermeme konusunda söz verip and içer. Siz ahde vefa ettiğiniz sürece aramızdaki dostluk gün geçtikçe daha da sağlamlaşır" dedi.

O mücevherli başlığı görüp **Celâleddin Kayser**'in akla uygun sözlerini kabul kulağıyla dinleyince, "Ben bu söze, ancak güvendiğim bir kimsenin Sultan'ın yanına giderek bu konuda ondan bir yeminnâme getirmesi durumunda inanır ve güvenirim" dedi.

Onun üzerine Celâleddin, "Önce siz **Tekfur**, bir sözleşme yapıp yeminnâme (sevgend-nâme) yazın. Onu benimle beraber göndereceğiniz bir haberciyle Sultan'a ulaştırın" diye karşılık verdi.

Tekfur hiç beklemeden ve itiraz etmeden yemin ederek, "Cihan padişahı, dünyayı ve dini güçlendirecek padişahlığı ve yöneticiliği sırasında benim kalelerime ve beldelerime zarar vermezse, onun muzaffer as-

(397) 72.5 - 135 litre arasında hacim ölçüsü (Pervane Muineddin Süleyman, s. 219).

kerleri ve adamları (*haşem u asakır*), zor kullanarak benim ÷lkeme girmezse, Emir **Celaleddin**'in dediklerine uyarsa ve bana o konuda bir ahidnâme gönderirse, ben de buradan kalkar ÷lkeme dönerim" dedi.

Celaleddin, Tekfur'un habercisiyle (*kâsıd*) şehre yöneldi. Saltanat makamına varınca Sultan'a amacına ulaştığını müjdeledi. Sultan da elini öptürerek haberciyi şereflendirdi. **Celaleddin, Tekfur**'la konuştuklarını ve *yeminnâme*'yi (*sevğend-nâme*) Sultan'a arz edince Sultan'ın sevinci daha da arttı. Onun üzerine mübarek elleriyle **Tekfur**'un istediği şekilde bir ahidnâme yazdı. Haberciyeye hil'at verip bağışta (*sılat*) bulundu. [118] Onu aynı gece yola düşürdü.

Tekfur, *yeminnâme* inceleyip Sultan'ın söylediklerini haberciden öğrenince, adamlarına, askerlerine ve komutanlarına, "Kimseye duyurmadan göç yükünü bağlayın da gezegenlerin padişahının bayraklarını diktiği zaman **Develi** hududunu geçelim" dedi. Onun üzerine develeri yükleyip atları eyerlediler ve hep birlikte yola düştüler. Rum ordusu (gündüz), zenci ordusundan (gece) güneş kılıcıyla dünya ülkesini alınca onlar, **Develi** bölgesini geçerek **Ermen** ülkesinin topraklarına ulaştılar.

Ertesi sabah Melik **Mugiseddin** ile **Alaaddin Keykubad**'a **Tekfur**'un karargâhının (*ma'asker*), "Direksiz bir ev gibi" çadırdan boşaldığını haber verdikleri zaman her ikisi de bu durum karşısında hayrete düştüler. **Kaysar**'in yaptığı o tilki oyununa kurt gibi kinlenip dış bilemeye başladılar.

Onlardan Melik **Alaaddin** kendi kendine, "Belki kardeşim benden habersiz onlarla işbirliği yapıp beni diğer kardeşimin esaretine ve prangasına düşürür" dedi.

Diğer yandan **Mugiseddin** de, "O iki kardeş **Erzurum** bölgesini (mülk) almak için bana saldıracaklar. Belki beni tuzaga düşürmek için hile ve aldatmayla buraya çekmişlerdir" diyerek ertesi gece oradan hareket etti. Karanlıkta kaçış yolunu tuttu.

Sabah olunca **Alaaddin Keykubad, Melik Mugiseddin**'in ordugâhını (*ma'asker*) müflislerin avucu gibi askerden boşalmış, kendisine yardıma gelenlerin yerlerini ıssız görünce şaşkın ve perişan bir hale düştü. O sırada şehirden davul, boru ve zurna sesiyle kuşatılanların sevinç çığlıkları yükselmeye başaldı. Şehrin yiğitleri Melik **Alaaddin**'in ordusunun sayısının azaldığını görerek dışarı saldırdılar. Çok sayıda insanı esir ettiler veya öldürdüler.

Durumun vehametini gören Melik **Alaaddin** kaçmaya karar verdi. **Ankara**'nın (Enguriye) yolunu tuttu. Oraya varınca idareyi eline aldı. **Şehri** sağlamlaştırıp savunmaya çekildi.

Sultan **İzzeddin** ise, o başarının verdiği sevinçten şapkasını havaya attı. Düşmanın boşalttığı alana mutluluk bayrağını dikti. Neşe topunu kaparak sarayının emirlerini ve askerlerini (*ümerâ ve haşem*) [119] hil'atler (*teşrifat*) ve bağışlarla sevindirdi. *Pervaneliği* Emir **Celaeddin Kayser**'e, şehirlerden herbirinin yönetimini de beylerinin seçkinlerinden (*havas-i ümerâ*) bir kuluna verdi. O arada **Niğde'yi Zeyneddin Başara**'ya, **Malatya'yı Hüsameddin Yusuf**'a ve **Elbistan'ı da Mübarizeddin Çavlı**'ya bıraktı.

Diğer yandan pervane **Zahireddin İli, Alaaddin**'in hizmetinden ayrılınca **Niğde**'ye gitti. O şehrin ileri gelenlerini ve halkını (*ayan ve ahali*) malla, bağışla, ikramla ve iltifatla itaatı altına aldı. Kalperinin derinliklerini dinarlar ve hediyelerle fethederek onları kendine bağladı. Evlerine ve saraylarına altın keseleri ve kumaş parçaları saçtı. Bahçelerindeki sebzeleri ve bağlarındaki üzümünü değerlendirerek "Eğer Sultan **İzzeddin**'in ordusu kuşatmaya gelir, bahçelerinizi zarara uğratıp mülkünü harap ederse, ben yenilsem de yensem de onların tekrar size verilmesi konusunda gayret gösteririm" dedi ve bir süre orada ikâmet etti. O sırada **Niğde runud'u** onun hizmetçilerine ve adamlarına sert davranıp onları rahatsız etmeye başlayınca, "Bunlar kimsenin beni kuşatmadığı ve kimse tarafından kışkırtılmadığı halde bu şekilde küstahlık etmektedirler. Yarın eğer biri, burayı kuşatmaya gelip, adet olduğu gibi nakit parayla, malla toprakla (*ikta*) ve emlak vaadiye onları baştan çıkarırlarsa, durum nasıl olur?" diye düşünerek ordan ayrılp, **Lülüve**'ye (**Ulukışla**) sığındı. Orda da kalamayarak Sis (**Kozan**) yolundan **Şam** diyarına gitti. Halep yakınındaki **Tel-bâşer**'e varınca hastalandı. Birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Onu orada toprağa verdiler.

Ondan sonra da *Emir-i Ahur Zeyneddin Başara, Niğde*'ye vardı. Ora halkının ve seçkinlerinin (ahali ve ayan) bağış ve ikramla gönlünü aldı. **Tekfur Leon**'a haberler (*kussad*) göndererek, düşmanların ümitsizliğe ve perişanlığa düştüğünü, muhaliflerin hüsrana ve yenilgiye uğradığını haber verdi. **Tekfur Leon** da ona cevapla birlikte **Arap** ve **Frenk** atlarından, altın ve gümüş kaplardan ve **İskarlat** kumaşlarından (*filarha-yi iskarlat*) çok miktarda hediye gönderdi.

[120] Sultan **Kayseri**'nin ve oranın halkının işlerini yoluna koyduktan ve oranın arsasını iddia sahiplerinin varlığından boşalttıkları sonra Aksaray tarafına hareket etti. **Aksaray**'ın ileri gelenleri ve ıgdişleri padişahın şemsiyesini (*çetr*) ve kutlu kafilesini (*mevkib*) karşılamak için yola düştüler. Çok miktarda hediye sunarak sevinç ve mutluluklarını artırdılar ve hep birden onun devletinin ipine bağlandılar.

Sultan, birkaç gün orda oturup dinlendikten sora başkent (*dârü'l-mülk*) **Konya**'ya hareket etti. **Konya**'nın efendileri (*hacegân*) itibarlı kimseleri (*muteberân*), ileri gelenleri (*ayan*) ve ahileri (*ihvan*), müzisyenleri (mutriban) mehter takımı (nevetiyân) ve seyyar köşklerle Obruk'a kadar karşıladılar. Büyük bir izzet, ikram, saygı ve sevgi gösterisinde bulunarak Sultan'ı şehre getirip ülke tahtına ve saltanat makamına oturtular ve üzerine şahane mücevherler saçtılar. Verdiği nimete şükür etmek için Aziz ve Yüce Allah'ın huzurunda sayısız kurbanlar kestiler. Ayakbastı vergisi (*resmü'l-kudum*) olarak 100 bin dirhem (gümüş) 5 bin dinar kızıl altın, 100 kat altın işlemeli giysi her cins ve renkten 50 kat elbise, Her renkten 150 top tam boy atlas kumaş, 30 baş at, 20 baş kurt ve 50 hörgüçlü deve hediye sundular. Bu hediyeler padişah tarafından kabul gördü.

Sonra Sultan, onlardan yemin etmelerini istedi. Onar, Sultan'ın isteğine can ve gönülden uyarak yemin ettiler. Sultan onların *emlak*, *ikta* ve *irad* menşurlarını (*menaşir-i müselleme*) yeniledi. Hapisleri serbest bıraktırdı. İtibarlı kişilerin önde gelenlerine (*kaffe-i muteberân*) hil'at giydirdi.

Konya halkı bir haftayı padişah meclisinde yeyip içerek, nefsanî lezzetlerden yararlanarak geçirdiler. Ondan sonra Sultan, kutlu ve uğurlu bir şekilde saltanat işlerinin yönetimine el attı. Ülkenin her tarafına fermanlar göndererek, istediklerinin verildiği ve menşurlarının çıktığı konusunda onları haberdar etti. Hepsine huzuruna gelme şerefine kavuştuktan sonra emellerine ulaşacağı haberini verdi. Onları, acele davranmaları için teşvik etti. Hepsi de mutlu ve sevinçli olarak Sultan'ın huzuruna varmak için yola çıktı. **Konya**'da [121] rütbelerine uygun olarak kabul gördüler. Makamları ve beylikleri hakkında yeni menşurlar, *emlak* ve *iktaları* üzerine imzalı tapular (*sicillât-ı müekked*) elde ettiler. Sahip oldukları makam ve mevkileri kaybetme korkusundan kurtularak mutluluklarının zirvesine yükseldiler. "Allah, şüphesiz doğruyu en iyi bilendir."

24- GALİP SULTAN İZZEDDİN KEYKAVUS'UN

-ALLAH RAHMET EYLESİN- GÜZEL AHLAKI VE İYİ HUYLARI

"Bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver"
(398) güneşinin nurlarından çok kuvvetli bir nur ve yol gösterici bir ışık,
Sultan **İzzeddin Keykavus**'un günlerinin ve zamanının yoldaşı olmuştu. Huyu, güzelliğini cennet bahçesinden almış, ahlaki Kevser suyu gibi saf ve berraktı. Cönertliği, buluttan düşen yağmur damlalarının sayısı kadar sınırsız, bağış karanlık gecenin ortasında parlayan Müşteri yıldızının,⁽³⁹⁹⁾ yüzü gibi kıymetliydi. Boyu, nehir kıyısında yetişmiş selviyi kışkandırmakta, yüzü ilkbahardaki bir bahçenin güzelliğini geride bırakmaktaydı. Kullandığı yay, can yakan dilberlerin kaşına benzemekteydi, oku ise göğü eriten ve yerde sarsıntılar meydana getiren mazlumların duası gibiydi. Gürzü, alçakların kalbi gibi ağır, kılıcı cihanı fethe-den güneşin ışıkları gibi parlaktı. Hançeri, en kıymetli madenlerden yapılmıştı. Bileği Rabbanî güçle güçlendirip kuvvetlendirilmişti. Nefsi akıllıların kalbi gibi her türlü kötülüklerden arınmıştı. Canı, Yaratan'ın faziletiyle güneş gibi parlamaktaydı. İslâm dini gibi kâmil bir akla sahipti. Öyle adildi ki, adaleti yağmur bulutu gibi sıradan ve seçkin kimselerin üzerine yağırdı. Kemendinin halkası, padişahların boyunlarına geçmiş, atının nalı, sultanların iftihar küpesi olmuştu. Mutluluk, onun tahtına bağlanmış, şans onun başarılı bayrağının arkadaşı olmuştu. Sabah rüzgârı dünyanın her yerinde onun ahlakının iyiliklerini ve övgülerini anlatır olmuştu. Onun pâk huyunun misk amber kokusu, karada ve denizde etkisini göstermiş, padişahların ruhları, onun yaptıkları iyiliklerden menmun kalmış, ülkenin dili, **Arapça** ve **Farsça** olarak onun güzel vasıflarını, mecazi olarak değil gerçek olarak şu şekilde sayfalara geçmişti. Şiir(Arapça):

[122] "Ey kaderinde ta ezelden büyüklük ve yücelik yazılmış olan!
Sen razı olduğun zaman hayat, kızdığın zaman ölüm verirsin.

Sende insanlar için hayat ve ölüm vardır.

Senin yanında bulunmak, mülk sahibi olmak, başarı ve zafere ortak olmak demektir.

(398) Kur'an-ı Kerim. 38/34

(399) Bak. not. 90

Ünlü padişahlar, senin bayrağının gölgesinde yürürler. Hz. Cebrail kanallarına sana gölge verir."

Şiir:

"Ey padişah, **Eflatun**'un⁽⁴⁰⁰⁾ dediğine göre, Allah seni halkın işlerini görsün diye yarattı.

Üzüm kalıbından ayrıldıktan sonra şarabın kadeh kalıbına girdiği gibi

İkbal ve şans eseri, senin varlığına **Behmen**'in⁽⁴⁰¹⁾ ve **Şapur**'un⁽⁴⁰²⁾ ruhu girdi.

Senin zamanında dünya öyle bir düzen buldu ki, kâfur'un kabı içinde saklanmasına ihtiyaç kalmadı.

Kutsal alemin süsleyicileri, senin yanağına hurinin yanağının güzellik pudrasını sürdüler."

Sultan, her zaman bağıшта bulunup armağanlar vermeyi yapılması gerekli şeylerden sayardı. Şairleri ödüllendirmekte (sılat) aşırıya kaçtığı zaman bile yine de kendisini kusurlu sayardı.

Hüsameddin Salar'ın kızı letafette ilkbahar rüzgârını geride bırakan, berraklıkta Kevser suyunu unutan şu kasideyi onun için yazarak **Musul**'dan gönderdi: Şiir:

"O gönül alıcı güzelin zülfü yüzüne dökülünce bu gamlı gönülden binlerce ah çıktı.

Bu mahalleye gelen herkes, onun aşkından canı gam, üzüntü ve hasretle doldu.

Dünya güzellerinin hepsinin, o mestane gözlünün pazara geldiği gün pazarları kesada uğradı.

Şimşir ağacı, o çemende biten selvi boylunun zaman bahçesine geldiğini görünce utancından yerin dibine girdi.

Letafet bahçesinin gülünün güzelliği, gülbahçesinde o yeni yetme yasının güzelliği karşısında eksildi.

(400) Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocası olan ve M.Ö. 430 da doğup Mısır'da öğrenim gördükten sonra Yunanistan'a dönerek Atina'da Akademi'yi kuran ve M.Ö. 347 yahut 348'de ölen ünlü Yunan fizyoloğu.

(401) Efsanevi İran hanedanı Keyyani (Pişdadi) padişahlarından İsfendiyar b. Guştasb'in oğlu.

(402) Bak. not. 84

*Ey felek, halkın kanını akıtmaya devam etme! Çünkü onun bir gam-
zestnin okuyula işin bitter.*

*Ey ay, cihan padişahının kafilesi gelince, senin bu dillere destan gü-
zelliğin geride kalır.*

*Bahtı açık, dünyaya nizam veren ve ikinci **Cemşid** ⁽⁴⁰³⁾ olan o uğurlu
padişah, **İsa**'nın nefesi⁽⁴⁰⁴⁾ gibi can bağışlar.*

[123] *Bir defa daha görünmez oldun. Şimdi neredesin? Ey hayat ve-
ren put, nerde yaşıyorsun?*

*Senden uzak düştüğüm zaman gam perdesine büründüm. İsim an-
cak seninle hallolur, neredesin?*

*Şaka yollu bana, 'Canın kalsın' dedin. Canım burnuma geldi, ey şaka-
cı güzel neredesin?*

*Bir anda beni yere serip gamdan öldürdün. Ey dostu öldürüp ocağını
yikan neredesin?*

*Onun aklından sana aşık olmak geçmemektedir. Ey canıyla oynayan
gönül aklını başına topla.*

*Eğlen ve mutlu ol. Çünkü dünya başı dik padişahın adaletinden
gençleşti, neredesin?*

*Gazi şahlar şahı, Adem oğullarının en şerefli, lâyık olan ona dünya
mülkü teslim oldu.*

*Senin aşk gamunun oku ciğere düşünce kederli gönül şaşkın bir vazi-
yette yere yığıldı.*

*Senin yüzüne attığım gizli bir bakış, bana büyük olaylardan daha
önemli geldi.*

*İncinmiş vücuduma çıkış yolu kalmadı. Sıkıntılı kalbim ümitsizliğe
düştü.*

*Yanan yüreğim için senin dudağundan yakut isteyen gözümün hisse-
sine inci düştü.*

*Bu miskin kalbin tuzağına kim düşmüş? 'dedim. 'Düşüyse iyi düş-
müş' diye cevap verdi.*

*Senden bana dertten başka iyi düşen bir şey yok. Evet, yoksa onun
payına senden bu kadar mı düşmüş?*

(403) Bak. not. 115

(404) Bak. not. 317

Sentü zulmün bîze ulaşmaz. Çünkü bîzîm sözüümüz adil padişahın mübarek huzuruna düştü.

O öyle bir padişah ki, Arap milleti onunla güçlendi. Onun işi cömertlik, iyilik ve kullarına iyi davranmaktır.

Aferin, onun ay yüzlü parlak yüzüne! Aferin onun şeker dökülen mübarek ağzına!

Onun dün bir sefere çıktığını haber verdiler. Çabuk gel bende hal kalmadı, eğer haber buysa.

Benim perişan halime bakarak, 'İş birbirine karıştı, işte alt üst olmak budur' dedi.

[124] Kalbimi ve canımı yanına çekerek, 'İnsaf et, bu fena bir hediye değildir' dedi.

Evet, kalbe ve cana bir tehlike yoktur. Fakat benim yanıma gel canım ve dünyam, huzur işte budur.

Ondan gelecek iyilikten ümidimi kestim. O iş her an ve her saat bana dokunmaktadır.

Şimdi cihanın efendisinin methine yeniden başlayayım. Çünkü dünyanın zulmünden ancak bu şekilde kurtulabilirim.

Cihanın efendisi olan o şahlar şahının hükmü, bütün ülkelerde kader gibi geçerlidir.

Bu dünyada feleğin zulmünün başı sonu yoktur. Bu dünyada sevinçten ve neşeden bir haber yoktur.

Bir güzelin zülfünün ucunun misk saçtığı her yerde, hiç şüphe yok ki, miskin yanında ateş de vardır.

Sözü kısa kes. Çünkü bu hikâyeye uzundur. Bu taifeyi düşünmek, baş ağrısından başka bir şey vermez.

Cefakâr feleğin gamundan feryada yetiş. Cihan padişahının lütfundan başka bir şey yoktur.

Cihanın güneşi, Hakk'ın gölgesi, ikinci Kayser, bu Kayser⁽⁴⁰⁵⁾ ve Fagfur⁽⁴⁰⁶⁾ senin kapının tozundan başka bir şey değildir.

Deniz gibi cömert olan o adil padişahın açık eli vermekten başka bir şey bilmez.

(405) Bak. not. 130

(406) Bak. not. 194

Adlı, damağında bulunan olayların acısını alır. Çünkü ülkenin ağzında onun adı gibi bir şeker yoktur.

O sultanların sultanına sultanlar köledir. Ondan başka sultan kim, nerede ve hangisi?

O öyle bir padişahdır ki, onun yüzünden can ve dünya neşe içindedir. Onun emrindeki köle de hür de aynıdır.

Bahtı açık sultan, cihanı bağışlayan efendi, senin tabiatın latif olup cömert avcun da öyledir.

Adeti daima bağışlamak ve ihsanda bulunmaktır. İşi her zaman iyilik, büyüklük ve aynı şekilde adaletli olmaktır.

Lütfu, gönül aynasından gam pasını siler. Kahrı da akıllardan afiyeti çıkarır.

Madenin kalbinden ve denizin ciğerinden duman çıkarır. Onun devrinde zulmün yüzü de solgundur.

Kutlu kapısı, halkın müracaat yeridir. Çünkü o, kötülüklerin önünde güçlü bir settir.

[125] *Rahmetinin köşesinde dinlenirim. Çünkü dünyada dinlenilecek tek yer orasıdır.*

Alem senin adaletinin etkisiyle baştan başa mamurdur. Şahların yemini tamamen onun kademini toprağıdır.

Ey Melik! Zaman seninle sakinleşmiş, göğün güneşi, senin gücünden borç almış.

Senin ikbalin dünyadaki insanlara gölge olmuş. Senin sevgin, sıradan ve seçkin kimselerin kalbini tutmuş.

Toprak ve altın olan senin yüce gayretinden altın dökülüp saçılmış ve nam alınmış.

Dünyanın en seçkin bölgesi olan senin ülkenin bir köşesi, Çin ülkesinden Şam hududuna kadar ulaşır.

Cihan padişahının arzuladığı şekilde babasının devletini aldığı zaman çok genç idi.

Bazen başına, gönle huzur veren taç koyar bazen de eline gam kadehini alırdı.

Kendi kılıcıyla kâfirlerin harmanını ateşe verir, herkes İslâm toprağına sığınır.

Cihanda gâitplerin mağlupların altına sığındığı senin rikabının yanında yüz Kayser (407) ve Fağfir (408) koşmaktadır.

Ey ünü bütün yeryüzünü tutmuş olan! Senin adından dinin şerefi ve şanı artmış.

Ezelî kader, ister istemez güçlüyü güçsüzü senin fermanın altına getirmiş.

Senin değerini Zühâl yıldızının değerini geride bırakmış. Senin heybetin azgın aslanı kediye döndürmüş.

Dönen gökte güneş, senin kutlu kapına başını koymak için yükseklere çıkar.

Ruha işlemiş olan senin sevgin, anasından yeni doğmuş olanlara da bağlılık telkin eder.

Senin iyiliğın dünyanın zorluğunu kolay eder. Senin yumuşak huyun sıkıntılı kalplere merhem olur.

Mesleği insana eziyet etmek olan kötü zamanlar ve zalim günler, senin adaletin sayesinde hizaya girer.

Şah'ın dergahında cihan onun fermanının bendesi olsun. Başka milletler de onun fermanına uysun.

[126] *Bütün cihan mülkü, senin mührüne bağlansın. feleğın olayları karşında senin zatın emniyet gölgesinde kalsın.*

Ezelî sır perdesinde ne varsa, senin nurlu düşünce aynana açık olsun.

Hepsi tarikate mensup olan bu halvette duranların dillerindeki dua her zaman senin için olsun.

Dilini senin övgünün haricinde kullananların göğsüne her nefesinde hançerin ucu batsın.

Senin adını göz önünde bulundurmayanların günlerin zamanının yüzünde ne adı kalsın ne de sarı.

Kutlu talihle atınla gittiğın her yerde hükmün geçer, fermanın tutulur olsun.

(407) Bak. not. 130

(408) Bak. not. 194

Halkın isteği de senin isteğinin aynıdır. Senin işin de kalbinden geçtiği gibi olsun."

Bu şiiri alan Sultan, onun her beyti için ona 100 kırmızı dinar vermelerini buyurdu. Toplamı 72 beyit olduğu için hazineciler, **Musul**'dan gelmiş olan kasideyi getirene 7200 dinar teslim etiler. Ayrıca kasideyi getiren postacıya (*kâsıd*) da o devrin fazıl ve seçkin kadınına ödediğinden başka hil'at, binek hayvanı ve iki bin de dinar verdiler.

Sadrızam (*sadr-ı kebir*), söz meliki, saadet kaynağı **Nizameddin Ahmet Erzincani** - Allah rahmet eylesin- şu kasideyi yazınca,

Şiir:

"Baştan çıkarın gamzenin ortaya çıkardığı renkten ve senin gamundan, kalbim hiçbir zaman şad olmaz.

Ne yazık! Senin güzel yüzün karşısında bir sığınağım yok ki, kalbim baştan çıkma afetinden emniyette olsun.

Ben senin boyuna ve zülfüne öyle aşığım ki o sevgi yüzünden kalbimi saçının bir teline bağlı tutuyorum.

Saba rüzgârının senin saçının telinden çalıp dağıttığı koku, meşhur oldu ve her yana duyuldu.

Senin zülfünün ucu, misk kutusudur. Fakat yakıcılar o kokuyu ciğer kanından çıkarırlar.

Hayır, hayır, sabah rüzgârı zülfünün tellerine tarak vurunca orada misk sözü Hata⁽⁴⁰⁹⁾ ve ahu olur.

Ben senin yüzünün sabahına kul oldum. Geceyi senin zülfünü boyamak için getirirler.

Acele et, yanağın kalbime ateş düşürdü. Anla ki gamın vüdümu ikiye ayırdı.

Senin ayrılığının çölünde kalmamdan dolayı, her gözümde meydana gelen 100 çeşmeden akan, nehir oluşturur.

[127] Neşe alıcısı olan o kalp nereye gitti? Cihan sultanını metheden o alışkanlık hani?

(409) Doğu Türkistan'da ceylanlarıyla ünlü bir belde.

Cihanın güneşi olan o muzaffer padişahın büyüklüğünden dolayı ay yüzünü toprağa koyar.

O öyle bir padişah ki, büyüklük alanına oturunca heybetinden felek iki dizinin üzerine çöker.

Gökyüzü akla, 'Cihanın sahibi kimdir'diye sorunca, 'Eğer gerçeği öğrenmek istiyorsan odur'der.

Onun avcundaki sermayenin ölçüsü yoktur. Tasarruf etmek için göğü terazi olarak kullanır.

Ey varlığıyla dinin kolunu güçlendirmiş olan! Ey kılıcıyla cihanın derdine derman olan!

Senin adaletinin heybetinden bildircinin pençesinin şahinin göğsüne konmuş olması mümkündür.

Sen Hata ülkesini almadıkça orası alınmaz. Çinli senin yayını kendine kaş yapmış.

Senin insafın cihanın çevresine kale olunca cihanın işi adaletinden dolayı yoluna girdi.

Bugün padişahlık bayrağı göğe yükselmiştir. Kılıcını tutan ele ve bileğe aferin!

Bugün feleğin kutusunda senin keskin kaleminle yarışabilecek bir ok bulunamaz.

Akıl ve can senin şerefli düşünceni gördükleri zaman, 'İşte düşünce budur, ondan âlası olmaz'dediler.

Yüzlerce maden yatağı senin cömertliğinin kaynağını oluşturur. Niçin inci tanesi utanıp da huyunu senden almaz?

Ey inci bağıslayan avcundan dolayı cömertliğin gözünü aydınlatan!! seni vasfettiğinden sözün gücü arttı.

İlim yoluyla değil senin övgünün verdiği güçle biliyorum ki yeni ve iyi söz, yetenekten doğar.

Bu kötü huylu, asi ve uyumsuz atın dizgini, her zaman senin elinde olsun.

Senin keskin kılıcının pınarından kötü düşüncelilerin kanı yeryüzüne ırmak olarak aksın!"

Bu şiire cevap olarak bir toplantı günü (*ruz-ı mahfil*) Şemseddin Tabas⁽⁴¹⁰⁾ Sultan'ın methi hakkında bir şiir yazdı. Onun üzerine **Sultan**, Rum memleketlerinin emir-i arızlık⁽⁴¹¹⁾ ve inşa⁽⁴¹²⁾ makamını (*mertebe-i mansıb-ı inşâ-yı emir-i arız-ı memalik-i Rum*) ona verdi.

Bütün bu üstün hasletlerinin ve yaptığı büyük işlerin yanında iyi ata binmesi, mızrak atışı, bilginlerle dost, cahilere düşman oluşu ile tanınmış olup onun meclisi, eğlence sofrası, sarayı ve dergâhı[128] bilginler ve sanatkârlarla dolup taşardı. Edebiyatçıların risalelerine ve şairlerin kasidelerine yaptığı tenkitler ve eleştiriler inci tanelerini kıskançlığa düşürürdü. Üslubu ve belagati son derece başarılı, nazım ve nesirde kelime ve deyimler kullanışı övgüye değer bir ustalıkta idi. Nüktede ve mana zenginliğinde de ödül alabilecek bir seviyeye sahipti.

Onun yönetim günlerinde sevinç, neşe, zevk ve eğlence sürekli olmuş, dağa tepeye mutluluk bayrağı dikilmişti. Öyle ki, güller dikenlerden arınmış, ağaç dalları mimberlerinde her bülbül bir hatip, her çalgı-bir Zöhre⁽⁴¹³⁾ olmuştu. Onun zamanında dünya bir işret yerine dönmüştü. Öyleki her zâlim bir iyiliksever, her ibadet eden bir din ulusu, her özlem duyan bir İshak⁽⁴¹⁴⁾; her ruh sahibi bir alim, her nedim bir İbrahim,⁽⁴¹⁵⁾ her çocuk bir **Rudeki**⁽⁴¹⁶⁾ her dilsiz bir hatip ve zamanın en güzel konuşanı olmuştu. Şiir:

"Onun devrinde toprak öyle sevinçli ki herbir zerresi havada dans ederek uçmaktadır."

[410] Erzincanlı Nizameddin Ahmed'in veziri.

[411] Tuğra veya inşa divanı: Bu divan Selçuklu sultanının devletler ve eyaletlerle olan muhaberelelerini yapar ve berat, nişan, menşur dediğimiz hükümdar tuğrasını taşıyan araziye ve tayinlere ait vesikaları verirdi. Divanın reisine sahib tuğra ve inşa veya sadece tuğrayı ismi verilirdi.

Selçukluların ilk zamanlarından beri mevcut olan tuğra ve inşa divanı ayrı ayrı iki daireye ayrılmıştı. Bunlardan biri tuğra, diğeri divanü'r-resail ve'l-inşa idi. Bu ikincisinin müdürüne münşi adı verilmişti.

Tugrainin vazifelerinden biri de ava çıktığı zaman Sultan'ın maiyetinde bulunup o sırada vezire vekalet etmektir. Vezir, devlet işleriyle meşgul olduğundan avda hükümdarlarla beraber bulunmazdı. (Medhal, s. 43)

[412] Ordunun levazimat ve ihtayaçlarına bakan, maaşlarını veren, defterlerini tutup yoklamalarını yapan bir divanın revidir. Ordunun sevk ve idaresi ve teknik işler, beylerbeyi veya melikü'l-ümera denilen ordu komutanına ait olduğundan emir-i arız bugünkü Milli Savunma Bakanlığına benzemektedir. Önemli vilayetlerde arızülceyşler vardır ki askeri defterdar demektir. (Medhal, s. 96-97)

[413] Bak. not. 267

[414] Tevrat'a göre, Halil İbrahim peygamber'in Sara'dan olan oğlu. Onun Rebecca ile evliliğinden Hz. İsa ve Yakub dünyaya geldi. Burada Yakub'un kaybettiği oğlu Yusuf'a duyduğu özleme atıfta bulunmaktadır.

[415] Bak. not. 7

[416] Ebu Abdullah Ca'fer b. Muhammed b. Hakim b. Abdurrahman b. Adem (ölm. 329/940) Samanlılar devrinde yaşamış olan ünlü İranlı şair.

Kalbi, Hz. Musa'nın cebi gibi temiz, canı, İsa'nın nefesi gibi iffet gö-
ğünde parlamaktadır. Fütüvvet elbisesini⁽⁴¹⁷⁾ Müminlerin emiri el-
Nasireddin İlah'in⁽⁴¹⁸⁾ hilafetinin hizmetinde giyinmiş, mürüvvet içece-
ğini, "Her kişinin yaptığı iyiliği hazır bulacağı günü bir düşünün"⁽⁴¹⁹⁾ içe-
ceğiyle tepesine dikmiş, çabasını, ülkeler fethine, muhaliflerini yok et-
meye ve düşmanlarını ortadan kaldırmaya harcamıştı. Devletin arsası
üzerinde refahı, memleket bahçesinde huzuru korumuştur. Allah'ın izz-
niyle onun yaptıkları yeri gelince anlatılacaktır.

Onun divanı tarafından bir kimsenin adına bağlanmış olan ikta ve-
ya bağışta (*en'am*) hiçbir zaman eksilme veya değişme olmazdı. Eğer
menşur sahibini ecel yakalar, normal ölümle ölürse, ona ait olan ekmeğin
kapısı ailenin geri kalanlarına veya yakınlarına kalırdı.

Onun kutlu zamanında azil, cehalet, yokluk, bela, gam ve keder yü-
zünü yokluk diyarına çevirmişti. Bunun yanında dünyanın bütün böl-
gelerine emniyet, huzur, rahat ve mutluluk sağlam bir şekilde yerleş-
mişti.

Sultan, padişahlara can damarları gibi gerekli ve meliklerin ayrıl-
maz vasıflarından olan üstün kimselerin iyi ahlakına sahip olmayı ken-
disine şiar edinmiş, [129] o konuyu kendi kendine şöyle özetlemiştir:
"askerlerini ara ve onlara hediyeler ver. Onların merkeplerinin otlatılıp
beslenmesine dikkat et. Çünkü asker, mertlik ve yiğitlik kaynağı olup,
devletin ve halkın koruyucusu, ülkenin kılıcı, padişahın mızrağı, şehir-
lerin ve beldelerin kalesidir. Onlar, felâketleri önleyip, düşmanları uzak-
laştırır. Açıklar onlarla kapatılır, işler onlarla düzene girer. Onların yok-
suluna yardım et ki, sırtın sağlam olsun. Başına bir iş gelmeden önce
onları dene. Bir şey buyurmadan önce onları imtihana çek. Onların ara-
sından vefakâr, yiğit ve savaş alanından kaçmayanlarını seçip ödülle-
ndir. Çünkü askerlerin sayısı bakımından fazla olanı değil, güçlü ve cesur
olanları işe yarar. Bir savaş veya kavga alanında başarılı olana bol ba-
ğışta bulun ve onun rütbesini yükselt. Onların biri bayrağının altında
görev sırasında şehit olursa, çocuklarına kucak aç. Ailesine ve akraba-

(417) Orta çağlarda Anadolu'da ve bütün Müslüman ülkelerinde bir nevi esnaf ve sanatkar-
lar teşkilatı olarak ortaya çıkan fütüvvet teşkilatına girenlerin giydikleri özel giysi.

(418) Fütüvvetin teşkilatlanmasında emeği geçen Abbasi halifesi (575-622/1180-1225), Ma-
nevi otoritesini yükseltmek için büyük hamleler yapmış, fütüvvet teşkilatını kurarak
bütün İslam hükümdarlarını halifelik makamına ve şahsına bağlamaya çalışmış, onla-
ra menşurlar ve fütüvvet elbisesi göndermiştir.

(419) Kur'an-ı Kerim, 3/29

larına onun yokluğunu hissettirme ki, zor anında sana yardımcı olmak ve devletini desteklemek için canlarını feda etmek onlara kolay gelsin."

Sultan, yakınlarının da yardımıyla bu söylencileri uygulamayı sağlam bir ilke, övgüye değer bir kararlılık ve vazgeçilmeyecek bir alışkanlık sayıyordu. Şiir:

"Sultanlığa, taca ve ülkeye kavuştu, babasının ve dedesinin yeri olan tahta oturdu.

Yedi ülkenin fethi için hareket geçti. Yedi göğün alanını çember altına aldı."

Dendiği gibi Sultan'ın tahta oturduğu haberini alan **Laskaris**⁽⁴²⁰⁾ korku ateşiyle mum gibi erimeye başladı. Adamlarını ve danışmanlarını çağırarak, onlarla birlikte tedbir atını düşünce meydanına saldı. Her biri, düşünce pınarından, emel damağına bal tadı veren bir düşünce ortaya attı. Sonunda **Laskaris** söz alarak, "Biz, Sultan **İzzeddin**'le mektuplaşmayı nasıl başlatacağız? Bu konuda hangi kapıya çalacağız? Dileyeceğimiz özür, istediğimiz gibi kabul görmezse, başka hangi yola başvuracağız" dedi.

Ona cevap olarak bazıları, "Siz **Vasilyüs**'ün, Sultan'ın katilini öldürdüğünüzü ve suçun temiz kalbinizden uzak olduğunu herkes biliyor. Fakat buna rağmen doğru ve akla uygun olan odur ki, [130] tarafınızdan hapsedilmiş olan Çanşigir **Ay-aba'yı** serbest bırakıp ona lütuf ve bağışlarda bulunun. Sultanla kuracağınız dostluğun temellerini, kıymetli ve nadide hediyeler hazırlayarak, adamlarınızdan birini **Seyfeddin Ay-aba** ile göndererek güçlendirin. O durumda **Seyfeddin**, ayrılık tozunun kalkması ve düşmanlık ateşinin söndürülmesinde aracılık eder. Çünkü o,devletin seçkinerinden (*havas*) ve sarayın ileri gelenlerindedir. Onun arabuluculuğu, başkalarından daha etkili olur ve Sultan tarafından söyledikleri kabul görür. Şiir (Arapça):

'Çıplak bir adama gösterilen ilgi, giyinik bir adama gösterilen kadar olmaz'

demişler. Yine de Biz bir yandan özür dileme üzerinde dururken, diğer yandan her ihtimale karşı sorumlu kişiler olarak savaş hazırlıklarına başlamamız gerekir. Eğer bu girişimimiz sonunda düşmanlık ortadan kalkar barış ve dostluk yolları açılırsa ne âlâ. Yok eğer bu yolda

(420) İznik Kralı Theodor Laskaris.

karşımıza engeller çıkar, başarılı olamazsak, ortalığa kin ve savaş hâkim olursa, o durumda biz de gâfi avlanmayız ve hemen savaş atlarımızı eyerleriz" dediler.

Bu düşünce, Vasilyüs ve arkadaşlarına doğru göründü. Bütün dünya kâtiplerinin, sayfalara dökmede aciz ve şaşkınlık içinde kaldıkları zembiller dolusu mücevherlerden, yükler dolusu amberlerden, altın kemerli gümüş tenli erkek kölelerden (gulâm), huri soyundan, peri neslinde cariyelerden, altın işlemeli taslardan, altın sırmalı ve atlas melikî ve madenî elbiselerden, dev yapılı atlardan oluşan kıymetli hediyeleri, konuştuğu zaman ateş ile suyun arasındaki ayrılığı kaldıran, tatlı dil ve güzel anlatımıyla kaplan ve aslan, evcil ve vahşi hayvan, kâr ve zarar, akıllı ve akılsız arasında uyum sağlayabilen bir elçiyi (sefir), gönlünü alıp sıkıntılarını unutturmak için ellerinden geleni yaptıkları, [131] sonunda kalp aynasından düşmanlık pasını silmeyi başardıkları Çaşnigir **Emir Seyfeddin Ay-aba** ile birlikte Sultan'ın huzuruna gönderdiler.

Emir **Seyfeddin** ve yanındakiler, ülkenin hududuna vardıkları zaman **Emir Seyfeddin**, Sultan'ın sarayına önce varmak için onlardan ayrıldı. Oraya varıp el öpme şerefine kavuştuktan sonra gelen **Rum** elçilerini getirdikleri haberi Sultan'a duyurdu. Sultan'ın onlar hakkındaki kötü düşüncesini, güzel ve tatlı sözlerle sildi. Arabulucukta mertçe ve yiğitçe çaba harcadı. Karşı tarafın suçlarının affedilmesi ve hatalarının bağışlanması konusunda şahlar şahını ikna etti. Sonunda Sultan'ın kin tozu ve düşmanlık duygusu silindi. Öfke ve gazabı yatıştı. Babasının başına gelen felâketleri ve musibetleri kader sebebinin üzerine attı. "Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhengi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce o, Kitapta bulunmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır"⁽⁴²¹⁾ nasihati ve hikmetini can ve gönülden kabul etti. Şiir (Arapça):

"Kaza oldu, alında yazılmış olanlar gerçekleşti. O duruma üzülmen ne işe yarar?"

Allah'ın hikmeti istediği şeyi yapmaktır. O halde neden şaşırıp telaşlanıyorsun? Olan doğrudur."

şiiri nurlu kalbinin arsasına, "Bu kaybettiğinize ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir"⁽⁴²²⁾ İlahî sözünü ilettiler.

(421) Kur'an-ı Kerim, 57/22

(422) Kur'an-ı Kerim, 57/23

Elçiler gelince Sultan, tahtına oturarak onlar için açık bir toplantı (*bar-i âm*) düzenledi. Elçiler geleneğe uyarak büyük bir tören havasında tahtın bulunduğu yere vardılar. Şah'ın huzurundaki büyüklük yerini terbiye dudakıyla öptüler. Yazılı ve sözlü mesajları Sultan'a tebliğ ederek ona hediyelerini sundular.

Onların davranışlarından çok menmun ve hoşnut olan Sultan, derhal eğlence ve tören meclisi düzenlemelerini buyurdu. Tanışma toplantısına (*meclis-i üns*) elçileri çağırıldı. Onlara güler yüz gösterip tatlı dille hitap etti.

Sultan, ertesi gün toplantı yerinden yabancıları çıkararak yalnız kaldı. Sonra elçileri, saltanat büyükleri ve devlet ileri gelenleriyle birlikte huzuruna kabul etti. Elçiler, ülkelerinin meseleleri hakkında Sultan'a bilgi verdiler ve [132] **Rum** melikinın kendisinden razı olduğu konusunda yemin ve and içtler. Sultan, onların üstün gayretlerinin karşılığı olarak devlet hazinesinden (hazane-i amire) **Rum** melikine gönderdiğinin iki katı hediye ayırttı. Elçi olarak tayin ettiği Çaşnigir **Emir Seyfeddin Ay-aba'ya** Rum ülkesine geri dönmesi, onlarla aralarında bulunan meseleleri halletmesi, Rum melikine Sultan'ın sultanlığını tanıdığı konusunda and içirmesi, diğer büyük sultanlarının kabirlerinin yanında toprağa verilmesi için şehit sultanın kutlu naaşını başkente (*dârü'l-mülk*) getirmesini buyurdu.

Onun üzerine **Emir Seyfeddin Ay-aba** elçiler, hediyeler ve bağışlarla birlikte yola çıktı. Elçiler, kendi ülkelerinin hududuna yaklaşınca önden bir haberci göndererek, Vasilyus'a işin istekleri doğrultuna çözüldüğünü, Emir **Seyfeddin**'in dostluk bağlarını güçlendirmek ve şehit sultanın cenazesini almak için geldiğini haber verdiler.

Kafile başkente yakaşınca Rum meliki karşılamaya çıktı. Onları görünce çok menmun oldu. Onlara izzet ve ikramda bulundu. Cömertlik yapmayı, bağışta bulunmayı ihmal etmedi.

Vasilyus, ertesi gün meclis düzenledi. Oyun, zevk ve eğlence için her şeyi yaptı. Dostluk bağlarını güçlendirmek ve ilişkileri düzeltmek konusunda müjde verdi. Sultan'dan gelen yazı gereğince and içti. İlk gönderdiği hediyelerin iki katını hazırlattı. Bağışlarıyla Emir **Seyfeddin**'i, kıymetli cevherleri saklayan bir madene, nadide incileri içinde barındıran bir denize benzetti. Sultan'ın başka yerde defnedilmesi için kabrinden alındığı sırada sadaka olarak 20 bin dinar dağıttı. Onu kalabalık bir askerle ülkesinin sınırına kadar uğurladı.

Emir **Seyfeddin Ay-aba** ile elçiler geri dönüp huzura varınca Sultan'a olanları anlattılar. Böylece iki taraf arasında dostluk ve barış köprüleri kurulmuş oldu. Kiskançların tahrikleri ve düşmanların kışkırtmaları boş bir hayal olarak kaldı.

Daha sonra **Konya**'ya getirdikleri Sultan'ın naaşını atalarının, dedelerinin ve kardeşinin yanında toprağa [133] verdiler. Ertesi gün Sultan, sultanların kabrini ziyaret etti. Rum melikinin gönderdikleriyle beraber 30 bin dinarın bir kısmını hemen orda miskinlere ve fakirlere verdi. Bir kısmının da zaviyelere, tekkelere ve kutsal yerlere, bir kısmını, hak sahiplerine, imanlı ve irfanlı kimselere dağıtılması için ülkenin her yanına yolladı. Türbeye nöbetçi tayin etti. O günden günümüze kadar cuma günü altın gerdanıklı ve kızıl atlaslı bir atı bu ecdad türbesinde hizmette tutarlar.

Daha sonra Sultan, elçilere bağışlarından memun ve yardımlarından müteşekkir bir halde kendi vatanlarına dönme izni verdikten sonra da cihanı elde tutma, dünyaya mtluluk ve refah yayma işine devam etti.

25- GALİP SULTAN İZZEDDİN KEYKAVUS'UN ANKARA (ENGURİYE) TARAFINA YÜRÜMESİ VE KARDEŞİ MELİK ALAADDİN KEYKUBAD'I -ALLAH DELİLLERİNİ NURLANDIRSIN- KUŞATMASI

Bu şekilde bir süre mutluluk şadırvanı Sultan **İzzeddin Keykavus**'un sarayında dikili kaldı. Ülkenin önemli işleri ve meseleleri yoluna girdi. Tahtın bahtı, onun cihanı süsleyen güzel huyuyla açıldı. Ülke sakinleri ve meslek sahipleri iyi ve kötü günlerde, savaşta ve hazarda onun kutsal gölgesinin altında huzur buldular. Mükemmel adaletinin estirdiği rüzgârla emniyet ve güven ışığı parladı, dostluk ve barış çiçekleri açtı. Meliklerin gelip gitmesinden ve sultanların akınından saltanat sarayında izdiham oldu. Bu şekilde karışıklık belirtileri ortadan kalkıp, perişanlık tozları temizlenince Sultan, devlet büyüklerini ve ordu komutanlarını huzuruna çağırdı. Onlarla tahtının önünde padişahlık bahçesinde yetişmiş olan mutluluk ağaçlarının meyvesini derdi; ülke sorunları hakkında görüş alışverişinde (müşaveret) bulundu. Bu konuşma sırasında mübarek dilinden, "Kardeşim **Ankara**'da olduğu sürece güvenlik ve huzur içinde kalır. Bizim güvenimizin ve huzurumuzun kaynağı ise onun oradan atılmasına bağlıdır. O işi en önemli işimiz saymamız gerekir. Onda başarıya ulaşmadan ve o meseleyi halletmeden endişemiz bitmez" şeklinde sözler döküldü.

Orada bulunan herkes padişahın sözlerinin doğruluğunu onaylayıp, düşüncesinin isabetli olduğunu belirttikten sonra [134] "Padişahımızın buyurduğu, doğrunun kaynağı ve kurtuluşun şartı olduğu gibi yolumuzun ışığı ve amacımızın ta kendisidir. Şiir (Arapça):

"Siyaseti doğru olan ve doğru düşünen kişi, yerinden kalktığı zaman işleri yoluna koyup güzel şeyler yapar.

Onun yaptığı işler örnek işler olur ve insanlar için rehberlik eder."

Şiir:

"Senin düşüncenin levhasına, ezel sayfasına yazılmış olan her şey kaydedilmiştir.

Senin aydınlık kalbinin nurunun karşısında güneşin gözü kamaşmaktadır.

Bağışlama sırasında her zaman 'Evet' dersin. Düşmanlar, senin karşısında kendilerini yok sayarlar."

Biz kulların, kulluğun gereği olarak, senin buyuracağın her şeyi yerine getirmek için itaat kemerini can beline beğladık. Basiret gözümüzü, vereceğiniz fermanları uygulamak için açtık ve şimdi samimi olarak karşınızda durmaktayız" dediler.

Sonra Sultan, emirlere, subaşıllara (*ser-leşker*) taraftarlarına ve asker bulunduranlara (*leşker-keş*) fermanlar gönderince çok kalabalık bir asker ve muazzam bir topluluk, saltanat sarayının emirlerini yerine getirmek için harekete geçtiler. Askerlerin seçkinleri kararlaştırılmış olan günde **Konya**'nın önündeki boş alanda hazır oldular.

Sultan, savaş ve kuşatma araç ve gereçlerini, yakma ve yıkma alet ve edevâtını hazırladıktan sonra mutlu bir şekilde **Ankara**'ya doğru hareket etti.

Diğer yandan Sultan **İzzeddin Keykavus**'un üzerine geldiğini öğrenen Melik **Alaaddin**, kaleyi sağlamlaştırmak, askeri savaş düzenine sokmak, şehir halkının gönlünü almak, onların vefa ve bağlılık sözlerini (ahit) yenilemek için çaba harcadı.

Sultan, **Ankara**'ya varınca ordusu daha ilk günde saf üstüne saf kurdu. Büyük bir azamet ve ihtişamla, Şiir:

"Onda basiret sahiplerinin gözü şaşkın kaldı"

dendiği gibi şehri kuşatma altına aldı.

O sırada Emir-i Candar Emir **Mübarizeddin İsa** ile kardeşleri şehir-
den dışarı çıkararak ortada bulunan boş alana geldiler. Bunun sebebi he-
saplaşmaktı. Çünkü çocukluk günlerinde Sivas'ta mektepteyken Emir
Mübarizeddin ile Emir-i Candar **Necmeddin Behramşah** kavga etmiş-
lerdi. O kavgadan sonra aralarındaki düşmanlık hiç kesilmemiş, o kinin
açtığı yara hiçbir zaman kapanmamıştı.

Emir **Mübarizeddin İsa**, meydandan [135] bağırarak **Necmeddin**'i
savaşa çağırıyor. **Necmeddin Behramşah** da Sultan **İzzeddin**'den izin ala-
rak meydana geldi. Hiç beklemeden mızraklarını ellerine alarak aslanlar
gibi savaşa giriştiler. **Musa**'nın ejderhasına⁽⁴²³⁾ dönen mızraklarını birbi-
rinin canına kastetmek için kullandılar. **Firavun**'un büyü⁽⁴²⁴⁾ gibi
darda, **Nemrud**'un⁽⁴²⁵⁾ ateşi gibi sıkıntıda kaldılar. Buna rağmen birbir-
leriyle yiğitçe mücadele ettiler. Aradan uzun bir süre geçmesine rağmen
galip, mağlup belli olmadı. Mızrakları paramparça olunca bu defa elleri-
ni eyerin çıkıntısında bulunan gürzlerine attılar. Ağır gürzlerini örsün
üzerine inen demirci balyozu gibi birbirinin zırhları ve kaftanı üzerine
indirmeye başladılar. Ondandaki bir sonuç alınamayıp yenen yenilen
ayırt edilemeyince kılıçlarını kınından çekip kavgayı sonuçlandırmak ist-
tediler. Fakat o sırada Melik **Alaaddin**, şehrin içinden Emir **Mübarized-
din**'i çağırmasını buyurdu. Çavuşların sesini duyunca emir **Mübari-
zeddin** geri döndü. **Necmeddin Behramşah** da Sultan **İzzeddin**'in ya-
nına gitti.

Behramşah yanına gelince Sultan, onun yiğitliğini, sabrını ve da-
yanma gücünü övdü. O kavgada saldırılara karşı koyma ve darbeleri sa-
vuşturma konusundaki maharetini göklere çıkardı. Ona özel hil'at
(*hi'lat-i has*) vererek makam ve mevkiini yükseltti.

O yılın baharının ilk günlerinden ertesi yılın baharının ilk günlerine
kadar taraflar arasında savaş oldu. Mancınıklar çalıştı ve şehir kuşatma
altında kaldı. O sırada Sultan, şehrin karşısına bir medrese yaptırdı.
Onu yaptırırken, "Eğer şehrin fethi gerçekleşirse, şehirde vakıflar kurup
onun geliriyle her bakımdan yeterli olan hocalar (fukaha) görevlendirir-
rim. Eğer şehrin alınması beklemede kalırsa, oturmak için bir saray
yaptırılmış olurum" diye düşündü.

(423) Bak. not. 264

(424) Musa peygamberinki karşısında her zaman aciz kalmıştır.

(425) Nemrud'un İbrahim peygamberi denemek için yaktığı ateş. Hz. İbrahim o ateşten
yanmadan çıkmıştır.

Ankara alınca Sultan, sözüne ve adağına (nezir) bağlı kalarak oraya çok miktarda emlak vakfetti. Fakat saltanat sırası Melik **Alaaddin**'e gelince orayı yıktırdı ve vakıfların iptali için emir verdi. Bugün de o medresenin kalıntıları [136] orada durmaktadır.

Şimdi konumuza dönelim:

Ankara kuşatması sırasında Sultan'ın beylerinden (ümerâ) herbiri bir ev yaptırdı. Bir evi bulunmayan, çadırı ve otağı olmayan kimseler de kendileri ve hayvanları için altına oturma ve barınma yeri yaptılar ve o kışı o şekilde geçirdiler.

Rüzgârın öldürücü soğuğu, gezeğenlerin padişahının (güneş) bayrağının ılık noktaya dikilmesi üzerine azalınca, bağ ve bahçeler canlanıp her yer coşkuyla kıpırdanmaya başlayınca, cennet gelinleri yüzlerine gösterip, saba rüzgârı soğuk perdelerini dağıtınca, kuş şarkıcılar, bahçe mimberlerinde soğuğa veda edip ona, "*Onlar eğrilince Allah da kalplerini eğiltti*"⁽⁴²⁶⁾ ayetini okuyunca, bülbüller ve kumrular ağaçların dalları arasından, Şiir (Arapça):

"Kış gitti, ona uğurlar olsun. Şimdi ilkbahar güzel giysileriyle salına salına geldi.

Nergis bütün tazeliğiyle boyunu gösterdi. Menekşe çeşitleri ilkbahar bahçelerini doldurdu."

Şiir:

"Bahçenin zevk alma ve eğlenme günü. Gül ve reyhanını kendini gösterme günü.

Toprak tamamen amberle karışmış. Rüzgârın eteği misk saçmakta."

Şarkılarını söyledikleri zaman kuşatma altında bulunan şehir sakinleri acz ve sıkıntıya düştüler. Kuşatma yüzünden meydana gelen darlık, yiyecek ve zahire kıtlığı haddini aştı. Onun üzerine halktan bazı kişiler bir araya gelerek, "Çaresiz ve ne yapacağımızı bilemez duruma düştük. Sultan o medreseyi kardeşinin emellerini söndürmek için yaptı. Şehri alıncaya kadar da askerini burdan çekmez. Biz daha fazla bu sıkıntıya dayanamayız. Belki de Melik **Alaaddin** de sağlam imanı ve insafı dolayısıyla bizi daha fazla ıstırap ve acı çekmeye zorlamaz" diyerek Me-

(426) Kur'an-ı Kerim. 65/5

lik **Alaaddin**'in huzuruna çıktılar. Ona da, "Siz Melik'imiz biliyorsunuz ki biz kullarınız sizin tarafınızı tutmakla büyük zahmetlere katlandık. Hiç bir taraftan da yiyecek yardımı ve güç desteği geleceğini sanmıyoruz. Eğer şehri onlara teslim etmezsek, onlar durumumuzun kötüleşmesi yüzünden [137] hiç şüphesiz bu yıl şehre girerler. Şehri böyle kılıç zoruyla aldıkları zaman güçlüye zayıfa, sıradana, seçkine velhasıl hiç kimseye acımazlar. Eğer kulların düşündüklerini uygulayıp şehri onlara teslim ederlerse, o zaman onlar tarafından affedilebilirler" dediler.

Onun üzerine Melik **Alaaddin**, "Söylediklerinizin hepsi doğru. Bu durum herkesten çok bana dukunuyor. Eğer kardeşimle bir anlaşma yapılacaksa, ona canımıza ve malımıza dokunmayacağı konusunda yemin ettirip söz verdirmemiz gerekir. Bu durumda ülke üzerine düşen bu felâketin giderilmesi ve bu kargaşanın sona erdirilmesi için şehri teslim etmekten başka çaremiz yok" diye buyurdu.

Bunun üzerine saygın kişileri (muteber) Melik **Alaaddin**'in huzurundan ayrıldılar. Hiç vakit kaybetmeden bir yerde toplanıp, görüş ve oy birliğiyle güzel konuşan bir haberci seçtiler ve onu Çaşnigir Emir **Seyfeddin Ay-aba**ye gönderdiler ve ondan aman dilediler.

Emir **Seyfeddin**, bunların haberini alınca hemen Sultan'a çıkarak durumu arz ettikten sonra haberciye (*kâsıd*) el öpme şerefini kazandırdı.

Haberci, şehirlilerin yazılı ve sözlü haberlerini ve Melik **Alaaddin** hakkındaki şefaathane dileklerini arz edince Sultan'ın mübarek alında sevinç belirtileri görüldü. Büyük bir mutluluk içinde şad olmuş bülbüle ve gülen güle döndü. Hemen ülkenin seçkinlerinin ve büyüklerinin önde gelenlerinden, yardımcılarından ve adamlarının çokluğu ve mal ve mülklerinin fazlalığıyla tanınan, herbiri iyi ahlak bakımından parmakla gösterilen ve herkes tarafından övgüyle bahsedilen, ikametgâhları alimlerin sığınağı, fazılların dayanağı dindarların güvencesi ve iffet sahiplerinin barınağı, zulüm görenlerin başvurdukları yer olan, askerlerinin bir kısmını **Rum** beldelerinde gaza yapan, devrin büyük alim ve din adamlarının hayatlarının bir kısmını yanlarında [138] geçirdikleri, onlara izzet ve ikramda bulunmakta büyük çaba harcadıkları, askerlerinin gazadan döndüğü sırada getirdikleri ganimetleri yanlarına gelen misafirlerin ayağına saçan, masrafları 100 bin dirhem'i de bulsa, kendi özel harcamalarını hazineden ayrı tutan, her zaman kafirleri dize getirmek için çaba harçayan, savaş sırasında ellerine düşen kölelerin çoğunu devlet büyüğü, bey

ve sancak sahibi yapacak kadar dırayetli ve güçlü olan, şimdiye kadar **Rum** ülkelerindeki beylerin çoğunun kendilerinin köleleri veyâ çocukları olduğu *Melikül-ümera*⁽⁴²⁷⁾ **Hüsamed'din Çoban** ile Melikül-ümera **Seyfeddin Kızıl**'i çağırarak durumu onlara anlattı.

Bu haberi duyunca hepsinin sevinci ve mutluluğu arttı. Onlar Sultan'ı büyük küçük, güçlü zayıf, **Türk, Tacik**,⁽⁴²⁸⁾ yerli yabancı kim varsa, onlara ve Melik **Alaaddin**'e ve onun kullarına zarar gelmemesi, Melik **Alaaddin**'i serbest ve menmun bir şekilde Sultan'ın belirleyeceği bir kaleye göndermesi, yiyecekten serecekten, yiyecekten içecekten ne gerekirse ondan esirgememesi, daha önce savunmada ve engellemede bulunmuş olan ve ondan pişmanlık duyan Melik **Alaaddin**'in adamlarına ve şehirlilere eziyet edilmemesi ve onlara saldırıda bulunulmaması konusunda ağır yeminler verdiler ve bozulamaz andlar içirdiler.

Sultan o konuda yemin ettikten sonra mübarek eliyle "*ahidnâme*"ler yazdı ve onları gelen haberciye teslim etti.

Haberci şehre gelip durumu bildirince şehirliler, Sultan'ın yazısını (*ilâm*) istediler ve Çaşnigir Emir **Seyfeddin Ay-aba**'yı yanlarına çağırdılar.

Emir **Seyfeddin**, Hazreti Sultan'ın emriyle iyi giyinmiş askerler ve cihan padişahının bayrakları ve sancaklarıyla şehre girdi. Büyük bir tören ve ihtişamla bayrakları kalenin burcuna diktiler. O arada büyük küçük bütün şehir halkının gönlünü aldılar. Padişah sarayı adına güzel vaadlerde bulunarak onları cesaretlendirdiler. Melik **Alaaddin**'i de padişahlık sarayından alıp bir *igdiş*'in⁽⁴²⁹⁾ evine götürdüler ve üzerine muhafızlar (*müekkil*) koydular.

Ondan sonra **Seyfeddin**, "*ayan*"ları ve saygın kişileri (*muteber*) [139] alıp saltanat dergâhına götürdü. Onlar el öpme şerefine kavuştuktan sonra affedilmelerini dileyince herbiri, makam ve mevkilerine göre hediye aldı.

(427) Veya beylerbeyi: Bu makamda bulunan kişi, Selçuklu ordularının genel komutanı demektir. Ordunun subaşları, mıntika serasker veya serleşkerlerine ve onlar da beylerbeyine tabi idiler. Beylerbeyi hükümet merkezinde veya merkeze yakın olan kendi iktâ'ında bulunur ve harp sırasında cepheye giderdi. Beylerbeyilerinin nüfuzundan dolayı hükümdarlar da kendilerinden çekinirdi. Hükümdar bu makama kendisine sadık bir emir getirmek mecburiyetinde idi. (Medhal, s. 99)

(428) Yani İranlı.

(429) İgdişlerin mahiyeti hakkında bak. Osman Turan, L'Islamisation dans la Turquie du Moyen Age. *Studia Islamica* x (1959), s. 147-152

Sıkıntılı ve ıstıraplı durumları ortadan kalkan, canlarını yırtıcı kartalın pençesinden kurtaran, çoluk çocuklarını katliamdan uzaklaştıran, endişelerinin yerini emniyet ve güven alan şehirliler Sultan'dan, kendi kafilesine saçılacak şeylerin hazırlanmasında kendilerine yardımcı olması için Emir **Seyfeddin'in kendileriyle birlikte şehre gitmesi konusunda izin istediler.**

Ertesi gün sabahın bayrağı doğu ufkunda dalgalanmaya başlayıp gezegenlerin padişahının (güneş) yaydığı ışıklar karanlık yerleri aydınlatınca Melikü'l-Ümera **Seyfeddin** ile yanında bulunan şehrin ileri gelenleri Sultan'ın huzuruna çıkarak, "İslam padişahının kutlu rikabı harekete geçsin, Cihan fatihinin atının dizgini şehir tarafına çevrilsin" dileğinde bulundular.

Padişahın kararı, onların isteklerinin yerine getirilmesi ve arzularının gerçekleşmesi yönünde oldu. O, fahn iyi çıktığı bir zamanda, mübarek bir günde ve uğurlu bir saatte büyük bir ihtişam ve azametli bir görünümlü ile saadet arkadaşı ve mutluluk yandaşı olarak şehre girdi. Şiir:

"Halk onun sağlığı için öyle hayır dua ediyordu ki, o kabul gören dua karşısında güneş kaymaya başlamıştı."

Sağına, soluna hayır ve bereket saçarak, zafer arkadaşı ve başarı rehberi olarak gelip saltanat tahtına oturdu.

Ankara halkı çok miktarda dinar ve dirhem saçtıktan sonra padişahın mübarek huzuruna çıktılar. Altın keselerinden, fil yapılı atlardan, rahvan katırlardan; selvi boylu, gümüş tenli, ay yüzlü ve parlak yanaklı kölelerden meydana gelen hediyeler sundular. Sunulan hediyeler padişah katında kabul gördü. Padişah onların herbirinin istek ve arzusunu yerine getirmek için ferman ve menşurlar yazdı.

Ondan sonra Sultan üç gün boyunca şanı dünyaya yayılan eğlence meclisi düzenledi. Devletinin kullarının herbirini türlü bağışlar ve çeşitli iltifatlarla menmun etti. Onları hil'atler (*teşrifat*) ve bağışlarla sevindirdi. Şehrin ileri gelenleri (*ayan*) ve saygın kişilerine (*muteber*) de aynı şeyi yaptı. Onlara da aynı cömertliği gösterdi. [140] O arada Melik **Aladdin**'i **Malatya**'ya götürüp ordaki **Menşar** kalesine hapsedsin diye Melik **Seyfeddin Ay-aba**'ya teslim ettiler. Onlar, giyecek evinden (*beytü's-siyâb*) mutfaktan (*matbah*) ve şaraphaneden gerekli şeyleri aldıktan sonra yola çıktılar. Oraya vardıkları zaman Melik **Seyfeddin**, oranın emirlerinden ve serverlerinden Melik'i kendilerine sağ salim teslim ettiğine dair belge aldı ve saltanat dergâhına geri döndü.

Sultan **Ankara**'yı ele geçirip⁽⁴³⁰⁾ oranın önemli işlerini karara bağladıktan, yönetim makamlarını dağıttıktan ve orayı emniyet altına aldıktan sonra başkent Konya'ya döndü. Neşeli ve mutlu bir şekilde yönetim işlerine el attı. Her gün çıktığı avdan, çevgan oyunundan ve gezintiden sonra bağışlarda bulunup halka açık eğlence meclisleri (*bezm-i âm*) düzenledi. Beylere özel hil'atler (*teşrif-i has*) verdi. Lezzet ve neşe sularını, gençlik ve mutluluk kaynaklarından akıtıp, bütün alemleri ve alemdekileri, sınırsız cömertliğinin, kapsamlı adaletinin ve engin iyiliğinin içine aldı ve onları güzel şeylerle tanıştırdı. Herkes, içinden gelerek onun niyetinin iyiliği, huyunun güzelliği, cennet bahçesini kışkırtan, gök kuşağını imrediren sarayının övgüsü ve adaletinin methi konusunda samimi olarak dilini açtı, **Arap ve Acem** ülkelerinden seçkin kişiler, onun yaptığı iyilikleri ve halka gösterdiği hoşgörüyü anlatan kasideler söylemeye başladılar. Şiir (Arapça):

"Senin azametinin güneş ışığı mı yoksa şimşek mi? Senin avcunun bulut mu yoksa deniz mi?

Sen, herkesin beğeneceği şekilde yaratılmışsın. Dünya seninle güzelleşip zenginleşmiş.

Hükümdarlığa renk verip onu koruyan sensin. Sanki sen tahtın süsü ve direğişin.

Senin kalıcın zalimleri yok etmek ve masumları korumak için önemli bir araçtır."

Şiir:

"Ne mutlu sana! İyi işte akıl sana rehber olmuş. Padişahlık makamı sana teslim edilmiş.

Senin yumuşak huyluğun her tarafta etkisini göstermiş, feleğin başından külahını çıkartmış.

Bütün sabrına ve sebatına rağmen ceza verme yeteneğin, yumuşak huyluğun karşısında yenilgiye uğramış.

Ta ezelden senin gayretinin altına alemin dört unsuru dört duvar olarak girmiş.

[141] O sensin ki, senin devletinin renginden ve kokusundan ebede kadar gül bahçesi altın rengine. saba rüzgârı ıtır dükkanına dönmüş.

(430) İzzeddin Keykavus. Ankara'yı 1212'de kuşatmış ve 1213'te almıştır.

Eğer sen göklerin yedi kalesti önünde başını eğersen, hemen dünya mutluluktan şapkasını havaya atar.

O sensin ki, senin kılıcının delili her yeri keser. Çünkü sen kara ve deniz ülkelerinin hâkimisin."

26- ANTALYA SAKINLERİNİN İSYANI VE O BÖLGENİN İKİNCİ DEFA SULTAN'IN DEVLETİNİN KULLARI TARAFINDAN FETHİ

Aradan bir süre geçince boş hayaller ve yanlış dününceler, rahatın verdiği sorumsuzluk ve bolluğun yarattığı şımarıklık yüzünden **Antalya**'nın kâfirleri, cahilliğin, sapıklığın, kötülüğün ve vefasızlığın pençesine düşerek asiliğe ve nankörlüğe başvurdular. Ahid ve anlaşma kadehini isyan ve itaatsizlik taşına çaldılar. Hayber Yahudileri gibi bakışlarını itaat halkasından, ayaklarını doğruluk dairesinden çıkardılar. Devletin kanunlarına uymayı terk ederek kendi aralarında, " Ne zamana kadar dinimize ve ümmetimize karşı olan bir topluluğa itaat edeceğiz? Yüzlerini haç kiblesine çevirmeyen insanlara daha ne kadar hizmet etmeye devam edeceğiz? Yapacağımız en doğru iş odur ki, milliyet duygularımızı harekete geçirelim. Hepimiz bir araya gelip bu zilletten ve kötü durumdan kurtulalım. Bir gece bekçi kılığına girip hep birlikte silah kuşanalım ve aniden beldenin yöneticilerine ve şehrin naiblerine saldıralım. Öldürücü kılıçlarımızla hepsini balıklara yem yapalım. Mallarını, hazinelerini, hayvanlarını ve diğer eşyalarını ele geçirerek aramızda taksim edelim. Hürriyetimizi kazanarak bağımsızlık göğünde istediğimiz gibi uçalım. Eğer ilahî kader, Müslümanların başına bir şey musallat eder de Sultan bizim üzerimize gelmezse ne âlâ. Yok eğer Müslümanlar durumu öğrenip bize saldırmaya kalkarlarsa, biz onlardan önce davranarak o karışıklıkta şehri tekrar **Frenklere** teslim edelim. Öyle yapalım ki, ya canımızı verelim ya da amacımıza ulaşalım" dediler. Şiir:

"Ya kavuşma kadehini ümit avcunun içine alalım ya da mertçe mücadeleye devam edelim."

[142] Hepsi, bu plâni uygulamaya koymak için harekete geçti. Silah kuşanıp gruplar halinde etrafa dağılarak gece karanlığında yöneticilerin kellesini uçurdular. Devlet görevlilerinin büyük küçük hepsini, yetişmiş ve süt emen çocuklarıyla birlikte kılıçtan geçirdiler. O alçak sefiller, şa-
162

İnşanın gecenin zifiri karanlığını dağıtmasına kadar, denize, kan seli akıttılar ve yöneticilerin çocuklarını kılıçtan geçirdiler. Seher vakti geldiğinde onların ruhları cennet bahçelerine çoktan varmıştı. Cehennem sâkinleri olacak o köpekler, onların miraslarını aralarında paylaşıp, korkusuz ve pervasız kimselerin yaptıklarını yaparak, Şiir (Arapça):

"Ben su içindeyim, niye ıslanmaktan korkayım"

sözünü söylediler. Kötülüğe ve haydutluğa dallarak ceza ipini ve kötü sonu akıllarına getirmediler. Şiir (Arapça):

"Meydan sana kaldı, dilediğini yap"

sözünü göklere çıkardılar.

Üç gün sonra bu olayın haberi mübarek kulağına gelince, Sultan'ın nurlu kalbinde büyük bir sarsıntı meydana geldi. Sarayında hazır bulunan büyükleri çağırarak, "**Antalya**, düşman kâfirlerin saldırısına karşı sıkı bir korumaya alınmış deniz kenarında bir şehirdi. Çok güvendiğimiz o bölge şimdi elimizden çıkmıştır. Eğer en kısa zamanda bu olayın üzerine gitmezsek, deniz sahillerinde bulunan diğer sınır sâkinleri, bu gevşekliğimizin ve zayıflığımızın haberini alınca isyana ve küstahlığa başlarlar. Ondandır dolayı ülkenin temelinde sarsıntı ve çatlak meydana gelir. Devletin sağlığı bozulup hastalığı artar. O durumda o işi telafi etmek ve orayı geri almak güçleşir" dedi.

Onun üzerine orada bulunanlar, "Biz Sultan'ın buyruğunu derhal yerine getiririz. canımızı feda etme konusunda hiç tereddüt etmeyiz" dediler.

Bu konuşmalardan sonra hiç vakit kaybetmeden beyleri ve askerleri çağırarak için kaleme alınan fermanlar haberciler vasıtasıyla son sürat bölgelere gönderildi.

Fermanı alan sü-başları (*ser-leşker*) hiç itiraz etmeden çok sayıda askerle, yardımcılarının desteğinde çöl kumlarının sayısı kadar bir sayıyla **Konya**'nın açıklarındaki boş alanlara geldikleri zaman saltanat divanının naibleri (*nüvvab-ı divan-ı saltanat*) kuşatma için gerekli olan hazırlıkları yapmışlardı. [143] Birliklerin ve askerlerin orada bir araya gelmesinden ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra **Antalya**'nın fethi için harekete geçip padişahın mübarek otağını, (*dehliz-ı mübarek*) uğurlu ve hayırlı bir şekilde Ruzbe ovasına kurdular. Ertesi gün de Sultan şansı yaver ve bahtı açık olarak yola düştü.

Sultan'ın muzaffer hayraklarının gelişini öğrenen **Antalya** Rumlarına korku ve panik hâkim oldu. Yaptıklarına pişman olarak şaşkınlığa ve perişanlığa düştüler. "Azabı görünce pişmanlık gösterdiler"⁽⁴³¹⁾ ayeti o topluluğun durumunu açıklar oldu.

Antalya halkı arasında sıradan kişiler, bu fitneyi yaratanın ve bu olaya sebep olanın yöneticiler olduğunu biliyor ve suçu onlara yüklüyorlardı. "Güçsüz sayılanlar, büyüklük taslayanlara: Siz olmasaydınız biz inanmış olacaktır'derler."⁽⁴³²⁾

Yönetici konumunda olanlar da o konuda inkâra başvuruyorlar, o işi sıradan kimselerin aptalca düşüncesi ve cahillerin boş hayali sayıyorlardı. "Büyüklük taslayanlar, güçsüz sayılanlara: Size doğruluk rehberi geldikten sonra ondan sizi biz mi alıkoyduk? Hayır, zaten suçlu kimselerdiniz'derler"⁽⁴³³⁾

Bu şekilde **Antalyalılar** karşılıklı suçlamalara devam edip, düşüncesizlikten ve tedbirsizlikten doğan, hayatlarını tehlikeye sokan bu sıkıntıya çare ve bu derde deva olarak **Frenk** meliklerini (*muluk-i efrenc*) gördüler. Onlara başvurmaları üzerine onlardan savaşçı askerlerle dolu birkaç gemi yardımı aldılar.

O kâfir fitneler, kale duvarının üzerinden kendilerine denizden gelen yardımı görünce sevinç naraları atıp birbirine müjde vermeye ve cehenneme odun olacakları denizin üzerindeki gemileri fark edince mutluluklarının bam ve pes tellerini akord etmeye başladılar. O koyun sürülerini büyük bir izzet ve ikramla hisara getirerek, sırtlarını onlarla sağlamlaştırdıklarını düşündüler. Daha sonra savaş araç ve gereçlerini hazırlayıp kale içine *arrade ve şkençe* yerleştirdiler.

Diğer yandan şahlar şahının *çetrinin* gölgesi o tepelerin üzerine düşünce, askerler, buyruğu üzerine o bölgeyi çemberin noktayı sardığı gibi çepeçevre sarıp şehri ok yağmuruna tuttular. Yağmur gibi inen o oklar gökteki Dey⁽⁴³⁴⁾ ve Behmen'in⁽⁴³⁵⁾ kemiklerinin kırıyor, o sapık takımının kalenin burçlarından yüzlerini göstermelerine fırsat vermiyordu.

[144] Ertesi gün silah deposundan (*zered-hâne*) piyadeler savaş ve kuşatma aletlerini getirdiler. Hemen o akşam padişahın buyruğu üzerine

(431) Kur'an-ı Kerim, 10/55

(432) Kur'an-ı Kerim, 34/30

(433) Kur'an-ı Kerim, 34/31

(434) Güneş takvimine göre kışın birinci ayı.

(435) Güneş takvimine göre kışın ikinci ayı

çiftleri bağlayarak merdivenler yaptılar ve mancınığı harekete geçirdiler. Kalenin içindeki uğursuzlar ise, kale içinden sadece taş atabiliyorlardı. Çünkü üzerlerine yağan oklardan kalenin duvarlarına çıkamıyorlardı.

Savaş süresi uzayınca Sultan öfke ve gazaba geldi. Her emir'e bir defada on piyadeyle birlikte kale duvarına çıkacak şekilde geniş bir merdiven yaptırmasını ve askerlerin yigitlelerini kale duvarlarının üzerine çıkarmasını ve bu savaş maddesini keskin kılıç aracılığıyla sona erdirmesini buyurdu.

Bu emri alan beyler, derhal onu uygulama için harekete geçtiler. Padişahın buyurduğu şekilde merdivenler yaptılar. Kale duvarının dibine merdiveni taşıyacak grubu, duvarı tırmanacak askeri ve ok yağdıracak birliği belirlediler. Ertesi gün savaş ud'unun yayları ve telleri akord edilmiş olarak yola çıktılar. Cihan fatihinin çetir kartalının kolları, kanatları açıldı. Muzaffer bayraklar harekete geçti. Davul ve zurnanın sesi, gök cisimlerinin çarpıştıkları zaman çıkardığı sesi çıkararak kaledeki sufluların kalplerine korku ve dehşet saldı. Gökteki bir yerlerden, Şiir:

"*Senin kılıcın Rum ülkelerinde kıyamet koparmakta. Senin gürzün Frenk beldelerine musibet yağdırmaktadır.*"

sözü cihan padişahının mübarek kulağına gelmeye başladı. Alçaklar ve sefiller, dünyayı coşturan davulun gürlemesinden, "Sûr'a üflediği vakit, işte o gün, inkârcılara kolay olmayan zorlu bir gündür"⁽⁴³⁶⁾ manasını çıkardılar.

O sırada cihan padişahı, askerlerinin yigitlelerini (*pehlevanân-ı haşem*) çağırarak hepsinin arzularını yerine getireceğine ve amaçlarına ulaştıracağına dair onlara söz verdi. Sonunda, Şiir (Arapça):

"*Aslan saldırıları ile hücumla geçtik. Kızgın bir aslan gibi kükreyerek düşmanın üzerine yürüdük*"

dendiği gibi büyük bir istekle saldırıya geçtiler. Bir defa daha denize, kâfirlerin kanından meydana gelen nehirler akıtıldılar. Şiir:

"*O ne gündü Yarabbi, okun ve kılıcın korkusundan gök sıkıntıya düşüp yer sallanmaya başladı.*"

"*Göğün sarsıldıkça sarsılacağı, dağların yürüdükçe yürüyeceği*"⁽⁴³⁷⁾ sözü gerçekleşti.

(436) Kur'an-ı Kerim, 74/8-10

(437) Kur'an-ı Kerim, 52/9-10

Merdivenlerin nakli için görevlendirilmiş olan askerler, hiç vakit geçirmeden onları kale duvarına dayadılar. Diğer yiğitler de yanlarında ağır gürzleri ve hafif silahları olduğu halde onarlı gruplar halinde [145] kılıcını çekmiş bir güneş gibi burçlara tırmanmaya başladılar. Düşünce-den daha hızlı hareket ettiler. Bir bulut gibi yukarıya çıkarak duvarın üzerinde bulunan Frenkleri öldürüp aşağıya attılar. Daha sonra kale kapısına giderek oradaki görevlilerin hayat damarlarını kestiler. Onların yardımına gelenleri de öbür dünyaya göndererek kale kapılarını açtılar. Dışardakiler de içeri girince kan dökülmesi haddini aştı. İçeriye dalanlar büyük küçük kimseden çekinmediler. Kâfirlerin çoluk çocuklarını ganimet olarak alıp kendilerine köle yaptılar.

Ertesi gün Sultan, parlak güneş gibi yol alan atına binerek **Hatem** (438) gibi olan elini açtı. **Keykavus**'a (439) ait kemerini kuşanarak, padişahlık külahını başına koyup, yiğitlik yayını koluna taktı. Düşmanlarını ve muhaliflerini kışkındıracak ve sıkıntıya düşürecek bir ihtişamla içeri girip ülke tahtına oturdu. Böylece elinden çıkmış olan avını tekrar avcının içine almış oldu (440) Şiir:

"**Süleyman** (441) *kaybettiği yüzüğünü buldu. Kaybolmuş olan Yusuf* (442) **Kenan**'a (443) *döndü.*"

Engin bir hoşgörüyü ve iyiliğe sahip olan Sultan, padişahlara yakışır bir emir vererek,artık yiğitlerin darbelerle kâfirlerin canlarını almayı bırakmaları, hiç kimsenin kanının akıtılmaması konusunda emir verdi. Bu şekilde alevlenmiş olan savaş ateşi söndü ve dalgalanmakta olan bela denizi duruldu. Şiir:

"*Gazap tufanının seli, takdir kuyusuna indi. Rıza canlısının gözü her taşın altından görünmeye başladı.*"

(438) Bak. not. 186

(439) İran'ın efsanevi Pişdadi (Keyyani) padişahlarından ikincisi.

(440) Osman Turan'a göre İbn Bibi, kronolojik sıraya aykırı olarak Antalya'nın fethini, Sinop'un fethinden önce anlatmıştır. Şehrin fethi, 30 Ramazan 612 (22 Ocak 1216) tarihinde gerçekleşmiştir.

(441) Bak. not. 52

(442) Yakup peygamberin oğlu. Annesinin adı Rabil idi. Küçük yaşından itibaren babası onu diğer oğullarından daha çok sevmesi üzerine kıskanan kardeşleri onu sahraya götürüp kervan yolu üzerinde bulunan bir kuyuya attılar. Kervancılar onu oradan çıkararak Mısır'da köle pazarında sattılar. Birçok sıkıntıdan sonra zindana düştü, ordan kurtulunca Mısır ülkesine aziz yani padişah oldu. Ededi eserlerde güzelliğiyle anılır. Züleyha'nın ona olan aşkı birçok esere konu olmuştur.

(443) Filistin'in eski adı.

"Yere; Suyunu çek; göğre; Ey pâk sen de tut denildi. Su çekildi iş de bitti"⁽⁴⁴⁴⁾ ferman **Zeyd**'e de **Amr**'a⁽⁴⁴⁵⁾ da geçerli oldu.

Böylece saltanat iradesinin gemisi amaç **Cudi**'sine⁽⁴⁴⁶⁾ oturunca Sultan halka açık bir meclis (*bezm-i am*) düzenledi. Muzaffer ordunun emirlerinin seçkinlerine, su-başların (*ser-leşker*) ele başlarına, serverlerin tanınmışlarına, kahramanların ve savaşçıların yararlılık gösterenlerine sınırsız lütuf ve bağışta bulunup onları şereflendirdi. Bir hafta süreyle zaman zaman savaşı unutup barışın gereklerini yerine getirdi. Büyük bir coşkuyla mutluluk torbasını, huzur ve rahatla doldurdu. Sonra diğer evlere (*buyutât*) bir göz attı. Oranın az çok bütün ihtiyaçlarını araştırarak azı çok, yoku var yaptı. Oraları eksiklik sınırından mükümmellik noktasına ulaştırdı. **[146]** Kale duvarlarını tamir ettirip oraları yükseltti ve sağlamlaştırdı. Sübaşılığı (*ser-leşkeri*) yeniden, daha önce sahilde yaşayan halkın geleneklerini, dillerini ve adetlerini öğrenmiş olan **Mübarizeddin Ertokuş**'a verdi. Dağılanları, korkup ürkenleri tekerrar yanına çağırıldı. Öldürülen hainlerin suyunu, toprağını, mallarını ve eşyasını özel hazineye (*cihet-i has*) ayırdı. Onları yüce divanın defterlerine (*defatir-i divan-ı âli*) işledi. Bazılarını da "ikta"lara kattı.

Oraya ait önemli işleri halledip yoluna koyduktan sonra mutlu ve huzurlu bir şekilde yönünü başkent **Konya**'ya çevirdi. Oraya varınca gâlip ve muzaffer olarak ikbal tahtına oturdu. Dünyanın her yerine "fetihnâme"ler yazdı. padişahlara, önemlerine göre, o fetihten elde ettiği ganimetlerin değerlilerinden hediyeler gönderdi. Yakınlarının isteğine uyarak beylerin (*ümerâ*) "menşur"larını yazdı. Onların herbirine hil'at giydirip şahane lütuflarda bulunarak onlara sevinçli bir şekilde yerlerine, dönme izni verdi.

Padişahın izin alan beylerin herbiri, adamları ve mallarıyla birlikte "ikta"larının başına gitti. Onlar, vefasız zamanın dönmesine rağmen maksatlarına ve isteklerine ulaşmış oldular.

O sırada kış, haremligini parlak güneşe bıraktı. **İsa**'nın nefesi⁽⁴⁴⁷⁾ gibi esen rüzgâr, ölmüş bütün canlılara yeniden hayat vermeye başladı.

(444) Kur'an-ı Kerim. 11/46

(445) Herkese manasına gelen bir Arap atasözü.

(446) Cudi dağı bir rivayete göre Nuh'un gemisinin oturduğu yerdir.

(447) Bak. not. 317

27-GALİP SULTAN'IN SİNOP ÜZERİNE YÜRÜMESİ, ORANIN ONUN MÜBAREK DEVRİNDE VE KUTLU SALTANAT GÜNLERİNDE FETHİ

İlkbaharın yüzü, koyu renkli bulut örtüsünden açığa çıkınca "Allah'ın rahmetinin belirtilerine bir bak, yeryüzünü ölümden sonra nasıl diriltiyor"⁽⁴⁴⁸⁾ manası her yerde apaçık kendini gösterdi, Bütün canlılarda gevşeklik ve zayıflık belirtileri ortadan kalktı. Tabiat süsleyicileri ve güzellik uzmanları, dağların ve ovaların üzerine "Yeryüzünün süslenip bezendiği"⁽⁴⁴⁹⁾ şeklinde tasvir edilen örtüyle bukelemin rengindeki perdeleri çektiler. Şiir(Arapça):

"Gök, yeryüzünü yıldız çiçekleriyle örttü. Çiçeklerden uzun bir halı meydana geldi.

[147] Misk ve amber kutuları, çiğın suladığı sarı ve kırmızı güllerin kokularıyla doldu.

Her çeşit gül ve çemen, aynı bulutun bereketli sularıyla sulandı."

Şiir:

"Sabah rüzgârı dünyanın bahçelerini yeşillikle süsledi. Donya, cennet bahçesine örnek oldu.

Havadaki ılık rüzgâr, toprağı canlandırma konusunda İsa'nın bütün mucizelerini geride bıraktı."

Şeklinde tasvir edilen bir havada ordu Sultan'ın sarayına geldi. Onlardan başkaları da şans ve talih gibi görkemli saltanat sarayına yöneldiler. Patlak verecek bir olayda vefa ve fedakârlık örneği sergilemek, gerek sarayda gerekse savaş alanında padişahla birlikte ve onun yanında emniyet oyunu oynamak ve büyüklük atını koşturmak istediler.

Durum bu şekildeyken Sultan'ın aklına **Sivas** bölgesine yürümek geldi. Dünyayı süsleyen atının dizginini o tarafa çevirdi. Geleneğe uyarak, orada sıradan ve seçkin kimseleri mutlu etmek için hediyeler dağıttı. Engin adaleti ve sınırsız insafıyla ülkeyi ve devleti düzene koydu.

Bunlar olurken bir gün Sultan **Kavusi** meclisi(bezm-i Kavusi)⁽⁴⁵⁰⁾ düzenleyip **Keyhüsrevi**⁽⁴⁵¹⁾ kadehi doldururken dönen feleğin cefasını

(448) Kur'an-ı Kerim, 30/49

(449) Kur'an-ı Kerim, 10/25

(450) Bak. not. 439

(451) Bak. not. 101

unutup, gül renkli şarabı yudumlarken **Sinop** tarafı sınır muhafızlarından habereller gelerek Hazretti Sultan'a mühürlü bir mektup getirdiler. Mektupta, **Canik Tekfuru Kir Aleksî'nin**⁽⁴⁵²⁾ kendi ülkesinde cinayetler işlediği, onun ülkesinin dışına çıkararak Padişahın özel toprağında (*buka-i hassa-t padişah*) çıkardığı karışıklığın da haddini aştığı yazılıydı.

O mektubu okuyup kötü haberleri öğrenince sıkıntıya düştüyse de **Sultan**, yanındakilerin neşesi kaçmasın, o toplantıdakilerin huzuru baulmasın diye durumunu belli etmedi. Ertesi gün seyrana çıkınca **Sultan**'ın yüzündeki endişeli ve üzgün hali belli olmaya başladı. Yanında bulunan emirler onun kutlu çehresinde ve mübarek tavrındaki değişikliği fark ettilerse de işin aslını ondan sormaya cesaret edemediler.

Sultan, seyrandan aşağıya indi. Sofralar kurulup kaldırıldıktan sonra bir süre yalnız kaldı. Sonra emirleri çağırıp onlara durumu anlattı. Onların hepsi öfkelenerek "Her zaman siz Sultanımıza haraç ve vergi (harç) vermiş olan o kâfir dinlinin küstahlığına bakın. Şimdi ülkemiz üzerinde hak iddia ederek [148] haddini hududunu aşmaktadır. Eğer siz cihan padişahımız ferman verirsiniz, kötü niyetlilerin kanına susamış olan biz devlet kullarının hançeri, o rezillerin uğursuz kellelerine kopararak susuzluğunu giderir. Onun beldelerinin tarlasını, muzaffer askerlerin kahır orağıyla hasat edilir. Böylece başını ihanet halkasından çıkarmış olan o şaşkın kara bahtlının yaptığı kötü işlerin karşılığı verilmiş olur" dediler .

Sultan, bu sözleri dinledikten sonra **Sinop**'u görmüş ve oranın durumunu iyi bilen kimselere ne yapılması gerektiğini sorunca onlar, "**Sinop** kuşatılmadan doğrudan girişilecek bir savaşa alınacak bir yer değildir. Ancak kuşatma ile ora halkı, yiyecek ve içecek sıkıntısına düşer, karadan ve denizden yardım kesilirse , şehrin alınması mümkün olur ve zafer kazanılır. Yapacağımız en doğru iş, bu yıl şehrin civarına saldırıp, orada oturanların çoluk çocuklarını esir almak, o bölgenin şehirlerinin ve köylerinin altını üstüne getirmek ve bu tür davranışlarımızı uzun süre devam ettirmektir" dediler.

Bu konuşma sırasında **Sultan**'ın huzurunda bulunan emirlere de danışılınca onlar da aynı doğrultuda görüş bildirdiler.

Ertesi gün büyük ve güçlü bir orduyla **Sinop** 'a hareket ettiler. **Kir Aleksî'nin** ve **Sinop**'un durumu hakkında bilgi almak için önden casuslar gönderdiler. Casuslar geri dönünce, "Tekfur **Kir Aleksî**, yanında 500

(452) Canik veya Trabzon İmparatoru.

süvarıyla olanlardan habersiz, şehrin dışında avlanarak vakit geçirmekte, üzüntüsünü atmak için şarap içmektedir. Tedbir ve ihtiyatı aklının ucundan bile geçirmemektedir" dediler.

Bu haberi alan serverler Merih⁽⁴⁵³⁾ gibi mutlu, Zöhre⁽⁴⁵⁴⁾ gibi neşeli oldular. Sevinç külahlarını aya fırlattılar. Saldırmak için düşünce gibi hızlandılar. **Kir Aleksî**'yi ani gelen bir ecel gibi av yerinde kurduğu iştret meclisinde ve eğlence sofrasında kıstırdılar. **Kir Aleksî**, ilk saldırı karşısında bir az gayret gösterdiyse de sonunda muzaffer askerler, boynuna düşkünlük tasmaı takıp [149] onu adamlarıyla birlikte savaş çadırlarının yanına getirdiler. Adamlarının bazılarını öldürüp, bazılarını da "Zincirlere vurulmuş"⁽⁴⁵⁵⁾ olarak saltanat silahhânesine (*zeredhâne-i has*) hapsettiler. Zühalden⁽⁴⁵⁶⁾ daha uyanık, **Samüel**'den⁽⁴⁵⁷⁾ daha vefalı, faal akıldan daha zeki olan muhafızları (*müekkilân*) onların başında görevlendirerek cihan padişahına bir haberci (*ulak*) gönderip bu ani fethi ve Rabbanî zaferi haber verdiler.

Müjdeci gelip Sultan'a, "Hazreti Sultanın istek ve arzuları gerçekleşti. Hiçbir zorlukla karşılaşmadan, savaşa girilmeden devletimizin düşmanı, yaptıklarının esiri ve talihsizliğinin mahkumu oldu" deyince Sultan sevindi. Haberciye mal, mülk (*ikta*), hil'at (*teşrif*) ve hediyeler vererek onu deniz ve maden ocağı gibi zengin yaptı. Fetih müjdesini ve zafer haberini yere göğe duyurdu.

Sonra emirlerin gösterdikleri kahramanlıkları ve onların büyük bir gayret göstererek düşmanı esir aldıklarını, bazılarını ortadan kaldırdıklarını yazan mektubu okuyunca eğlence meclisi (*bezm*) düzenledi. O haberin verdiği sevinçle organonon sesini dinleyip erguvan rekli şarabı yudumladı. Mutluluk bayrağı feleğin burçlarında dalgalanmaya başladı. Sevinci, Şi'ri yıldız takımının⁽⁴⁵⁸⁾ menziline ulaştırdı. Orda bulunanlara, O başarının korunması için uyanık davranmalarını, kendi kafilisinin (*mevki-i humayun*) de yakında oraya gideceğini ve orada yapılması gerekenleri emirlere buyurdu.

(453) Bak. not. 190

(454) Bak. not. 267

(455) Kur'an-ı Kerim, 14/5

(456) Bak. not. 268

(457) İbranilerin peygamberi ve kadısı. İsrailoğullarının Filistinlileri yenmek için seçtikleri ilk padişah. İlimlerin yayılması için çaba harcamış, ahlak bakımından İbranileri ıslah etmeye çalışmıştır.

(458) İki yıldızın adı. Kelb-i aşgar ve Kelb-i ekber yıldız takımlarının arasında bulunur. Kuzeyindekine yani Kelb-i aşgar'dakine Si'rül şamiyye, güneydekine yani Kelb-i ekber'dekine ise Si'rül yemaniye denir.

O konuşmanın üzerinden üç gün geçince Sultan, **Sinop**'a hareket etti. Sevinç ve mutluluk içinde oraya varırken, orada bulunan bütün askerler silahlı olarak büyük bir nizam içinde saltanat bayraklarını (*rayat-ı saltanat*) karşılamaya çıktılar. Sultan'ın huzuruna yaklaşınca hepsi atlarından inip onun önünde kulluk toprağını öptüler. Emirler, cihan padişahının mücevher saçan elini öpme şerefine kavuştular. Sultan onların herbirine teker teker iltafatta bulundu.

Mübarek otağına (*sera-perde*) [150] inince **Kir Aleksî**'yi bağlı olarak huzuruna getirmelerini buyurdu. **Kir Aleksî**, tahtın huzuruna varınca düşkünlük ve esaret zeminin öptü. Sultan engin iyiliği ve cömertliğiyle onun gönlünü alma lütfunda bulunarak, "Canınızı sıkmayın. Bu olaylardan endişe etmeyin. Can sağ olunca bütün işler düzeldir" sözleriyle onu teselli etti.

Kir Aleksî, bir süre padişahın huzurunda (*bargâh*) kaldıktan sonra bağlı olarak ikâmetgâhına gitme izni aldı.

Ertesi gün Sultan, bütün askerlere silah kuşanıp atlarına binmelerini ve hisarın kale tarafına gelmelerini buyurdu. Kir Aleksî'ye de birini göndererek, "Bizim padişahlık kâfilemiz (*mevkib-i humayun*) mübarek varlığını bu bölgede gösterdiğine göre, amaca ulaşmadan geri dönmek mümkün değildir. O halde güvendiğiniz birini şehre gönderin de oradakilere nasihatte bulunun" dedi.

Tekfur, esir düşmüş olan beylerin ileri gelenlerinden birinin adını verdi. Sultan'ın emriyle onun bağlarını çözerek **Tekfur**'un yanına getirdiler. Tekfur, bunun aracılığıyla şehrin emirlerine ve serverlerine **Sinop**'u Sultan'ın devletinin kullarına teslim etmeleri için haber gönderdi.

Haberci (*kâsıd*) şehre girip haberi ulaştırdıca o kara bahtlılar, boş laflar söyleyerek sayıklamaya başladılar ve "Eğer **Kir Aleksî**, yakalanmışsa, onun **Canit**'de yöneticilik yapabilecek olgun yaşta oğulları var. Onların birini padişahlığa oturtur, bu ülkeyi Müslümanlara bırakmayız" dediler.

Haberci (*Kâsıd*) geri dönerek onlardan duyduklarını nakledince Sultan, onun şehre bir defa daha giderek, onların akıllarını başlarına getirmesini ve onları sapık ve yanlış yoldan iyilik ve doğruluk yoluna çağırmasını buyurdu.

Haberci hemen **Sinop**'a varıp Sultan'ın makul sözlerini ve iyiliğe sevk eden nasihatlerini tebliğ ettiyse de bu sözlerin onlara bir etkisi olmadı. Haberci, bir defa daha ümitsiz ve başarısız olarak geri dönünce

Sultan'ın sabrı tükendi. Emri üzerine **Kir Aleksî**'yi daha sıkı bağlayarak şehirden görülebiyecek yüksek bir yere çıkardılar [151] ve "İsterseniz şehri teslim edin, isterseniz **Kir Aleksî** öldürülsün" diyerek ona işkence etmeye başladılar. *Cellatlar* işkenceyi artırdıkça onun feryat ve figanı gökleri tuttu. Şehirliler kale duvarının üzerinden onu seyretmeye çıktılar. Sonunda **Tekfur**, onlara hitaben, "Ey dinsizler, şehri kimin için koruyorsunuz. Ben öldükten sonra sizi de zorla ele geçirip esaret zincirine vururlar, çoluk çocuğunuzu hizmetçi ve köle (*perestâr u berde*) yaparlar. O halde bu direnişinizin bana ve size ne faydası var" dediyse de bu söz, rüzgârın granit taşına ettiği etki kadar onlara etki etti.

O gün bu şekilde akşam oldu. Ertesi gün de Sultan'ın buyruğu üzerine **Kir Aleksî**'yi daha önce götürdükleri yere götürerek baş aşağı astılar. Bu şekilde ikinci olunca **Tekfur**, saralılar gibi aylıp bayılmaya başladı.

Diğer yandan şehirliler, padişahın ölümün sınırına dayandığını, Sultan'a karşı gelmelerinin de bir faydası olmağını görünce kale duvarının üzerinden bağırarak, "**Tekfur**'un habercisi bir defa daha şehre gelsin, ona söyleyeceklerimiz var" diye bağırıldılar.

Haberci şehre girdiği zaman büyük küçük bütün şehrin ileri gelenleri (*a'yan*) bir araya gelerek, "Eğer Sultan, **Tekfur**'u öldürmez, onun ülkesine dönmesine, çoluk çocuğumuzla birlikte bizim de istediğimiz yere gitmemize izin verirse, şehri ona teslim ederiz" dediler.

Haberci geri dönüp durumu **Tekfur**'a anlatınca **Tekfur**, Sultan'ın yakın adamlarını (*havas-ı mukarreb-i sultan*) çağırarak onlara şehirlilerin verdiği cevabı anlattı.

Durum padişaha arz edilince o derhal emirleri çağırıp onları haberdar etti. Emirlerin hepsi çok sevindiler ve Sultan'ı o konuda teşvik ettiler. Sultan, **Tekfur**'u huzuruna çağırarak, onun ve habercinin yanında "Eğer şehri teslim ederlerse, bizden **Tekfur Kir Aleksî**'nin canına ve malına hiçbir zarar gelmez. Şehirde bulunanların canlarına ve mallarına da hiçbir şekilde saldırıda bulunulmaz. Onlara istedikleri yerde oturma izni veririm. **Tekfur**, bana itaat edip haraç vermeyi sürdürüp kararlaştırılan miktarı her yıl hazineye ulaştırdıkça ve istendiği zaman orduya yardım ettikçe ben **Sinop** [152] ve halkından başka bütün **Canit** bölgesinin idaresini ona bırakırım. O her zaman benden yardım görür. Eğer bu dediğim aksini yapar da şehrin tesliminde ihmal davranırsa, Yaradan'ın izniyle orayı zorla alır, **Tekfur**'u öldürür, küçük büyük o vilayetin bütün ahalisini esir alırım" diye yemin etti.

Haberciler, yemin mektubunu (*sevğend-nâme*) şehre götürünce şehirliler ona inanıp güvendiler. Sultan'ın bayrağını istediler. **Tekfur**'un bazı adamlarıyla muzaffer askerlerden (*haşem*) bir grup ile bazı emirler saltanat bayrağını büyük bir ihtişamla 26 Cemaziyelâhır 611 (28 Ekim 1214) Cumartesi günü şehre getirip kalenin burcuna diktiler. Bütün gece müjdelere dağıtıp sevinç gösterilerinde bulundular.

Sultan da şehrin dışında şahane bir meclis düzenledi. O samimi meclise (*meclis-i üns*) **Tekfur**'u davet ederek onu yanına oturttu. Zevk ve eğlenceyle geceyi bitirdi.

Ertesi gün askerler, yüce ferman uyarınca atlarına binip şehrin karşısında saflar kurdular. Şehrin ileri gelenleri (*a'yan*) ile itibarlı kimseleri ertesi akşam bayrakla şehre girmiş olan emirlerle birlikte dışarı çıkararak, Sultan'ın önünde yeri öpme törenini yerine getirdiler. **Tekfur**'u Sultan'ın rikabının yanında ayakta görünce şehrin anahtarlarını onun huzurunda Sultan'ın kullarına teslim ettiler. Sultan bazılarının gönlünü alarak onlara *hil'at* giydirdi. Onlar da geri dönerek Sultan'ın üzerine saçılacak şeyleri hazır ettiler.

Talihi, yanında bulunan ve vakti gözlemleyen münecimin iradesine uygun olarak mutluluk derecesine ulaşınca Sultan, kutlu rikabını harekete geçirdi. Dara'nın⁽⁴⁵⁹⁾ İskender'in,⁽⁴⁶⁰⁾ Fagfur'un⁽⁴⁶¹⁾ ve Kayser'in⁽⁴⁶²⁾ ruhunun gıpta ettiği bir azamet ve haşmetle şehre girdi. Zafer ve başarı tahtına oturduktan sonra meclis (*bezm*) düzenledi. Şehir halkı onun üzerine dirhem ve dinar saçtı.

Sultan, kadrini ve kıymetini yükseltmek için **Tekfur**'u bir süre yanında ayakta tuttu. [153] Sonra *emir-i bâr'a*⁽⁴⁶³⁾ onu bütün devlet beylerinin yükseğine oturtmasını buyurarak ona izzet ve ikramda bulundu. Sonra zevk ve eğlenceye başlayarak şarabı yudumladılar. Neşe ve mutluluk içinde geceyi gündüz ettiler.

Ertesi gün Sultan, gezintiye çıkmadan önce **Tekfur**'u çağırarak ondan ahid ve söz istedi. **Tekfur**, saltanat divanı noterlerinin (*noterân-ı divan-ı saltanat*)⁽⁴⁶⁴⁾ kaleme aldıkları *ahidname*'ye uyacağına diliyle de ye-

(459) Bak. not. 72

(460) Bak. not. 92

(461) Bak. not. 259

(462) Bak. not. 191

(463) Selçuklularda Büyük Divana dahil olmayan divanlar da vardı; bunlardan biri Divan-ı Mezalim olup, şeri işlerin dışındaki davalara bakardı. Bu divanın reisine emir-i dad veya emir-i bar veyahut terkipsiz olarak barbeğ ismi verilmişti. (Medhal, s. 44)

(464) Haçlılar veya İtalyanlar ile süren sıkı temaslar neticesinde bir takım İtalyanca kültür kelimeleri de Türkçeye girmiştir ki, noter (notaire) kelimesi bunlardan biridir. (Selçuklular zamanında Türkiye, s. 305)

min ederek. "Muzaffer Sultan İzzeddin Keykavus b.Keyhüsrev, Kir Aleksî olan benim canımı bağışlar, Sinop'un dışında Canit bölgesini, oranın eklentilerini ve bağlı yerlerini benim ve çocuklarımın idaresine bırakırsa, her yıl 10 bin dinarı (altın), 500 atı, 2 bin sığırı, 10 bin koyunu, ülkenin kıymetli şeylerinden meydana gelecek 50 yükü kendi hayvanlarımla onun hazinesine, mutfağına ve ahırına gönderirim. Yardım istediği zaman imkânlar ölçüsünde yardım gönderir, askerimi ondan esirgemem" dedi.

Bu sözlere orada bulunan iki tarafın emirleri, büyükleri ve itibarlı kişileri şahit oldular.

Yemin mektubunu (*sevğend-nâme*) hazineye götürdükleri zaman sultan, Tekfur'a altın işlemeli elbiseden, mücevher kakmalı külahtan ve koşumlu atlardan meydana gelen şahane ve nefis hediyelerle *hil'at* verdi. Onun yakınlarından (*havas*) birkaç kişiyi de cömertliğinin içine aldı. Fermanı üzerine onlara saltanat ahırından (*ıstabl-ı hâs*) Arap atlarından ve yük katırlarından oluşan hediyeler verdi. Daha sonra Kir Aleksî'ye atına binmesini buyurdu. Tekfur, akıllı ve kurnaz bir adamdı. Sultan ayağını rikaba koyar koymaz, zurnanın (*nay-i ruyin*) sesi yükselmeye başladı. Çavuşların sesi, Meleket aleminde⁽⁴⁶⁵⁾ oturan kutsal kişilerin kulağına kadar ulaştı. Tekfur, hemen Sultan'ın atının dizginini, Sultan'ın rikabdâr'ının elinden alarak omuzuna koyup yola düştü. Bir süre böyle gittikten sonra Sultan'ın buyruğu üzerine atın dizginini tekrar rikabdâr'a bırakarak atına bindi. Yolda atlarının üzerinde yan yana giderek sohbet ettiler.

Bir süre sonra Sultan, cihanı gölgeleyen bayrağını açarak, başarı şahiniyle üstünlük ve büyüklük pençeleriyle ele geçirdiği yeni memleket avının sahilinde dolaşmaya başladı. Sonra mübarek dizginini şehir tarafına çevirerek sofra istedi. Cihanı aydınlatan meclisi nevrüz gibi süsledi. Şarabın tesirinde kaldığı sırada [154] Tekfur'a büyük ilgi gösterdi ve ona çeşitli iltifatlarda bulunduktan sonra, şehir halkından ve ileri gelenlerinden (*a'yan*) kimi isterse beraberinde götürmesi ve sağ salim ülkesinin yolunu tutması konusunda izin verdi. Onun ve seçtiği adamları için gemiler hazırladılar. Tekfur el öpüp veda ettikten sonra gemiye binerek Canit tarafına hareket etti.

Daha sonra Sultan her bölgeden ve her şehirden yetenekli, güçlü ve itibarlı bir zengin (*hace*) seçerek Sinop'a göndermelerini, eğer seçecek-

(465) Bak. not. 57

ri kişi, malını mülkünü bırakıp gitmek istemezse, onun gayri menkulünü gönülünü ederek hazine için (*cihet-i has*) satın almalarnı ve onun tam karşılığını ödemelerini buyurdu.

Hazreti Sultan'ın hükmü gereğince çevre bölgelerden akıllı, zengin ve dünyada iyi ad sahibi olmuş hocaları seçerek onları adamlarıyla ve mallarıyla birlikte **Sinop**'a gönderdiler.

Daha sonra Sinop'ta bulunan naibler, şehirden kaçmış olanları geri çağırarak mallarını mülklerini onlara geri verdiler. Kiliseyi cami yaptılar. Kadı, kâtip, hatip, müezzin ve muarrifler tayin ettiler. Kale komutanı (*kütüval*) ve muhafızlar görevlendirdiler. Günlerin geçmesiyle ve olayların etkisiyle kale duvarlarının gövdesinde ve burçlarında meydana gelen çatlakları ve yarıkları tamir ettiler.

O işler de yapıldıktan sonra Sultan, askeri emirlerin birini sübaşılığa (*ser-leşkeri*) tayin ederek, o bölgenin korunması için seçkin askerlerden meydana gelen bir orduyu onun emrinde bıraktı. Şehrin ve vilayetin işlerini yoluna koyduktan sonra selamete arkadaş, sağlık ve mutluluğa yoldaş olarak **Sivas**'a hareket etti. Oraya varınca savaşın zahmetini çekmiş olan beylere hil'at vererek onları lütuf ve bağışlarla şereflendirdi. Onlar da mutlu ve sevinçli olarak vatanlarına ve yurtlarına dönerek günlerini huzur ve rahat içinde geçirmeye başladılar.

28- SULTAN'IN RABBANİ ŞEYH MECDEDDİN İSHAK'I -ALLAH RAHMET EYLESİN- SİNOP'UN FETHİNİ BİLDİRMEK İÇİN BAĞDAT'A (DARÜ'S-SELAM) GÖNDERMESİ

O günlerde muzaffer Sultan **İzzeddin Keykavus**'un *-Allah delilini aydınlatsın-* mübarek kulağına [155] **Melik Eşref**'in⁽⁴⁶⁶⁾ *-Allah rahmet eylesin-* Hazreti hilafet adına niyet tutup attığı bir okla göğün ucundan, kaderin pençesine bir turna kuşu düşürdüğü, avcılarının geleneklerine uyarak onu bol miktarda hediyeler ve sözüne güvenilir bir elçiyle hilafet makamına gönderdiği, onun karşılığında hilafet makamından sarı altından, mücevher işlemeli kulahtan, gemli ve eyerli katırlardan çok sayıda hediye ve sınırsız bağış aldığını duyurmuşlardı.

(466) Eyyubi sultanı.

Sinop'un fethi kendisine nasip olup, İslâmın kurulları o diyarı kuffârda geçerli olunca Sultan Alemlerin Rabbi olan Yüce ve Ulu Allah'ın hamd ü sena etti, Peygamberlerin efendisinin - Allah'ın selamı onun üzerine olsun - kutsal kabrine ve müminlerin emirine - Allah ondan razı olsun - dua edip o duayı, yakındakilerin uzaktakilerin, evcil ve vahşi hayvanların kulağına ulaştırdı. İslâm bahçesinin güzelliği, iman bereketinin feyzi orayı kıtlıktan bolluğa çevirdi. Sonra Sultan, alimlerin şeyhi, dünyanın göz bebeği **Mecdeddin İshak**'ı- Allah rahmet eylesin - çok sayıda mücevherler, altın sırmalı **Rumî** kumaşlar, medeni atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda erkek ve kadın köleler, **İgdişler**, **Arap** atları, rahvan merkepler ve **Bohtî** develeri, altın haçlar, günlerin raflarının ve zamanın sandıklarının taşımaktan aciz ve kusurlu kaldıkları gümüş tabaklardan meydana gelen sınırsız hediye ve armağanlarla o mübarek haberi tebliğ etmek, İslâmın yüzünü ağartan ve padişahlık tahtının gözünü aydınlatan o önemli fethin ve büyük zaferin müjdesini vermek için gönderdi ve Halife'den bir fütüvvet şalvarı⁽⁴⁶⁷⁾ istedi.

Şeyh Mecdeddin, hilafet yurduna ve imamlık merkezine varınca arada ona izzet ve ikramda bulunmak için aşırıya kaçtılar, ona saygı ve sevgiyi eksik etmediler. Şiir (Arapça) :

"Elçi hoş geldi safalar getirdi. Göndereni sevdiğim için gönderilenin yüzü bana çok güzel göründü."

sözünü dile getirdiler. Şeyh'e sözler söyleyip onun yüksek makamına uyan davranışlarda bulundular. Onun kutlu adını büyük kitaba (*ceride-i a'zam*) geçtiler. Türlü [156] nimetler ve önemli bağışlarla onu zenginliklerden pay sahibi yaptılar.

Şeyh, geri dönme izni istediği zaman, Müminlerin emiri temiz ve nurlu bedeninden çıkardığı bir mürüvvet kemeri ile doğruluk şalvarını ve içeriği aşağıda tam olarak nakledilmiş olan bir fütüvvet mektubunu Sultan'a gönderdi.

FÜTÜVVET-NAME

Bismillahirrahmanirrahim.

Azameti ve şanı sınırsız, nimetleri ve lütuflarını saymanın mümkün olmadığı, sevenlerine destek, taraftarlarına güç ve kuvvet veren, **Hazreti Muhammed**'i (A.S.) sonsuz hidayet ışıklarıyla, mucizeli delillerle şeref-lendiren, **Hazreti Peygamber**'i (A.Ş.) diğer insanlardan üstün kılan ve

(467) Bak. not. 423

onu her türlü sapık yoldan uzak tutan ve cehalet hastalığından kurtaran Allah'a ham olsun. Onun elçisi **Hazreti Muhammed** (A.S.) kuraklık ve susuzluk alanında yemyeşil din bahçesi ortaya çıkardı. Cahiliyenin zulmlerini silerek onların görüşlerini çürüttü. Allah'ın kelamını yüceltmek için can ü gönülden çalıştı. Sapıklığı ve asilliği yok etti. Onun karşısında yanlış yolda olanlar seslerini kestiler. Büyük gayretleriyle iman direğini ayağa kaldırdı. Allah, ondan temiz ve pâk ailesinden râzı olsun.

Onun babasının yerini tutan **Abdülmuttalib** ve oğlu **Abbas**'ın iyi özellikleri yıldızlardan daha üstün; cömertlikleri, bereketli yağmur bulutlarından daha fazladır.

Onlardan başka amcasının oğlu ve manevî kardeşi, bütün hareketlerinin ve şeriatinin destekçisi, ilmin kapısı, zaferin kılıcı, adaletin dili, övülmek isteyenlerin övdüğü, Allah'a ortak koşanlara cihat açan, Allah'ın dininin en büyük destekçisi, Allah'a ilk inananlardan, dinin sünnetlerini ayakta tutan, sünnetlerin, farzların ve ilimlerin sırlarını ayırınlarına kadar bilen Müminlerin emiri ve dindarların imamı **Hazreti Ali**'ye selam olsun.

Hazreti Ali, Hazreti Peygamber tarafından kardeş edilmiş bir kişidir. Bütün insanlardan ayrı olarak kendisine fütüvvet verilmiştir. Onun için hazreti **Cebrail**, Allah'ın **Hazreti Ali**'yi överken şöyle dediği naklediliyor: "Ali'den başka yiğit, **zülfikârdan** başka kılıç yoktur" Ayrıca peygamberlik soyunu o devam ettirmiştir.

[157] Hilafetin kendisiyle övünüp yüceldiği, kutsal topraklardaki Allah'ın halifesi, Allah'ın farzını ve sünnetini ayakta tutan, bütün insanlara itaati farz kılınmış Müminlerin Emiri **En-Nasir li-Dinillah**⁽⁴⁶⁸⁾ -Allah ondan ve temiz ve asil ailesinden razı olsun - **Hülafa-i Raşidin**'in⁽⁴⁶⁹⁾ izinden giderek, cömertlik ışıklarıyla karanlıkları aydınlatmıştır. Yıkılmış olan yiğitlik (*fütüvvet*) binalarını, kendisine verilmiş olan ilahî güçle imar etmiş, sütunları ve dayanakları yok olmaya yüz tutmuş olan devleti yeniden kurmuştur. Körelmiş kılıçları yeniden bilemiş, kaynaklardan ve çeşmelerden bulanmış olan suyu yeniden durultmuştur. Doğruluğu ortaya çıkana kadar çalışmış, İslâmın güçlü bağlarını daha da güçlendirmiştir. Allah'ın kendisine ibadet etmeleri için yarattığı bütün insanlar adına Allah ondan razı olsun. Allah, insanları korumak için onu seçmiş, onu onlar için imam tayin etmiş, onlara halife yaparak onlara huzur ve güven sağlamıştır. Onunla bir milleti en iyi şekilde ödüllendirmiştir.

İnsanların seçkini, İslâmın büyüğü, dine güç veren, bilgili ve adil

(468) Bak. not.418

(469) İlk dört halife.

sultan, devletin önderi, milletin tacı, kâşîrlerin ve müştiklerin düşmanı, mücahitlerin önde geleni Rum ülkesinin meliki **Ebu'l-Muzaffer Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'a** - *Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesine devam ettirsin* - ibadet ve itaat şartlarını yerine getirmek, imamlık görevlerini yapmakta önemli bir araç olan kutlu ve uğurlu şalvar layık görülmüştür. Sonsuz iyiliklerini ve engin cesaretini takdir etmek için ona hil'at ve kaftan yollanmıştır. Bunların ona hayır ve uğur getirmesi dilenmektedir. İnşallah iyi hareketleri, yüce makamların isteği doğrultuda gider ve ileri gelenlerin sahip olduğu şeylerden sıradan kişileri de yararlandırır. Onun iyilik gölgesi herkesin üzerine düşer.

O Sultan'ın elçisi Allah'tan korkan, ibadetlerini yerine getiren, dinin büyüğü, İslâmın yıldızı ve Müslümanların övünç kaynağı, doğruluğun örneği, alimlerin seçkini büyük şeyh **İshak b. Yusuf b. Ali'yi** - *Allah onu yüceltsin* - vekil kıldık. Şerefli bir kişiliğe, kutsal bir yaratılışa, övünülecek bir ahlaka sahip olan **En-Nasır Lidinillah'ı** - *Allah ondan razı olsun* - destekleyen [158] (**Ebu'l Yumn? Necah**-*Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesine yardımcı olsun* - şerefli hizmeti ve kutsal çabasıyla bu vekâletnâme kaleme alındı. Halife'nin emriyle Sultan'a insanı yücelten elbise giydirildi. O (fütüvvet elbisesi) giyenlere şeref ve şan verir. O elbise insanları cehennem azabından korur. O elbise, onun büyüklüğüne büyüklük katsın. Onun etekleri yerlerde sürünsün. Onun başarılarında katkılarda bulunsun. Yüce Allah, onun imanını ve inancını artırsın. Çünkü bu elbise, imanın bir simgesi, inancın bir aracıdır. Gaybın sırlarından haber getirir.

O Sultan, Allah'ın farz kıldığı namaz, oruç gibi farzları titizlikle yerine getirmektedir. *Fütüvvet* şartlarına uyararak içini temiz, yolunu doğru tutmaktadır. Bütün davranışları şeriat ölçüsü içindedir. Yüce Allah'ın kutsal kitabında emrettiği şeylere uymaktadır. "*Allah, şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir*" (470) nasihatini tutar. Şüphesiz başarı Allah'tandır ve Allah'ın rızasını arayanlara ve ona ibadet edenlere Allah yeter."

Bu *fütüvvet-nâme*'yi adı geçen elçi **Mecdeddin İshak'a** teslim etti. Onunla şahlar şahı **İzzeddin**, o şerefli teşkilata resmen katılmış oluyordu. **Nasreddin**, -*Allah ondan razı olsun* - Sultanlar sultanı **İzzeddin'i** ölümünden sonra da onun yerine oğlunu vekil tayin etti.

Bu *Fütüvvetnâme* 608 yılının Ramazan ayında (Şubat 1212) yazıl-

(470) Kur'an-ı Kerim, 16/92

miştir. Alemlerin Rabbine hamd, **Muhammed**'e ve onun ailesine selam ve salat olsun."

Bütün bunların yanında Halife, Sultan'a sevgili gibi kıymetli bir **imame**, özenle dikilmiş bir derviş cübbesi, **Rum** ülkelerine şeriat hükümlerini yaymayı tavsiye eden bir saltanat menşuru, Şiir (Arapça):

[159] "Yapısı bir binayı, endamı bir güzelliği ve duruşu bir uyumu yansıtan,

Kışnediği zaman en güzel şarkıcıların sesini geride bırakan" şeklinde tasvir edilen altın ve gümüş nallarla nallanmış, koşumları altın işlemeli, **eyeri** kıymetli taşlarla süslenmiş beş rahvan katır; rüzgâr gibi hızlı giden, şimşek gibi gürleyen, yıldız gibi parlayan, dolu gibi sıçrayan, Şiir (Arapça):

"Genç, diri, canlı ve atak, yürüyüşü ve koşması kayan yıldız kadar hızlı,

Rengi parlak, yürüyüşü alımlı, mızrağın güneşte parladığı gibi tüyleri ışık saçan"

şeklinde tasviri yapılan eyerlerinin çıkıntısı altından, örtüsü siyah atlastan olan beş Arap atı; hızı, dönücenin hızıyla yarışan, tufanı ve fırtınayı geride bırakan, Şiir (Arapça):

"Koştığı zaman her yanından ter akarken, hörgüçleri dümdüz görülen,

İş yaparken kusursuz, savaşırken cesur ve atak olan"

Şiir:

"Az yiyen, çok yol alan dev yapılı devenin yürüyüşü ve koşması çöl ceylanlarından daha hızlıdır.

Yıldızlar yularına takılmış, palanını felek dokumuş, Geçtiği yerler ayaklarının altında dümdüz olmuş"

şeklinde tanıtılmış 10 **Hicazî** yolcu devesi, bunlardan başka **Hicaz** ve **Şam** taraflarının kıymetli eşyasından ve **Hint** mamülû mallardan meydana gelen çeşitli eşyalar, kıymetli elbiseler, ipekli ve pamuklu kumaşlar, **Şuşteri-yi Haydari**⁽⁴⁷¹⁾ giyecekler, altın işlemeli **Skenderi**⁽⁴⁷²⁾ döşemelikler, billur ve akik taşlar, ince nefis örtüler, misk kutuları, amber kaplarıyla dolu sandıklar; yaban eşeği, zürafa, kartal gibi yaban

(471) Batı İran'da bulunan Şuster şehrinde dokunan kumaş.

(472) İskenderiye'de dokunan kumaş.

hayvanları ve Irak'a mahsus diğer şeylerden, daha önceki halifelerin hiçbirinin hiçbir padişaha vermediği ölçüde büyük ve kıymetli hediyeler gönderdi.

O hediyelerden ve güzel iltifatlardan dolayı Sultan'ın sevinci arttı; feleğe ve talihine şükürler etti. O yüzden dünyada mutluluktan nasibini aldı. İşler yoluna girdi. Ülke sâkin, fitne uyumuş, devlet uyanık kaldı. Ülke, bayındırlık kadehiyle sarhoş, mutluluk [160] ayık durdu. Şeriatin bileği güçlü, devletin direkleri sağlam oldu. Ondandır çevredeki ve etraftaki ileri gelenler, saltanat sarayına hizmet etmek ve görevlerini yerine getirmek için hazır ve tetikte beklediler. Verilecek emirleri yerine getirmek için birbirleriyle yarışa girdiler. Cihanın sağındığı yer olan padişahın düzenlediği törenlere katılmak ve emirlerine uymak konusunu, ilahî emre uymakla bir tuttular.

*Dünyadaki bütün canlıların güvendiği, Rabbanî fazilete ve ilahî yardıma sahip olan dünya yöneticilerinin en önde geleni, yeryüzünde Allah'ın gölgesi, doğunun ve batının efendisi, İslâmın ve Müslümanların dayanağı, ülkenin **Sahib Divanı (vezir) Ebi'l-Meali Ulug İnanç**⁽⁴⁷³⁾ -Allah kadrini yükseltsin ve başarısını artırsın- ile bu hanedanın gücü ve kuvveti artsın. **Selçuklu** hanedanının gelişmesi devam etsin. Yardımcıları ve destekçileri gün geçtikçe çoğalsın. "Allah davete uyar."*

29- GALİP SULTAN İZZEDDİN KEYKAVUS'UN TEKFUR LEON'UN ÜLKESİNE YÜRÜMESİ

Sultan, Allah'ın yardımıyla **Sinop**'u fethedip mutluluk içinde geri dönünce kış, ayakta duramayan sarhoşlar gibi yeryüzünün üzerine çöktü ve yaşlı dünya kadını samur kürkünü giyindi. **Şiir** (Arapça):

"Öyle soğuk bir mevsim ki, sanki bulutlar su testisi.

Güneş fersiz, hava soğuk, ortalık gri ve karanlık.

Sanki hava iğne dolu, yeryüzü su kaplarına dönmüş."

Söğüdün dalı, fazilet sahiplerinin rızkı gibi düşkünlük toprağında çürüdü. Şiddetli fırtına iğnenin deliğinden bile hissedildi. Hazan devleti her yeri ele geçirdi. Tipinin etkili saltanatı dünyayı hakimiyeti altına aldı. Balık ve benzerleri, zemherinin dünyayı titreten okunun korkusunu

(473) Yani Şemseddin Muhammed Cüveynî

dan suyun altında bile zırha büründü. Sabah vakti esen rüzgâr, Dey (474) ve Behmen'in(475) iş atelyesini faaliyete geçirdi.

Önceden tedbirini alan ve maneviyatı da düzgün olan Sultan, bu zor hava şartlara aldırmadı. O dört ülkenin padişahı, sevinç ve mutluluk içinde dört ayaklı tahtına oturup, üç ayaklı buhurdanlığı sevinç tahtının üzerine koydu. Süleyman'ın(476) ithişamıyla [161] büyüklük makamına geçti. Ay yüzlü gilmanlar "İri gözlü huriler"(477) gibi halis şarap testilerini ve ibriklerini kadehlere döktüler. Dev yapılı, sert ve acımasız serhengler toplantı yerinin (bargâh) dışında "Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyi yapan"(478) hizmetininin gereklerini yerine getirmek için beklediler. Çevre serverleri (serverân-ı eknâf), toplantı odasının (soffe-i bâr) etrafında saflar kurup, emirleri yerine getirmek için el pençe divan durdular. Melikler, devlet büyükleri, ileri gelenler, Arap ve Acemin bilgili ve seçkin kişileri, bir sūrahi gibi terbiye dizlerinin üzerine çöktüler. Kışın ortasında sıçak odada (tâb-hâne) altından yapılmış sazın sesi göklere ulaştı. Şarkı söyleyen çalgıcıların nağmesi, zemin ve zamanda sarsıntı meydana getirdi. Hoş yürüyüşlü keklik gibi yürüyen güzeller, kalp ateşini alevlendirip ciğerleri kebab ettiler ve gözlerden kanlı yaşlar akıttılar. Çeng'in sesi her tarafa yayılarak Yengeç Burcuna(479) kadar ulaştı. **Şiir:**

"Usta çalgıcıların sazları ve sesleri feleğin kafasını musikiyle doldurdu."

Sultan bu şekilde savaş defterini dürüp eğlence sofrasını serdirdi. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar dolan kadehleri boşaltmakla meşgul oldu. Behmen(480) ayında adet olan gümüş saçma yerine Kavus Şah(481) gibi altın saçmaya başladı. Feridun(482) meclisleri düzenleyerek, Suhrab'ın(483) kanı gibi kırmızı şarabı Keyhüsrevi(484) kadehe döktü ve Siyavuş'un(485) ateşini yaktı. Cömertlik ve bağışlama küpünü

(474) Bak. not. 434

(475) Bak. not. 440

(476) Bak. not. 52

(477) Kur'an-ı Kerim, 56/22

(478) Kur'an-ı Kerim, 66/6

(479) Dördüncü burçtur ve güneş bu burca Haziran ayında gelir.

(480) Bak. not. 435

(481) Bak. not. 439

(482) Bak. not. 75

(483) Bak. not. 120

(484) Bak. not. 101

gezegenlerin revakına astı.

Huzura gelen memurların (mülazım) sundukları hediyelerin (teşrifât) renginden padişahın sarayının balkonu (eyvan) ilkbahar bahçesinin rengini aldı. Üns meclisinin güzel kokusu, gül bahçesinin ve Tatar mıs-kının kokusuna karışarak **Irak** ve **Suriye** sâkinlerinin burnuna ulaştı.

Doğunun güneşi, iş yerini, Müşteri sarayından⁽⁴⁸⁶⁾ alarak Koç Burcu⁽⁴⁸⁷⁾ tarafına çekti. Zamanın parlak incileri, **Şiir** (Arapça):

"Görüyor musun, güneş Koç burcuna geldi ve hava ısınmaya başladı.

Suskun kuşlar ötmeye, gül bahçeleri canlanmaya başladı."

şeklinde tasvir edilen bir havada insanların üzerine saçtı. Müjdeyi onların kulaklarına ulaştırdı. Karga bahçivana verdiği sözü unutarak **[162]** isabetli bir kararla yönünü dağların tepelerine ve yüksek yerlere çevirdi. Çemenden güzel kokular saçılmaya, bulutlarından inciler yağmaya başladı ve yer "Yeryüzünü görürsün ki, kupkurudur; fakat biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarr, her güzel bitkiden çift çift yetişir" ⁽⁴⁸⁸⁾ tarifine uydu. **Şiir** (Arapça):

"Dünya bakmak için çok güzel oldu. Göze hoş görünmeye başladı.

İnsanlar, verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükreder oldular.

Misk saçan yeryüzü, bir ekreğin dikkatini çekmek için süslenen bin geline döndü."

sözü, yüksek alçak yerler, dağlar tepeler, bağlar bahçeler için söylendi.

İşte böyle bir zamanda Sultan **Kayseri**'ye hareket etti. Emirlerin seçkinleri (havas-ı ümerâ) ve yüce dergâhın yakınlarıyla geleneğe uyarak insanlara iyi davranmak, kanunları geçerli kılmak ve davaları karara bağlamak için bütün çabasını harcadı. Av ve eğlenceler, görevleri aksatmayacak şekilde düzenlendi. Hiç kimsenin hakkının yenmemesine özen gösterildi.

(485) Keyyani (Pişdadi) padişahlarından Keykavus'un oğlu. Keykavus'un karısı Sudabe ona aşık oldu. Durumu öğrenen Keykavus denemek için onu ateşten geçirdi. O sınavdan başarıyla çıkan Siyavuş, Turan padişahı Efrasiyab'ın yanına gitti ve onun kızı Frengis ile evlendi. Aradan bir süre geçince Efrasiyab'ın kardeşi Gersiyuz tarafından öldürüldü.

(486) Bak. not. 90

(487) On iki burçtan biri. Güneş bu burca Mart ayında uğrar.

(488) Kur'an-ı Kerim, 22/5

Sultan o sırada kader etkisinde bir ferman çıkararak, çevre vilayetlerin (memâlik) emirlerinin bütün askerleriyle birlikte **Yabanlu Bazar**'ın bağlarına, bahçelerine ve otlaklarına gelip devletin hizmetine girmelerini, kendisiyle görüşme ve el öpme şerefine kavuşmalarını ve orada alınacak kararlara uymalarını buyurdu.

O etkili ferman uyarınca sü-başlıların seçkinleri (*kaffe-i ser-leşkerân*) ve yiğitlerin ileri gelenleri önemli bir kalabalık ve büyük bir güçle **Yabanlu Bazar**'ın açıklarındaki boş alanlara toplandılar. Padişaha yakın olan emirler (*umerâ-yı halvet*) kaleme alınmayacak kadar çok çeşitli hediyeler ve armağanlarla Hazreti Sultan'ın huzuruna koştular ve el öpme şerefini kazandılar. Gezinti yerinde (*seyrân*), sofrada, mecliste ve çevgan oyununda onunla beraber olarak göze girip yüceldiler.

Bunlar olurken tahsildarlar (*muhassilân*), **Sis**'in (Kozan) haracı konusunda **Tekfur Leon**'u padişaha şikayet ettiler. Hazine emirleri ve muhtemetleri de onun kötü davranışlarını Hazreti Sultan'ın huzurunda arz ettiler.

Sultan, onun yaptığı küstahlığı duyunca büyük bir gazaba ve öfkeye kapıldı. O sırada huzurunda bulunmayan emirleri [163] de çağırarak bu durumu onlara da anlattı. Onlar fikir birliği içinde, "Bu edepsizin kulağının çekilmesi işi, bütün işlerimizin ve görevlilerimizin başında gelmelidir. Fakat bu mevsimde onun ülkesine gitmenin, aşırı sıcaktan ve sevrisineklelerin saldırısından dolayı büyük sakıncaları vardır. Çünkü askerlerimizin mizacı, oranın havasına ve suyuna alışık değildir. Eğer Sultan izin verir de muzaffer ordu kışın gelmesine kadar Yabanlu'nun güzel bahçelerinde kalırsa, hayvanlar güçlenir. Sıcaklığın şiddeti her yerde düşüp, güneş ısısının alevi sönünce İlahî yardımın desteği ve Rabbanî başarının uğuruyla ve siz cihan padişahımızın muzaffer devletinin gücüyle büyük bir topluluk olarak yola çıkarız. Ona öyle bir ders verir, onu öyle bir yola getiririz ki diğer asilerin de ümitleri kırılır ve kâfirlerin itibarı kalmaz" dediler.

Sultan o görüşü beğenip kabul etti. Sonbaharın başlarında iklimde beklenen değişikliğin olması ve zamanın değişmesi üzerine, **Şiir**:

"Bahçenin her yanı Dara'nun⁽⁴⁸⁹⁾ hazineleriyle, parlak gökyüzü tamamen Karun'un⁽⁴⁹⁰⁾ defneleriyle dolu."

(489) Bak. not. 71

(490) Bak. not. 56

Rüzgâr toz yerine misk ve karanfil saçmaya, dallardaki meyvelerin yerine lâl ve akık taşları görünmeye başlayınca, muzaffer askerler harekete geçtiler. Bahara yönelen putperestler gibi Sultan'ın yüce hizmetine koşular. Padişah çetr'i (*çetr-i humâyın*) Köse-dere yolundan **Gökeri**'ye vardı. Orada ordugâh (*ma-asker*) kuruldu.

Sultan'ın büyük bir orduyla **Sis** sölgesine saldırmak için harekete geçtiğini duyan **Tekfur** civa gibi sıkıntıya düştü ve korkudan içi yanmaya başladı. Padişaha hizmette ettiği kusurdan utanıp, kulluk konusundaki ihmalden dolayı pişman ve perişan oldu. Kendini tehlikeli bir yola girmiş, yırtıcı hayvanların yuvasına düşmüş gibi gördü. Saltanatının temellerinin sallandığını duyarak ölümü ensesinde hissetti. O felâketin telaşından, o belânın kışkacından dolayı tedbir alma ve görüş alışverişinde bulunma basiretini gösteremedi. Çaresiz her taraftan asker çağırarak bir ordu hazırladı. "Kendi ayağıyla ölümü arayan" biri gibi yönünü savaşa çevirdi. Bu konuyu yeri gelince anlatmaya devam edeceğiz.

[164] 30- SULTAN'IN KULLARININ (BENDE) HANCİN KALESİNİ KUŞATMALARI VE ORAYI ALMALARI

Padişah kfilesi (*kevkeb-i humâyun*) dağların ve ovaların taşımaktan aciz kaldığı bir orduyla **Leon**'un en sağlam kalesi olan **Hancin** kalesine varınca, sultan'ın aklına fethin başlangıcı ve zaferin açılışını o iki kaleyle yapmak geldi. O düşünceye göre, eğer İlahî yardımla onu başarırsa, diğer kalelerin fetli çabuklaşırdı. Çünkü **Ermeni**'nin, ülkesinde ondan daha sağlam bir sığınacağı yoktu ve oraya büyük bir güveni vardı.

Sultan'ın emri üzerine oraya mancınıklar yerleştirip, kalede oturanlara korku ve dehşet saldılar. Üç gün üç gece onların üzerine dolu daneleri gibi ölüm yağdırınca kaledekiler büyük bir sıkıntıya düşerek ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Perişan ve aciz bir durumda "İmdat, imdat" diye bağırılmaya başladılar. Üç gün mühlet istediler. Bu müddet zarfında **Tekfur**'dan kendilerine bir yardım gelmezse, hiçbir mazerete başvurmaktan kaleyi teslim edeceklerini söyleyince Sultan onların isteğini kabul ederek, mancınıkları durdurmalarını buyurdu.

Kale halkının habercisi, **Tekfur**'un yanına varıp durumu anlatınca **Tekfur**, "Benim durumum sizden daha kötü. Size yardım edecek güçte değilim. Durumunuzu kurtarmak için kendi bildiğinizi yapmakta serbestsiniz" cevabını verdi.

Haberleri geri dönüp **Tokfur**'un cevabını iletince kale halkı, **Hazretti Sultan**'a haber göndererek, "Cihan padişahı canımızı bağışlar, çoluk çocuğumuza, mallarımıza askerlerimizden bir zarar gelmeyeceğine dair söz verirse, kaleyi ona teslim ederiz" dediler.

Sultan, onların isteğini kabul etti. O konuda bir ferman kaleme alındı. Kalenin itibarlı kimseleri cihan padişahının huzuruna gelip onun sancığını alarak kaleye götürdüler. Divan naiblerini de yukarı (kaleye) çıkarıp, silahtan, zahireden ve diğer şeylerden ihtiyaçlarını temin ettiler. O iş de bittikten sonra oraya kale komutanı [*kütüval*] ve korucular tayin ettiler.

Ondan sonra Sultan, yönünü [165] **Kancin** kalesine çevirdi. Oranın sakinleri savunma ve engel olma işine girişip, nasihate ve ihtara kulak asmayınca Sultan, mancınıkları çalıştırmalarını, hisarı yıkarak kafirlerin haddini bildirmelerini buyurdu. Saltanat dergâhının bu hükmü gereğince silahlı on kişinin aynı anda yukarı tırmanabileceği geniş merdivenler kurdular. Büyük bir hücumla geçerek her yerden kale duvarına tırmanmaya başladılar. Aşağıda kalanlar da ok yağdırarak kaledekilerin duvardan aşağı bakmalarına izin vermediler. Duvarı tırmanan yiğitler bir hamlede kendilerini kalenin iç tarafına attılar. O kadar kan döküp adam öldürdüler ki, anlatılmakla bitmez. Daha sonra kalenin kapısını açınca dışarıda kalan muzaffer askerler de içeri girdiler. Kaledekilerin mallarını ve canlarını alıp yağma ve talanla meşgul oldular.

O iş de bittikten sonra divan naibleri kaleye çıkarak zahirelere, ambarlara ve silahlara el koydular. Orayı korumak için kale komutanı (*kütüval*) ve rical tayin ettiler.

Oradan sonra mel'un **Leon**'la savaşmak için yola çıktılar. Onların geldiğini öğrenince o da kaçmaya veya savaşmaya karar veremedi, saşkın bir halde kaldı.

Sultan, öncü birliklerin (*telâye*) emiri olan Emir-Meclis'i üç bin süvariyle birlikte onun üzerine gönderdi. Kıyafet değiştiren Emir-i Meclis, sabah erkenden yakınlarından (havas) birkaç kişiyle, kâfirlerin öncü birliklerinin durumunu öğrenmek için yola çıktı. Kafir askerleri gafil avlayarak onları çember içine alıp, ok ve kılıç darbeleriyle atlarından düşürünce onlar, yaya olarak bir tepeye sığındılar. okları, kılıçları ve gürzleriyle kâfirlerin saldırılarını savuşturmaya çalıştılar.

Güneş doğunca öncü birliklerinin emirleri (*ülmerâ-yı telâîye*) Emir-i Meclis'in yanına gitmek için yola çıktılar. Fakat onu bulunması gereken yerde bulamadılar. Durumu öğrendikten sonra **Tekfur**'un ordugâhına doğru yöneldiler. Emir-i Meclis'in özel ordusu (*leşker-i hassa*) arasında birini [166] bin kişiye eş tuttuğu, verimli ve geniş "ikta"lar verdiği 100 yiğit ve cesur Kürt, kâfir ordusunu görebilecekleri bir dağa çıktılar. Orada bir tepenin üzerinde kâfirler tarafından etrafı sarılmış görünce hep birden atlarını oraya sürdüler. Kuşatan kâfirleri dağıtıp bozguna uğrattılar. Bazılarını kılıçlarına yem yaparak öteki dünyaya gönderdiler. Yanlarında getirdikleri yedek atı çekerek Emir-i Meclis'i ona bindirdiler.

Emir-i Meclis, ordugâha gelince safları kurulmuş gördü. Düşman gücünün zayıflığını öğrendiği için Sultan'ın huzuruna çıkıp ona, "Bendeniz, **Ermeni** ordusunun gücü hakkında kesin bilgi edindim. Siz cihan padişahımız atlarına binip saf kurmuş olan askerlerine harekete geçmeleri ve sağ ve sol cenahlarıyla derhal savaşa katılmaları konusunda emir veriniz" deyince Sultan emir verdi. Çavuşlar, "Atlan, atlan" diye bağırıyorlar. Bu komutu alan askerler, şimşek gibi çakmaya, deniz gibi coşmaya başladılar. Kader ve kaza gibi vuruşmaya yönelip ölüm gibi savaş alanının üzerine düştüler. **Malhama** ovasına varınca yerlerinde duramadılar. Kara talih gibi düşmanın üzerine atlamak istediler.

Diğer yandan **Leon** da topladığı süvari ve piyade askerlerle Sultan'ın yiğit askerlerine ve kahraman erlerine karşı koymak için harekete geçti. Ordusunun güç kaynağı ve askerlerinin öncüsü olan **Baron Vasil**, **Baron Oşin** ve **Kont Stabl**'ı yanına çağırıp onları savaş konusunda cesaretlendirdi.

İki taraf karşı karşıya gelince askerler kılıçlarını çekerek ölüm yolunu açtılar. Aradan bir süre geçince kanlı kılıçlar vadi ve derelerde kan seli akıtmaya başladı. Emir-i meclis ilk hamlesinde cesaret ve yiğitlik bakımından büyük bir şöhrete sahip olan **Kont Stabl**'ı dağı eriten mızrağının derbesiyle yere indirdi. Emri üzerine boynuna tasma (*palheng*) takıp bir sipahinin eline verdi. Emir-i Meclis o sipahiye çeke çeke Sultan'ın yanına götürmesini [167] ve Sultan'a, onu yere kendisinin düşürdüğünü **Baron Oşin** ile **Baron Nuşin**'in de aynı akıbete uğradığını söylemesini buyurdu. Sonra o ikisini yakalayıp iki sipahiyle birlikte, ordunun merkezinde bulunan Sultan'a gönderdi. Sultan onları getiren üç

İpahiye kıymetli *hil'atlar* verip, onları emsallerinden ve akranlarından üstün kıldı.

Aynı şekilde sabahın erken saatlerinden güneşin batışına kadar muzaffer askerler kâfirlerle savaştılar. Sonunda gevşeklik ve zayıflık o uğursuzların yakasına yapıştı. Zamanın eli onların amel defterini dürdü. Zarurî olarak hezimet yolunu tuttular. "*Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, zulmeden milletin kökü böylece kesildi.*"⁽⁴⁹¹⁾

Böylece Emir-i Meclis'in hizmetinde bulunan 3 bin süvariyle amaca ulaşıp savaşın sonuna gelindi. Diğer askerî birliklerin yerlerinden oynamalarına veya harekete geçmelerine ihtiyaç kalmadı. Emir-i meclis, "*Savaşta, inananlara Allah yardım etti*"⁽⁴⁹²⁾ âyetini okudu. Muzaffer orduyla güneş gibi aydınlık bir alın ve sabah rüzgârının dalgalandırdığı bayrakla geri döndü.

Savaş sırasında saltanat karargâhının kapısının önüne bırakılmış olan öldürülenlerin kellesinden tepeler oluştu.

Emir-i Meclis, Sultan'ın yanına varınca Sultan ona büyük iltifat ve övgülerde bulundu. Elbiseyi mübarek vücudundan çıkararak ona giydirdi. Onun makamını ve mevkiini, seçkin beyler arasında daha da artırarak özel bir yere çıkardı. Rütbesini daha da yükseltince makam yıldızı, şeref burcunda parlamaya başladı. Öyle ki, onun varlığıyla Emir-i Meclis sıfatının itibarı "melikü'l-ümerâlık"tan daha üstün oldu.

Akşam olunca askerler, savaşın yorgunluğunu, vurup kırmanın ezikliğini üzerlerinden atmak için dinlendiler. Sonra hep birlikte, "*Zamanın onun aleyhinde dönmesini gözlüyoruz*"⁽⁴⁹³⁾ dediği gibi dağda, bayırda, ormanda **Leon**'u aramak için yola düştüler. Yolda sağa sola saldırıp, karşılarına çıkanları öldürdüler veya bağlayıp esir aldılar.

Bu şekilde bir hafta **Ermen** vilayetine saldırılarına devam ettiler. Sekizinci gün **Ermen** vilayetinin her yanından ele geçirdikleri attan, kartırdan, esirden, altından meydana gelen çok miktarda ganimetle geri döndüler.

(491) Kur'an-ı Kerim, 6/45

(492) Kur'an-ı Kerim, 33/25

(493) Kur'an-ı Kerim, 52/30

Çok geçmeden savaştan kaçan **Leon**'un bazı adamlarıyla [168] muhkem bir kaleye sığındığı haberini aldılar. O sırada ordu muzaffer, düşman yenilmiş veya kuşatma altına alınmıştı. Büyüklerden küçüklerden, sıradan ve seçkin kişilerden oluşan askerler büyük nimetlere kavuşmuştu. Devlet emirleri (ümerâ-yı devlet) ve saltanat ileri gelenleri (a'yan) Sultan'ın huzuruna çıkarak, "Doğrusu odur ki, yağmurlar düşüp seller yürüyüp her tarafı çamur kaplamadan önce muzaffer askerlerimizin ülkemize dönmesi gerekir. Siz Sultanımızın kâfilesi, saltanat makamına varınca **Leon**, bulunduğu delikten çıkıp size elçiler gönderir, itaat ve tevazu yolunu tutar. Ölmüş devletini diriltmek için her yola başvurur ve siz padişahımızın rızasını almaya çalışır" dediler.

Bu görüşe uyan Sultan, uğurlu bir günde ve kutlu bir zamanda ordusuyla birlikte yerin sırtının taşımakta güçlük çektiği bol miktarda ganimetle ülkesinin yolunu tuttu. O kadar ganimet almışlardı ki **Kayseri**'ye vardıklarında orada bir baş inek veya öküzü iki direm'e; beş altı baş koyun bir direm'e, güzel yüzlü bir Ermeni erkek veya kadın köle siyah 50 direm'e kadar düştü.

O arada Sultan, görkemli bir meclis ve büyük bir tören düzenledi. O törende ordunun emirlerine kıymetli hil'atlar verdi. Onların "ikta"larını artırdı. Herbirinin isteğine uygun "menşur"lar yazdı. Sonra hepsine ilkbahar gülünün gaib bulutları gibi kendini göstereceği baharın başlangıcında, güneşe benzeyen dergâhında önünde pervin yıldızları⁽⁴⁹⁴⁾ gibi hazır bulunacakları zamana kadar neşe ve huzur içinde vakitlerini geçirmeleri, bölgelerinde kendisinin emir ve yasaklarını uygulamaları için dönüş izni verince onlar yerlerine, yurtlarına döndüler.

Onlar ayrıldıktan sonra Sultan **Kayseri**'de yakın adamlarıyla (havaşi-yi mukarreb) birlikte zevk ve eğlenceye dalarak, çevgan oyunu ve avla vakit geçirdi.

*Yüce ve Ulu Allah, cihanın hâkimi, İslâmın ve Müslümanların sevgilisi, adaletin ve bilginin koruyucu, övünülecek kimselerin seçkini, yılların ve ayların gözdesi **Sahib Divan İnanc Ulug Uğurlu**'nun⁽⁴⁹⁵⁾ kutlu günlerini, düşmanların yenmek ve dostlarına yurdumacı olmakla geçirsin. [169] Fetih ve zafer müjdesi, mutluluk ve başarı haberi, izzet ve ikbal desteği, büyüklük ve üstünlük makamı, onun yüce dergâhının yanında olsun.*

(494) Bak. not. 212

(495) Yani Sahib Divan Şemseddin Muhammed Cüveyni.

31- LEON'UN ELÇİLERİNİN AF VE ÖZÜR DİLEMEK, HARACI ARTIRMAK VE HİZMETTE ETTİKLERİ KUSURU İTİRAF ETMEK İÇİN HUZURA GELMELERİ

Galip Sultan -Allah delinini aydınlatsın- Sis gazasından döndükten sonra mutluluğun hakkını verip, gençlik günlerinin hayatını yaşarken dininden çıkan **Leon**, hayatta kalan yakınlarıyla (*havas*) başlarına gelen musibetin giderilmesi, felâketin atlatılması için görüş alış verişinde (*müshaveret*) bulundu. Yakınlarının hepsi de Sultan'a karşı tevazu yolunu tutmaktan başka yol olmadığı konusunda görüş birliğine vardılar. Altından, gümüşten, meclis levazımından; üzerlerinde altın işlemeli eyerler bulunan soylu atlardan; keklik yürüyüşlü, tavus renkli rahvan katırlardan; güzel yüzlü soylu **Frenk** kadın kölelerden; **Sakarlat** kumaşı yüklerinden; sayısı rakama sığmayacak para (*perpere*) keselerinden, hızlı uçan doğan ve şahinlerden oluşan çok miktarda hediye hazırlayıp yakınlarıyla (*havas*) birlikte Hazreti Sultan'a gönderirken ona bir de mektup yazdı. Mektupta kısaca şunlar vardı: **Şiir**:

"Ey put, eğer beni alçaltmak niyetindeysen, söyle daha önce beni sen yükseltmedin mi?"

Ben kulun her zaman senin düşündüğün gibiyim. Daha önce kaldırdığın bedeni şimdi neden toprağa atıyorsun?"

Eğer garaz sahipleri, siz cihan padişahımızın kulağını, kara talihli olan benim hakkımda gerçek olmayan şeylerle doldurmuşlar, o konuda mübalağada bulunmuşlarsa ve o yüzden siz cihanın efendisinin şerefli canı, bu zavallı fakir hakkında sakılmışsa, bunun cezasını fazlasıyla çektim. Beylerim öldürüldü. Ülkem alt üst oldu. Askerimin çoğu hayatını kaybederek çoluk çocuklarından da eser kalmadı. Kılıç ve mühür sahibi olan siz padişahımızın sonsuz merhametine güvenerek diliyorum ki, Allah aşkına engin şefkatiniz ve sınırsız cömertliğinizle bu zavallının suçunu da bağışlayın. Affı ve bağışlamayı güzel ahlakınızın bir gereği sayın. "Bağışlamanız, Allaktan sakınmaya daha uygundur"⁽⁴⁹⁶⁾ İlahî emri gereğince bizi bağışlamayı cömertliğinizin gereği ve günahınızın sadakası sayın.

(496) Kur'an-ı Kerim. 2/237

Gerçek şu ki, siz cihan padişahı, [170] **Sis** vilayetini benden alınca devletinizin kullarından bir başkasına vereceksiniz. Siz, bendenizi kullarınızın en düşük rütbelisi sayarsanız, bundan sonra büyük bir samimiyetle bağlılık küpesini akıl kulağıma takar, itaat palanını (*gâşiyeye*) sırtıma vururum. Yeryüzü padişahının dergâhının köpeklerinin sesini kendime huzur veren bir ses sayarım. Haracı artırırım. Her yıl kararlaştırılan meblağı ödedikten başka silahlı ve teçhizatlı 500 süvariye nerede isterseniz orada yanınızda savaşa gönderirim. Bunların dışında gücümün ve imkânımın yettiği her görevi yerine getiririm. çemberin merkezindeki nokta gibi size bağlılıkta sebat ederim, fermanınıza uymayı aklamın baş köşesine yazarım" dedi.

Sultan'a itaati kabul edip yükleri gönderirken, Sultan'ın büyük beylerinden birini şefaathane olarak tuttu. Onların hepsi **Leon**'un arzusunun yüce tahtın önünde aktarıp, onu mertçe savundular ve adil padişahın onun hakkındaki kötü düşüncesini sildiler. Her yıl haraç olarak 20 bin dinarı şahane hediyelerle birlikte saltanat hazinesine (*hazine-i amire-i saltanat*) gönderecekleri, bir önceki yıldan kalan haracı da **Ermen** ülkesine gelecek olan habercilere ve tahsildarlara (*kussâd ve muhessilân*) ödeyecekleri, o günden itibaren kulluk görevlerini hiçbir şekilde ihmal etmeyecekleri konusunda anlaşmaya vardılar.

Bu şartları kabul eden Sultan, **Sis** ülkesinin yönetimini **Leon**'a bıraktı ve sözünde duracağına dair ant (*sevğend*) içti. O ülkenin mülkiyetini **Leon**'a verdiği için yeni bir menşurula, *hil'at* ve at (*cenibet*) götürmek ve ödenmemiş olan haracı tahsil etmek için o sırada Emirü'l-Devât⁽⁴⁹⁷⁾ olan sahib **Ziyaeddin Kara Arslan**'ı görevlendirdi.

Sahib **Ziyaeddin**'in gelişini haber alan **Leon**, onun için bol miktarda erzak gönderdikten sonra ertesi gün bizzat kendisi adamlarıyla birlikte onu karşılayarak kendi sarayına indirdi. Ev sahipliği görevlerinde ve ağırlama hizmetlerinde kusur etmedi. Ona izzet ve ikramda bulunmalkta aşırıya kaçtı.

Ertesi gün Sultan'ın fermanı, ülkenin ona verildiğine dair menşuru, orada bulunan büyüklerin huzurunda okununca [171] **Leon**, alnını düşkünlük ve acizlik toprağına koyarak yeri öptü ve Sultan'a dualar okudu. Halka para saçıp müjdelere verdi. Büyük bir tören düzenleyerek sıradan ve seçkin kişileri o ziyafete çağırdı.

(497) Veya Emir-i devat: Büyük divanda vezaret alameti olan diviti taşıyan ve muhafaza ve mahremi evrakı yazıp hüfzededen memur. Kendisine devat-dar da denilirdi. Bundan başka ayrıca vezirin de devat-dar'ı vardı.

Toplantıya katılanlar dağıldıktan sonra ertesı gün Sahib **Ziyaeddin, Tekfur**'un yemin metnini hazırladı ve onun üzerine de bir *ahitnâme* yazdı. **Tekfur** onlarla beraber bir önceki yıldan kalmış olan 10 bin dinarla, gelecek altı ayın harcı olan 10 bin dinarı başka hediyelerle birlikte sultanın hazinesine (*hazane-i saltanat*) gönderdi.

Emir **Ziyaeddin, Kayseri**'de bulunan Sultan'ın huzurunda haracı, hediye ve armağanları devlet hazinesine (*hazane-i amire*) teslim ettikten sonra **Tekfur**'un yemin mektubunu (*sevgend-nâme*) ona arz etti.

Ondan memnun olan Sultan, **Tekfur**'un elçilerine çok miktarda bağışta bulundu. Hapis olan beyleri serbest bıraktı. Herbirine rütbelerine göre hil'atten (*teşrif*) attan, paradan oluşan hediyeler verdi. Ülkenin her yanına fermanlar göndererek, "Bundan sonra iki taraf arasında kavga unsurları ortadan kalktı. İki ülkeye giden yollar yolculara ve tüccarlara açıldı. Herkes gönül rahatlığı içinde işlerinin başına dönsün "haberini gönderdi. Elçilerin gönüllerini hoş tutmak için her şeyi yaptıktan sonra **Antalya** kışlağının yolunu tuttu.

Oraya varınca zevk ve eğlenceyle, mutluluk ve sevinçle, kara ve deniz avıyla günlerini gün etmeye başladı. O kışı gençlik günlerinin canlılığı içinde geçirdi.

Zaman, kışın gidip ilkbaharın gelmesi hakkında güzel kasideler söylemeye, çemenin beyaz renkli elbisesi yeşil çuhaya dönüşmeye başlayıp; her ova bir bahçe, her çamurluk bir gül fidanlığı olunca, her bülbül zamanın güzelliğini övmeye, her kumru, Şiir (Arapça):

"Bütün vücuduna yeşil renkli elbise giyinmiş. Boynuna yeşil renkli taşlardan bir kolye takmış.

Gözleri yakut parçalarından yapılmış, parmakları ve tırnakları kınayla süslenmiş"

şiiirini okumaya başlayınca Sultan yeniden **Kayseri**'nin yolunu tuttu. Oraya varınca her zaman olduğu gibi emirler sayısız hediyeler [172] sunarak onun dergâhına olan bağlılıklarını bildirdiler. Fetih kapısı olan (*darü'l-feth*) **Kayseri**'de onun elini öpme şerefini kazandılar. Gezinti yerinde, sarayda, çevgan oyununda, avda ve şarap içerken ona kulluk görevini yerine getirdiler. Onu yaparlarken her an şahane lütuflardan hisse sahibi oldular. Sultan'ın insaf gölgesi ve sultanlık şefkati, bütün insanları kapsamı içine aldı. Karışıklık ve ümitsizlik defterleri dürülüp sıradan ve seçkin kişilerin işleri **Arapların** ve **Acemlerin** padişahının uğuruyla yoluna girdi. "doğruyu en iyi Allah bilir."

Yüce Allah, doğunun ve batının gözdesi, karanın ve denizin kahramanı, meliklerin ve sultanların efendisi, büyük halifelerin (hulafa-t râşidin) vârisi, her iki âlemde de adaletin ve insaflın koruyucu, İslâmın ve Müslümanların seçkini, devirlerin ve zamanların önde geleni, müminlerin dayanağı olan yüce Padişahın kutlu zamanında âlemi mamur kılsın! İnsanlar, onun kutlu varlığının uğuruyla ve günden güne artan sınırsız nimetleriyle müferreh olsun! "Allah kabul sahibidir."

32- GALİP SULTAN İZZEDDİN KEYKAVUS'UN -ALLAH RAHMET EYLESİN- ERZİNCAN MELİKİ MELİK FAHREDDİN BEHRAMŞAH DAVUD'UN KIZLARINDAN BİRİYLE EVLENMESİ

Yüce ve Ulu Allah'ın emirlerine uyan; şeriat sahibi insanların en seçkini olan **Peygamber**'in - *Selam ve salat üzerine olsun* - hükümlerini uygulayan; bütün işlerinde, hal ve hareketlerinde Allah'ın rızasını kazanmak ve **Mustafa**'nın (A.S.) şeriatinin nuruna bağlanmak için çaba harcayan Sultan, temiz haremni ve mübarek evini, ismet ocağında ebeveynlerinin sevgisiyle yetişmiş, gideceği eve hayır bereket getirecek sıfatlarla donanmış, *'Hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz'*⁽⁴⁹⁸⁾ hükmü gereğince, *"Çocuklarınızın da iyi huylu olması için iyi huylu biriyle evlenin, çünkü soya çekim vardır"* sözüne de uyan, gecelerini aydınlatan bir mücevherin varlığıyla aydınlanıp mutlu olmak istedi. Devletin gözdesi haline gelmiş, yüksek [173] rütbeye ulaşmış zamanın dahillerinin, devrin büyüklerinin ve çağın seçkinlerinin önde gelenlerinin safına katılmış, görüşleri ve düşünceleri önemli işlerin karanlığına parlak bir dolunay gibi ışık tutan, ilahî dinin temellerinin ve mutluluk kurallarının gücüne güç katan, bir konuyu açıklarken ağızlarından inciler dökülen, Şiir (Arapça):

"Karanlık olaylar üzerlerine çöktüğü zaman kılıçları, yüzleri ve gözleri parlak yıldızlar gibidir.

Onlar iyilik ve doğruluk yolunu seçerlerken, rakipleri kötü yola düşmüşlerdir"

şeklinde nitelenen emirler ile görüş alış verişinde (*meşveret*) bulundu. Sultan'ın huzurundakilerin hepsi o konuda düşünce denizine dalıp, deney ve tecrübe havuzunda yüzüp fikir gemisiyle dünyanın dört yanı-

(498) Kur'an-ı Kerim. 4/3

nın gezdikten sonra iffetini mükemmelliği ve nesep ve soy üstünlüklere sahip **Erzincan** sahibi Melik **Fahreddin Behramşah**'ın - *Allah rahmet eylesin* - kızından daha uygununu bulamadılar. Üstelik o parlak inci, kıymetli mücevher, paha biçilmez sedef, Sultan **Kılıç Arslan**'ın fazilet ve lhsan denizinden, pâk sulbünden ve soylu nesebinden çıkarılmış, **Selçuk** ağacının dallarından ayrılmıştı. Hepsi bir defa daha uzun uzun düşündükten sonra o seçime ekleyecek bir şey bulamadılar. Bu tercihi, kaderin tecellisi, tesadüflerin en güzeli ve düşüncelerin en uygunu olarak gördüler.

Bu seçim Sultan'ın çok hoşuna gitti. Emri üzerine devlet hazinesinden (*hazane-i amire*) türlü hediyeler ve nefis armağanlar çıkardılar ve onları görevlendirilen seçkin kimselerden biriyle yolladılar.

Diğer yandan Melik **Fahreddin**, büyük bir elçinin nazik ve önemli bir görevi yerine getirmek için sultanların sultanının huzurundan geldiği haberini alınca çok sevindi ve hemen elçiyi karşılamaya çıktı. Büyük bir izzet ve ikramda bulunarak onu hükümet binasına (*devlet-hâne*) indirdi. İlgi ve sevgide kusur etmedi.

Ertesi gün toplantı düzenleyerek elçiyi huzuruna çağırdı. Elçi, Sultan'ın mektubunu öpüp başına koyduktan sonra Melik'e verdi. Melik de öpüp başına koyduktan sonra onu ayakta okudu. [174] Okumayı bitirdikten sonra elçiye dönerek, "Eğer sözlü haberleriniz varsa, onları da söyleyin" deyince elçi, sözlü haberleri de söyleyerek istekleri dile getirdi. Ve hediyeleri birer birer saltanat hazinesine teslim edince Melik, orada bulunanlara dönerek yüksek sesle, "Yüce ve Ulu Allah'ın sonsuz lütuf ve kerem hazinesinden ben kulu için gönderdiği böyle bir iyilik hangi dille anlatılabilir. Eğer Hazreti Sultan'dan, evladımın onun kutlu haremine katılması emri gelmişse, bu benim için en büyük iftihar vesilesi, benden sonra gelecekler için de itibar kaynağı olacaktır. Böyle büyük bir padişahın bize böylesine bir iltifatta bulunmuş ve kulunu yüceltmek için böyle bir karar almış olması bizi son derece memnun etti. Bize üç ay mühlet verilirse, düğün ve çehiz hazırlıklarını eksiksiz yerine getiririz. Şimdi yapılacak iş, habercilerin (*kussad*) buradaki işlerini bitirdikten sonra Padişah'ın huzuruna giderek, ona bu işin olacağını ilân etmeleridir. Hazırlıklar bittikten sonra Padişah, kızı almaya kimi isterse onu göndersin" dedi. Elçiye çeşitli bağışlarda bulunup nefis hediyeler verdi. Ona güzel ve hoş sözlerle iltifatta bulundu. Padişahın emirlerine uyacağını, fermanını yerine getireceğini, ona olan minnet ve şükür hislerini,

teşekkürlerini, berrak sudan daha duru cümlelerle, aşıkların kavuşma anında duydukları sevinçten daha sevinçli ifadelerle bildiren bir cevap mektubu (*cevab-nâme*) kaleme aldı. Onu mühürleyerek elçinin eline verdi. İzzet ve ikramla yolcu etti. Geri döndükten sonra gelinin cehizlerini ve eşyasını hazırlamaya başladı. Vilayetinin her yerinden her sınıftan tecrübeli sanatkârlar ve becerikli ustalar çağırdı. Üç ay müddetle gece gündüz o işle meşgul oldu. Sanatkârlar, kumaşları kesme, biçme, işleme ve mücevherlerle süsleme işlerini yaptılar. Sultan'ın temiz haremine huri olacak olan o gelin için mücevher işlemeli başörtülerinden, kıymetli taşlarla süslenmiş halhallardan, nefis yüzüklerden, kıymetli küpelerden, sırmalı paha biçilmez elbiselerden, altın ve gümüş kaplardan, ev eşyaları ve kâselerden, kıymetli kitaplardan, Hoten ve Çin kokularından, ay yüzlü erkek ve kadın kölelerden, altın nallı katırlardan, rüzgâr ve şimşek gibi [175] hızlı giden atlardan, yüklenmiş soylu develerden oluşan dünyanın muhasebecilerinin, hesap adamlarının yazıp hesabını tutmaktan aciz kaldıkları, denizin kıskançlıktan göz yaşu akıttığı, en zengin kimselerin dahi gıpta ile baktığı cehizi süsleyip hazırladı. Dünya alimlerinin büyüğü, fazılların seçkini, kadıların örneği, imamların başı olan Kadı **Şerefeddin**'i, cehiz eşyasının hazır olduğunu bildirmek ve nikah muamelesini yapmak için çok miktarda hediyeyle yola çıkardı.

Kadı **Şerefeddin, Sivas**'a varınca, uğurlu ayağının oraya değmesi şerefine Emir-i Meclis **Mübarizeddin Behramşah** halka türlü çömertliklerde bulunduktan sonra Kadı'nın kafilesiyle birlikte Sultan'ın yanına gitmek için yola düştü. **Gedük**'ten sonra onlardan ayrılıp önden giderek, durumu Sultan'a arz etti. Onun üzerine Sultan, Çaşnigir Emir **Seyfeddin Ay-aba, Zeyneddin Başara, Bahaeddin Kutluca, Mübarizeddin Çavlı** gibi devlet büyüklerini (*erkân-ı devlet*), ordunun ve eşrafın (*haşem u a'yan*) ileri gelenlerini ve daha başka itibarlı kişileri, Kadı'yı karşılamaya gönderdi. Onlar da onu karşılayıp izzet ve ikramla şehre getirdiler. Mükellef bir sofraya hazırlayarak renkli ve kıymetli tabaklarla nefis yiyecekler ve leziz içecekler sundular. Yemekten sonra orada bulunan kalabalık dağıldı.

Ertesi gün Sultan, halka açık toplantı (*bâr-i a'm*) düzenledi. Dergâhının ve eyvanının sağını solunu beyler ve devlet büyükleriyle süsledi. **Kazvinli, Deylemlî, Rum** ve **Frenk serhengleri** (çavuşlar), ellerinde bayrakları ve hançerleriyle sâmanyolu yıldızları gibi ayakta durdular. Sultan, padişahlık tacını başına koyarak mutluluk tahtına oturdu. Kapı

hacıbları ve vekilleri Kadı **Şerefeddin**'i çağırılmaya gittiler. İzzet ve ikramla onu toplantı yerine getirdiler. Sultan'ın huzuruna girince de makamına ve rütbesine uygun şekilde karşılayıp ona yer verdiler.

Sultan, Kadı'ya ilgi ve sevgi gösterdikten sonra, büyük bir samimiyetle Melik **Fahreddin**'in *-Allah rahmet eylesin-* durumunu sordu. Onun üzerine Kadı **Şerefeddin, Sahban**'i ⁽⁴⁹⁹⁾ geride bırakan belagâti, Kos'un ⁽⁵⁰⁰⁾ adını unutturan **[176]** fasahati ile padişaha övgüde bulunup ecdadını yücelttikten sonra Melik'in bağlılığını ve saygısını bildirdi. Orada olanları en küçük ayıntısına kadar anlattı.

Sofra kalkıp, güzel ve hoş sözler son bulunca Kadı **Şerefeddin**'i büyük bir ilgi ve saygıyla odasına götürdüler. Orada ona Sultan'ın ikram ve hediyelerini sundular.

Ertesi gün Sultan, kadıya, büyük imamlara, daha önce toplantıya katılmış olan şehir kadılarına (*kudât-ı emsâr*) haber göndererek onların toplantı yerinde (*soffe-i bâr*) hazır olmalarını buyurdu. Daha sonra fermanı üzerine onların herbirinin önüne altın ve gümüşle süslenmiş tabaklar içinde ve üzerinde rakamla yazılı olarak 1000, 500, 200, 100 ve 50 miskal ağırlığında altınlar koydular. Eyvanın önünde bulunan ve rengini gökyüzünden alan ve **Şilir** (Arapça):

"Eğer Belkis,⁽⁵⁰¹⁾ yerinden kalkıp oraya gelse, bu bina Belkis'in sarayı değilse bile tıpa tıp onun sarayına benzemektedir, diyeceğim.

Sarayın havuzundaki su gümüş suyu gibi berrak, yağmur suyu gibi bereket saçmaktadır.

Geceleyin sarayın içinde yanan lambaların verdiği aydınlıktan sanki gökyüzündeki yıldızların onun tavanına çakılmış sanarsın."

şeklinde tasvir edilen havuzu, suyun yerine misk ve amber kokusu karıştırılmış gül suyuyla doldurdular.

Eyvanın sofası, devlet büyükleri, milletin ileri gelenleri, din adamları ve İslâm kadılarıyla dolunca rütbe sırasına göre sıradan ve seçkin kişilerin önüne altın ve gümüş tabakları koydular. O arada iki tarafın vekilleri ve şahitleri de ortaya çıktılar. Devrin müftüsü ve zamanın imamı

(499) Bak. not. 169

(500) Koss İbn. Saide. Hz. Peygamber zamanında yaşamış ve onunla görüşmüş olan ünlü Arap edip ve hatiplerinden.

(501) Bak. not. 277

olan İmam-Kadı **Humam Sadreddin Lehaveri**, bu nikahın kıyılması için [177] Müminlerin Emiri **Me'mun**'un⁽⁵⁰²⁾ -Allah ondan razı olsun- bazı yakınlarının nikahında okuduğu şu hutbe metnini seçip hayırlı ve uğurlu bir şekilde yüzünü harem tarafına çevirerek okudu. "Allah'a ve onun elçisi Muhammed'e selâm olsun. Allah'ın kitabı bize doğru yolu göstererek, 'İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir'⁽⁵⁰³⁾ buyurmuştur. Nâzil olmuş âyetlerden ve **Peygamber**'in sözlerinden başka evliliği teşvik eden pek çok söz vardır. Akli başında olanlar ona koşar. Galip **Sultan İzzeddin Ebu'l-Fetih Keykavus b.Keyhüsrev b.Kılıç Arslan**, Melik **Fahreddin Behramşah b.Davud**'un kızı **Selçuki Hatun**'u eş olarak istedi. Yarısı peşin, yarısı sonra ödenmek üzere 100 bin kırmızı altın dinar başlık vermeyi üstlendi. Evlilik konusunda iyi şeyler söyleyin ve isteyen evlendirin. Allah'a hamd ve onun Peygamber'ine salat ve selâm olsun" dedi.

Onun üzerine orada bulunan kız tarafı, "İsteği kabul etip istenileni verdik. Fazilet yağmuru her zaman onların üzerine yağsın. Sevgi ve mutluluk yoldaşları olsun. Bu mutlu nikah ve uğurlu evlilik hayırlı olsun. Kıymetli hediyeler ve armağanlarla sonuçlansın. Huzur ve mutluluk onlardan ayrılmasın. Onların Hazreti Peygamber ve ailesi için sevgi duyguları daim olsun" dediler.

Böylece evlilik bağları bağlanıp, nikah işlemi tamamlanınca orada bulunanların, "Yaşa, varol" sesleri göklere çıktı. "Hayırlı olsun" temennisi her yandan duyuldu, "Allah düşmanı kahretsin" sözleri yerde ve gökte yankılandı. O arada dergâhın sofasına, arsasına, alanına seher rüzgârının ilkbahar güllerini döktüğü gibi altın ve mücevherler döktüler. Özel sofralar (han-i has) kurup halka açık ziyafet verdiler. Herkes yeyip içmekle meşgul oldu. O padişah ziyafetinde paradan puldan, yiyecek ve içecekten [178] nasibini aldıktan sonra "Yemeği yiyen dağılır"⁽⁵⁰⁴⁾ âyetini okuyarak dağıldılar.

Kadı **Şerefeddin** de kendine ayrılmış olan odaya çekildi. Sultan, onun arkasından altın, hil'at, çok miktarda elbise, sıkı bağlanmış at ve katırla birlikte, erkek ve kadın köle gönderdi. Adet olduğu üzere Kadı **Şerefeddin**, sultan'ın atının (*cenibed*) rikabını öptü. Başını secdeye koyarak, Yüce Allah'a dualar ve şükürler etti.

(502) Abbasi halifesi (198-218/813-833)

(503) Kur'an-ı Kerim, 24/32

(504) Kur'an-ı Kerim, 33/53

Ertesi gün Sultan, hazine emirlerine başlık (*mıhr*) almaya gelenlere verilecek eşyayı eksiksiz hazırlamalarını, o konuda ihmal devranmalarını" buyurdu.

Sultan'ın fermamı üzerine en kısa zamanda öyle mal ve eşya hazırladılar ki denizler ve madenler bile o bolluk karşısında şaşkına döndü.

Sultan, başlığının götürülmesi işini Emir-i Meclis Emir **Mübarizeddin Behramşah**'a verdi. Üstadü'd-dâr⁽⁵⁰⁵⁾ altından, gümüşten, mücevher işlemeli ev aletlerinden, renkli elbiselerden, deve ve katır yüklerinden, eyeri ve gemi altından, örtüsü atlastan atlardan meydana gelen başlığı, güvenilir ve seçkin hizmetçilerle birlikte Emir-i Meclis'e teslim etti. Bazı beylerin hanımlarına da Emir-i Meclis'le **Erzincan**'a gidip Melike'yi getirme görevi verdi.

Bu işler tamamlandıktan sonra Emir-i Meclis, Kadı **Şerefeddin** ve hatunlar, kıymetli ve pahalı elbiseler giyinerek yola çıktılar. **Erzincan** hududuna varınca Kadı **Şerefeddin** önden giderek Melik'e, Sultan'ın kendisi hakkındaki ilgi ve sevgilerini bildirdikten sonra Emir-i Meclis'in yanında büyük hatunlar ve kalabalık bir grupla gelmekte olduğunu duyurdu. Melik, herkesin mevki ve makamına uygun bir ikâmetgâh ayırdı. Sarayın dadılarını (*dâyegân*), hocalarını (*hacegân*), itibarlı hatunları, beylerin ileri gelenlerini (*a'yan*) ve yakınlarını (*havas*) divan naibleriyle birlikte onları karşılamaya gönderdi. Emir-i Meclis'in şehre bir menzil yaklaştığını öğrenince de büyük bir debdebe ve ihtişamla **[179]** bayraklar ve sancaklarla, davul ve zurnalarla bizzat kendisi onu karşılamaya çıktı. Yanlarında saray ve şehir musiki takımları (*mutriban-ı şehre ve hasa*) bulunuyordu.

İki taraf uzaktan birbirlerini görünce saflar kurup, sevinçle bayraklarını sallayarak birbirlerine selam verdiler. Emir-i Meclis, Melik'in bayrağını görüce hemen atından indi. Melik **Fahreddin** de aynı şeyi yaptı. Birbirlerini kucaklayıp, sarılıp öpüştükten sonra tekrar atlarına bindiler. Emir-i Meclis, İslâm padişahının selamını söyledi. Hal hatır sorma, saygı ve sevgi gösterme konusunda hiçbir eksik bırakmadı. O zaman Melik başını yere eğerek "Ben de cihan padişahının kuluyum. Bu günden itibaren saltanat dergâhına lâıyk olan hizmetleri yapmaya çalışacağım" dedi.

(505) Abbasilerde, Harezmsahlarda ve Memluklerde de olan Üstadüddar, Anadolu Selçuklularında hükümdarın mallarını cibayet ve sarfa menur olup sarayın ve saraya ait mutfak ve şaraphane ve sair teşkilatın ve buralardaki bütün saray memur ve hademelerinin en büyük amiri idi. Onun üzerinde Selçuklu memleketlerindeki evkafın nezaret ve murakabesi vazifesi de vardı. (Medhal, s. 80)

Bu şekilde birbirlerine karşılıklı iltifatlarda bulunup güzel sözler söylediler. Her konuda sohbeta daldılar.

Şehre vardıkları zaman Melik, Emir-i Meclis'i ve Sultan'ın diğer beylerini kendi sarayına indirdi. Onlar için bir sofrayı kurdu. Sofra kalktıktan sonra eğlence için gerekli olan şeyleri hazır ettiler. Her sınıftan kadın erkek çalgıcıları içeri aldılar. Onlarla meclisin yüzü sadberg gülünün yüzü gibi parladı. Onların çıkardıkları bam ve pes seslerinden gökyüzünde oturanların kulakları bile nasiplerini aldı. Mecliste bulunanlar sarhoşluğun son haddine kadar şarap kadehlerini yudumladılar.

Ertesi gün Emir-i Meclis, Sultan'ın gönderdiği eşyanın, malların ve hazinelerin listesini çıkararak, Hazreti Sultan'ın beyleri ve hazinedârlarıyla birlikte Melik'e gönderdi. Melik, Sultan'ın cömertliğine ve güzel ahlakına övgüler yağdırdı. Hazinedârları ve bohçacıları (*boğca-dâr*) çeşitli ihsan ve bağışlardan pay sahibi etti. 10 gün içinde Sultan'a gidecek olan bütün eşyayı hazırlayıp düzene koydu.

O arada Melik, Emir-i Meclis ve her iki tarafın beyleri zevk, sefa, sevinç ve neşe içinde vakit geçirdiler. Gümüş tenli sakilerin "Yarasın" sesleri mavi renkli sarayın (gök) kulağına kadar ulaştı. Eğlence meclislerinin hoş sesli şarkıcılarının nağmesinden Zöhre yıldızının⁽⁵⁰⁶⁾ ödü patlayacak oldu.

Eğlence zamanlarından artan zamanlarda Melik, 300 büyük, orta ve küçük hil'at'ı; 300 bin Sultanî dinarı; üzerlerinde takımları bulunan atlarla birlikte Emir-i Meclis'e gönderdi. Onun aracılığıyla o hil'atleri beylere (*ümerâ*), hizmetçilere (*hadem*) ve maiyettekilere (*haşem*) dağıttı. Akşamdan [180] cehizi, maları ve hazineleri büyük bir sandığa koydular. Seher vaktinde göç davulunu çaldılar. Mutluluk ve huzur içinde yüzlerini Hazreti Sultan'ın tarafına çevirdiler. **Irmaksu** menziline varınca Emir-i Meclis onlardan ayrılarak önden Sultan'ın yanına gitti. Olanı biteni ona anlatınca Sultan emir verdi, şehri süslediler, zevk ve eğlence meclisini düzenlemeye koyuldular. Orada hazır bulunan emirlerin ve büyüklerin (*ümerâ ve a'yan*) hanımları sandığı karşılamaya çıktılar.

Akşamın üzerinden bir vakit geçince iki tarafın hatunları, ipekli kumaştan elbiseler giyinmiş olarak cennet bahçesinin hurileri gibi atlarının üzerinde şehre girerek, doğru padişahın haremine gittiler ve Meli-

(506) Bak. not. 267

ke'yi büyüklük ve mutluluk makamına oturtular. Sevinç ve mutluluklarını göğün ve dünyanın her yerine duyurdular. Bütün insanlar, o mutlu olayın sevincinden uçmaya ve bayram yapmaya başladılar.

Gecenin üçte ikisi geçince Emir-i Meclis, eğlence sofrasını kaldırdı. **Kavus Şah**'i⁽⁵⁰⁷⁾ gelinin gül bahçesine gönderdi. Her biri iffette zamanın **Asiye**'si⁽⁵⁰⁸⁾ ve devrinin **Meryem**'i⁽⁵⁰⁹⁾ olan ay yüzlü, huri çehreli, peri görünüşlü hatunlar, bulutun gerisine çekilen ay gibi çekilip odalarına gittiler.

Sultanların güneşi, hatunların ayıyla zıfaf odasına girince saba rüzgârının bulutu attığı gibi o güzellik örneğinin, o iffetli gül dalının yüzünden örtüyü attı. Onun güzel göğsüne kıymetli mücevherler döktü. O güzellik dünyasına öpücük kondurup, misk saçan, parlak zülfünü okşadı. Onun üzerine hanımın (*bânu*) dadıları (*dâye*), edep dizleri üzerine çökerek, Padişahın ayağından çizmeyi çekince birden bire fakirlik bağından kurtulup zenginlik huzuruna kavuştular. Ebedi rahatlarını padişahın çizmesinin topuğunda buldular. Ondan sonra Padişah, saltanat tacını başından çıkarıp, elbisesinin bağlarını ve belindeki padişahlık kemerini çözdü. Endamını, çemenin selvilerinin kışkandığı gül destesine ve şeker parçasına benzeyen o güzeli sıkıca kucakladı. Şeriatin izin verdiği ölçüde **[181]** birleşme ve gerdek icaplarını yerine getirdi. **Şiir:**

"Padişahlara has yorganı üzerine çekti. Gümüş ellerinden onun boyuna kolye yaptı.

Sultan bayrağını zevk şehrine dikti. Devletin incisinin kutusunun mührünü kaldırdı.

Akik renkli dudağına inciler döküp, kırmızı yanaklara öpücük kondurdu.

O güzel, bütün gece yatakta kalıp, şahlar şahının dudağından buseler aldı.

Sultan, bazen onun tatlı dudağına buse verirken, bazen de gül yanağına yanağını dayadı."

(507) Yani İzzeddin Keykavus'u.

(508) Hz. Musa ile çağdaş olan Firavun'un karısı. İslami rivayetlerde doğruluğu ve hayırsızlığı ile tanınmıştır.

(509) Hz. İsa'nın annesi. Davud soyundan İmran kızı. Kur'an-ı Kerim'e göre, annesi, doğurmadan önce onu bir tapınağa adanmış, tapınağa teslim ettikten sonra Zekeriya onun eğitimiyle ilgilenmiştir. 18 yaşına gelince Ruhu'l-kuds'ün etkisiyle Hz. İsa'ya hamile kalmıştır.

Sadık sabah kendini gösterince Sultan, **Vamık** gibi o güzel **Azra**'nın (510) alınına öpücük kondurup hamama giderken eğlence ve zevk meclisinin mümkün olduğu kadar mükemmel düzenlenmesini, her anı neşeyle geçirmek için gerekeni yapmalarını buyurdu. Hamamdan çıktıktan sonra toplantı salonuna (*bargâh*) giderek mutluluk tahtına oturdu. Hacıblere emir verdi. Naibler perdeyi kaldırdılar ve beyleri toplantı salonuna aldılar. **Erzincan** beylerine izzet ve ikramda bulunarak, onları salonda büyüklerin ve önde gelenlerin oturdukları yerlere oturtular. Öğlen yemeğini yedikten sonra tas, kâse ve kadeh gibi içki aletlerini etrafta dolaştırmaya başladılar. Çalgıcılar, şarkı ve çalgı sesini yükselttiler. O meclisin güzelliğinden kutsal ruh her an "*in yekad*"⁽⁵¹¹⁾ duasını okudu. Ondan sonra tekrar insanların ve cinlerin kıyamet gününe kadar doya-bilecekleri bir sofraya daha kurdular. Sofranın kaldırılmasından sonra ferahlık veren kadehler tekrar dolaşmaya başladı. Zevk veren maddeler mecliste bulunanların beynine yerleşti. Neşe pınarı, kadehe aktı. O arada Sultan, durmadan sağa sola iltifatlar yağdırdı. Bu şekilde bir haftayı şarap içmekle geçirdiler.⁽⁵¹²⁾

O işten sonra Sultan, 500 hil'ati, 700 bin direm gümüş akçeyi, tam takım 100 atı ve 100 katırı; türlü elbise ve kumaşlarla yüklenmiş olan 200 at ve katırı, hazinedarları ve ahır eminleri (*emana-yı istabl*) Emir-i Meclis'in gözetimi altında Kadı **Şerefeddin**'e gönderdi. Onları güzel vadeler [182] ve sözlerle memnun ederek, en kısa zamanda huzura (*bârgâh*) gelmelerini, kendisiye görüşme mutluluğundan pay almalarını buyurdu.

Sultan'ın görevlendirdiği kimseler ertesi gün Kadı **Şerefeddin**'in yanına vardılar. Kadı **Şerefeddin** de yanındaki beylere, rütbelerine göre *hil'atler*, paralar (*nukud*) ve hayvanlar verdi. Beyler de *hil'at*lerini giyerek Hazreti Sultan'ın huzuruna çıkarak elini öptüler. Mutluluk içinde huzur ve rahat sofrasına oturarak yaşamının hakkını verdiler.

Ertesi gün Sultan, gezmeye çıkınca bütün emirler ve askerler, Padişahın kafilesinin (*mevkib*) içinde yerlerini aldılar. O arada **Erzincan**

(510) Aşkları edebî eserlere konu olan İran mitolojisine ait kimseler.

(511) Bak. not. 90

(512) Sultan İzzeddin Keykavus'un Selçuki Hatun'dan önce başka bir kadınla evlenmemiş olduğu gözüküyor. Bu hadise de 1216-1218 arasında vukubulmuştur. Nitekim ölümünde çocuğu olmadığı veya çok küçük bir yaşta bulunduğu belirtilmiştir. [Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 324]

emirleri, boş alanda atlarından inerek veda etmek için Padişahın elini öptüler. Cihan padişahının bağışlarına teşekkür, lütuf ve nimetlerine dua ederek yönlerini Melik'in huzuruna çevirdiler.

Sultan ise, her zaman olduğu gibi devletin beyleri ve serverleriyle birlikte bolluk ve refah çevganını kapıp mutluluk topuna vurdular. Cefakâr dünyanın kötülüklerine rağmen günlerini neşe ve mutluluk içinde geçirdiler. Böylece Sultan, alemleri ve alemde yaşayanları adaletinin kapsamına içine alıp, faziletinin esiri ve kendisinin kölesi yaptı.

33- GALİP SULTAN İZZEDDİN'İN ŞAM (SURIYE) VİLAYETİNE SALDIRMAK İÇİN HAREKETE GEÇMESİ

Halep hükümdarı (sahib) **Selahaddin-i Şam**'ın oğlu **Melik Zahir**, Hakkın rahmetine kavuşunca, devlet beyleri mecburen daha henüz beşikten yeni kopmuş, büyüklük hilalı henüz dolunay mertebesine ulaşmamış olan oğlu Melik **Aziz**'e biat edip, onu babasının yerine oturtular. O durumda annesi, fiilen ülkenin lideri ve devletin yöneticisi oldu.

Bu durumu öğrenen Sultan **İzzeddin**, daha önce amcalarının kullarının ve naiblerinin yönetiminde bulunmuş olan **Halep** ülkesini almaya niyet etti. Sahib **Mecdeddin Abi**, Melikü'l-ümerâ **Seyfeddin Ay-aba**, **Zeyneddin Başara** ve **Mübarizeddin Çavlı** gibi ülkenin büyüklerini yanına çağırarak, [183] "Akhma, **Melik Zahir**'in devletinin zayıfladığı, beldelerinin sıkıntıya ve perişanlığa düştüğü şu sırada **Şam** vilayetine saldırmak geldi. Çünkü o bölge şu zamanda yetenekli ve tecrübeli kimselelerin itibar kefelinde ağırlığa sahip olmayan bir çocuğun ve bir kadının eline düşmüştür. Eğer büyük bir kalabalıkla Şam vilayetine yürüyüp, onlar asker hazırlayıp savunma önlemlerini almadan oraya varırsak, Allah'ın izniyle devletimizin sancağını, mutluluk rüzgârıyla o ülkenin kalelerinin şerefelerinde dalgalandırır, oraya bağlı beldelerin yönetimle bağlarını koparır ve unutulmuş olan **Selçuklu** hanedanının adının ve namusunun tekrar hatırlanmasını sağlarız" dedi.

Ona cevap olarak beyler, "Padişahların yaratılışı, düşmanın elini kolunu bağlamak ve ülkeler fethetmek üzerine bina edilmiştir. Onun yaratılışının yüzük taşında işlenmiş olan fetih cevheri her an kendini göstermek ister. Hiç kimse güneşi parlamaktan, güzellerin zülfünü misk saçmaktan alıkoyamaz. Fakat siz Padişahımız danışma (*meşveret*) yolunu tuttuğunuza göre, alacağınız cevapları da dikkate almanız gerekir. Yüce

Allah her ne kadar Melik **Zahir**'in oğlunu küçük yaşta Mısır'a azız yapmışsa da onun ataları ve dedeleri, her zaman sizin mensubu olduğunuz hanedanın taraftarı olmuş, itaat ve bağlılık yolundan hiç sapmamışlar, onlardan asker istendiği zaman hediyelerle birlikte asker göndermekten geri kalmamışlardır. Eğer yetim kaldığı şu sırada o çocuğun ülkesine biri saldırıda bulunursa, o onu savuşturmak için hiç şüphesiz sizin yardımınıza başvurur. Şu anda komşu ülkelerin meliklerinin bazılarının ona başsağlığı ve kutlama için adam gönderdikleri, bazılarının da "*Babalarının dostluğu oğullarının akrabalığı demektir*" sözüne uydukları duyulmaktadır. Her zaman asilerin korktuğu, mazlumların sığındığı siz Sultanımızdan, o çocuğun ülkesinin mahsulünü zor ve kahır orağı ile hasat etmeye kalkıştığınız görülürse, bu hareket büyük sultanlar, zamanın ileri gelenleri ve akıllı kimseler tarafından beğenilmez. O halde yapılacak en doğru iş her zaman yaptığınız gibi ona *hil'at* (teşrif), *sancak* ve *ülke menşuru* göndermeniz ve "*Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın*"⁽⁵¹³⁾ emir ve yasağına uymanız, onun gönlünü alıp sevindirmek için gayret etmeniz gerekir. Böyle yaparsanız bu asil davranışınız **[184]** melikler tarafından da beğenilir. Eğer askerlerimiz savaşmak için o bölgeye hareket ederlerse, Melik **Adil**'in⁽⁵¹⁴⁾ kızı olan o çocuğun annesi, kardeşlerinden yardım isteyebilir ve canını kurtarmak için onların eteğine yapışabilir. Onlar da hiç vakit geçirmeden ülkesini korumak için onun imdadına koşabilir. "*Allah, yakınlarına bakmayı emreder*"⁽⁵¹⁵⁾ hükmüne göre davranarak, Şiir (Arapça)

"Öyle bir kavim ki, başlarına felaket geldiği zaman akın akın birbirinin yardımına koşar"

sözünü söyler ve Şiir (Arapça):

"kardeşler yardım istedikleri zaman, kötü durumda olduklarına dair bahane bulunmazlar"

ilkesine uyarlar. İlk önce sizi bir yetimin ülkesine saldırmaktan alıkoymak için şefaathane yolunu tutarlar. Eğer, girişimleri faydalı olur, kabul görürse, "*Dönmeyi tercih edelim*" sözüne uyarlar. Eğer siz Cihan Padişahımız onların sözlerine ve şefaathane iltifat etmez, onlar da mecburen size karşı savaşmaya kalkarlar da yenilirlerse, muzaffer askerleriniz o başarıyla övünemez. Eğer Allah korusun yenilgiyi tadarsanız, onun

(513) Kur'an-ı Kerim, 6/153

(514) Eyyubi padişahı.

(515) Kur'an-ı Kerim, 16/92

utancını sonsuza kadar silemezsiniz. Mutluluk kaynağınız bulanır. Sizi kıskanan düşmanlarınız derhal harekete geçer. Şiir:

"O işin kârının hepsi zarar, zararının hepsi kar olur"

dediler.

Sultan, devlet erkânının bu görüşleri üzerine uzun süre düşünceye daldıktan sonra yönünü onlara çevirerek, "Hiç şüphe yoktur ki, büyük küçük yakınlarının ve yabancıların meliklere ilgi göstermesi, gerekli ve yerinde bir davranıştır ve aynı zamanda bir görevdir. Fakat ünlü bir sultan silahını kuşanır, fetih atını eyerler, ülke almak için hareket geçer, bütün gücünü o işe verirse dostluğu ve barışı bir yana bırakır ve insaf yolundan uzaklaşır. Şiir (Arapça):

Bir karar alacağı sırada, onun gözünün önüne sonuçlardan önce doğrular gelir"

Melikler arasında acıma olmaz"

sözünü çok iyi bilirsiniz.

Eğer diyar melikleri [185] taziyet ve tebrik için ona elçiler göndermişlerse, acizliklerinden o işi yapmışlardır. Onların o tutumlarını, faydasız bir kitabın başlığı yapmak gerekir. Şimdi bizim piyade ve süvari olmak üzere çok sayıda askerimiz, savaş araçlarımız, kuşatma için gerekli olan mancınıklarımız ve cephanemiz (*zered-hâne*) hazırdır. Elimize geçmiş olan böyle bir fırsatı kaçırmamamız, ayağımıza gelmiş olan nimeti geri çevirmememiz gerekir" dedi.

Orada hazır bulunan devlet beyleri ve millet serverleri padişahın görüşünde ısrarlı olduğunu, kararından dönmek istemediğini anlayınca ağızlarını Sultan'ı övmek için açarak, "*Meliklerin kalpleri Allah'ın hazineleridir*" sözünü göz önünde tutarak, biz kulların siz Cihan Padişahının nurlu kalbine gayb âleminde gelen sırrı bilemeyebiliriz. Siz yeryüzünün efendisinin doğru düşüncesini ve ileriye gören görüşünü anlamayabiliriz. Eğer biz kulların, hizmetkârlık geleneğine, örf ve adete uyarak birkaç kelime sarf etmiş ve kusur işlemişsek, siz Padişahımız, engin merhametiniz ve cömertliğinizle kusurlarımızın ve hatalarımızın üzerine af ve bağış çizgisi çekin. Siz padişahımızın mübarek düşünceleri uğruna biz kulların elbette canlarımızı feda ederiz. Ona hizmet etme ve samimi olarak yanında olma yolundan kıl payı kadar dahi sapmayız" dediler.

Bu konuşmadan sonra Sultan, **Maraş** sahibi Emir **Nusreteddin'** saltanat kafilesinin (*mevkib*) kalabalık askerler ve birliklerle (*cunud ve cuyuş*) onun bölgesine gelmekte olduğu, muvazzaf askerleri (*leşker-i kadim*) ve adamlarını (*havaşi*) hazır etmesi, piyade ve süvarileri göreve çağırması, çok miktarda mancınık ve cephane (*zered-hâne*) gibi kuşatma aletini temin etmesi konusunda bir ferman yazdı. **Malatya** ve **Sivas** beylerine de aynı manada bir ferman gönderdi. Ayrıca uc beylerine de (*ümarâ-yı uc*), sözleşmeli askerleri (*leşkerhâ-yı ma'hud*) ve **Türk** kumandanlarını ve çok sayıda süvariye orduya katmalarını sağlaması için ferman gönderdi. O fermanlarda onlara saraya gösterdikleri bağlılıklarından dolayı güzel vaadlerde bulundu ve hiç beklemeden mazaret ileri sürmeden yola düşmelerini buyurdu.

Bir ferman da pazarından faydalanmak için **Yabanlu** otlaklarında ve bağlarında yaylayan(yaylak) emirlere ve serverlere göndererek, sahip oldukları adamlarıyla ve kuvvetleriyle birlikte [186] Elbistan sahrasında hazır olmalarını buyurdu. 20 gün içinde ülkenin her yanından o kadar asker ve adam (*leşker ve haşem*) bir araya geldi ki hesabının tutulması imkansızdı.

O zaman zarfında Sultan da özel kafilesiyle (*kevkebe-i hâs*) **Elbistan** tarafına hareket etti. Oraya varınca halka açık eğlence meslisi (*bezm-i am*) düzenledi. Büyük küçük bütün askeri beyler orda bir araya geldiler. Sultan, herbirinin gönlünü aldı. **Şam** beldelerinin herbirinin yönetimini bir beye verdi. Hepsini fedakârlık ve vefakârlık yolunda teşvik etti. Onların herbiri de alınlarını yere koyarak can u gönülden Hazreti Sultan'ın devletine dua ettiler ve "Elimizden ne gelirse onu yaparız. Ümidimiz odur ki, Allah'ın yardımıyla, cihanın sığınağı olan siz Padişahımızın arzuları gerçekleşir" dediler.

Ertesi gün Sultan gezmeye (*seyran*) çıktı. Aşağı inip sofraya serilip kaldırıldıktan sonra bütün ileri gelenleri tahtın ayağına çağırarak, "Oraya hangi yoldan gitmek, o konuda ne yapmak gerekir" diye görüş alışverişinde (*meşveret*) bulundu. O ülkenin tabiat şartlarını iyi bilen bir grup, "Oraya gitmek için **Merzuban, Raban** ve **Tel-bâşer** yolundan daha uygun bir yol yoktur. Oradan **Halep**'e kadar genellikle düzlüktür ve dağa çok ender rastlanır" dediler. Sultan da onların görüşüne uydu. Şiir:

"Şöyle dedi: Bize bundan başka yol yoktur. Dünyada kısa yoldan daha iyi bir şey yoktur"

O tarafa yürümek kesinlik kazanınca Hazreti Sultan'ın emriyle Melik-i Ariz, emirleri ve belde serverlerini de yanına alarak oranın merkezini, cenahını, sağ ve sol kollarını öncü ve geri birliklerini tayin etti. O plâni yazıya geçirerek Sultan'a arz ettikleri zaman Sultan onu beğendi.

O işten de kurtulunca talihin ve mutluluğun yardımıyla, büyük bir orduyla **Merzubân** kalesinin yolunu tuttular. Oraya varınca Sultan'ın satağını kurup mancınıkları, okları ve askerleri harekete geçirdiler. Büyük bir gayretle kuşatmaya başladılar. Üç gün içinde kale alındı. Kalenin şerefeleri, Sultan'ın bayraklarıyla şereflendi. Naibler, orda ele geçirildikleri zahireleri, cephaneleri (*zered-hâne*) ve diğer eşyayı kaleme aldılar. Daha sonra oraya askerler (*cendiyân*), muhafızlar, emin bir kale komutanı (*kütüval*) [187] ve yetenekli bir yönetici tayin ettiler.

O işten kurtulan Sultan eğlence meclisi (*bezm*) kurdu ve yeni bir fevhten önce gününü gün etmeye çalıştı. O sırada **Maraş** hükümdarı (*sahib*) büyük bir ordu ve çok sayıda eşya ve teçhizatla Sultan'ın huzuruna gelince Sultan, onun bu davranışından çok memnun oldu. Ona sevgi ve ilgi gösterdi.

Oradan **Raban** kalesine yürüdü. **Raban** halkı, dalgalanan saltanat bayraklarını görünce büyük bir korkuya ve dehşete düştü. Sultan, **Merzban**'da olduğu gibi orduya kuşatma emrini verdi. Askerler mancınıkları kurup savaşa başladılar. Çok geçmeden **Raban** halkının feryadı gökleri tuttu. Can korkusundan aman dileyince saltanat divanından onlar için bir aman fermanı yazdılar. O fermanı mübarek armayla (tevki) süsleyerek onlara gönderdiler.

Fermanı okuyunca kalenin ileri gelenleri ve itibarlı kişileri, aşağıya indiler. Sultanın mübarek elini öptükten sonra onun sancağını (*sancak-ı sultanı*) kaleye götürdüler ve kaledekilere amaçlarına ulaştıklarına dair müjde verdiler.

Sultan, oranın yönetimi hakkında gerekli tedbirleri aldıktan sonra Emir **Nusreteddin**'in damadını kale komutanı (kütüval) tayin etti. Oradan **Tel-bâşer**'in yolunu tuttu. Oraya varınca kalenin yöneticisi (*sahib*) olan Melik, kaleyi savunmaya koyulunca Sultan, ordusuna savaşa başlaması emrini verdi. 10 gün aralıksız orayı kuşatma altında tuttularsa da bir sonuç alamadılar. Kale halkı savunmada ve karşı koymada başarı gösterdi. Kalenin içinde ve dışında çok sayıda insan hayatını kaybetti. Çabasının boşa gittiğini gören Sultan öfkeye kapıldı. Cephaneden (*zered-hâne*) her sipahiye keskin bir balta vermelerini, onların sabahtan akşama kadar kaledekilerin ağaçlarını kesmekle meşgul olmalarını buyurdu.

Sipahiler, baltaların ağaçlara vurup kaledekiler kaleden ağaçlarının kesildiğini bahçelerinin harap olduğunu görünce hep birlikte Melik'in huzuruna çıkarak, "Bizim geçim kaynağımız bu ağaçların meyveleridir. **Rum** askerleri geçim kaynağımızı kahr baltalarıyla kurutunca çoluk çocuğumuzun nafakasını nerden temin edeceğiz. Bu durum karşısında çoluk çocuğumuzun selameti için biz kaleyi Sultan'a teslim edersek, her halde siz Melikimiz [188] bizi kınayıp ayıplamazsınız. Herkes de bizi mazur görür" dediler.

Bu teklif karşısında Melik, "Bana birkaç gün mühlet verin. Maksadımızı Sultan'a duyuralım" diyerek saltanat dergâhına bir haberci (*kasıd*) gönderdi ve "Ben kulunuzun hayat kaynağı ve tek varlığı o kaledir. Eğer siz Sultanımızın kulları, bu yeri ben zavallının elinden alırlarsa, yaşamak için nerden destek alabiliriz? Eğer devletinizin yararı için yüce divanınız -*Allah daha da yüceltsin* - korunmuş topraklarımızdan benim için bir *ikta* ayırırsa, hiç zorlamadan bu kaleyi bırakırım. Kale halkı muzaffer ordunun sahip olabileceği zararından emniyette olursa, kaledekiler kendi isteklerinde kaleyi devletinizin kullarına teslim ederler" dedi.

Bu habere çok sevinen Sultan, ona *ikta* olarak **Huni** vilayetini verdi. O konuda *menşur* ve yemin mektubu (*sevğend-nâme*) yazıldı. Kalenin habercileri Sultan'ın elçileriyle birlikte yukarı çıktılar. Hazreti Sultan'ın verdiği sözü onlara aktardılar. Onun üzerine kaledekilerin hepsi, emniyet, huzur ve sevinçle Melikle aşağıya indiler. Ölümsüz ve yiğit Sultanın elini öptüler. Büyük bir merasimle Sultan'ın sancağını (*sancak-i sultan*) yukarı götürüp orada onun adına hutbe okudular.

Sultan o kalenin beyliğini (*emaret*), sü-başılığını (*serleşkerî*) ve yöneticiliğini Emir **Nusreteddin**'in kardeşine verdi. Seçkin ve güvenilir askerlerini (*cendiyân*), koruyucularını (*mustahfıza*) ve sipahilerini onun yanında görevlendirdi. **Elbistan** ve **Malatya** naiblerine haber salarak onların en kısa zamanda 200 araba zahire ve techizat göndermelerini buyurdu.

Bu önemli meseleyi halledip rahata eren Sultan, yüzünü kulluktan çeviren kendisine karşı gelmiş olan Pervane **Zahireddin İli**'nin yeni aldığı kaleye sığınıp, orada hastalanıp öldüğünü ve toprağa verildiğini öğrenince, onun kabrini bulmalarını buyurdu. Ciddi bir araştırmadan sonra orayı buldular. Sultan'ın emri üzerine çürümüş kemikleri çıkarıp ateşe attılar ve küllerini yele verdiler. Bu şekilde Sultan'ın içindeki kin ateşi söndü.

[189] 34- MELİK AZİZ'İN ANNESİNİN SULTAN İZZEDDİN'İN ŞAM ÜLKESİNE SALDIRISINI ÖĞRENEREK SULTAN'IN SEBEP OLDUĞU SIKINTIYI GİDERMEK VE BELAYI ATLATMAK İÇİN HAREKETE GEÇMESİ

Şam meliklerinin ve yöneticilerinin akıllı ve uyanık yönlerinden birisi, her zaman dünyanın bütün ülkelerinde bilhassa **Rum** ülkesinde casuslar buldurmalarıydı. Bu casuslar, casusluk yaptıkları ülkelerin illeri gelenlerinden (*a'yan*) ve itibarlı kişilerinden bazılarını, malla ve vadedle kendi taraflarına çekerler, yönetim merkezinde ve diğer yerlerde olup bitenleri her yönüyle kaleme alırlar ve merkeze ulaştırırlardı.

Sultan'ın bayraklarının kadim ve yeni güçlerden oluşan kalabalık bir orduyla **Şam** ülkesine saldırmak için **Kayseri**'den çıkıp **Elbistan** düzlüğüne vardığı, orada halka açık bir eğlence meclisi (*bezm-i am*) düzenlendiği ve savaş araç ve gereçlerini düzene koyduğu sırada casuslar olanları bütün ayrıntılarıyla Melike'ye ve ülkenin gerçek yöneticisi olan Melike'nin naibi **Cemaleddin Lulu**'ya haber vermişlerdi. Onlar o haberdan telaşa kapılıp perişan olmuşlar, tedbiri alma ve kurtuluş çarelerini bulma konusunda acze düşmüşlerdi. O anda başvurabilecekleri bir önderleri ve bir komutanları olmadığı için şaşırıp kalmışlardı. Uzun uzun düşündükten sonra Melike'nin kardeşi Melik **Eşref**ten yardım istemeye ve onun emirlerini uymaya karar vermişlerdi.

Bunun için elçilikte yetenekli, güzel konuşmada eşsiz olan kimseleri seçerek, çok miktarda hediyeyle birlikte Melik **Eşref**e gönderirken ona, "**Rum** Sultanı, yıldız sayısındaki bir orduyla ülkemize hareket etti. Eğer bu ülkeyi ele geçirirse, size de rahat vermez. Her ne kadar bundan önce Melik **Zahir**'e güvenmiş olsanız ve onunla aranızda ayrılık tozu düşmüş olsa da o tozu, merhamet ve sevgi suyuyla yıkamanız ve 'Kötü günlerde kınlara itibar edilmez' sözünü tutmanız ve bu ülkeyi **Rum** sultanına karşı savunmak için çare bulmanız gerekir" haberini gönderdiler.

Elçi, Melik **Eşref**in huzuruna varınca bu mesajı ona ilettili. Melik **Eşref**in Sultanla dostluk ve sevgi bağları mevcut idiyse de onların sözünü kabul edip [190], muvazzaf (kâdimi), ücretli (cerahor), **Arap**, **Kıpçak** ve **Kürt**'ten oluşan büyük bir orduyla hiç vakit kaybetmeden **Halep**'e vardı. Kızkardeşi Melike'nin yanına varınca, "Melikler hazineyi ve malı böy-

le günler için biriktirirler, ak akçeyi kara gün için saklarlar. Onlar eğer yüz yılda biriktirdikleri bir hazineyi, önemsiz bir köyü savunmak için harcasalar ve oranın düşmanların eline düşmesini önleseler bile o işi ucuz ve bedava yapmış sayarlar. Onun için devleti canla başla savunmak gerekir. Böyle bir günde kâr ve zarar, hazinede eksilme artma hesabı yapılmaz" dedi. **Şiir** (Arapça):

"Şerefi, satılacak her şeyi satarak satın al. Çünkü fiyatı ne olursa olsun pahalı değildir.

İster sarı altınla, ister beyaz gümüşle, isterse başka şeylerle onu satın almak için çaba harca.

Şerefi parayla satın alan kimselerin akli noksan değildir. Çünkü para erkeklerin ihtiyacı için saklanır."

Melike, kardeşinin sözünü tutarak, uzun yıllardan beri **Şam** meliklerinin ve büyüklerinin toplayıp biriktirdiklerini hiç düşünmeden hazineden çıkardı. O parayla asker toplayıp onların silah ve teçhizatını temin etmeye çalıştı.

O arada Sultan'ın devletinin dayandığı ipi kesip koparacak ve onun askerlerine olan güvenini zedeleyecek bir çare düşünüp uygulamaya koydular. O çare isabetli oldu. Gam ve kederle yaralanan yüreklerine merhem oldu.

Bu çare şuydu: Hazreti Sultan'ın bütün devlet beylerinin, emirlerinin ve toplantılara katılma hakkı olanların (*cülesâ*) adlarını ve lakaplarını bilen ve onların çoğuyla iyi ilişki içinde bulunan bir **Rum**'u elde edip ondan beylerin adlarını ve rütbelerini sordular. Hepsini bilince ona bol miktarda mal verdiler. **Rum** ordusunu ülkelerinden savuşturabilirlerse ona o meblağın iki mislini daha vereceklerine dair bozulması mümkün olmayan ağır yeminler ettiler.

İlk iş olarak bütün **Selçuklu** ordu komutanlarına, sanki onlar daha önce kendilerine mektup göndermiş gibi uydurma cevaplar yazdılar. Bu cevaplarda şunlar yazılıydı: "Beylerin gösterdikleri ahde vefaya, doğruluk ve dürüstlüğe, Sultan'ı hileyle **Şam** sınırına getirmelerine, o işi düşünmeden işe geçirmelerine çok teşekkür ederiz. Şimdi biz de savunmasız yola çıktık. Hangi yolla olursa olsun, Sultan'ın gözden kaçırılmamasına [191] büyük gayret etmek, onun bu olaydan haberdar olup geri dönmesini engellemek gerekir. Eğer o geri dönerse, bütün plânlarımız

suya düşer, bütün çabalarımız sonuçsuz kalır. Beylerin herbirine ücret olarak, **Mısır** altınından, **Arap** atlarından, her renkten kıymetli ve nefis elbiselerden oluşan malları filan kimseyle gönderiyoruz."

Mektupta yazılı malları yola çıkarırken casus olarak tuttıkları o adama, "Şimdi sen kimseye görünmeden arkadaş ve dost bildiğin Sultan'ın yakınlarından birinin çadırına git. Ortalığı karıştırmak için önceden plânladığımız hikâyeyi ona anlat. Kendinin de Sultan'a olan vefa borcunu belirttikten sonra onlara 'Ben **Şam** ordusunun arasındayken, **Rum** devlet emirlerinin mektubu onlara ulaştı. Onlar, **Rum** beyleri için **Şam**'dan atlar, mallar, nefis ve kıymetli eşya gönderdiler. Onları filan yere koydular. Onları, gönderilen şahıslara vermek için uygun zamanı beklemektedirler. Eğer sözümün doğruluğunu öğrenmek istiyorsanız filan yere gidip gözlerinizle görün'de" dediler.

O şahıs bu görevi yerine getirmek için harekete geçti. Sultan'ın yakın kölelerinin birinin yanına giderek durumu ona anlattı. O köle (*gulam*) de hiç vakit geçirmeden durumu Sultan'a arz edince Sultan, hemen eşyanın saklandığı yere güvendiği adamlarını gönderdi. Onlar da bahsedilen malları ve eşyayı alarak Sultan'ın huzuruna getirdiler. Torbalardan mühürlü mektupları çıkardılar. Mektupları açıp okuyunca irkilen Sultan, suçsuz ve emektar beyleri hakkında kötü düşünmeye başladı. Emri üzerine o casusu tutuklayıp bir yerde sakladılar ve ondan kimseye bahsetmediler.

Ertesi gün Sultan'ın fermanı üzerine Emir-i Meclis Emir **Mübarizeddin Behramşah** dört bin kişilik bir orduyla öncü olarak (*telaya*) önden gitti. Dört bin kişilik başka bir ordu da Çaşnigir Melikü'l-Ümerâ Emir **Seyfeddin Ayaba**'nın komutasında destek birliği olarak onları takip etti. Sultan'ın kendisi de 14 bin süvariyle merkezden yürümeye başladı.

Emir-i Meclis **Şam** ordusuna yaklaşınca ömrünün yılları 80'e dayanmış, birçok harp ve darp görmüş [192] savaşta ve vuruşta bulunmuş, yiğitlikte ve mertlikte emsallerinin önüne geçmiş **Sivas** elli başlıardan⁽⁵¹⁶⁾ **Mahmud Alp** adıyla tanınmış olan birine, tepeye çıkması, **Şam** ordusuna bakıp gücü hakkında görüş bildirmesini buyurdu.

[516] Anadolu Selçuklu ordusunun asıl mühim kuvvetini timarlı sipahi teşkil ediyordu. Bunlar ocakzade yani babadan oğula geçmek suretiyle devletin en esaslı Türk askerleri idiler. Bu askerlerin ellisi bir müfreze teşkil etmek üzere mıntıka mıntıka ellibaşı ismi verilen kumandanlar maiyyetinde müteaddit kısımlara ayrılmıştır. (Medhal, s. 102)

Mahmud Alp hemen tepeye gitti. Şam ordusunu dikkatle seyrettikten sonra (Emir-i Meclis'in) yanına gelerek, "Bizim 4 bin askerle, **Şam** askerlerinin karşısına çıkmamız akla uygun değildir. Hemen Emir-i Çaşnigir ile ordunun merkezinde bulunan Padişaha haber gönderelim de onlar en kısa zamanda burda olsunlar" dedi.

Fakat ezeli hükmün yerine gelebilmesi için gurur yeli Emir-i Meclis'in beynini çalştırmadı. O yüzden tecrübeli ihtiyarın sözüne kulak asmadı. Ona sert davranarak "Bütün askerler atlarına binip savaşa gırsınlar" diye diretince, **Mahmud** feryat ve figan ederek, "Efendim, acele etmek beğenilen bir davranış değildir. Savaşı oyun saymamak gerekir. Derhal Emir-i Çaşnigir'e haber gönderelim de yardıma gelsin. Sultan'a da mübarek rikabını derhal buraya gelmek için harekete geçirmesini bildirelim. O da gelince hep beraber düşmana saldırırız" dediyse de Emir-i Meclis ihtiyarın sözüne kulak asmadı. Ona sert cevaplar verdi.

O ahmakça davranışından dolayı Emir-i Meclis artık başarının yüzünü hayalinde görecekti. Her ne kadar ilk hamlede düşman ordusunu hezimetle uğrattıysa ve Emir-i Çaşnigir'e "**Şam** halkı hezimet yolunu tuttu" diye haber ve müjde gönderdiyse de o sırada ilahî hüküm ve değişmez takdir gereğince sipahilerden biri, Melik **Eşref**'in beylerinden birinin eline düştü. Onu Melik **Eşref**'in yanına götürdüler. Melik **Eşref** ona, "Daha ilk saldırıda başarı gösteren bu korkusuz ordunun yanında Sultan var mı yok mu?" diye sorunca o, "Sultan uzakta, bu askerler de öncü birlikleridir (*telaye*). 4 bin süvariden meydana gelmekte olup komutanları da Emir-i Meclis'tir. Emir-i Çaşnigir de başka bir dört bin süvarilik orduyla arkadan geliyor. Fakat henüz uzakta bulunmaktadır" cevabını verdi.

Melik **Eşref** bu anlatılanlardan sonra, "Müjde ey Müslümanlar! Sayıca az olan böyle bir ordudan korkup **[193]** çekinmeyin. Onlara gelebilecek yardım da uzaktadır. Büyük bir gayretle ileri atılırsak, Allah'ın yardımıyla onlara gereken cevabı verir ve Yüce Divandan "*Allah'ın izniyle onları bozdular*"⁽⁵¹⁷⁾ menşuru bizim adımıza çıkar. Onların arkasından gelenler de onların düştükleri durumu görünce savaşmayı göze alamazlar. Ümitsiz ve mağlup bir şekilde geri dönerler. Eğer bunu yapmaz gevşeklik gösterir de **Rumların** pençesine düşerseniz, içinizden büyük küçük hiç biriniz canınızı kurtarıp sağ kalamazsınız" dedi.

(517) Kur'an-ı Kerim, 2/252.

Melik **Adil**'in ve Melik **Zahir**'in köleleri bu sözleri duyunca geri dönerek, "*Pervanenin ateşe saldırdığı*" gibi yüzlerini savaşa cevirdiler. Her iki ordu rüzgârla toz gibi birbirine girdi. Kamışlık ve ateş gibi oldular. Çok geçmeden iki taraftan da taş kalplilerin dahi dayanamayacağı kadar adam öldü. Emir-i Meclis, bir sipahiyi Emir-i Çaşnigir'e göndererek, "Düşman ordusu galip geldi. Felâket daha da büyümeden en kısa zamanda imdada yetiş" dedi.

Haberci yanına gelince Çaşnigir, "Bu adam yalan söylüyor. daha önce düşman kaçtı diye haber göndermişti. Şimdi de yardım istiyor. Eğer savaşı ve mücadeleyi biz yapar o muzaffer olup, amacına ulaşırsa, o zaman dünyaya (Emir-i Meclis) Şam ordusunu yendi haberi yayılır" diye düşündü.

Rum beylerinin bu şekilde birbirlerine duydukları aşırı kıskançlık yüzünden bütün insanların sayelerinde huzur ve rahata kavuştukları, seçkinlerin ve alimlerin bağışlarından ve cömertliklerinden nasiplerini aldıkları **Selçuklu** sultanları çöküntünün kıyısına geldi. Küçülerek güneşten bir zerre, buluttan bir damla gibi kaldılar.

Emir-i Çaşnigir, iki adım ilerleyip bir adım geri giderken durumu Hazreti Sultan'a bildirmede. Sonunda ilahî takdir kendini gösterdi, düşman galip geldi. Çok sayıda asker hayatını kaybetti. Emir-i Meclis ile büyük beylerden bir kısmı da düşmanın eline düştü.

(Emir-i Meclis'i) Melik **Eşref**'in yanına götürdükleri zaman Melik **Eşref** onu iyi karşılayarak kucakladı. Yaralarını sarması için cerrah çağırdı. Ona özel hil'at (*teşrif-i hâs*) giydirdi. İyilik sahibi yöneticilerin ahlaklarının gereği olarak yaptıkları gibi onu teselli ederek, "Savaşın sonucu aynı olmaz. Onun bazen **[194]** galibiyeti, bazen de mağbulyeti vardır. Geçmişte onun hakkında şöyle demişler: Şiir (Arapça):

"Bir gün aleyhimize, bir gün lehimize, bir gün kedi, bir gün şahiniz"

İnsanın canının sağlığına da şükretmesi gerekir" dedi. Ertesi gün Emir-i Meclis ile esir düşmüş diğer askerî büyükleri **Halep**'e gönderdi. Esirlerin seçkinlerini kaleye götürdüler. Sipahilerin birliklerini ve fertlerini (*ahad ve efrâd*) evlerde (*hanât*) hapsedip onlara gardiyanlar (*müek kilân*) tayin ettiler. Onlara iyi davranmada, izzet ve ikramda kusur etmediler. Özel inayetlerde ve lütuflarda bulundular.

Melik **Eşref** de Melike'nin yanında Emir-i Meclise büyük bir ilgi ve sevgi gösterdi. Melike, kardeşinin isteği üzerine Emir-i Meclis ve arka daşlarına (*uyârân*) hapiste özel muamelede bulunulmasını buyurdu.

Öncü birliklerin (*telaye*) beylerinin savaşta yenilip bozguna uğradıkları haberi Hazreti Sultan'ın kulağına gelince o, büyük bir üzüntüye kapıldı. Öfke ve gazap ateşi içinde kor gibi yanmaya başladı. Emir-i Çaşnı gir'e dönerek, "Bütün emirler askerlerin ileri gelenleriyle (*kaffe*) birlikte bu gece uyanık ve tetikte olsunlar. Silahlarını çözmeyinler ve atlarından inmesinler. İhtiyat ve tedbir şartlarını yerine getirsinler ve gelecek emri beklesinler" buyurdu.

Ertesi gün Melik **Eşref**, **Arap** süvarilerinden 2 bin süvariye önden göndererek Sultan'ın durumunu ve ne yapmak istediğini öğrenmek istedi.

Gönderilen süvariler oraya varınca Sultan'ın karargâh (*bârgâh*) kurduğunu, askerinin tamamen silanlanıp saf saf dizildiklerini, Padişahın bayraklarının ilkbahar rüzgârını ağaçları harekete geçirdiği gibi harekete geçtiğini, **İsrafil**'in borusunun ⁽⁵¹⁸⁾ çalınacağı durumunun ortaya çıktığını, davul ve zurna seslerinin mavi gök kubbeye çınlattığını, mahşer gününde olduğu gibi orduda, "*Dalgalar halinde birbirlerine girerler*" ⁽⁵¹⁹⁾ durumunun meydana geldiğini gördüler.

Araplar çöl tarafından kendilerini gösterdikleri zaman Sultan, büyük bir öfke içinde ordu beylerine (*ümerâ-yı leşker*), "Ey nankörler, eğer bir bey yenilmişse, daha geride bir sürü asker, Sultan, Sultanın çetri ve serveri bulunmaktadır" diye kükredi. Sultan'ın bu zehirli sözlerini duyan beyler, bir anda düşmanın üzerine sağanak yağmuru gibi indiler. Birden bire savaş alanını **Arapların** cesedinden ve kanından lüle **[195]** bahçesine çevirdiler. Her yeri lâl rengine buladılar. Kılıç darbesinden kurtulanlardan bir kısmı oradan kaçarak durumu Melik **Eşref**e anlattılar. Onun üzerine Melik **Eşref** derhal saf kurdu. Orduyu cesaretlendirerek, "Hiçbir şekilde geri çekilmeyelim. Onlara karşı koymak için çaba harcaalım" dedi.

Diğer taraftan Sultan'ın emri üzerine padişah otağını (*dehliz*) daha ileriye kurdular. O sırada Arap ordusunun bir başka öncü birliği (*telaye*) kendini gösterdi. Sultan'ın askerleri daha önceki cesaretlerini ve kararlılıklarını onlara da gösterdiler.

Arap ordusunun öncü birliklerinden (*telaye*) sağ kalanlar geri dönerek Melik **Eşref**e, "Bugün iki defa Sultan, otağının (*dehliz*) yerini değiştirdi" haberini verince Melik **Eşref**, "Yoksa beyler, Sultan'ın savaşa girme isteğine karşı mı geliyorlar" diye sordu.

(518) Kıyamet gününde İsrafil'in üfleyeceği boru.

(519) Kur'an-ı Kerim, 2/252

Akşam olunca Sultan, otağının (dehliz) yerini, biraz geriye aldı. Emirler ve ordu da aynı yerde konakladılar ve silahlı olarak sabaha kadar otağın (*bârgâh*) çevresinde nöbet tuttular . Sabah olunca Sultan, bulunduğu yerden kalkarak **Elbistan**'a hareket etti.

Melik **Eşref**, Sultan'ın dönüşünü öğrenince kendisi de **Halep**'e gitti. Sultan'ın **Elbistan**'a vardığını kesin olarak öğrenince de askerini hazırlayıp Tel-bâşer, Merzuban ve Rab'an'a gitti. Orada görevlendirilmiş olan Sultan'ın kale komutanlarını kütüval ve memurlarını (*gomâşte*) sıkı bir kuşatma altına aldıktan sonra onları sert tehditler, bazen de güzel vaatler ve sözlerle aşağıya indirdi. Oralara yeni muhafızlar gönderdi. O işten kurtulduktan sonra Sultan'ın beylerine ve kale komutanlarına büyük bir ilgi ve sevgi göstererek **Halep**'in yolunu tuttu. Orada Emir-i Meclis ve diğer beylere *hil'at*, para ve at verdi. Gönüllerini alarak onları Sultan'ın yanına gönderdikten sonra kendisi de **Dımaşk** (Şam) tarafına gitti.

Sultan, **Elbistan**'a varınca birkaç gün orda kaldı. O arada **Raban** ve **Telbâşer** kalelerini Melik **Eşref**'e teslim etmiş olan Melis **Nusreteddin**'in kardeşi ve damadı oraya gelerek durumu Sultan'a arz ettiler.

Sultan, yukarıda anlattığımız (sahte) cevap mektuplarından çok etkilenmişti. Bundan başka öncü birliklerinin (*telaye*) yenilmesi de onu üzüntüye gark emişti. O yüzden her an yanında bulunan beyleri azarlıyor, cezalandırıyor ve onlara ağır sözler söllüyordu. Hele kale komutanlarının (*kütüval*), kaleyi teslim edip gelmelerini duyunca tamamen kendini kaybetti. Erkek aslanlar gibi kükremeye başladı. Emri üzerine **[196]** derhal **Nusreteddin**'in kardeşini ve damadını astılar. Büyük ve küçük beylerin hiçbiri, hiçbir yaratık o konuda görüş bildirmeye veya bir şey söylemeye cesaret edemedi.

Sultan, ertesi gün bütün emirlere ve *serverlere* yenilginin sebeplerini görüşmek üzere padişah çadırında (*bârgâh*) hazır bulunmalarını buyurduktan sonra onlardan gizli olarak yakınlarına (*havas*) ve müfaredede emirlerine⁽⁵²⁰⁾ ve özel hizmetçilerine (*gulaman-ı has*) silah kuşanmalarını, beylerin hepsi toplantı yerine geldikten sonra padişah çadırının (otağ) etrafını çepeçevre sarmalarını, kimseye oraya giriş izni vermemelelerini, içerden gelecek fermanı beklemelerini ve onun gereklerini yerine getirmelerini buyurdu.

(520) Candarlar harp zamanında ve konak yerlerinde müfaredede denilen seçkin hassa kuvvetleriyle beraber hükümdarın etrafında muhafaza hizmetinde bulunurlardı. (*Medhal*, s. 81)

Emirler toplu olarak gelip yerlerini aldıktan sonra özel köleler (*gulâman-ı hâs*) ve birlikler (*müfarede*) Sultan'ın otağının çevresini kuşatma altına aldılar. Bazıları yılan benzeyen mızraklarını doğrultmuşlar, bazıları da şimşek gibi parlayan kılıçlarını kınlarından çıkırmışlardı. Bir grup da omuzlarında ağır gürzler olduğu halde atlarının üzerinde bekleme halindeydiler.

Çağrılanlar salona girince sultan, cevap mektuplarını (*cevab-nâme*) devâtdâr'dan⁽⁵²¹⁾ isteyerek ordakilerine uzatıp, "Bunu okuyun" emrini verdi. Mektubu okuyunca o suçsuz zavallılar hayretler içinde donakaldılar ve "*Hâşâ, bu büyük bir iftiradır*"⁽⁵²²⁾ dediler. O işi yapmadıklarını söyleyerek, taşınması yere ve göğe ağır gelecek yeminler ettiler ve iftiranın şokunun etkisiyle şöyle dediler: **Şiir:**

"Yerlerin ve göklerin sultanı, her zaman gönül tahtında oturan, kulaktan haberci, gözden muhafız yapan,

Akıldan vezir, dilden vekil yapan o Allah'ın adına,

Başı göklere değen ve Yüce Allah'ın başına Kur'an'dan bir taç koyduğu o Peygamber adına,

Ali'nin mertliği, Ebu Bekir'in dürüstlüğü, Ömer'in cesareti ve Osman'ın utangaçlığı adına,

Destan oğlu Rüstem'in⁽⁵²³⁾ *savaşçılığı, Keyhüsrev'in*⁽⁵²⁴⁾ *bezmi, Hatem-i Tayî'nin*⁽⁵²⁵⁾ *cömertliği, Nuşirevan'un*⁽⁵²⁶⁾ *adaleti adına,*

Kalıcı olan senin büyük devletinin ve sonsuz olan nimetin adına and içeriz."

"Biz kullarının hiçbir şekilde bu işten haberimiz yok. Böyle bir şeyi ne gece ne gündüz hiç bir zaman aklamızdan geçirmedik. Bu olayda Yusuf-i [197] Sıddıktan⁽⁵²⁷⁾ daha masum, onu yediği söylenen kurtlardan daha suçsuzuz. Siz Cihan Padişahımız, engin cömertliğiniz ve merhame-tinizle müfterilerin dedikodusuna ilgi göstermeyiniz ve garaz sahipleri-

(521) Vezaret alameti altın divit ile taç veya külahtı. Devat-i vezaret denilen vezirlik alametini divan günlerinde vezirin önüne koyana devatdar denirdi. Bu, vezirin mahremlerinden olup gizli yazıları yazardı. (Medhal. s. 90)

(522) Kur'an-ı Kerim, 24/25

(523) Bak. not. 185

(524) Bak. not. 101

(525) Bak. not. 186

(526) Bak. not. 83

(527) Bak. not. 442

in sözlerine kulak asmayınız. Atalarımızın ve dedelerimizin sülâlenize
e size yaptıkları hizmetlerin hatırına, araştırıp soruşturmadan ve kesin
ir delille dayanmadan bizi ihanet etmekle suçlamayınız. Siz Padişahımı-
n sayesinde mutluluk derecesine yükselmiş olan emel yıldızımızı ümit-
liklik çukuruna atmayın da sonunda bize vereceğiniz cezadan pişman-
lık duymayın. Bu zulmün vahametiyle devletinizin diğer kularının siz-
den soğumalarına meydan vermeyin. Sonunda insaf ve adaleti yerini
bulur." dediler. **Şiir** (Arapça):

"Yemin ederim ki, zulüm acımasızlık demektir ve zalim her zaman hü-
kûmlü olur.

Davacılar, kıyamet gününde Allah'ın katında toplanacaklardır.

*Sen uyursun, fakat geceler senin için uyumaz. Bir az uyan da ölüm
için hazırlık yap."*

Şiir:

"Kötülük yapma, bilirsin ki, sonunda kötü işten kötütük üstüne kötü-
lük doğar.

*Olmaya ki, senden kötü ad kalsın. Tanrı'nun indinde sonun kötü ol-
sun.*

*Taht, tac ve güç sahibi olan **Huşeng**'ten⁽⁵²⁸⁾, **juya**'dan⁽⁵²⁹⁾ **Kavus**
Şah'a⁽⁵³⁰⁾ kadar,*

*Onlardan dünyada iyi addan bayka bir şey kalmadı. Kimse gidenle-
rin kitabını okumadı.*

*Ülkenin yerinde kalmasını istiyorsan, iyi düşünceli ol ve acele dav-
ranma."*

Her ne kadar o zavallılar ağlayıp yalvardılar, ah vah ettilerse de söz-
leri fazla etkili olmadı. Sultan'ın emri üzerine hepsinin boyunlarına ip
takıp ellerini bağlayarak bir eve hapsedtiler. Evin çevresine kıvılcımı bile
cehennem ateşini geride bırakan bir ateş yakıp alevlerini göğün en uc
noktasına çıkardılar. Ateş evi sarınca o zavallıların feryadı yeri göğü in-
letmeye başladı. Her yanı duman aldı. Arasına fırsatını bulup ateşten
kurtulmayı başaranlar ise, ucu sivri mızrakların hedefi oldu ve tekrar
ateşe dönmeye mecbur kaldı.

(528) Pişdadilerin ilk padişahı Keyumers'in torunu.

(529) Hakkında bilgi bulunamadı.

(530) Yani İzzeddin Keykavus.

Sultan'ın vücudu öfkeyi kovarken, bütün canlar cezalandırmanın ateşinden kor oldu. İlk sıralarda hiç kimse o konu hakkında Padişahla konuşmaya cesaret edemedi. [198] Aradan bir süre geçip zâhir alemde o konu unutulmaya yüz tutmaya başladığı sırada Padişah yaptığı o çirkin ve kötü hareket yüzünden kötü rüyalar görmeye başladı. Rüyasında kınanıp hakarete uğruyordu. O korkulu rüyalardan "Şeytanın dokunup çarptığı kimse"⁽⁵³¹⁾ ye döndü. Acı içinde uykudan uyanıp yaptıklarından pişman ve perişan oldu. Üzüntüsü şunları söyleyen Farazdak'ı ⁽⁵³²⁾ geride bıraktı. Şiir (Arapça)

"Her ne kadar onları öldürmekle kinden kurtulursam da kellelerini bakarak pişmanlıktan parmağımı ısırırım."

Kendi kendine "Uzun yıllar taraftarlarım ve hizmetkârlarım olan, iş başa düştüğü zaman benim için vuruşmaya ve çarpışmaya koşan o suçsuz ve kusursuz beyleri, cahillik ve ahmaklıkla ölüme gönderdim" dedi. Şiir:

"Kadeh elden düşüp kırılınca ve kurada ismin çıkmayınca dudağı ısırmanın ve eli oğuşturmanın ne faydası olur?"

Sonra yanındaki beyleri kınayarak onlara, "O durumda niye benden nasihati esirgediniz? Alevlenmiş olan gazap ateşimi, neden şefaet suyuyla ve erlik toprağıyla söndürmeye kalkmadınız" deyince onlar ağızlarını özür dilemek için açarak, o olayı hiçbir zaman engel olunamayacak ve karşı gelinemeyecek olan Rabbanî takdire ve semavî kadere yüklediler.

O olayın sebep olduğu vicdan azabından Sultan'ın ruhunda büyük bir çöküntü meydana geldi. Acizler ve düşkünler gibi herkesin yanında inlemeye başladı. Sonunda kuru bir kamışa döndü. Magrib ve Maşriktan gelen tanınmış doktorlar da onun tedavisinde aciz kalınca, "Sultan'ın mübarek mizacına **Sivas**'ın havası suyu yaramıyor" dediler ve onu **Viranşehir**'e götürdüler. Her gün oraya Malatya'dan testi testi **Fırat**'ın suyunu taşıdırlarsa da onun da bir faydası olmadı. O hastalığın etkisiyle fani dünyadan ilgisini tamamen kesti. Kalbini ölüme bağladı. Yaratıklarla ilişkisi kalmadı. [199] Hastalığı sırasında her güç sahibinin gurur ve zulüm isteğini yok edebilecek şu iki beyit, parlak zekasından iki şahane inci gibi dökülmüştü. Şiir:

(531) Kur'an-ı Kerim, 2/276

(532) Ebu Fıras Hammam ibn Galib (ölm. 110/828) Emevi halifelerini methetmiş olan ünlü Arap şairi.

"Biz ki dünyayı terk edip göçtük
Gönül derdi ekdik, matemler bıçtık
Şimdiden sonra da nöbet sizindir
Biz sıramızı savdık da geçtik."

Daha önce etkili fermanıya yapılmış olan **Sivas** hastanesinin (*dârü's-şifâ*) bahçesinde bulunan türbe kapısını işleyip süslemelerini, o kapıya " Allah'ı Tanrı olarak, İslamı din olarak Hz. Muhammed'i -Allah ondan razı olsun- peygamber olarak, **Kur'an**'ı imam olarak, **Kâbe**'yi kible olarak, müminleri kardeş olarak kabul ettim" diye yazmalarını buyurdu ve sonra bu dünyadan ayrılp ebedî âleme gitti. Aden cenneti bahçelerine kavuştu. Genç yaşında ister istemez hayattan ayrılp mutluluk tahtından uzaklaştı. İnşallah önce yaptığı iyilikler, sonraki kötülüklerini örter. O artık o kara günlerin afetinden kurtuldu. Cömert varlığı, sıkıntılarının baskısından serbest kaldı.⁽⁵³³⁾ Onun hakkında herkes şu sözleri söyler oldu: Şiir (Arapça):

"Eğer o kötü işlerden bir tane yapmışsa, iyiliklerinden binlerce yapmıştır."

"Şüphesiz Allah günahları affeden ve kusurları örtendir."

Sultan **Alaaddin**'in tahta geçişinden sonra onu naaşını Sivas hastanesinin (*dârü's - şifa*) bahçelerinin birinde cennete emanet ettiler. Kara toprak ile karanlık tabutu, onun kutlu vücuduyla nurlandırıp, ıtrlandırdılar. Şiir (Arapça):

"Kalbi ve vücudu ter temiz olan o insan bu dünyadan ayrılınca yeryüzünü bütün güzel bahçeleri onun kabri olmak istedi."

Şiir:

"İyi kötü hepimiz topraktan geldik ve zavallı tenimizi ölüme verdik.

Eğer taht bulsan ya da tac ve hazine, eğer zahmet içinde bir süre ömür geçersen,

(533) Onun ölüm tarihi hakkında farklı kayıtlar verilmiş. 616 yanında bazı kaynaklar ve özellikle mezarlık kitabesi 617 yılını vermiştir; bugüne kadar incelemelerden 1219 Miladi sene kabul edilmiştir. Fakat bazı Arap kaynakları açıkca 616 Şevval ayını kaydetmekle ölümünün 1220 yılı başlarında olduğu meydana çıkar. Nitekim Süryani tarihçisi Ebu'l-Ferec de 1220 İkinci Kanununu verir. Gerçekten İzzeddin Keykavus ile halefi Alaaddin'e ait bazı kitabeler ve paralarda aynı 616 yılı mevcuttur ki bu da birincisi yılın onuncu ayına kadar yaşamış ve sonuncusu da saltanatına bu senenin son iki ayıyla başlamış demektir. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 319)

Sonunda senin yerin toprak ve tuğladır. O halde iyi addan başka bir şey ekme.

Gidenlerden hiç bir habere sahip değiliz. Onlar uyanık mı, uyuyorlar mı, mutlular mı?

[200] Eğer yüz yaşında da olsan otuz yaşında da, hastalık ve ölüm rüzgârı gelince hepsi bir olur."

Yüce ve ulu Allah, cihanın sahibi, İslâmın ve Müslümanların gözdesi, dünyada adaletin koruyucusu, düşmanların korkulu rüyası, Allah'ın yer-yüzündeki gölgesi, sultanların ve halifelerin vârisi, doğunun ve batının seçkini, insanların en cömerti, asil soydan gelen, dünyada doğruluk ilkelere yürüten, ilahî sırların, hatta eşyanın sırlarının kendisine amenet edildiği büyük padişahın temiz zatını, dünyanın düzeninin sürmesine, gece ve gündüzün birbirini takip etmesine sebep kılsın. Gökyüzü onun devlet bahçesinin üzerinde parlansın. Sonsuz fazilet kâsesinin berrak suyu, kutlu eşiğinin görevlilerinin hoşuna gitsin. Düşmanların kini ondan uzak, evliyanın yardımı onun yüce gayretinin yanında yer alsın. "**Hazreti Muhammed**'e onun ailesine, saflığı herkes tarafından bilinen kimselere selâm olsun."

35- DEVLET EMİRLERİNİN (ÜMERA-YI DEVLET) VE ÜLKE BÜYÜKLERİNİN (ERKAN-I MEMLEKET) ŞEHZADELER ARASINDAN BİR SULTAN SEÇMEK VE YÖNETİCİLİK VE SALTANAT DİZGİNİNİ ONUN YETENEKLİ ELİNE BIRAKMAK İÇİN GÖRÜŞ ALIŞ VERİŞİNDE (MÜŞAVERET) BULUNMALARI

Sultan **İzzeddin** cennet bahçesine göçünce Çaşnigir Emir **Seyfeddin Ay-aba**, Pervane **Şerefeddin Muhammed**, Emir **Mübarizeddin Çavlı**, Emir-i Meclis **Mübarizeddin Behramşah** ve Emir-i Ahur **Zeyneddin Başara** gibi devlet emirleri (*ümerâ-yı devlet*) onun ölümünü gizli tuttular. Dünya fazıllarının seçkini, devrin akıllarının önde geleni, eski vezirlerin mezardan kalkıp geri gelmeleri mümkün olsaydı, **Asaf**'in⁽⁵³⁴⁾ güzel konuşması karşısında utancından yüzünü örtebileceği, Sahib **Kafi-yi İsmail**'in⁽⁵³⁵⁾ yetenekli ellerini öpmeyi görev bileceği, ay yüzlü dilberlerin

(534) İbn Berkıya. Beni İsrail alimlerinden. Rivayete göre Hz. Süleyman'ın veziri idi ve gaib ilimlerini iyi bilirdi.

(535) Hakkında bilgi bulunamadı.

dudağı ve dişleri gibi düzgün bir nazma, İkizler Burcu⁽⁵³⁶⁾ gibi parlak, Süreyya yıldızı⁽⁵³⁷⁾ gibi düzenli, süslü ve ölçülü bir nesre, **Kandahar** putlarının zülfü gibi misk saçan nefis ve düzgün bir yazıya sahip, sözlerinin herbiri, alimlerin düşüncelerine dayanarak ve güzel şiirlerinin her beyti, önceki ve sonraki şairlerin kıskançlığına sebep olabilecek ve Şiir (Arapça):

[201] "A'sa⁽⁵³⁸⁾, Avs⁽⁵³⁹⁾ ve Cervel⁽⁵⁴⁰⁾ yeniden hayata dönmüş olsalar, sen onların efendisi, onlar ise senin kölen olurlar"

dendiği ve meşhur rubailerinden biri şu olan, Şiir:

"Senin kulluğunda kim özgürlüğe kavuşur ya da senin gamın karşısında sevinç nasıl yer bulabilir?"

Ey güzel! Senin koyduğun eziyet kuralı, vefa duygusunu ortadan kaldırdı."

Sahib **Mecdeddin Abi**; güzel hatta ve hızlı yazıda, uygun deyimler kullanmada, sözün açıklığında, belagatin inceliklerinde, nazmın sağlamlığında, nesrin akılcılığında, beyan ilminin ayrıntılarını ve mana ilminin gerçeklerini bilmede, sayılması çok uzun sürecek olan fesahatin bütün dallarına hâkim olmada engin bir deniz, parlak bir hilal, ışık saçan bir güneş, aydınlık bir ay, zamanın önde geleni, devrinin seçkini, Utarid'in⁽⁵⁴¹⁾ yeniliği, günlerin ender olarak ortaya çıkardığı, yazışma metni usulünde (*şive-i inşa-yı teressül*) ve şiir söylemede ünü yerleri ve gökleri tutmuş, yazılarının güzelliğini ve değerinin fazlalığını kıskanmaktan sedefteki incilerin çatlayıp düşmanlık besledikleri, Şiir (Arapça):

"Onun her sözünde doğruluk ve zorluğun aşılması için yol göstericilik vardır.

Belagati insanın ruhuna serinlik veren dereler ve ırmaklar gibidir.

Yağmur almış bahçenin çiçeklerinden daha hoş ve daha güzeldir"

dedikleri, alemin katiplerinin, insanların balagatçilerinin, dünyanın fazıllarının ve münşeât ustalarının "yenilikler hazinesi" dedikleri ve hakkında şunu söyledikleri, Şiir:

(536) Burçların üçüncüsü. Güneş bu burca Mayıs ayında girer.

(537) Bak. not. 212

(538) Hakkında bilgi bulunamadı.

(539) Cahiliye devrinde Medine'de oturan ve bir kısmı daha sonra Müslüman olan Yahudi kabilesine Mensup bir şair.

(540) Hakkında bilgi bulunamadı.

(541) Bak. not. 163

"Ey kâttiplerin başı, sentin kâttiplerinin şalı olduğuna felek şahıllık etmektedir.

Kalemın herhangi bir engelle karşılaşmadı, sözünün düzent bozulma kusuru görmedi"

Eflatun'un⁽⁵⁴²⁾ akla dayanan düşüncesini kiskandıran, dönen mavı feleğın altında yetişen bütün gül bahçelerinin güzelliğini geride bırakan, edebiyatçıların ve güzel söz söyleyenlerin yeteneğini ve zihin gücünü anlasınlar diye [202] açılan bir güle ve öten bir bülbüle benzeyen aktardığımız şu şiirin sahibi, Şiir:

"Gül zümrüt kutusunu açmış bugün, lal renkli tabağa altın koymuş bugün,

Eğer o çiçeklerin beyliğini almış olsaydı, gül kendini nasıl ortaya çıkarırdı bugün."

Melikü'l-Küttab⁽⁵⁴³⁾ **Şemseddin Hamza b. el - Müeyyed Tugrayı** - Allah rahmet eylesin - efendilerin efendisi, bilgi ve fazilet ülkesinin, ağaçların çiçekleri kadar parlak ve zarif ifadelerin sahibi **Firdevsî-yi Tusî** den⁽⁵⁴⁴⁾ - Allah onu cennetinin en güzel yerine getirsin ve suçlarını başışlasın - sonra kahramanlık destanında daha üstünü bulunmayan, Deri dilinin⁽⁵⁴⁵⁾ inci kutusunu ondan daha iyi düzenleyenin bulunmadığı **Vezer Mahmud**'un oğlu lakabıyla meşhur olan Emir-i Arız **Nizameddin Ahmed**; cömert tabiatının ve üstün yeteneğinin ürünü olan, ruhunun inceliğini ve bilgisinin enginliğini gösteren, parlak inciye benzeyen şu sual - cevap rubaisinin Şiir:

"Dedim: Senin zülfünün gamı çekilmez, senin saçtığın misk kokusuna bundan fazla yürek dayanmaz.

Dedi: Benim gözümün ve dudağımın gamını çekme. Zaten badem ve şeker aynı anda yenilmez ki."

sahibi olan, Hazreti Sultan tarafından özel münşi (münşi-yi hâs) tayin edilen ve yakınlık (halvet) meclisinin üyesi olan, Sultan'ın yanına her zaman girip çıkabilen, önemli meselelerde her zaman görüşü sorulan ve daima ilgi ve saygı gören Sahib **Şemseddin Isfahanî** gibi kimseler bir araya geldiler.

(542) Bak. not. 400

(543) Saray katiplerinin başı.

(544) Bak. not. 305

(545) Farsçanın diğer adı.

Sahib **Şemseddin İsfahani**'nin Sultan'a yakınlık kazanmasının ve mertebesinin yükselmesinin sebebi şuydu: Vakıtlardan bir vakit Sultan **İzzeddin - Allah rahmet eylesin - Kayseri**'den **Ankara**'ya hareket etmişti. **Sünnetlu** mevkiinde bulunan **Surahan** köyüne varınca işret meclisi kurdu. İnsanı ferahlatan kadehleri yudumlamaya başladı. Yanındakilerin imtihan etmek için onların herbirine içinde anılan iki yerin adı geçecek şekilde iki beyit söylemelerini buyurdu. Bunu yaparken orada bulunanların o iki kervansarayın tasvirini duymaktan neşeleri artsın istedi. Onun üzerine Sahib **Şemseddin** söz alarak, etkileyici bir şekilde okuduğu Şiir:

"Sen gül endamlıyla geçirdiğim o gecenin güzelliklerinin anlatılması kolay değil.

Dudak dudağa, yanak yanağa olduktan sonra sünnetlu'yu surahan'ın (delik) üzerine koydum."

rubasi [203] Sultan'ın çok hoşuna gitti. Sultan ona ödül vererek, onun engin yeteneğini ve zekâsının kıvraklığını övdü. Emsalleri ve yaşitleri arasındaki rütbesini yükseltti. Onun mutfak sorumluluğu görevine (*eşraf-ı matbah*) has kâtiplik (*inşa-yı hâs*) görevini ekledi. O, o zamandan ömrünün sonuna kadar daha sonra anlatılacağı gibi her gün yükselerek üstün bir mevkiye ulaştı.

Yukarıda adını andığımız kişiler ülke tahtına, saltanat makamına kimi oturtacakları, Kavus Şah'ın ölümüyle sahipsiz kalmış olan devletin dizginini hangi **Selçuklunun** eline teslim edecekleri, ülke atını hangi melikin cihanı aydınlatan rikabıyla güçlendirip sağlamlaştıracakları konusunda görüş alış verişinde (*müşâveret*) bulundular.

Onlardan bir kısmı, halkına iyi davranan, ülke yönetiminde ustalık gösteren, ordusu güçlü, adaleti yerinde bir padişah olan **Erzurum** yöneticisi (sahib) Melik **Mugiseddin Tuğrulşah b. Kılıç Arslan**'dan yana görüş bildirdi. Bir kısmı da **Koylu hisar**'da tutuklu bulunan Sultan'ın küçük kardeşi **Key Feridun b. Keyhüsrev**'in iş başına getirilmesini istedi. Emir-i Meclis Emir **Mübarizeddin Behram** ile Melikü'l-Ümerâ **Emir Seyfeddin Ayaba** da Sultan'ın ortanca kardeşi Melik **Alaaddin Keykubad** lehinde görüş bildirerek, "Onun alınında tacın ve mührün sahipliği okunmakta, büyüklüğü her hareketinde ortaya çıkmaktadır. Ondan başkasını aramak boşuna" dediler.

Yukarıda adını andığımız Melikü'l-Ümera Emir **Seyfeddin Ayaba**, ülkenin büyük beylerini kendine bağlamış, minnetlerde, bağış ve hediyelerde bulunarak onların boyunlarını itaat halkasına sokmuş, mutfağında her gün 100 baş koyunun tüketildiği, meclis ve sofrta takımlarının tamamı işlemeli altından ve gümüştten olan, giyecek ve yiyeceklerine çok titiz davranıp lükse kaçan, en yeteneksiz şaire ve en küçük ziyaretçisine dahi bin dinar'dan aşağı bağışta bulunmayan, alışkanlıklarından vazgeçmeyen ve yapılan bir şeyde eksiklik ve ihmâl gördüğü zaman her zaman tepki gösteren biriydi. Onun hakkında şu hikâye anlatılır: Şiddetli bir soğğun, dondurucu bir kışın hüküm sürdüğü, zemherinin şiddetinden ve dondurucu soğuktan ateş küresinin (güneş) nefesinin tıkanıdığı bir sırada sofrasında kızarmış keklığın eksik olduğunu görünce hemen buyruğu üzerine sofrta sorumlusunu (han-sâlar),⁽⁵⁴⁶⁾ hazır ettiler. O, ona hiç duymadığı ağır sözler söyledi. O zaman sofrta sorumlusu, "Şiddetli soğuktan buzun fazlalığından avcılar [204] ava çıkamadılar" cevabını verince derhal şehri arayıp keklik bulsunlar. Eğer bundan sonra sofrada keklik görmezsem, o cahil başına ne geleceğini sen düşün" diye çıktı.

Biz tekrar konumuza dönelim: Bu ikisi **Alaaddin Keykubad**'ı önerince Sahib **Necmeddin** ile Pervâne **Şerefeddin Muhammed** de, "Biz **Tokat**'ta onun hizmetinde bulunduk. Kindar, kıskanç ve haşin biridir. İş başına geçince halkın başına öyle gâileler açar ki, tedavisi ve telafisi mümkün olmaz" dediler. Fakat Emir-i Meclis **Mübarizeddin Behramşah** ile Çaşnigir Melikü'l-Ümera **Seyfeddin Ayaba** onların sözlerine iltifat etmediler. İleri sürdükleri delilleri çürüterek, "Melik **Alaaddin**'den daha âlâsı bulunmaz" dediler. Orada bulunan diğer beyler de bu seçimi uygun görüp onayladılar. Kendi rızasıyla onlarla işbirliğine girdiler. Melik **Alaaddin Keykubad**'ın saltanat tahtına oturması için söz verip ahit yaptılar.

Böylece devlet ileri gelenleri, Melik **Alaaddin Keykubad**'ın Sultan olması konusunda görüş birliğine varınca Melikü'l-Ümerâ **Seyfeddin Ayaba**, **Ankara**'dan **Malatya**'ya götürürken Melik benden incindi. O yüzden bana kin duymaktadır. İzin verin de onun huzuruna ben gideyim ve onun gönlünü alarak canımı kurtarayım" deyince oradakiler hep birden, "Haklısın, gidebilirsin" dediler.

(546) Bazı lügatlerde çaşnigir ile hansalar'ın bir olduğu zikredilmektedir. Siyasetname'de ise çaşnigir hansalar'dan ayrıdır. Bu ikincisi aşçı başıdır. Çaşnigirler ziyafetlerde hizmet ederlerdi. Selçuklu mutfaklarına lazım olan malzemeyi hansalar'ın tedarik ettiği Selçukname'nin bir kaydından anlaşılmaktadır. (Medhal. s. 36)

Melikü'l-Ümera **Seyfeddin Ay-aba** yanına Sultanın öldüğünü gösteren yüzüğünü ve destarçesini (mendilini) alıp hızlı yol alan, kaza gibi hedefi bulan birkaç at ve katırla ve Sultan'ın evinin seçkinliklerinden ve sarayının ileri gelenlerinden birkaç kişiyle **Malatya**'ya, Sultan'ın hapsedildiği ikinci yer olan **Güzerprit [205]** kalesine gitmek için hazırlandı. İkinci namazı sırasında şehirden ayrıldılar. Bütün gece durmadan yol aldılar. Büyük bir hız yaparak güneşin parlamaya başladığı sırada **Güzerprit** kalesinin önüne vardılar. O sırada Melik **Alaaddin** namazgâhta namazını kılmış, oturmuş dualar okuyor ve dışarı bakıyordu. Bir tepenin üzerinden hızla gelmekte olan bir süvari kâfilesi görünce o gece gördüğü rüyayı hatırladı. O rüyasında Şiir:

*"Latif ve nuranî bir yaşlı adam. Kâfirler içinde bir Müslüman gibi
Utangaç, edepli ve vakarlı, meleğin ruhu gibi saf."*

tasvirine uyan bir adam gördü. O adam ayağındaki bağı çözdü. Sultanı kollarının arasına alarak kucakladı ve "**Ömer Muhammed Subherdi**'nin⁽⁵⁴⁷⁾ sevgisi her zaman Padişah **Alaaddin Keykubad** ile dir" dedi.

Sultan, her ne kadar böyle iyi bir rüya görmüş ve nurlu kalbinde onun yorumunu yapmış idiyse de o süvari grubunu görünce büyük bir korkuya kapıldı. Kendi kendine, "Şüphesiz bunlar benim kellemi almak için acele ediyorlar. Dün geceki rüya da boş bir hayalden ibarettir. Ters dönmüş talihimi rüya görmekle nasıl düzeltebilirim" dedi. **Şiir** (Arapça):

"Allah 'a şikâyet ederim ki, her gece uyuduğumda vehimlerin izi yakamı bırakmaz.

Rüyamda gördüklerim kötü ise kesin olarak gerçekleşecek, iyi ise boş bir rüya olarak kalacak."

Canını kaybetmek ve hayata veda etmek düşüncesiyle ağlayıp sızlanmaya başladı. **Şiir**:

"Alem beni, mutluluk elbisesinden soyunmuş buldu. Sonsuz acılardan şaşırılmış buldu.

Ağladığı her gece beni gamlı gördü, güldüğü her sabah beni ağlar buldu."

(547) Bak. not. 164

"Eyvah, eyvah" diyerek kale muhafızına (*duddâr*) gitti. "Bu gelenleri biraz eyle de gusûl abdestimi [206] tazeleyeyim. Bir an kendi kendimle baş başa kalayım. Sonra hayata veda edip ömre ayrılık türküsü söyleyeyim. O şekilde bir süre gönlümü eğlendireyim. Sonra onlar gelip işimi bitirsinler" dedi.

Kale komutanı (*kütüval*) kalenin önüne vardığı zaman Çaşnigir kalenin kapısının önünde bekliyordu. Kütüval ona hitaben, "Melik'ül-Ümera'nın gelişi hayra alamet mi?" diye sorunca o, **Şiir:**

"Kaderin sözü gerçekleşti. Günlerin arzuladığı o şey ortaya çıktı"

şirini okudu. Böylece Melik'in üzüntüsü ve sıkıntısı, sevinç ve mutlulukla sonuçlanmış oldu. "İşin aslını hep bir araya gelince anlatacağım. Endişelenmeye hiç gerek yok" diyerek sözünün doğruluğunu kanıtlamak için siyaha boyadığı merhum Sultan'ın sarığını ve yüzüğünü ona gösterdi. Kale komutanı (*kütüval*) sevinerek kapıyı açtı. Çaşnigir'in bir köleyle (*gulam*) birlikte içeri girmesine izin verdi. Onun üzerine Melik'ül-ümera **Seyfeddin**, kılıcı köleden alarak kınına sokup kale komutanına teslim etti. Her ikisi de Sultan'ın tutuklu bulunduğu odaya gittiler. Önce kale komutanı içeri girerek Sultan'a başsağlığı diledi. **Seyfeddin**'i kabul etmesi için izin isteyince izin verildi. **Seyfeddin**, Sultan'ın mübarek yüzünü görür görmez tevazu yüzünü düşkünlük toprağına koydu ve gözlerinden yaş akıtmaya başladı. Kefeni kucağından çıkararak boynuna astı ve kale komutanına teslim ettiği kılıcı Sultan'ın önüne koyarak, "Padişahımız bendesi hakkında ne uygun görürse onu yapsın" dedi. **Şiir:**

"Eğer gönlün razı olursa, kanımı dök, onu sana helal ettim. O işi ister ertele, ister hemen yap."

Kalbi yerinden oynamış ve canı ağzına gelmiş olan Melik, bu sözünü duyunca rahatladı. Ağzını emir **Seyfeddin**'in gönlünü almak ve ondan özür dilemek için açtı. Ona güzel vaadlerde bulundu. Onun üzerine Emir **Seyfeddin**, "Eğer siz padişahımızın söyledikleri samimi ise, mübarek diliyle yemin etmesi, güzel yazısıyla onu ahit haline getirmesi gerekir" dedi.

Onun bu isteği üzerine Sultan and içti ve mübarek yazısıyla [207] aman mektubu (*kitab-ı eman*) yazdı. Emir **Seyfeddin** onunla da yetinmeyerek **Kur'an-ı Kerim**'i kabından çıkarıp Sultan'ın önüne koydu ve "Her ne kadar yemin edip sözünüz herkesin okuyabileceği şekilde mübarek

el yazınızla kaleme alınmışsa da bunu daha da pekiştirmek için bu kitabın üzerine el basmaktan çekinmeyin" dedi.

Melik, tekrar yemin ederek "Melikü'l-Ümera **Seyfeddin**, eceli gelinceye kadar benim tarafımdan emniyet ve güven içinde tutulacak. Hiçbir şekilde benden, adamlarımdan ve hizmetçilerimden onun nefesine, canına ve malına hiçbir zarar gelmeyecek. 'Sözümüze Allah vekildir' ⁽⁵⁴⁸⁾ "dedi.

Onun sözlerinden ikna olunca Çaşnigir, "Siz Cihan Padişahımızın ömrü uzun olsun ve emir ve yasaklarınızın etkisi binlerce yıl sürsün. Kardeşinizin ruhu, bu toprak dünyadan kalkarak feleklerin zirvesine uçtu. Aden cennetlerine giderek Kevser suyuna⁽⁵⁴⁹⁾ kavuştu. Ülke ve saltanat size bağlılık ve kulluk yolunu seçti. Taht ve mühür, 'Bugün senin, yanımızda önemli bir yerin ve güvenilir bir durumun vardır'⁽⁵⁵⁰⁾ diyor. Padişahlık, siz cihan padişahının huzuruyla, 'Sonra daha birkaç yıl hapiste kaldı'⁽⁵⁵¹⁾ bağından kurtulup, 'Mülkü dilediğine verirsin'⁽⁵⁵²⁾ makamına ulaştı. Ceberut aleminden ve Meleket dünyasından gelen yardım ve destekle devlet büyükleri ve ülke ileri gelenleri sizin lehinize isabetli bir seçim yaptılar. Siz cihanın efendisinin açık alını ve güzel çehresine kavuşan taht ve tacın sevinci göklerin en yüksek yerine kadar ulaştı. Kılıç, hazine, emir, yasak, çetr ve sancak, bağlılık ve itaat kemerlerine can bellerine bağlamışlar, Yüce Allah'a yalvarıp yakararak siz cihan padişahının mübarek cemalini ve kutlu yüzünü görmek istiyorlar. Taraftarlarınızın seçkinleri cinlerden ve insanlardan şunu istiyorlar: **Şiir** (Arapça):

"Nefis şeylerle süslenmiş bir eve ve türlü çiçeklerle bezenmiş bir bahçeye geldiğiniz zaman

O güzellikler, bizim dilek tutmamızı teşvik etti. Dilek tuttum, tuttuğum dilekte sen vardın."

Şiir:

"Ey gözün ilkbaharı, senin yüzünü görmek için gözün yolunu beklemesi tahammül sınırını aştı.

[208] Göz bu kadar sıkıntıya düştüğü için yanağının gölgesinden güneşe kanaat bağışla."

(548) Kur'an-ı Kerim, 12/66

(549) Cennet suyu.

(550) Kur'an-ı Kerim, 12/54

(551) Kur'an-ı Kerim, 12/25

(552) Kur'an-ı Kerim, 3/25

Onlar siz, ulu Sultanın iyilikleriyle yücelmek ve iltifatlarıyla şeref-
lenmeyi beklemektedirler. Onlar, sizin en kısa zamanda ayağınızı atını-
zın rikabına koyup saadet ve başarıya eş olarak yola çıkıp saltanat tah-
tını süslemenizi ve yüceltmenizi beklemektedirler. **Şiir**(Arapça):

"Sabret. Allah'ın hapisten kurtardıktan sonra **Yusuf**⁽⁵⁵³⁾ ne kadar
hazine verdiğini bir düşün"

Acele olarak orayı varmanızı gözlüyorlar" dedi.

Sultan, hayallerinin gerçekleştiğini, zorluk ve tereddüt yolundan ko-
laylık ve kesinlik menziline ulaştığını anlayınca Allah'a şükredip "**Rab-
bim, bana hükümler verdin**"⁽⁵⁵⁴⁾ âyetini okuyarak vücuduna yeniden
can geldi. Ayın buluttan, kılıcın kından çıktığı gibi hapishaneden çıkar-
arak yüzünü sarayına çevirdi. **Şiir** (Arapça):

"Gerçek, apaçık kendini gösterince şüphe ortadan kalktı. Gözümün
önünde yeni ufuklar açıldı.

*Hapisten çıkararak güneş ışığının ortalığı aydınlattığı gibi ortalığı ay-
dınlattı."*

O sırada Emir-i Meclis'in **Oğulbey** adındaki Emir-i Ahur'u, yıldırım
gibi koşan, şimşek gibi çakan, rahvan giden Melik'in rüyasında gördüğü
gibi olan, **Şiir**:

"O öyle yürür ki, bugün onunla harekete geçersen, yarın olmadan se-
ni istediğin yere ulaştırır"

sözüne uyan bir katır getirdi. Emir **Seyfeddin**, "**Oraya binin**"⁽⁵⁵⁵⁾ de-
yip, Padişahın mübarek bacağından tutarak uğurlu bir şekilde onu
merkebe bindirdi. "İn yekad"⁽⁵⁵⁶⁾ duasını okuyup "Hayırlı uğurlu olsun"
temennisinde bulunduktan sonra onu övüp methetmek için dilini açtı.
Şiir (Arapça):

"Git padişahların yerleştiği yere yerleş. Kader senin hakkında senin
dilediğini dilemiştir."

Şiirini söyledi ve Padişahın yanında yola koyuldu. Düşünceden da-
ha hızlı, sabah rüzgârından daha çabuk bir şekilde menziller ve merha-
leler aşip seher vaktinde **Sivas**'ın kapısına vardılar.

(553) Bak. not. 442

(554) Kur'an-ı Kerim. 12/102

(555) Kur'an-ı Kerim. 11/43

(556) Bak. not. 91

Onlar oraya varırken, Emir-i Meclis bütün gece **Sivas** kalesinde atının üzerinde dolaşmış [209] Sultan'ın ölümünden ve **Alaaddin**'in onun yerine getirilişinden habersiz olan halka Sultan'ın sağlığının yerinde oluşu konusunda müjdelere vermiş, **Oğulbey**'in kaleye gelişini kendisine haber versin diye silahlı ve teçhizatlı 50 köleyi (*gulam*) şehrin kapısının önüne dizmişti.

Onların geldiğini görünce **Oğulbey**, Emir-i Meclis'e haber verdikten sonra derhal koşup şehrin kapısını açtı. Sultan'ı görünce hemen yeri ve atının rikabını öptü. **Çaşnigir**'i de yanına alıp Sultan'la birlikte kardeşinin tabutunun başına gittiler ve onu açıp kardeşinin yüzünü ona gösterdiler. Ordan dönünce ilahi yardım ve destekle hayırlı ve uğurlu bir şekilde onu sultanlık tahtına oturtular. **Şiir:**

"Şahın güzelliğinden taht, başı ile de taç süslendi.

Onun kalbi talihinden mutlu oldu. Feleğin üzerinden zulüm ve eziyet uzaklaştı."

O arada kadıyı, imamları ve büyük küçük bütün itibarlı kimseleri Padişahın dergâhına çağırıldılar. Durum herkese malum değildi. Sultan tahta oturup, *silahdârların* ve *candarların* herbiri malum yerlerini aldıktan sonra emir **Seyfeddin**, Sultan'ın huzurunda sofaya (*dehliz*) çıkarak, "Siz imamlara ve büyüklere duyururum ki, Sultan **İzzeddin Keykavus**, Yüce Allah'ın rahmet denizine ulaşmış ve "*Onda Rabbinizden gelen gönül rahatlığı*"⁽⁵⁵⁷⁾ tabutunu menzil tutmuş ve Alamların Rabbine kavuşmuş, cennetin en güzel yerlerine uçmuştur. Şimdi ise dünyaya mutluluk bağışlayan dostlarını sevindirip düşmanlarını kahreden büyük Sultan **Alaaddin Keykubad** saltanat tahtını süsleyip, orayı ilahi kudretin yardımıyla başı dik kimselerin secde ettikleri bir yer yaptı" dedikten sonra muhafızların birine emir vererek aradaki perdeyi kaldırttı. Onun üzerine bütün imamlar, beyler ve itibarlı kimseler içeri girerek kulluk zeminini öptüler. Daha sonra Emir-i **Çaşnigir**, herbirini, elinden tutarak tahtın ayağına götürdü ve onları el öpme şerefine kavuşturdu.

O önemli işi yerine getirdikten sonra hep birlikte camiye gittiler. hiçbir yoruma yer bırakmayacak şekilde Kadı'nın telkiniyle Sultan **Alaaddin**'e bağlı olacaklarına dair yemin ettiler.

(557) Kur'an-ı Kerim, 2/249

O 14 de kuşluk vaktinde tamamlanınca Sultan, taziyet elbisesi olarak beyaz atlas giyindi.⁽⁵⁵⁸⁾ Emirler, külahlarını ters çevirip elbiselerinin üzerine beyaz örtü (gâşiye) örttüler. Üç gün boyunca ağlama, yas ve üzüntüyle taziye törenini yerine getirdiler.

Dördüncü gün Sultan elbiseyi çıkarıp eline kâseyi aldı. Büyük küçük, tanınmış tanınmamış bütün beyleri makam ve rütbelerine göre kıymetli ve nefis hil'atlerle şereflendirdi. Onlara beylik, makam, ikta, emlak, müsellemlik (*müsellemiyât*) menşurlarını verdi. Taziyet adetlerine uymaları, kutlama görevlerini yerine getirmeleri ve bağlılık gösterilerinde bulunmaları için her şehre sarayın (*dergâh*) itibarlı kişilerinden birini haberci olarak gönderdi. Onun üzerine bütün şehirlerdeki ve belde-lerdeki insanlar, taziye gereklerini yerine getirip **Keykubad**'a bağlılık ve taraftarlık duygularını kalplerine yerleştirdiler. Acı ve tatlı günlerinde ona yardımcı olacaklarına samimi olarak söz verdiler. Eğlence ve törenler düzenleyerek, bahtı açık Sultan'ın tahta oturmasının şerefine mutluluk kâselerini ve neşe kadehlerini yudumladılar. Daha sonra ülkenin her yanındaki emirler ve naibler, yanlarına sayısız hediye ve armağan alarak Sivas'ın yolunu tuttular. El öpme şerefine kavuştuktan [210] ve kulluk görevlerini yerine getirdikten sonra istek ve arzularını arz edip selamete ve kurtuluşa erdiler.

Sultan, o önemli işlerden kurtulduktan sonra mutluluk bayrağını başkent (*darü'l-mülk*) **Konya**'ya gitmek ve orada uc vilayetlerin ve diğer vilayetlerin yönetimini eline almak için harekete geçirdi. "*Şüphesiz Allah en iyi bilendir.*"

36- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN SİVAS'TAN KONYA'YA HAREKETİ

Sultan, doğru düşüncesi ve isabetli tedbirleriyle o bölgenin işlerini yoluna koyduktan sonra bahtı açık, şansı yâver, çabası yerinde olarak kalabalık bir ordu ile devlet tahtının bulunduğu, büyüklük fidanının yettiği, padişahlık ve sultanlık güneşinin doğduğu, ikbal pınarının kaynağı başkent (*dârü'l-mülk*) [211] **Konya**'ya hareket etti. **Şiir:**

"**Sivas**'ı *fyaldandırdıktan sonra yüce düşüncesi yeniden yolculuğa karar verdi.*"

(558) Selçuklu sultanları, Abbasi hilafetine bağlılıkları ananesine uyarak, matem merasiminde beyaz atlas giyerdi. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 328)

Tahtın bulunduğu yere kadar menziller aşarken siyah çetr-i güneş gibi parladı.

Sağında ve solunda ilerleyen muzaffer askerler, onun mutluluk saçan huzurunda hizmette bulundular.

Atının altındaki taş kıymetli madene, ordusunun kaldırdığı toz ise, havayı misk kokusuna çevirdi.

Onun yüzünden cihanın gözü aydınlandı. Onun uyanık bahtından zulüm uyumaya başladı."

Emir-i Meclis, daha önce konaklama araç ve gereçlerini, eğlence sazlarını ve her çeşit yiyeceği *Gedük*'te hazır etmişti.

Sultan oraya varınca bir süre dinlendi. Emir-i Meclis izin isteyerek **İbrahim** Aleyhisselâmın zengin ziyafet sofralarının⁽⁵⁵⁹⁾ gözü üzerine düşse, ordaki yiyecek ve içecek bolluğuna bakarak kıskançlıktan çatlayacağı bir sofraya hazırladı. Sofrayı **İhvan-ı Safa**'nın⁽⁵⁶⁰⁾ tabiatının tadında hoş ve nefis meyvelerle süsledi. Lal renkli içeceklerle donanmış, cennet bahçesinin huzurunu veren o sofraya her türlü meze koydular. Şarkıcılar, bülbül gibi ötüp insana huzur veren şarkılar söylemeye, orada bulunanlar şarap kadehlerini yudumlamaya, barbut (lavta) ve rebab'ın sesini dinlemeye başladılar. Sabahın başlangıcından gece yarısına kadar zamanı zevk ve eğlenceyle geçirdiler. **Şiir:**

"Gece olunca amberli zülûf parlayama ve feleğin elbisesine misk kokusu salmaya.

Yıldızlardan meydana gelen altın kandiller, gök kubbeyi süslemeye başladı."

şeklinde tarif edilen bir zamanda Sultan, yatak odasına (*şebistan*) çekildi. İstirahat yatağını mübarek zatıyla süsledi. **Şiir:**

"Seher, sabahın yüzü gibi gülücüklerle dolunca alemin kalbi mutluktan yerinden oynadı.

Dünyayı aydınlatan güneş parladı, arzuların gecesi yerini gündüze bıraktı"

dendiği gibi sabah olunca Sultan **[212]** Emir-i Meclis'i çağırarak ona kıymetli hil'at (*teşrif*) giydirdi ve **Sivas**'a dönmesine izin verdi. Sınırlara (*sedd-i sugur*) kadar o bölgelerin işlerini yoluna koyduktan, Şam belde-

(559) İbrahim peygamber (bak. not. 48) misafirperverliği ve zengin sofrası ile tanınır.

(560) Bak. not. 216

lerine haberciler (*kussâd*) gönderip olanları onlara duyurduktan sonra açık talihinin eşliğinde askerleri ve komutanlarıyla Kayseri tarafına hareket etti. **Şiir:**

"Padîşahlık şemsiyesi (*çetr-i keyyanî*) güneş gibi parlamınca onunlu cihanın ümidi yenilendi.

Boru ve zurna sesleri arasında şahların şahı ayağını atının üzegisine attı.

O anda yenilenen başansı, parlak gök kubbede yankılanmaya başladı.

Asker, akın akın yürüşüye geçti. Onların fethine gökyüzü kefil oldu."

O sırada **Kayseri** sūbaşısı **Hokkabaz** oğlu adıyla meşhur olan Emir **Seyfeddin Ebu Bekir** tarafından haberdar edilen şehrin ve vilayetin bütün ordu komutanları (*ayan-ı leşker*) ve itibarlı kişileri (*mu'teberân*) süslü arabalar ve ve seyyar köşkler, musiki ve mehter (*nevbetiyan*) takımları, şarkıcılar, meddahlar (*kavval*) dolu arabalarla (*gerdunhâ*) Çubuk mevkiinde saltanat alayı ile karşılaştılar.

Kayseri ileri gelenlerinin (*ayan*) gözü, mübarek sancağa ve dünyayı avlayan şemsiye kartalına (*bâz-ı çetr-i cihan-şikâr*)⁽⁵⁶¹⁾ düşünce hepsi birden atlarından inerek yüzlerini toprağa koydular ve o büyüğün elini öperek yüceldiler. Onun ilgi ve iltifatına mazhar oldular. Sonra mübarek alayın (*mevkib*) hizmetinde atlarına bindiler.

Sultan'ın gelişini öğrenen halk, mahşeri bir kalabalıkla kapıya çıktılar. Sanki **İsrafil**'in borusu (*nesh-i sūr*)⁽⁵⁶²⁾ ötmüş, ölümlere hayat ve can verilmiş ya da "O gürültü koparacak olanın ne olduğunu sen bilir misin?"⁽⁵⁶³⁾ vaadi, uzun yıllar önce ölmüş ve cesetleri lime lime olmuş olanlar için ortaya çıkmış, "Kabirlerinden Rablerine koşarak çıkarlar"⁽⁵⁶⁴⁾ durumu gerçekleşmişti. Şarkıcıların seçkinleri, sazlarını akord ederek mutluluk yollarının bayraklarını açtılar ve evlerin darlığından sahranın genişliğine çıktılar. Ülke **Yusuf**unun cemalini⁽⁵⁶⁵⁾ görmek, devlet güneşinin sayfalarını incelemek için onun huzuruna vardıklarında **Mısırlı** güzeller gibi hayret ve şaşkınlık içinde kalıp, **Nil** gibi ıstırap teri döktüler, güneşe tapanlar gibi **[213]** sapıklık çölünde avare dolaşmaya başladılar.

(561) Selçuklu sultanlarının şemsiyesi (*çetr*) siyahtı ve üzerinde de kartal resmi bulunurdu.

(562) Bak. not. 518

(563) Kur'an-ı Kerim, 101/3

(564) Kur'an-ı Kerim, 36/5

(565) Hz. Yusuf edebiyatta güzellere örnek olarak anılır.

Sultan, işte böyle bir ortamda **Kayseri** şehrine (mahrus-e-i Kayseriye) girip, atalarının bıraktığı büyüklük makamına oturunca üzerine ilkbahar yağmuru damlaları gibi dinar, dirhem ve şahane inciler saçıldı.

Diğer yandan **Hokkabaz** oğlu **Seyfeddin Ebu Bekir**, hazinesinden çıkardığı incileri padişahın güzel yüzünü görme şerefine havaya saçıp sahip olduğu her şeyi onun hizmetine sundu. Öyle ihtişamlı bir karşılama töreni hazırladı ki, kıskançlıktan güneş ve ay küresini çatlatayazdı. Yıllarca biriktirdiği her şeyini Sultan'a hediye (peşkeş) olarak sundu. Cennet sofrasını andıran bir eğlence sofrası düzenledi. Cefâkar zamanı, sille tokat o meclisten kovarak onu lâyık olduğu hüzünler dünyasına gönderdi. İnsanların yolunu sapıtma işinden alıkoydu. Öd ağacının yanışı ve ud'un sesi meleğin beynini ve feleğin kulağını musikî ve **Tatar** miskiyle doldurdu.

Sultan askerlerinin dinlenmesi, vilayete naib tayin edilmesi ve halkın durumunun düzelmesi için birkaç gün **Kayseri**'de kaldıktan sonra arkadaşı şans, yoldaşı büyüklük, dostu başarı olduğu halde Rabbani bir destekle, garip salihlerin sığınağı, gönlü zengin fakirlerin meskeni olan zafer merkezi (dârüz'-zafer) **Aksaray**'a hareket etti. Yanında çok sayıda melik ve asker ile, **Şiir**:

"Öyle bir alay (mevkib) ki onun ihtişamından yeryüzü başka bir cennete döndü. Öyle bir kafile ki kaldırdığı tozdan gök başka bir gök oldu.

Öyle bir alay ki eninin boyunun uzunluğu hesaba sığmaz. Öyle bir kafile ki ihtişamından yer gök titrer"

şeklinde tarif edebilecek bir kafile ile Pervane kervansarayına varınca Sultan'ın cihanı süsleyen yüzünü samimiyetle özleyen, onun devletini arayan, kavuşma isteği duyan bir aşığa veya berrak suyu arayan bir susuza benzeyen **Aksaray** halkı, üstlerine, ilkbaharda tabiatın giydiği gibi her renkten elbiseler giyip, sazlarıyla ve nağmeleriyle gökteki gezegenleri, havadaki zerrelere ve yerdeki haşereleri bile eğlence ve neşeye boğarak o yüce kişiyi karşılamak için harekete geçtiler [214]. Onun önünde yeri ve cihana refah veren elini öpme şerefini kazandıktan sonra emellerine ve arzularına ulaşmış olarak huzurda yerlerini aldılar. Dünyayı aydınlatan padişah alayı (kevkeb-i humayın) tahtirevanlarla (kuşkhâ-yi revan) şehre girerek, padişah tarafından beğenilen hizmeti yerine getirdiler. Canlarını ve gönüllerini dirhem ve mücevherlerle karıştırarak padişahın atının ayağına ve yüce tahtının dibine saçtılar.

Sultan, bir iki gün orda dinlendikten sonra başkent (dârü'l-mülk) **Konya**'ya hareket etti.

37- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN BAŞKENT (DARÜ'L-MÜLK) KONYA'YA GİRİŞİ, SALTANAT TAHTINA OTURUŞU VE MEMLEKET İŞLERİNİ ELİNE ALIŞI

Sabah rüzgârı postası (berid), cihan padişahının uğurlu kaflesinin (mevakib-i meymun) öncü birliklerinin (telaye) bayraklarının saçtığı misk nesiminden oluşan mektubu **Aksaray** mahallinden alıp, ayanların, ıgdişlerin, ahilerin (ihvan) oluşturduğu bir grupla **Konya** başkentinde oturanların burnuna getirince Konya'dakilerin hepsi, kendi arzu ve isteklerine uyarak birer aşık gibi kalplerini doğu ve batının sultanıyla görüşme isteğine bağladı. Ayrılık ateşinin alevi, özlem duygusunun şiddeti, içlerinden çıkarak yedi göğü tuttu. Yıllarca toplayıp biriktirdiklerini padişahın gelişinin (*kudum*) şerefine saçmak için bir yana ayırdılar. Kalenin şerefelerini gelin odası ve padişah sarayı gibi her türlü yaldızlı ve ipekli kumaşlarla süsleyip görülen yerlere kıymetli elbiseler koydular. Kendileri de bayramlık elbiselerini giyinip en kıymetli mücevherlerini taktılar. Herbirine kıymetli silahlar, görülmemiş aletler koydukları, gelin ve cennet kasırları gibi süsledikleri beş yüz seyyar ve üç yüz sabit köşkünü, herbiri, **Süleyman**'ın zindanından kaçmış insanı kötü yola sevk eden ifrit'e benzeyen dağ yapılı, fil cüsseli mandaların boynuna yükleyip, yerin üzerinde yürüyen gök gibi yola düştüler. O arada rud'un sesi, şarkıcıların avazı gökteki ilahî varlıkların kulağına ulaşmaya, gürültü patırtıdan dağın ve ovanın kalbi titremeye başladı. "De ki: Şüphesiz öncekiler de sonrakiler de belli bir günün belirli bir vaktinde toplanacaklardır" ⁽⁵⁶⁶⁾ vaadi ortaya çıktı ve "Her dere ve tepeden boşanırlar" ⁽⁵⁶⁷⁾ [215] haberi gerçekleşti.

Sultan'ı karşılamaya çıkanlar **Obruk** mevkiine kadar gittiler. Gözlerini cihan padişahının atının nallarından kalkan tozla aydınlattılar. "Yere kapanarak secde ederler" ⁽⁵⁶⁸⁾ ayeti onların haline uygun düştü. "O gün bir takım yüzler, Rablerine bakıp parlayacaktır" ⁽⁵⁶⁹⁾ sözü onların geçerli davranışı oldu. Efendilerinin gelişinin şerefine süslenmiş koçlar ve sığırlar kurban ettiler. Saçı ve peşkeş olarak, altın ve gümüş saçtılar veya hediye ettiler. O arada mallarını, mülklerini, canlarını ve hayatlarını

(566) Kur'an-ı Kerim, 56/50

(567) Kur'an-ı Kerim, 21/96

(568) Kur'an-ı Kerim, 19/58

(569) Kur'an-ı Kerim, 75/22-23

hiçe saydılar. "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun"⁽⁵⁷⁰⁾ duasını gök kubbenin zirvelerine, arşın doruklarına ulaştırdılar. Sü-başı **Hüsameddin Emir Arif** ve diğer itibarlı kimseler, cihan padişahının elini öperek ebedi şerefe kavuştular. Onunla görüşüp konuşarak mutlu oldular. İmparatorluk sofrasından en büyük payı ve en önemli hisseyi aldılar.

Padişah alayı (*mevkib-i humayun*) oradan iki menzil yol giderek **Ruzbe** düzlüğünde konakladı. Şiir

"Seher vakti bu mavi gök, yanağındaki pası kazdığı zaman mutlu padişahın uğurundan güneşin yüzü güldü."

Padişahın çetri (*çetr-i humayun*) ufkun cihanı örten perdesi arasından yüzünü gösterdi. **Rum** yapısı zurnanın ve **Hint** yapısı def'in sesi gökteki meleklerin kulağına kadar ulaştı. Zamanın ve zeminin ruhunu korkudan hafakanlar bastı. Cihan paşihanın kfilesinde bululan merkepplerinin misk kokusu, havaya hâkim oldu. Gücü demiri eriten, silah kullanmayı iyi bilen, her zaman savaş arayan erkek fil yapılı, kaplanın pençesinin gücüne ve timsahın saldırı kabiliyetine sahip olan **Şiir**:

"Sahranın aslanları, meydanın yiğitleri, savaş gününün erleri, zamanın büyükleri"

vasıflarına uyan bin kişi; nacaklarının korkusundan göğün dönme-ye cesaret edemediği, saldırıları sırasında **Kaf Dağı**⁽⁵⁷¹⁾'nin burnundan ter yerine kan aktığı, gürzlerinin darbesinden çekinen kötü kimselerin huylarından vazgeçerek iyilik yolunu tuttıkları fityanları, [216] üç fersah uzunluk ve genişlikte, bazıları yaya, bazıları süvari olarak padişah alayının (*kevebe-i humayun*) etrafını çemberin noktayı sardığı gibi çepeçevre sardılar. Büyük emirler (*ümerâ-yı kibar*) padişahın bulunduğu yere bir ok atımı mesafede (*amac*) saflar halinde padişahın atının hızıyla ilerledi. Nöbetçiler ve alemdarlar ellerinde cihanı fetheden sancak olduğu halde şimşek gibi çakıp gök gibi gürleyerek yol aldı. 50 silahtar ellerine, düşmanların kanına bulanmış her an can almaya hazır gürzleri **Şam** ve **Çaç**⁽⁵⁷²⁾ yapısı yayları, **Gilan**⁽⁵⁷³⁾ ve **Hint** yapısı altından siperleri yerleştirmişlerdi. 60 camedâr içinde nefis elbiseler ve altın sırmalı

(570) Kur'an-ı Kerim, 35/34

(571) Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatan dağ. Edebiyatta çok defa uzaktan kinaye olarak kullanılır.

(572) Bugünkü Özbekistan'ın başkenti Taşkent'in eski adı.

(573) İran'ın kuzeyinde bir şehir.

hıl'atlar bulunan bohçalarını kucaklarına almıştı. Diğer yandan saltanat çetr'inin kartalı,⁽⁵⁷⁴⁾ sultanların güneşinin üzerine ikbal kolunu ve mutluluk kanadını germiş ve gölgesini onun üzerine düşürmüştü. Cihan padişahı ise, yeri ayakları altında dümdüz eden, ay gibi göğü dolayan nalının çivisi altından, kulağı demirden ve tırnağı çelikten, **Şiir:**

"Altın yularının altında sanki saklı bir hazine vardı ya da sen onu yitiriyen bir hazine sanırdın"

tasvirine uyan bir ata binmişti. Herbiri şeytan yüzlü ejderha huylu, Münker görünüşlü, **Nekir**'in⁽⁵⁷⁵⁾ yaptıklarını yapan, kaza'dan daha hızlı, ecelden daha merhametsiz, kıyamet gününden daha karanlık, semavi felaketlerden daha katı ve ani ölümlerden daha yüzsüz olan **Kazvin**'li, **Deylem**'li, **Frenk**, **Rum** ve **Rus** beş yüz çavuş (serheng) demir topuz (*debbuz*), gürz (*durbaş*) ve nacaklarıyla (*teberzin*) devlet sahibinin rikabının yanında koşuyorlardı. Cüsseleri Merih'e⁽⁵⁷⁶⁾, talihleri Müşteri'ye⁽⁵⁷⁷⁾, görünüşleri Zühal'e⁽⁵⁷⁸⁾, güçleri **Rüstem**'e⁽⁵⁷⁹⁾, ihtişamları **Gazanfer**'e⁽⁵⁸⁰⁾, kinleri **Gurgin**'e⁽⁵⁸¹⁾, atılganlıkları **Giv**'e⁽⁵⁸²⁾, benzeyen 120 candar, bellerinde altın kılçaklarıyla İkizler Burcu'nun tasma gibi padişahın çevresinin sarmış, sağdan soldan ellerini Sultan'ın atının terkinde atmış oldukları halde büyük bir ihtişam ve muayyen bir hızla yol alıyordu. Şehrin yakınına varınca bütün beyler (*ümera*), Sultan'ın huzurunda atlarından indiler. O arada **Emir Çaşnigir**, kaftanının eteğini kemerine toplamış, **Keykubadî** külahı başına koymuş olan cihan padişahının atının dizginini çekiyordu.

[217] Saadet yıldızının talih derecesine ulaşip kutlu anın geldiği vakit padişah uğurlu bir falla "*Oraya güven içinde girin*"⁽⁵⁸³⁾ duasını okuyarak şehre girdi. O arada insandan, cinden bütün kutsal ve semavi yaratıklar, onu seyretmek için mavi gök perdesinden başlarını çıkarmışlardı. Yüce arş'ın sakinleri ve Yedinci gök (sidret-i münteha)⁽⁵⁸⁴⁾

(574) Selçuklu sultanlarının çetr'inin üzerinde kartal arması bulunduğunu gösteriyor.

(575) Öldüğü zaman insanı sorgulayacak melekler.

(576) Bak. not. 191

(577) Bak. not. 90

(578) Bak. not. 268

(579) Bak. not. 185

(580) Kimden bahsettiği anlaşılamadı.

(581) Bak. not. 124

(582) Bak. not. 122

(583) Kur'an-ı Kerim, 15/46

(584) Yedinci kat gökteki sınır ağacıdır. Cebrail, miraçta buradan ileriye geçememiş ve Hz. Muhammed de Cebrail'i burada görmüştür.

kâbesinin hizmetçileri. "Rabbim, onun rızanı kazanmasını da sağla" (585) duasını okudular. Onun devletine sadakat gösteren felek, beline kulluk kemerinin takmıştı. Gözler ve kulaklar da onun cihanın sığınağı olan dergâhının emirlerini almak için dört açılmıştı. O arada Sultan, mübarek diliyle "Rabbim, beni mübarek bir yere indir, Sen indirenlerin en iyisi-sin" (586) âyetini okuduktan sonra ayağını mutluluk makamı olan saltanat tahtına koyarak, "Bize verdiği sözde duran Allah'a hamdolsun" (587) ve "Rabbim! Bana hükümlanlık verdin" (588) dedi. Allah'ın kendisine saltanat verdiğine şükretmek için "Rabbim! Bana verdiğin şükürde muvafak kı" (589) âyetini okumayı gerekli gördü. Ondan sonra da aklın başa, ışığın göze, değerın mücevhere yerleştiği gibi tahtın kalbine ve canına yerleşti.

O arada saçılan altın ve gümüş saçının (nisar) miktarı rahmet yağmurunun taneleri ve Allah'ın lütfu gibi sınırsızdı ve haddi hesabı yoktu. Saçılanları toplayanlar ise, ölünceye kadar geçimlerinin garanti altına aldılar. Elde ettikleri servet ve sâmanla kıyamet gününe kadar sıkıntıdan kurtuldular. Büyük bir sevinç ve mutluluk içinde şu şiiri söylemeye başladılar: **Şiir** (Arapça):

"O, islam ülkesinin padişahu, dininin koruyucusu olup, dünya ve din işlerini yürütendir.

Müslümanların koruyarı ve onlara yardım eden olmuştur. Bu yüzden Allah onu korumuş ve muzaffer kılmıştır.

Ülke tahtının baş köşesi ona ayrılmıştır. Bizim için iyilikler yapıp kötülüklerin üzerine gider.

Onun diğer meliklerden üstün olan özellikleri, onu güneşten daha parlak kılar.

Onun adı anılınca buhurdanlıktan çıkan misk gibi etrafa güzel kokular yayılır.

O, yaşça genç, ilim ve düşünce bakımından yaşlıdır ve kendisine ümit bağlayanları amaçlarına ulaştırır.

(585) Kur'an-ı Kerim, 19/6

(586) Kur'an-ı Kerim, 23/29

(587) Kur'an-ı Kerim, 39/74

(588) Kur'an-ı Kerim, 12/101

(589) Kur'an-ı Kerim, 27/19

Şiir:

"Onun adından, sikke'nin dudağı tebessümle doldu. Onu anmanın mîmber'e canlılık geldi.

[218] Onunla Arapların dinine renk geldi. Onunla Yer göğe doğru yükseldi.

Sarhoş gibi kendinden geçmiş olan fitne, rüyasında bile göremeyeceği bir ayıklığa kavuştu.

Çetr ve saray, ondan daha büyük bir padişah görmediklerine dair yeminler ettiler.

Zafer nakışı, yüzüğünün taşına işlenmiş olan ona, saltanat tahtı afe-rin dedi."

Ondan sonra **Hicazlı** açlara anlatılsa onlar için "açken doyuran" (590) âyetinin inmeyeceği, aç ve haris mideleri dünyanın dört yönü gibi dört köşe edeceği, **İsa**'nın -Selam üzerine olsun- havarilerinin yiyeceklerini tatması halinde gökten semavî yiyecekleri hiç beklemeyecekleri kesin olan bir sofraya kurdular. Ay ve Pervin⁽⁵⁹¹⁾ halkası gibi yuvarlak ve parlak, tasavvuf şeyhlerinin kalpleri gibi sağlam ve temiz kâseleri inci gibi sıra sıra dizdiler. Sofra kaldırıldıktan sonra şarkıcılarının güzellikleri ve hoş nağmeleri ile süsledikleri, aşıkların yüzündeki hüznü perdesini kaldıran ve onları mutluluk ülkesinde gezdiren bir eğlence meclisi (*bezm*) düzenlediler. Çeng'in ahengi, ney'in sesi, def'in gümbürtüsü, dönen felek tekkesinin sufilerinin kulağına kadar ulaştı. Zevk ve neşe şarabı dostların ve nedimlerin damarlarından ruh gibi akmaya başladı. Meclistekiler, bazen elmanın yanağına dişleriyle zarar veriyorlar, bazen hayat veren şarabı, şeker dudaklıların verdiği hazı ve lezzeti meyve ve sebzelerle alıyorlardı. Bazen elleriyle şekerin belinin kırıyorlar, bazen gözleriyle sevgilinin yüzüne saldırıyorlar, bazen de güzeller, fındık büyüklüğündeki ağızlarını şamfıstığının dili kadar açıyorlar, bazen bademe benzeyen dillerinin ağızlarına çekiyorlar, bazen büyük bir sevinç ve ferahlık içinde çok eski bir dost gibi olan ve **Şiir**:

"Ayağını gönül bahçesine koyduğu zaman canın başına akıl cevheri saçtığı o bâdeden,

(590) Kur'an-ı Kerim, 106/4

(591) Süreyya, sevir yani öküz burcunun hörgücündeki yedi yıldızdır ki İran dilinde bu yıldız kümesine pervin, Türkçede ülker denir.

[219] O altın gümüş kesesinden, o billur lâl torbasından, o yeşil halkalı yakuttan, o inciye benzeyen mercandan,

O gülen erguvandan, o ferahlatıcı safrandan, o taze misk ve o buharlı öd'den

O şeker tadı veren acı şeyden, o can başışlayan cisimden, ömrü uzatan o nar renkli sıvıdan"

Şeklinde nitelenen şarabı, ay yüzlerinin **Kandahar**⁽⁵⁹²⁾ ve **Hallah**⁽⁵⁹³⁾ putlarını kıskandırdığı altın yanaklı, gümüş tenli ve **Şiir**:

"Yarabbi! Ben, dolunay'ın ışığını aldığı o sakileri nasıl anlatayım.

Öyle güzeller ki, onları gören zahid bile olsa, hemen kutsamaya kalkar.

Zöhre yıldızı onların kadehlerindeki kabarcıklar gibi dans eder. Bazen aşka gelip o kadehi ağzına tutar.

Onların dudaklarına meze niyetine öpücük konduranlar, onun karşılığı olarak tuz, fıstık ve şeker alırlar."

Şeklinde nitelenen sakilerin eliyle birbirlerine ikram ettiler.

Sultan ise, mutluluk doğusunda doğan bir güneş gibi rahat ve huzur makamına oturmuş, her an adamlarından birinin gönlünü alıyor ve ona yeni bir can bağışlıyor, iyi söz incilerini sıradan ve seçkin kimsele-
rin üzerine saçıyordu.

Şarabın hızlı yeli, eğlence meclisinde (*bezm*) bulunanların yüzünden korku perdesini kaldırıncı **Konya**'nın emirleri ve serverleri, öndeki sıralarından ayrılarak padişahın kabul yerine (*divan-ı bargâh*) gittiler ve kulluk ayakları üzerinde dikildiler. Herbiri kendi imkanı ölçüsünde makamına, mevkiine, gücüne, kuvvetine göre mücevher, elbise, altın, gümüş gibi eşya dolu sandıklardan, ay yüzlü erkek kölelerden (*gulam*), hoş endamlı, iyi huylu cariyelerden, saba rüzgârının hızına yetişemediği, denizler aşır ovalar kat'eden atlardan oluşan çeşitli hediyeler (*peşkeş*) sundular. Hepsini memnuniyetle kabul eden padişah onlara iltifatlarda bulundu.

(592) Afganistan'ın güney-doğusunda putlarıyla ünlü bir bölge.

(593) 4/10. yüzyıldan itibaren şimdiki Afganistan'ın güneyinde Sistan ile Hindistan arasında yaşayan ve kadınlarının güzelliğiyle tanınan Türk kabilesi.

Diğer yandan şarabın kokusu iştret bahçesinde bulunan nedimlerini başlarındaki düşünce bulutlarını harekete geçtirince onların içlerindeki sır tomurcuk gibi açmaya ve dünya devleti gibi düşüp kalkmaya başladı.

O arada gecenin misk saçan saçları parlayıp, dönen feleğin aynasının pası açılıp [220] gök kubbenin gümüş renkli kandilleri kendini gösterince Sultan, oradan kalkarak istirahatgâhına çekildi.

Ertesi gün devlet emirleri, mutluluk yıldızları gibi bir yerde toplanarak padişah otağında (*dehliz*) padişahın kabulünü (*bar-i şehriyar*) beklediler. Sultan, Vezir **Reşideddin**, Çaşnigir Melikü'l-ümera **Ay-aba**, Naib **Hokkabaz**'ın oğlu **Seyfeddin Ebu Bekir**, ve Pervane **Celaleddin Kayser**'i özel olarak huzuruna kabul etti ve onlara, "Uc bölgesine ve itaat altındaki emirlere padişahınızın **Konya**'ya gelip mutluluk içinde tahta oturduğunu duyurmanız gerekir" diyince saray katiplerini (*ketebe-i dergah*) ve divan münşilerini çağırdılar. Herbir emir'e makam ve mevkiine göre ferman yazıldı. O fermanlar cihan padişahının tuğrasına (*tevki*) kavuşunca haberciler (*kussad*) eliyle acele olarak yerlerine gönderildi. **Şiir:**

"Muhtelif yerlerde bulunan ordunun namlı büyükleri, dünyanın sığınağı olan padişahın huzuruna çıktılar."

O arada kıdemli emirlerin büyüklerinden ve serverlerin ileri gelenlerinden olan Emir-i **Çoban** Melikü'l-ümera **Hüsameddin** ile Emir-i Kızıl Melikü'l-Ümera Seyfeddin, burada sayılması uzun zaman alacak ve bıkmıklık verecek olan dinar, dirhem ve kölelerden oluşan hediyeler getirdiler. Bu hediyeler hüsnü kabul gördü ve padişahın gönlünü hoş etti. Onların herbiri, padişahla görüşüp konuşma şerefinden başka önemli makam ve mevkilere kavuştu. Eğlencede (*bezm*), sofrada ve müsabaka alanında padişahın yanında bulundu; akıllarından geçen her şeyi elde etti ve menşurları yenilendi; makam ve rütbeleri yükseldi; İtibarları artmış olarak geri döndü.

Sultan, yanında kalan büyük emirler (*ümera-yı kibar*) ve tanınmış yakın adamlarıyla (*havas-ı mukarreb-i namdar*) huzur ve mutluluk içinde [221] halka adalet ve refah dağıtmaya, hayır işlerini uygulamaya, büyüklük ve yöneticiliğin gereklerini yerine getirmeye başladı.

Şarı yüce büyük Allah, o yüce kişinin, o cenab-ı alî'nin, o cihan sahibinin, o Müslümanların sığınağının, o zamanın **Süleyman**'ının ve ikinci
238

Asaf'ın,⁽⁵⁹⁴⁾ o tki dñnyanın hakmtnn, Allah'ın dñnyadaki gölgesinin, Rahmanın rahmetinin ve insanların seçkinin yönetimi -Yönetimi uzun ve mutluluk içinde sürsün- sırasında devrin **Bozorgmihri**'ni⁽⁵⁹⁵⁾ -Allah onu ölümsüz ve mutlu kılsın- o kutsal dergahtan ayırmasın. Ebedi devletin sadeti onun şeref yoldaşı olsun. "Muhammed'e ve onun yüce ailesine selam ve alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!"

38- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN -ALLAH CENNETLERİNDE RÜTBESİNİ YÜKSELTSİN- BAZI ENGİN FAZİLETLERİ, ADALET SEVGİSİ VE BEĞENİLEN HUYLARI

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sana Zülkarneyn'i sorarlar, Onu size anlatacağım'de."⁽⁵⁹⁶⁾

Alimler şunu iyi bilirler ki, kainatın alnına ve varlıklar sayfasına, yaratılış yazısı ve icad çizgisi çekilince muhtelif mizaçtaki unsurlar, "Yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz"⁽⁵⁹⁷⁾ dendiği gibi bu dört unsurlu⁽⁵⁹⁸⁾ ve altı yönlü dünyada işleri yoluna koymak ve oranın pazarını canlandırmak için onları zorunlu olarak kaynaştırıp bir araya getirince "Allah dilediğini yapar"⁽⁵⁹⁹⁾ büyüklük dergahından "Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim"⁽⁶⁰⁰⁾ nidası, mekansızlık kâbesini tavaf edenlerin kulağına iletildi. "Ol der olur"⁽⁶⁰¹⁾ vadisinin gezginleri, tercih tacını, "Allah Adem'i tercih etti"⁽⁶⁰²⁾ zamanının başına koydular. O zaman alemin işlerini düzene koymak ve ümmetlerin seçkinlerinin mutluluğunu sağlamak için "Biz insanoğullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık"⁽⁶⁰³⁾ fermanını meleğin, feleğin, cinin, vahşi hayvanların, kuşların, haşerele- rin ve sürüngenlerin kulağına ulaştırdılar. Onların fetih anahtarını ve

(594) Süleyman Peygamber'in vezirinin adıdır. İsm-i a'zam kuvvetiyle Belka'sı tahtıyla getiren bu vezirdir. Edebiyatta vezirler daima Asaf'a benzetilir.

(595) Bak. not. 72

(596) Kur'an-ı Kerim, 18/83

(597) Kur'an-ı Kerim, 2/36

(598) Bak. not. 157

(599) Kur'an-ı Kerim, 3/40

(600) Kur'an-ı Kerim, 2/30

(601) Kur'an-ı Kerim, 3/33

(602) Kur'an-ı Kerim, 3/33

(603) Kur'an-ı Kerim, 17/70

İdare dılgınıni, "Yerde olanların hepsini sizin için yaratan O'dur"⁽⁶⁰⁴⁾ hitabına hedef olanların aklına ve omuzuna koydular. İnsanın iç dünyasını ve dış alemini imar etmek için peygamberleri -Allah'ın selamı üzerlerine olsun- "And olsun ki peygamberlerimizi belgelerle gönderdik; insanların doğru hareket etmeleri için peygamberlere kitap ve [222] ölçü indirdik; pek sert olan ve insanlara birçok faydası bulunan demiri var ettik. Bu, Allah'ın dinine ve peygamberlerine görmeksizin yardım edenleri çıkarmak içindir. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür"⁽⁶⁰⁵⁾ şeklindeki kıyamet gününün delili olarak gönüllere rahatlık ve cana huzur veren hitabıyla birlikte ateş yağdıran ve kan akıtan keskin kılıcı gönderdiler. Risalet sürecinin dolmasından, peygamberlik kapısının kapanmasından ve davet işinin kesilmesinden sonra da halifelere ve sultanlara ülke ve devlet işlerinin çekip çevrilmesi görevini verdiler. Günümüzde ise, olaylara karşı tedbir alma, yaratıkları işlerini düzene koyma kalemını ve emirlerini dünya sakinlerine geçirme kılıcını büyük padişah, cihan hakimi, **Cemşid**⁽⁶⁰⁶⁾ rütbeli, **Asaf**⁽⁶⁰⁷⁾ adaletli, **Kisra**⁽⁶⁰⁸⁾ menkıbeli, **Bozorgmıhr**⁽⁶⁰⁹⁾ tabiatlı, İslamın ve Müslümanların göz bebeği, meliklerin ve sultanların efendisi, dünyanın önde geleni olan **Sahib Divan**'ın⁽⁶¹⁰⁾ -Allah şanı yüceltsin- etkili ellerine, güçlü ve yetenekli kişiliğine, büyük devletine ve geçerli olan emir ve yasaklarına bıraktılar. **Şiir:**

"Onun hakkında söylenenleri dinlersen onun ne tam olarak melek soyundan, ne de tam olarak insan soyundan olduğunu anlarsın.

Selçuklu kavmi bir hanedan olarak yükselmeseydi, o nasıl dünyada bu makama ulaşacaktı?

Onunla şariat yeniden dirilip, onunla felek iyiliklerle dolarken,

Onlar (Selçuklular) adalet yayma geleneğini yerleştirip kalıçlarıyla dini yücelttiler."

Şiir (Arapça):

"Halk peşinden gidip onu destekler. Küçük büyük herkes onu doğrular.

(604) Kur'an-ı Kerim, 2/29

(605) Kur'an-ı Kerim, 57/25

(606) Bak. not. 115

(607) Bak. not. 599

(608) Bak. not. 83

(609) Bak. not. 72

(610) Bak. not. 102

Büyüklikte ve hayır işlerinde, gazada ve savaşta onun yanında yer alırlar."

"Bunlar bu çeşit işler yaparlar. Emanetlere sahip olurlar. Bilgi ve görgülerinden herkesi pay sahibi yaparlar. Biriktirdiklerini dağıtıp iyilikle anılırlar ve böylece önderlik sıfatı kazanırlar."

Selçuklular, kültür ve edebiyat adamlarını yoksulluk vadisinden, fakirlik çölünden kurtarıp, onların yüzünü, dünyayı aydınlatan güneş gibi ağartıp, her isteklerini, kalbi temiz kimselerin duası gibi geçerli kılarlardı.

İşte büyük Sultan **Alaaddin Keykubad b.Keyhüsrev b.[223] Kılıç Arslan** -*Allah delilini nurlandırсын*- bu ailenin gözbebeği, bu hanedanın parlak lambası, bu tacın nefis mücevheri ve bu inayetin güçlü belirtisi idi. İslam bayrakları, daha ilk görünmeye başlama zamanından beri, padişahlıkta, yöneticilikte, dini yüceltmede, halka iyi davranmada, adalet yaymada, şeytanı yakmada, dünyanın nizamını korumada ve övgüye değer işler yapmada gölgesini ondan daha fazla kimsenin üzerine düşürmemiştir. Eğer kâtiplerin en güzel yazanı, edebiyatçıların en seçkini, belagatta her zaman örnek gösterilen, beyan tarzı öncekiler ve sonrakiler tarafından kabul gören, inci saçan tabiat bulutundan düşen en küçük damlanın bile engin denizi kıskançlığa sevk eden **Ebu'l-Nasr el Utbi**⁽⁶¹¹⁾ -*Allah ondan razı olsun*- yeniden canlanıp pâk kabrinden çıkarak topraktan yapılmış olan bu aleme dönebilseydi, o padişahın niteliklerini anlatmak için Sultan **Eminü'd-devle ve Yeminü'l-Mille**'nin⁽⁶¹²⁾ methi için söylediği, "İslamın büyüğü, dindarların en dindarı, doğruların en doğrusu, bilginlerin en bilgini, zenginlerin en zengini, insanların en kıymetlisi, her çeşit iyilikle donanmış, azameti büyük, geniş bir ülkenin sahibi, İslamı koruyup Allah'a şirk koşanları korkutan, haksızlığın en büyük düşmanı, faziletlerin kaynağı ve dağıtıcısı olan o sultanı himaye etmez mi?" sözlerini onun için de söyler, özür ve af dileyerek, **Şiir** (Arapça):

"Başkaları için söylenmiş olan methiyeler de senin için söylenmiş olur."

sözlerini tekrarlardı. **Şiir** (Arapça):

"Yeryüzü onun gibi bir padişah görmedi. Gök de ona çadır gibi gölge-lik eder."

(611) Ebu Nasr Muhammed b. Abdül'l-Cabbar: IV (10) yüzyılın ikinci yarısında ve V (11) yüzyılın başlarında Gazneli Sebuktekin ve Sultan Mahmud'un hizmetinde yaşamış ünlü Tarih-i Utbi adlı kitabın yazarı.

(612) Gazneli Sultan Mahmud'un (Bak. not. 270) lakabı.

Korku ve istek sahipleri onun ülkesine gelince korkudan sıyrılıp isteğine kavuşur."

Şiir:

"Onun hükmü karşısında gök cisimleri acız, onun kahtır pençesinden zamanın olayları çaresiz."

Şiir (Arapça):

"Zaman sanki onun için bir tac, o da onun incisi gibidir. Mal, mülk birer el, o da onun yüzüğü gibidir."

Yer ve gökte bulunanlar, deniz ve denizdekiler onun hizmetçileri gibidirler."

Şanı, büyüklük zirvesinde ve yücelik doruğunda öyle bir yere ulaştı ki, **Abhaz** beldelerinden **Hicaz** sınırlarına, [224] Ermen vileyetinin başından Yemen şehirlerine **Rus** şehirleri yakınından **Tarsus** hududuna, **Başkırd** sınırının başlangıç noktasından **Valaşkırd** bölgesinin sonlarına, **Antalya** serhaddinden **Antakya** şehrinin sınırlarına, **Sugdak** ve **Kıpçak** sahrasından **Irak** sonlarına kadar Müslüman ve Hıristiyan yöneticileri ile **Şam** melikleri kendilerini onun kölesi (*gulam*) sayarlar, onun divanından ve dergahından emir alırlardı. Sikkelerini, mimbelerlerini ve ülkelerinin nakidlerini (*nukud-i memalik*), samimi dualar ve gerçek övgüler söyleyerek onun kutlu lakapları ve mübarek ismiyle şereflendirirlerdi. **Şiir** (Arapça):

"Ona itaat etmenin farz ve görev olduğunu, ona bağlanmanın dinde ve dünyada vacip olduğunu gördüler."

Onun dergahının hükümlerine uymayı, onu uygulamayı, ülkelerinin selameti, devletlerinin kalıcılığı, güç ve kuvvetlerinin devamı için gerekli sayarlardı. Vergileri, malları, hediye ve bağışları onlara hiçbir zarar vermeden ve hiç geciktirmeden devlet hazinesine (*hazane-i amire*) ulaştırırlardı. Eğer bir kimse o konuda ihmellik etse, diğer sınır muhafızlarına (*merzuban*) ve başkalarına ders olacak şekilde o davranışının cezasını ve kurallara uymamanın karşılığını görürdü. **Şiir:**

"Heybeti azgın filleri yola getirir, ihtişamı kızgın arslanları tuzağa düşürür."

Onun hakkında şüphede bulunanları, dönen felek hiç vakit geçirmeden küle çevirir.

Güneş onun adaletinin gölgesine sığınır. Felek onun hükmünün merkezi etrafında döner."

Onun temiz ve mübarek nefesinden meleklerin manevi alemleri canlılık kazanır. Onun yönetiminde göğün en görkemli varlığı olan ve "*Bizi de gözetin; ışığınızdan faydalanalım*"⁽⁶¹³⁾ hitabının muhatabı olan güneş, dünya üzerinde daha çok parlamaya başlar. Akıllar, onun sarayının vezirinden faydalanır. **Cebrail**'in (*ruhu'l-emin*) ona yakın olmaktan şanı artar. **İskender**⁽⁶¹⁴⁾ ancak onun sarayının kapısının ayinedâr'ı olabilir. **Keyhüsrev**,⁽⁶¹⁵⁾ onun cihanı aydınlatan bezm'inde ancak şarap dağıtabilir. Heybeti, gecelerin kötülüğünü örter ve hızla akan yılanın gözünü dondurur. [225] Adaleti zıtları birleştirip, suyla ateşi, koyunla kurdu barıştırır. Sözü iyi kalpliler ve akıllı kimseler tarafından dinlenir. **Şiir:**

"O sultanların efendisine, 'Allah'ın kemali' sıfatından başka bir sıfat bulunmadı.

Feleğin verdiği rütbeden yücelen makamı karşısında engin gökyüzü kedere düştü.

Yaratılır yaratılmaz akl-ı selim ve temiz kalp ona itaat etmeye razı oldu".

sözleri sanki onun için söylenmişti. Hazine konusunda büyük bir titizlikle araştırma ve incelemede bulunur, her gün hazineye gireni çıkan sorardı. Tasarruf ve gelirini tamı tamına "*Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma*"⁽⁶¹⁶⁾ tavsiyesine uyarak harcardı. Diğer yandan ifrat ve tefritten sakınır, yalan söyleyenlerin karşısında aslan kesilerek onları cezalandırırdı. Yabancı ülkelerden gelen misafir ve elçilere iyi davranır, onlara ilgi ve sevgi gösterirdi. Cömertlikte dalgalı bir deniz, yağmur yüklü bir bulut ve yanan bir lamba gibiydi. Huzurundan dönüş izni ve ayrılma işareti alan her elçi, o kadar servete sahip olurdu ki, aşırı zenginlikten dönen feleğe kafa tutar, **Karun**'a⁽⁶¹⁷⁾ bile yüz vermezdi. Fakat şahsi servet edinmede aşırıya kaçan ülke naiblerine (*nüvvab-ı bilad-i memalik*) hesap sormada ve onları cezalandırmada çok sert davranırdı. O konuda ihmal gelmez, çekinip sakınmazdı. En büyük bir sü-başı (*ser leş-*

(613) Kur'an-ı Kerim, 57/13

(614) Bak. not. 92

(615) Bak. not. 111

(616) Kur'an-ı Kerim, 17/29

(617) Bak. not. 56

ker) küçük bir hata yapsa, adalete, örf'e, şeriate, muamelata aykırı davranrsa, ona büyük bir ceza buyurur, bazen onun varlık ağacını, "Devrilmiş hurma ağaçları gibi" kökünden kazır, suçlulara "Belki yollarından dönerler diye and olsun onlara büyük azabdan önce dünya azabını tattırız"⁽⁶¹⁸⁾ hükmünü okur, onlara ders verip hizaya getirmek için "Şüphesiz suçlulardan öc alacağız"⁽⁶¹⁹⁾ ayetini söylerdi. İşte siyasetinin böyle sertliği ve cezasının ağırlığı yüzünden ülke [226] naiblerinin ileri gelenleri (kaffe-i nüvab-ı memalik) hizaya girdiler. **Şiir:**

"Alışkanlık eskiyince huy olur"

Dendiği gibi **Rum** ülkesinin katiplerinin, hesap adamlarının ve di-van sahiplerinin çoğu ne yaptıklarını bilen ve kendilerine güvenilen kim-seler oldular.

Onun lütuf nesiminin tatlı esintileri ve hoş kokuları sanatkârların, fazılların, alimlerin, tasavvuf ehlinin ve ihtiyaç sahiplerinin üzerine eser, adaletinin etkisinden, insafının korkusundan, zulüm ve kötülük dünya sınırlarının dışına çıkardı. Kaza ve kader dergahının çavuşları (serheng) arasında yerini almış, takdir ise, sarayının emirlerini uygulamak için kulluk kemerinin canının beline takmıştı. Ahlakından saçılan güzel kokuların binbir çeşidini saba rüzgârı alıp dünyanın her köşesine ulaştırırdı. Haşmetinin sert yeli ise, hayat damarlarında akan kanı dondururdu. Devletinin zamanında şeriatın bayrağı arşın şerefelerine dikilmiş, Hanefî mezhebinin gücü ve şeriat sünnetinin canlılığı en yüksek noktasına çıkmış, ülkenin her yanı, yolların her karışı mutluluk bağına ve cennet bahçesine dönmüştü.

Seçkinler zümresinin önde geleni, zahidler ve abidler göğünün güneşi, devrinin bir tanesi, iyilik yapmada, doğru ve dürüstlüğü öne çıkar-ma çabaları her zaman anılacak olan büyük emir **Celaleddin-i Karatayî** -Allah rahmet eylesin- şöyle rivayet eder: "Barışta ve seferde, varlıkta ve yoklukta 18 yıl gece gündüz o hazretin yanında bulundum. O süre içinde Sultan, ister ayık ister sarhoş olsun, bir günün sekizde birinden (pas) fazla yatağında kalmazdı. Geceleri **Kur'an** okur, hayır ve din işle-rine ait görevlerini yerine getirirdi. "Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müdet için kalk ve ağır ağır Kur'an oku"⁽⁶²⁰⁾ emrine uyar, bu hareketinin cennet bahçesinde kazanacağı rütbesi-

(618) Kur'an-ı Kerim, 32/21

(619) Kur'an-ı Kerim, 32/22

(620) Kur'an-ı Kerim, 73/2-3-4

ni yükselteceğine inanırdı. Allah'ın huzurunda olduğu zaman ağlayıp inler, miskinlik gösterirdi. Aşırı merhametli yüzünden hemcinslerinin haline üzülür, onlar için yanan kalbi, gözlerinden yaşların akmasına sebep olurdu. Eğer [227] ülke yollarının birinde yol kesenler veya korkusuz haydutlar bir kimsenin malına veya canına kastetmeye kalksa, üzüntü ve keder ona hakim olur, o olayı aydınlığa kavuşturuncaya kadar yeyip içmeden tad almaz ve rahat yüzü görmezdi. Görevini yapma ve adaleti yerine getirme isteği hiç kaybolmazdı. Zalimi cezalandırmayı ve mazlunun hakkını korumayı birinci görevi sayardı. Onun sayesinde her zaman miras gerçek vârislerini bulurdu.

İmam-ı Azam **Ebu Hanife**'nin *-Allah ondan razı olsun-* mezhebinden olmasına, onun usul ve fûru'una göre davranmasına rağmen sabah namazını büyük imam **Şafi**'nin *-Allah ondan razı olsun-* mezhebine göre kılarıydı. Kainatın yaratıcısı yüce Allah'ın dergâhında tevhid, salavat, **Kur'an** ve dualar okuduktan ve ihtiyacını giderdikten sonra "Bana kulluk edin ki size karşılığını vereyim"⁽⁶²¹⁾ vaadini hatırlayarak toplantı yerine (*soffe-i bâr*) gider ve "Çünkü gündüz, seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır"⁽⁶²²⁾ sözüne göre, nazım ipine dizilmiş olan şu sözlerle anlatıldığı gibi mübarek vakitlerini ve iyi saatlerini taksim ederdi. **Şiir**:

"Seher vakti bargâhu açılır, adalet arayanlar ülkenin her yanından oraya gelirdi.

Sabahleyin adalet dağıtırken, işlerin tedbirini de almak gerekirdi.

Büyükler, aslanlar ve yiğitler saf saf ayakta dururlardı.

Namlı ve tecrübeli yaşlılar ise, tahtın önünde otururlardı.

O zaman acele edilmeden karar verilir, o kararlar dünya düzeni içinde olurdu.

Padişah her gün rızık dağıtır, karıncayı dahi nasipsiz bırakmazdı.

Akşam olunca sema ve şarabın sevinci gelir, dostlar mest, düşman ise perişan olurdu.

Öyle bir padişah meclisi düzenlenirdi ki, Zöhre⁽⁶²³⁾ orada hizmet etmek için can atardı.

(621) Kur'an-ı Kerim, 40/60

(622) Kur'an-ı Kerim, 73/7

(623) Bak. not. 267

Sürahâtın gözünden kan damlar, kadehin yanağı lal gibi olurdu.

Şarabın ve Hazretl Padîşahın verdiği sevinç ve sema, üzüntüyü mutluluğa dönüştürdü.

[228] *Karanlık gece dünyayı aydınlatan padişahın yüzünü görerek gündüze dönerdi.*

Padişah bazı zamanlar da cirit ve çevgan oyunuyla gününü mutluluk içinde geçirirdi.

Bu şekilde padişahın adaletinden huzura kavuşan halk, onun yanında savaşmak için asker olmak isterdi."

Meclisinde şakaya yer vermeyen o padişah, meliklerin tarihlerinden ve eski padişahların huylarından bahseden kitapları okumayı çok sevdi. Müzisyenlerin semanı dinlerken musikî kitaplarından, vezin, kafiye, usul gibi şeylerden konuşurdu. Bazı zamanlar zengin tabiatından, berak ve saf kalbinden şahane incilere benzeyen rubailer çıkarırdı. Onun söylediği rubailerden biri şudur: **Şiir:**

"Ayıkken akıl üzerine dayanırım. Sarhoş olunca akıl benden kaçar.

Şarap iç! Çünkü sarhoşluk ve ayıklık arasındaki vakit, hayatın ta kendisidir."

Eğer yakınlarından veya nedimlerinden biri, rütbesinin veya vazifesinin haricinde bir söz söylese veya aykırı bir davranışta bulunsa, onu azarlayıp oradan uzaklaştırır, bir daha meclise almazdı. Sık sık eski büyük sultanlardan söz eder, onlara saygı ve övgü yağdırırdı. Bilhassa eski İslam melik ve sultanlarından Sultan Yeminü'd-Devle ve Eminü'l-Mille **Mahmud b.Sebuktekin**⁽⁶²⁴⁾ ve Emir Şems'ül-Meali **Kabus b.Veşmgir**'e⁽⁶²⁵⁾ -Allah delillerini uydınlatsın-hayranlık duyar ve onları dilinden düşürmezdi. Onların ahlak ve faziletlerini taklit edip örnek alırdı. Hiçbir zaman abdest almadan ferman (*tevkî*) imzalamazdı. Sık sık **Kimya-yı Saadet**⁽⁶²⁶⁾ ile Sahib (*vezir*) **Nizamü'l-Mülk**'ün -Allah rahmet eylesin- **Siyerü'l-Mülük**'unu⁽⁶²⁷⁾ okurdu. Yakınlarından (*havas-ı hazret*)

(624) Bak. not. 270

(625) Bak. not. 211

(626) Muhammed Gazzali tarafından 1096-1106 yılları arasında Farsça olarak yazılmış ahlaki, dîni bir kitap.

(627) Veya Siyaset-name: Büyük Selçukluların ünlü veziri Nizamü'l-Mülk'ün (ölm. 1092-3) 40 yıllık vezirliği sırasında geçirdiği tecrübeleri konu alan kitap.

ve sırdaşlarından (*mülazıman-ı halvet*) hiçbiri onun mübarek dilinden kötü söz veya küfür çıktığını duymamıştı. İç ve dış temizliğe büyük önem verirdi. Tavla ve satrançı iyi oynar, ciritte ve okta rakiplerini geride bırakırdı. Mimarlıkta, kuyumculukta, bıçak yapmada, bakırcılıkta, ressamlıkta ve dericilikte büyük bir bilgi ve beceriye sahipti. Mücevherlerin değerini öyle bilirdi ki, dünyanın en tanınmış mücevhercileri onun bilgisine hayran kalırdı. Bir direm'in ayanı hakkında onun biçtiği değere kimsenin bir dileceği kalmazdı.

Suriye, Diyarbakır, Rabia, Musul, Cezire (Cizre), [229] Yemen, Taif, Şam ve Sis (Kozan) beldelerinin melikleri, makamlarını emniyete almak için her yıl durumları ve memleketleri hakkında bilgi verirler, ferman ve menşurlarının yenilenmesini isterlerdi. O konuda arzularına ulaşmak için büyük harcamalarda bulunurlardı.

Onun sevgisi ve korkusu insanların kalplerine ve akıllarına yerleşmişti. Adının anılması, kötülük ateşinin sönmesine, zalimlerin yok edilmesine ve kötü kimselerin defedilmesine sebep olurdu. Büyük insan olan alem, onun dehasını, zekasını, faziletini, cömertliğini ve maneviyat hazinesi olan büyüklüğünü kıskanmaktan küçük çocuklar gibi davranırdı. Gezegenler divanının münşisi onun tabiatının olgunluğunu, tıynetinin iyiliğini, niyetinin halisliğini, yöneticilik özelliklerinin üstünlüğünü şu cümlelerle överdi. **Şiir:**

"Ey ilahî destek dolayısıyla mızrağı bir fidana benzeyen! Senin kılıcın ay'dan balığa kadar bütün her şeyi teslim almış.

Eğer gece mevcut olmasaydı, çetr'inin rengine⁽⁶²⁸⁾ uyarak düşüncen gecenin yüzündeki siyahlığı yok ederdi.

Şeriat mührüyle peygamberlik mühürlenmişse, padişahlara senin üzerindeki padişahlık da mühürlenmiştir."

(628) Bu cümle, Anadolu Selçuklu sultanların çetr'inin rengini siyah olduğunu gösteriyor.

**39- ŐEYHLERİN ŞEYHİ, SEĒKİN VE SIRADAN
KİMSELERİN KUTBU, HAKK'IN DİLİ, MİLLETİN VE
DİNİN DİREĒİ, MÜSLÜMANLARIN REHBERİ ÖMER
B.MUHAMMED EL-SUHREVERDİ'NİN -ALLAH ONDAN
RAZI OLSUN- HİLAFET MAKAMINDAN SULTAN
ALAADDİN KEYKUBAD'IN -ALLAH DELİLİNİ
AYDINLATSIN- YANINA ELĒİ OLARAK GELMESİ**

Allah katından çıkan, "*Mülkü dilediğine verirsin*"⁽⁶²⁹⁾ hükmünün büyük Sultan **Alaaddin Keykubad**'ın *-Allah delilini aydınlatsın-* ahvalinin iyileşmesini desteklediği ve onun emellerine ulaşmasında yardımcı olduğu; devletin bayraklarının çekildiği ve saadet belirtilerinin kendini göstererek onu büyüklük tahtına oturttuğu; ferman oklarını her yerde geçerli kıldığı, padişahlık işlerinin halkın rızasına uygun olarak yürütmeye; farz ve sünnete uyarak ülke işlerini düzene koymaya başladığı; din alanında padişahlara buyrulduğu gibi hareket ettiği; halk arasında adil bir padişah olarak davrandığı; padişahlık geleneğini ihya edip, yönetim mesleğini yücelttiği; kadri ve kıymeti yüksek olan o zatın makam ve mevkiine yaraşır davranışlarda bulunduğu, halka iyi davrandığı ve padişahlık kurallarına harfiyyen uyduğu haberini **En-Nasıreddinillah**'a⁽⁶³⁰⁾ arz ettikleri [230] zaman **Nasıreddin**, saltanat menşur'unu (*menşur-i saltanat*) ve Rum ülkesi yönetim naibliğini (niyabet-i hukümet-i memalik-i rum) bir padişahlık hil'atı (*teşrif-i padişahi*) bir sultanlık kılıcı (*hüsam-i tacdari*) ve bir mutluluk mührü (*negin-i kamgari*) ile birlikte Rabbani imam, vaktin **Ebu Yezid**'i⁽⁶³¹⁾ ikinci **Cüneyd**'i⁽⁶³²⁾, ilahi bilgilerin hazinesi, doğruluk denizinin yüzücüsü, din vadisinin yolcusu, irfan mülkünün sahibi, kesin bilgiler ülkesinin padişahı, izzet dergahının muhafızı, velayet ve diyanet evinin ulusu, "*Rabbi onu seçip iyilerden kaldı*"⁽⁶³³⁾ okulunun hocası, "*Doğduğu günde, öleceği günde ve dirileceği günde ona selam olsun*"⁽⁶³⁴⁾ lütfuna mazhar olan, iki dünyanın seçkini, do-

(629) Kur'an-ı Kerim, 3/26

(630) Bak. not. 213

(631) Yani ünlü mutasavvıflardan Beyazid-i Bistami.

(632) Yani Cüneyd-i Bağdadi: Ebu'l-Kasım İbn. Muhammed b. Cüneyd, büyük din ve tasavvuf alimi (ölm. 297).

(633) Kur'an-ı Kerim, 68/50

(634) Kur'an-ı Kerim, 19/15

ğunun ve butunun önde geleni, Allah'a yakınların en yakını, alemlerin rahmeti, her zaman ışık veren lamba, bilgi denizi, fazilet hazinesi, iyilik bulutu, dindarların imamı, iyi kalplilerin rehberi, insanların özü, dünyanın en halisi, gerçekleri bilen, sırların derinliklerine inen, hakkın, dinin ve milletin kılıcı, İslamın ve Müslümanların şeyhi, alemin kutbu, tarikatın ve mezhebin delili, hakikatın ve doğruluğun dili, halk üzerinde Hakkın rahmeti, sıradan ve seçkinlerin önderi, abidlerin ve zahidlerin ileri geleni, zorlukların düğümünü çözen, kötülük bulutlarını dağıtan, Yüce Allah'ın sözlerini toplayan, bilginlerin bilgini, büyüklük ve yücelik örneği, meliklerin ve sultanların rehberi, Cenab-ı (mâlik-i yevmü'd-din)'in taraftarı, **Ebu Abdullah Ömer b.Muhammed el-Suhreverdi**⁽⁶³⁵⁾ ile gönderdi.

Sultan, onun *-Allah ondan razı olsun-* mübarek ayağının **Aksaray** mahrusesine değdiğini öğrenince derhal emirleri onu karşılamaya çıkardı. Onun **Zencirli** menziline gelişyle de **Konya** kadılarında, imamlardan, şeyhlerden, mutasavvıflardan, ayandan, ihvandan, fityanda oluşan bir topluluğu onu karşılamaya gönderirken onlara ona izzet ve ikramda kusur etmemelerini buyurdu. Ondan sonra kendisi de eski padişahların öbür dünyadan bu dünyaya **[231]** gelmeleri mümkün olsaydı, öyle düzenli ve muhteşem bir kabile görmediklerini itiraf edecekleri bir kabile ve seçkin askerlerden oluşan bir birlikle Şeyh'in *-Allah ondan razı olsun-* cihanı süsleyen yüzünü görmek için hareket etti. Onun mübarek cemalinin görünce "Bu yüz, zindandan kurtulduğum günün gecesinde gördüğüm rüyada ayağımdaki bağı çıkaran, elimden tutup beni katıra bindiren ve bana, 'Amacına ulaştın, muradına erdin'diyen kimsenin yüzüdür. Onun kerametiyle o zindan yerini yüksek bir makama ve iyi bir talihe bıraktı. Benim için huzur ve güven yeniden geldi. Bundan sonra **Ömer Muhammed Suhreverdi**'nin himmeti hep bizimle olacak" dedi.

Karşılıklı bakışma ve görüşme yerini kucaklaşmaya ve sohbeta bırakınca Şeyh, Ben **Ömer Muhammed Suhreverdi**'nin aklı, o zindan gecesinden beri hep sizi düşünmekle ve merak etmekle meşguldü. Allah'a şükürler olsun ki, kurtuluşu olmayan vaktin erişmesinden önce birbirimizi görme konusundaki dileğimiz gerçekleşti. *"Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir."*⁽⁶³⁶⁾

(635) Bak. not. 164

(636) Kur'an-ı Kerim, 35/34

O durum karşısında Sultanın memnuniyeti ve sevinci en üst dereceye ulaştı. Yüzü sadberg gülü gibi açmaya başladı. büyük bir saygı ve tevazuyla ona selam verdikten sonra, onun mübarek elinin öpmeye kalktı. O anda ona olan inancı ve güveni daha da arttı. Ona izzet ve ikramda bulunmada, saygı ve sevgi göstermede elinden gelen her şeyi yaptı. Halife'nin huzurundan kendisi için gönderilen en büyük hedye ve ikram olarak onunla görüşmesini saydı. Onu kendisi için en büyük bir nimet ve ilahi bir lütuf bildi. İki cihanın saadetine sebep olabilecek ve kendisini ebedi istek ve arzularına kavuşturabilecek o buluşmanın şükranesi olarak, **İbrahim Edhem**⁽⁶³⁷⁾ gibi **Meryem** oğlu **İsa**'nın yolunu tutmak ve benliğinden sıyrılmak suretiyle nazlı can arabasını büyüklük makamına çıkarmak, bu gurur ve kibir dünyasından kurtulmak, "İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe candan bağlanması zamanı daha gelmedi mi?"⁽⁶³⁸⁾ yolunun yolcusu olmak istedi. Şeyh'in, kendisini uyarmak için hal diliyle söylediği kimya özelliğindeki şu sözleri her an kulağına gelmeye başladı: **Şiir**

"Niye asık suratı kendinde tutuyorsun? O yüzden **İskender**⁽⁶³⁹⁾ candan olmadı mı?

Sevgiliyle niye her zaman aşk ilişkisi içindesin? Ondan dolayı **Dara**⁽⁶⁴⁰⁾ ülkesiz kalmadı mı?

Bu dünyada kulağına gelen her ses, sana nahoş geliyor. Öbür dünyanın sesi hoştur.

[232] Hocanın sözlerinden utanıyorsan, kendine **Davud** peygamberi⁽⁶⁴¹⁾ rehber edin."

Diğer yandan Şeyh, Rabbanî ve nurlu bakışlarıyla Sultan'ın düşüncüklerini ve aklından geçenleri anlıyor, engin önsezisi ile onun sorabileceği sorulara önceden uygun cevaplar hazırlıyordu. Sultan'ın ta elest gününde⁽⁶⁴²⁾ kendisine verilmiş olan görevi bırakma isteğine karşı çare arıyor, "Bizim herbirmizin bilinen bir makamı vardır" ayetinin tefsirini yapıyor "Her işin bir adamı vardır"⁽⁶⁴³⁾ sözünü dile getiriyor, **Şiir**:

(637) Ebu İshak Bağdadi (ölm. 904). İran asıllı büyük tasavvuf alimlerinden. Padşahlığı bırakıp sufiliği seçtiği söylenir.

(638) Kur'an-ı Kerim, 57/16

(639) Bak. not. 92

(640) Bak. not. 71

(641) Süleyman Peygamber'in (bak. not. 52) babası.

(642) Bak. not. 75

(643) Kur'an-ı Kerim, 37/164

"Dünyada bir anda her işe bir adam, her adama bir iş meydan gelmiştir."

Sözünü beyan ediyor, onu adaleti yaymaya, dini yüceltmeye, hayır işlerinin gereklerini yerine getirmeye, güzel olanları seçip hayır ve sevap işlemeye teşvik ediyor ve şu beyitleri örnek gösteriyordu: **Şiir** (Arapça):

"Yardım ve bağışlarıyla büyüyüp, fazilet ve bilgisiyle yüceldi.

Onun için bağış binasından daha yüce bir iş ve bina yoktur.

İyiliğin sonucu yücelmektir. O her zaman iyilik yapanlar arasında anılır.

Cömert insanın ömrü bitip bu dünyadan ayrılrsa da yaptığı iyilik binası ona ikinci bir ömür bahşeder."

Şehre vardıkları zaman emirler, ülke serverleri (serveran-i memalik) ve erkan-ı devlet Şeyhi kutlu makamına götürdüler.

O arada gurur, kibir, kötülük ve gaflet elbisesinden tamamen sıyrılan ve meleğin canı gibi saf iyiliğe bürünen Sultan, ertesı gün Şeyh'i -Allah ondan razı olsun- saltanat makamına çağırıldı. Onun huzurunda Halife'nin gönderdiği hil'ati (hil'at-i hilafet) giydi. **Bağdat**'ta hazırlanmış ve kenarı Halife'nin imamecileri tarafından örülmüş olan bir imameyi başına koydu. Adet olduğu üzere Halife makamından getirilen kırbaçla ona 40 kırbaç vurdular. Ata binmek isteyince onun için İmamet makamından (dâr-i imamet) gönderilmiş olan [233] murassa yularlı ve başlıklı, üzengisi süslenmiş ve nalı altından olan binek katırını getirdiler. Sultan, büyüklerin ve seçkinlerin huzurunda İmam'ım gönderdiği merkebin tırnağını öptü. Darü'l-Hilafe makamından gelmiş olan saçı dolu tabakları orada bulunanların üzerine saçtılar. Sonra Sultan, Şeyh'le birlikte yanına çetr, sancak ve mehter takımını (nevbetiyân) alarak gezmeye (seyran) çıkmak için ata bindi. Herkes Sultanı o heybetiyle seyretti. Kafile geri dönünce çeşitli yiyecek ve meyvelerle dolu bir sofraya kurdular. Sofranın kaldırılmasından sonra saray sanatçıları (kavvalar-i has) sema'ya başladılar. O sırada Şeyh'in yanında bulunan itibarlı müridler, vecd'den vecd'e girdiler. O gün orada bulunan Sultan, ileri gelenler ve başta Emir **Celaleddin Karatayî** olmak üzere diğer emirler, kendi istek ve gönül rızalarıyla Şeyh'in tarikatine girerek ona bağlandılar.

Ondan sonra Şeyh, saltanat sarayından kalkarak, din adamlarının konakladığı, İlahî ışıkların görüldüğü, Rabbanî yolun yolcuları ve kut-

sal şeylerin tecelli ettiği yer olan İkametgâhına gidiince Sultan onun arkasından hamam zamanı hamamın ücretini ödesin diye hesaba kitabı sığmayacak kadar para ve mal (*nukud u ecnas*) gönderdi. **Konya** mahrusesinde kaldığı süre içinde defalarca onun ziyaretine giderek mutluluk kazandı. Başta yaşlı, genç, ayan, İhvan bütün Konya'nın ileri gelenleri olmak üzere **Rum** ülkesinin bütün sıradan ve seçkin kişileri (*avam u havas*) Şeyh'in hırkasını öpme ve iradelerini teslim etme şerefliyle şereflendiler. Herkes sahip olduğu yeteneğe göre Şeyh'in *-Allah ondan razı olsun-* kutlu himmetinden sünnet, şeriat, tarikat ve hakikat konularında nasip aldı. O ülkede o günden bu güne onun etkisi sürmektedir.

Şeyh'in oradan ayrılma zamanı gelince Sultan, gönül alma ve nafaka geleneğine uyarak ona Emir **Celaleddin Karatayî** ve Melikü'l -Ümera **Necmeddin Ebu'l-Kasım Tusi [234]** *-Allah onlara rahmet eylesin-* ile 7 bin adet altın, 5 bin altın sultani dinarı, beş yüzlük , yüz ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış olan **Alai** sikkesi,⁽⁶⁴⁴⁾ eşya yüklü katırlar, **Arap** ve iğdiş atlar, **Rum** köleler (*gulam*), elbise dolu sandıklardan oluşan hediyeler, gönderdi. Ertesi gün de veda toplantısı düzenledikten sonra **Zincirli hanı**'na kadar ona refakat etmeyi uygun gördü. Şeyh'in yüce himmetinden yardım dileyerek, ondan kusurda bulunduyorsa affetmesini istedi. Onun nazik davetine icabet etmiş, o ziyaretle Sultan'ın devletinde yaşayan insanlara gönül huzuru, mutluluk ve rahatlık hazinesi bırakmış olan Şeyh-Allah ondan razı olsun- Sultanla kucaklaştıktan sonra birbirinden istemeyerek ayrılırken, Şeyh'in dilinden şu beyitler döküldü: **Şiir**(Arapça):

"Ondan ayrılmanın acısından daha kötü bir şey tatmadım. Birbirlerine sarılmış olan kimselerin ayrılması,

İnsanda keskin Hint kılıcının açtığı yaradan daha derin bir yara açar."

Büyük emirlerden (*ümera-yı kibar*), saray mihmandarlarından (*mihmandaran-ı has*) bazıları Şeyh'in-Allah ondan razı olsun- gelişine memnuniyetlerini göstermek ve ona olan saygı şartlarını yerine getirmek için yollarda ve şehirlerde bir an bile yalnız bırakmayarak **Malatya** mahrusesine kadar ona eşlik ettiler.

(644) Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın bastırıldığı sikke.

O günlerde Rabbani şeyh, bilgi okyanusunun dalgıçı, gerçekler hazinesi, incelikler ışığının kaynağı, **Daye** adıyla bilinen **Necmeddin Razî** (645) -Allah rahmet eylesin- **Bağdat**'tan gelip, halktan ve meliklerden meydana gelen süluk ehlinin bütün tarikatlerini içeren, her sınıfı mükemmel bir şekilde ele alan büyük padişah (**Alaaddin Keykubad**) adına yazdığı **Mirsadü'l-ibad** adlı kitabıyla **Malatya** mahrusesinde Şeyh'in -Allah ondan razı olsun- huzuruna çıktı ve kitabını Şeyh'in -Allah ondan razı olsun- okumasını sağlayarak değerini artırdı ve ondan takdir ve övgüler aldı. Ayrıca Şeyh o kitabı ve yazarını tanıtan, içeriğini ve üslubunu büyük bir övgüyle anlatan bir yazı yazdı.

Daye, Sultan'ın yanına varınca Sultan ona aşırı derecede ilgi ve iltifatta bulundu. Kitabını her harfi karşılığında ödemedede bulunarak onu büyük bir servete kavuşturdu. Onu, saltanat sarayının lütuflarına şükreden ve sultanın iyiliklerini anlatan biri olarak biri olarak hilafet makamına geri gönderdi. Ondan ayrıldıktan sonra da **Kayseri**'ye hareket etti.

Şeyh -Allah ondan razı olsun- **Darü's-selam**'da (**Bağdat**) İmam'ın (**Halife**) huzuruna çıkınca ona, [235] Sultan'ın kendisine duyduğu saygı ve bağlılık dileklerini aktardı. O günden sonra İmamet makamının sultan'a manevi destekleri günden güne arttı. Her yıl ikram olarak ona rütbe ve makam ünvanı gönderildi. Böylece İmam makamının manevî desteği ve uğuru sayesinde sultanın devleti ve ülkesi giderek gelişti. Saadet ufkundan cihangirlik güneşi doğmaya başladı. Daha sonra anlatacağımız gibi ülkeler fehetmede ve düşmanı ezmede gücü kuvveti arttı. Yine de "En iyi bilen Allah'tır."

40- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN -ALLAH DELİLİNİ AYDINLATSIN- CİHANGİRLİĞE BAŞLAMASI VE İLK ÖNCE ALÂİYE KALESİNİ FETHETMESİ

Yüce Allah'ın sonsuz inayetinden ve kutsal alemin uğurundan dolayı Sultan'ın mutluluk bayrakları ve saadet sancakları, iyilik tepelerinde ve ikbal göklerinde yükselip ilerlemeye başlayınca, adalet ve merhamet güneşi, sıradan ve seçkin bütün halkın üzerine parladı. Huyunun iyiliği ve ahlakının güzelliği dolayısıyla ekinler ve hayvanlar üzerine semavi bereketler yağdı. Ülke sakinleri bahtı iyi olan onun mükemmel koruması

(645) Şeyh Abdullah b. Muhammed: Necmeddin Daye adıyla meşhur (ölm. 1247) büyük mutasavvıflardandır.

altında rahata ve huzura kavuştu. Fesatlar, ateş yağdıran siyasetinden kaçıp kıyıya köşeye sınıldılar. Halkın her kesimi için sevinç ve mutluluk pazarında büyük bir hareketlenme ve canlanma gözlemlendi. Şarap ve kadeh arasında ayrılık gayrılık kalmadı; bilgi sahiplerinin kalpleri, doğruluk yolcularının içleri gibi tertemiz oldu. Eğlence ve neşenin seviyesi en yükseğe çıktı. Çalgıcılar, onun neşeyi artıran ve kederi gideren şahane meclisinde sık sık ellerini saza attılar. **Şiir:**

"Bir gün devrinin ve zamanının Hatem'⁽⁶⁴⁶⁾ olan şahın huzurunda bilginler ve savaşçılar sağdan ve soldan sohbet ederlerken.

Devrin padişahı, yeryüzünün hakimi, büyüklerin sığınağı ve ülkenin sahibi,

Şöyle dedi: Bilmek gerekir ki Tanrı bu dünyayı oyun için yaratmamıştır."

[236] Sultan söze şöyle başladı: "Yüce Allah, varlıkların özü, yaratıkların seçkini, mübarek varlığı feleklerin yaratılmasına sebep olan "levlâke"⁽⁶⁴⁷⁾ tahtının sahibi Peygamber'e hizada yapılacak işler hakkında "Sizi boşuna yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"⁽⁶⁴⁸⁾ buyurmuştur. Şimdi bizim de eğlenece (*bezm*) rahatlığından kurtulup savaş (*rezm*) sazına el atmamız ve saltanat kanunlarını uygulamamız gerekir. Ülkenin her yerindeki halkın rahatını sağlamak ve cihangirlik görevini yerine getirmek için düşünce gözünüzü iyice açın. O düşünceden çıkacak sonuca göre harekete geçip savaşa başlayalım."

Sultan'ın bu sözleri üzerine feleğin delice dönmesinden engin tecrübeler kazanmış, şehid sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in *-Allah delilini aydınlatsın-* hizmetinde seferlerde dert, acı ve sıkıntılar çekmiş, zamanın olayları ve günlerin zorluklarıyla tanışmış **Ayas-ı Mecnun** adıyla bilinen Emir-i ahur (*kund-i stabl*) Emir **Esededdin**; emirlerin büyüklerinden ve ileri gelenlerinden, mal, mülk, hazine ve define bakımından denize, madene ve çöle benzeyen, her zaman padişahın tahtının önünde bulunabilen, tacın ve tahtın övdüğü Emir **Mübarizeddin Ertokuş**, edep dizlerinin üzerine gelerek şöyle dediler: **Yunan**'ın mülkü ve **İskender**'in⁽⁶⁴⁹⁾ saltanatı, tamamiyle siz cihan padişahının eline geçti. **Şiir:**

"Deniz kenarında bir şehir var. Oranın kışı insana mutluluk veren bahar gibidir.

(646) Bak. not. 186

(647) Bak. not. 159

(648) Kur'an-ı Kerim. 23/115

(649) Bak. not. 92

*Kır, laleden lal rengine bürünmüş olup, güzelliğinden dolayı suyun-
da taş yoktur.*

*Orası çok latf ve taze açmış bir gül gibidir. Fakat var olan dikenini yüz-
zünden rahat değildir.*

✓ *Antalya gibi cennet güzeliğine sahip değilse de toprağı tamamen am-
ber yapısındadır."*

↘ şeklinde tasvir edilen **Kalonoros**⁽⁶⁵⁰⁾ kalesinin yanında gök düz bir
araziye benzer. Orası, geçit vermeyen dağlar, granit taşlardan yapılmış
bir hisar ve deniz tarafından bir hendekle çevrilmiş olması yüzünden
karada **Sis** topraklarına hakim olmuş, deniz tarafından ise, **Mısır** padi-
şahlarının üzerine ağır vergiler(*bac*) yüklemiştir. Yüksek yerleri (*kongre*)
yıldızlara değen o kale siz padişahımızdan başkasına taht yeri olamaz.
Şimdiye kadar **Kayser**⁽⁶⁵¹⁾ soyundan din, adalet, mal ve tedbir sahibi
padişahların hiçbirinin aklına oraya asker çekmek gelmedi. [237] **Şiir:**

*"Çünkü o kalenin yolunda kartal uçamaz. Oranın ormanında güneş
yolunu kaybeder.*

Eğer deniz tarafından oraya yol ararsan, on çayı geçmen gerekir.

*On çayın herbiri Nil gibi dalgalı ve masmavi renkte. Onların dalgası
karşısında fil aciz kalır."*

şeklinde tasvir edilen o yer karşısında hepsi korkuya ve dehşete
düştüler. Eğer siz cihan padişahımız biz kullarına emir verirse, muzaffer
ordunun her karıncası bir ejderhaya, her sığırcığı bir **Huma**'ya⁽⁶⁵²⁾ her
serçesi devrin padişahının inayet ve ihtimam fezasında uçan bir kartala
döner. Biz kullarımızın, ay ve güneş parlaklığında ikbale sahip olan siz
padişahımızdan beklentimiz, mübarek çetr kartalını uçurup yola düşür-
menizdir. **Şiir:**

*"Eğer karşımıza aslan da çıksa, savaş sırasında bizim rakibimiz ola-
maz.*

*Eğer yolumuz granit ve kayalarla dolu olsa, saldırımız karşısında
düz bir ovaya döner."*

(650) Alanya'nın eski adı.

(651) Bak. not. 130

(652) Efsaneye göre boz renkli ve ayaksız bir kuş. Dirisi tutulmaz. Hindistan'da. Hita ve Hc
ten ülkelerinde ve Kıpçak çölünde bulunur. Saksığana benzer. Bu kuşun gölgesi k
min başına düşse, o padişah olur. Bu yüzden Huma'ya "devlet kuşu" da denir.

O halde burçları Balık Burcuyla yarışan, başı göklere değen, şerefle-
leri gökteki ay'a, tabanı ise balıklara arkadaşlık eden, Şiir(Arapça):

"Temeli toprağın altına kök salmış üst kısmı ise yıldızlara ulaşmıştır.
Hiçbir yükseklik ona erişemez."

şeklinde tasvir edilen o kaleyi saltanat devletinin kullarının ipinin
kemendine alalım ve o ülke denizinin incisini diğerlerinin sırasına dize-
lim" dediler.

Bu görüş Sultan'a uygun geldi. Onlara "Aferin" dedi. Sabah olunca
hareket emrini verdi. Bir grup askerle **Konya**'dan ayrılıp **Aksaray**'a var-
dı. Orada huzur ve rahat içinde eğlence meclisi (*bezm*) düzenledi. O
meclisi eğlence araçları ve huri gibi sakilerle süsledi. O arada devlet bü-
yükleri ve ileri gelenleri, ülke yöneticileri ve eşrafı bir yandan cihan pa-
dişahının huzurunda bade içip çeng'in ve rebab'ın sesine kulak verirler-
ken bir yandan da adil ve dindar padişahın adını anarak gönüllerini hu-
zurla doldurdular. Sonra sevince tutulmuş olan başları, şarabın etkisin-
den ağırlaşan meclis nedimlerinin (*nudema-yı meclis*) ve padişahın ya-
kınlıklarının (*hurefa-yı uns*) herbiri kendi yerine çekildi.

Ertesi gün yıldızların şahı, gezegenlerin padişahı olan alemi dolaşan
güneş, [238] başını lacivert perdeden dışarı çıkarınca zeminin ve zama-
nın kulağı zurnanın(*nay*) sesinden patlamaya, devlet davulunun (*kös-i*
devlet) zafer vuruşundan çınlamaya başladı. Zafer, cihanın sığınağı olan
padişahın dergâhının önünde yeri öpüp kulluğunu bildirdi. Devletin kır-
mızı benzinin ve mutluluğun mayası olan siyah çetr'in güneşi (*hurşid-i*
çetr-i siyah) toplantı yerinin (*bargâh*) alında parladı. Padişah, Yara-
dan'ın yardımıyla saltanat dergâhının önünde atına bindi. O sırada
dünya siyah renkli soylu atların tüyelerinin parlaklığından coşmaya baş-
ladı. Yer asker, gök melek doldu. Parlayan zırh ve miğferlerden her taraf
demire döndü. Toprağın sırtı rüzgâr gibi giden atların ayak darbelerin-
den bükülmeye, mızrakların ucu göğün yüzünü yırtmaya başladı. Süva-
rilerin tozundan ve atların tırnağından dağlar ovaya, dünya serseme
döndü. Kin peşine koşan, kaşları çatık, zırhlı askerlerin verdiği sıkıntı-
dan ova deniz gibi çalkalanmaya başladı. İnsan selinden ve asker kala-
balığından kara denizden ve ova dağdan ayırt edilmez oldu. Merkezde
bulunan Şah, şeref burcundaki güneş ve tendeki ruh gibi yola koyuldu.
Ordunun konakladığı yerde askerlerin ve hizmette çalışanların çadır di-
reklerinin ve sancak gönderlerinin ucuyla, ay kubbesinin yüksekliği
arasında gözle görülür bir fark kalmadı. Onların kaldırdıkları tozdan

kartal uçamaz oldu. Yer ve gök vahşi hayvanlar için kötü kimselerin kalbinden daha dar hale geldi. Bu şekilde padişah ve ordusu menziller aşarak ve git gide çoğalarak tahtın bulunduğu yere vardılar. Bir süvarinin tamamını bir haftada alabileceği geniş bir alanda denizde dikilmiş fenerler gibi çadırlar kurunca ordular ordulara, çadırlar çadırlara karıştı. O arada bahtı açık Padişah şehre girerek savaş araç ve gereçlerini yüklemelerini buyurdu. **Şiir:**

"O zaman eğlence meclisinin sorumlusu (salar-i bezm) emre uyarak öyle bir meclis (bezm) düzenledi ki,

O meclis, cennet sofrasına yaklaşan hatta onun ayarında olan bir meclisti.

O arada Sultan saz çalanları çağırarak onların herbirini alışılmış yerine oturttu."

Ordunun büyükleri ve ülkenin serverleri büyük bir sevinç içinde **Keykubad**'ın sarayına yöneldiler. Pervin'in⁽⁶⁵³⁾ kıskançlıktan [239] utanç duyacağı bir meclis düzenlediler. Erguvan rengindeki şarabı yudumlayarak kalplerindeki fani dünyanın gamını demizlediler. Sema'nın sesinden ve rahatlatıcı şarabın etkisinden gençlik günlerine geri döndüler. O sırada **İskender**⁽⁶⁵⁴⁾ sıfatlı Sultan, mübarek tacını dünyayı yöneten başına koymuş olduğu halde fildişi tahtında otururken, **Şiir:**

"Şarap kadehi hayat suyu gibi geldi. Ondan sonra bir yudum içmek, Rey ülkesini⁽⁶⁵⁵⁾ almaktan daha iyi geldi.

Sema'nın sesi ve şarabın verdiği neşe, gençlik nehrinin suyunu akıtmaya başladı."

savaşçı yiğitler fetih rüzgârından coşmuş, eğlenceye dalmış olarak şarap içtiler.

Hal böyle iken, Sultan asker hazır etmeleri için uc bölgelerine fermanlar yazmalarını buyurunca divan kâtipleri (*münşiyân-i divân*) hiç vakit geçirmeden bu fermanı amberli nefesler gibi kâfuri kâğıtlar üzerine döktüler. Güneş kılıklı, ay yüzlü, zülüfleri **Müşteri** yıldızını⁽⁶⁵⁶⁾ andıran dilberlerin kâkülleri gibi kağıdın beyaz çehresini siyah satırlarla

(653) Bak. not. 591

(654) Bak. not. 218

(655) Yani Raca'nın ülkesi Hindistan.

(656) Bak. not. 90

süsleyip Sultan'ın tuğrasıyla (tevki-i humayun) donattılar ve onları, ulak görevi verdikleri muhafız kulların (gulaman-ı yatak) eliyle gidecekleri yere yolladılar.

Üzüntü gideren şarabın ateşi serverlerin başlarını ağırlaştırınca Sultan iştret meclisinden kalkıp dinlenme yatağına gitti.

Ertesi gün seher vakti sabahın dudağı gülücüklerle dolup, havanın kalbi cihan padişahının içi gibi nurlanıp alemi aydınlatan güneşin mühürüyle süslenince Sultan meydanın yolunu tuttu. **Şiir:**

"Gök, edeb çevganıyla atılmış top gibi ahir zaman fitnessini başından uzaklaştırdı."

Meydanlarda ve cirit oyunlarında ustalık kazanmış olan serverleri oraya çağırıldı. Kısa bir zamanda meydanın süvarileri ve savaş arayan gençler birbirlerine girdiler. Kalkan toz havayı kapladı. **Şiir:**

"Şahlar şahı bu lacivert kubbede parlayan ve dünyayı dolaşan güneş gibi

Büyük bir güç ve ağır bir darbeye vurduğu çevgan topunu göğe çıkarıyordu."

Sultan o meydandan ayrılarak sarayın yolunu tuttu. Biraz dinlendikten sonra yeni bir meclis düzenledi ve ölçsüz bağışlarda bulunarak adını her yere duyurdu. Bir hafta, ara vermeden, cirit oynayıp şarap içerek eğlenmenin ve gençliğin hakkını verdi. "Allah en iyi bilendir."

[240] 41- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN KONYA BAŞKENTİNDEN ALA'İYE'NİN FETHİNE GİTMESİ

Sekizinci gün, rüzgâr hızındaki atlarının tırnaklarından kalkan tozun güneşin ve ayın yüzünü örttüğü, sayı ve teçhizat bakımından mükemmel bir ordu geldi. Dokuzuncu gün sadık sabah ortaya çıkıp mavi gök kubbe aynasının yavaşındaki dumanı silip güneşin yüzü güçlü padişahın ışığıyla parlayınca ülkeler alan, dünya bağışlayan, gücü **Rüstem**'inkine⁽⁶⁵⁷⁾ eşit olan padişah, yürüyüş **Rahşına**⁽⁶⁵⁸⁾ bindi. Davulun gümbürtüsünden ve **Hindî** zurnanın (nây-i Hindî) sesinden yerin kabuğu çatladı. **Şiir:**

(657) Bak. not. 126

(658) Rüstem'in atı.

"O zaman onların kaldırdıkları toz dumandan yerini buldu. Göğün sayısı sekize çıktı.

O zaman yenilenen zafer, lactvert renkli gökte yankılandı."

Ayı ve güneşi yanına alan ordu zafer ve fetih yolunda akın akın ilerlemeye başlarken Sultan, düşmanının işini bitirmek için dünyayı avlayan ordularının üç gruba ayrılmasını buyurdu. Buna göre bir grup, çevik kaplanlar gibi sarp kayaları zıplayıp geçecek; bir grup timsahlar gibi deniz tarafından savaşa girecek; bir grup da hızlı dalgalar gibi gemilerle kale üzerine yürüyeceklerdi. Ayrıca yüksekliğine göğün hayran kaldığı ve her zaman kara bulutların altında saklı kalan ordaki dağa, attığı taştan **Elburz** dağını bile sıkıntıya düşürebilecek dağ gibi bir mancınık arabayla çıkaracaklar ve o tepenin üzerinde savaş sırasında sert kayaları çimen sayan yiğitler yerleşecekti.

Sultan'ın fermanına uyularak mancınık yerine konurken Sultan-ı azam **Keykubad** dünyayı kateden atının üzerinde, aynayı arayan **Keyhüsrev** gibi⁽⁶⁵⁹⁾ okyanustan daha büyük, derinliğine düşüncenin dahi ulaşamacağı bir çaydan geçti. O arada ilahi güce sahip olan Sultan'ın devletine bağlanmış ve gölgesine sığınmış olanlar savaşa girmek için oraya geldiler.

Diğer yandan kalenin sahibi olan **Kyr Vart**,⁽⁶⁶⁰⁾ Sultan'ın büyük bir orduyla kanlı çayı geçtiğini, iniş yokuştan hiçbir **[241]** zarar görmedi; kalenin yanına ulaştığını öğrenince şöyle dedi: "Bu haber, benim ülkemden ayrılacağımı gösteriyor. Bağlanmış olan bu düğümü artık hiçbirle çözemem. **Şiir:**

"Eğer felek talihimi kötüye çevirmeseydi, buraya bunca ağacı kim taşıyabilirdi?"

Talihin benim yanımda olduğu günlerde kimse benimle savaşma yolunu tutmazdı."

Bu toprak alemde sarp dağ ile su arasında bulunan bu kaleden daha sağlam bir kalenin bulunduğunu kimse iddia edemez. Duvarı da

(659) Efsanevi İran padişahı Keyhüsrev'in (bak. not. 112) dünyayı gösteren aynayı uzun süre aradığına işaret ediyor.

(660) Kale sahibinin Rumca efendi ve bay manasına Kyr (Kyros) lakabını taşıması Bizar olduğunu tayid eder. Bununla beraber Ermeni Sempad "Colonoros" kalesi hakimince **Kyr Vart**'in, Adom'un torunu olduğunu yazar (Documents armeniens, t. 645). Eb Fereç ise kasabanın daha eskiden **Adrianus** adını taşıdığını kaydeder (s. 385) Selçuk kaynaklarında Alaiye'nin eski adı Kalonoros ve Kandelor adlarının ikisi de kayıtlı (Selçuklular zamanında Türkiye, s. 335, n. 17)

dan, hendeği denizden olan buraya benzer bir yer kımae gösteremez. Bundan önce güneş bile bu yüksek dağın üzerinden bir rehber ile geçmişti. Şimdi aynı yerden Cihan Padişahı **Keykubad** rüzgâr gibi geçti. Yarıdan'ın desteğini ve yardımını almış olan onun, gökle savaşa girmesi ve felekle mücadeleye tutuşması zor olmaz. O halde bize sabır elbisesi giymekten ve bekleme köşesinde oturmaktan ve **Şiir**:

"Feleğin kendisi perdeden ne çıkaracak görelim bakalım."

demekten başka yapacak bir işimiz kalmadı."

Akşam olup ufuklar onun bahtı gibi katran rengindeki elbiseyi giyince yanan yüreğinden yükselen ahlâr göklere yükseldi. Bütün gece çare düşünmekten felek gibi gözü açık kaldı.

Sabah olup lacivert kubbeye dünyayı dolaşan padişahın (güneş) sarı bayrakları dikilince dünya, Sultan'ın ordusunun kaldırdığı tozdan simsiyah oldu. Saltanat çetresi parlamaya başladı. Demiri eriten süvarilerin heybetinin rüzgârından kale halkının kalbi yerinden oynadı. Söğüt gibi titremeye başladı. Feleğin dahi bir defada bakamadığı, fethini duymak dahi istemediği, yağmur yerine ok ve mızrak yağdırsalar halkını üzüntüye ve sıkıntıya sokamayacakları o sarp yerin korunmasını ilahî güç bırakınca ora savunulabilir mi? **Şiir**:

"Fakat kötü talih öfkelenince granit taşını muma çevirir."

Sultan tarafından gruplar halinde o dağa çıkmaları buyurulan askerler, uçan kartallar ve yırtıcı kaplanlar gibi bir anda sert kayaları tırmandılar. Fırlatılmış ok gibi oraya ulaştılar. Düşüncenin bile varamadığı [242] dağın üzerinde ordu savaşa tutuştu. O yiğitlerin vurup kırmasından gök şaşkınlığa yer ıstıraba düştü. "Göğün sarsıldıkça sarsılacağı, dağların yürüdükçe yürüyeceği gün"⁽⁶⁶¹⁾ ortaya çıktı.

Feleğin divanından gündüzün ve günün ipi kesilip, dünyayı aydınlatan güneş, **Şiir** (Arapça):

"Zeki kimseler sağ yumruklarını kâfire indirirler"

Deyip kendini batı zaviyelerine gizleyince ve yüce göğün yeşil bahçelerinde yüzbinlerce lamba yanınca Sultan ordusuyla otağına (seraperde) çekildi. O zaman canlarını siper edip yiğitlik göstermiş olan devlet emirleri (umera-yı devlet) düşmanın dayanma gücünden ve kalenin

(661) Kur'an-ı Kerim, 52/9-10

sağlamlığından dolayı şahlar şahının huzurunda üzüntülerini bildirdiler. Padişah onların gönlünü aldı. Gösterdikleri hizmet ölçüsünde onların saygınlığını ve kendisine yakınlık derecelerini artırdı ve "Her ne kadar feleğin kötü olaylar karşısında korkup sığındığı bu sağlam yer, mancınıkla yarıp yıkılmaz, ok ve mızraktan etkilenmezse, zirvesi yıldızlar kümesine değse, yolları her yandan kapalı olsa da yarın Allah'ın izniyle savaşa girelim de Müminlerin kalplerinin şifasını ve dertlerinin devasını elde edelim" diyince büyükler yüzlerini yere koyup Sultan'a "Yaşa" dediler ve sözlerini, "Eğer siz cihanın efendisi olan padişahımız yüce gayretinizi oranın fethi için sarf ederseniz, ora demir de olsa devletinizin kullanımının elinde muma döner. O halde yarın ya canımızı verelim ya da sevgiliye kavuşma işini gerçekleştirelim" diyerek sürdürdüler. **Şiir:**

"Seher vakti padişah uykudan uyanınca güneş kapısının önünde yeri öptü.

Bir anda ordu yerinden oynayınca davul gümbürdemeye zurna ötme-ye başladı.

Dünyayı arşınlayan hayvanların ateşinden denizden göğe toz yükseldi.

Şahlar şahı ayağını atını üzengisine koyunca felek dilediğini verdi ve zafer rehberi oldu."

Ordu kalenin etrafını çepeçevre sardı. Askerlerin attığı ok yağmurdan kale halkı şaşkına döndü. Sultan'ın buyruğu üzerine [243] kalenin etrafına yerleştirilmiş olan 100 ağır mancınık çalıştırdılar. Mevsim kış olmasına rağmen hava amber kokuyor, buluttan kâfur yağıyordu. Bu şekilde iki ay savaştılar.

İki aydan sonra Sultan, bir gece her zaman yaptığı gibi nafilenamazını kıldıktan sonra büyük bir huşu ve yakarış içinde Yüce Allah'tan kalenin fethini sordu. Aynı gece uyku bastırınca rüyasında güzel yüzlü, melek çehreli bir şahsın kendisine şu sözleri söylediğini gördü: **Şiir:**

"Bu sarp kalenin başka bir örneği yoktur. Kimsenin orda savaş yapmaya gücü yoktur.

Fakat Cihanı Yaratan senin destekçindir. Böyle bir kaleyi almak da ancak senin işindir.

Askerin göğe saldırırsa, güneşin beynini dığıtır.

Eğer deniz tarafından savaşa girersen, timsah korkudan karaya kaçar.

Yine de böyle muazzam bir taht yeri ancak Tanrı'nın desteğiyle alınabilir."

Sultan bu müjdenin sevinciyle uykudan uyanınca divit isteyerek bu beyitleri bir kağıt parçasına yazdı.

Ertesi gün karanlık ordusu hezimete uğrayıp aydınlık denizi her tarafı kaplayınca devlet beyleri (*ümera-yı devlet*) cihan fatihini otağının kapısında (*der-i dehliz*) hazır oldular. Sultan onlara huzuruna girme izni (*bâr*) verdi. Rüyasını ve rüyasında kendisine söylenen beyitleri onlara okuyunca herbirinin mutluluk sabahı doğdu. Kalp sahalarında sevinç gülleri ve emel tomurcukları açmaya başladı. Sultan, gaza'ya katılmış olan fakirlere ve düşkünlere yüz baş sığır, bin baş koyun ve 10 bin dirhem gümüş dağıtmalarını buyurdu. Emirlerin ve büyüklerin herbiri o konuda Sultan'ı teşvik ettiler.

42- KYR VART'IN AMAN DİLEMESİ VE KALONOROS KALESİNİ SULTAN'IN -ALLAH DELİLİNİ AYDINLATSIN- KULLARINA TESLİM ETMESİ

Melekut aleminden⁽⁶⁶²⁾ Sultan'a müjde geldiği gece [244] kale sahibine (*diz-huday*) de rüyasında gaipten savunma ve karşı koyma konusunda bir ses geldi. Gaflet ve cehalet uykusundan uyanınca *ayanını* ve itibar sahibi kişilerini çağırarak, "Biz Sultan'ın ordusuna dayanamayacağız. Her ne kadar kalemiz ve hisarımız yıldızlarla diz dize, kartallarla yan yana olsa da kaderin yazısından ve hükmünden kurtulmak mümkün değildir. Onun için Tanrı'nın desteğine sahip bir padişahla yabancılığı bırakıp tanışmak gerekir. Çünkü semavi bir güce ve kuvvete karşı koymak akla ve mantığa uygun düşmez. Benim düşüncem, Sultan'ın hükmü altına girmektir. O zaman belki cihan padişahının dünyayı süsleyen tahtının uğuruyla yaşanmış bahtımız yeniden gençleşir ve bu doğru düşünce herkesi yola getirir" dedikten sonra güzel konuşan bir habercisini (kasıd), kalbe ve cana kadar degen üzüntü dikenini şefkatli eliyle kötü talihli ayağından çıkarsın ve şahtan işlemediği suçun özürünü dilesin diye daha önce aralarında komşuluk yakınlığı, birbirlerine gidip gelme dostluğu ve mektuplaşma ve selamlaşma ilişkisi bulunan **Antalya** subaşı Emir **Mübarizeddin Ertokuş**'a gönderdi. Haberci **Müba-**

(662) Bak. not. 57

rizeddin'in yanına gelip durumu anlatınca **Mübarizeddin**, hiç vakit kaybetmeden Sultan'ın huzuruna çıkarak el bağlayıp söze başladı: **Şiir:**

"Allah'ın adıyla konuyu şöyle açtı: *Ey mavi gökten daha yüksek olan,*

Felek senin açık bahtının önünde maskara olmuş, dünya senin cihanı yakan kılıcının kulu olmuş.

Dünyayı yaratan, her zaman senin bütün arzularını yerine getirmiş.

Sen hedefine ulaşmışsın. Senin vardığın o hedefi, İskender rüyasında daht görememiş.

Zafer senin hunhar kılıcınla canlanmış. Dünya senin açık talihinin kulu olmuş."

Siz padişahımızın rikabı nereye gidip orada savaşa girerse, zaman sizin hükümlerimize boyun eğer ve dünya emir ve fermanınızın altına girer. Biraz önce **Kyr Vart**'in habercisi yanıma geldi ve [245] siz sultanımızın onu, ateş saçan heybetinizin dışında tutmanız, sağlıklı günlerini insaf gölgenizin altında almanız ve bu konularda onlarla anlaşma ve sözleşme (*ahd ü peyman*) yapmanız halinde o, başı göğe değen bu kaleyi size bırakacak. **Şiir:**

"Devlet gibi dergâhınızın kulu olalım. O şerefle başımızı aya yükseltelim."

dedi.

Bu haber üzerine Sultan'ın alnında sevinç izleri ve mutluluk belirtileri görüldü. Cevap olarak "Onun isteğini yerine getirmemiz, onun gibilerini dostlarımız ve taraftarlarımız arasına almamız, tatlı dil ve güzel sözle onu evimizin yakınlarından (*havas-ı hane*) ve sarayımızın koruyucularından (*herras-ı asitane*) yapmamız gerekir. **Şiir:**

"Dünya işlerinde kılıcın ve tatlı dilin iki arkadaş olduğunu bilmiyor musun?

Keskin kılıcın açtığı her yaraya dil merhem olabilir.

Mavi gök kubbe kılıçla alınıp kul yapılabilir.

Fakat insanları almak ancak tatlı dille mümkün olabilir."

Emir **Mübarizeddin**, devlet sahibinden bu hükmü duyduktan sonra ikametgâhına (*sera-perde*) gitti ve haberciyi çağırdı. dileklerinin kabul-

gördüğünü söyleyerek sözlerine şöyle devam etti: "Hiç vakit kaybetmeden **Kral Kyr Vart**'ın yanına dön ve ona, 'Gök senin isteğin doğrultusunda ve arzun istikametinde döndü. Padişahın şefkatiyle zamanın dönmesine karşı emniyet ve güven içinde kalacağına inanıyorum. Bundan sonra vefa yolunu tutup, kulluk kemerini bağla. O takdirde zarar verici göğün dönmesinden emniyette kalır, başı yıldızlara değen kaleyi teslim ederken de hüzünlenme ve gamlanma sıranı savarsın. Çünkü dünya görmüş akıllı kimseler, zamanın soğuşunu sıcaklığına tatmış bilgiler şöyle demişler, akıl elmasıyla hikmet incisini şöyle delmişler: **Şiir**:

"Aklın kendisine yardımcı olduğu kimse hiçbir zaman aslanla komşuluk yapmaz.

[246] *Şahin her ne kadar kuşların şahı olsa da kartalların yanında yuva kurmaz.*

Her ne kadar gece karganın rengi gibi siyah olsa da güneş doğunca dünyaya lambalık yapar.

İkbal ve şans insanların başını dik tutar ve onları başarılı kılar."

Benim tavsiyem, **Kyr Vart** kafasından endişeyi atsın ve devrin padişahının hükümlerine uymayı kendisine meslek yapsın. Gönülünden kale sevdasını atarak Sultan'ın mübarek gölgesinde sığınak arasın. O takdirde Tanrı'nın gölgesi olan Sultanın sonsuz merhameti seni meliklerin güveni, karaların ve denizlerin seçkini yapar."

Bu sözleri duyan haberci mutlu ve sevinçli olarak kaleye geri döndü. Olanları başından sonuna kadar anlatınca **Kyr Vart** kaleyi teslim işine girişti. O arada akıllı ve güzel konuşan bir elçiyi, duyduğu bağlılığı, saygıyı, sevgiyi ve aşağıdaki sözleri ihtiva eden bir mektupla Sultan'a gönderdi: **Şiir**:

"Önce Yaradan'a şükürler olsun. İyi, kötü O'nun vasıtasıyla açığa çıkar.

Firuze renkli gök kubbeyi yukarıda tutan O'dur. Mavi leğenin lambasını (güneş) yakan O'dur.

O can bağışlayan ve rızık veren Tanrı'yı tasvir etmekten dil aciz kalır.

O'nunla ümit olduğu gibi korku da vardır. Her an O'na binlerce şükür olsun.

O yeryüzü padişahının tahtının üzerine bendenizden yüz binlerce övgü olsun.

O büyük şahlar şahı uluğ Keykubad'ın ışığından alem mamur olsun.

Dünyanın seçkini, Selçukluların övüncü olan onun bezminde Zöhre yıldızı sâkılık yapsın."

"Sız padişahımız duymuşsunuzdur ki, bu sarp kale ta **Dara**⁽⁶⁶³⁾ ve **Huşeng**⁽⁶⁶⁴⁾ devrinden, **İskender**⁽⁶⁶⁵⁾ ve **Kayser**⁽⁶⁶⁶⁾ zamanından beri bu naçız kulunuzun atalarının ve dedelerinin ikâmet ettiği, düşmanların ve muhaliflerin kıskandığı bir yerdi. Hiçbir güçlü padişah orayı almak için savaşı göze alamadı. Cihanı Yaratan, yeryüzünde başı göğe degen böyle bir yer yaratmadı. Burada kıyamet ve hesap gününe kadar yetecek hadsiz hudutsuz zahireye ve teçhizata [247] sahibim. Bu kalenin zirvesinde hadise yaratan ve beyhude dönen feleğin eziyetinden uzak idim. Gökle yarışır, güneşle eşit olduğumu sanırdım. Fakat gözüme uzaktan muzaffer çetrimiz ilişince dizimin bağı çözüldü, gözümün ferri gidip gelmeye başladı. Vücudumu düşkünlük aldı. Şahın heybeti karşısında bu sarp saray, aklımın gözüne derin bir çukur gibi göründü. O zaman kendi kendime, 'Dağla tokuşmak, çuvaldıza yumruk indirmek ve rüzgârı durdurmaya kalkmak, kendini felâkete atmak demektir. Cihan padişahının genç talihî karşısında bizim yaşlanmış talihimiz aciz kalır. Onun için dünya padişahlarının güneşinin dünyayı aydınlatan ışığının gölgesine sığınmak ve orada barınak aramak gerekir. Eğer şahın şefkati ve merhameti, ben zavallıyı kapsarsa ve can güvenliğim sağlanır, onun vilayetlerinden biri bana bağışlanırsa, bu davranış büyük bir iyilik ve engin bir kul severlik olur. **Şiir:**

"Eğer benim Sultan'ın ülkesinde bir köyüm olursa, o köy bana Süleyman'ın⁽⁶⁶⁷⁾ ülkesinden daha değerli olur.

Cihanın efendisinin bana yardımı olursa, o zaman benim mutluluğum Huma⁽⁶⁶⁸⁾ nınkinden daha fazla olur.

Adım şahın divanında anılır olursa, artık güneşin ve ayın dolaşmasından endişe etmem."

(663) Bak. not. 92

(664) İran mitolojisine göre Hz. Adem'in dördüncü oğludur. Pişdadi hükümdarlarından biridir. Babası Siyamek ve dedesi Keyumers'tir. Ateş ve demir onun zamanında bulundu, ziraat aletleri yaptırdı. Şehirler yaptırdı şeytanları insanlara kötülük yapmaktan alıkoymdu. Keyumers'ten sonra tahta oturup 40 yıl padişahlık yaptı.

(665) Bak. not. 218

(666) Bak. not. 130

(667) Bak. not. 11

(668) Bak. not. 652

Bu sözlerden hoşlanan padişah, "Bu adamı, iyi yetişmiş, bilgili ve akıllı biridir. Onun isteklerini yerine getirmek gerekir. Eğer onun sadakat niyetinin bağlarını akrabalık yoluyla güçlendirme isteğimizi en kısa zamanda ona duyurursak, o zaman onun bize olan güveni daha da artar, bizim merhamet denizimizden dostluk şerbeti içer" dedi.

Bu düşüncüyü beğenen ülke büyükleri başlarını yere koyarak Sultan'a "Aferin" dediler ve haberciyi bu sevindirici haberi **Kyr Vart**'a duyurması için geri gönderdiler.

Kyr Vart, bu haberi duyunca mutluluktan külâhını havaya attı. Övünen başını yedinci göğün⁽⁶⁶⁹⁾ üzerine çıkardı. Haberciyi isteğe rıza gösterdiğini bildirmek için geri gönderdikten sonra daha önce satın aldığı edepli ve namuslu kadınlarının seçkinlerinden birini, **Muhammed**'in (A.S.) şer'i emirlerine uygun olarak hazırlayıp Sultan'ın kutlu haremının ve uğurlu ailesinin fertleri arasına katılmak üzere gönderdi.

Bu iş bittikten sonra **Kyr Vart**'ın arzusu yerine getirildi. [248] Sultan ona habercilerle **Konya Akşehir**'inin *emirlik menşuru*'nu ile her biri bir şehir gelirine sahip olan tanınmış birkaç köyün mülkiyetini verdiğini belirten bir yazı gönderdi.

Kyr Vart *ikta* ve *temlik menşurunu* inceleyip izdivac işinin tamamlandığını duyunca o gece seviçten yerinde duramadı. Ertesi gün güneşin altın külâhı gök ufkunun denizinde doğunca, kalenin zirvesinden, başı yıldızlar kümesine değen Sultan'ın karargâhına (*bârgah*) inerek özür ve af dilemek için dilini açtı.

Sultan ona ilgi ve şefkat gösterdi. İzzet ve ikramda bulunmak için bir anını dahi boş geçirmedi. **Kyr Vart** da edep dizinin üzerine çökerek tahtın yanına gitti ve "Eğer cihan padişahı dünyayı fetheden bayrağını (*alem*) kaleye gönderir, mübarek ayağını kendisine uğurlu gelecek olan bu yeni ülkesini görmek için zahmete koşarsa, o zaman oradaki alimler, bu kulu hakkında ilgi gösterdiğinizizi öğrenirler" dedi.

Aynı şeyi düşünmekte olan Sultan, **Kyr Vart**'ın bu sözlerine sevindi. *Çetr*'i ve kutsal sancağıyla (*sancak-ı ferhunde*) dönen göğün güneşi gibi kaleye hareket edince zaferin müjdecisi olan davul (*kos*) ile mutluluğu artıran zurna (*nay*) gümürdeyip coşmaya başladı. Dünyanın kulağına ülke fetheden şahın gelişinin müjdesinin ulaştırdı. Onu duyan bü-

(669) Bak. not. 160

yükler ve ilim peşinde koşan kesimler (caselikan) akın akın, grup grup aşağıya indiler. Saçı saçan avuçlarını, övgü söyleyen dillerini açarak padişahın elini öpme şerefine kavuştular. **Şiir:**

"Aklın başa girdiği gibi adil şah kaleye girdi.

Kalede düzenli bir şehir vadi ve halkın kalbi şahı görme arzusuyla yanıp tutuşuyordu.

O sarp dağda, bakınca akla şaşkınlık veren geniş bir düzlük yer alıyordu.

Orada meyve veren gölgeli ağaçlar ile sayısız üzüm çubukları vardı.

Oranın etrafına öyle bir yeşil alan vardı ki, cennet bahçesi güzelliğini kiskanırdı.

Ayrıca orası, çok sayıda mezraya, sayılamayacak kadar gölcüğe ve hesaba gelmeyecek zahireye sahipti."

Böyle bir kaleyi kolayca ele geçiren⁽⁶⁷⁰⁾ Sultan, Yaradan'ın verdiği bu nimete şükretmek için "Bize verdiği sözde duran [249] ve bizi bu yere vâris kılan Allah'a hamdolsun"⁽⁶⁷¹⁾ ayeti ile "Kaleleri ona açtı ve biz de köşe bucağı ele geçirdik" sözünü söylemeye başladı. Daha sonra devlet emirlerine (ümerâ-yı devlet) dönerek onlara "Yüce Allah'a bizim yıldızımızı yükseltmesinin, bu önemli fetihle bize yeni bir hayat vermesinin şükranesi olarak O'nun her zaman büyüklükle anılması için bu sert kayalar üzerine öyle bir kale yapalım ki, engin ve keskin düşünce onu görmekten şaşkınlığa düşsün, milletlerin seçkinleri, padişahların çabaları arasındaki farkı görsün ve kalacak olan o hatıradan bizim bilgimiz ve yeterliliğimiz hakkında bir sonuca varsın. Ondan sonra o yerin adı, adımız ve lakabımızla şeref kazansın. İhtişamıyla çember şeklindeki gökle, nilüfer reklı kümbedle ve 12 kapılı sarayla yarışsın" dedi.

Sultan'ın fermanı üzerine mahir yapı ustaları, çalışkan ve çevik işçiler, eli uz ressamlar, "O ne dilerse, mâbedler, heykeller yaparlardı"⁽⁶⁷²⁾ hükmünü gerçekleştirmeye başladılar. **Şiir:**

"Tanrı'nın yarattığı o sarp kayaların üzerinde kısa sürede o yapı ortaya çıktı.

(670) İbn Bibi çok defa olduğu gibi burada da fetih tarihini vermez; yalnız 618/1221 yılında yapılan Konya surlarından sonra vukubulduğunu söyler. Niğdeli Kadı Ahmed bu hadisenin 619/1222 yılında, Ebu'l-Ferec ise 620/1223'de cereyan ettiğini yazar. Eski bir takvim 618/1221 yılını verir. Hadiselerin kronolojik sırasına göre de fethin 1221 yılında olduğunu kabul etmek gerekmektedir. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 337)

(671) Kur'an-ı Kerim, 39/74

(672) Kur'an-ı Kerim, 34/13

Orayı dille anlatmak mümkün değildir, gözle görmek gerekir.

Küfür mezhebinin hâkim olduğu, İncil ve çan sesinin duyulduğu o yerde

Şimdi tevhid ile Allah'ın adı duyulmaya başladı. Bunun için böyle bir padişahın övgü hakkıdır.

O yerden her zaman kötü göz uzak olsun. Böyle bir ev her zaman mamur olsun."

43- ALARA KALESİNİN SULTANIN KULLARI TARAFINDAN FETHİ

Cihan padişahı **Alaiye** kalesinin yapımından kurtulduktan sonra ci-hangir rikabını **Antalya** tarafına çevirdi. Yolda gözü, bir vadide granit bir taşın üzerinde kurulmuş, gök gibi sağlamlaştırılmış, zamanın gözünün hayran kaldığı, hemen yanında ihtişamı **Nil** nehrine benzeyen, suyu masmavi olan bir nehrin aktığı, göğe yakınlığından dolayı zirvesinde nöbet tutan bir nöbetçinin boyunu eğmek zorunda kaldığı, sarplıkta **Kaf** dağının⁽⁶⁷³⁾, yanında zerreden daha küçük görüldüğü **Alara** kalesine düştü.

Oranın yöneticisi, dünyanın lezzetinden el etek çekmiş, inziva yolunu seçmiş, atlas kumaş yerine çul giyinmiş olan **Kyr Vart**'ın kardeşi idi ve Zuhal yıldızı⁽⁶⁷⁴⁾ gibi [250] o kalenin eyvan'ına yerleşmişti.

Sultan, devlet emirlerinden bir emirin, muzaffer askerlerinden bir birlik ile **Alara** kalesine gitmesine ve oranın yöneticisine, "Cesareti ve yiğitliğiyle tanınmış olan kardeşin **Kalonoros** kalesini bize karşı koruyamadı. **Şiir:**

'Cihan fatihlerinin karanlık gecede rüyalarında dahi göremediği böyle bir yeri,

Ben yıldızlara ışık veren Tanrı'nın yardımı ve parlak kılıcımla bir gündüz vakti aldım.'

Senin zamanında yıpranmış ve aşınmış olan bu kalenin düşmesi daha kolaydır. Sen akıllı ve günlerin iyisini, kötüsünü görmüş ve bu dünyanın nimetlerinden el etek çekmiş birisin. Selamet yolunu seçmek

(673) Bak. not. 571

(674) Bak. not. 268

enin için daha kolay olur. Eger kardeşinin yolundan gidip kaleyi kullarımıza teslim edersen, sınırsız cömertliğimize mazhar olur, istek ve arzularına kavuşursun. Eger bizim hükümlerimizin ve isteklerimizin hıllafına davranırsan, o muhalefet dikenini kendi aptallık ve cehalet gözünde bulursun" şeklindeki haberin yanında konuya uygun düşen bu şiirin de ona duyurulmasını buyurdu: **Şiir:**

"Kellenti yele vermemen için fermanımızdaki sözlere uy."

Sultan'ın bu fermanını iletip gizli sırrı açıkladıkları zaman onun heybetinden ve şevketinden korkan kale yöneticisinin dünyayı gören gözleri karardı. Büyük bir korku ve dehşet içinde sıkıntıya düştü. Semavi bir rastlantı ve Rabbanî bir takdirle kulunç illetine yakalandı. O şaşkınlık ve korku içinde ömrünü ve canını Canları Yaradan'a teslim etti. O durumu gören ve korkuya kapılan oranın ileri gelenleri, oradan ayrılıp kendi rızalarıyla veya korkunun etkisiyle kaleyi Sultanın elçilerine teslim ettiler. Sultan'ın sancağını oraya çekerek padişaha edilen duaları o diyarın sâkinlerinin kulağına ulaştırdılar.

Böylece o kale de güzel bir tesadüf eseri kılıç kullanılmadan tek bir söz üzerine ülkenin diğer beldelerinin arasına katıldı ve saltanat divanının ceridelerine (*cerâyid-i divan-ı saltanat*⁽⁶⁷⁵⁾) kaydedildi. **[251] Şiir:**

"Tanrı'nun yardımcı olduğu şah, tahtını ve tacını yükseltir.

Su, onun istediği yönde akar ve her isteği yerine getirilir.

Bu firuze renkli gök, hiç durmadan onun zaferi için döner."

O ikinci fethin haberi Sultan'a ulaşınca Sultan, halka açık bir eğlence meclisi (*bezm-i am*) düzenledi. Sıradan ve seçkin kişileri, büyükleri küçükleri oraya çağırdı. Savaş rüzgarını başından uzaklaştırıp rebab ve çeng'in sesini dinleyerek şarap içti.

Antalya'ya varınca emirlerin seçkinlerine şahane hil'atler ve hediyeler dağıttıktan sonra onlara kışlaklarına ve yurtlarına dönme izni verdi. Kendisi de yakın adamlarıyla (*havas-ı mukarreb*) orada kışladı. **Şiir:**

"Ondan sonra savaşta muzaffer olan cihan fatihi, her gün yeni bir eğlence meclisi (bezm) düzenledi.

Şehinşaha bazen savaş düşüncesine dalmak, bazen de nay ile çeng'in sesini dinlemek kaldı.

(675) Ceride, Nüfus ve ruzname kayıtları demektir. Bu tabir Osmanlılarda son devirlere kadar kullanılmıştır.

Felek Sultan'ın yarı oldu. O, sahilde ve diğer yerlerde bahar kokusu aldı.

Hava misk saçarken zemin yeşiller gıyındı. Bülbülün sesinden dünya coşmaya başladı.

Sebzenin dudağı buluttan süt içti. Yaşlılar şahın bahtı gibi gençleştiler.

Kumruların sesi rebabınkine karıştı, gönüllere gençlik sevinci geldi.

Saba rüzgârı şimşir ağacının saçını taradı, yaseminin ağzı Hoten mistyle⁽⁶⁷⁶⁾ doldu.

Akil mest oldu, herkes şarap yudumlarken nergisin gözü şarapla doldu.

Kış mevsiminde sahil sanki sarhoş oldu, her yerde bahar gibi eğlence meclisi düzenlendi.

Çeng, bülbüllerle birlikte ötmeye başladı, sert yiğitler kükreyerek savaşa girdi.

Bulutun yağmasından, güneşin parlamasından gönüllere huzur veren bahar yüzünü açtı.

Şahın yüzü güneş gibi parlamaya, avcı ise cömerlikte yağmur bulutuna döndü.

Savaştan muzaffer çıkmış olan şah, bu şekilde kadehler ve çeng arasında bir ay geçirdi.

[252] *O arada bazen neşe içinde ava gitti, havayı keklikten boşalttı,*

Durup dinlenmeden ormanlardaki aslanlarda taştaki renk bırakmadı."

Bununla beraber günlerinin çoğunu yapılacak işleri düşünerek geçirdi. Vuruşma ve çarpışma yeteneğini, şarap kadehi yudumlamaya; mızrak ve kılıç sallamayı, rebab'ın sesini dinlemeye; harp ve darp sırasında ad kazanmayı, çeng'in ve barbut'un sesine üstün tutmaya, iş yapmayı kalbe rahatlık veren şaraba tercih etmeye başladı ve şöyle dedi: "Her ne kadar kalbe rahatlık veren şaraptan kaçmak mümkün olmazsa da, **Şiir:**

"Fakat eğlence meclisi yeri (bezmgâh), şarap ve kadeh için değil, insan için dinlenme yeridir.

(676) Bak. not. 409

Lezzetli şarap, düşmanı avlayan cihan padişahının elinde parlayınca,

Onun avcu açılır ve emniyete kefil olan parlak yanağı erguvan rengine döner.

O zilyet ve süsten bütün kulları o anda yeni bir cana kavuşur.

Şair sözünü aya çıkarırken ordunun canına binlerce can katılır."

Sultan, bu şekilde **Antalya**'da üzüntülerini atıp bir çok bilgiler ve tecrübeler kazandıktan sonra amacına ulaşmış olarak oradan kalkıp taht yerine doğru hareket etti. O arada o fethi kutlamak için her taraftan elçiler, çok miktarda peşkeşle, sınırsız hazinelerle yönlerini **Hüsrev**⁽⁶⁷⁷⁾ huylu şahın dergâhına çevirdiler. **Şiir:**

"Nihayet bu müjde basit bir müjde değildi. Böylesini dünyanın kulağı çok az işitti.

Cihan padişahı tarafından gerçekleştirilmiş olan o fetihten sonra onun hükmü kader gibi etkili oldu.

Onun etkisiyle karadan göğe öyle bir gürültü patırtı yükseldi ki, sanki deniz coşmaya başladı."

44- KONYA VE SİVAS KALELERİNİN YAPIMI VE ORALARIN 615 (1218) YILINDA DEVLET EMİRLERİNE (ÜMERA-YI DEVLET) DAĞITIMI

Lacivert kaplı gökte doğunun padişahının (güneş) parlak yüzünü gösterdiği, Cemşid'in⁽⁶⁷⁸⁾ [253] ışıklı külahının köşesi mana gibi ovadan parladığı zaman Sultan, gezegenler içinde parlayan güneş gibi atına bindi. O anda herkes onun ata binişini Süleyman'ın⁽⁶⁷⁹⁾ rüzgâra binişine benzetti. Dergahın emirleri (*ümera-yı dergâh*) ve bargahın serverleri ile başkent **Konya**'nın etrafında ve bahçelerinde gezmek için yürürken birden şehir tarafına baktı. Büyük nüfusla ve zenginlikle donanmış, uzunluğu ve genişliği arasında bir günlük yol olan, her tarafına üzüm bağları ve meyve ağaçları dikilmiş, zamanın, havadislerinin tozunu bostanlarındaki ağaçların güzelliklerinden uzaklaştırdığı ve her zaman naz ve niyaz tohumları ektiği, **Şiir:**

(677) Bak. not. 81

(678) Bak. not. 115

(679) Bak. not. 52

"Suyunu Fırat nehrinden ödünç almış, rüzgârı hayat suyunun üzerinden geçmiş olan

O bölgeye her ülkeden insanlar gelerek o güzel şehri vatan yapmış.

Bütün dünyanın yaşadığı oraya şehirden ziyade engin deniz adını takmak yerinde olur.

Bütün bunlara rağmen çevresinde sur yoktur. her ne kadar başı göğe değiyor olsa da

Her zaman orada geceyi aydınlatan bir cevher vardır ve bu yüzden orada gündüze ihtiyacı yoktur."

Orasının, "Süsten mahrum bir kılıç gibi" sur süsünden mahrum kaldığını gören Sultan, yanındaki devlet emirlerine ve yakın adamlarına (*mukarriban-ı hazret*), "Dünyanın her yerinden insanların rahat ve huzur aramak için binbir umutla geldikleri, malını mülkünü bırakıp eşiğini günlerin olaylarından uzak bir yuva olarak seçtikleri böyle bir şehri hisar süsünden mahrum bırakmak hata olur. Her ne kadar haşmetimiz ve canlar yakan kılıcımız, dünyanın etrafını saran bir sur olsa da yine de hırs ve tamah felâketine karşı tedbir almamız gerekir. Çünkü zamanın dönmesi aynı kararda olmaz. Onun işi olay yaratmak ve insanlarda keder meydana getirmektir. **Şiir:**

"Zamane binlerce oyun oynar. Hiçbiri de bizim istediğimiz gibi olmaz."

Artık çabamızın ve gayretimizin çoğunu, iki renkli zamanın kötü olaylar kazmasının etki edemeyeceği, devirlerin kin balyozundan uzak kalacağı [254] sağlam bir suru bu şehrin ve **Sivas** mahrusesinin etrafına çekmek için harçayalım."

Orada bulunan herkes, bu haklı sözlerinden dolayı Sultan'a "Aferin" dedikten sonra sözlerini, "Alemin efendisinin düşüncesinden doğan her hükmü yerine getirmek için kullarının can u gönülden çaba harcamalarını gerekir" dediler.

Onun üzerine Sultan emir verdi. İşbilir mimarlar ve usta ressamalar getirdiler. Hiç vakit kaybetmeden atına binip emirler, serverler ve mimarlarla birlikte şehrin etrafını dolaştı. Emri üzerine burçların, sur bedenlerinin ve kapıların yerlerini resmettiler. Hazreti Sultan'a arz ettikleri zaman Sultan onu büyük bir dikkat ve derin bir düşünceyle inceledi. Bazı yerlerini düzeltip değiştirdi.

Kapıların, burçların ve bedenlerin yerleri belli olunca Sultan özel naiblerini (nüvvab-ı hâs) çağırarak dört kale kapısının (dervâze), birkaç burç ile bedenın yapım masrafının hassa'dan karşılanması, geri kalanların masrafının ise, durumlarına göre ülkenin büyük emirleri arasında paylaştırmalarını, o konuda acele ederek fırsatı büyük bir ganimet saymalarını buyurdu. O arada bir ferman daha çıkararak, **Sivas** tarafının melik ve emirlerinin görüşleri alınarak ora için de dağ gibi bir sur (bâru) yapmalarını, **Konya**'ninkinde olduğu gibi oranın masrafının da oranın emirleri aralarında paylaşılmasını, bu konuda büyük bir çaba harcanmasını buyurdu. O fermanı **Sivas**'a Emir-i Meclis ile gönderdi.

Aradan çok geçmeden Sultan'ın devletinin büyükleri ve ayan'ı **Konya** ve **Sivas**'ta surların temelini atıp inşasına başladılar. Gece ve gündüz bütün imkânlarını ve güçlerini kullanarak o yapıyı tamamlamaya koyuldular. Yüce Tanrı'dan aldıkları destekle, büyük bir kararlılık ve metanetle en yüksek çabayı gösterdiler. Sağlam kaideler üzerine bedenleri ve burçları yükselttiler. Ham gümüşe benzeyen kayalarının üzerine çeşitli kabartma resim ve heykeller (temasil) yaptılar. Yumuşak taşlar ve mermerler üzerine altın yaldızla **Kur'an** ayetlerinden, **Peygamber** hadislerinin en çok tanınanlarından, **Şehnâme**'nin beyitlerinden ve vecizelerden parçalar yazarak, onların üzerinde hiç boş yer bırakmadılar.

Kısa bir süre sonra Tanrı'nın yardımı ve Sultan'ın devletinin uğruyla oranın inşaatını tamamladılar. [255] O haberi Sultan'a bildirdikleri zaman Sultan atına binerek hendeğin etrafını dolandı. Her yerini dikkatli bir şekilde inceledi. Yapılanlar çok hoşuna gitti. Onun üzerine uzun yıllar ve sayısız günler onların teşekkürüne değer çalışmalarından dolayı adları, sanları kalsın diye emeği geçenlerin herbirinin kendi adını bir taş üzerine altın harflerle yazmasını buyurdu.⁽⁶⁸⁰⁾ Onlar da Sultan'dan gördükleri bu ilgi ve iltifattan dolayı atlarından inip yüzlerini yere koydular. Sultanlar sultanına dizdikleri övgüyü göklere çıkardılar. **Şiir:**

" Dediler: Ey tacın, tahtın ve mührün sahibi doğru sözlü padişah!

Dünya senin sözüne destek vermiş, felek fermanına uymak için kulluk kemeri takmış.

(680) Surlar 618/1221 tarihinde tamamlanmıştır. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 332)

*Senin kılıcın her zaman firuze rengindedir. Feleğin desteğinden doluy-
yu zafer her zaman senin yanında olmuş.*

*Sen imparatorluğunla ölümsüz oldun ve dünyanın dönmesinden ya-
dığâr kaldın.*

Her kim ki senin dergahında bağluluk kemeri takar, adı ay'a yükselir.

Padişah oradan gelince eyvanındaki tahta oturdu.

*Emri üzerine eğlence meclisi düzenlediler. Neşeyi artırıp gamı azalttı-
lar.*

*Cennet bahçesi gibi bir meclis kurdular. Oraya kimse sevinç tohu-
mundan başka bir şey ekemedi.*

*Öyle bir meclisti ki ay yüzlüler sürekli olarak padişahın tahtı önünde
hızmette bulunuyorlardı.*

*Öyle bir eğlence yerini süslemekten dünya yıldız, güneş ve ayla dol-
du.*

Orada Pehlevî kadehi yıldız, Keyhüsrev kadehi ay gibi parluyordu.

O arada şahlar şahı parlayan güneş gibi çehresini kullarına gösterdi.

*O zaman her yerdre mutluluk gülleri açtı. Şimdiye kadar kimse öyle
birini görmemişti.*

*Pehlivanların kalbi sevinçten coşarken, sâkiler de feleğe, 'İç, iç!' dedi-
ler.*

*Sarhoş olan çalgıcılar ayıktılar. Böyle bir şahın bezminde işte böyle
eğlenilir."*

Tanınmış kişilerin başında şarabın etkisi görünmeye başlayınca on-
lar yaptıklarından utanmasınlar diye göklerin sultanı (güneş) [256] ba-
şına katran renkli ipekli bir kumaş çekti. Yüksek çadır (gök) da **Çin** put-
hanesini kiskandıracak bir hal aldı. O zaman serverlerin başı Sultan şa-
rap içmekten bitkin düştü. Taraftarlarının gözü, saltanat tahtının kötü-
lüğünü isteyenlerinki gibi uykuya meyledince saltanat elbise evinden
(camehane-i saltanat), orada bulunan her emiri makam ve mevkiine gö-
re kıymetli hediyeler (teşrifât) ve nefis hil'atlerle şereflendirdi. Onlar da
birer birer el öptükten sonra Sultan'ın huzurundan ayrılıp yerlerine
yurtlarına gittiler.

45- MUHYEDDİN İBN'EL CEVZİ'NİN ELÇİ OLARAK HİLAFET MAKAMINDAN SULTAN'IN YANINA GELMESİ, ASKER YARDIMI İSTEMESİ, BAHAEDDİN KUTLUĞCA'NIN ONUN YANINDA GÖREVLENDİRİLMESİ

Sultan'ın mübarek aklı, **Konya** kalesinin yapımından kurtulunca ülkenin diğer işlerini yapmak için uğurlu rikabını **Kayseri** tarafına çevirdi. Oraya varınca emirlerin habercileri (*kussad-i ümera*) ile **Malatya**'nın serverleri, Hilafet makamından **Muhyeddin İbn'el-Cevzi**'nin ⁽⁶⁸¹⁾ elçi olarak geldiğini haber verdiler. Onu üzerine Sultan, mihmandarların o Hazretin elçilerinin gelişine lâyık hediyeler (*nuzl*) hazırlayarak ta **Sivas** mahrusesinde onu karşılamalarını ayrıca **Sivas** naiblerine de ferman çıkararak, onun gelişini yüceltmek ve ülkeye şeref verişini büyütmek için büyük gayret göstermelerini, onlara izzet ve ikramda bulunma konusunda ellerinden geleni yapmalarını buyurdu.

Naibler, yüce ferman gereğince onun makam ve mevkiini büyütmek için her türlü gayreti gösterdiler. saltanat dergâhına gelinceye kadar hizmetinden ayrılmadılar.

Elçi **Lala** kervansarayına varınca şahlar şahının dergahını haberdar ettiler. Onun üzerine Sultan, önceki padişahların ihtişamından ve görkeminden kıskançlığa düşüp utanacakları bir tören düzenleyip *çetrî* ve *davuluyla* (*tabire*) onu karşılamaya çıktı. **Şiir:**

"Davulun (kus) gümbürdemesinden ve zurnanın (nay) çığığundan yer yerinden oynadı.

Saadet padişahın rikabına ruh olmuş, onun ikbalinden gök kıskançlığa düşmüş.

[257] *Baht onu dinler olmuş. Huzurunda melek el pençe divan durmuş.*

Zaman onun fermanının hükmünün emirberi olmuş ve zemin onun atının nalından nasibini almış."

(681) Şerefeddin Abdullah b. Muhyeddin Ebi Muhammed Yusuf b. Cemaleddin Ebi'l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzi: Bağdat'ın kadısı ve Buşriyye medresesinin müderrisi idi. Moğolların şehri kuşatması sırasında Halife tarafından Hülagu'ya elçi olarak gönderilmiş, Bağdat'ın düşmesinden sonra (1258) da Halife'nin devletinin büyükleriyle birlikte katledilmiştir.

O karşılamanın azametinden ve o saygının ihtişamından İbn'el-Cevzi, tarih sayfalarında okuduğu eski padişahların ihtişamlı karşılalarının bir hiç olduğunu anladı ve böyle bir şey görmediğini söyleyerek şöyle buyurdu: "O bir melektir, ancak bir melikdir de. O bir sultandır, ancak kuvvet çamurundan ve himaye toprağından yaratılmış bir sultan. Ona cömertlik ruhu üflenmiş ve ülkeden belâların nasıl defedileceği öğretilmiş. Halkın sükuneti ve ülkenin selameti için yaratılmış."

Ondan sonra Sultanla kucaklaşıp Müminlerin Emirinin selamını ilettikten sonra Sultan iltifatlarda bulunarak onunla uzun uzun sohbet etti. **Şiir:**

"Şah'tan gördüğü büyük iltifattan İbn Cevzî'nin başı İkizler Burcuna değdi.

Hilafetin elçisi o iltifattan Gurgenc⁽⁶⁸²⁾ ve Kat⁽⁶⁸³⁾ ülkelerinin meliki oldu.

Devrin padişahu onunla yan yana at sürerek karşılıklı sohbette bulundu."

Sultan her an ona yeni bir iltifat ediyor, sınırsız ve ölçüsüz ikramlarda bulunuyordu.

Şehir kapısına (*dervaze*) varınca İbn el-Cevzi ufukların padişahına veda ederek kendisine ayrılan odaya (*visak*) gitti. Ertesi gün mavi gökyüzü otlağının aslanı, takdirin insafından "Güneşi, ayı, yıldızları hepsini buyruğuna baş eğdiren"⁽⁶⁸⁴⁾ hitabının muhatabı olan gezegenler padişahı, lacivert taçlı, yeşil çuha örtülü güneş, rüzgâr hızıyla giden atına binip kılıcıyla dünyayı yeniden fethedince rikab sahibinin (*malikür-rikab*) bargâhı, cennet bahçesi ve oradakilerin yüzü gibi süslendi. Sultan, dört yastıklı tahta (*çehar baliş-i cihanbanî*) Süleyman⁽⁶⁸⁵⁾ gibi oturdu! Büyük emirler sağında solunda saf kurdular. Sultan elçiyi davet etti.

Onun üzerine Müşteri yıldızı⁽⁶⁸⁶⁾ gibi diyanet sarığını başına koymuş, iffet ve saygı cübbesini sırtına atmış olan **Muhyeddin**, hil'atler, altın nalla nallanmış cevahir kakma tokalı bir at, süslenmiş altından alet

(682) Urgenc adıyla da bilinir. Harezmsahluların başkenti idi. Cengiz Han saldırısı sırasında Moğollar tarafından harabeye çevrildi.

(683) Ceyhun nehrinin batısında Harezim bölgesinde bulunan büyük bir şehir. Urgenc'e 100 Km. mesafededir.

(684) Kur'an-ı Kerim, 7/54

(685) Bak. not. 52

(686) Bak. not. 90

ve edavatla saltanat bargâhına vardı. [258] ayağını bargâhın eşığıne koyunca Sultan saygı için ayağa kalktı. O arada emirler ve büyükler onu karşılamak için koşmaya başladılar. Pervane **Celaleddin Kayser** ile **Kâfiyi Tercüman**'ın oğlu **Zahireddin Mansur** saygı ifadesi olarak onun sağdan soldan elini tutarak tahtın önünde hazırlanmış olan bir iskemleye (kursi) oturttular. Hilafet makamının bohçacıları (*bugçedar-ı darü'l-hilâfe*) hil'at bohçalarını odanın kenarına dizdiler. Üzeri işlenmiş eyerli atı, odanın baş köşesine çektiler. Sultan'ın çadır gılmanları (*ferraşan-i sultan*), Sultan'ın emriyle yerleştirdikleri renkli perdeyi odanın tavanından aşağıya indirdiler. Sultan tahtından indi, saygı ifadesi olarak o perdenin arkasında kalmış olan Hilafet makamının gönderdiği atın rikabını öptü. Hil'atı, pelerini ve siyah sarığı giydi. O zaman **Muhyeddin** Sultan'ın elinden tutarak onu yeniden tahta oturttu. Hizmetçiler perdeyi kaldırdılar. Emirler ve serverler, içi mücevher dolu tabakları Sultan'ın üzerine saçtılar Sultan geceleyin parlayan bir yıldız ve gerdanlıktaki **Bedahşan** lâli gibi parlayıp etrafına ışık saçtı.

Saçılar toplandıktan sonra sofraya kurdular. Yemek yenilip eller yıkandıktan sonra **Muhyeddin** Sultan'la yalnız kalmak (halvet) istedi. O zaman bargâhın alanını yabancılardan, tanıdıklardan boşalttılar. **Muhyeddin** söze başladı. Yüce Allah'a hamd'den, **Muhammed Mustafa**'ya (A.S.) salavattan, Hazreti İmam En **Nasıreddinillah**'a duadan ve Sultan'a övgüden sonra şöyle dedi: "Müminlerin Emiri'nin, siz İslâm padişahına selâmı var. Onurlu kalbinde sizin için iyi şeyler düşünüyor ve şöyle buyuruyor: **Tatar** ordusu⁽⁶⁸⁷⁾ **Muhammed Harezşah**'la vuruşup çarpışmaktan kurtuldu. Gücü ve kuvveti arttı. Mal, elbise, hazine, silah ve atla donandı. Casusların getirdikleri habere göre şimdi bu bölgeye saldırı hazırlığı içindeler. Eğer aramızdaki mesafenin uzaklığından dolayı **Rum** ülkesinden fazla değil 2 bin süvari ihtiyat ve imdat birliği olarak ülkemize gönderilirse, bu ülkemizin, milletimizin ve devletimizin [259] selametine olur. Diğer İslam meliklerine de bu konuda haber gitti. Onlar da bu işin telafisi için haberdar oldular."

Sultan bu sözleri duyunca "Duydum, kabul ettim" dedi ve hemen en kısa zamanda asker toplanarak oraya gönderilmesini buyurdu.

Teklifinin kabul edilmesinden dolayı mutluluğu ve sevinci artan elçi, **Mahmud**⁽⁶⁸⁸⁾ tabiatlı Sultan'ın gösterdiği bu lütuflara övgüler yağdırdı ve huzur içinde ikametgâhına çekildi.

(687) Yani Moğol ordusu.

(688) Bak. not. 241

Toplantı (bâr) dağılınca Sultan halvet odasında (*serâçe-t halvet*) gitti. Büyük emirleri çağırarak onlara şöyle dedi: "Bundan önce bizim müminlerin Emiri'nin engin dirayetine, derin önsezisine, olgun ve kıfayetli düşüncesine ve sağlam görüşlerine büyük bir inancımız vardı. Kaynaktan coşarak akan, bütün muhaliflerini ezip geçen, devleti genç, bahtı açık olan ve ateş denizi gibi kaynayıp gelen bir ordunun önüne iyilik, nezaket, tatlılık ve tevazudan başka yolla gitmek olmaz. Yapılması gereken şey, Müminlerin Emiri'nin, her ülkeye haber göndererek, onlardan güzel konuşmada, bilgelikte, dış görünüşte ve akıllılıkta şöhret kazanmış, güvenilirliği, çalışkanlığı, asaleti ile tanınmış, hastalığı sağlığı birbirinden ayırt edebilen, cevherin, arazın farkını bilen bir elçi belirleyip o elçiyi, o bölgeye has kıymetli mallar ve nefis kumaşlardan oluşan hediyelerle donatmalarını ve bunların hepsininin saadet burcunda birleşen yıldızlar gibi bir yerde toplanmalarını sağlamak, daha sonra bunları birlik ve beraberlik içinde kendi ülkelerinin selameti, devlet ve din işlerinin yolunda gitmesi ve İslam bahçesinin canlı kalması için kendi elçisinin yönetiminde Han'ın huzuruna göndermektir. Onlar oraya varıp huzura kabul edildikleri zaman makul özürler dileyerek, "Hizmet ettiğimiz kişiler de buraya gelseydi, büyük bir kalabalık meydana gelir, sizi sıkıntıya sokarlardı sözünün söyletmektir. Her türlü tatlı dille itaat ettiklerini bildirmektir. Eğer özür bu şekilde beyan edilip, kabul görse ve bu şekilde amaca ulaşılsa, [260] o zaman karşılıklı konuşma sonucunda dostluğun ve barışın temelleri sağlam bir şekilde atılır, fesat yolu tıkanır ve durum bugünkü haliyle korunmuş olur."

Orada bulunan büyüklerin hepsi padişahın bu güzel düşüncesine "Aferin" dediler

Sultan "Eğer biz imdat kuvveti (necde) ve asker göndermeden önce bu düşüncemizi Müminlerin Emirine ulaştırırsak, o bunu bizim aczimize, zayıflığımıza ve ona yardım etmek istemediğimize yorar ve bizim asker göndermekten kaçındığımızı sanır. O, bizden iki bin süvari istemiş. Biz ona Rum yiğitlerinden her biri 10 askere bedel olan muvazzaf (kaldım) ordunun süvarilerinden seçilmiş beş binini gönderelim. Onları teçhizatla donattıktan sonra yanlarına bir yıllık erzak verelim. Ülke meliklerinden huyu iyi, boyu uygun, güzelliği yerinde, yapısı düzgün, nefesine hâkim, cesareti, serveti, dirayeti yerinde, tecrübe ve bilgiyle donanmış olanlardan birkaçını da o orduya katalım. Bunların herbiri, beraberinde makam ve mevkiine göre, yabancı topraklarda örnek davranışlarda bulunup, şeriat şartlarına uyarak bir miktar asker getirsin" dedikten son-

ra padişah kaflesi çavuşlarından (serhengân-ı mevkib-i humayun), saray komutanlarından (ser-haylân-ı dergâh)⁽⁶⁸⁹⁾, sarayın mübarek eşiğinde çalışan **Deylemlilerden** ve **Kazvinlilerden** oluşan kimseleri sancağın yanında (*hidmet-i sancak*) görevlendirdi. Onlara normal yol harcırahı dışında 10 bin akçe'yi nafaka olarak (*be-resm-i nafaka*) verdi. Özel ahırından çıkartıp üzerlerine şahane atlas eyer örtüleri ve kıymetli dizginleri ve üzengileri bulunan 50 atı o kafiye kattı. Kafileyi gidip gelirken hiçbir noksanlık izi bulunmayacak şekilde düzenledi.

O kafilenin durumunu gören herkes, Sultan'ın yüce gayretine, engin yeteneğine ve büyük dirayetine övgüler yağdırdı.

Sultan, hiç vakit kaybetmeden, askerlerin süratle **Malatya** tarafına gitmeleri, oraya varınca Melikü'l-Ümera **Bahaeddin Kutluğca**'nın yönetimine girerek **Bağdat**'a (Dârü'sselâm) hareket etmeleri konusunda fermanlar çıkardı. Ertesi gün gezinti yerinde (seyran) elçiyi çağırdı. [261] Ona durumu anlatarak, isteğinin yerine getirildiğini söyledi ve geri dönme izni verdi.

Muhyeddin, ikâmetgahına varınca hassa hazinedarları (hazinedaran-ı hâs), 50 bin sultanî akçeyi, her türden ve her renkten 100 kat kıymetli ve nefis elbiseyi, eyerli ve başlıklı 5 rahvan katırı, güzel yürüyüşlü hoş endamlı, eyerli ve dizginli 5 iğdiş atı, yakışıklı 5 Rumî erkek köleyi (gulam), 30 nefis hil'ati ve 30 bin dirhem gümüşü o, yakınları, itibarlı kimseleri ve görevlileri için ayırdılar.

Onlar oradan ayrıldıktan bir ay hatta ondan daha kısa bir süre sonra çağrılan bütün askerler, en mükemmel techizat ve araç gereçle **Malatya** mahrusesine varmışlar, saltanat sancağını (*sancak-i humayun*) beklemekte idiler. Sonunda saltanat sancağı **Kâfi-yi Malatya** oğlu Emir **Zahreddin Tercüman**'ın başkanlığında çavuşlar, büyükler, candarlar ve silahdarla birlikte büyük bir törenle yola çıktı. Onlar **Malatya**'ya gelince daha önce hazırlıklarını tamamlamış olarak bekleyen Emir **Bahaeddin Kutluğca**, ordunun sağ, sol, öncü, arka cenahları ile serverleri, elli başları ve serdarları belirleyip tayin etti. Hiç kimsenin o zamana kadar benzerini görmediği bir tertip ve düzen içinde yola düştüler.

Harput, **Amid**, **Mardin** ve **Musul** gibi yerlerin melikleri ordunun o azametini, techizatını ve atlarını görünce kalplerinde Sultan'a duydukları saygı ve hayranlık daha da arttı. Onun büyüklüğüne gıpta ettiler. On-

(689) Hayltaş veya ser-haylan: On sürvari komutanı (Medhal, s. 452)

lara her türlü cömertlikte bulundular. Ziyafetler düzenlediler. Hediyeler verip hizmetlerini yerine getirdiler. Emir **Bahaeddin** de o diyarların meliklerine ve büyüklerine ilgi ve sevgi gösterdi. Vardığı her yerde şehrin melikleri, büyükleri ve ayan'ı Sultan adına en büyük payı getirdiler.

Musul mahrusesine varınca **Bedreddin Lulu**, Emir **Bahaeddin**'i üç gün misafir etti. Ona anlatılması mümkün olmayan hizmetlerde bulundu. Dördüncü gün Emir **Bahaeddin**, **Bedreddin**'i kaldığı yere (*bargâh*) götürdü. Orada öyle bir eğlence meclisi (*bezm*) düzenledi ki, **Bedreddin Lulu** sahip olduğu yüksek makama, servete ve güce rağmen ona hayran kaldı. [262] Sultan'a övgüler yağdırdı ve "Böyle işbilir kullarına bakarak Sultan'ın büyüklüğü, gücü ve haşmeti hakkında bir fikir elde edilebilir" dedi. Onu övmek için ağzını açarak, **Şiir**:

" Ne güzel! İyi iş yapmada akıl gibisin. Sana padişahlık sıfatı yakışmıştır.

Ta ezelden beri senin himmetinin çatısı altında alemin⁽⁶⁹⁰⁾ dört unuru dört duvar olmuştur."

Dedikten sonra Melik **Muzaffereddin**'e⁽⁶⁹¹⁾ şöyle bir mektup yazdı: Sultan'ın huzurundan büyük bir ordu imdat gücü (necde) olarak İmamet eşiğine geliyor. Eğer orada eğlenirlerse, onlara önem verme. Divan-ı Aziz'e⁽⁶⁹²⁾ büyük masraf açarlar. Yapılacak en doğru iş, onları fazla bekletmeden yerlerine geri göndermektir."

Mektubu alan Melik **Muzaffereddin**, yanına erzak ve hediyeler (nozu peşkeş) alarak onları karşılamaya çıktı. Gelen orduyu ve düzenini o şekilde görünce **Bahaeddin**'in dediklerine hak verdi. Durumu bildirmek için bir mektup yazıp güvercinin kanadıyla Divan-ı Aziz'e gönderdi.

Divan-ı Aziz'den gelen cevapta, mihmandarların gelişine kadar Melik **Muzaffereddin**'in **Rum** askerlerini orada tutması, onlara izzet ve ikramda bulunması, komutanın yüksek makam ve mevkiine uygun olarak her türlü ilgi ve saygının gösterilmesi ve cömertlikte bulunması yazılıydı.

Haydar'ın⁽⁶⁹³⁾ yiğitliğine ve **Hatem**'in⁽⁶⁹⁴⁾ cömertliğine sahip olan melik **Muzaffereddin**, onlara izzet ve ikramda bulunma konusunda

(690) Bak. not. 158

(691) Erbil yöneticisi Melik Muzaffereddin Gök-böri.

(692) Abbasilerde Divan-ı inşa'nın diğer adı. Bu daire vasıtasıyla halifeler ile hükümdarlar arasında haberleşme cerayan eylediğinden divan-ı inşa bu noktadan Hariciye Vekaleti vazifesi görürdü. (Medhal, s. 9)

(693) Aslan manasına gelir ve Hz. Ali'nin lakabıdır.

(694) Bak. not. 186

elinden gelini yaptı. sık sık yaptığı gibi onlar için benzeri olmayan ziyafetler düzenledi.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Divan-ı Aziz emirlerinden üst seviyede bir emir, Hilafet makamının ileri gelenleri (*sudur*) ve büyükleriyle (*ekabir*) birlikte Emir **Kutlugca**'yı şereflendirmek için yola çıktılar. Önce Melik **Muzaffereddin Ali**'nin yanına vardılar. Onu da alarak Emir **Bahaeddin**'in yanına geldiler. Emir, Divan-ı Aziz'in mektubunu, o kutsal eşğin selamıyla birlikte Emir **Bahaeddin**'e tebliğ edince Emir **Bahaeddin**, Müminlerin Emiri'nin adı geçtiği zaman alnını yere koyduktan sonra mektubu öperek başına götürdü.

Mektupta şunlar yazılıydı: Bundan önce aldığımız habere göre **Moğol** ordusu, Sultan **Muhammed Harezmsah**'ın işini [263] bitirdikten sonra bu tarafa yürüyecekti. Onun için biz de ihtiyat olarak Sultan'dan yardım talebinde bulunmuştuk. Şimdi aldığımız habere göre onlar o düşüncelerinden ve niyetlerinden vazgeçmişlerdir. Bu iş için uzak yerlerden buraya gelmiş olan meliklerin yerlerine yurtlarına dönmeleri için izin verdik. Emir **Kutlugca** da ordusuyla birlikte selamete vatanına dönsün."

Ayrıca mihmandarlar, 50 bin Halife dinarı, 100 baş deve, 100 baş at, tam takımlı 50 baş katır, 10 bin baş koyun, 300 adet yüksek, orta ve alt kalitede hil'at, her türlü yiyecek ve tatlılarla yüklenmiş 200 deveyi hediye olarak (be-resm-i nuzl) sundular.

Onları aldıktan sonra Emir **Bahaeddin**, Müminlerin Emiri'ne bu bağış ve hediyeler için övgüler yağdırarak alnını yere koydu. Habercilere (*kussad*) ve mihmandarlara Sultanî hil'atler, at ve katırlar verdi. Odası (*sera-perde*) yabancılardan boşalınca gelen hediyeleri birer birer inceledi. Müfettişini (müşrif)⁽⁶⁹⁵⁾ çağırды. Rütbelerine göre emirlere altın, deve, at, katır ve koyunları hil'atlerle birlikte dağıttı. Onların herbirini kaleme aldıktan sonra emir verdi, herbiri aldıklarını çadırına taşıdı.

Ertesi gün askerlerin tamamının tam techizatlı ve silahlı olarak atlarına binmelerini, bütün haşmetleriyle mızrak oyunu, ok atıcılığı, halka

(695) Devletin mali ve idari işlerinin yolunda gidip gitmediğini teftiş eden kimse. İcap ettikçe şehir ve nahiyelere naibler göndererek işleri tetkik ettirirdi.

Müşrifler son derece itimada şayan, divan ve devlet işlerinde tam bir vukuf sahibi olan kimselerden seçilirdi; bunun şehir ve kasabalara tayin ettiği naiblerin kendisi gibi güvenilir olmaları lazımdı. Naiblerin maaşları devlet tarafından verilirdi. (Medhal, s. 44)

kapma (*halka rubayî*) gibi oyunlarla süvarilerin bildikleri bütün hünerleri halka göstermelerini buyurdu.

Ondan sonraki gün askerler saf kurup atlarna bindiler. Emirler de hil'atlerini giyindiler. **Bağdat** ve **Erbil**'den gelen kafilenin öncüleri görününce hil'at giyinmiş olan emirler, yönlerini **Bağdat (Darü's-selâm)** tarafına çevirerek atlarından inip yüzlerini yere koydular. Sultan'ın çavuşları yüksek sesle Müminlerin Emiri **En-Nasıreddinillah'a** -Allah ondan razı olsun- duaya ve cihan padişahı **Alaaddin Keykubad'a** -Allah delilini nurlandırсын- övgüye başladılar.

Müminlerin Emiri'nin ve Melik **Muzaffereddin Ali**'nin -Allah rahmet eylesin- habercileri, Sultan'ın askerlerinin alçak gönüllülüğünü, kalabalığını, hızlı ata binişlerini, mızrak oyunlarını, güç denemelerini ve halka kapma oyunları ile üzerlerindeki altın ve silahı [264] görünce "İmdat birliğinin (*necede*) bile böyle bir vakar ve azamete sahip olan bir sultanın, bizzat kendisi bütün askeriyle bir padişahın üzerine yürüse, onun can alıcı darbelerinden hiçbir canlı kalmaz" dediler ve Emir **Bahaeddin** ile yönetimi altında bulunan askerlere övgüler yağdırdıktan sonra onlarla vedalaştılar. Onların hepsini **Rum** tarafına yolcu ederlerken melikler, Sultan'ın emirlerine ve serverlerine saygı ve sevgi, ilgi ve iltifat konusunda ellerinden geleni yaptılar.

Ondan sonra Sultan'ın emirleri, büyükleri, askerinin seçkinleri ve diğer görevliler (*havaşi*) ve maiyette bulunanlar (*haşem u hadem*) mutlu ve neşeli bir şekilde menziller aşarak **Malatya** mahrusesine vardılar.

Emir **Bahaeddin** kendi evine varınca yanında ve maiyetinde o sefere katılmış olanlara büyük bir ziyafet çekti. Herbirine iltifatlarda ve bağışlarda bulunduktan sonra onlara dağılma izni verdi. Devlet emirlerinden bir emiri, naibi ile birlikte saltanat sancağının yanında Sultan'a gönderdi. Kendisi de gecikmesinden dolayı özür diledi. Bir ay sonra saltanat dergâhına giderek el öpme şerefini kazandı. Sultan'a gidip gelirken başından geçenlerden, kendilerine verilen ziyafetlerden, meliklerin kendilerine gösterdikleri yakınlıktan, ordunun gücüne, nizamına, techizatına ve ihtişamına duydukları hayranlıktan, **Erbil** sahibi Melik **Muzaffereddin Ali**'nin hediyelerinden (*nuzl*) ve Divan-ı Aziz'den gördüğü ilgiden bahsetti. Bu haberler Sultan'ın hoşuna gitti. Meliklerin elçilerine nefis hil'atler, cins hayvanlar verip onlara iltifatlarda bulunarak yurtlarına gönderdi. Onun üzerine o meliklerin Sultan'a duydukları yakınlık daha da arttı. Sultan Emir **Bahaeddin**'i de kıymetli hediyelerle şereflendirdi.

46- SULTAN'IN BÜYÜK EMİRLERİ KAYSERİ DEVLETHANE'SİNDE TUTUKLAYARAK ÖLDÜRTMESİ

Sultan Alaaddin'ın *-Allah delilini nurlandırсын-* saltanat günlerinin, devlet nöbetinin, hükmünün geçerli oluşunun ve şanının yücelişinin; hapis günlerinin mutsuzluğunun, eğlence meclislerinin neşesiyle mübarek akıl levhası üzerinden silinişinin, şanssız zamanlarında ve kötü günlerinde feleğin cevrinin ve devrin sâkisinin elinden yudumluduğı acı çerbetin sarhoşluğundan ayıkmasının üzerinden bir süre geçip huzur ve rahata [265] kavuştuğı zaman *Çaşnigir* Emir **Seyfeddin Ayaba** Emir-i Ahur **Zeyneddin Başara**, *Emiri-i Meclis* **Mübarizeddin Behramşah** ve **Bahaeddin Kutluğca**, hizmette kıdemli oluşları, servetlerinin bolluğı, adamlarının, mallarının ve erzakının çokluğı yüzünden gurur ve büyülenme yolunu tuttular. Sultan'a inanılmaz baskılarda bulundular. Sofrada, mecliste, yeme içme sırasına ayaklarını yetki ve sorumluluk alanlarından dışarıya atmaya başladılar.

Sultan'ın mutfağında saray görevlileri ve diğerleri için 30 baş koyun kesilirken Emir **Seyfeddin Ay-aba**'nin mutfağında 80 baş koyun kesildi. O, işlerin çekip çevrilmesi sırasında bütün yetkileri elinde bulundurdu. Sultan'ın huzurundan ayrılp evine gittiğı zaman ondan izinsiz padişah sarayına kimse yaklaşamazdı. Diğer devlet emirleri de onu kendilerinin başkanları veya büyükleri olarak görürlerdi. Önemli işlerde onun görüşünü ahrlar ona göre davranırlardı. Onun emrine Sultan'ın kapı bekçisinin karşı gelmesi mümkün değildi. O, Sultan'ın saltanat tahtına oturduğundan beri aynı yolu izlemiş ve bu huyundan hiç vazgeçmemişti.

Onun bu davranışları yüzünden Sultan'ın kalbinde kin ve nefret yer etmişti. Bir yandan haset maddesinden kaynaklanan o kötülüğü gidermek ve o durumu ortadan kaldırmak için fırsat kollarken, diğer yandan da onlarla iyi geçinmeye çalışıyordu. Sultan'ın onların gıyabında söylediğı kötü sözleri Sultan'ın yakınında bulunan nankörler, o emirlere aktarıyorlardı. Emirler de bir yandan tevazuya onu tutarlarken, bir yandan da Sultan'ın gıyaplarında söylediğı zehirli sözleri, Sultan'ın hayat fi-danını kesmek için birbirleriyle görüş alış verişinde (*meşveret*) bulunuyorlardı. Sultan'a karşı hiçbir şey yokmuş gibi hareket ediyorlar, kurt ve tilki gibi de birbirinin oyunundan korkup çekiniyorlardı.

Bir gece şarap içip sarhoş olduktan sonra, ertesi gün Sultan'ı Emir **Seyfeddin Ay-aba**'nın evine ziyafete çağırmaya, Sultan oraya gelince ayağına ağır bir zincir vurmaya, **Koyluhisar**'da bulunan **Key Feridun**'u getirip [266] saltanat tahtına oturtmaya karar verdiler. O durumda kendileri de istedikleri gibi at oynatabileceklerdi. Fakat onların yanında bulunan bir köle (*gulam*), o meclisten sarhoş çıkıp, kendini bilmez bir halde **Hokkabaz** oğlu **Seyfeddin**'in evine gitti. Sultan'a hazırlanan suikast plânını ona anlattı. Emir **Seyfeddin** aynı gece Sultan'ın huzuruna çıktı, olanları anlatarak ertesi gün yapılacak davete katılmamasını söyledi.

Ertesi gün **Çaşnigir**, Sultan'ı davet etti. Sultan davete uymadı. Ondan sonra daha temkinli davrandı, onların tuzağından kendini korumaya çalıştı. Bir yandan akıl rehberinden **Şiir** (Arapça):

"Doğru yolu gösteren akıl sana der ki, eğer bir düşmanı savuşturamıyorsan, ona iyi davran."

Bükemediğin rakibinin bileğini öp. Onun kendi kendisine yıkılmasını seyret."

nasihatini dinlerken, diğer yandan da içinden bu işi bitirmeyi ve bu belayı savuşturmayı geçiriyordu. İş böyle uzayıp gidince onların küstahlığı ve densizliği artarak devam etti. Korkusuzluk ve edepsizlik seli tahribatını artırmaya, sabır alanları ise o zulüm ve tahakkümden giderek daralmaya başladı.

Sultan'ın **Antalya** kışlağında bulunduğu sırada sırlarının mahremiyeti konusunda çok yakınlık kazanmış olan **Hokkabaz Oğlu** ile Emir **Kommenos**'a bu durumu şikayet olarak anlatınca onlar, "Eğer siz padişahımızın düşüncesi, onların kötülüğünü ve baskısını ortadan kaldırmak konusunda samimî ise, vücudunuzun aynasını onların çirkin pasından temizlememiz kolaydır. Fakat **Mübarizeddin Ertokuş**'un 20 yıldan beri,⁽⁶⁹⁶⁾ Antalya'nın hâkimi ve yöneticisi olması, Beyler ile onun arasında dostluk(il-bâşi) münasebetleri olmasından bu iş burda yapılmaz. Eğer siz padişahımız bunu Kayseri'de yaparsınız, o zaman mübarek ve saf kalbinizin şifasını bulursunuz"dediler.

Bu görüş Sultan'ın aklına yattı. **Antalya**'dan ayrılma mevsimi [267] gelince **Kayseri**'ye gitti. Orada emirlerin varlık temelini yıkmak için ilk iş olarak şunu yaptı: Emirleri adamlarını (*havaşi*) silahlı ve kalabalık

(696) Doğrusu 16 yıl. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 340)

arak bargâh'a alması dolayısıyla *Emir-i perdedaran-i hassa*⁽⁶⁹⁷⁾ **Şem-
eddin Kasvini**'ye dergâhın önünde 50 sopa vurdurdu. Sultan, o gün-
ün sonra her emirin padişahla görüşmesini veya halvet sırasında çiz-
gi başından (*ser-müzedâr*) başkasıyla saltanat sarayına girmesini ya-
dı.

Ondan sonra emirler bu hükme uyarak, Sultan'ın huzuruna çıkar-
n bir adamından fazlasını yanında götürüyordu. Bu kural yerleşip
zaman uygulanmaya başlayınca Sultan'a çare ve fırsat yolu açıldı.
Komnenos'a, *Naib Hokkabaz oğlu Seyfeddin*'e ve *Emir-i Candar Müba-
reddin İsa*'ya görevlerini bildirdi: "Filan gün emirler, her zaman oldu-
ğu gibi devlethâne'deki eğlence meclisinde (*bezm*) hazır olunca **Komne-
nos** silahını kuşanarak adamlarıyla birlikte saray bahçesinin duvarlını
gezinler. Hassa kulları (*gulaman-i hâs*) her zaman olduğu gibi silahlı
olarak sarayın sofasında muhafızlık usulüne göre (*iyatak kanununa dur-
sunlar*). Perdedarlar, emirlerin girişinden sonra sarayın kapısını iyice
kapatırlar, hiçbir yaratığın giriş çıkışına izin vermesinler. *Emiri-i Can-
dar Emir Mübarizeddin İsa* adamlarıyla birlikte eğlence evine (*bezm-
hâne*) girince kapının önünde silahlı olarak beklesinler. Emir sarhoş ol-
duktan sonra evine gitmek isteyince onu yakalayıp bir odada tutsunlar.
Emirlerin hepsi av tuzağına düşüp fermana uyar hale getirildikleri za-
man durum Sultan'a bildirilsin ve Sultan'ın onlar hakkında vereceği
hükme göre hareket edilsin."

Kararlaştırılan gün gelince emirler ikinci namazından sonra padişa-
hın bargahına gittiler. Sultan'ın emri üzerine devlethâne'de eğlence mec-
lesi (*bezm*) düzenlenmişti. **Komnenos**, silahını kuşanarak samimiyetine
güvendiği kölelerinden (*gulam*) ve has adamlarından (*havaşi-yi hâs*) bir-
kaç kişiyle saray bahçesinin duvarının üzerinde nöbet tutmaya başladı.
Emirlerin hepsi içeri girip makamlarına oturunca çalgıcılar (*mutrib*) saz-
dan sonra sema'ya başladılar. Sâkiler şarap kadehlerini sundular. Sul-
tan, ilk kadehi [268] **Seyfeddin Ay-aba**'nın şerefine içti. Emir **Mübari-
zeddin İsa** da kardeşleriyle birlikte her zamanki yerlerini alınca per-
dedarlar sarayın kapısını kapadılar.

Serverler, sunulan dolu kadehlerden sarhoş oldular. Aynı akıbete
uğrayan Çaşnigir Emir **Seyfeddin Ay-aba** da Sultan'ın huzurundan ay-
rılıp evine gitmek isterken Emir **Mübarizeddin İsa** ile kardeşleri, önüne

(697) Melikü'l-hüccab'ın maiyetinde hacib ve perdedar denilen memurları vardı. (Medhal, s.
79)

geçerek, "Emre göre sizin şu odaya girmeniz gerekiyor" deyince **Seyfeddin**, "Yanlı" dedi. "Hayır, doğru" dedikleri zaman külahını yere çalarak, şöyle dedi: "Beraber bahçede gezinirken Sultan bana, 'yaşlı ağaçları kesip yerine gençlerini dikmek gerekir demişti. O zaman onun böyle bir kötülük yapacağı belli olmuştu. Eğer ben o gün bu işin tedbirini alsaydım, bugün aciz bir şekilde esaret bağında rezil olmazdım. Fakat iş işten geçince tedbirin bir faydası olmaz. Olan olduktan sonra düşünce, hastalığa şifa, ateşin düşürülmesine deva olmaz. Onun için kaderime razı olmalıyım. "**Şiir**:

"Kalbimi bedenden, maldan ve candan ayırdım. Ölümünden beter ne varsa ona razı oldum."

Şiir (Arapça):

"Kaza başa gelip yazgı gerçekleşince endişenin ve korkunun ne faydası olur.

Allah hükmünde, dilediğine karar verir. Ölümün hak olduğunu bildiğin halde niye telaşlanıyorsun."

Ondan sonra Emir-i Ahur **Zeyneddin Başara** dışarı çıktı. Onu da başka bir odaya kapattılar. Diğer emirler ise bu durumdan habersiz Sultan'ın yanında yeyip içmekle meşguldüler.

Daha sonra **Emir Bahaeddin Kutluğca** da evine gitmek için harekete geçti. Ona da aynı muameleyi yaptılar. Hepsinden sonra da *Emir-i Meclis* kalkıp evine gitmek istedi. Onu da o yolla ele geçirdiler.

Emirlerin hepsi tutuklanınca **Hokkabaz oğlu** tekrar Sultan'ın huzuruna geldi ve "Siz Şahımıza saltanat hayırlı uğurlu olsun" dedi.

Ayrıca Sultan'ın ve *Emir-i Dad'ın*⁽⁶⁹⁸⁾ kulları sofada oturmuş olan emirlerin kölelerini (*gulam*) yakalayıp hapisaneye (*zindanhâne*) götürdüler. Ondan sonra da Sultan'ın sarayının kapısını yeniden [269] açtılar. Saltanat naibleri emirlerin evlerine giderek onların bütün mallarını ve servetlerini (esbâb u tecemmulât) kaleme aldılar ve kapılarını mühürlediler. Vekiller tayin edip evlerini, kölelerini ve sahip oldukları her şeyi müsadere ettiler.

Sultan'ın Çarşnigir Emir **Seyfeddin**'e duyduğu aşırı kin ve nefretten içi içini yiyordu. En kısa zamanda onu şehit etmek istiyordu. **Kayseri** valisi **Mecdeddin İsmail**'i onun yanına göndererek ettiği küstahlıkların

(698) Adliye vekili ve daha doğrusu İstintak dairesi şefi veya tevkifhane müdürüdür. İcabında veziri ve diğer divan azalarını da tevkif ederdi. (Medhal, s. 98)

ve saygısızlıkların sebebini sorunca o, şöyle dedi: "Birlikte gurbette olduğumuz zaman seni ve kardeşini omuzumda ve kucağımda taşıdım, yetiştirdim. Uzun saçlarınızı taradım; Size bir dilim ekmek bulabilmek için **Rum** diyarında ticaret yaptım. Babanın pâk cesedini **Rum**'dan İslam diyarına ben getirdim. Emirlerin ve vezirlerin muhalefetine rağmen seni hapisten çıkarıp tahta oturttum. Babanın kulları arasında kıdem bakımından beni geçecek kimse yoktur. Eğer saygısızlık ve edepsizlik etmişsem bunlardan başka sebebi yoktur. Benim senin zindandayken verdiğin söze güvenim tamdır. Hiçbir zaman sen padişahım benim gibi müşfik ve sadık bir kul bulamazsın. Son pişmanlık da fayda etmez. **Şiir** (Arapça):

"Bir gün benim bazı iyi huylarımı da hatırladığın zaman mutlaka benden bağışlanma dileyeceksin."

Şiir:

"Ne yazık ki, benim halimden haberin yok! Onu ancak üzüleceğin zaman öğreneceksin."

Bu dokunaklı sözleri üzerine Sultan'ın ona olan kini ve nefreti daha da arttı. Derhal cellatlara emir verdi. Onu kalenin burcuna götürdüler ve kellesini bedeninden ayırdılar. Nazlı ruh kuşunu cennet bahçesine uçurdular.

O günden sonra büyüklerden, emirlerden, serverlerden, askerî komutanlardan hiçbiri, yetki ve sorumluluklarının dışına çıkmadılar. Ahlaklarını düzelterek, iyiliğe, doğruluğa, cömertliğe, büyüklüğe, yiğitliğe önem vermeye, maiyetindekilere ve adamlarına eskisinden daha iyi davranmaya başladılar.

Verdiği zaman bol veren, yedirdiğinde doyuran, yıldız gibi yolunu şaşıranlara yol gösteren, susamış kimseler için tatlı soğuk su gibi olan, güzellikte dolunaya, doğrulukta mızrağa, keskinlikte kılıca benzeyen, **Şiir** (Arapça):

"Tıpkı bir ay, parlak bir güneş, erkek bir kaplan ya da kükreyen bir aslan gibidir."

"Kader ona yaklaşıncı güler ve uzaklaşıncı suratı asılır"

Tasvirine uyan, çabasını her zaman hayır binalarının yükselmesine, iyilik temellerinin atılmasına, doğruluk direklerinin sağlamlaştırılmasına harcayan, mükafatlar biriktiren, mescid, okul gibi binalar yaptırarak

sevap işleyen, yollar üzerine kervansaraylar (rıbat) yaptıran, vakıf binalarını çoğaltan, **Şiir** (Arapça):

[270] "Onun öyle gayretleri var ki, ondan üstünü bulunamaz. Onun yüce himmeti kaderden de etkilidir.

Onun öyle bir avcu vardır ki, karaya on tanesini dökse, kara denizden daha zengin olur."

özelliklerine uyan **Zeyneddin Başara**'yı bir odaya tıkıp kapısını ör-düler. O orada açlıktan uzuvlarını kendine gıda yaptı.

Engin cömertliği ve cesareti, mükemmel kişiliği, askerliğin ve savaşın incelikleri hakkındaki bilgisi, eğlence meclisi düzenlemedeki tecrübe ve görgüsü bakımından zamanın benzerini görmediği, iyi huylarını ve ahlakını övmekten günlerin dilinin tutulduğu, **Şiir**:

"Düşüncesi, feleğin sır perdesini açar. Kadri, Zühal yıldızının⁽⁶⁹⁹⁾ itibarını düşürür.

Sebatta yer onun özelliğini över. Vekarda bağ onun hikâyesini anlatır."

şeklinde nitelenen *Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah*'ı hademeleriyle birlikte **Ruzbe** ile **Zamanti** kalesine gönderdiler.

Eğer cömertlik ve faziletlerden söz açılırsa, **Hatem-i Tayi**'nin⁽⁷⁰⁰⁾ cömertliğini geride bırakacak, **Destan** oğlu **Rüstem**'in⁽⁷⁰¹⁾ hikâyesini mäsallaştıracak, keskin zekâsının, sağlam inancının, güçlü bilgisinin yanında yağmur bulutu gibi bir ele, temiz bir nefse, dağ gibi bir sebata ve iyi bir tabiata sahip olan ve **Şiir** (Arapça):

[271] O öyle bir yiğit ki, övgülerin güzelini ödüllendirir. Feleklerin döndüğünden de haberdardır.

Cömertlik ondan geçip bir başkasında yer tutmaz. Aksine o nereye giderse onunla gider."

Beyitlerinde konu edilen, iyilikler nimetini ve güzellikler sıfatını kendinde bulunduran ve **Şiir**:

"Anlama sırasında bir akıl, cömertlik sırasında bir bulut, kifâyet sırasında bir deniz ve vakar sırasında bir dağ kesilir."

(699) Bak. not. 268

(700) Bak. not. 186

(701) Bak. not. 126

Tasvirine uyan **Bahaeddin Kutlugca**'yı palanlı bir katıra bindirip ağılar sızlar bir halde **Tokat**'a gönderdiler.

Bu işler bittikten sonra⁽⁷⁰²⁾ Sultan, emeği geçen emirleri çağırıldı. **Komnenos**, *Emir-i Candar* Emir **Mübarizeddin İsa** ve kardeşleri huzura gelince Sultan hepsini yakınına oturttu. O akşam **Seyfeddin Ayaba**'dan boşalan beylerbeylik makamını (mansıb-ı beglerbegi) **Komnenos**'a verdikten sonra seher vaktine kadar eğlenip kadehleri yudumlamakla meşgul oldular. Ertesi gün **Şiir**:

"Bu nilüfer mavi havuzun çevresine seher düşüncesini yaymaya başlayınca,

Bu berrak ve mavi renkli kaynaktan altın kılıçlı güneş dışarı çıkınca"

Sultan adete aykırı olarak davul, boru (buk-ı Türki) çetr ve sancak ile sahaya (meydan) gitti. Büyük bir ihtişamla bir süre **Meşhed** Meydanında gezindi. Sonra atının kutlu dizginini saha tarafına çevirdi. Sabah namazına kadar at sürüp çevgan oynadı. O sırada orta dereceli emirlerden (*ümerâ-yı evsat*) Emir **Kemaleddin Kamyar**, **Kâfi-yi Tercüman** oğlu **Zahreddin Mansur** ve **Mah-i Horasan** oğlu **Şemseddin**'i gizli olarak birbirleriyle konuştuklarını görünce, "Bu rezil topluluk başlarındaki boş hevesleri atmıyor" dedikten sonra *Emir-i Dad*'a buyurdu. Hepsini sopalarla sahadan uzaklaştırdıktan sonra mallarını ve eşyalarını yağmalayıp onları **Rum** ülkesinden sürdüler.

O olaydan sonra onlar aciz bir duruma düşüp başıboş dolaşmaya başladılar. Yolları **Harput**'a düşünce **Harput** Melik'i onlara iyi davrandı. Fakat Sultan'dan azar işitince gazabından korkup onları, **Ahlat** tarafına **Melik Eşref**'in yanına gönderdi. [272] Onlar, iki yıl süreyle gurbette acı çekince **Melik Eşref**'in şefaatiyle Sultan onlar hakkındaki düşüncesini değiştirdi. Ülkeye dönmeleri konusunda izin verdi. Ülkeye dönünce yine sefil ve düşkün halleri devam etti. Sultan'ın korkusundan, emirlerin küçüğünden büyüğünden hiçbiri onlara yardım etme cesaretini gösteremedi.

Onlardan **Kemaleddin Kamyar**, o sıkıntılı günlerinde konuşandan konuşmayandan neyi varsa sattı. Mutluluk yıldızı ondan yüzünü çevirdi. Gün geçtikçe makus talihinin kötülüğü arttı. Sonunda dünyada tek malı olarak bir atı kaldı.

[702] Sultan Alaeddin Keykubad'ın muhalif ve süikastçı emirlerin idamı tarihini yalnız Anonim Selçukname kaydetmiş; 4 Cemaziyelevvel 620 (6 Haziran 1223) pazartesi gününü vermiştir. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 342)

O günlerde bir gün Sultan, **Alal'ye**'de kalenin dışında yaptırdığı av evine (şikâr-hâne) giderken **Kemaleddin** de atının üzerinde onun yanında yer aldı. Dönüş sırasında kalenin ayağında atı tökezleyip düşünce **Kemaleddin**, çaresiz atının eyerini sırtına vurup evine giderken tatlı canından bıkmış, yaşamaktan usanmış olarak şu beyitleri söyledi: **Ştir** (Arapça):

"Acaba ölüm satılmaz mı? Onu satın almak itiyorum. Çünkü bu hayatta hiçbir iyilik kalmadı.

Şöyle uzaklarda bir kabir görsem, oranın sâkinlerinden olmayı isterim.

Acaba Tanrı, kadeşlerine iyi davranan bir kulunun günahını bağışlamaz mı?"

Sultan oradan geçerken düşmüş atı görünce, "Bu kimin?" diye sordu. O zaman Sultan'ın has nedimlerinden ve yakınlarından olan **Şeş Telâk-i Ahlati**'nin oğlu **Nureddin** gülümsedi. Sultan gülümsemesinin sebebini sorunca, "Alemlerin Rabbi istediğini aziz, istediğini rezil eder. Men ettiği kimseye bir şey vermez, verdiği de hiç kimse men edemez, hikmetinin sırrından hayrette kaldım. **Kemaleddin Kamyar**'ın bu dünyada bütün malı bu atı idi. O da bu duruma düştü" dedi.

Sultan o anda ona bir şey söylemedi. Atından inince **Kemaleddin Kamyar**'ı çağırdı. Onun gönlünü aldıktan sonra özel bir hil'at (*teşrif-i hâs*) bin kırmızı dinar, 5 palanlı katur, 10 eyerli ve başlıklı at ve 5 erkek köle (gulam) verdi ve [273] emirlerin ona saygı göstermelerini buyurdu. Ayrıca o zamana kadar geliri 100 bin akçe olan (sad hezâr aded-i hâsse) ve 60 askeri (havaşi) barındıran **Sivas**'ın **Kars** adıyla bilinen **Zara** vilayetini ona ikta olarak verdi. O günden sonra **Kemaleddin Kamyar**'ın saadet yıldızı, ikbal eteklerinin zirvesine çıktı. Elçi olarak **Şam**'a gitti. Gidiş geliş sırasında çok miktarda mal sahibi oldu. Sultan **Alaaddin**'i şehid Sultan **Celaeddin Harezmsah**'la *-Allah rahmet eylesin-* savaşa teşvik etti. Allah faziletini artırsın. Biz tekrar konuya dönelim.

Sultan idman sahasından (meydan) sarayına dönünce **Hokkabaz Oğlu** ona, "Öldürülen emirlerin adamları, köleleri ve askerleri çoktur. Onların karışıklık çıkarmalarından endişe edilir. Hepsinin cezalandırılması için ferman çıkarın. O zaman karışıklık ihtimali tamamen ortadan kalkar. Malları, hazine ve eşyaları da saltanat hazinesine devredilir" dedi.

Sultan ona razı oldu. Hükümün imzalanması için yüzüğünü ona ver-
di. O hükme göre gece olunca, cezalandırılmış olan emirlerin adamlarını
hepsi öldürülecek, geriye kimse bırakılmayacaktı.

Bu kararın haberi iyi kalpli **Komnenos**'un kulağına gelince o, hiç
vakit geçirmeden atına binip bir kölesi (gulam) ve seyisi (rikabdâr) ile
Sultan'ın dergâhına gelerek görüşme izni (bâr) istedi. İzin verilince içeri
girdi. Başını yere koyarak, "Siz cihan padişahımızın devleti binlerce yıl
mutluluk içinde sürsün. Bugün bendeniz, salatanat sarayından çıkıp
evime giderken yanımda çok sayıda adamım vardı. Eve vardığımda on-
lardan sadece bir köle ile bir seyisin kaldığını gördüm" dedi. Sultan se-
bebini sorunca "Duyduğuma göre Naib **Seyfeddin**, emirlerin adamlarını
ve kölelerini öldürtmek için (sizden) izin almış. Adamlarım, bu haberi
duyunca hepsi telaşlanıp perişan oldu ve bana dediler ki, "Eğer sen ya-
rın cezalandırılacak bir suç işlersen, bize de aynı ceza verilecek. [274]
Bir olay olmadan durumumuzu kurtaralım ve başımızın çeresine baka-
lım."

Onun üzerine Sultan, "Doğru söylemişler" diyerek, ona aman men-
dilini (*destarçe-i aman*) vererek o hükümün iptal edilmesini, yüzüğün geri
alınmasını, emirlerin itibarlı yakınlarının kalelere götürülmesini, malla-
rının tamamını alıp hazineye koyduktan sonra rızklarını aramaları için
büyük kölelerine izin verilmesini, *taşthâneye*⁽⁷⁰³⁾ uygun olan küçük kö-
lelerin **Celaeddin Karatayî**'ye teslim edilmesini, diğerlerinin ise timar'a
sahip olmaları için *gulamhânelere* (köle evlerine) ve *babalara* (baba-y-
ân)⁽⁷⁰⁴⁾ teslim edilmelerini kararlaştırdı. Ülkenin her yanındaki naiblere
ihtiyat olarak onların mallarına, definelerine, hazinelerine ve emlakine
el koymaları için fermanlar gönderdi. Naibler o malların tahsili için bü-
yük gayret gösterdiler. Malların icmalini tutarak postalarla (*kussad*)
devlet hazinesine (*hazane-i amire*) gönderdiler. Defterleri ve tereke he-
sapları evrakını (*defatir ve evrak-i muhasebât-ı terekât*) divan'a sundu-
lar.

Sultan, emirlerin adamlarının öldürülmesi işinden vazgeçip, hazine
sandıkları nakit ve mücevherlerle dolunca, salatanat tahtına iyice yerle-

(703) Taşthane denilen yerde gerek el yıkamaya ve gerek kumaş yıkamaya mahsus leğenler-
den başka hükümdarın kılıç, elbise, çizme, oda takımları, yastık vs. bulunurdu. (Med-
hal, s. 84)

(704) Taşthane reisi ve hademelerine saygı ifadesi olarak "baba" denilirdi. Buna da sebep
efendisinin elbise, eşya vesairesini temizleyen müşfik babaya benzetilmesinden ileri
geldiğini Kalkaşandi yazmaktadır. (Medhal, s. 344)

şıp bağımsız olarak hükümlerinin etkisi her yerde duyulunca ülkenin sınırında bulunan beldelerin ve kalelerin fethine başladı. İnşallah bunların hepsi yeri gelince anlatılacaktır.

Yüce Allah her zaman cihan padişahının devletinin düşmanlarını, onun kahrının, cihanı titreten heybetinin ve gazabının esiri yapsın. Kullu eşiği, kıyamet gününe kadar padişahların secde ettikleri ve sultanların eğildikleri yer olsun. "Allah 'Amin' diyen kullarına merhamet etsin."

47- SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN -ALLAH DELİLİNİ AYDINLATSIN- DEVLETİNİN GÜNLERİNDE KAHTA KALESİNİN FETHİ

Etrafa gönderilen casuslar (munhî), Sultan'a cahillik ve kendini bilmezlik illetine yakalanan **Amid (Diyarbakir)** yöneticisinin (sahib) başını itaat halkasından çıkardığı, Sultan'a olan bağlarını kopararak Melik **Kâmil**'in [275] tarafına geçtiği, onun adına sikke bastırıp hutbe okuttuğu haberini sununca Sultan öfkeleni. Ülkenin her yerindeki ve **Rum** sınırındaki ser leşkerlerin hepsine savaş araç ve gereçleriyle en kısa zamanda **Malatya** mahrususine varmaları, orada hangi görevi yükleneceklerine dair hükmün gelmesini beklemeleri konusunda ferman çıkardı.

O fermanı alşının üzerinden kısa bir süre geçince kuvveti, serveti ve yiğit oğulları bakımından benzeri olmayan, tecrübeli ve okçu köleleriyle büyük bir güççe sahip olan Kondistabl⁽⁷⁰⁵⁾ **Ayas-ı Mecnun** adıyla bilinen **Esededdin Ayas**; malının çokluğu, yardımcılarının ve adamlarının kalabalık oluşuyla tanınan Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı** diğerleriyle birlikte dârü'r-rifat **Malatya**'ya vardılar ve varışlarını zamanın padişahının dergâhına bildirdiler.

Sultan o haberi alınca Emir **Mübarizeddin Çavlı**'nın askerlerden bir kısmıyla **Amid**'in **Kahta** beldesine gitmesini ve oranın fethini gerçekleştirmesini, Kondistabl Emir **Seyfeddin**'in de askerlerden büyük bir birlikle yine **Amid**'e bağlı yerlerden **Çemişgezek** ile **Adıyaman**'a yürüyüp orayı almasını buyurdu.

Emir **Mübarizeddin Çavlı** askerleri ve kuşatma aletleriyle **Kahta**'ya gitti. Kale kapısının karşısına **Magribi** bir mancınık yerleştirdi. İki mancınık da kalenin sağına ve soluna kurdu.

(705) Ahır kontu manasına gelen Frenkçe bu kelime Emir-i Ahur'la aynı manaya gelir.

O durumu görünce **Amidî**,⁽⁷⁰⁶⁾ Melik **Eşref** e çok miktarda hediyey-
imdat mektubu (İstianet-nâme) gönderdi. Feryat ve figana başlayarak
bu şunları söylemesini buyurdu: **Şiir**:

"Dedi ki: Arapların şahına, kârnızın tamamen ziyana döndüğünü,
öyle.

Dünyada sığınağı sende aramıştım. Çünkü başıma bir iş gelince sen
beni korurdun.

Kalbim sana ümit bağlayarak rahata ermişti. Böyle işler için gâfil
kalmıştı.

Cihan padişahına yüz çevirmiştim. Şimdi ondan lâyük olduğum mua-
meleyi görüyorum.

[276]Başı göklere değen Sultan'ın fermanıyla dağ gibi bir orduyla
karşı karşıyayım.

O ordu kaleyi öyle sıkıştırıyor ki, kısa bir süre içinde orası düşer.

Eğer o ordu bir hafta burada kalırsa, dünyayı bana zindan eder.

Dünyada benim tek yardımcım o kaledir, ülkemin kapısının anahtarı
o kaledir.

Eğer feryada yetişeceksen, emir ver de o iş zamanında olsun."

Amidî'nin bu şekilde telaşlanıp acz içine düştüğünü öğrenen ve
onun imdat mektubunu okuyan Melik **Eşref**, Emirlerin ve **Kürtlerin**
Meliki (melikü'l-ümera ve'l-ekrâd) **İbnü'l-Bedir**'e, **Kürt** ve **Arap** kabilele-
rinden oluşan 10 bin süvariyle **Kahta**'ya gidip **Rum** askerini oradan
uzaklaştırmasını buyurdu.

Onlar **Kahta**'ya yaklaşınca Emir **Mübarizeddin**'e, "**Şamlılar**, savaş-
mak için buraya geliyorlar" diye haber verdiler. Onun üzerine Emir **Mü-
barizeddin**, ordunun emirlerinden bir kısmını mancınıkları çalıştırmak
için görevlendirdi. Kendisi de geri kalan emirler ve askerle birlikte düş-
manla karşılaşmak için kalenin dışındaki boş alana geldi. Ertesi gün
her iki ordu karşılaştı. O sıradan **Amid** tarafından da 6 bin süvari im-
dada yetişti. **Şiir**:

"Arapların kaplan gibi kükremelerinden aslanın akli başından gitti.

Şan arayan askerler birbirine girince onların bazısı birbirine boş söz-
ler söylemeye başladı.

(706) Artuklu Meliki Mes'ud.

Biri dedi: 10 bin kişi olan bizim her birimizin üstesinden 10 süvarî gelemez.

İster aslan olsun ister kaplan, savaş sırasında bizim karşımızda ne yapabilir?

Biz mızrağımızı atların kulağına dayadığımız zaman dönen feleğin ciğerine ateş düşürürüz.

Ağır gürzlerimizle bir saldırıda onların kökünü kazırız.

Atımızı eyerleyip üzerine bindiğimiz zaman yeryüzünde düşmandan bir tek canlı bırakmayız."

Onların telefine sebep olacak olan bu boş ve tutarsız sözler Emir **Mübarizeddin**'in [277] kulağına gelince gülerek serverlere baktı ve duruma uygun düşen şu beyitleri söyledi: **Şiir:**

"Teke, can sıkıcı hayatından bıkınca kasap dükkanına kafa tutar.

Tanrı'nın desteğine sahip olan bir padişaha karşı gelenlerin basireti bağlanır.

Böyle bir padişahın karşısında Zühal yıldızı⁽⁷⁰⁷⁾ olsa ne yapabilir? Çünkü melek de şeytan da onu dinler."

Ayrıca bütün gece savaş zırhı kuşanmış olarak tetikte beklemelerini, sabah olunca padişah adına savaşa girmelerini buyurdu. **Şiir:**

"Düşman tarafında bütün gece büyük bir canlılık ve coşkuyla savaş hazırlığı yapıldı.

Karanlık gece yarı olunca askerler ümit ve korku içinde silah kuşandı.

Güneş başını dağın zirvesinden gösterince iki ordunun kılıç şakırtısından dünya daraldı."

Kaledekilerin yardımına gelenlerin durumuna bakıp, onların donanımını, sayısını, gücünü kuvvetini ölçüye vurup, hal kitaplarını başından sonuna kadar okuyunca ordunun ünlülerine, "Saltanat devletinin gülü zafer rüzgârıyla açılacak. Bu savaştan sonra Sultan'ın büyüklüğü ve azameti daha da artacak" dedi. **Şiir:**

"Aslanın ormanına gelen yaban eşeği, kendi ayağıyla mezara gelmiş olur."

(707) Bak. not. 268

Bazı emirlere, "Siz yanınıza asker alıp kalenin yolunu tutun" dedikten sonra kendisi de şöhrete de utanmaya da sebep olan savaş silahını kuşanıp bir süre önce **Laskarisi**'n ülkesinden gelerek padişahın ilgi ve iltifatına mazhar olmuş olan **Fardahla** oğulları adıyla bilinen beş kardeş ve büyük bir orduyla **Şamlı** askerlerin karşısına çıktı. Yiğitleriyle birlikte büyük bir dağ gibi yerini aldı. Halinin mizacına uyan büyüklük ilacını, **Şam** askerlerinin yenilgisinden içsin diye harekete ve saldırıya geçmeyi bekledi. Onun yanında bulunan Sultan'ın muzaffer askerleri ise, kan içen kılıçlarını kınından çıkarmış, yılan benzeyen mızraklarını düşmanın göğsüne doğru tutmuş, öküz başına benzeyen ağır gürzlerini (*gurzhâ-yı gausâr*) [278] yiğitlik ve mertlik omuzlarına koymuş olarak beklerlerken, metal zurna (*nây-i ruyin*) ötüyor, saltanat devletinin davulu (*kös-i devlet-i saltanat*) gümbürdüyor, Emir **Mübarizeddin**'in aklına yeni tedbirler getiyordu. Sağlam ve intizamlı saflar, düşmanın küçük davulunun (*tablek*) dilini lal ediyordu.

Şamlılar tarafında ise, ordu trompetinin (*tabire-i sipâh*) gümbürtüsü aya çıkıyor, savaş yiğitlerinin gürültü patırtısı göğün başını ağrıyordu.

Önce **Şamlılar**, rüzgârından dağın yerinden oynayacağı bir saldırıda bulundular. Fakat Emir **Mübarizeddin**, ordunun serverleri ve **Ferdahla**'nın oğulları o saldırı karşısında sıkı durdular ve yerlerinden oynamadılar. onların direnmesi karşısında **Şamlılar** hemen geri döndüler. ondan sonra üç defa bu şekilde kuvvet denemesinde bulundular. **Şiir**:

"Bir defa daha harekete geçtiler. Yeni bir ümitle saldırırlarını yenilediler.

Pehlivan'ın omuzundaki davul gümbürdedi. O zaman dağlar sallanmaya başladı.

Yanlarına ok ve mızrak yağdı. Birbirinin kolunu kanadını kırdılar.

Hava tozla, yer yığıtle doldu. Savaşın coşkusu gökleri tuttu.

Kâr zarar hesabı akıldan çıktı. Kılıç herkese zarar vermeye başladı.

Mızrağın başı göğse girince orda bulunan bütün surlar dışarıya fırladı.

O işlerden kılıcın yüzü kızardı. Kanlardan yandaki nehir taşmaya başladı.

Emel kalplerde donup kaldı. Ecel naibliğini ok'a verdi.

Şamlıları birbirine kattılar. Onların gözünden utanç yaşı akıtılar.

Onların savaşanlarının bir kısmını ele geçirdiler. Bir kısmı da ağır gürzden ve kılıçtan kurtuldu.

Ölülerin sayısı sayılmaz oldu. Parmak o işte acız kaldı.

Gelen piyade askerlerin önünde savaşçı Laskaris duvar gibi durmuştu.

Okların öldürücü cefası ve yay'ın gıcirtısı, düşmanın kurtuluş yolunu kapadı.

Bütün çadırlar devrildi. ipleri kopup, direkleri kırıldı."

[279] O arada **Kürt, Arap** ve diğerlerinin askerlerinin serveri olan **İzzeddin İbn Bedir**'i ele geçirdiler. Diğer askerler de onun durumunu görünce kaçış yolunu tuttular. Rüzgârın önündeki çer çöp gibi oraya buraya savruldu. Sersem ve şaşkın bir vaziyette herbiri bir yere dağıldı. **Şiir:**

"Geliş sırasında hızlı ve coşkulu idiler. Bahar şimşegi gibi gürüyorlardı.

Giderken sahil bulutu gibi yüzleri kara, titrek ve ağlar haldeydiler."

Böylece düşmanın harmanını yel gibi savuran Sultan'ın ordusu, onların mallarını, eşyalarını ve sahip oldukları her şeyi toplayıp hemen çadırlarına döndüler. **İzzeddin İbn Bedir**'e de saygı göstererek onu Emir **Mübarizeddin**'in karargâhına (*serâ-perde*) götürdüler. Ona izzet ve ikramda kusur etmediler.

Ondan sonra o sıcak havada kaleye yeni bir saldırı düzenlediler. O saldırı karşısında paniğe kapılan kale halkı, dünyadan ümidini kesip söğüt yaprağı gibi titremeye başladı. Surlar mancınık darbeleriyle yıkılıp kalenin kalbi, savaş ateşinin hararetinden kebab olunca aciz duruma düştüler. Sıkıntı içinde savaşmayı bırakıp aman çığlıklarını yükselttiler.

Akşam olup firuze renkli göğün rengi, zencilerin yüzünün rengini alınca kale mensuplarından birkaç süvari aşağıya indi. Onları gören öncü kuvvetleri (*tolb-i telâye*) onların üzerine yürüdü. Yaklaştıkları zaman kaleden gelenler, "Biz kaleden aman dilemek için çıktık. **Pehlivan**'ın yanına gidiyoruz" diye bağırıldılar. *Emir-i Telâye*⁽⁷⁰⁸⁾ yanlarına bir birlik katarak onları *Melikü'l-Ümera* **Mübarizeddin**'e gönderdi.

(708) Selçuklu ordusunun öncü kuvvetlerine mukaddeme veya telaye veyahut talia. bunların kumandanına emir-i mukaddeme veya telaye denirdi. (Medhal, s. 107)

Emir'e onların gelişlerini haber verdikleri zaman o, bütün emirlerin ve askerlerin serverlerinin huzurunda hazır olmalarını, onlar geldiği zaman kaleden gelenlerle görüşeceğini ve hep birlikte duruma çare arayacaklarını söyledi.

Sübaşı (ser-leşker)ların seçkinleri ve itibarlı kimseler gelince aman dileyenleri çağırıp oturtular. Emir **Mübarizeddin** onlara iltifatlarda bulunduktan sonra kuşatma sırasında çektikleri zahmet ve zorlukları soru. **Şiir:**

[280]"Hepsi birden başlarını yere koydular. Övgüde bulunmak için dillerini açtılar:

Padışah dünyada muzaffer olsun. Bu firuze renkli kubbenin altında mutlu olsun.

Onun senin gibi bir yardımcısı olunca yiğitleriyle bütün işlerini yoluna koyar.

Biz savaştan önce kendi aramızda, eğer bu kaleye turmanan kaplan dahtı olsa yukarı çıkamaz.

Bu engebeli sarp yere ne kuş ulaşır ne de başka bir canlı.

Fakat feleğin takdiriyle ve bir Pehlivan'ın çabasıyla orası zarar gördü.

Bütün gücümüzle savaşa asıldık. Fakat ne fayda ki, talihimiz yaver gitmedi.

Ümitlerin yolu tikanınca bu dağın temelleri sarsılmaya başladı.

Çabada herbiri bir yağmur bulutu olan o aslan yapılı ordunuzun saldırısı karşısında

Asker eski şevkini kaybetti. Savaş korkusu yüreklerine düştü.

Böyle bir başarı Tanrı'nın lütfundan ve komutanın çabasından geliyor.

Bizim için iki ümit var. Her ikisi de senin elinde. Bak ne yaparsan Tanrı için yap."

Emir Mübarizeddin onların haline acıdı. Onların güvenlik aynası üzerine yerleşmiş olan mihnet pasını, ilgi ve sevgi cilasıyla sildi. Lacivert kubbedeki bütün güzellikleri yaratan, "Göğü gücümüzle biz kurduk"⁽⁷⁰⁹⁾ gücünün sahibi olan Allah'ın ve can bağışlayan, dünyayı elinde tutan,

(709) Kur'an-ı Kerim, 51/47

gürz ve kemendli olan taç, çetir ve taht sahibi Sultan'ın adına and içerek, "Çavlı olan ben, askerler, emirler ve Sultan'ın diğer görevlileri biliyoruz ki, kale sâkinleri akıllı davranarak teslim olma yolunu seçmişler, kaleyi cihan padişahının kullarına teslim etmişlerdir. Onlara azdan çoktan hiçbir zarar verilmeyecektir. İstedığınız her şeyi saltanat makamına bildireceğim. Onların yerine getirilmesi için elimden geleni yapacağım. Hiçbirinizi maldan, mülkten, hil'at'ten ve ikta'dan nasipsiz bırakmayacağım. Başka bir yere gitmek isteyen olursa, ailesi [281] ayalı, malı eşyasıyla istediği yere gidebilir. Sultan'ın amacı sadece bu ünlü kaledir.

Emir **Mübarizeddin**'in bu sözlerini duyan kalenin ileri gelenleri (ayan), yaptıklarından utanarak ordan ayrıldılar. O gece kaleye çıkararak eşyalarını, kadınlarını, çocuklarını, akrabalarını ve kendilerine bağlı olanları alıp kaleden indirdiler. Kaleyi teslim hazırlara getirdiler.

Ertesi gün sabahleyin gezegenler padişahının bayrağı, dönen gök kalesinin zirvesinden görününce Yaradan'ın yardım ve desteğiyle, ordunun sipahdarları ve serverleri padişahın siyah sancağını (drafs-i siyah) büyük bir törenle **Kahta** kalesinin üzerine diktiler.⁽⁷¹⁰⁾ Yüce Allah'a hamd, varlıklar kitabının fihristi, kâinatın efendisi **Muhammed Mustafa**'nın (A.S.) pâk kabrine salavat gönderdikten ve padişaha dua ettikten sonra kaleye yerleştiler.

Ondan sonra Emir **Mübarizeddin**, şahane bir sofra ve büyük bir eğlence meclisi kurdu. Bahtı açık olarak o geceyi o kalede gündüz etti. Ondan sonra Sultan'ı **Şamlılarla** yaptıkları savaştan, Emir **İzzeddin İbn Bedir** komutasındaki Şamlıları hezimete uğratışlarından, kalenin fetminden, ora halkının Sultan'dan istediklerinden bahseden bir mektup kaleme aldı. **İzzeddin İbn Bedir**'i 100 sipahiyle birlikte Sultan'ın dergâhına gönderdi. **Şiir**:

"Padişah, kendisi olanları daha önce duymuştu. Sanki kendisi ordaymış gibi.

Bilgili kâtibin kalemi eline alıp, olanları göklere duyurmasını emretti.

Kendisinden o ünlü serverlere şöyle bir mektup yazmasını buyurdu:

Savaşın nasıl yapıldığı öğrenildi. O savaşta yiğitlerin cevheri ortaya çıktı.

Onların gayretleri her zaman övülsün. Bahtları her zaman açık olsun.

(710) Selçuklu ordusu Kahta kalesini Şaban 623 (Ağustos 1226) tarihinde almıştır.

Onlar babadan oğula bu dergâhın kullandı. Tacın, yüzüğün ve tahrînin bekçisidirler.

Sût emmeden kesileliden bert yaptıkları iş, gürz ve ok kulanmaktar başka bir şey değildir.

Onlar ilk defa savaşa girmiyorlar, düşmanla ilk defa karşı karşıya gelmiyorlar.

[282] Onların her yaptıkları tarafımızdan beğenildi. İşleri başarılı oldu.

Dergâhımızdan onlara, o ordunun ünlü serverlerine binlerce aferin."

Sultan, kale muhafızlığını (kütüvali-yi kale) içi dışı devlete ve ülkeye bağlılıkla süslenip güzelleşmiş olan hassa kölelerden (gulam-i hâs) birine bıraktı. Pehlivan'ın mektubunun cevabı olan fermanın yanında sü-başı (ser-leşker) ve diğer büyük emirler için özel hil'atler, soylu atlar çoğunluğu kale halkının isteklerini yerine getiren menşurlar gönderdi. Ayrıca kale komutanına (kaledâr), oraya varınca dağın etrafını dolaşmasını, savaş korkusunun bulunduğu ve kale halkının kalbinin taşındar daraldığı her yeri Bisutun dağı gibi de olsa ova gibi dümdüz yapmasını ihtiyat tedbirlerini aldıktan sonra ordunun geri dönmesini buyurdu.

Emir Mübarizeddin ve maiyeti, şanı yüce padişahın emri gereğince kale koruma araçlarını temin edip vilayetin ihtiyaçlarını giderdikten sonra alını açık, başı dik, sevinçli ve neşeli olarak, talihi, mutluluğu yanlarına alarak saltanat dergâhına vardılar.

48- BÜYÜK SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN

-ALLAH DELİLİNİ NURLANDIRSIN- DEVLETİNİN

GÜNLERİNDE ÇEMİŞKEZEK KALESİNİN FETHİ

Malatya sü-başı Kündistabl Emir Esdeddin, padişahın emriyle muzaffer askerlerden beş bin süvari seçip savaş ve kuşatma aletleriyle Çemişkezek kalesine yürüdü. Şir:

"O kalenin varlığı, Amidî'nin kalbini rahatlatıyordu. Çünkü oranın dayanağı ve temeli demirdendi.

Başının biri, göğe kadar yükselmişti. Oraya düşüncenin kemendi dahi ulaşamazdı.

Orada Tanrı derin bir çukur var etmişti. Düşünce, rüyasında dahi öylesini göremezdi.

Önünde Nil gibi bir ırmak akardı. Orayı geçmekten fil bile korkuya kapılırdı.

[283]Suyun bu tarafında sağlam bir şehir vardı. Oranın inisi çıkışı yüz kaleye bedeldi.

Etrafındaki topraklar, bahar mevsiminin güzelliğine sahipti. Nimet nar çekirdeği gibi dolup taşardı."

Emir Kondistabl, oraya varıp kaleye bir göz atınca yanındaki sipehdârlara ve serverlere, "Kartalın üzerinden uçmaya cesaret edemediği, lağımcıların (nakkâb) yarık açmayı hayallerinden dahi geçirmedikleri böyle bir yer savaşla alınmaz. Orayı ancak, vaadle, tehditle, korkutmayla, konuşup anlaşmakla murat kemendimize çekebiliriz. Eğer Yaradan'ın yardımı ve Padişahın devletiyle orduyu işe karıştırmadan fethi gerçekleştirebilirsek ne âlâ. Eğer zorluk ve direnmeyle karşılaşsak, "Son ilaç dağlamaktır" sözüne uymak, ora halkıyla mancınık'ın sapanın diliyle konuşmak gerekir." dedi.

Bu fikir gencin yaşının hoşuna gitti. Herkesin söz ve görüş birliğiyle iyi konuşan tatlı dilli birini seçip ona şu talimatı verdiler. "Kale komutanının (dizdâr) yanına git ve ona de ki, Şunu unutmayın ki, **Kahta** kalesi konusunda oranın sâkinleri sert davrandılar da ellerine ne geçti? **Eşref**'in gönderdiği **Şam** ordusundan kötü addan başka ne kaldı? O rezil ve utanmazlardan bazıları, yakınlarını bırakıp oraya buraya kaçtılar. Bazıları da benizleri sararmış olarak **Keykubad**'in askerlerinin gök mavisi kılıcının heybetinden hazan rüzgârının korkusundan titreyen bahar söğüdünün yaprağı gibi tir tir titreyerek firar yolunu tuttular. Melik **Mes'ud**'un talihinin döndüğü ve işlerinin bozulduğu kesindir. Akılsızlığından böyle kötü bir vaziyete düşü. **Şiir**:

"Bahtı kendisine yüz çevirmiş olan kimseden talihi iyi olanlar kaçır.

Eğer aklın sana rehberse, cihan padişahının dergâhına yol ara.

Gel, şah'a hizmeti meslek edin, sana iyi gelecek şeyleri düşün.

Padişahıtan her istediğine kavuşursun. O zaman talih sana yüzünü gösterir.

Eğer iyiliğini düşünürsen, benim bu sözümü sık sık aklına getir."

Elçi, kaleye yaklaşınca üzerine taş ve ok yağmaya başladı. O zaman başına siperi [284]çekerek, "Ben elçiyim. Sizin selametinize sebep olacak bir haber getirdim. Eğer yanınıza gelebilirim onu size tebliğ ede-

rim. Eğer talihsizlik ve bilgisizlik eseri, sizi kurtuluşa götürecektir kulağı-
nıza gaflet pamuğu tıkar, sizin iyiliğinizi isteyenlerin nasihatini dinle-
mezseniz, Yaradan'ın huzurunda ve padişahın devletinde lââyık olduğun-
uz cezayı görürsünüz. Cemiyetinizde elin parmakları gibi farklılaşma-
lar beltrirse, o zaman son pişmanlık fayda etmez" dedi.

Bu sözleri *Dizdar*'ın kulağına ulaştırdıkları zaman o, "O adama söy-
leyin. Eğer hayatından bıkmamışsa, hemen dönüş yolunu tutar. Çünkü
bizim size göndereceğiz elçi ok'tan başkası değildir" cevabını verdi.

Elçi dönüp durumu anlatınca Kondistabl, "Söz kapısını kapadıkları-
na göre bize savaş kapısını açmak düşünüyor" dedikten sonra arrade ya-
pan ustanın (*ustad-i arrade-sâz*) savaş makamını akord etmesini buyur-
du. Ordunun yiğitlerine savaş araç ve gereçlerini dağıtarak, "Bu sarp
kayanın üzerinde nam almaya veya utanmaya sebep olabilecek şiddetli
bir savaşa gireceğiz ve ortalık kıyamet gününe dönecek" dedi.

Sabahleyin gezegenler şahı göğün mavi tahtına oturup karanlık
dünyayı ışığıyla aydınlatınca ordu, **Şiir:**

"Demirden bir dağ gibi yerinden oynadı. Felek yardımcısı, zafer reh-
beri oldu."

Şeklinde, ünü dünyanın her yanını tutmuş olan **Recefi** kapısına
yükledi. Oraya ağır bir mancınık kurdular. Kazma ve balyoz darbele-
riyle kalede oturanların gülünü dikenle doldurdular. **Şiir:**

"Kanadı altından olan tavus kuşu (güneş), bu mavi renkli bahçeden
uzaklaşınca

Savaşı eğlence meclisi kabul eden ordu bir süre dinlendi."

Sonunda aciz ve sıkıntılı bir durumda çadırların yolunu tuttular. O
zaman Kontstabl emir verdi. Sofradan sonra çalgıcıları çağırdılar. Lâl
renkli şarabı billur kadehlere döktüler. Kale sâkinlerinin kanının yerine
kadehin kanını içmeye başladılar. [285] O sırda Kondistabl, ordu komu-
tanına (sipahdar-i leşker) "Şan ve şeref peşinde koşan, emellerine ka-
vuşmak için sert kayada ve derin denizde çare arayan savaşçı yiğitler
gelsinler. Kale taşını delmeye başlayalım. Ümidim odur ki, sonunda pa-
dişahın huzurunda utanmayız" dedi.

Orda bulunanlar bu görüşü benimsediler ve gerçekleştirmeyi kabul
ettiler. **Şiir:**

"Sabah olup nergisin gözü uykuya dalınca yaseminden erguvan ren-
ginde bir gül açtı.

Pehlivan'ın kapısının önünde ormanda kükreyen aslan gibi davul gümlmeye başladı.

Ordu siyah bir dağ gibi yola düştü. Bir defa daha savaşa atıldı."

Bir hafta boyunca gece gündüz savaş yaptılar. O işte başarısız olup hüsrana uğrayınca, o kapı incisini, o demirden dağı elmasla delemeyeceklerini anlayınca başka bir çareye başvurdular. On demir sandık yaptılar. Onlarda okların çıkacağı şekilde delikler açtılar. Herbirinin içine oranın darlığından endişe etmeyen bir adam yerleştirdiler. Onları oyunun üzerinden aşağıya sarkıttılar. Onlar o sırada yay bulutundan oklar yağdırdılar. Yine de başarılı olamadılar.

Kündistabl, çaresizlikten kıvranıp dururken ve o derde çare bulamazken, sonunda **Şiir:**

"O, ay batı denizinden batınca gizli olarak bargâh'tan dışarı çıktı.

Abdest alıp kalbini dünya işlerinden arındırıp Tanrı'nun nuruyla süsledi.

Yenik olarak namaz yerine geldi. İki gözü yaşlı ve kalbi umutluydu.

Yerin ve göğün Yaradan'ı olan Tanrı'yı can u gönülden övdü.

Sonra ağzını dua için açtı: Ey dinin ve adaletin Yaraticısı,

Bütün iyiliği Sen ortaya çıkarırsın. Her kapıya Sen anahtar olursun.

Yol gösteren ve yardımcı olan Sensin. Uzun zahmetleri kısaltan Sensin.

[286] *Feyzinle kayadan su çıkarır, faziletinle ona hiçbir zarar getirmezsin.*

Şimdi benim bu işte basiretim bağlandı. bana ilhamınla yol göster.

Lütfunun güneşini benden esirgeme. Gölgen altında utanmama izin verme.

Bu şekilde altın ışıklı sabaha kadar namazda ayakta durdu.

Seher vakti güneş oklarını fırlatmaya başlayınca, davulun gümbürtüsü bulutun kükremesine döndü.

Ordu bir dağ parçası gibi durdu. Cihan onlardan büyüklük aldı."

Ansızın hoş simalı, güzel yüzlü, susarken konuşan, melek tabiatına ve huyuna sahip olan bir genç, Kondistabl Emir **Eseddin**'in yanına gelerek şöyle dedi: **Şiir:**

"Ey kötülük düşünenleri tuzağına düşüren! Ordunun hepsi senin niyetinle mest olmuş."

Dün avare bir şekilde dağın eteğinde dolaşırken, hisarın çukurunun kenarında bir yarık gördüm. Eğer siz komutanımız, lağımçıların (*nakkâb*) orada çalışmalarına izin verirsiniz, kısa bir süre içinde kalenin fethini gerçekleştirebilirsiniz."

O genç adamdan bu müjdeyi alınca Emir **Esededdin**'in murat bahçelerinde mutluluk ve sevinç gülleri açmaya başladı. Ordunun her zamanı gibi kuşatmaya gitmesini buyurduktan sonra kendisi de sevinçli ve neçeli bir kalple o sert kayadan yapılmış kaleye gidip, o işin üstesinden nasıl geleceğini düşündü. Kendisine tarif edilen yarığı görünce sevinç içinde Allah'ın adını andıktan sonra işbilir 50 lağımçıyı (*nakkab*) oraya getirmelerini, onların bilek güçleriyle o sarp kalede büyük bir delik açmalarını buyurdu. O padişah sever emir'in tatlı dilinden orada her usta bir Ferhat⁽⁷¹¹⁾ oldu. Onlar kısa bir zaman içinde kuvvetli darbeyle o sağlam kaleye ve sarp hisara zarar verdiler. Orada düşüncenin ancak binlerce hamd ile yokuşunu çıkabileceği geniş ve derin bir kuyu kazdılar. Akşam sırasında kuyunun kazılma işi bitince durumu Kondistabl'a arz ettiler. [287] Onun üzerine Kondistabl, emirleri çağırarak onlara şöyle dedi: "Allah'ın yardımı ve saltanat makamının uğuruyla kuyu açıldı. Kararlı davranışımız, kale halkının huzurunu ve rahatını kaçırdı. Şimdi askerlerin bir kısmı, her zaman yaptıkları gibi ok yağdırmaya devam etsinler. Savaşçı yiğitlerin bir kısmı kaplan gibi dağa tırmanıp, her biri **Rüstem** ⁽⁷¹²⁾ ve **Bijen** ⁽⁷¹³⁾ gibi ordaki kuyuya insinler. Murat ve isteklerini o timsah gibi taşın ağzından çıkarsınlar. **Şiir:**

"Güneş başını gökten çıkarıp sarı sancağını ve altın mızrağını gösterince

Yiğitler dağın doruğuna çıktılar. Ağırlıklarından dağ sıkıntıya düştü.

Ordan hiç durmadan kaleye öyle ok yağdırdılar ki, ondan Utarid ⁽⁷¹⁴⁾ endişeye düştü.

1) Ferhat Sasani hükümdarı Hüsrev-i Perviz zamanında (Bak. not. 81) yaşamış, Şirin'le olan aşkları çok sayıda kitaba konu olmuştur.

2) Rüstem. Bak. not. 185

3) Bak. not. 122

4) Bak. not. 163

Sonra kalenin üzerinden atlayan yiğit gençler kendilerini savaşa verdiler.

Onların yanında ölümün ağırlığı saman yaprağı kadar bile değildi.

Sonra ceylanın peşindeki aslanlar gibi birer birer kuyuya döküldüler.

Kale muhafızları da alana çıkınca kale, asker kalabalığıyla doldu.

Hep birden kılıca el attılar. Sıkı saldırıları sonucunda düşmanı serseme çevirdiler."

Askerler dışardan ve canlarını hiçe sayan yiğitler çukurdan kan nehri akıttılar. Kale halkının emel fidanı, savaşçı yiğitlerin keskin baltaları ve keserleriyle kökünden kazındı. Büyük bir sıkıntı içinde aman dilediler. **Şiir:**

"İyi kalpli ve bilgili bir adam, Allah'ın adını anarak aşağıya indi.

Yüzlerce rica, minnet ve aman dileyerek suçlarının bağışlanmasını diledi.

O zaman dinin ve adaletin serveri cihan pehlivanı, onu bağışlayarak yüzüğünü ona verdi.

O sırada boru ve davul çalmaya başladı. Hava tozdan simsiyah oldu."

Savaşın ve kavganın yerini barış alınca kale sâkinleri bütün eşyalarını toplayarak aşağıya indiler ve kaleyi boşalttılar. O arada kale komutanı, kolu kanadı kırılmış olarak [288] aciz bir vaziyette Emir **Eseseddin**'in huzuruna çıktı. Yaptığı saygısızlıklardan dolayı özür diledi. Emir onlara iyi davranıp hepsinin gönlünü aldı. **Şiir:**

"Sonra degâhtan boru sesi yükseldi. O ülkeler alan sancak yola çıkarıldı.

Trompetler her yandan ötmeye başladı. Sevinçten kalp yerinden uçacak oldu.

Ordu komutanı (sipehbud) çukurun başına vardı. Oradan o ünlü kaleyi olduğu gibi seyretti.

Taşları yerinden sökülüp üst üste yığılmış gördü. Her yerde tarlalar gördü.

O zaman dedi: Ey Cihanın Yaratıcısı, senin büyüklüğün övgüden de yüksektir.

*Eğer senin lütfün elimizden tutmasaydı, bu kalenin önünde düşünce
acız kalırdı.*

*Sonra padişahının adını ağzına aldı. Ona gitmesi için bir adam ayar-
dı.*

Böze padişaha övgü ile başlayarak, "Ey ikbalin iftihar,

*Felek senin keskin kılıcının kölesidir. Cihan senin ebedi mülkünün ar-
sıdır.*

Senin azmin zaferin yayını çekti. Senin savaşın ecel tuzağını actı."

Bütün olanları o mektupta anlatarak haberlerinin (*kussad*) eliyle
Sultan'a gönderdi.

Cihan padişahı o mektubu alıp okuyunca büyük bir sevinç duydu.
Başlıklar ve emsalleri arasında güvenilirliği ve cesareti bakımından ben-
zerlik olan itibarlı adamlarından birini o kalenin komutanlığına (*kütü-
bâli*) gönderdi. Her ne kadar kale savaş araç gereçleri ve yeterli malla
dolanmış olsa da oranın donanımlarını artırdı. Kullarının kuşatma sı-
rasında kale duvarlarında açtıkları yarık ve çatlakları onarmak için in-
şaat mühendisleri (*bennayan-i mühendis*) ve usta sanatkârlar görevlen-
dirildi. Fermanıyla oradaki kuyuyu, en keskin görüşlü kimselerin dahi
bulamadığı orada bir kuyu olduğunu anlayamayacakları şekilde doldurdu-
lar. [289] Ayrıca oraya oranın korunması için muhafız askerleri görev-
lendirdi.

Emniyet, kifayet ve ihtiyat şartları yerine getirildikten sonra emir
Mübarizeddin, emirler ve ordu serverleri (*serverân-i leşker*), padişahın
sergâhını varmak için yola çıktılar. Yolda **Kahta** tarafından dönmekte
olan emir **Mübarizeddin Çavlı** ile karşılaştı. Onlar, başkente varınca
padişahın huzuruna çıkarak, onun önünde yeri öpme mutluluğunu ve
mücevher saçan elini öpme şerefini kazandılar. Olanları başından sonu-
na kadar anlattılar.

Sultan olanları büyük bir memnuniyetle dinledi. Onların teşekkürüne
eğer çalışmalarına ve üstün hizmetlerine binlerce övgü yağdırdı. Özel
olarak onlara ve genel olarak da sipahilerin seçkinlerine nimetler, bağış-
lar, ilave topraklar ve "ikta"lar (izafât ve iktaat) verdi. Sonra büyük bir
düzenledi. Bütün maiyetindekilere iltifatlarda bulundu. Ertesi
gün askerlerin seçkinlerine (kaffe-i asakir) yerlerine yurtlarına dönme
izni verdi. Kendisi de hassa alaylarıyla (mevâkib-i hâs) **Kayseri**'ye gitti.

49- MELİK MES'UD'UN HAZRETİ SULTAN'A YALVARMASI, ELÇİ GÖNDEREREK GERİ KALAN ÜLKESİNİN YÖNETİMİNİ İSTEMESİ

Melik **Mes'ud**, devlet kadehinin memleketten boşaldığını, başarıların padişahın açık talihiyle birleştiğini, ikbal dayanağının ve hal kuşunun kolu kanadı olan kalelerinin, Sultan'ın devletinin zafer sancağı ve bayraklarıyla süslenip donandığını, divan-ı ali'nin naiblerinin ve uzmanlarının (kârdan) o diyarlarda ve bölgelerde adalet ve insaf yaygısını yaydıklarını, oranın gelirlerinin hesabını çıkardıklarını görünce kötü talihi- ne ağlayıp, Sultan'ın kulluğuna gösterdiği gafletten ve kusurdan pişmanlık duydu ve "*Elleri böğründe, çaresiz kalıp, kendilerinin sapıtmış olduklarını görünce 'Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, and olsun ki, mahvoluruz' dediler.*"⁽⁷¹⁵⁾ âyetini okur oldu. **Şiir:**

[290] "*Kendi kendine dedi ki, Yaradan birini dünyaya padişah yapınca,*

Onun fermanına yerine getirmek, onun emirlerine can u gönülden uymak gerekir."

Şah'ın açık bahtı, tahtın ve devletin dayanağı olunca boynunu o bargâha itaat ve bağlılık çemberinden dışarı çıkaran kimse, ters dönmüş bahtının bayraklarını devrilmiş, mutluluk keklüğünü ormanda kartalın pençesinde çaresiz kalmış görür. Benim için en doğru iş, elde kalmış olan yarım mülkü de bir anda kaybetmeden, mutluluk merkebinin öldürmeden ve hüsrân elinin halimin yakasına yapışmasını beklemeden cihan padişahının himâye ve cömertlik eteğine el atmak, onun sınırsız lütuf ve ihsan çevresine girmek, ona hizmetkârlık yolunu tutmaktır" dedi.

Bu düşüncesini gerçekleştirmek için ülkenin büyüklerinden, güzel-yüzlü, iyi konuşan, ifadesi düzgün, zamanın acısını tathısını tatmış, günlerin soğuşunu sıcağını görmüş, yılların kârını zararını çekmiş, günlerin geçmesiyle dönen feleğin oyunlarına şahit olmuş birini elçi olarak seçti ve şu konuları içeren rica ve aman dolu bir mektup yazdı: **Şiir:**

"Ey dünyanın adaletinden rahat ettiği kimse, felek senin hür düşüncenin kölesidir.

Huzurundan yüz çeviren kimse, felekten hiç görülmemiş şeyler görür.

(715) Kur'an-ı Kerim, 7/149

Kötülert afetmek senin işindir. Af dileyenler senden lütufl görürler.

Cihanı Yaratan'ın gölgesi sensin. Sen de O'nun kullarına yaptığını yap.

O suçu gördüğü zaman onun üzerinde fazla durmaz. Özür dilediği zaman suçluyu afeder.

İşte utanıp sıkılarak senden af dilemek için dilimi açtım.

Kötülük benden, iyi iş yapmak senden. Suç benden, sabır senden.

Suçu bağışlamak işi senin, af dilemek ise bizim işimizdir."

[291] *Şimdi senin affına kaldım. Sen iyilik yap, o senin işindir.*

Sonra kapalı olan hazinenin ve bağışların bulunduğu odanın kapısını açtı. Lâl'den, firuzeden, parlak incilerden, dünyada ender bulunan değerli şeylerden **Hint** ve **Yemen** kılıçlarıyla dolu sandıklardan, **Çinli** erkek kölelerden, aslanları kaçırın ve kaplanları korkutan panterlerden, değişik renkli elbiselerden, **Tatar** miski kutularından, amber ve **kafur** şişelerinden oluşan şahlara lâyık hediyeleri hazırlayıp Sultan'a gönderirken suçlarından dolayı tövbe etti. Her yıl mallar ve yükler hazırlayıp devlet hazinesine (*hazine-i amire*) göndermeyi, Sultan'ın **dergâhından** buyrulacak her hizmeti yerine getirmek için itaat kemerini **canının** beline takmayı kabul etti.

Elçi dergâha varıp Sultan'la görüşme mutluluğunu ve şerefini kandı. **Şiir:**

"Şahlar şahının tahtının önünde dilini açtı. Beyan yoluyla konuyu şöyle açıkladı:

Ey cihan padişahlarının serveri, göğün dönüşü senin arzuna göredir.

Kin duyduğunun canını alırsın. Başka türlü şefkat gösterirsin.

Rahmetinle ölü tene can, lütfunla ruhlara hayat suyu verirsin.

Önceleri sözümde durmadıysam, kahrından onun karşılığını fazlasıyla aldım.

Şimdi ben biçare senin dergâhında suçumun bağışlanmasını diliyorum."

Bu şekilde güzel kelimeleri, sultan'ın tahtı önünde inci mercan gibi sıraladı. Padişaha isteklerini kabul ettirmek için bütün bilgisini, becerisini ve dirayetini kullandıktan sonra getirdiği hediyeleri padişahın görü-

şüne sundu. Ondan sonra da onları hazinedârlara teslim etti. Gönlü umutla dolu olarak zamanın Cemşid'inin⁽⁷¹⁶⁾ huzurundan ayrılıp İku-metgâhına gitti.

Sultan, birkaç gün sonra toplantı (bâr) düzenleyip elçiyi çağırdı. Mücevher saçan dilinden onun kulağına şunları ulaştırdı: "Size karşı bizim iyilik kaynağımızda bulunıklık meydana geldi. Ona, [292] Melik Mes'ud'un ahmaklığı ve aptallığı sebep oldu. O bizim yüce dergâhımıza yüz çevirip başka bir makama bağlandı. Şimdi özür ve af dileme kapısından girdiğine, zamanın padişahlarının Kiblesi ve devrin yöneticilerinin Kâbe'si olan dergâhımızın yardım halkasına girmek istediğine göre, biz de onun suçlarının ve özürlerini affı yoluna girelim. Onun kötülüklerini ve yanlışlarını görmezden geelim. Mademki Melik bundan sonra yanlış yola sapmayacak, bize kulluktan sıkılmayacak ve başka meliklerden yardım istemeyecek, o zaman onun suçunu bağışladık. Bundan sonra onun istek ve arzuları dergâhımız tarafından yerine getirilir. **Şiir:**

"Bu sözüme yıldızların, güneşin ve ayın yaratıcısı olan Tanrı şahit olsun."

Eğer yeniden isyan yolunu tutar, iman toprağına küfür tohumu ekerse, gördüğü cezanın ve uğradığı muamelenin daha kötüsünü görür. **Şiir** (Arapça):

"Eğer bu yılınız hoşunuza gittiyse, Kâbil'den Humus'a dönünüz.

Çünkü öldürüleceğiniz keskin kılıç katilin elindedir."

Sultan çeşitli bağışlarla sevindirdiği elçiye dönüş izni verdi. Bir süre sonra hava aşıkların nefesi gibi soğumaya başlayınca arzularına kavuşmuş olarak sahildeki cenneti andıran bahçelere ve yeşilliklere yöneldi. **Şiir:**

"Feleğin öyle bir cennet görmediği Antalya'ya sevinç yükünü taşıdı.

*Bahar orda yeniden kendini göstermiş, Hava Çin miskinden kokusu-
nu almıştı.*

*Yasemin dalının üzerinde yeşermiş, nehir kıyıları cenneti kıskandırır
olmuştu.*

Yer renkli kadife gibi bezenmiş, göğün parlaklığını geride bırakmıştı.

Bütün ovanın alanı cennet gibi olmuş, yeşillikte yer denize benzemişti.

(716) Bak. not. 115

Saltanat bahçelerinde kumru hatipler, ağaç dallarının üzerinde övgü
olmuşlarda.

[999] Çemen Karun'un⁽⁷¹⁷⁾ hazinesi gibi zenginlikle dolmuş, laleden
nin yanağı gül rengine dönmüştü.

Her köşede mutluluk yer tutmuş, bahçedeki her yaprak sevinçle dol-
tu.

Padîşah çeng ve rebab'ın sesiyle ve şarap kadehiyle huzur ve rahat
mıştı.

Bazen çevgan oynuyor, bazen ava gidiyordu. Bazen de nehir kıyısın-
şahane bir eğlence meclisi düzenliyordu. Bir ay boyunca tac ve taht
ibi zevk içinde orada eğlenceyle vakit geçirdi.

Bahar rüzgârı esmeye başlayınca mutluluk nesimi kendini gösterince
Şehir yeli gelip şah'a yeni bir ülkenin müjdesini veriyordu."

50- SULTAN'IN MELİK ADİL'İN OĞULLARIYLA AKRABALIK VE YAKINLIK KURMASI

Sultan, kader etkisindeki fermanını, her yerde bulunan ordu server
rine (serverân-i sipah) gönderdi. Onlardan bahar mevsimi gelince as
arleri sonbahar gibi renkli yapraklarla süslemelerini, onları hizmet
sar ve savaş törenine uygun hale getirmelerini, emirlerin de yalnız
aşlarına gelip bargâhın eşîğini öpme şerefini yenilemelerini buyurduk
an sonra yağmur bulutu gibi deniz kenarından kalkıp, mutluluk ve hu
ur içinde meram kınından murat kılıcını çekmiş olarak **Kayseri** taraf
a yürüdü. O zaman büyükler ve ünlü kişiler dergâha geldiler. Elçiler
ve temsilcilerin gelişinden doğan izdihamdan bargahın alanı kıyam
ününün alanına döndü. Padîşahın uyanık bahtından fitne uyud
onun adaletinin ve insafının uğurundan dünya mamur oldu.

Sultan, **Kahta** savaşı sırasında tutuklanıp **Kayseri** kalesinde ha
bedilmiş olan **İzzeddin İbn Bedir**'i adamları ve hizmetçileriyle birlik
bağdan kurtardı. Ona nefis hil'at ve şahâne teşrif verdi. Bargâhında c
ni öptürmekle şereflendirdi, yakınlık ve ilgi gösterdi. İzzet ve ikran
am tarafına gitme izni verdi.

(717) Bak. not. 56

Bir gün tedbirler konuşulup [294] istişare kadehleri yudumlanırken, Sultan, **Hokkabaz** oğlu Naib **Seyfeddin**'e "Benim düşünceme göre, bağhlığımızı güçlendirmek ve akidlerimizi geçerli kılmak için **Adil**'in oğullarıyla akrabalık ilişkisi kurmak lâzım. O durumda saltanatımızın gücü ve padişahlığımızın etkinliği artar. Dostlarımızın sayısı kabarır" deyince **Seyfeddin**, "Bu doğru düşüncenizi gerçekleştirmek için acele etmek, birleşme şartlarını hazırlamak için vakit kaybetmemek gerekir. Çünkü düşüncenizin üzerinde başarı ışıkları görünmekte, onun sonucunun emniyet ve huzur olacağı sezilmektedir. Eğer siz Sultanımız izin verirsiniz, ben kulunuz bu işi gerçekleştirmek için can u gönülden çalışırım" karşılığını verdi.

Onun üzerine Sultan, "O halde hazineye git. O iş için gerekli olan kıymetli taşlarla süslenmiş eşyalardan (*murassaât*), taclardan (*mekellat*), paralardan (*nukud*) ve mallardan (*ecnas*) yeteri kadar alıp en kısa zamanda yola düş. Akrabalık temellerini sağlam at" dedi.

Seyfeddin emre uyarak hazineden, elbise odasından (*came-hâne*), haremnden (*harem-saray*), ahırdan (*ıstabl*), kıymeti, değeri, zerafeti, güzelliği, göz alıcılığı en üst noktada olan ve eşi benzeri bulunmayan zarif taclardan, kakmalı bileziklerden, altın halhallardan, kıymetli elbiselerden, huri gözlü seçkin cariyelerden, soylu atlardan, **Horasan** ve **Irak** işi kaplarından, yük develerinden meydana gelen hediyeler hazırladı. Dergâhın itibarlı kişilerinden birkaçıyla yola düştü. Fakat **Malatya** mahrusesine varınca vücudunu halsizlik aldı. O hastalıktan beden arazi ruh cevherinden boşaldı.

Haber Sultan'a ulaşınca Sultan Çaşnigir Emir **Şemseddin Altunabe**'yi, onun yerine görevlendirdi. Ondan, **Seyfeddin**'le giden hazine nâiblerinden mücevherleri, nakidleri, malları ve eşyaları eksiksiz teslim alarak yola çıkmasını buyurdu.

Emir [295] **Şemseddin Altunabe**, **Malatya**'ya varınca hazineleri ve malları teslim alıp kalacağı yere götürdü. Yol hazırlığını tamamladıktan sonra görevini yerine getirmek için yola düştü.

Diğer yandan Sultan'dan kendilerine bir elçi gelmekte olduğunu, onun kendisine yaptığı iyilikleri **İzzeddin İbn Bedir**'den öğrenen **Şam** melikleri olan **Adil**'in oğullarının, o güne kadar Sultan'a duydukları kinin yerini dostuk duyguları ve kardeşlik bağları aldı.

Emir **Şemseddin**, **Şam** ülkesinin sınırlarına girince **Şam** melikleri, büyük bir saygıyla onu karşıladılar. Onu yüceltmek için ellerinden geleni yaparak hediyeler ve armağanların miktarını en yüksek noktaya çıkardılar.

Ertesi günü **Şam**'in, **Ermen** çevresinin ve Diyarbekir'in melikleri **Adil**'in oğulları, büyük melik (melik-i muazzam) Melik **Eşref**'i, **Meğazi**'yi, Melik **Fahredden**'i ve diğer ihvan'ı, saadet şehri (darü's-sade) **Şam**'da hazır edip **Şemseddin Altunabe**'yi de onların yanına çağırarak...

O zaman Emir **Şemseddin** getirdiği hediyeleri büyük bir titizlikle Sultan'a takdim etti. Mücevherleri ve kakmalı eşyaları, altın ve gümüş tanelerinin içine koydu. Yükleri, erkek köleleri, cariyeleleri onların hoşlarına gelecek şekilde sununca ordakilerin hepsi, Sultan'ın cömertliğine ve üslupuna gayretine övgüler yağdırdılar.

Ondan sonra nikah merasimi (akd-i nikah) yapıldı. O merasimde o kadar şeker dağıtıldı ki **Adem**'in yaratılışından Kıyamet gününe kadar böyle bir şey görmemişti. Eğer **Yahya b. Halid-i Bermeki**'nin⁽⁷¹⁸⁾ bu fani dünyeye ikinci gelişi mümkün olsaydı, böyle bir durumu görmekten utanmaz ve sıkılmadan başka bir duyguya kapılmazdı.

Nikah akdi yapıp yabancılık işi ve mesafesi akrabalık ve yakınlığa dönüşünce Melikler, Emir **Şemseddin**'den "Bu muhteşem yolculuk için gerekli olan şeyler hazırlanıncaya kadar burada kalmanız gerekiyor" diye rica ettiler.

Şemseddin onların ricasını kabul etti. O arada [296] Sultan'a işlenen istenilen şekilde gittiğini, feleğin onun arzusuna uygun olarak dönüşünü bildiren bir mektup yazdı. Mektubunda "Eğer siz padişahımızın **Malatya** mahrusesine hareket ederse, o sizin meliklere ilgi gösterdiğiniz manasına gelir. Onların kalplerinin rahatlamasına ve sevinmelerine vesile olur. Hem de saadet burcu, mutluluk yeri ve cömertlik arsası olan **Malatya** mahrusesinde güneş ile ay birleşmiş olur" dedi.

Mektubu okuyunca Sultan'ın mübarek alnında sevinç izleri görüldü. Bütün memleket emirlerine ferman çıkararak, "Kutlu alaylarımızın **Malatya** tarafına gitmektedir. Hepiniz hiç vakit kaybetmeden oraya gelin" dedikten sonra mutlu ve açık bir talihle o tarafa hareket etti.

[718] Abbasiler'in İran asıllı ünlü veziri (ölm. 190/805).

Yolda Sultan'ın boynunda şişler ve urlar çıktı. Onların verdiği acı ve sıkıntıdan günleri karardı. O acılar cömert vücudundaki bütün kararı, sabrı ve sükunu alıp götürdü.

Malatya'ya yaklaştığında üç gün önce gelin alayı gelmiş, **Şam**'ın büyük emirleri orada yerlerini almışlardı. Kündistabl Emir **Esededdin** ile emir **Şemseddin Altunabe** saltanat kafilesini karşılamaya çıktılar. Ona **Şam**'da olanları olduğu gibi anlattılar. Sultan onların üstün hizmetlerini, sadakat ve bağlılıklarını övdü.

O sırada Sultan'ın boynundaki şişlerin etkisiyle pâk uzuvlarındaki dert ve acı daha da arttı. **Kulliyât-ı Kanun**'u yazmış olan **Sadr Ferideddin Muhammed Cacermi** ile **Bedreddin İbn Hariri**'yi; herbiri tıp ilminde zamanının önderi ve devrinin seçkini olan **İzzeddin İbn Hubel-i Musulî**, **Takiyeddin Tabib-i Reanî Safiyüddeve Nasranî** gibi usta doktorlar gelip sargı ve pansuman yaptılar ve "Eğer neşterin ucu cerahate değerse, büyük bir tehlike doğar. Ümidimiz odur ki, bu pansuman ve sargıyla yara baş verir, sıkıntı ortadan kalkar ve acı diner" dediler. Fakat Sultan'ın acıları gittikçe artmaya başladı. O yüzden [297] onda ümitsizlik ve hayattan bıkkınlık meydana geldi. Kalbi canından ayrılıyordu. Onun bu kötü durumu karşısında büyük küçük herkes, **Şam** ve **Rum** emirleri sıkıntıya düştüler.

Sultan bir gün **Şarabsalar**⁽⁷¹⁹⁾ **Fahreddin Ayaz**'a pansumanları ve sargıları değiştirmesi için cerrah **Vasil**'i çağırmasını buyurdu. **Vasil** gelip yaradaki cerahatin iyice olgunlaştığını görünce başını tehlikeye attı. Kimseye göstermeden neşteri çekip cerahatin yumuşaklığını sertliğini ölçüyormuş yaparak, ucunu cerahate batırdı. Hemen nehir gibi irin ve cerahat akmaya başladı. Emir **Celaeddin Karatayî** bir leğen getirdi. İrin aktıkça sultan'da rahatlama meydana geldi. İrin tamamen boşalınca, onun verdiği acıdan uzun süreden beri uyuyamamış olan Sultan büyük bir rahatlamayla uykuya daldı. Bir gece bir gündüz uyudu. Halk o durum karşısında vehme kapıldı. Sultan'ın başına bir iş geldiğini sandı.

Sultan uyanınca cerrahı tekrar çağırıldı. Cerrah pamukla yaranın etrafını iyice pansuman yapınca Sultan'ın durumu daha da iyileşti. O zaman "Benim sağlığıma kavuşmama sevinen kimse Cerrah **Vasil**'e saygı gösterebilir" buyurdu.

(719) Buna şarabdar da denilirdi; her iki tabir de Selçuknamelerde görülür. Saraydaki şarabhane-i sultan veya sadece şarabhane denilen ve hükümdara ait meşrubatı korumaya memur daire veya kiler hademelerinin amirine şarabdar veya şarabsalar ismi verilmiştir. (Medhal. s. 84)

O günün sabahından önce bir günlük masrafını karşılamak için büyük zorluklar çeken **Vasil**, bir gecede bir neşter ucu sayesinde, **Şam** ve **Rum** emirlerinin, hatunların ve harem görevlilerinin yaptıkları bağıştan oluşan servet ve zenginlik bakımından **Karun**⁽⁷²⁰⁾ ile, hatta maden ya da benizle boy ölçüşür oldu.

O müdahaleden bir hafta sonra yara az çok iyileşince Sultan gezme ve (seyran) çıkarken tören ve eğlence araçlarının tam olarak hazırlanmasını buyurdu. Emirler ve naibler şehri, cennetin güzelliğini kıskanacağı, dönen feleğin şaşkınlık zaviyesine düşeceği, yıldızların şöhretini kaybedeceği, göğün telaşlanacağı şekilde süslediler.

[298] **Şam** emirleri ve serverleri, örf ve adetlerine uyararak mücevher ve taşlarla süsledikleri, altın ve gümüşten yaptırdıkları yedi köşkü katırların sırtına yerleştirdiler. Onların yanında **Mısır**, **Şam**, **Rum** ve **Musul** beldelerinden getirdikleri oyuncular, hokkabazlar ve kavalcılar zarif hareketlerle sanatlarının inceliklerini gösterdiler. **Harput** meliki⁽⁷²¹⁾ Sultan'ın sağdııcı omak istedi. Sultan o teklifi kabul etti. O da o törende dinar ve direm saçarak cömertlik şartlarını yerine getirdi. Böylece bir hafta boyunca zevk ve eğlenceyle, yeyip içmekle meşgul oldular. İşi akıllarına getirmediler. ⁽⁷²²⁾

Sekizinci gün Sultan halka açık eğlence meclisi (*bezm-i a'm*) düzenledi. **Şam** emirlerini meclise çağırarak onları yanına oturttu. Onlara gurbet elde kendi sağlığından dolayı verdiği sıkıntıdan özür diledi. Onun üzerine onların hepsi yeri öperek Sultan'ın yeniden sağlığına kavuşup şifa bulmasından Yüce Allah'a hamd ve şükür ederek şunları söylediler: "Efendimiz Sultan'ın hastalığına şifa veren, onu sağlığına kavuşturan, ölümü ondan uzaklaştıran, onu yaşatmakla hidayet yollarını açık tutan Allah'a hamdolsun. **Şiir** (Arapça):

"Dalda kuşlar öttüğü sürece Alah sana vücut sağlığını elbise olarak giydirdin.

Çile ve sıkıntıdan uzak olarak sağlık zırhı içinde yaşayasın."

Yeyip içtikten sonra şiir dinlemeye sevinç içinde şarap kadehlerini yudumlamaya başladılar.

Gelin mavi renkli çadıra giderken, yasemin simalı, gümüş endamlı genç kızları andıran yıldızlar, göğün lacivert kubbesinde cilveleşiyor,

(720) Bak. not. 56

(721) Harput Artuklu Hükümdarı Nizameddin Ebu Bekr.

(722) Sultan, Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'la 1227 yılında evlenmiştir. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 350)

"Yakın göğü ışıklarla donattık"⁽⁷²³⁾ kudretinin eli, gelinler gibi parılayan gezegenlerin yüzüne mavi bir tül çekiyordu. Felek, **Şiir** (Arapça):

"Hilâl ufuk çizgisinde her tkl eğik ucuyla gözükteğünde o beni ziyaret etti.

[299] İkizler Burcu gece karanlığıyla kucaklaşmak için parmaksız kollarını uzattığında o beni ziyaret etti.

Süreyya yıldızının altındaki kol, adeta sivri tepesi olmaksızın oturtulmuş bir bayraktır.

Arapların fırlattığı Merih, adeta ateşten bir mızrak gibidir.

Yıldızlar, adeta zencilerin göz çeperine oturdulmuş bir Rum gözü gibidir."

Şiir:

"Ay, altın yay gibi bükülmüş, çemende şeytanlar mercan taşlarıyla taşlanmış.

Yıldızların saçtığı ışık, gece karanlığında, kargaların kanatlarındaki siyahlığa bürünmüş.

Pervin yıldızı sâkinlerin elindeki billur kadeh gibi mavi örtünün arasından kendini göstermiş.

Serap ortasındaki deve kuşunun beyazlığı gibi yıldız takımları göğün orasına burasına dağılmış.

Saman yolu Musa'nın asasını suya vurduğu zaman denizde ortaya çıkan yol gibi olmuş."

Özellğini kazandı. mecliste bulunanlar hal dizginlerini orada hizmet yapanların avcuna koydular. Sarhoşluklar görüldüğü zaman Sultan büyüklük otağına yürüdü. Haremde helaliyle buluşarak kavuşma icaplarını yerine getirdi. Gerdek gecesinin sevinç ve mutluluğundan harem dadılarına (*dâyegân-ı harem*) ve hizmetçilerin seçkinlerine, kendisinin bağışlarından faydalanmak ümidiyle **Şam** tarafından gelmiş olan görevlilere (*haşem*) büyük bir hazine bağışladı. Onların şüphelerini dağıtıp emniyet ve güven duygularını güçlendirdi. Melike'yi ise, **Karun** hazinesinin sahibi, **Feridun**⁽⁷²⁴⁾ ülkesinin yöneticisi yaptı.

Ertesi gün türlü lütuflar ve kıymetli hil'atlerle padişahın sofasında **Şam** emirlerine onunla görüşme izni (bâr) verdiler. O görüşme işini de yerine getirince yeyip içmeye ve kadehleri yudumlamaya başladılar. Ya-

(723) Kur'an-ı Kerim, 41/12

(724) Bak. not. 75

nındakiler dağıldıktan sonra Sultan, tekrar gelin odasına gitti. Sabah olunca yabancı ve yerli emirlerin ileri gelenlerine hediyeler verip cömertliklerde bulundu. [300] Yedi gün süreyle görkemli eğlence meclisleri düzenledi. Sekizinci gün lütfuna mazhar olan Şam emirlerine ülkelerine dönme izni verdi. Devlet emirlerinin bazılarını, uğurlama adeti olarak onlarla beraber ülke sınırına kadar göndedi. Onlar da misafirleri Şam'a kadar uğurlayarak lütuf ve ihsanlara kavuştular.

Uğurlamaya giden emirler geri dönünce Sultan mutlu bir şekilde Kayseri'ye hareket etti. Neşe ve sevinç içinde menziller aşarak Darü'l-feth Kayseri'ye vardı. Oraya giderken uğradığı her şehirde tören düzenlendi. Halk, altın keselerinin ağzını açarak, yıllarca kazanıp biriktirdiklerini Sultan'ın rikabına saçtı.

Sultan Kayseri'den kalkıp Antalya mahrusesine varınca her zaman yaptığı gibi bir ay boyunca yargı işlerine (*mezalim*) baktı. Mazlumun kanadını sarıp zalimi ortadan kaldırdı. Sonra çeng'in, ney'in ve rebab'ın sesini dinlemeye, kadehleri başına dikip şarap yudumlamaya başladı.

Oradan Ala'ye'ye geçti. Bir ay da o bahar kokan cennet yerde, o insana rahat ve huzur veren kışlakta kaldı.

İlkbahar rüzgârı kuzeyden esmeye, karlar aşıkların tenleri gibi erimeye, toprağın damarları sevenlerin kalbi gibi atmaya başlayınca Sultan, ülkesinin her tarafına fermanlar göndererek, emirlerin ve askerî sorumluların (*ihtişad-ı asakir*) Kayseri mahrusesinde toplanmalarını buyurdu. Birkaç gün sonra kendisi de kutlu haremiyle birlikte başkent (*dârü'l-mülk*) Konya'nın yolunu tuttu. O Kayseri'ye gelmeden önce ülkenin bütün emirleri ve büyükleri savaş araç ve gereçleriyle Kayseri'ye gelip, Meşhed alanında çadırlarını kurmuşlar, bekleme gözlerini ve akıl kulaklarını Sultan'ın vereceği fermana ve hükme dikmişlerdi. "*Doğruyu en iyi Allah bilir.*"

51- SULTAN'IN KIPÇAK SAHRASININ FETHİNE NİYET ETMESİNİN SEBEBİ VE SUĞDAK'IN MELİKÜ'L-ÜMERA HÜSAMEDDİN ÇOBAN TARAFINDAN ALINMASI

[301] "*Allah'ın gölgesinin çetresi Konya'dan parlak ay gibi yola düşünce Cihan sevgiden mest oldu, gök hızlı dönmeyi kesti.*"

Bulutun gözünden sevinçten başka bir şey yağmadı. Felek mutluluk dağıtmayı esirgemedi.

Ordunun kaldırdığı tozdan, ayın gözü aydınlandı.

Cihan padişahu. Yaradan'ın yardımıyla salına salına Kayseri'ye geldi.

Onun yüzünü görmekten insanların yüzlerinde güller açtı. Onun kokusundan dünya gül rüzgârıyla doldu.

Davulun gümbürtüsü ve zumanın sesi, insanların hay huy sesiyle karıştı

Altın ışıklarla süslenmiş olan firuze renkli gök, padişahın geldiğini müjdeledi.

Makamı gök olan cihan fatihi(güneş), Tanrı'nun takdiriyle o anda Koç Burcuna⁽⁷²⁵⁾ girdi.

Yer mutluluktan güller açmaya başladı. Hava, bülbül nağmeleriyle doldu.

Feleğin çevganının hükme boyun eğdiği, bütün dünyayı fermanı altına alan,

Avcu, inci yağdıran buluta benzeyen cihan fatihi, yeryüzü hâkimi,

Tahtına oturdu ve her yerden adalet istemek için gelmiş olanları dergâhına kabul etti."

O sırada mahkemenin (*dâdgâh*) kapısından kâr zarar peşinde top gibi yuvarlanarak dünyayı dolaşmış, yıllarca denizler aşmış, altın kazanma arzusuyla suyun üzerine başını çıkarmış nilüfere dönmüş olan bir tâcir, içeri girip yasemin gibi dilini açarak övgüye başladı ve çınar gibi yakarma elini dua için açarak, **Şiir:**

"Ünlü tercüman aracılığıyla şunları söyledi: Sen cihan padişahının saltanatı kalıcı olsun.

Senin uyanık olduğun zaman fitnenin gözü uyur, senin kılıcından güneş titrer."

Ben fakir kulunuz, rızıkımı temin etmek için zorlukları meslek edindim. Gece gündüz sevinç yüzü görmedim. Rızık peşinde kara deniz demeyip dolaşıp durdum. Karnı doyurmak için bu aziz ömrü azın çoğun peşinde boş yere harcadım. **[302]** Bu üç beş günlük dünyada yüz türlü üzüntü ve sıkıntıya katlanarak tenimi mum gibi erittim. Sonunda birkaç direm biriktirebildim. **Kıpçak, Bulgar (İtil)** ve **Rus** diyarlarından bu

(725) Güneş Koç Burcuna baharın başında girer.

dergâhın adaletinin ve doğruluğunun şöhretini duyarak sevice yönümü bu eşiğe çevirdim. Denizi aşarak gönlümü dünya endişesinden kurtarmak, bu devletin *-Ebediyen var olsun-* kutlu gölgesinde emniyete ve huzura kavuşmak, mutlu ve rahat olmak istedim. **Hazer** geçidine varıp orayı geçerken ömrümü harcayıp canımı dışıma takarak kazandığım bütün malımı elimden aldılar. Altınlarıma el koydular. Bin bir rica minnetle başımı o zalimlerin elinden zor kurtardım. **Şiir:**

"O zaman adalet yayan Tanrı, beni Şah'ın derhâhuna yöneltti.

Çünkü dünyanın işlerine çare odur. Kötülüklerin kapısını açıp kapayan odur."

Henüz o sözünü bitirmeden başka biri şikayete başlayarak şunları söyledi: "Ben, **Halep** tarafından buraya gelmek için yola çıktım. **Leon**'un ülkesine girince korkusuz haydutlar neyim var neyim yoksa hepsini zorla elimden aldılar. Düştüğüm yoksulluktan aydınlık günüm karanlık geceye döndü. Bahtımın gözü şaşı oldu. Eğer Hıristiyanlar bu dergâhtan korkmazlarsa, ben bu zulmün açtığı yaraya, hangi sultan'ın dergâhında şifa arayacağım?"

O sözünü bitirir bitirmez bir diğeri ah u figan ederek söze başladı: "Ben **Antalya** sâkinlerindenim. Bütün yaşamım boyunca biriktirip korumak için büyük çaba harcadığım mallarımı gemiye koyup **Mısır** yoluna düştüm. Halkın yanında kadir kıymetimin daha da artacağı inancıyla kendimi tehlikeye attım. **Şiir:**

"Tanrı bana önce dünya malını verdi. Sonra onu kül gibi edip rûzgârla savurdu.

Çünkü işlerimin temelini yel üzerine atmıştım. Ondan sonra işlerim rast gitmez oldu.

[303] *Gönlümü mutluluk rûzgârının hareketine bırakmıştım. O da bana ait ne varsa aldı götürdü.*

Karanlık gecede öyle bir fırtana çıktı ki, sanki yer yarıldı sandım.

Derken kendimi bir yerde buldum. Öyle bir yerdi ki, orada su dalgası yerine kan dalgası vardı.

Vakit geceydi. Gündüzü getirmek için geceyi orada geçirdik.

O gece geçince parlak güneş doğdu ve karanlık gece dünyayı terk etti.

Nasil bir gün! Zorluk, sıcak ve hararetle dolu. Öyle bir günü hiçbir gece doğurmadı.

Frenkler deniz tarafından gemileri sahile sürerek üzerimize geldiler.

Bizi tutup esir aldılar, ellerimizi bağlayarak bizi ölümün pençesine attılar.

Sıkıntılara zorluklara katlanarak hırs ve istekle uzun sürede kazandıklakımızı,

Bir anda ellerimizden alarak bizi felâketlerin kucığına attılar.

Ben bir çaresini bulup esaretten kaçarak bin bir zahmetle sizin dergâhınıza geldim.

Şimdi kılıcıyla bütün kötülükleri ortadan kaldıracak siz padişahımızdan başka kimimiz var?"

Bu zulümleri duyan Sultan'ın nurlu yüzünde ve mübarek çehresinde güller açtı. Hamiyet ve ar duygularının yoğunluğundan, şefkat ve asabiyet hislerinin fazlalığından kükreyen öfkeli bir aslana, sıkıntılı ve hüzünlü bir güneşe benzedi. Derhal tacirlerin gasp edilen mallarının hazineden ödenmesini ve onların durumlarının iyileştirilmesini buyurdu. Sonra yüzünü bârgâhın emirlerine ve ünlülerine, dergâhın büyüklere ve serverlerine çevirerek, "**Rum**'u ezmezsün ezer, sözü meşhur bir sözdür. Dünyanın mahfillerinde ve meclislerinde söylenir. Panteri avlanmaktan men edince ceylan otlakta küstahça otlayıp gezinmeye başlar. Biz o milletleri, merhametimiz ve şefkatimizle ülkedeki bütün insanların faydalanıp pay sahibi olduğu saltanatımızın gölgesinde **[304]** güvenli ve huzurlu olarak yaşattık. Onları düşmanlık şimşeginden ve kötülük ateşinden uzak tuttuk. Onlar aptallıklarından bu nimetin kıymetini bilmiyorlar, huzur ve rahat onları menmun etmiyor. Canlarını rızık için tehlikeye atan, halkın genel menfaati için çalışan, binlerce endişe ve tehlikeye katlanıp ülke topraklarını ve şehir yollarını aşan tüccarlara zarar veriyorlar. Eğer biz cezalandırmak için seçkin yiğitlerimizi ve ünlü süvarilerimizi onların üzerine gönderirsek, "Bir anlık adalet, 60 yıllık ibadetten daha hayırlıdır" sünnetine uymuş oluruz. İnsanların seçkinleri tarafından mazur görülür, hatta teşekkükre değer bulunuruz. **Şiir:**

"Şimdi ben Tanrı'nın yardımıyla işin nasıl olduğunu göstereceğim."

dedikten sonra devletin kıdemli emirlerinin büyüklerinden ve saltanat sipehdârlarının ileri gelenlerinden, düşüncede, dirayette, cesaretle, cömertlikte, mertlikte, yiğitlikte, adamlarının ve mallarının çokluğunda ün kazanmış ve emirlerin seçkinleri arasında imtayaza ve saygıya sahip,

dünyanın her şehrinde ve bölgesinde güneş gibi rahatın ve Merih⁽⁷²⁶⁾ gibi heybetin kaynağı olan, cömertliğinin menşuru, **Hatemi Tayf**'nin⁽⁷²⁷⁾ şöhretinin ortadan kaldıran, bütün ihtiyaç sahiplerinin, dünyanın bütün mamur yerlerinden gelip aziz eşliğinden feyz almayı farz-ı ayn saydıkları, ikram bulutlarının büyük küçük herkesin üstüne yağdığı, pehlivan soylu ve gâzi tabiatlı kölelerini her zaman Alemlerin Rabbi'nin rızasını kazanmaları ve sevap işlemeleri için gaza'ya gönderen; yazarlara, şairlere, fazıllara ve tasavvuf ehline izzet ve ikramlarda bulunan, onların gelişini müjde sayan; kölelerinin savaş alanından, konuşandan, konuşmayandan, maldan, eşyadan, köleden, cariyeden getirdiklerinin hepsini [305] eğer bir dinar da olsa misafirlerine ikram eden; fakr u zaruret içinde olanları servet ve saman sahibi yapan; Her zaman "Doğrusu babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerini izlemekteyiz"⁽⁷²⁸⁾ hükmünün gereklerine uyan; görevlerini, işlerini ve davranışlarını, ibadet ve fazilet ehlinin, ilim ve amel sahiplerininkine uyduran oğullara ve torunlara sahip olan Melikül' - Ümera **Hüsameddin Emir Çoban**'a⁽⁷²⁹⁾ -Allah rahmet eylesin- şöyle buyurdu: **Şiir**:

" Tanrı'nun yardımıyla kalkıp orduyu Suğdak⁽⁷³⁰⁾ sınırına doğru sür.

Orası gelin gibi süslenmiş olup, Rus denizine dayanmaktadır.

Sugd, Hazar'ın (Karadeniz) yanındadır. Oraya gitmek için denizi geçmek gerekir.

Ordu, oraya varınca bir gemi bulup burca binmiş ay gibi oraya binir.

Suğd'un, Saksın'ın⁽⁷³¹⁾ Kıpçak'ın ve Rus'un günlerini karartsın."

Bu şerefli ailenin, kıdemli, itibarlı ve has kölelerinden, gayb aleminin yerıştirdiklerinin yeni yetme gençler arasında öylesini görmediği; büyük gücü, kuvvetli bileği, geçerli sözü, çok miktarda malı ve sayısız adamı (ricâl) olan Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı** ile **Rum** beldelelerinde ve şehirlerinde topraklara, kalelere ve görevlilere sahip olan; daha önce anlattığımız gibi Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in -Allah delilini aydınlatsın- kendisine eş olarak kızlarından birini seçtiği ve bu şekilde

(726) Bak. not. 190

(727) Bak. not. 186

(728) Kur'an-ı Kerim. 43/23

(729) Kastamonu Beyi.

(730) Kırım sahilinde büyük bir ticaret şehri.

(731) Hazar ve Bulgarlara ait eski bir ticaret şehri.

salтанata yakınlık ve akrabalık şerefini kazanmış olan; Sultan'ın şehidlik derecesine ulaşmasından sonra da İzzeddin Keykavus ile Sultan Alaeddin Keykubad'ın gözünde önemli bir yeri olan; çok miktarda malı, mülkü ve adamı bulunan Emir Komnanos Mafarzum'u büyük bir orduyla Ermenistan tarafına gönderirken onlara, rastladıkları her kale-nin kapısını, kötü kimselerin bahtı gibi yerle bir etmelerini, askeri ovaya (Çukurova) çıkararak [306] Allah'ın dinine düşman olanlara, ızdı kıyamet gününe kadar kalacak bir şekilde darbe indirmelerini buyurdu.

Ayrıca saltanat devletinin kıdemli kölelerinden, ülkenin büyük sübaşı (ser-leşker) larından Antalya sipehdârlığı ile sahilin yönetim işlerini üstlenen; servetinin, şevketinin çokluğu, akrabalarının kalabalık oluşuyla tanınan; pehlivanlar ve savaşçı yiğitlerin tam desteğine sahip olan Emir Mübarizeddin Ertokuş'a da muzaffer orduyla sahil tarafına gitmesini, kalbini Frenklerin kininden soğutmasını, oranın işlerini yoluna koymasını söyledi.

Bu emirleri alan büyükler, zamanın padişahının tahtı önünde yüzlerini yere koyarak şöyle dediler. **Şiir:**

"Her zaman padişahımız cihanı elinde bulundursun. Sözü düşmanların kalbine ok gibi saplansın.

Felek senin fermanına el bağlamış olup, zaman senin emrini beklemektedir.

Eğer balığa emir verirsen, o Nil nehrini timsahlardan temizler.

Eğer keklük senden güç ve destek olursa, hava sahasını kartallara dar eder.

Sen cihan padişahının emriyle savaşa öyle yöneldin ki,

Eğer rakibimiz gök de olsa, uzaktan bizi görünce

Anında dönmeyi bırakır. Gücü, kuvveti, dermanı kesilir.

Bu durumda yeryüzünde kim bizim karşımızda savaş sözü etmeye cesaret edebilir?

Bunları söyleyip dışarı çıktılar. Aslanların heybetiyle boş alana indiler.

O anda her yandan zurna (nay) sesi yükseldi. Ordu dağ gibi yerinden oynadı.

Her yere bir yiğil, her köşeye bir asker gitti."

Büyük bir düzen içinde hareket ederek, kale almada, düşman bağlamada, salatanat devletinin işlerine can u gönülden sarılmada, büyüklük, yığıtlık, mertlik ve cesaret göstermede ileri gittiler.

Allah'ın yardımı, bahtın desteği, o büyük padişahın cihanı aydınlatan ışığının yanında olsun. [307] Allah, Ademoğullarının işlerini çekip çeviren, her rüzü padişahlara ferman veren, iki dünyanın nimetlerinden yararlanan, zamanın Asafı⁽⁷³²⁾ devrin Süleyman'ı⁽⁷³³⁾ halifelerin hükümlerinin vârisi, güçlülerin ve düşkünlerin sığınağı, adalet ve ihsanın kaynağı, dünyada Allah'ın gölgesi, meliklerin en adili, kutlu sultanların en faziletlisi İsmail Han Uğurlu, cihanın efendisi olan o Sultan'ın -Allah başarılarını arttırsun- işlerini iyi yönde sonuçlandırısın. "Allah yardım sahibidir."

52- EMİRLERİN OLMADIĞI SIRADA SULTAN'IN KEYKUBADIYE MEVKİİNDE OTURMASI

Sultan, kulluk şartlarına uyan orduların emirlerine ve sipehdârlarına -Allah onlara rahmet eylesin- heybet, sayı ve teçizat bakımından mükemmel olarak gelmelerini buyurunca, onlar, Tanrı'nın yardımıyla bahtları açık olarak atlarına binip bir yerde toplandılar. Sultan, hassa'dan bir alay (kevekebe) meydana getirerek, ordularının düzenini görmeye çıktı. Onların durumunun mükemmel olduğunu görünce Yüce Allah'ın adını ağzına aldıktan sonra emirleri çağırıp onlara lütuflarda bulundu. Üstün gayretlerinden dolayı onların istek ve ihtiyaçlarının giderilmesi için emir verdi. Onlar da Sultan'ın o davranışı karşısında alınlarını yere koydular ve Allah'ın gölgesi olan o padişaha övgüler yağdırarak yola çıktılar. **Şiir:**

"Onlar oradan ayrılınca Sultan kullarından bir grupla atının dizginini bir yere gitmek için gevşetti.

Gideceği yer öyle bir yerdi ki, orayı sanki Tanrı cenneti dünyada göstermek için yaratmıştı.

Havasının ılık olması yanında saba rüzgârı her zaman eliyle oraya misk dökerdi.

Nehrin kıyısındaki yeşillikler, güzel sevgilinin yüzünde çıkmış olan yeni bir beni andırıyordu.

[732] Bak. not. 594

[733] Bak. not. 52

Orada yasemîn kâfir kutusunu açmış, menekşe gülsuyunu kendinde toplamıştı.

Saba, çemen'in zülfüne amber dökmüş, gülü Hoten⁽⁷³⁴⁾ miskiyle doldurmuştu.

[308] *Böyle güzel bir yerde hâkim olan koku laleden çıkan kokuydu.*

Padişah orada öyle bir yere indi ki, güzellikte baharın da baharına benziyordu.

Orda öyle bir saray vardı ki, alanında güneş ve ay, yüz taraftan görünüyordu.

Keyvan'ın hayran kaldığı o yerde hayat suyu akıtan bir çeşme vardı.

O çeşmeyle dünyanın gözü aydınlanmıştı. Çevresi baştan başa gül bahçesi idi.

Onun önünde güzel bir yeşil deniz vardı. Üzerinde göğün yüzü her zaman bulutluydu.

Orada balıklar ay gibi gezinirlerdi. Devlet şahın sarayına sığınmıştı.

Balıkların kulaklarındaki bütün halkalar altından, sırtlarındaki zırhlar gümüşlendi.

Ordaki güller öyle ışık saçıyorlardı ki, sanki dünyanın gözü onlarla aydınlanıyordu.

Ordaki ağaçların meyvesi ikbal meyvesi idi. Ordaki bülbüller zafer nağmeleri söylerlerdi.

Oranın bütün meyveleri dünyanın iksiri, ağaçlarının gölgesi, sevgilin dinlendiği yerd.

Dünya oraya cihan padişahu Keykubâd adına ikbal mührünü vurmuştu."

Alemin sultanı **Keykubad**, bir süre cennet bahçesini andıran, irfan ve tasavvuf ehlinin canı ve ruhu gibi pâk olan, ılık havası, **Hita** miskini kıskançlığa düşüren, saba rüzgârını utandıran o nezih yerde aklın ruhta, güneşin gökte, meleğin semada oturduğu gibi oturup, daha sonra

(734) Bak. not. 415

pacığı fetihleri düşünürken, bir yandan da geçmiş padişahları anla-
n, nasihatleriyle padişahlara imamlık yapan, Tanrı'nın dînini güçlen-
en, yönetim işlerinde yol gösteren, saadet ve mutluluk konusunda
nberlik eden manzum bir kitap okuyordu. **Şiir:**

"Seher vakti altın kılıçlı güneş, kabul edilen bir dua gibi gökte kendini
sterince

Heyecanlı ve genç çavuş'un sesinden göğe gürültü patırtı yükselmeye
playınca

[309] Padişah bulut perdesinden ayın çıktığı gibi dışarı çıkar,

Dağ gibi atna biner, devlet, rikabının yanında koşmaya başlardı.

Bir süre o cenneti andıran ovada sevinçli ve mutlu olarak dolaşırken,

Her ülkeden adamlar gelir, konuşulanları ve duyduklarını ona anla-
rlardı.

Oradan mutlu bir şekilde eyvan'a döner, insanlar yüzlerini oraya çe-
trirlerdi.

Sultan daha sonra eliyle bârgâh'ın kapısını açar, büyük küçük her-
kes oraya yol bulurdu.

Mîr-i bâr gelenleri kabul eder, padişahın dağıttığı adaletten işler yolu-
na girerdi.

Sonra halka açık bir sofra kurarlar, ihtiyaç sahiplerinin onunla gözle-
ri doyardı.

Oturanlar fazla vakit kaybetmeden ayağa kalkar, ayaktakiler onların
yerine otururdu.

Herkes o sofradan nasibini alır, hiçbir zaman kimse ondan mahrum
kalmazdı.

Sonra cihan fatihi oradan kalkar, saadette başka bir eyvan'a giderdi.

Bütün ilim peşinde koşan bilginler, din, tedbir ve düşünce adamları,

Köleler ve ordunun ünlüleri, oraya yalnız olarak girerlerdi.

Orada her konudan söz edilir, her ülkeden ve her sınırdan konuşulur,

Yapılması gereken işlerden, hazinenin ve ordunun meselelerinden,

Yönetilenlerin asayiş ve huzurundan, aslanın ceylanlara saldırması gerektiğinden,

Sevgi töresinden, düşmanlık belirtilerinden ve her ülkeye gönderilen cevaplardan bahsedilirdi.

Bu işler de bittikten sonra Darü's-selâm sofrası gibi bir sofrayı,

Mîr-i hân⁽⁷³⁵⁾ bir defa daha cihan padişahının önünde kurardı.

O zaman Çaşnigir huzura girer, geleneğe göre huzurda yerini alırdı.

Ünlü kimselerin yaptıkları duadan sonra padişaha yiyecek gönderirdi.

[310] *Yemekten sonra hepsi, mutlu olarak, iyi adlı cihan hâkiminin yanından ayrılırlardı.*

Cihan padişahının huzurunda bulunmuş olan o kimseler kibirden göğe kafa tutarlardı.

Ondan sonra ünlü kişiler bir defa daha padişahın dergâhını süslerlerdi.

Hepsi de tanınmış kililer ve savaşın aslanları olan eğlence arkadaşlarını yerlerini alırlardı.

Saz ve rud çalan bütün çalgıcılar gelirdi. Ney'in sesinden ve şarkı nağmesinden,

Onların çıkardıkları seslerden sert taşların kalbi de coşmaya başlardı.

Başka bir eğlence meclisi kurulunca bütün eğlence aletlerini orada hazır ederlerdi.

Feleğin yüz gözüyle benzerini görmediği, zamanın kulağının özelliklerinin yüzde birini duymadığı

O mutlu padişah gece gündüz zamanını bu şekilde geçirirdi.

Haftada bir defa çevgan (guy) oyunu seyreder, eğer arzu duyarsa onu daha sık yapardı.

İşlerinin olmadığı bazı günler ise ava çıkardı.

Şimdi sen, üç yöne gönderilmiş olan ordunun oralarda ne kahramanlıklar gösterdiğini dinle."

(735) Emir-i han veya han-salar: Sultanın mutfağındaki en büyük kişinin ünvanıdır.

53- SULTAN'IN ORDUSUNUN MELİKÜ'L-ÜMERA EMİR HÜSAMEDDİN ÇOBAN -ALLAH RAHMET EYLESİN- KOMUTASINDA HAZAR DENİZİNİ (KARADENİZ) GEÇMESİ

Şah'ın ordusu, Hazar'a saldırmak için denizi geçince⁽⁷³⁶⁾ günlerinin hasrının çatısına felâket baykuşları ve musibet habercileri tüneyen Buğd halkı, denizin üzerinde gemiden ve yelkenden tepeler meydana geldiğini gördüler. Hiç vakit kaybetmeden zamanla kazandığı tecrübelerden bilgi ve tedbir sahibi olmuş, dönen feleğin acısını tatlısını, sevincini, korkusunu tatmış birini seçerek, onu şeker ve zehir gibi acı tatlı sözlerle, yumuşak ve sert davranışlarla [311] gemiye bindirip Melikü'l -Ümera Emir Hüsameddin Çoban'ı karşılamaya gönderirken ona, "Biz cihan padişahının kullarıyız. Onun büyük bir orduyu bu sahile göndermesinin sebebini bilmiyoruz. Eğer bâc'ı ve geçiş resmini (*resm-i bâc ve ubur*) ödemekte ihmal davrandıysak, bırakın onu fazlasıyla telafi edelim. Fermana uyarak bu zor işi kolaylaştıralım. Eğer Rus tarafına gitmek istiyorsanız, selvi boylu yiğitlerimizi seçip alet ve edevatlarıyla size göndereyim de onlar, askerlikte ve kullukta görevlerini yapıp, Sultan'ın düşmanlarına kılıç sallasınlar ve onun yolunda canlarını feda etsinler." dedi.

Ayrıca korku ve telaş içinde ova yolundan Kıpçak melikine de bir elçi göndererek, yakında bulunan Sultan'ın askerlerinin melikin bayrakları, 'Denizde yürüyen dağlar gibi gemiler'⁽⁷³⁷⁾ üzerinde görülmekte olup yönünü bu tarafa çevirmiştir. onların meydana getirdikleri dalgalar demiri andırmaktadır. Bu kaplan heybetindeki ordu, denizdeki timsah-tan daha korkusuz,gökteki kartaldan daha çevik görünmektedir. **Şiir:**

Su, denizde böylelerini hiç görmedi. Eğer onlar üzerimize gelirlerse,

Keskin hançerlerinin ucuyla, bizden denize kan nehri akıtırlar.

Bilin ki, bu suyu baştan başa geçmiş olanlar, denizden çıkıp ovaya çıkacak olurlarsa,

Tecrübeli kimseler için bu, buraya düşen bir ateş demektir. Her yeri yakıp kavurur.

(736) Yazıcıoğlu'na göre Hüsameddin Çoban komutası altında bulunan askerler, Sinop'ta gemilere bindi ve tüccarları da yanına alarak Hazar denizine (karadeniz) açıldılar. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 358) Sefere çıkış tarihi 1227'dir.

(737) Kur'an-ı Kerim. 55/24

Rüzgârın, ateşini suyun yüzüne çıkardığı böyle bir orduyu rüyasında dahil görmedi.

Eğer bu dalga denizin dışına dökülürse ne Kıpçak ne Rus ne de Hazar kalır."

Kıpçak meliki, bu durumu öğrenince **Kelim**⁽⁷³⁸⁾ in annesinin kalbı gibi ümit kabını iyi gün görme hayalinden boşalttı. Hiç vakit kaybetmeden Rus melikine haber göndererek, [312] "Makamı yüksek olan şahlar şahının dergâhından gelen büyük bir ordu deniz yoluyla bu tarafa yönelmiştir. **Şiir**:

"Gemiden denizin üzeri öyle örtülmüştü ki, güneş suya ulaşamıyor.

Şimdi biz canımızı ölüme bıraktık. Zaten tomurcuk, dolu danelerine karşı ne yapabilir ki."

Bu hadisenin savuşturulması ve bu felâketin giderilmesi için çare düşünmek gerek" dedi. Onlar bu haberi alınca bütün aşiretlerini ve kabilelerini yola çıkardılar. Bir hafta içinde **Rus** ve **Kıpçak** askerlerinden 10 bin yiğit süvari toplandı. Onlar, Melikü'l-Ümera **Emir Hüsameddin Çoban**'a gitmiş olan **Sugduların** elçisinin cevabının gelmesini beklediler.

Elçi, Melikü'l-Ümera **Hüsameddin**'in huzuruna varınca yaşlı ve aciz oluşundan örümcek ağı gibi karışık ve akıldan uzak sözler söylemeye başladı. Kendisinden söylenilmesi istenilen sözlerden sadece şunları söyleyebildi: "Bizim siz Melikü'l-Ümera'dan beklentimiz geri dönmenizdir. O zaman biz hizmette yaptığımız kusurun karşılığını imkânımız ölçüsünde öderiz. Kulluk rûsumumuzu yeniler, onu galiz yeminler ve sağlam anlaşmalarla pekiştiririz. Halihazırda buraya kadar zahmet çekmiş olan bu ordunun *nal baha*'sı olarak 50 bin dinar öderiz."

Elçinin bu sözlerinden denizin ortasında bulunan Melikü'l-Ümera **Emir Hüsameddin Çoban**, gazap ateşine tatularak, "Tac ve taht sahibinin fermanıyla orduyu buraya savaş pazarını altın karşılığında satmak için çekmedim. Her gelen habercinin boş sözlerine, masallarına kanarak işimden vazgeçmem. **Şiir**:

(738) Hz. Musa Allah'la konuştuğu için Kelim (konuşan) lakabını almıştır. Firavun'un kahinleri saltanatını yıkacak çocuğun dünyaya geldiğini söylemeleri üzerine o. bütün yeni doğan İsrailoğulları çocuklarının öldürülmelerini emretti. Onun üzerine Musa'nın annesi onu bir sepete koyarak Nil nehrine bıraktı. Burada bu konuya atıfta bulunulmaktadır.

"Cihan padişahının fermanını alınca gemilerle suyun kalbini yardımı.
Bil ki, bu ülkenin mamur yerlerini yıktıktan sonra oraları baykuşla-
teslim edeceğim."

Boynunu Sultan'ın ferman halkasının dışına çıkaranların kân, esa-
bağı ve düşkünlük boyunduruğu [313] olacaktır. Ben onları toplayıp
öfkün ve acız bir halde Sultan'ın yanına götüreceğim. Onlar orada di-
ğer suçluların gördükleri muameleyi görecek, layık oldukları cezaya
kıyınacaklardır. Başını ferman çizgisinde tutan ve ayağını itaat çem-
erine koyan bir kimse ise, benden ancak iyilik ve lütuf görecek-
tir. *"Haksızlık yapana azab edeceğiz, sonra Rabbine döndürülür, onu gö-
rülmemiş bir azaba uğratarız. Ama inanıp yararlı iş işleyene mükâfat ola-
cak güzel şeyler vardır, ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleriz"*(739)
"İlmünü uygularız" dedi. **Şiir:**

"Elçi oradan ümitsiz dönünce aydınlık günde gözleri karardı.

Komutan ise öfkeli aslan gibi kükreyerek orduyu denizden ovaya sür-
dü.

Bütün ova Türkle⁽⁷⁴⁰⁾ dolu idi. Fakat onların miğferleri ateşe karşı ne
yapabilirdi ki.

Türkler, ovada ay ışığı gibi parlayan ordunun zırhını gördükleri za-
man

Dünyanın baştan başa kılıç ve zırhla dolmuş, bütün ovanın tepe ve
dentizle örtülmüş olduğunu fark ettiler.

O zaman korkudan şarap içmeden sarhoş oldular. Kalpleri kanadı ve
canlarından ümitlerini kestiler."

54- ŞAH'IN ORDUSUNUN SUĞDAK SAHRASINA İNMESİ VE KIPÇAK ORDUSUNUN YENİLİP BOZGUNA UĞRAMASI

Askerlerin seçkinleri mutluluk ve sevinç içinde sağ salım denizi ge-
çip Suğdak sahrasına inince Melikü'l-Ümera **Emir Hüsameddin Çoban**,
amacına ulaşmış olarak bir eğelence meclisi (bezm) düzenledi. Ordunun
sıpehdarlarını ve serverlerini davet etti. Tertip ve düzen içinde üns mec-
lisine, işret ve eğlence sofrasına oturdu. **Şiir:**

"O ordunun dayanağı, ilk önce ay gibi parlayan kadehi eline aldı.

(739) Kur'an-ı Kerim, 55/24

(740) Burada Türk. Anadolu Selçuklularının karşısında olanlar için kullanılmıştır.

Sonra kürsüden aşağıya inerek adalet ve güç sahibi olan padişahın anısına yeri öptü.

Ondan sonra lezzetli şarabı bir anda başına dikerek, dünyanın gamını unuttu.

Ordu komutanları hep birden ayağa kalkarak övgü dillerini açtılar:

[314] Cihan padişahı ebedi olarak yaşasın. Dünya her zaman onun destekçisi olsun.

Baş dik olanlar onun önünde rezil olsunlar. Düşman onun kan içen kalıcı karşısında maskara olsun.

Ondan sonra hepsi muzaffer padişahın şerefine şarap içmeye koyuldu."

Gece yarısına kadar eğlendiler. Şarap kadehlerini savaşçı yiğitlerin meclisinde dolandırdılar. Komutanların başı şaraptan dönmeye başlayınca dinlenme ve uyuma yerine gittiler.

Seher vakti yaseminin dalları, çemenin mavi gülbahçesinde görünmeye başlayınca süvarilerin öncü kıtası (telâye) Melikü'l-Ümerâ'nın yanına gelerek, "Ey korkusuz yüreği karşısında kükreyen aslanların korku içinde kaldığı server, **Türklerden** sayısız bir ordu göründü" dedi.

Sipehdâr, o sözü duyunca askerinin coşmasını, davul seslerinin göklerdeki meleklerin kulağına ulaştırılmasını buyurdu. Sonra, "Karşımıza biçilemeyecek ot sayısı kadar bir ordu çıksa da mertçe hareket edip bulunduğumuz yeri bütün gücümüzle savunalım. 'Olduğun yerde kal ki, rahat edesin ve övülesin' nakşini nefsimizin levhasına yerleştirelim. Arkamızda denizin suyu bizi sıkıştırmakta, önümüzde savaş ateşi üzerimize gelmektedir. Kaçış yolu her yönden tutulmuştur. **Rus'tan, Saksin'den** ordular, savaş alanında onların imdadına yetişmeden kefen yerine vücudumuza zırhı giyelim. Elimizden geldiği kadar onlarla mücadele edelim. Fakat iki ordu karşı karşıya gelince ve ruhlar vücutlardan ayrılmaya başlayınca bırakalım **Türkler** önce saldırınsınlar. O saldırıyla kibir yellerini ve kin duygularının sâkinleştirsınler. Onların savaş taktiklerine ve mücadele usullerini öğrenince. **Şiir:**

"Saldırıya geçip kaplanlar gibi savaşalım. Mertlik gösterip şan ve nam alalım.

Çünkü dünyada kimse ebedi kalmaz, insanlardan eser olarak yalnızca nam kalır."

Diğer taraftan korkudan akılları başlarından giden Türk askerleri, kılıç gibi [315] telaşlanmaya başladılar ve "Ateşe benzeyen bir ordu buğaların yardımıyla denizi geçip bu tarafa geldi. Şu anda bizim sonumuz, bu orduyu buraya getiren, her zaman alemin imarını sağlayan ve insanlılara hayat veren sudan hoplayacak. Şiir (Arapça)

"Boğazına bir şey duran kimse su içerek bundan kurtulur. Ama boğazına su duran kimse ne yapsın?"

İlk başa düşünce harekete geçmek gerek. Başımızı kadere teslim edilmiş olanca gücümüzle savaşa atılmamız. Şiir:

"Doğunun altın kanatlı tavusu (güneş), fıstık renkli perdeden dışarı çıkmaya başladı."

Davul ve zumanın (kös u nay) sesi ötmeye başlayınca sert taşların yere kalbi yerinden oynadı.

İki ordu savaş hazırlıklarına koyuldular. Sağın solun cenahlarını kurdular.

O anda hava kararıp yer lâl rengine döndü. Taşların üzerine değen taşlar ateş saçmaya başladı.

Aslanların ellerindeki keskin kılıçlar, karanlık bulutta parlayan şimşek gibi döndü.

Mızrakların ucu, söğüt yaprağı gibi titreyen düşmanlara ölümden haber vermeye başladı.

Parlak kılıcın açtığı yaralar, kötü düşüncelilerin sırrını açığa çıkardı.

Kalplerden çıkan kin ateşleri, düşmanların harmanını yakmaya başladı.

O savaş için oraya gelmiş olan kaza, yay'ın ucunda pusuya yattı. Mavi renkli hançer, kalp ırmağından akıtacağı ırmağı kan denizine döktü.

Yaydaki oku çeken kaplanlar, düşmanların üzerine atıldılar.

Kavîyanî bayrak, menekşe renkli kadifenin arasından görülüp, Batıda kaybolmaya niyet edince, iki ordu birbirinden ayrıldı.

Akşam olunca lâcivert kümbedde sarı sarı güller açtı.

Ordu savaş alanından ayrılırken, ay ve yıldızlar onlara hayran kaldı.

[316] Mutlu şahlar şahının komutanı, o savaştan böyle açık alınla çıktı ki.

Kılıcı altından olan parlak güneş, utancından yüzünü bulutun altına gizledi.

Komutan, atından inerek vücudunu yıtkadı. Önce Dünyayı Yaradan'ın huzuruna çıktı."

İhlas ve niyaz içinde iki rekat namazı büyük bir huşu içinde kıldık-tan sonra yüzünü toprağa koydu. Göklerin Yaraticısına münacat'a baş-ladı: "Ey adaletin ve dinin sahibi! Her nereye baksam, orayı, Senin birli-ğinin ve sametliğinin mutlak delili ve doğru şahidi olarak görüyorum. Göğün kalbi Senin cihangir güneşinin cehresiyle aydınlanmaktadır. Ma-vi göğün yüzündeki şafağın kırmızılığını, Senin kudret kılıcının etkisi meydana getirmektedir. Sır perdeleri, senin bayrağının iç yüzünden gö-rünmektedir. Yaratılmamış (gayri mahluk) olan **Kitab-ı Kerim**'de, 'Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı sa-vaşta sâbit kılar⁽⁷⁴¹⁾ şeklinde buyruğun, Senin himâyene sığınmış, lü-tuf güneşinin ışıklarına ve sonsuz merhametinin yardımlarına ümit bağ-lamış olan biz kullarını, fitne kâfirlerden öc almak, mazlum müminlerin kalplerine şifa vermek ve içlerinde yanan ateşi söndürmek için bu ülke-ye gönderdi. Bizi, **Kıpçak** askerlerinin ganimetlerinden ümitsizliğe dü-şürme. Başarısızlığa uğratma ve amacımıza ulaşmadan geri dönme mecburiyetini bize reva görme. **Şiir:**

"Dünyada yardımı Senden beklerim. Çünkü ordaki adaleti sağlayan Sensin.

O yardımla asilerin başını taşın altına koyalım, cihanı Türklere dar edelim."

Ondan sonra ikâmetgâhına (serâperde) giderek serverleri ve yiğitleri çağırdı. Gerekli gördüğü yerlere öncü birliği (telâye) ve keşif kıtası (ye-zek) gönderdi. Şahane bir sofradan sonra erguvan renkli şarabı istedi. Onunla sevincini artırıp gamını azalttı. Sohbet sırasında ordunun ser-verlerine şunları söyledi: "Siz, hepimiz saltanat tahtının hizmetinde ben-den daha kıymetli ve bârgâhın gözünde benden daha ünlüsünüz. Fakat şimdi iş başa düştü. Sizin yardımınıza, desteğinize, **[317]** görüş ve öne-rilerinize ihtiyacım var. Bugün yapılan şiddetli savaş sonucunda düş-

(741) Kur'an-ı Kerim, 47/7

manın durumunda gevşeme ve gerileme görüldü. Eger yarın da bu şekilde düşmanın önünde canımızı ortaya koyarsak, ondan dünyada eser ve iz bırakmayız."

Onun bu sözlerini takdirle karşılayan büyükler ve serverler, "Ey mutluluk tacının parlak mücevheri, büyüklük ve padişahlık yüzüğünün kaş! Yeşil renkli hançerinin yüzü, her zaman güçlü bileğinin etkisiyle gül rengini alsın. Her ne kadar biz cihan fatihinin kulları olsak da eğer sen buyurursan, senin buyruk **Rahş**'ını⁽⁷⁴²⁾ 12 kapılı bu mavi kümbed kasının doruğundan şimşik gibi atlarız. Vereceğin her emre uyup boyun eğerez. Sultan'ın hizmetinde senin rütbenin üstünde kimse yoksa da makamının ve rütbenin daha da yükselmesi için çaba harcarız" dediler.

Diğer taraftan **Rum** ordusundan **Acem** darbesi yiyen **Türkler**, fizik ve ruh bakımından yara alıp kan denizinde boğulmaya başlayınca, hal yüzlerini yakan ahiret ateşine su bulamayınca "Esas suçlu **Suğd** ve **Hasar** halkı. Onların sebep olduğu bu karışıklığa bizim karşı gelmemiz gerekti. Fakat iş işten geçti. Şimdi bari aptallar ve budalalar gibi davranarak kelleimizi kaybetmeyelim" dediler. Bütün gece bu endişe ormanında taşkın, sersem, tedirgin ve telaşlı kaldılar. İstirap bataklığında boğulup, azap ateşinde yandılar. **Şiir:**

"Seher vakti mavi gökyüzünde güneşten altın siper ortaya çıkınca,

O altın siperden dağın zirvesinden binlerce altın ok fırlatılınca,

Ordu komutanı (sipehber), devlet gibi uykudan uyanıp, güneş gibi elinde keskin kılıcı olduğu halde

Ordunun ayağa kalkarak, karanlık günü gündüze çevirmesini buyurdu.

Davul (kös) gümbürdemeye, zurna (nay) ötmeye başladı. Dünyayı gü-rültü patırtı. aldı.

Yardım için gökten melekler indi. Yer deniz gibi coşmaya başladı.

[318] İki ordu dağ gibi karşı karşıya geldi. Biri heybetli, diğeri zayıf görünüyordu.

Savaş alanından tozdan siyah bir bulut kalkarak lacivert gök kubbe-yi örttü.

(742) Rüstün pehlivanın adı.

O kalkan toza bulut diyeceğim geldi. Hem de yağmuru ok olan bulut.

O zaman ordu komutanı (sipahbod), serverlere şöyle dedi: 'Arzumuz nam almak ve bu yolda canımızı feda etmektir.

Çünkü kimse vücudun ebedi yaşadığını görmedi. Canla arzu satın alınmaz.

Şimdi bir saldırıda bulunmak ve ateş gibi düşmanı sarmak istiyoruz.

Eğer siz de destekler ve bu saldırıya tahammül gösterirseniz,

Artık başka bir savaşa ihtiyacımız kalmaz ve uzun işlerimiz kısalmış olur.

Ondan sonra düşmana karşı borular ve zurnalar çalınarak ordu galeyana getirildi.

Coşkudan deniz gibi köpürmeye başladı. Aslan yapılı biri, bayrağı eline aldı.

Atını sürerek tozu dumana kattı. Onun heybetinden güneşin yüzü sarardı.

Ordu da harekete geçerek bütün ovanın toprağının altını üstüne getirdi.

Sert oklara ve mızraklara hedef olan Türklerden ah u feryatlar yükseldi.

Mızraklar can yakıp göğüslere korku yerleştirdi.

Yılan etkisindeki hançerin ucu, kimseye hayat hakkı tanımadı.

Peş peşe yapılan şiddetli saldırılar, yay'ın vücudunda gevşeme meydana getirdi.

O sarı benizli titrek oktan, yay'ın üzerindeki kıvrımlar yok oluyordu.

Ordu savaşa, pamuk tarlasına düşmüş ateş gibi düştü.

Arkasına rüzgâr almış ateşten bir ordunun önünde kim durabilir ki?

Savaş alanı öldürülenlerden o hale geldi ki, yerin üzeri görünmez oldu.

Türkler böyle bir savaşın yüzünü görünce çaresiz kaçış yolunu tuttular.

[319] Askerler onları, rüzgârın kara bulutu kovaladığı gibi kovaladılar.

Onlardan çoğunu öldürdüler veya esir aldılar. Yaşlı felek onların canını bağışlamadı.

Daha sonra bütün kadınları ve çocukları topladıktan sonra evleri ateşe verdiler."

Melik'ül-Ümerâ Emir **Hüsameddin Çoban**'ın o mertçe saldırısı sebebiyle asker, gönül kâşânelerini hüzün istilasından kurtarıp, sevinç bayraklarını yüce göklere diktiler. Amaçlarına ulaşmanın verdiği sevinç ve mutluluk içinde zafer kartallarının yuvası olan çadır kurdukları yerden döndüler.

55- RUS MELİKİNİN YALVARIP YAKARARAK MELİKÜ'L-ÜMERA EMİR HÜSAMEDDİN ÇOBAN'DAN BARIŞ İSTEĞİNDE BULUNMASI

Rus meliki, **Kıpçak** ileri gelenlerinin ve ordusunun durumunun kötüye gittiğini ve onların sıkıntıya düştüğünü öğrenince vezirlerini ve emirlerini çağırarak, "Bizim bu orduyla boy ölçüşmemiz, bu çelik pençeli yiğitlerle savaşa ve mücadeleye girişmemiz, ihtiyattan, tedbirden, kifaftan ve dirayetten uzaklaşmamız demektir. Belânın üzerine gitmek akla uygun bir şey değildir. Hem üstelik bizim kendimizi sıkıntıya atmak için de herhangi bir sebebimiz yoktur. Sultan'dan hiç bir zaman zarar görmedik. Onun mübarek varlığından günlerimizin yüzüne hiç kin tozu düşmedi. Kalemle düzelecek bir iş için savaş kılıcını çekmek hamlik ve isteklilik olur" dedikten sonra askerlerinin büyükleri arasında melek yüzü olan, güvendiği akıllı bir elçi seçti. Daha sonra emir vererek, Melik'ül-Ümerâ Emir **Hüsameddin Çoban**'a -Allah rahmet eylesin- şu şekilde yazdırılan, utanma ve mahcubiyet duygularını ifade eden bir mektup yazdılar: **Şiir:**

"Dünyayı Yaratan'a hamd ve şükürler olsun. O canları bağışlayan ve insanları affedendir.

[320] Lacivert kümbede şekil veren O'dur. Gündüzü ve rızkı ortaya çıkararak O'dur.

Bil ki, ey padişaha bağlı olan yiğit, senin gibi mert bir süvari daha dünyaya gelmedi

Sen ordunun komutanlığına seçilmişsin. Seninle devlet ağacı her zaman canlıdır.

Kılıcın gibi aklın da güneş gibi parlaktır. Şahlara ancak senin gibi yardımcı lâyıktır.

Sen, kalp aynasını öyle parlattın ki, mutlu şahlar şahının gücünden Başarının ve zaferin izleri orda açıkça görülebilir.

Buraya ordu çektiğini duydum. Fakat şahın fermanının içeriğini bilmiyorum.

Şunu bil ki, akılsız ve fikirsiz Kıpçaklar, bizim sözümüze hiç kulak asmadılar."

Onlar aptallıklarından yanlış yola saptılar. Doğruluk ve selamet yolunu kaybettiler. Kılıcı ve oku birbirine kattılar. Bu kadar masum kanın boş yere akmasına sebep oldular. Ben bu işin aslını, yakınlarımla birlikte enine boyuna konuştum. Düşünce aynasında, mutluluğumun yüzünü, Sultan'a samimiyetle bağlanmakta ve ona can u gönülden kul olmakta gördüm. Bu ülke cihan padişahının muzaffer kılıcıyla alınsa bile, oranın imarı, elde tutulması ve işlerinin yürütülmesi, serversiz ve komutansız olmaz. Beni tayin ettiğiniz kullarınız arasına katarak bu ülkeyi bana bağışlayın. Bu büyüklüğü ve cömertliği Melikü'l-Ümerâ'dan - *Allah başarısını artırsın*- bekliyorum. O, bu dileklerimi Sultan'a arz edip, bu aciz kölesinin bağlılık ve samimiyetini ona bildirsin. **Şiir:**

"Onun kapısında öyle kulluk gösteririm ki ülkesi benimle gelişme gösterir.

Onun bozulmayacak olan ahit ve sözlerinden bana yeni bir can gelir."

Sonra her ülkeye has kıymetli eşyalardan, **Rus** ketenlerinden ve kürklerinden **[321] Bedahşan** mücevherlerinden ve 20 bin dinar'dan meydana gelen bir hediye hazırlayıp sevimli ve bilgili bir elçiyle Melikü'l-ümera'ya gönderdi.

Elçi, ordunun bulunduğu yere yaklaşıp, karargâhtaki (*seraperde*) ve ordudaki düzeni ve heybeti görünce kendinden geçip dili tutuldu. İçinden Rablerin Rabbine münacat'a başladı: **Şiir:**

"Ey güneşi ve ayı yaratan, Sen bizi bu kavimden koru.

Bu işte ben kuluna destek ol. Beni, korkunç afetlerden esirge."

Melikü'l-Ümera'ya **Rum** melikinın elçisinin geldiğini haber verdikleri zaman, buyruğu üzerine teşrifatçılar (*mizbân*) dışarı çıkıp onu izzet ve ikramla misafir çadırına indirdiler. Mevkiine uygun olarak kadeh ve şa-

334

rap getirdiler. O gece sabaha kadar onu, çalgı ve şarkıyla meşgul ettiler.

Şiir:

"Güneş başını gökten çıkarınca büyük komutan (pehlivan), görkemli bir şekilde

Etrafında yıldızlar gibi duran adamları olduğu halde yerine oturdu. Emri üzerine görüşme yolunu açtılar."

Sonra teşrifatçılardan birini göndererek elçiyi çağırdı. Ondan önce verdiği emir üzerine seçilmiş gençler, tam silahlı ve teçhizatlı olarak ayakta saf saf dizilmişler, şahane başlıklı ve eyerli atları, karargâhın önünde hazır etmişler, geri kalan asker ise, altın kaplamalı zırhlarını kuşanıp, mızraklarını omuzlarına veya kulaklarına dayadıkları, rüzgâr gibi koşan dev yapılı atların üzerinde, muntazam bir şekilde grup grup dizilmişlerdi. **Rus** elçisi, o muhteşem manzara karşısında şaşkınlıkla kendinden geçti. Bir süre karargâhın kapısının önünde dinlendikten sonra Melikü'l-Ümerâ'nın huzuruna girdi. Düşkünlük ve miskinlik içinde yüzünü yere koydu. **Şiir:**

"Cihan pehlivanı ona ilgi gösterdi. Durumunu ve makamını yükseltti.

Elçi getirdiği haberi ve mektubu ona verdi. Onun önünde hediyelerin ağızını açtı."

[322] Melikü'l-Ümera hepsinin kabul ederek hiç vakit kaybetmeden onları askerlere dağıttı. Üç gün boyunca elçiyi zevkle yoldaş, işretle eş yaptı. Dördüncü gün dönen feleğin kümbesinde altın saçan kaynak kendini gösterince Melikü'l-Ümerâ, ordunun serverlerini çağırdı. Onları mesliste oturarak şunları söyledi: **Rus** yalvarıp yakarma yoluna girdi. harac ve bac ödemeyi kabul etti. Bizim cihanın sığınağı olan dergâhımızın emirlerine uymaya söz verdi. O halde biz de insaf yolunu tutup onun isteklerini yerine getirelim. durumu Sultan'a arz edelim. Bu konuda sizin düşünceniz nedir? **Şiir:**

"Şimdi herkes görüşünü söylesin. Çünkü tek görüşle yola çıkılmaz.

Her bir kalp düşünce hazinesidir. Her bir sinede ayrı bir mücevher bulunur."

Ordunun büyükleri Melikü'l-Ümerâ'nın bu sözleri karşısında şöyle dediler: "Hiçbir görüş ve düşünce sizin bu söyledikleriniz kadar duruma uygun düşmez. Hiç kimse zorlukların düğümünü bundan daha iyi çözemez. **Şiir:**

"Olaylar gecesinin karanlığında senin tedbirin güneşin ışığı ve seherin aydınlığı gibidir."

Melikü'l-Ümera, sonra elçiyi çağırarak ona şunları söyledi: Sultan hiç kimseyi suçsuz yere düşkünlük çukuruna ve felâket batağına atmaz. Fakat asilerin kulağını çekmede ve muhalifleri cezalandırmada ihmali ve gevşekliği de hoş görmez. **Şiir:**

"Eğer sen padişaha kul olmuşsan, artık mutluluktan mutluluk beğenirsin.

Sen padişaha bağlılık damgasını alnuna vur da sevgin her yerde gösterilir olsun.

O yüce dergâhtan, o güç ve kuvvet sahibi padişahın,

O güneşten daha parlak elden, sudan daha berrak lütuftan beklediğim,

[323] Geçmişini sana unutturarak, devletiyle seni şad ettirmektir."

Sonra elçiye hil'at verip bağışta bulundu. Onu, iyiliksever kimsele-
rin yaptığı gibi şerefli zatının cömertliğine ve büyüklüğüne yakışır bir
şekilde soylu atlardan, kını altın **Hint** kılıcından, altın işlemeli özel
hil'atten, kıymetli sultanî külahtan meydana gelen şahane hediyeler ve
içinde iltifatlı sözler bulunan bir mektupla geri gönderdi. Ondan sonra
da mallardan, merkeplerden, yağmalanan erkek ve kadın kölelerden,
dillere destan olan aşıkların baş belası **Kıpçak** güzellerinden meydana
gelen çok miktardaki ganimeti **Sinop** ve **Kastamonu**'ya gönderdikten
sonra kendisi de **Suğdak** savaşına döndü.

56- SULTAN ALAADDİN'İN -ALLAH DELİLİNİ

AYDINLATSIN- DEVLETİNİN GÜNLERİNDE SUĞDAK'IN

MELİKÜ'L -ÜMERA EMİR HÜSAMEDDİN ÇOBAN

TARAFINDAN FETHİ

Kıpçak ordusunun bozulduğunu, onların namus ve şereflerini kay-
bettiklerini ve **Rus** melikinın barış yaptığını duyan **Sugduların** ümitleri-
nin beli kırıldı ve telaşa kapıldılar. Savaş için çare arayıp şehri tahkim
etmeye, zayıf yerlerini onarmaya ve kılıçlarını bilemeye başladılar. Sonra
gün görmüş, zamanın acısını tatlısını tatmış olan yaşlıları toplayarak,
"Siz de biliyorsunuz ki, şehrimiz türlü zahireler, silahlar, mallar, yeni

yetme gençler ve savaşçı yiğitlerle donanmıştır. Fakat devlet sahiplerine karşı gelmek, iyiliği sertliğe ve barışı savaşa tercih etmek, güneşin yüzünü balçıkla sıvamaya kalkmak akıllıların işi ve zeki kimselerin davranışı olamaz. Doğrusu odur ki, hazinenin süsü olan kıymetli eşyalardan hediyeler hazırlayıp, ordu şehrin önüne geldiği zaman onunla birlikte komutanın (sıpehdâr) huzuruna çıkıp, kendimizi onun insafına terk edelim. Altın ve gümüş vererek başımızın üzerinde sallanan kılıcı savuşturalım" dediler.

Fakat o kavmin cahil ve sıradan kişileri söz alarak, "Biz kale duvarlarını tahkim ettik. [324] Savaş tedbirlerini aldık. Zahireden ve silahtan hiçbir eksikliğimiz kalmadı. Bir anda çaresizler gibi davranıp acizliği son haddine vardırarak beğenilen ve mantıklı bir iş olmaz. Öyle davranırsak herkes tarafından kınanırız. Bizim görüşümüz odur ki, ordu yüzünü gösterince ilkönce süvariler ve piyadelerle hep birlikte dışarı çıkıp kalbimizi kinden arındıralım. İşimizin üzerine konmuş olan ümitsizlik tozunu bu şekilde yıkayalım. Yiğitliğimizi, cesaretimizi gösterip aslanlar gibi savaşalım. **Şiir:**

"Dünyada kimse ebedî olarak kalmadığına göre kalbimiz neden savaştan çekinsin?"

Eğer aklın başındaysa, şan ve şeref yeri olan savaştan endişe duymaman gerekir.

Başarılı olursan, muradına erersin. Olamazsan, dünyaya iyi bir ad bırakırsın."

Öyle sanıyoruz ki, onlar savaştan bıkkınlık duyarlarsa, burada kalıp eğlenmezler. Eğer bahtamızın gözü şaşar, onlar bize gâlip gelirler, nasibimize yenilgi düşerse, yalvarıp yakarma yolu kapalı değil" dediler ve işlerini bu görüş üzerine bina ettiler.

Bir hafta sonra Sıpehdâr, güçlü bir orduyla şehir kapısının önüne indi. Sofradan sonra müzisyenleri çağırdı. İşret meclisini Çin puthanesi gibi gümüş ve altın tabaklarla süsledi.

Diğer yandan kale halkı, surlardan bakıp ordunun sevincini ve rahat halini görünce telaşa kapıldı.

Karanlık gecede parlak kadehi eline alan Melikü'l-Ümerâ, soylu adamlarıyla birlikte yeyip içmeye başladı. Gönül okşayan güzel sema, feleğin beynini musiki mırıltısı ve bülbül sesiyle doldurdu.

Ertesi gün gecenin siyah renkli şemsiyesinden gezegenlerin şahı parlamaya başlayıp, gök divanından güneşin saltanat menşuru, altın tuğrayla (tevki) süslendiği zaman, **Şiir:**

"Bütün ordu zırh altına girdi. O halleriye taze gülbahçesine döndüler.

Teber-zen ise sabah vaktinden beri zafer makamını çaldı.

Ordu dağ gibi yerinden oynayınca davulun gümbürtüsü bütün dünyayı kapladı.

Güneş alından ışık saçmaya başladığından beri hava zırh parıltıyla doldu.

[325]*Biri taştan, diğeri kılıçtan olan iki kale, bulut gibi karşı karşıya geldi.*

Savaşçı yiğitler kaleden dışarı çıktılar. Birden bire kendilerini kan dalgasında buldular.

Yaydan dolu gibi ok yağmaya başladı. Her cana ölüm müşteri oldu.

Komutanlık mertlikle elde edilir. Başından korkan kimse baş olamaz.

O Sugdlu yiğitlerin bir çoğu hayatını kaybetti.

Kılıçtan ve serverlerin vücudundan akan kan, kar üzerinde akan ciyaya benzedi.

Lacivert kümbedden seherin bayrağının dikilmesinden,

Güneş adlı sultanın mavi renkli çadırına çekilinceye kadar

İki taraftan ordu hiç dinlenmedi. Atlarını kanla tanıştırdı."

Bu savaşta muzaffer askerlerden çok sayıda nefer yaralanmış veya canlarını savaş alanında bırakmış olmasına rağmen, kan içen kılıç darbeleriyle **Sugdluların** varlığı hayat levhasından silindi. Onlarda eser kalmadı.

Güneş, dünyaya ışık veren lambasını batı ufukları kesesinde saklayınca Sipehbod, mutlu bir şekilde atının dizginini karargâha (*bârgâh*) çevirdi. Haris ve aç midelerin beğendiği bir sofrayı kurdu. Çağırdığı şarkıcı ve çalgıcılar, şahlar şahının fetihlerini öven güzel şarkılar söylediler. Muzaffer ordunun o gün gösterdiği yiğitliği ve dayanıklılığı parlak sözlerle kutlarken, şehirdeki **Sugdluların** ah ve figanı gök kubbeyi aşır arş sâkinlerinin kulağına ulaştı. **Şiir:**

"Bir yerde şarap, şarkı ve rud bulunuyor, bir yerde duman göğe çıkıyordu."

Melik'l-Ümera, o gecenin yarısını şarap yudumlayarak geçirdi. Sabah olup göğün firuze renkli beşiğinde güneşin altın bayrağı parlayıp gecenin karanlığı dağılınca [326] şahın ordusu demirden bir dağ gibi harekete geçti. Melikü'l-Ümera'nın ikâmetgâhından (sera-perde) zurna (nây) sesi yükselmeye başladı. Şehirde piyadeler siper üstüne siper kazdılar. Korkusuz süvariler her tarafta toza dumana verdiler. Neft yağı, ok, çark ve taşla şehirden çıkıp saldırıya geçtiler. İslâm ordusu, daha önce plânladıkları gibi sırtlarını gösterip kaçmaya başlayınca onların kaçışını gören Suğdluların süvarisi, piyadesi aslan gibi cesaretlenerek onları, rüzgârın tozu kovaladığı gibi kovaladı. Kalede ise gürültü patırtı yükseldi. Herkes savaş kılıcını keskinleştirdi.

Muzaffer askerler, bir süre kaçıp şehirden uzaklaştıktan sonra geri dönünce şehir halkının şerbeti zehire döndü. Aslanın saldırısına uğramış ceylan gibi aciz kalıp şaşırıldılar. Kurdun karşısındaki koyuna döndüler. İslam askerleri acımasız kılıçlarını çekerek Suğdluların gencinden yaşlısından vadilere ve derelere kan seli akıttılar.

Altın taçlı sultanın katran rengindeki kadife yatağına gittiği akşam vakti, Allah'ın inayetini, padişah devletinin desteğini ve ordunun gücünü yanına alan Melikü'l-Ümera, istirahatgâhına gitti. Yemek yedikten sonra şarap içmeye başladı ve "Mademki, yeryüzü şarhoş düşmanın kanını kendisine helal sayıyor, o halde küpün kanını da bedeninin selameti için helal saymak, o berrak mayı ile arkadaş olmak gerekir" dedi.

Sipehdâr'ın ikâmetgâhında şarkı ve neşe çılgınlıkları yükselirken şehirde her evde ah ve figan sesleri yükseldi. Şehrin yaşlıları, o savaşta feleğin murat kadehlerine şarap yerine zehir koyduğunu görünce yanan ciğerleri ve çatlamış dudaklarıyla o felaketi savuşturmak için çareler ararken, "Hünerle yoğrulmuş, harbin ve darbin inceliklerini öğrenmiş bu kadar genç, çer çöp gibi yokluk ülkesini boyladı. Karşı tarafın bir saldırısına bile karşı koyamadık. Bundan sonra biz, zalim günlerden kötülükten başka ne bekleyebiliriz? **Şiir:**

"Bilge kişi, önce doğru düşüncesini ortaya koyarak, 'Kimse felekle uğraşmaya kalkmaz' dedi"

Eğer bundan önce akıl rehber alınıp işlerin çaresini bulma yoluna gidilseydi, bu dava şimdi [327] sonuçlanmış olurdu. Çünkü dağ keçisi hiçbir zaman kaplana karşı durmaz ve onunla mücadele etmeyi aklından geçirmez. Karınca yılanı saldırma cesaretini göstermez. Eğer o cesareti gösterirse, bizim başımıza gelen onunkine de gelir. **Şiir:**

"Böyle bir işe hiçbir tedbir bulunmaz. Dünya yığıltan başkasını avlamaz.

Yazık o eyerin ve kemertın süsü olan o nur yüzlü güçlü süvarilere!

Yazık, hurilerin yüzlerine baktıkları zaman kendi güzelliklerinden utandıkları o fidan boylu yiğitlere!

Gül gibi açılmadan yere döküldüler; toprağa ve kana bulandılar."

Yanlış düşüncemizin sonucu bu felâketle karşılaştık. Bundan sonra ağlayıp sızlamak, geçenleri düşünmek fayda etmez. Bu derde derman, bu cana çare bulmamız gerekir" dedikten sonra aralarından işbilen ve güzel konuşan birkaç kişi seçerek şaşkın bir halde irade dizginlerini onların ellerine bıraktılar.

Gecenin üçte biri geçince şehir temsilcileri, şehirden dışarı çıktılar. Kapıda öncü emirleriyle (*ümerâ-yı talâye*) karşılaştılar. Emirler niyetlerini sorup acıklı hallerini öğrenince öncü süvarilerden birini yanlarına katarak komutana (*pehlivan*) gönderdiler ve, şehirlilerin gelişini, onların barış ve dostluk aradıklarını bildirdiler. Komutan, onların huzura alınmalarını buyurdu. Onlar içeri girince yeri öpüp acıklı bir halde padişaha duaya, sipehdâr'a övgüye başladılar. **Şiir:**

"Gök padişahın at koşturduğu meydan olsun. Dolunay, onun çevganının topu olsun.

Felek senin arzunu yerine getirdi. Devir seninle başını yükseltti.

Yaratan'ın gölgesinin gölgesinde güneş gibi ünlü oldun."

Suçlarımızın ve hatalarımızın ölçüyü aşmış son haddine varmış olması yüzünden siz Melik'l-Ümerâ'nın karşısında perişan ve endişeli bir haldeyiz. Buna rağmen [328] sizin büyüklüğünüzü, cömertliğinizi ve iyiliğinizi kendimize koruyucu ve şefaathçi olarak görmekteyiz. O bakımdan işimiz kolay görünüyor. Suçumuzu itiraf edip özür dilediğimize göre, siz Melikü'l-Ümerâ'dan beklentimiz, tevhid ordularının serleşkeri, yüce arş **Kabesinin** hâdimlerinin öncüsü, hakikat meydanının süvarisi, şeriatin direği, "*Hel âta*"⁽⁷⁴³⁾ menşurunun sahibi, "*Lâ fetâ*"⁽⁷⁴⁴⁾ ülkesinin mâliki, cömertlik denizi, gâlip aslan, Müminlerin Emiri **Ali b.Ebî Talib**'in *-Allah ondan râzı olsun-* "Elinden geliyorsa düşmanı affet ki, o da senin kudretine şükretsin" sözünü tutar, adedi olduğu üzeri başını cömertlik yaka-

(743) "Geçmemiş midir?" manasına gelen bu cümlemin bulunduğu ayetin tamamı şöyle: İnsanoglu var edilip bahse değer bir şey olana kadar şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir? (76/1)

(744) Tamamı "*La feta illa Ali la seyfe illâ zülfikar*" olan Ali'den başka yiğit. Zülfikar'dan başka kılıç yoktur hadisi.

...dan çıkarır, iyilik ve hoşgörü örtüsünü suçların ve hataların üzerine
...er. **Şiir:**

"Bizî yığıtçe estir aldın. Şimdi insanlık eteğine yapış.

Eğer biz canlı kalırsak, cihan padişahının mülkünden ne eksilir?

*Kellemiz ve altınlarımız tamamen senin emrindedir. Kadın, çocuk, ev,
...k senin malındır.*

Bu ünlü kişi! Padişahın arkasından iyilik bırak.

*Savaşta gök sana yardımcı oldu. Şimdi sen de dünyada iyi bir ad bı
...k."*

Her yıl buyurduğunuz miktarda haraç ödeyelim. Bize yükleyeceğiniz
...cı verelim. bu diyarda alınan veya kaybolan tüccar mallarını araştırıp
...Allahım ve onları sahiplerine iade edelim. Askerlerin emirlerinden, hu-
...urun büyüklerinden bu ülkenin emirliğine veya zeamete tayin edeceği-
...is kimseye can u gönülden hizmet edelim. Kendi öz çocuklarımızı rehin
...arak padişahın dergâhına gönderelim. Bizden görev istendiği zaman
...savaşçı yığitlerle saltanat hizmetine katılalım. Bu sözlerin aksine davra-
...arsak, kanımız, malımız, çoluk çocuklarımız size helal olur" dediler.

Onların bu şekilde yalvarıp yakardığını görünce Melikü'l-Ümera'nın
[329] şerefli vücudunda şefkat ve merhamet damarları kabarak onla-
...ra şu sözlerle cevap verdi: "Bu olaya sebep, sizin sapık düşünceniz ve
...savaş alanında yerlere serilmiş olan gençlerinizin aptallığıdır. Şimdi, **Şi-**
...ir:

"Böyle ricada bulunup suçlarınızın bağışlanmasını diliyorsunuz.

*Hizmette bulunmayı ve kalbinizi altın sevgisinden arındırmayı üstle-
...niyorsunuz."*

O halde ben ünlü adamlarımdan birini Sultan'ın dergâhına gönde-
...reyim. Bu konuda sizinle Hazreti Sultan'ın sonsuz merhameti arasında
...aracılık yapayım. Benim ricamla sizin suçlarınız bağışlanır, cihan padi-
...şahı iyilik gözüyle size bakarsa, işi kötülük yapmak olan felek, bundan
...böyle size bir zarar vermez."

Kötü durumlarına çare aramak için gelen elçiler, Melikü'l-
Ümera'nın huzurunda bu şekilde ilgi ve yakınlık görünce, **Şiir:**

*"Gönül huzuruyla ellerini havaya kaldırdılar. Sanki yeni bir cana ka-
...uşmuşlardı.*

İyllik yeniden üzerlerine geldi. O karanlık gecelerine uğurlu sabah geldi."

Kendilerini ejderhaların ve timsahların ağzından kurtulmuş görerek şehre döndüler ve hemen toplantı yaptılar. Kalplerindeki hüznü tozunu sildiler. Melikü'l-Ümera'dan gördükleri ilgi ve iyi muameleyi anlattılar. Şehirliler onların anlattıklarını dinleyince canlarını emniyete almanın verdiği sevinci yaşadılar. Geçmişte olanları akıllarına getirmediler. Bütün gece seher vaktine kadar, dinardan, diremden, yünlü kumaştan, **Rus** keteninden, Huri soylu **Kıpçak** cariyeden, rüzgâr gibi giden soylu attan, lalden, firuze mücevherlerinden, hırs gözünün rüyasında dahi görmediği kıymetli incilerden neleri varsa bir araya getirip zengin bir hazine meydana getirdiler. Onun süsüyle kalplerindeki sıkıntıyı azalttılar.

Sabahleyin mavi renkli gök kubbede altın kılıçlı şahın (güneş), gümüşten kandili parlayıp, doğuda görülen ışıktan gök bahçesinin lâmbaları sönünce Sipehdâr'ın buyruğu üzerine bütün askerler silahlarını kuşanıp, bargâhın etrafını, ışığın ayı sardığı gibi [330] sardılar. Dağ gibi bir topluluk oluşturarak, kendilerini migferin, kaftanın ve zırhın altına gizlediler. Melikü'l-Ümerâ, padişahın serverleriyle birlikte bargâhın önüne oturdu. Büyük küçük bütün şehirlileri dışarı döktüler. Melikü'l-Ümerâ'nın adaletinden ve merhametinden kurtla kuzu birbirine karıştı. Şehirliler getirdikleri özel hediyeleri (*pişkeşhâ-yi hâs*) sunup hazinedârlara teslim ettiler. Sonra Sipehdar ve emirler için hazırladıkları hediyeleri onlara gösterdiler. Hepsi de hüsnî kabul gördü. Melikü'l-Ümerâ, *çavuşların*, "Bundan sonra ordu mensupları, şehrin hiçbir ferdine zarar vermesin, herkes ihtiyaç duyduğu şeyin değerini ödeyerek alsın" diye tellal çağırmasını buyurdu. O andan itibaren şehir halkı uzun süren sıkıntılarından kurtuldular. Huzur ve rahata kavuştular. Padişaha dua-yı ve bargâha övgüyü göklere çıkardılar.

Diğer taraftan Melikü'l-Ümerâ'nın emri üzerine hızla ayı geride bırakan bir gemi hazırladılar. Şehirlilerden alınan eşyaları ona yüklediler. Olup bitenleri anlatan bir mektup yazıp Sultan'ın hizmetinde davranışları incemiş bir haberciyle Sultan'a gönderdiler.

Haberci (*kâsıd*), dergâha varıp, bu önemli fethin müjdesini, **Kıpçak** ordusunun bozuluşunu, **Rus** melikinın aman dilemesini büyük padişahın bilgisine sununca onun nurlu yüzü cennet bahçesi gibi açıldı. Hemen bu müjdenin bütün aleme duyurulmasını buyurdu. Daha sonra su üzerinden gidilerek taprakta kazanılan, alçak düşmanın kalbine ateş

düşüren, kutsal dünyanın sâkinlerinin ruhlarını şad eden, Müslümanların yüzünü ağartan ve kâfirlerin çehresinin morartan böyle bir fethin şükranesi olarak mahpusları serbest bıraktılar. Ertesi gün parlak Zöhre yıldızını⁽⁷⁴⁵⁾ hasetten çatlatacak ve Müşteri yıldızının⁽⁷⁴⁶⁾ parlaklığını gece de bırakacak bir eğlence meclisi (bezm) düzenledi. Bütün melikler, emirler ve büyükler (sudur) bargânın, dergânın ve divan'ın [331] huzurunda toplandı. Padişah herbirine rütbesine göre kıymetli hil'atler (teşrifât) dağıttı. Sonra şükür dilini açarak, "Rabbim! Bana hükümrânlık verdin, rüyaların yorumunu öğrettin. Ey göklerin ve yerin Yaradanı! Dünya ve ahirette işlerimi yoluna koyan Sensin; benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat"⁽⁷⁴⁷⁾ âyetini okudu. **Şiir:**

"Sonra mutlu padişah şöyle dedi: Ey güneşe nur bağışlayan!

Bütün işimizin sonucu Sendendir. Gayret bizden rehberlik Sendendir.

Sen biliyorsun ki, bu ünlü ordu buhar içinden geçerek gitti.

Onun gayesi ne hazine ne mal, ne de mamur bir ülke almaktı.

Bu topluluğa emri Senin adına verdim. Beni kendine gölge yapan Sensin.

Adalet arama peşinde ciğerleri yanan ve mal peşinde bir ömür harcayan tüccarlara

Sugdlulardan zarar gelince savaşı o dereceye çıkarmamız gerekti."

Ondan sonra kendisinden adalet istemeye gelen, yardım ve destek bekleyen tüccarı çağırdı. Onu hemen getirdiler. Onunla sohbet ettikten sonra onu teslim ettiği haberciye (kasıd) onun halinin düzeltilmesi için herşeyin yapılmasını, ondan gaspedilen şeylerin bulunarak ona iade edilmesini, az çok malından hiçbir şeyin kaybolmamasını tembih etti. Ondandır da Melikü'l-Ümerâ ile diğer ileri gelen komutanlara bir فرمان yazdı. Fermanda o savaşta gösterdileri üstün başarılarından dolayı onları övdü. Onların uğurlu saltanat bayrağını Allah'ın inayetiyle mutluluk göğüne dikmelerini kutladı. Seçkin hil'atler ve kıymetli hediyeler göndererek, onları emsallerinden üstün kıldı. Daha sonra, Melikü'l-Ümerâ'nın "Suğdluların suçlarının bağışlanması konusundaki teklifini

(745) Bak. not. 267

(746) Bak. not. 90

(747) Kur'an- Kerim. 12/101

kabul ettim. Onun söylediği [332] ve yaptığı her şeyi biz buyurduk. **Suğdluların** bizim gazap ateşimizden ve ceza kartalımızın pençesinden kurtulabilmeleri için çan ve kilise yerine, peygamber **Muhammed Mustafa**'nın (A.S.) pâk şeriatinin mihrabını, minberini ve düzenini yerleştirisinler. O diyarın tüccarlarından aldıkları malları tam ve şartsız olarak onlara iade etsinler. Bu işleri yerine getirdikten sonra hazreti saltanatın itaatkâr emirlerinden birini muhafız (*pâs*) olarak oraya bıraktıktan sonra sağ salım geri dönsünler" emrini verdi.

Sultan'ın fermanı alınca Melikü'l-Ümera derhal emirleri, sü-başı (ser-leşker)ları ve muzaffer ordunun ileri gelenlerini yanına çağırarak Sultan'ın fermanını baştan sona kadar onlara okudu. Gelenlerin hepsi başlarını yere koyarak adalet ve din sultanından aldıkları övgüden zemin ve zamana kafa tuttular. Onunla sevinip mutlu oldular.

Daha sonra Melikü'l-Ümerâ, yanına çağırdığı şehirlilere şunları söyledi: "Bu tüccarın saltanat mahkemesinde (*dâdgâh*) açtığı dava (*tazal-lum*) üzerine padişah size çok kızmıştı. Size cezalandırmamın ve hizaya getirmenin vehametini gösterecek herkese örnek olacak bir ders vermek istiyordu. Fakat benim sizin affınızı dilemem saltanat tahtının önünde kabul gördü. O sizin ağır suçunuzu affetti. **Şiir:**

"Hepsi birden başlarını toprağa koydular. Yüzlerini ve gönüllerini Yüce Allah'a çevirdiler.

'Sen, cihan padişahını muzaffer kıl. Günlerinin ve gecelerini nevrüz gibi yap.

Felek senin fermanının önünde kul olsun. Yer ve zaman sana itaat etsin.

Dünya senin muradını versin. Siyah çetr'in güneş gibi parlansın.

Eğer zaman senin adını, can bağışlayan affedici hükümdar koysa yeridir' dediler."

Ondan sonra da zarara uğramış olan tüccarın zararını karşıladılar. Verdikleri malla onun sınırsız sıkıntısını azalttılar. Öyle ki o her diremi karşılığında bir dinar sahibi oldu.

O iş de yerine getirildikten sonra ordu gelin gibi süslendi. Giyininp [333] kuşanarak ata bindi. O sırada davulun (*kös*) sesi meleklerin kulağına ulaştı. İlbahar gibi süslenmiş ve her renkten kıymetli kumaşlarla donanmış bir mimber yapıldı. **Kur'an-ı Kerim** altın tabağa konuldu.

Melikü'l- Ümera, elinde saltanat sancağı olduğu halde büyük bir ihtişamla önde durdu. **Şiir:**

"Tekbirden yer inlemeye başladı. Hava meleklerin parlak kanatlarıyla doldu.

Peygamberin geleneği canlandı. Padişah, dini yayan ünvanını aldı.

Öyle ki, onun islamiyeti dünyaya yayma konusunda yaptıklarını yapan bir kimse gösterilemez.

Ortada dolaşan bütün ses, tesbih ve tekbir sesiydi. O sesler kâfirlerin stinesine ok gibi saplanıyordu.

Bu şekilde büyük bir azamet ve ihtişam içinde cihan pehlivanı şehre girdi."

Müezzin yüksek bir yere çıkararak ezan okudu. Namaz haberini duyurdu. Hıristiyan dinini temsil eden çanı kırdılar. İki hafta gece gündüz çalıştılar. Büyük bir cami yaptılar. Kadı, hatip, müezzin ve görevli tayin ettiler. Ayanların ileri gelenlerinden birkaçının oğullarını rehin alıp bağladılar. Melikü'l-Ümera'nın maiyetinde gönül huzuruyla Sultan'ın huzuruna çıktılar. Lütüftan, ilgiden, bağıştan tam olarak nasiplerini aldılar.

Yüce Allah, devletin kullarını, hazreti saltanatın, cihan padişahının, ufukların komutanının, adaletin ve alimlerin dayanağının, iki cihanda Allah'ın gölgesinin yakınlarını, her zaman seferlerde ve savaşlarda hasetler ve düşmanlar karşısında muzaffer ve başarılı kılsın. Onları arzularına kavuştursun. Dönen feleğin tehlikelerine karşı onları mutluluk beşiğinde koruyup esirgesin. Muhammed'e (A.S.) ve ailesine selam olsun.

[334] 57- ÇAŞNIGİR EMİR MÜBARİZEDDİN ÇAVLI İLE KOMNANOS MAVROZOMES'İN ERMEN VİLAYETİNİ ALMAK İÇİN ÇABA HARCAMALARI VE ANLATACAĞIMIZ KALELERİN FETHİ

Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı** ile **Komnanos**, Sultan'ın yüce emrine uyarak, ordunun başında **Ermenistan**'a hareket ettiler. Yolda her yanı ağaç ve sert kayalarla örtülü, zorlukla yürünen çok dar bir yere vardılar. Orada karşlarına, düşüncenin bile ulaşamayacağı yükseklikte, içi zahire ve Ahrimen'i⁽⁷⁴⁸⁾ korkutan savaşçı yiğit dolu bir kale çıktı.

Şiir:

(748) Zerdüşt dininde kötülüğün kaynağıdır. İslamiyetteki Şeytan'ın ve İblis'in karşılığıdır.

"Komutan (sipehbod) kalenin yanına yaklaşıncı kalbi endişeden çarpmaya başladı.

Kendi kendine şöyle dedi: Buranın üzerinden kartal uçmaz. Bulut orayı aşamaz.

Bu dağlık yerde kaplan dahi dolaşsa, keskin taşlardan ayağı parçalanır.

At, ayağını o taşların üzerine ancak Tanrı'nın yardımıyla koyabilir."

Mübarizeddin Çavlı, "Kutlu padişahın nuruyla zafer ve başarı yoldaşımız ve rehberimiz olunca **Harun**'un ordusu karşımızda güçsüz kalır. Onun için mücadelede başımızı dik tutup canımızı feda edelim. Güçlü devletin uğuruyla o fitne kâfirlerden hakkımızı alalım" dedi

58- ÇİNÇİN KALESİNİN FETHİ

"Üzerinde Simorg'un⁽⁷⁴⁹⁾ yuva yaptığı Çinçin⁽⁷⁵⁰⁾ adında yüksek ve sağlam bir kale

Onun üzerinde, bakıldığı zaman ayın yüksekliğiyle farkı anlaşılmayan bir dağ vardı.

[335] Her yanı granit taşı ve kayaydı. Oranın yolu düşünce için bile çok dardı.

Önünde güzellikte ve renkte göğü geride bırakan yemyeşil bir otlak vardı.

Ortasında ise helal edilmiş şaraba benzeyen berrak bir su akıyordu.

Orda saba rüzgârı erguvan renkli bayrağını dikmiş, selvi fidanını dansa kaldırmıştı.

Çemen arasından lale başını çıkarmış, avcuna lal renkli bir buhurdanlık almıştı.

O arada kumru şunları söyledi: 'Ey iyi huylu, şimdi çeng'in, eğlenmenin ve şarabın vaktidir.

Burdan sonra önüne bir savaş çıkacak ki o savaşta canlar kendinden bıkacak.

(749) Bak. not. 142

(750) Selçukluların iki defa fethettiği Çinçin kalesinin Ceyhan Vadisinde bir yer olduğu anlaşılıyorsa da bugünkü adını ve mevkiini bilmiyoruz. (Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 345)

O acımasız mücadelede kılıç yarasından binlerce gül açıldığını göreceksin.'

Komutanın (sipehbod) buyruğu üzerine orda karargâh kurdular ve askerleri topladılar.

Sonra şahane bir meclis düzenlediler. Orayı gül bahçesi gibi süslediler.

Nergis, nesteren ve diğer çiçeklerle orayı bezediler. Orayı aydınlatmak için sanki Pervin yıldızı⁽⁷⁵¹⁾ gökten inmişti.

Güzel okuyan bir çengi çağırıp ondan sesini ney'e uydurmasını istedikler.

Meclis işini bitirdikten sonra aradaki perdeyi (serâperde) kaldırdılar.

Emirler ve yiğitler gittiler. Askerler, sipehdâr ve ileri gelenler

Oturdular. Sâki arada dolaşarak herkesin eline bir kadeh verdi.

Şarap, hızlı bir şekilde dolaştı. Orda bulunan herkes Cemşid'⁽⁷⁵²⁾ hatırlamaya başladı.

Ondan sonra aşçılar gelip ortaya mükellef bir sofraya kurdular.

Yemeği yedikten sonra ellerini yıkadılar ve oturma yerine çekildiler.

Tekrar sâki ortada dolaştı ve herkesin eline bir kadeh koydu.

Komutan (sipehbud), taştan bir şarap kâsesi istedi. Sonra savaş aslanı gibi yerinden kalktı.

Kapıya yaklaşına yeri öptü. Önce Canları Yaradan'ın adını andı.

[336] Ondan sonra da gök gibi nurlu yüzlü cihan padişahının şerefine,

Bir anda erguvan renkli şarabı içti. Onun ateşinden yanağı erguvan rengini aldı.

Büyüklerin hepsi de kadehlerini, kalbi temiz olan cihan padişahının şerefine,

İçtiler. Başları şaraptan ağırlaşınca o yiğit ve ünlü kişiler oradan ayrıldılar.

(751) Bak. not. 591

(752) Bak. not. 115

Gece koyu mavî çadırını yayıp, yıldız kandilleri başlarını yere eğince,
Dünya düşmanın kalbinden daha kara, yanlış düşünceden daha ka-
ranlık olunca,

Dünya göğün yüzüne sürme çekip aydınlık yerlerden ışık birden çektirince

Askerler ve komutan (sipehbad), şarabın etkisiyle birer birer başlarını uykuya koydular.

Altın elbiseli muzaffer sultan, yarı yerinden altın ışıklarını saçmaya başlayıp,

Mutlu şahlar şahının avcunda kılıç ve belinde kemer olduğu halde doğudan doğunca,

havanın aydınlanıp yerin sarılar giyindiği, kulağa mutluluk sesinden başka bir sesin gelmediği vakitte

Komutan (sipehbad), Yengeç Burcunda parlayan ay gibi çadırından (bargâh) dışarı çıktı.

Ateş tabiatlı (şarabın) yanına oturdu. Canları rüzgâr gibi tez olan pehlivanlar da

Oradan kalkıp çadırların etrafını dolandı. Gezerken eğlenen bir askere rastladı.

Askere şöyle dedi: 'Rud ve şarap her yere uygun düşmez.

Gel de savaş konusunu görüşelim. Bu dağa kaplan gibi saldırıda bulunalım.

Bunu söyledikten sonra savaş sazını akord etmelerini ve askerlerin vakit geçirmeden yerlerini almalarını

Silahlanıp dağa yürümelerini ve toplu olarak saldırmalarını buyurdu.

Yürüdükleri zaman yer daraldı. Onların ihtişamında gök şaşkın kaldı.

Başı dik şahlar şahının uğurundan o sarp dağ ova gibi göründü.

Askerler ve komutan (sipehbad) yukarıya çıktı. Kılıçlar ve mızraklar birbirine karıştı.

[337] O sırada komutan, kâfirlerin bahtı ters dönsün diye çadırı yukarı götürmelerini buyurdu."

Askerler ordu emirinin (emir-i leşker) hükmü gereği akın akın dağın üzerine çıktılar. Sancakları ve çadır direklerini, sağlam dağlar gibi o dağın zirvelerine diktiler. O ünlü kaleyi çepeçevre sardılar. Ertesi gün ok yağmuruyla kale halkının nefesini kestiler. Aciz ve çaresiz kalan kale halkı **Tekfur Leon**'a bir mektup göndererek düştükleri kötü durumu haber verdiler.

Bu haberi alınca **Leon**'un sevinci mateme, zaman şerbeti zehire döndü. İçindeki yangını duyurmak için sahil **Frek**lerine haber gönderdi. Onlara "Eğer bu günde buraya yardım göndermezseniz, burada Hıristiyan dininden eser kalmaz" dedi.

Onlar haberi alınca Hıristiyanlığın gayret ve taasubuyla savaş araç ve gereçleriyle birlikte Ermen komutanına katıldılar. Hep birlikte büyük bir kalabalık halinde İslam ordularıyla *-Allah muzaffer kalsın-* savaşılmaya çıktılar. O sırada padişahın ordusu dağdan aşağıya inmiş, muhaliflerin ve kâfirlerinki ise ovaya yerleşmişti.

Gece gelip zamanın sırtındaki altın işlemeli elbiseyi çıkardığı, mavi göğün omuzuna koyu siyah bir elbise koyduğu zaman daha önce savaş aletini akord etmiş olan Emir **Mübarizeddin**, savaş yiğitlerini çağırarak, **Muglara**⁽⁷⁵³⁾ mahsus şarabı yudumlamaya, barbut'un ve çeng'in sesini dinlemeye başladı. Konuşma ve sohbet sırasında yüzünü serverlere dönerek, "**Leon**'un ordan burdan toplayıp getirdiği bu ordu benim nazarımda şahinin ormanına gelmiş keklige benziyor. Zamanın onlara kızdığı kesin. Çünkü onlar hiçbir şekilde gözünde büyümedi. Onlarda devlet sahiplerinde bulunması gereken büyüklük, şevket ve ihtişam yok" dedikten sonra öncü birliğini (talâye) dağın üzerine gönderdi. Kendisi de adamlarıyla canı rahatlatan şarabı içip, başa dikilince insana neşe veren kadehi yudumlamakla meşgul olurken yanındakilere **[338]** "Sabahleyin güneş **Keyhüsrev**'in⁽⁷⁵⁴⁾ dünyayı gösteren kadehine, **Efrasiyab**'in⁽⁷⁵⁵⁾ mülk küpünden şarap doldurduğu, "Birbirinize düşman olarak inin, yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz"⁽⁷⁵⁶⁾ meclisinin oturanlar sultanların bezminden yararlandığı sırada bütün yiğitleri savaş silahlarını kuşanıp duman gibi kâfirlerin etrafını sarsınlar. Ellerinden gelen gayreti göstereyin. Ümidim odur ki, Hakkın vaadi, din dostlarının imdadına yetişir ve Allah'a ortak koşan topluluk bu savaşta dersini alır.

(753) Mecusi din adamı.

(754) Keyhüsrev'in (bak. not. 76) dünyayı gösteren aynası.

(755) Şehname'de adı geçen efsanevi Türk (Turan) padişahı.

(756) Kur'an-ı Kerim. 2/36

"Seher vakti menekşe kadifenin (gök) üzerine bu Kâvıyanî bayrak (757) dikilince"

ordu öfkeli aslanlar ve avını gören kaplanlar gibi coşup taşmaya başladı. Zurnanın (nâ-y-i ruyin) ötüşünden yer civa halini aldı. Bayraklardan havada başka bir gül bahçesi meydana geldi. Ordunun düzeninden ve görünüşünden canlara ve ruhlara hareket geldi. **Şiir:**

"Yer yarık yarık, hava rengârek oldu. Taştan erguvan gülü çıkmaya başladı.

İki taraftan da ordu savaşa tutuşup hançerlerle her yere lâle ektiler.

Ordular arasında savaş kızışınca toz ve kan birbirine karıştı.

O arada Allah'ın ordusu olan pardişahın askerleri bir hamlede bulundu.

Orada alınmış olan çok sayıda candan, cehennemdeki Malik'in⁽⁷⁵⁸⁾ kalbi sevinçle doldu."

O arada kâfirlerin arasından feryat yükseldi: "Yoksa bu kavmin canı yok mu da kılıçtan ve mızraktan korkmuyorlar" dedikten sonra bir defa daha saldırdılar. Onun üzerine Sipehdâr, ordunun ileri gelenlerinin atlarının dizgini çekmelerini, Alemlerin Rabbinin inayetiyle yer gibi sebat göstermelerini buyurdu. Pehlivan'ın bu emrine uyan askerler sabit dağlar ve muhteşem binalar gibi vakar ve dayanıklılık gösterince **Leon**'un ordusunun estirdiği korku rüzgârı kesildi. Saldırıları, Sultan'ın ordusuna sabah rüzgârının sert kayaya yaptığı etkiden daha az bir etki yaptı. Çabalarının boş olduğunu anlayınca çaresiz olarak [339] sırtlarını gösterdiler. **Şiir:**

"Sipehbod, çözülp dağıldıklarını görünce peşlerinden ateş gibi saldırılarını,"

yıldırım gibi o ifritlerin, asileri ve **Tagut**'a tapanları takip etmelerini, gürzün darbesi ve okun yarasıyla geniş ovayı onlara dar etmelerini buyurdu. Onun emrine uyan askerler, onların peşine düştüler ve ellerine geçirdiklerini yere serdiler. **Leon**, sapık adamlarından birkaçıyla suçlular gibi başını öne eğerek dağdan dağa kaçtı. Muzaffer ordu **Frenkleri** öyle bozguna uğrattı ki, anlatmakla bitmez.

(757) Bak. not. 239

(758) Cehennem zebanisi.

Padışah askerleri, burada anlatılması sözün uzamasına ve bıkkınlığa sebep olabilecek divi zırhtan⁽⁷⁵⁹⁾, altın kubbeli siperden, maldan ve kaleden çok miktarda ganimet elde etti. Çok sayıda **Freng**'i esir alıp kalenin karşısına götürerek keskin ve baş kesen kılıçla kelelerini vücutlarından ayırdılar. Kale halkı yukarıdan o durumu görünce şaşkınlık ve çeresizlik içinde kıvranmaya başladılar.

Diğer yandan Melikü'l-Ümerâ **Mübarizeddin**, mutlu ve sevinçli olarak serverlerinin seçkinleriyle birlikte karargâh'a (*bârgâh*) döndü. Şahane bir sofradan sonra eğlence gereçlerini hazır ettiler. Nağme söyleyen, gam gideren çalgıcılar, kâfirlerin devletinin yıkılmasının şerefine neşeli türküler söyleyip mutluluk kasidelerini sevinç sayfalarına yazdılar. Savaş pehlivanlarının yiğitliğini ve onların düşman avcılığını en güzel makam ve uygun bir güfteyle orada bulunanların kulağına ulaştırdılar. Erguvan şaraptan başları ağırlaşınca herbiri birbir peşine uyumak için çadırlarının yolunu tuttular. **Hindî** kılıcı kullanıp emel yüzünü ağartmış olarak istirahat yatağına uzandılar. **Şiir:**

"Seher vakti altın zırhlı tavus, gagasıyla gecenin sandığını kırınca"

[340] Bir keşiş, yüzü gözü kan çanağına dönmüş olarak dışarı çıktı. Devrin pidaşahının Sipehdâr'ı önünde yeri öperek şöyle dedi: "Biz her işte aciz duruma düştük. Bu kuşatma yüzünden ömür nakdini namertlik göğüne saçtık. Ben şimdi kelleyi koltuğa alarak, ne buyuracak diye saflar kıran siz Sipehdâr'ın huzuruna geldim."

Emir **Mübarizeddin**, onların gönlünü alarak, "Siz utanacak bir şey yapmadınız. Eğer hepiniz doğru yola girmeyi ve kendinizi kurtarmayı istiyorsanız, silahları, zahireleri hiç el sürmeden olduğu yerde bırakın. Özel malınız olan her şeyi nereye götürmek istiyorsanız oraya götürün. O zaman ordunun korkusundan emniyette olursunuz" deyince keşiş, "Her ne kadar siz Sipehdâr'ın sözü sağlam bir delil ise de, bir aman yazısı yazmanız (*hatt-i aman*) kalenin ileri gelen sâkinlerinin rahatlamasına sebep olur. Onların canlarına güven verir" deyince hemen kâtip (*debir*), **Şiir:**

"Göğü yüksekte tutan ve canların kendisiyle hayat bulduğu Hakkın odına,

Dinin yüzünün doğruluğuyla şafak gibi aydınlandığı Hakkın elçisi Muhammed'in ruhuna,

(759) Savaşta giyilen bir tür kalın yünlü elbise.

Devletin kendisinde sığınak aradığı taht ve tac sahibi şahlar şahının mübarek adına,

Yemin ederim ki, benim bu ünlü ordumdan o topluluğa hiçbir zarar gelmeyecek."

şeklindeki bir yemin mektubunu (*sevgend-nâme*) kaleme aldı. Sipehdâr, ayrıca "Herkes maliyla, ailesiyle, adamlarıyla ve çocuklarıyla birlikte bizim zararımızdan uzak olacak" dedi.

Keşiş geri dönüp Melikü'l-Ümerâ **Mübarizeddin**'in gösterdiği hoşgörü-yü anlatınca **Ermeniler** korkudan kurtuldular. Hiçbir şey söylemeden yüklerini ve mallarını kalenin dışına taşıdılar. Kale alanını boşaltarak durumu Emir **Mübarizeddin**'e bildirdiler. **Şiir:**

"Bârgâhın kapısının önünde davul çalmaya başlayınca bütün ordu kaleye girdi.

Komutanın (*sipehbod*) elinde padişah sancağı (*sancak-i şehriyar*) ve etrafında savaşı büyükler vardı."

Muzaffer ve başarılı olarak saltanat bayrağı (*râyet-i saltanat*) kalenin burcuna (*kongere*) dikilince Sipehdâr hiç vakit geçirmeden Sultan'a, düşmanın yenildiğini, yardıma gelen askerlerin bozguna uğratıldığını [341], sevinç bayrağının kaleye çekildiğini bildiren bir mektup yazarak, "Bu havalide çok sayıda kale ve hisar var. Kısa bir süre içinde hepsinin alınabileceğini sanıyorum. Fakat bunun için mühimmat ve cephane (*alât-i zeradhâne*) göndermek gerekiyor" diye arz etti.

Melikü'l-ümerâ'nın habercisi (*kasıd*) huzura giderken Tekfur **Leon**'un elçileri geldi. Onlar rica minnette bulunduktan sonra düşkün bir vaziyette, "Eğer padişah, suçun ölçüsünde ceza uyguluyorsa, muzaffer ordunun ben suçlu bendesine vurduğu darbe ve verdiği caza yeterlidir. Yüce himmetli padişah, her halükârda bu ülkenin yönetimini ve korunmasını kullarından birinin eline bırakacaktır. Ben naçiz ve düşkünüm o kulu saysın. Melikü'l-ümera, zorlu bir savaşta günümüzü kararttı. Durumumuzun düzelmesi, sizin sınırsız cömertiğinize ve engin iyilikseverliğinize kalmıştır. Uzun sözün kısası, her yıl bin süvariye ve 5 yüz çarkçıyı (760) kararlaştırılacak haraçla birlikte siz Sultanımızın savaşının hizme-

(760) Çarh. mancınık türünden olup kale kuşatmalarında düşman tarafına ok atan bir alettir ki bir ismi zenburak veya zenbektir. Osmanlı ordusunda da kullanılmıştır. (Medhal, s.108)

ne göndereyim. Sikkeyi sizin mübarek adlarınızla şereflendireyim. Haracı artırıp hiç geciktirmeden eksiksiz olarak devlet hazinesine (hazane-i emire) göndereyim" şeklindeki haberi getirdiler.

Melikü'l-Ümera, **Leon**'un habercisini ve mektubu kendi habercisiyle birlikte Sultan'a gönderdi. O arada kendisi de habercilerin dönüşüne kadar burada adlarının sayılması uzun sürecek olan 30 pare kale aldı. Oraya yöneticiler (kütüval) tayin etti. Zahire, silah ve cephaneye (zerred-hâne) ihtiyacını belirten bir başka mektupta da Sultan'a "Ülkeler birbirine bağlandı. Önümüzde yabancı kale kalmadı. bendeniz, büyük bir dikkatle siz Sultanımızdan gelecek emri bekliyorum" dedi.

Leon'un habercileri (kâsıd), Melikü'l-Ümera'nın kilerle birlikte Sultan'ın huzuruna vardıkları zaman acizlik ve düşkünlük gösterdiler. Onlara sınırsız ikramda bulunan Sultan, **Leon**'un suçlarını bağışladı, isteklerini kabul etti. [342] **Leon**'un istediği şekilde Divan-ı Ali'de bir ahidnâme yazılmasını buyurdu. Ondan sonra da Melikü'l-Ümerâ'nın, **Komnenos**'un ve saltanat devletinin günden güne artan nimetlerinin hakkını veren, itaatte kusur etmeyen ve canlarını feda etmeye hazır diğer askerî emirlerin üstün gayretlerini öven, onların iyi davranışlarını takdir eden bir ferman ile kıymetli hil'atler ve seçkin atlarla birlikte gönderirken, ayrıca kalenin fethi tamamlandığına göre kaybolmuş olan tüccarların mallarını eksiksiz olarak onlara verilmesini, yeni alınan kalelerin ve vilayetin Emir **Kamereddin**'e teslim edilmesini, askerlerin yerlerine dönmelerine izin verilmesini, üstün hizmetlerde bulunmuş ve büyük zahmetler çekmiş olan Melikü'l-Ümerâ **Mübarizeddin** ile **Komnenos**'un yalnız olarak huzura gelmelerini, olup bitenleri bizzat anlatmalarını, kutlu saltanat kapısından nasiplerini en mükemmel şekilde almalarını buyurdu.

Melikü'l-Ümera ve adamları fermanı alınca ona uydular. Kalelerin ve vilayetin bütün işlerinin yönetimini Emir **Kamereddin**'in dirayetli ve kifayetli ellerine bıraktılar. Askerlere izin verdikten sonra yönlerini dergâha çevirdiler. El öpme şerefini kazanmanın ardından olup bitenleri anlattılar ve her türlü nimetten nasiplerini aldılar. Yine de "Doğruyu en iyi Allah bilir.

"Şanı yüce Allah, her zaman o büyük padişahın, cihan hâkiminin, iki dünyada Allah'ın gölgesinin, iki alemde adaletin savunucusunun kutsal eşliğinin kullarının maksatlarına ulaşmasında, isteklerini kavuşmasında yardımcı olsun. O hazretin muhaliflerini her zaman düşkünlük yerinde zelil, başı eğik ve eli bağlı kılsın. Muhammed'e ve onun pâk ailesine selâm olsun."

59- EMİR MÜBARİZEDDİN ERTOKUŞ -ALLAH RAHMET EYLESİN- TARAFINDAN SAHİL KALELERİNİN FETHİ

Melikü'l-Ümera Emir **Hüsameddin Çoban**'ın **Suğdak**'a, Melikü'l-Ümera **Mübarizeddin Çavlı**'nın [343] **Ermenistan**'a gittikleri ve daha önce anlattığımız gibi fetih bayraklarını o ülkelere diktikleri sırada saltanat devletinin kıdemli bendesi ve **Antalya** bölgesinin, sü-başısı (serleşker) Atabek Emir **Mübarizeddin Ertokuş** sahil tarafına yürüdü. **Magfa, Aydos, Andusanc, Silifke** ve **Anamur** başta olmak üzere hepsinin adının anılması sözün uzamasına sebep olabilecek, okuyucuları sıkabilecek olan 40 kale fethetti. Her ne kadar **Frenk**ler önceleri timsah gibi dişlerini bileyip savaşa kalkıştılsa da harbe ehil olan muzaffer askerlerin darbeleri karşısında ister istemez hezimet yolunu tuttular. Kaleleri ve hisarları boşalttılar. Gece karanlığında gemilere binerek **Frenk** köylerinin ve şehirlerinin yolunu tuttular. Kale sâkinleri oturdukları yerin ar-salarını koruyandan, savunandan ve savaşıandan boşalmış görünce çaresiz kalıp aman dilediler. bütün kaleleri sabahtan güneşin yükselişine kadar Sultan'ın kullarına teslim ettiler. Atabek Emir **Mübarizeddin**, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı (kütüval) ve naibler tayin etti. Zulüm ve kötülük izlerini ortadan kaldırdı. Sultan'a haber göndererek, "Sahil civarının işleri, saltanatın görüşü ve isteği doğrultusunda halledilip sonuca bağlandı. Eğer izin verilirse, Kıbrıs adasına (Cezire-i frengân) gidip oraları o sapık mezheplilerin elinden alayım" diye arz etti.

Fetih haberleri padişahın kulağına gelince o, sevinip mutlu oldu. (761) Tüccarların kaybettikleri malların bulunup onlara verilmesini, her neye mal olursa olsun onların rızasının alınmasını, ordunun yerlerine dönmesine izin verilmesini, Atabek Emir **Mübarizeddin**'in bütün işleri yoluna koyduktan sonra saltanat hükmünün gereğine [344] ve duruma uyan tedbirleri almasını, hazreti saltanata kulluk görevini yerine getirmek için **Kayseri** mahrusesinde padişahın mübarek elini öperek ebedi mutluluğa kavuşmasını buyurdu.

Emirlerin seçkinleri fetih işlerinden kurtulup Sultan'ın huzuruna vardıkları zaman Sultan, **Kayseri**'den kışlak tarafına gitmek üzereydi.

(761) İbn Bîbî bu savaşın tarihini vermiyor. Ebu'l-Ferec 1225 senesi olayları arasında nakle-der. (Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 347)

Ağaçlar gümüş saçma adetini bırakıp altın saçma adetini meslek edinmiş, yeşil elbiseler ve erguvanî emeller, hazanın sarı renkli kadife halatıyla yer değiştirmişti. **Şiir:**

"Hazan altın işlemeli örtüyü yayınca yer sarı renge bulandı.

hava ağaç dalları gibi altın saçıp, yer yapraklardan örtü edildi.

Dağın başı nehrin eteğine kadar nergis dallarıyla dolup taştı.

Hava misk eledi, yer öd ağacı imal etti. herkesin ağzından şarkı mırıltıları yükseldi.

Bazen erguvan renkli şarap elde dolaştı, bazen bülbül sesliler şakıdılar.

"Cemen şemşir ağacının zülfüne tarak vurdu, seher rüzgâra misk yükledi."

Sultan **Antalya**'ya gitti. İlkbaharın gelişine kadar vaktini zevk ve eğlenceyle geçirdi.

"Zarar görmeyen sultan ve celal sahibi padişah olan Yüce Allah, cihan padişahının, alemin sahibinin, ümmetlerin önderinin, iki dünyada Allah'ın gölgesinin, iki alemde adalet ve ihsanın koruyucusunun, İslâmın ve Müslümanların gözdesinin, divan sahibi Ulug Kutlug İnanc'ın iktidar baharını ve zafer behçesini, ebedi güzellik nesimi, amaç ve arzuya ulaşma rüzgârıyla her zaman diri ve taze tutsun. Devlet günlerinin ömrünü, hazandan uzak bulundursun ve o hazretin muhaliflerinin kahr ve ceza fırtınasıyla ağaçlarının yaprağını [345] döksün, onları zillate eş ve miskinliğe rehîn yapsın vesselâm."

60- ERZİNCAN SAHİBİ MELİK ALAADDİN

DAVUDŞAH'IN SULTAN'IN - YÜCE ALLAH HER

İKİSİNE DE RAHMET EYLESİN- ZİYARETİNE

GELMESİ VE ERZİNCAN BÖLGESİNİN TASVİRİ

Şiir:

"Ermen serhaddinde bir ülke var. Burçta parlak bir yıldız gibidir.

Orası ünlü ve mamur bir şehirdir. Her yanı güzel bahar gibi süslenmiştir.

Çevresinde geniş bir düzlük vardır. Bağrından akan Fırat deniz gibidir.

Her dere den bir çay akar. Her çayın kıyısında birkaç tanınmış köy bulunur.

Onların her biri cennet gibi güzeldir. Cennetin bekçisi ordaki gibi ağaç görmemiştir.

Canın köşesi orada rahatlık bulduğu için akıllı kimeseler oraya Erzi Can⁽⁷⁶²⁾ dediler.

Geliri bakımından köylerinin herbiri öyle değerli ki oraları kimse şehirden ayırt edemez."

Babası Melik **Fahreddin Behramşah**'tan sonra o vilayetin yöneticilik makamına oturmuş olan Melik **Alaaddin Davudşah**, her ne kadar iyi bir sınır muhafızı (merzebân) ve hat ilimlerinin her alanındaengin bilgiye sahip biri idiyse de yasaklanmış şeyleri yapması, oyun ve eğlenceye düşkün olması, kendi bildiğine gitmesi, kötü arkadaşlarının hezeyanlarına kanması, şeytan tabiatlı arkadaşlar bulup, atalarının izini bırakması yüzünden sapıklık meydanına, hata ve yanlış çölüne düşmüştü. Gurur ve kibire kapılarak, kendisinin iyiliğini isteyenlerin nasihatlerini, kıdemli adamlarının ve babasının kullarının sözlerini dinlemez olmuştu.

Şiir:

"Onun görüşüne uyan kimseler, onun sevgisini yanlarında buldular.

Uyanık ve tecrübeli büyükler, bilgili, akıllı ve tedbirli kimseler,

[346] *Onun yaptıkları karşısında aciz kaldılar. Ondan endişeye düştüler.*

Onun kalbindeki düğümü çözmek için bilge kimseler ağızlarını nasihat için açtılar.

Beyni gururla dolu olduğu için verilen öğütler, onun önünde dağılıp gidiyordu."

Emirlerine saldırıp onları öldürmeye niyet etti. Bir kısmını öldürüp bir kısmını hapsedi. Bir kısmı da can korkusundan yerini yurdunu, çoluk çocuğunu terk etti. Vatanlarını bırakıp yönlerini cihan padişahının dergâhına çevirdiler. Onun bencilliğini, yanlış hareketlerini ve kötü davranışlarını Sultan'a arz ettiler. Sultan, onlara ikramda bulunarak, bağış ve iltifat gibi iyilik şartlarını yerine getirdi. Melik **Alaaddin**'e mektubu alır almaz, mahpus emirleri serbest bırakmasını, onlardan alınmış olan

(762) Canın değeri veya değerlisi manasına gelir.

konusan konuşmayandan, dınardan diremden, maldan eşyadan her şeyi onlara iade etmesini, gönlünü alıp sıkıntılardan kurtararak onları kendi tarafına göndermesini bildiren bir mektup yazarak onu, doğruluk madeni ve sadakat kaynağı olan dergâhın görevlilerinden (mülâzim) iki köleyle gönderdi.

Huzurdan giden o iki elçi, Melik **Alaaddin**'e, "Doğrusu biz senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını bizimle beraber gönder, onlara azabetme; Rabbinden sana bir mucize getirdik. Selam, doğru yoldan gidene olsun!" (763) haberini iletince Melik özür dileyerek. "Bu adamlar bana karşı cefa ve saygısızlık yolunu tuttular. Vefalı dostların, sadık ve saf arkadaşların hilafına benim mülküne ve çoluk çocuğuma saldırdılar. Bana zarar vermek için çaba harcadılar. Düşmanlarımla işbirliği yaptılar. Bu suçları ortaya çıkınca layık oldukları cezaya çarptırıldılar" cevabını verdi.

Onun üzerine elçiler söze azarlamayla başlayarak, "Eğer dergâhın hükmüne uyar, onları sağ salım bize teslim edersen, senin için iyi olur. Yok eğer onların malına mülküne, çoluk çocuklarına bir zarar gelirse, bundan sonra yanlış düşünceden mutsuzlaşan yüzünü hal aynasında [347] görür, 'Kendim ettim kendim buldum! sözünü söylersin" dediler.

Melik **Alaaddin**, o iki vezirin tehdit ve azar dolu sözlerini duyunca işlerinin akıbetlerinin, amellerinin sonuçlarının kitabını okudu. Sonunun vehametden ve akıbetinin kötülüğünden endişe etti. Sonunda "Eğer kulak vermiş veya akletmiş olsaydık, çılgın ödevli cehennemlikler içinde olmazdık"⁽⁷⁶⁴⁾ âyetini okumaktan kendisini alıkoydu, İster istemez hapisteki emirleri serbest bıraktı. Gösterdiği sertlikleri ve haksız davranışları kesti. Gasp ettiği malları, mülkleri ve eşyaları eksiksiz olarak mutemetlere teslim etti. İhtiyaçları görülmüş, istedikleri yapılmış olarak Sultan'ın elçilerini, emirlerle birlikte kendisinden razı olarak geri gönderdi.

Dergâha vardıkları zaman Sultan, herbirini şahane hilatler (teşrif-i şahane) ve kıymetli hediyelerle şereflendirdi. **Keykubadiye** sarayında **Feridun**⁽⁷⁶⁵⁾ meclisi düzenledi. Onları oraya çağırarak izzet ve ikramda bulunup meclisin baş köşesine oturttu. **Şiir:**

"Bahar mevsimiydi, rüzgâr amber saçuyordu. Bahçeye cennetten bir kapı açılmıştı.

Gül, çemende meclisi süslemiş. dilsiz yasemen de dile gelmişti.

(763) Kur'an-ı Kerim, 20/47

(764) Kur'an-ı Kerim, 67/10

(765) Bak. not. 74

Lâle mucmeri misk kaynatmış, her kuru dal yeniden canlanmıştı.

Selvi ağacının üzerine yerleşmiş olan kumru, padişahı övmeye başlamıştı.

Yer gül mücevherleriyle dolmuş, Kubadiye başka bir gök olmuştu.

Bahar ile padişahın sevinçli yüzü, otağa parlaklık ve güzellik katmıştı.

Cahin padişahı o güzel eyvanda ayın ve göğün sofasında oturur gibi oturmuştu.

Önünde suyunu Kevser suyundan alan gülsuyu akıtan bir çeşme vardı.

Arada çemenini sıkıca kucağına aldığı otlar gibi yeşil bir deniz vardı.

Hava onun saçtığı kokudan amberlenmiş, bahçe güzelliğini gökten ödünç almıştı."

[348] Sultan o gün onların hepsini iltifatları ve ölçsüz bağışlarıyla menmun etti. Ertesi gün Emir **Kemaleddin Kamyar**'a **Erzincan** emirlerini pervanelik divanına (*divan-ı pervânegi*) götürmesini, onların herbiri için geliri bol olan iktalar ayırmasını buyurdu.

Melik **Alaaddin**'in ülkesinin büyüklerinin saltanat devletinin kulları arasına katılıp orada toplandığını duyan o emirlerin adamları ve taraftarları, efendilerinin saltanat dergâhının kulluğuna seçilmiş olmalarının verdiği gurur ve kibirle **Erzincan** melikine karşı saygısız davranıp verdiği emirlere uymamaya başladılar. O durumun verdiği sıkıntıdan, üzüntüden ve öfkeden kıvranan Melik **Alaaddin**, Sultanların kapılarına, meliklerin büyüklerine lâyıık eşyaları, büyüklerin gönüllerini alabilecek hediyeleri hazırlayarak yönünü Sultan'ın bârgâhına çevirdi. **Kayseri** hududuna varınca gelişini Sultan'a haber verdiler. Sultan hassa mihmandarlarını onu karşılamaya gönderirken ona çok miktarda yol azığı (*nozul*) ve eşya gönderdi. Ertesi gün de bizzat kendisi karşılamaya çıktı. Gözü Sultan'ın çetrine düşünce Melik hemen atından indi. Emirler Sultan'ın işaretiyle öne fırlayıp onu atına bindirdiler. Sultan'ın yanına yaklaşınca tekrar atından inmek istediye de Sultan ona engel oldu. O da atın üzerinde Sultan'ın elini öpmekle şereflendi. Sultan onu kucaklayarak, ona uzun yolun sıkıntısından, iniş çıkışın zahmetinden sorular sordu. Melik **Alaaddin** bir defa daha, **Şiir**:

"Şahın mücevher saçan elini öptü ve 'Senin huzuruna yol bulan kim-senin,

Bütün dikenleri lâle ve gül olur. Bütün çorak yerlerinde sümbül fidanı biter.

Onun bütün kumu inci mercan olur. bütün taşı parlak lâl olur.

Can gözü onun toprağını kendine sürme yapar. Hızlı esen rüzgârı amber saçar.

[349] Eğer o Kabe'nin yolunda olursa, deve dikeninden ve kumdan ktm korkar?"

Sultan, onunla yol giderken hal hatır sordu. Şehre yaklaşınca atının dizginini **Keykubadiye**'ye çevirdi. Sultan'ın fermanıyla emirlerin balarını mihmandarlarla birlikte Melik'i **Erzincan**'dan gelirken getirdiği ip-leri ibrişimden olan atlas otağı kurdukları yere götürdüler. Melik otağa (*seraperde*) girince emirler geri dönerek hassa mutfağından tasviri imkansız, can çeken çeşitli yemeklerle süslenmiş sofralar getirdiler. Üç gün bu duruma riayet ettiler.

Dördüncü gün Melikü'z-Züemâ **Tusî** oğlu Emir **Necmeddin** -Allah rahmet eylesin- Sultan'ın emriyle 10 bin dinarı, murassa kemeri, kıymetli taşlarla işlenmiş külâhi, şahane altın işlemeli bir cübbeyi, saray ahırından (cenâyib-i hâs) alınmış gemi ve üzengisi altından, koşumlu ve başlıklı bir **Arap** atını, hoş geldin (hayrû'l-mukaddem) geleneği olarak getirip Melik'e sundu. Ayrıca mutfağının araç ve gereçlerini temin etmesi için 2 bin koyun, 2 bin çuval buğday, 5 bin yük arpa, 200 yük şarap, mum, şeker ve diğer giderlerine sarf etmesi için 20 bin akçe (aded) tahsis edildiğine dair yüce divan sahiplerinin (ashab-i divan-ı ali) beratlarını getirip Melik'in harcama görevlilerine (vükelâ-yı harac) teslim etti. Melik, padişahın bu engin cömertliğini övdü. Yanında kendi devletinin büyükleri olduğu halde o günü de işret ve eğlenceyle akşama erdirdi. Ertesi gün. **Şiir:**

"Ortalık ağarıp dünyaya yeni bir günün müjdesini verip, seherin öncü birlikleri mavi renkli feleğin çatısından çıkınca"

Melik, Sultan'ın gönderdiği hil'ati giyerek başına **Keykubadî** külâhi koydu. Büyük bir ihtişam içinde, **Şiir:**

"Yürüyüşü sırasında göze görünmeyen Arap atına bindi."

Sultan'ın alayına (*mevkib-i sultan*) katılıp el öpme adetini yerine getirdi. Sultan, "Umarım ki, Melik yol yorgunluğunu atmış, rahat yatağın-

da dinlenmiştir" deyince Melik **Aladdin**, [350] tatlı dili ve güzel üslu-
buyla, **Şiir**:

*"Cihan padişahına övgüler söyleyerek ona, 'Ey ülkeler fatihi cihan
padişahu,*

*Dünya her zaman adaletinle diridir ve felek, senin çelik kılıcının köle-
sidir.*

Her kim zamanın darbesinden aciz kalır da senin gölgene sığınursa,

*Orda nasıl huzurlu ve sevinçli olmaz. Çünkü dünyanın sıkıntılarn-
dan emniyette olur."*

Bir süre birlikte **Meşhed** sahrasında gezindiler. O arada Melik güzel
sözlerle Sultan'ın gözüne girmeye çalıştı. Sultan, atının dizginini eyvanı-
na doğru çevirirken melik de her zamanki yerinde atına binip Sultan'la
vedalaştıktan sonra otağına (*seraperde*) gitti.

Günün yarısı geçince bir defa daha Melikü'z-Züema **Tusi** oğlu **Nec-
meddin**, Sultan'dan Melik'e öncekinden daha kıymetli bir hil'at getirdi.
Emir-i Ahur, tam takımlı altın işlemeli başlıklı **Arap** atını hazır etti. Sul-
tan'ın selamını ve "Bir ara buraya gelsin" **Şiir**:

"De bugün şarabı birlikte içelim, gönül huzuruyla vakit geçirelim"

Şeklindeki mesajını getirdi. Melik derhal hil'ati giyip kendine ayrıl-
mış merkebe bindi. Bargâha yaklaşip emirleri görünce atından indi.
Emirler hemen koşup türlü iltifatlarda bulunarak onun hatırını sordu.
Hep birlikte dünyanın sığınağı olan cihan padişahının bargâhına yönel-
diler. Oraya varınca perdedâr perdeyi kaldırdı. Gözü Sultan'a ilişir iliş-
mez Melik hemen yüzünü yere koydu. Sultan ayağa kalkarak, sultanla-
rın iyi huylarından ve hoş adetlerinden olan izzet ve ikramda aşırıya
kaçtı. Onun o davranışıyla Melik'in ikbal bayrağı açılarak göklere dikil-
di. Sonra **Şiir**:

*"Parlaklığı felekten farksız bir imparatorluk meclisi düzenledi. Orada
her biri bir ülkede padişah olan ordunun başları iki saf kurdular.*

*Ortalık Melik'in sonsuza kadar güç bulacağı kadar altın, lal ve yakut-
la doldu.*

[351] Sanki o eğlence meclisi mahşer yerine dönmüştü. Orada her
türden insan vardı.

*Harezmî'den, Gürcü'den, Rum'dan, Arap'tan, Rus'tan ve demir haçlı
Frenklerden.*

Meclisteki güzel semadan, lezzetli şaraptan dünya güzelliklerle dol-
du.

Herkesin dizinde bir sūrahi, yanında zarif ve güzel konuşan arka-
laşları vardı.

Peri yüzlü sâki de hoş sesiyle durmadan feleğın kulağını doldurdu."

Aradan çok geçmeden erguvan rengindeki şarap ve **Hüsrevanî** se-
na, Melik'in gençliğinin ve bilgisizliğinin işaretlerini ortaya çıkardı. O,
buna felâket olan söz dizginini hiç çekmedi. Söylenmeyecek sözler söyle-
di ve yapılmayacak hareketlerde bulundu. Fakat Sultan engin sabrıyla
onun hamlığının ve kabalığının üzerine af perdesi örttü. Buna rağmen
Melik 10 gün şahlar şahının cihanı yadınlatan bezminde hazır bulundu.
On birinci günde Emir Melikü'z-Züema **Tusi** oğlu **Necmeddin** hazreti
Sultan'ın huzurundan **Şiir**:

"Rum dinarından, Çinli köleden, takımları murassalı Arap atlarından,
Yükü altın olan iki katırdan, 200 kıymetli hil'atten ve altın kemerden"

meydana gelen, bir padişahın masraflarını karşılayabilecek bir hazi-
ne getirip ondan kusurların bağışlanmasını diledi.

O günün ertesi günü, Tercüman **Sadeddin Köpek**, padişahın mü-
cevher saçan ve amber yağdıran yazısıyla yazdığı ahidnâmeyi Melik'e
gönderdi. Ona "İçi rahat, gönlü huzurlu olarak yerine [352] dönebilir"
dedi.

Ahidnâmede şunlar yazılıydı: "**Davudşah**, içtenlikle aramızdaki an-
laşmaya uyar, bizim düşmanlarımıza dostluk göstermez, aramızda olan
gizli anlaşmazlıkları bildiren mektupları ülkelere göndermez, garaz sa-
hiplerinin ve kıskırtıcıların asılsız sözlerine kulak asmaz, içini dışını bi-
ze bağlılık ilkeleriyle süslerse, bizden yardım, destek, makam ve mevki
görür. O zaman ülkemizin sü-başı (ser-leşker)ların ve komutanların (si-
pehdâr) niyetleri ve hırsları, onun ülkesinin ve adamlarının üzerinden
uzak olur. Eğer kaleme aldığımız bu kendisinden beklenen şartların dı-
şına çıkarsa, layık olduğu cezaya çarptırılır."

Melik ertesi gün Sultan'a veda görevini yerine getirdi. **Şiir**:

"Oradan kalkıp sevinçli ve mutlu olarak, eğlenip gezerek yola düştü.

Feleğın sıkıntısından kurtulmuş ve padişahın göğün kiskanacağı bir
yardım almıştı.

Bu yüzden zafer ve başıyla arkadaş, rûd ve kadehle dost olmuş halde, amacına doğru yürüdü."

Sultan, Melik'in gidişinden sonra bir süre **Kayseri**'de oturdu. Ülke işlerini yoluna koyunca sahil tarafına yöneldi. Yol boyunca eğlence ve avı da ihmal etmedi. Her göl veya çay kenarına çadır kurdu. Gençlik duygularını mutlulukla birleştirdi.

"Yüce Allah, padişahların büyüğü, cihanın sahibi, iki dünyada Allah'ın gölgesi, doğruyu delilleriyle bulan, iki alemde adaletin savunucusu, İslamın ve Müslümanların gözdesi, büyük padişah Ulug Kutlug İnanc'ın cennete benzeyen huzurunu, mukaddes ve yüce bargâhını, ülkelerin sahib divanı ile ebediyen, zamanın padişahlarının başvurduğu, başı dik yöneticilerin boyun eğdiği yer yapsın. İhtiyaç sahiplerinin istekleri onun cihanın sığınağı olan bargâhında her zaman karşılanır olsun. Muhammed'e ve onun ulu ve pâk ailesine selâm olsun."

61- KUBADABAD'IN GÜZELLİĞİ, SULTANIN ORADA BİR SARAY (İMARET) YAPILMASINI BUYURMASI

Sultan, soylu atının sırtında **Kayseri**'den **Süleyman**⁽⁷⁶⁶⁾ gibi mutlu ve neşeli olarak mahaller ve menziller aşır başkenti (*dârü'l-mülk*) geçince çok güzel bir yer olan **Ağırnas**'a vardı. Karşısına öyle bir yer çıktı ki, eğer cennetin bekçisi görse, orayı cenetten ayırt edemez, oradaki meyve ağaçlarını alıp aşılama için cennet bahçesine götürürdü. **Şiir:**

"Cennet gibi güzel bir dağ eteği. Yoksa, gök oranın toprağına amber mi saçmış?"

[353] *Yeri yeşillikten firuze rengini almış. Lâleden üzeri sanki kan lekelerine dönmüş.*

Nesrinden, yasemenden ve nesterenden meydana gelen güzel bir çemen değil, sanki gökyüzü.

Her köşesinde gülsuyu akıtan bir çeşme. Orada akan sanki su değil parlak bir kristal.

Hava misk kokulu, yer güzellikle dolu. İçinde her cins av hayvanı doluşmakta.

Süt gibi tatlı sulu, yeşil renkli bir gölü var. Üzeri kadifenin kurumları gibi dalgalarla dolu.

(766) Bak. not. 52

Oranın üzerinde 20 ada saydım. Hepsi meyveyle ve ağaçlarla dolu.

Göl tarafından bir çeşme akmaktadır. Ondan içen yaşlılar gençleşmektedir.

Oradan buz gibi soğuk ve şarap gibi lezzetli bir su akmakta. Kaynağı yeni yetme birinin yanağı gibi. "

Sultan, orda o sırada *Emir-i Şikâr*⁽⁷⁶⁷⁾ ve Mimar olan **Sadeddin Köpek**'e güzellikte cennete benzeyecek, nezaket ve çekicilikte **Seder** ve **Harvârnak**'⁽⁷⁶⁸⁾ geride bırakacak, bir saray (imaret) yapılmasını buyururken, parlak zekâsıyla binanın plânını çizerek onun üzerinde açıklamalar yaptı. Her taraftaki eyvanında Zöhre yıldızına gazel söyletecek, Keyvan'a çatısında kaşık oynatacak bir saray resmetti. Onun üzerine **Sadeddin Köpek**, güzel görüntü yerleri, iç açıcı havuzları bulunan; kemerinin kavsi yüksek göğün çatısıyla yarışan; renkli ve kafesli duvarlarının güzelliği, kıskançlıktan gök kuşağının rengini solduran; firuze ve lacivert renklerindeki döşemeleri, mavi göğün bekçisini hasetlikten renkten renge sokan; ayların ve günlerin rüzgârlarının, mavi ve yeşil arsalarının üzerinde dinlenmek için durduğu; alanında ve cennet bahçesine benzeyen arsasında gezinenlerin bitmeyen bir uzun ömre sahip oldukları; [954] yedinci gök kasırlarının ibadethanelerinde oturanların "*in yekâd*"⁽⁷⁶⁹⁾ duası okuduğu; Bercis ile Nâhid yıldızlarının şerefelerine bakarak kıskançlık tozlarını yıkadığı, gönül alıcı, huzur verici, **Şiir**:

"Öyle yüksek saraylar ki, parlak güneş orayı görünce göğün etrafında dönmeyi keserdi.

Her yerinde zülâl gibi çay akardı. Orayı vasfetmekten aklın dili lâl olurdu.

Önünde cennet gibi bir bahçesi vardı ki, göz öyle bir yeri hiç görmemişti."

Şeklinde tasvir edilen; iffet sahiplerinin içlerinden daha süslü; kannaat sahrasından daha geniş ve daha çok eşyaya sahip olan köşkleri kıssa bir zamanda padişahın emrine uygun olarak yaptı.

(767) Av köpekleriyle doğan, atmaca ve saire gibi av kuşlarına bakan ve hükümdar ava gittiği zaman beraberinde bulunup hizmet eden dairenin emiridir. (Medhal, s. 82)

(768) Sasani hükümdarı Yezdegird'in oğlu Behram Gur'un oturması için Fırat sahilindeki Hira'da yapılan kasır.

(769) Bak. not. 91

Sultan, orada bir süre oturup dinlendikten sonra adet edindiği üzere atının mübarek dizginini **Antalya ve Alaiye** tarafına çevirdi. **Şiir:**

"Bir defa daha eğlence sazını akord etti. Yaptığı bağışları dünyada söylenir oldu.

Her yıl yaptığı gibi çevganla, avla ve lâle bahçesini andıran eğlence meclisiyle vakit geçirdi."

62- SULTAN'IN ERZİNCAN'I MELİK ALAADDİN DAVUDŞAH B.BEHRAMŞAH'IN MÜLKİYET KABZASINDAN ÇIKARMASI İÇİN HAREKETE GEÇMESİNİN SEBEPLERİ

Erzincan Meliki, Sultan'ın huzurundan ayrılıp ülkesine dönünce geçlik gururu onu, Erzurum sahibi **Mugiseddin Tuğrulşah b.Kılıç Arslan** oğlu Melik **Rükneddin Cihanşah**'a bir mektup yazmaya itti. O mektuba şunları yazdı: Her ne kadar bu gidişimde saltanat bârgâhının huzurunda çok miktarda altın ve iyilik gördüysem de önceleri hanedanının kademlipleri ve büyükleri arasına yükselmiş ve daha sonra benden incinerek Sultan'ın memurları (*mülâzim*) arasına girmiş olan emirler ve büyükler, benim sırlarımı ona açıkladılar. Bana karşı kötülüklerden, hileden, [355] kiskançlıktan ve tuzaktan her türlü yola başvurabilirler. Eğer Sultan'ı, benim bu ülkeden uzaklaştırılman konusunda iknâ ederse, sıra sana gelir ve amcanın oğlu da olsa, kesin olarak sana acıyıp merhamet etmez. Ben artık gizliden gizliye bütün servetimi ve hazinelerimi asker toplamak için harcayacağım. Bu kısım bütün gayretimi ve çabamı o konuya vereceğim. Eğer sen de yöneticiliğini ve ülkeni elinde tutmak istiyorsan, bu konuda benimle işbirliği yapmalısın ve hemen harekete geçmelisin".

Ayrıca, sahibi olduğu ay yüzlü, eli uz, iyi konuşan, güzel şarkı söyleyen, ince espri ve nükteleri olan, Zöhre yıldızının sesini kıskanmaktan civa gibi eridiği, çaldığı çeng'i dinleyince zamanın dilinin tutulduğu bir çengi kadını, altın sırmalı elbiselerden, güzel görünüşlü, hoş yürüyüşlü atlardan, rahvan katırlardan ve av şahinlerinden meydana gelen çok miktarda hediyeyle melik **Eşrefe** gönderdi. Ona ulaştırdığı mesajın özeti şuydu: **Şiir:**

"Nar içi gibi nimetlerle dolu bir ülkem var. Her yeri tarla, bahçe bağ ve ırmak.

Zirvesi karşısında göğün alçak kaldığı Kemah gibi bir kalem var.

Yükseklikte başını Keyvan'a değıdiren, demirden bir dağı ÷lkemin üzerinde kemer gibi durmakta.

Etrafi cennet gibi süslenmiş. Cennetin bekçisi oranın güzelliğinden dolayı cennettekilerden özür dilemiş.

Her taraf ünlü kişilerle dolu. 10 bine yakın yüksek binası var.

Akar suyu ve hamamı var. Kalenin bütün burçları her türlü ihtiyaç maddesiyle dolu.

Orada özel bir bölge vardır ki, sipahiler orda bulunmaktan mutlu olurlar.

Savaşçı süvarilerinin sayısı binden fazladır. O bölgede dinlenip oradan görevleri başına giderler.

Padişahların ihtiyacı olacak şekilde yapılmış daha başka birkaç pâre kale var.

Her türlü alet edevat, mühimmat ve yiyeceklerle dolu olan o başı yüksek kaleyi,

Eğer bu kuluna yardım etmeyi kabul edersen, buyuracağın birine teslim ederim."

[356] Oranın karşılığı olarak divanınızın elinde bulunan korunan ÷lkenizin uygun bir yerini bendenizin nasibi yaparsanız, ne zaman biteceğı hiçbir insanoğluna malum olmayan ömrümün sonuna kadar orda gönül rahatlığı ve emniyet içinde yaşarım" dedi.

İçeriğı aynı olan iki mektuptan birini çok miktarda hediye ve armağanlarla gazi Sultan **Celâleddin Harezmsah**'a -Allah rahmet eylesin- gönderirken diğeri Yeni Müslüman **Alaaddin**'e⁽⁷⁷⁰⁾ gönderdi. Onlara, "Eğer Sultan'a saldırır, onun tatlı canını öbür dünyaya gönderirseniz, **Kemah** kalesini içindeki bütün alet, edevat ve zahireleriyle size teslim ederim. **Erzincan**'daki ecdadımın devlethânesini size misafirhane yaparım" dedi.

Bu haber cihan padişahının kulağına gelince şöyle dedi: "Bu zavallının aklının yanında davranışları da bozulmuş, bahtı ters dönmüş. **Şiir**:

(770) İsmailiye hükümdarı. Bak. Tarih-i Cihangüşa, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bak. Yay. Ankara 1988, c. III, s. 144 vd.

"Altınla yola gelmediğine, düşüncesinden zerre kadar sapmadığını göre,

Ona kan yağdıran buluta benzeyen kılıcı göstereyim."

Gaybın süsleyicileri, ilkbahar gelininin yakasına misk, cebine gül koydukları, rüzgârın amber, bulutun inci saçmaya başladığı, nehir kenarından ve otlaktan **Tatar** miski ve gül kokusu tütmeye başlayınca Sultan, sahilden kalkıp **Kubadâbad**'a gitti. İnşası tamamlanan binaları beğendi. Orda bir ay süreyle çevgan oynayarak, avlanarak ve rud sesi dinleyerek vakit geçirdikten sonra kalkıp hiç eğlenmeden **Kayseri**'ye gitti.

Diğer yandan, **Şiir** (Arapça):

"Sana bir vezir gibi gelen o şefaatchinin aslında çıplak bir şefaatchiden farkı yoktur."

Sözüne uyan ve çengi kadının hile ve efsunuyla aklı başından giden Melik **Eşref**, -Allah rahmet eylesin- Hacib **Ali**'yi onun imdadına [357] gönderdi. Hacib **Ali** bir süre **Erzincan**'da oturduktan sonra umduğunu bulamadan geri dönünce Melik **Alaaddin**'in **Selahaddin**, **Şerefeddin** ve **İzzeddin-i Buzurg** adlarındaki adamları ona, "Doğrusu odur ki, oğullarınızı Sultan'a rehin olarak götürüp, yaptıklarınızdan özür dileyelim. Bazılarını inkâr veya reddedelim. Önce Sultan'ın yakınlarını menmun edelim. Onlar, o zaman Sultan'la başbaşa kalınca Sultan'ın size duyduğu kin duygularını yatıştırırlar ve onun size olan eski güvenini tekrar sağlarlar" dediler. Onların teklifini kabul eden Melik, oğullarını onların yanına katarak Sultan'a gönderdi.

Emirler, Melik'in oğullarıyla birlikte Sultan'ın huzuruna varmadan önce casuslar (*münhi*), olup bitenleri Sultan'a bildirdiler. Sultan, devlet emirlerine (*ümerâ-yi devlet*), Melik **Alaaddin**'in ansızın bir kaleye sığınarak işi uzatmasına meydan verilmemesi ve kalelerin yollarını tutmaları için birer birer maiyetinde bulunan askerlerle birlikte **Erzincan** ve **Kemah** hududuna gitmelerini, orada muzaffer askerlerden kalabalık bir topluluk meydana getirmelerini buyurdu. Yüce ferman uyarınca herbir kalenin önünde Sultan'ın ordusundan büyük bir topluluk meydana geldi.

Melik'e gelince o, nereye elini attıysa boş çıktı. Kalelerin yolunu kapalı bulunca Sultan'ın huzuruna gidip af dileme yollarını aradı. Sultan'ın alayının (*mevkib*) büyük bir orduyla **Sivas**'tan kalkıp **Erzincan** hududuna girdiğini öğrenince büyük bir telaşa kapılıp hediye ve arma-

San hazırlamadan, yakınlarından (*havas*) ve büyük emirlerinden birkaç kişiyle Sultan'ı karşılamaya çıktı. Yolda Sultan'ın büyük emirleriyle karşılaştı. Emirler onu görür görmez koşarak yanına gelip kucakladılar. Ona çok sıcak davrandılar. Hepsi görüş birliği içinde onu [358] Sahib **Ziyaeddin**'in yanına katarak Sultan'ın huzuruna gönderdiler. Sultan, onun yaptıklarını ve hakkında söylenenleri hatırlamak istemedi. İlgi ve yakınlık gösterdi. Ona **Konya Akşehir**'ini ve **Abgerm**'i (Bugünkü **İlgın**) **İkta** olarak vererek, onu has köleleri (*gulaman-i hâs*) ve sipahilerin **candarlalarıyla** (*candârân-i sipâhiyân-i kademî*) **Akşehir**'e gönderdi.

Melik **Alaaddin Davudşah**, her türlü faziletle donanıp süslenmişti. İlimler ve fenler öğrenmişti. Bilhassa nücüm ilminde ve onun dallarında **mükemmel** bir bilgiye sahipti. Tıp, mantık, tabii, ilahî ve riyâzî hikmetin dallarında söz sahibiydi. Espri ve nükte konusunda Sultan'a gönderdiği **bu** beyitleri örnek gösterelim. **Şiir**:

"*Ey şah, düşmanların kalbi seninle dertlidir. Muhalifin çehresi senin korkundan sarıdır.*

İnan ki, yüzlerce derdime rağmen senin ülkende suyum sıcak, ekmeğim soğuktur."

Fakat bu özelliklerine rağmen kötü arkadaşlarının, fesat nedimlerinin, akılsız ve cahil dostlarının sözlerine uyarak böyle mazisi eski ve güzel bir ülkeyi elinden aldırdı. Onlar onu düşkünlük toprağına oturtular. Ayağıni yoksulluk ve zillet yoluna koydurdular.

Şimdi biz tekrar konumuza dönelim.

Ertesi gün, **Şiir**:

"*Seher vakti koyu mavi gökkubbede yasemin yaprağı gibi beyazlık*
baçılınca,

Kadife bayrak altından, altın ışıklı güneş ortaya çıkınca

Zaferle, başarıyla ve ihtişamla ordunun tamamı şehre girdi.

Onların ardından cihan padişahı, nam almış olarak uğurlu bir şekilde şehre girdi.

İyilikten anlamayan bir kimsenin başına gelecek kötülüklerin sınır olmaz.

Eğer o talihi dönmüş kimsede akıl olsaydı, böyle bir ülkeyi elinden kaptırmazdı.

Padişaha hizmet kemerini beline takar, dünyanın dönmesinden zarar görmezdi.

[359] *Fakat dönen mavi felek her insan için aynı halde dönmez.*

Zaman bir kimseye kızarsa, o hiçbir işinden bir sonuç alamaz.

O her zaman yalnız kendini düşünür. Eğer sen akılıysan, kendine değil, dünyanın işine bak."

Sultan, eline geçen **Erzincan** ülkesini, adını, vaktin sultanlarının - Allah başarılarını artırsın ve itibarlarını yükseltsin- dedesinden alan **Gıyaseddin Keyhüsrev**'e verdi. Atabek **Mubarizeddin Ertokuş**'u onun hizmetinde bârgâhının ve dergâhının işlerini yoluna koyması için atabeklîğe tayin etti. Onu yanına çok miktarda asker ve hazine vererek **Erzincan**'a gönderdi.

O sırada Melik **Kamil** ve **Adil**'in oğullarına karşı mübarek aklının sayfalarına kın tozu yerleşmiş olan Sultan, daima çaba ve gayretlerini **Şam**'a saldırmaya, **Selahaddin**, **Adil** ve **Şirkuh**'un oğullarının varlık oturlarının hasadını, azap orağıyla biçmeye harcadığından **Erzincan**'ı Melik **Gıyaseddin**'e verirken, veliahtlığı da Melik **Adil**'in torunu olan Melik **İzzeddin**'e verince faziletlerinden daha önce bahsedilmiş olan **Nizameddin Ahmed Tugrayî**, Sultan'ın eğlence meclisinde konuyla ilgili şu rubaiyi söyledi. **Şiir**:

"İskender'in geleneğini yerleştirip imparatorluk ayinini kanunlaştırdıca

Bir güneşe (yani doğan çocuğa) şahlık sancağı verdin, Şam (Hem karanlık ve hem de Şam Eyyubileri) için sabah aydınlığı açtın."

Sultan, **Erzincan**'ın işlerini yoluna koyup, oranın kaleleri ve bağlı yerleri hakkında ihtiyat tedbirlerini alınca orduya **Erzurum** ve **Köğonya**'ya (Bugünkü Şebinkarahisar) saldırmamasını, fakat hiçbir şekilde halka zarar vermemesini, onların günleri karartmamasını buyururken, "Görelim bakalım Melik **Rükneddin Cihanşah** ile Melik **Muzaffereddin** bize karşı hangi yolu [360] tutacak ve nasıl davranacak" dedi.

Melik **Rükneddin**, Sultan'ın askerlerinin ülkesine girdiğini ve birkaç parça toprağının, saltanat divanının yönetimine geçtiğini öğrenince düşkünlük ve tevazu yoluna seçti. Çok miktarda hediye ve yolluk hazırlayarak Sultan'ın emirlerine gönderdi. Ayrıca devletinin emirlerinden büyük bir emiri, altından, mücevherden, attan, tacdan, muhtelif yerler-

de imal edilmiş olan kıymetli elbiselerden, **Kıpçaklı**, **Hitaylı** ve **Keşmirli** erkek ve kadın kölelerden, cins atlardan ve katırlardan, çift hörgüçlü develerden, ödden, amberden ve miskten oluşan çeşitli koku maddeleriyle yüklü bir hazineyle Sultan'a gönderirken ona, "Ben senin zavallı bir kulunum. Eğer **Erzincanlı** doğru yoldan çıkıp şeytanın sözüne uyarak siz sultanımıza itaati bırakmışsa, cezasını ve dersini aldı. Ben yaşadıkça sizin kölenizim. Siz efendimizin izinde ihlas atını sürdürdüm. Ümidim odur ki, bendeniz hakkında "*Günahkâr kimse diğerinin günahını çekmez*"⁽⁷⁷¹⁾ âyetini hatırlar, büyük küçük bütün suçlarıma göz yumar, **Davudşah**'ın suçuna bakarak bu aciz kuluna azapta ve itapta bulunmazsınız. Kısa süre önce siz sultanımızın askerlerinin bendenizin hassa mülkünden (*hassa-i mulk-i bende*) alarak saltanat kullarının eline bıraktığı topraklar, siz cihan padişahının adaletine ve insafına uygun olarak verilendirilsin ve oranın geliri her yıl hazineye gönderilsin. Ayrıca biz de istediğiniz zaman savaşınıza askeri destek verelim. Ben kendim her zaman hazreti saltanatın şerefli eşliğinin memuru olurum ve bağlılık ve kulluk yolundan çıkmam" dedi.

Elçi saltanat huzuruna varıp, sözlü ve yazılı mesajları iletip hediyeleri arz edince Sultan, onu sonsuz merhamet ve cömertlik kapsamına aldı. Melik'in isteğini yerine getirerek **Erzurum** mülkünü ona verdikten sonra [361] "Bundan sonra ordu, onun bölgesine girip dolaşmasın" diye ferman çıkardı. Ordular, saltanat bargâhının hükmüyle yağma ve talanlan döndüler. O zaman Melik **Rükneddin**'in korku ve çekinme duygularını kaybetti. Yine de "*Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.*"

63- KÖGONYA KALESİNİN FETHİ VE MELİK MUZAFFEREDDİN MUHAMMED'İN ORADAN DÜŞÜRÜLMESİ

Sultan **Alaaddin** -*Allah şanını yüceltsin*- Atabek **Mübarizeddin Ertokuş**'u çok sayıda askerle, ister savaşarak, ister savaşız, isterse başka bir yolla Kögonya kalesini kuşatıp ele geçirmesi için görevlendirince Atabek **Mübarizeddin Ertokuş**, büyük bir ordu ve savaş araç gereçleriyle yola çıktı. İlk gün şiddetli bir savaş oldu. İçerden ve dışardan çok sayıda insan öldü. Sultan'ın askerleri bu duruma aldırış etmezlerken, kale içinden sevdiklerini kaybetmenin acısını duyanların feryat ve figanları yükseldi. Buna rağmen tekrar savaşa başladılar.

(771) Kur'an-ı Kerim, 35/18

Köğonya meliki, sınırsız ve benzersiz zahirelere, denizler gibi dalgalanan derin su sarnıçlarına; kırk depoya; dağlar gibi üst üste yığılmış üç ev dolusu yağ, bal, badem, şeker, tuz ve oduna ve **Şiir**:

"Orada akla gelebilecek her şey en iyi cinsiyle ve bol miktarda vardı.

Savaş atlarının ve ceng aletlerinin sayısı hesaba kitaba gelmezdi.

Bin kişi orada yüz yıl yaşasa, seçkin bir süvari olarak taş gibi kalırdı.

İçecekten, yiyecekten, giyecekten gerekli olan başka her şeyden ve serilecek eşyadan

Orada yeteri kadar ve iyi kalitede vardı. kimsenin dışarıya bir ihtiyacı yoktu."

şeklinde tasvir edilen bir duruma sahip olmasına rağmen, içerden doğabilecek muhalefetten endişe etti. Bağışlanmak ve kulluk yoluna girdiğini bildirmek için Atabek'e bir elçi gönderdi. Ondan Sultan'la arasında [362] şefaatçi olmasını isteyerek, "Eğer Sultan engin merhameti ve iyiliğiyle bana bakar, kalenin karşılığı olarak bana korunan ülkesinden bir yurt verir, geliri geçimimi sağlayacak, içinde araç gereci ve adamları olan bir ikta ayırırsa, kendi rızamla kaleyi saltanat devletine teslim ederim; ömrümün geri kalan kısmını doğunun ve batının sultanlarının güneşinin cihangir çetresinin gölgesinde geçiririm" dedi.

O haberi alan Atabek, hemen saltanat huzuruna haberciler (*kusad*) gönderdi. Haberciler, 10 günlük yolu 2 gündüz 2 gecede alarak dergâhın huzuruna vardılar. Durumu arz ettikleri zaman Sultan çok sevindi. Bu davranışı ve sözleriyle Melik **Muzaffereddin**'in ileri görüşlü ve akıllı bir kimse olduğunu anladı. **Köğonya** ve bağlı yerlerinin karşılığı olarak ona **Şam** hududunda bulunan **Rammam**, **Nahr Kali** nahiyeleriyle **Ashab-i Kchf** ve **Dakyanus**'un makamları olan **Erbisus'u (Afşin)** mülkiyet; **Kırşehir**'i de muaf ve müselleme ikta olarak verdi. Bu konuda menşur ve ahidnâme yazdılar. Sultan, habercilerle Melik'e üç oğlu Melik **Fahreddin Süleyman**, Melik **İzzeddin Siyavuş** ve Melik **Nasıreddin Behramşah**'a *-Allah onlara rahmet eylesin-* nefis hil'atler ve kıymetli hediyeler gönderdi.

Melik **Muzaffereddin** menşurları ve ahidnâme'yi okuyunca çok sevindi. Özel eşyasını, adamlarını, at katır, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlarını alarak kaleyi silahları ve zahireleriyle birlikte Sultan'ın adamlarına teslim etti. Yakınları, haremleri ve çocuklarıyla birlikte Sultan'ın yanına gitti. El öpme şerefi kazandıktan sonra Sultan'dan ikram ve ilgi

gördü. İçi rahat, gönlü hoş ve amacına ulaşmış olarak ordan kalkıp **Kırşehir** mahrusesine gitti. Ömrünün sonuna kadar orda sayılan ve sevilen [363] biri olarak huzur ve rahat içinde yaşadı. Kendine güveni tamdı. Bir gün Sultan **Gıyaseddin Keyhüsrev**, onun kızlarından birini kendisine eş olarak isteyince onun bu isteğini geri çevirirken, "Sultan, günlerini sokak serserileri (*runud*) gibi sefahat ve işret içinde geçiriyor. Onun için ailemizin damatlığına yakışmaz" dedi. Sultan, duyduğu saygı yüzünden ona kızmadı. Aksine ondan özür diledi. Daha sonra onun ifteli kızı, padişahın kutlu haremine girince Melik **Muzaffereddin**'in oğulları, **Rum** ülkesi padişahlarının gözünde her zaman saygı duyulan ve dedikleri yapılan kimseler olarak göründüler. Hayatlarının sonlarına kadar gençlik sevincini yaşayıp mutlu oldular. İnsanların çoğu da onların yaptıkları iyiliklerden rahata kavuşup, emellerinin yüzlerini onların nimetlerinde gördüler. Yine de "*Doğruyu en iyi Allah bilir.*"

64- SULTAN ALAADDİN'İN MELİK GİYASEDDİNİ ATABEK EMİR MÜBARİZEDDİN ERTOKUŞ NEZARETİNDE ERZİNCAN MEMLEKETİ MELİKLİĞİNE GÖNDERMESİ

Sultan, beldelerin, kalelerin, **Erzincan** bölgesinin, **Köğonya**'nın, **Kemah**'ın ve havalisinin fetih işlerinden kurtulunca cihangir rıkabını **Sivas** bölgesine çevirdi. Saltanat devletinin emirlerinin büyüklerinden olan, her zaman sınırların korunmasında ve önemli işlerin halledilmesinde kendisine önemli görevler verilen Emir **Mübarizeddin Ertokuş**'a, padişahlık, komutanlık ve yöneticilik konularında Melik **Gıyaseddin**'e yardım etmesini buyurdu. O da hemen hazineye giderek Melikü'z-Züema **Necmeddin Ebu'l-Kâsım el-Tusî**'nin - *Allah onlara rahmet eylesin* - onayı ve huzuruyla, **Behmen** ve **Şapur**'un bu toprak dünyaya yeniden gelmek nasip olsa, utançlarından parmaklarını ısıracakları; **Yusuf-i Sıddık**'ın - *Allah'ın selamı üzerine olsun* - [364] o nefis şeyler mübarek aklının ucundan ve mukaddes nefsinden geçseydi, o zaman "Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim" isteğinde bulunmayacağı ölçüde araç gereç temin etti. Ayrıca dergâhın nazarında ve bergâhın meşhurları arasında zekâsının parlaklığı, dirayet ve kifayet özelliklerini kendinde bulunduran kimselerden bazılarını onun mübarek bayrağının altına verdi.

Yöneticilik için gerekli olan şeyler sağlanıp, hazırlıklar tamamlanınca uğurlu bir günde açık bir talihle mutlu bir şekilde sayısız asker (*cu-nud*) ve sınırsız orduyla (*cuyuş*) o tarafa yöneldiler. Göz alıcı aletler, görkemli bir heyet ve dağ gibi bir orduyla oraya vardıkları zaman Melik mutlu bir şekilde makamına oturdu. Padişahların, büyüklerin davrandığı gibi davranarak adalet ve insaf örtüsünü yaydı. Zulüm, haksızlık ve itaatsizlik defterini dürdü. Herkesi iltifatlarıyla menmun etti. Adaleti ve herkesi menmun eden siyasetiyle kısa zamanda uzaktakinin yakındakinin, okurun okumazın, büyüğün, küçüğün, köylünün, şehirliğinin damağını tatlandırdı.

Melik'in halka iyi davrandığı ve onların kalplerini kazandığı haberi Sultan'ın kulağına geldiği zaman onun mübarek vücudunda menmuniyet duyguları kabardı, mutluluk sebepleri arttı. Maksat ve emel fidanı, sevinç nehrinin kenarında gelişti.

Melik **Gıyaseddin**'in **Erzincan**'a gittiği sırada Sultan, Yüce Allah'ın kendisine bağışladığı fetihleri kutlamaya çok miktarda hediye ve armağanla **Dârü'l-Hilafe, Azerbaycan, Şam, Mısır** gibi dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen elçilere cevap vermek için kısa bir süre (**Sivas**)'ta oturdu. Onları büyük bağışlara ve güzel iltifatlara kavuşturduktan sonra Dârü'l-feth **Kayseri**'ye gitti. Oraya varınca askerlere yerlerine yurtlarına dönme izni verirken hepsini nimete ve bağışa boğdu. **Şiir:**

"Oradan atını Kubadiye tarafına sürdü. Yeniden oraya sevinç tohumunu saçtı.

[365] *Orada bir şehir gördü. Onun gibisini güneş ve ay dahi görmemişti.*

Dağından akan gülsuyu gibi berrak ve süt ve şarap gibi hoş ve lezzetli olan çay.

Bargâhın kapısının önüne kadar akmakta ve ordan her yere dağılmaktaydı.

Çok miktarda yükselen güzel köşkler, gölün üzerinde tepeler meydana getirmişti.

Benzerini cennet bekçisinin dahi görmediği bahçede ağaçlar meyveyle dolmuştu.

O cana rahat veren ve gönlü okşayan yerde cihan padişahı birkaç gün dinlendi.

Oradan adet edindiği üzere yöneticilerle birlikte mutlu bir şekilde Antalya'ya gitti.

O sırada hava misk saçıyor, çemen l'al fişkırıyordu. Yer baştan başa meleğin kanadına dönmüştü.

Hazan mevsimi, renk ve güzellik saçıyordu. Hiçbir yerde ilkbahar dahi o güzellikte olmazdı.

Narenciye ağaçları meyve vermişti. Firuze renkli dalları altın topraklarla dolmuştu.

Yanan lambaya benzeyen erguvanların çokluğundan bağlar gülbahçesine dönmüştü.

Kıvrımlı çaylar, yeşil otlakların arasından civa gibi akıyordu.

O ortamda cihan padişahu, eğlenceyle, çevgan oyunuyla ve avla yaşamının hakkını veriyordu.

Her ülkeden acele gemiler geliyor, elçiler deniz yoluyla gönderiliyordu.

Her yerden kılıçtan, altın sırmalı elbiseden nefis hediyeler geliyordu.

O arada seçkin bir Frenk savaş silahı vardı ki, bir yiğidin gözünde mücevherden daha kıymetliydi.

Som altından ve gümüşten çok sayıda külçe getirdiler. Nefis şeylerden ağır haracı

Padişaha sunarak herkes ona kul olmak istedi."

Sultan bir ay boyunca oralarda zevk ve eğlenceye dalıp, içindeki gam pasını silerek vakit geçirdikten sonra cihangir dizginini **Alaiye** tarafına çevirdi. Her ne kadar şiirin dili, ancak cennetteki hurilerin görebileceği o yolların güzelliğini tasvir etmekten aciz kalırsa da [366] burada bize kalemi işletme görevi düşüyor. **Şiir:**

"Bütün yol, bahçe ve çemendi. Hava yasemenden misk kokusuyla dolmuştu.

Geniş gövdeli büyük ağaçların dallarından güneş yerin yüzünü görmiyordu.

Lâleden dünya kaplan sırtı gibi olmuş, yer de tam yedi renkli bir elbise giyinmişti.

Sanki yeşillikler arasındaki çaydan amber kokulu gülsuyu akmaktaydı.

Her dalın üzerinde bulunan bülbülün nağmesi kalplere seviç akıtmaktaydı.

Taze nergis ve yasemen ne kadar güzel! Lâlenin üzerine düşmüş olan çiğ ne kadar güzel!

Dey (kış ayı) ayında gönül alıcı baharı yaşamak ne kadar güzel! Sahilde lâl renkli şarabı içmek ne kadar güzel!"

Sultan nisan ayına kadar günlerini zevk ve eğlenceye dalıp rud sesini dinleyip şarap içerek, gümüş tenlilerin güzel yüzlerini seyrederek geçirdi. Neşe zarfını ve mutluluk kabını doldurduktan sonra başkent (*dârü'l-mülk*) **Konya**'ya hareket etti. Orada bir süre kaldıktan sonra **Kayseri**'ye gidince emirler, serverler, eyalet görevlileri, halkların kiblegâhı, devlet ve saadettin kaynağı, ikbal ve büyüklüğün secde yeri olan onun dergâhına yöneldiler. Onun mübarek yüzünü görerek, nimetlere kavuşup, hayatlarının, gençliklerinin, mutlulukların ve sevincin hakkını verdiler. Yine de "*Doğruyu en iyi Allah bilir.*"

65 - ÜLKELERİN KADİYÜ'L - KUDAT'I MUCİREDDİN

TAHİR B. ÖMER EL-HAREZMİ'NİN SULTAN

CELALEDDİN'DEN SULTAN ALAADDİN'E -ALLAH

ONLARA RAHMET EYLESİN- ELÇİ OLARAK GELMESİ

Şehid Sultan, büyük padişah **Celâleddin İbn'el-Sultan Alaaddin Muhammed b. Tekiş** - *Allah onların delillerini aydınlatsın* - **Hindistan** hududunda **Moğol** ordusuna yenilip [367] canını Tatar ordusunun ateş saçan kılıcından Sind nehrine atarak kurtarıp, o bela ve helak kuyusundan çıkınca, önce o bölgenin fityanlarının serserilerinden (*evbâş-i fityan*) iken, daha sonra cömert ve cesur davranışlarıyla o tarafın büyüklerinin çoğunu kendine bağlayan, iyi huyları yüzüne süs ve haline örtü yapan, yaptığı üstün hizmetlerden dolayı Sultan'ın gözüne giren, insanları kendine minnettar bırakarak onların sevgisini ve saygısını kazanan ve kendisine **Vefa Melik** adı yakıştırılan bir adamı oraya hâkim tayin etti. Savaş sırasında dağılan askerlerin kendisine katılmasıyla yeniden güçlendi. Uğradığı her yerde vuruşup çarpışarak, anlatılması kitabın uzamasına sebep olabilecek ve konuyu genişletebilecek muhtelif yerleri yakıp yağmalayarak **Meraga** şehrine geldi. Orada vezirler, büyükler, serleşkerler ve devletin müdebbirleri ile görüş alış verişinde (*müşaveret*) bulundu. Yapılacak şeyler ve ulaşılacak hedefler konusunda konuşulur-

ken işlerin yoluna konulması ve emellere ulaşılması için en önemli yol olarak, **Selçuklu** soyundan büyük bir padişah olan, adaleti, insafı, mamur ülkesi, bol hazineleri, güzel ahlakı, iyi şöhreti ile tanınan **Rum** ülkesinin maliki Sultan **Alaaddin** ile dostluk ve barış yollarını açmayı, onunla sevgi temellerini güçlendirmeyi, muhabbet kaidelerini yükseltmeyi ve sadakat yolunu tutmayı gördüler. Bu iş için **Harezmi** imamlarının önde gelenlerinden, alimlerin seçkinlerinden, kelam ilminde parmakla gösterilenlerden, fıkıh ve diğer fenlerde herkesin görüşüne başvurduğu [368], felsefenin her türünde benzersiz olan, konuşana konuşmayana yaptığı cömertlikte **Irak, Horasan, Erran ve Azerbaycan** büyüklerinin hiçbirinin kendisiyle yarışmaya kalkmadığı, ona benzemeyi akıl ve hayellerinden geçirmediği, sınırsız iyilikleri kuşun ve balığın karpını her zaman deniz ve maden gibi doldurduğu Kadiyü'l-kudat, imam-ı muazzam, sadr-ı a'zam **Mucireddin Tahir b. Harezmi**'nin - *Allah onlara rahmet eylesin* - yazdığı şu mektubu gönderdiler: "Kalp saflığının ve niyet iyiliğinin nesimini gönül burnuna ulaştıran, dostluk temellerini ve birlik bağlarını güçlendiren selam sesleri, samimiyet duaları, övgü görevleri ve medih vazifeleri, her an siz büyük sultanın, zamanın **Cemald'inin**⁽⁷⁷²⁾, devrin **Zülkârneyn**'inin⁽⁷⁷³⁾, dinin ve dünyanın büyüğünün, İslamın ve Müslümanların kutbunun, yüce arşın, büyük güneşin, Allah'ın iki alemde gölgesinin, **Selçukoğullarının** övüncünün, meliklerin ve sultanların melikinin, Müminlerinin Emirinin *-Büyüklüğü daim, ülkesi korunan olsun-* delilinin yüksek mertebeli meclisine yönelmektedir. Kaderin izni ve zamanın elvermesiyle sizinle bir araya gelme mutluluğunu kazanmak ve o şerefe nail olmak isteği o dereceye ulaştı ki, en usta ve kıvrak kalem bile onu yazıya dökemez. "Fani bir şey, başka bir şeyi etkileyebilir mi?" Her ne kadar bundan önce zamanın izin vermesi ve şartların uygun düşmemesi yüzünden ayrı düşen dostların teselli kaynağı olan mektuplaşma ve haberleşme yolunu açık tutmamış olsak da bundan sonra ayrılık gayrılık perdesni kaldırmak, birlik ve beraberlik kalelerini fethetmek için çalışmalıyız. Sizin ve bizim her iki tarafın da **Şiir** (Arapça):

"Eğer elinden geliyorsa, hür insanı sevme yolunu tut. Çünkü hür insan dünyada az bulunur."

şiirini okumamız gerekir. Aramızda, Allah'ın hamdi ve minneti ile cihad ve muharebe işlerinde yardımlaşma konusunda milliyet ve din birli-

(772) Bak. not. 115

(773) İskender'in (Bak. not. 92) lakabı.

ği vardır. Bu konuda "Senin sevgi ve dostluğuna en uygun olan insan, dininde ve milliyetinde sana uygun olanıdır" denmiştir. Batı padişahları arasında sizin yüce makamınız -*Yüceliği daim olsun*- fitne fücurlara karşı sağlam bir settir. Doğuda ise keskin kılıcımızla kâfirlerin fitne ateşini söndüren biziz. O halde böyle bir milleyet yakınlığıyla dostluk yolunu açık tutmalı, birlik dairesine girmeli, menfaatlerin sağlanmasında ve zararların önlenmesinde düşünce ve iş birliği içinde olmalı ve şöyle demeliyiz: **Şiir** (Arapça):

"Ey insanlar, biz dostumuzu nerde bulacağız? Hangi yerde su ve ot birlikte bulunmaz?"

Bu mektup, şu anda bayraklarımızın -*Uğur, zafer ve başarıyla eş olsun*- bulunduğu **Meraga** şehrinde -*Allah daima mamur etsin*- her zaman mutluluk nurlarına ve seviç ışıklarına sahip olmasını dilediğimiz kutlu meclisinize Cemadiye'l - uhra'nın (Temmuz 1225) sonlarında yazılmıştır.

Allah'a hamdolsun, meclisinizin yüceliği, çabalarınızın uğuru ve desteği, [369] devletinizin yardımıyla bizim devletimizin durumu düzelmiş, memleketimizin işleri yoluna girmiştir. Mutluluğumuzun sebepleri ve yöneticilik başarıları, halkımızın görüş birliği içinde olmasından, adamlarımızın güç birliği yapısından, büyük meliklerin bizlere itaatinden ve hanların sözümûze uymasından doğmaktadır ve bu durum, bize miras kalmış olan ülkemizi elimizde tutmamızı, Tanrı adına birlik olma-mızı sağlamaktadır.

Kutlu bayrağımız bu ülkeden ayrılıp **Hint** diyarına varınca orda geniş ve büyük bir toprak parçası kazandık. Bütün gücümüzü din düşmanlarından öğ almak ve Müslümanların kalbini soğutmak için harcadık. Şurası bir gerçektir ki, yüce makamınızın -*Yüceliği daim olsun*- halkın desteğine ve işbilir kimselerin yardımına mazhar olan devletimizin güçlü ve ülkemizin mamur olmasından menmuniyet duyuyorsunuz. Biz de sizin meclisinin duyduğu her sevinçten ve mutluluktan kendimize hisse ve pay çıkarırız.

Şimdi büyük insan; müctehid alim; mülkün direği; devletin, milletin, halkın ve dinin dayanağı; İslamın ve Müslümanların şerefi; zamanın allamesi; devrin dahisi; **Harezmi** ve **Horasan**'ın iftihar [370]; naiblerin melik'i; sultanların ve meliklerin Kadiyü'l-Kudat'ı -*Allah gücünü daim ve kudretini mahfuz kılsın*- büyükler zincirinin baş halkası; övülenler zümresinin seçkini; saltanat ayanının kidemlisi; devlet erkânının büyüğü

Mucireddin Tahir b. Ömer el-Harezmi'yi *-Allah şanı yüceltsin-* yakınlarının ve yardımcılarının eşliğinde, gerekli araç ve gereçle donanmış olarak size gönderiyorum. O, elçilerin kullandığı dili kullanarak aramızdaki dostluk yolunu açacak, gönül aynasından ayrılık gayrılık tozunu kalıncı olacak, birlik ve beraberlik kapısını aralayacaktır. Bundan sonra aramızda mektuplar gidip gelecek, sefirlerin ve tüccarların ziyaretleri artacaktır. Bunun için yüce meclisinizde *-yüceliği daim olsun-* sultanların emeli olan elçimizin sözlerini dikkate alın. Onun her söylediğini bizim için kabul edin. Ricalarımızın arzını ve istemediğimiz tekliflerin reddini bizim samimiyetimize verin ve size karşı duyduğumuz samimi duygulardan şüphe etmeyin. *'Alemlerin Rabbine hamdolsun.'*

Elçi, **Kayseri** mahrusesinde Sultan'ın huzuruna çıktı. Sultan, cömert kişilerin davranışına ve ferman sahibi padişahların adetine uygun olarak onun mübarek gelişini yüceltmek için her şeyi yaptı. Alemin sığacağı olan bargâhındaki toplantı ve meclis sırasına ona elinden gelen izzet ve ikramı gösterdi. Karşılaşırken de el öpme yerine selamlaşp kucaklaştılar.

Sadr-ı muazzam **Mucireddin** *-Allah rahmet eylesin-* elçilik görevini yerine getirip mesaj iletme işini tamamlayınca saltanat bârgahından odasına (*visak*) döndü. Sultan onun için attan, katırdan, erkek köleden ve elbiseden meydana gelen çok miktarda hediyeyle, hamam giderinin ve diğer görev dışı harcamalarının [371] karşılığı olarak ona her gün 2 bin dinar verilmesini buyurdu. Gezinti (*seyran*) sırasında onunla aynı hızda at sürdü. O arada ortaya çıkan güçlüklerinden ve kötü olaylardan, **Moğol** istilası meselesinden, Sultan **Celaeddin**'in onlarla yaptığı muhtelif savaşlardan ve onun güçlü **Tatar** ordusu karşısında yenilerek kaçmasından bahsettiler.

Ayrılık zamanı, hareket vakti gelince Sultan, devlet hazinesinden (*hazane-i amire*) 10 bin Sultani altın, adamlarının gönlünü alması için 30 bin dirhem (*gümüş akçe*), 5 rahvan katır, dağ yapılı 10 iğdiş at, 10 **Kıpçak**, **Rum** ve **Rus** köle, yine aynı milletlerden 10 cariye, yüksek, orta ve düşük boylardan meydana gelen 20 hilati, Kadı **Mucireddin**'in odasına (*visak*) gönderdi. Ona izzet ve ikramda bulundu. Veda ederken, getirdiği mektuba cevap olarak **Tugrayi Esedâbâdi**'nin kaleminden çıkan şu mektubu gönderdi: "Yüce ve Ulu Allah'ın iftihar cevherlerinin tamamını ve büyüklük özelliklerinin tümünü şerefli tabiatına ve latif zatına kattığı siz azametli sultanın, büyük padişahın, insanların efendisi-

nin, ikinci **İskender**'in⁽⁷⁷⁴⁾, alemin sahib kıranı'nın⁽⁷⁷⁵⁾, dünyanın ve dinin ileri geleninin, İslamın ve Müslümanlarının seçkininin, iki alemde adaletin koruyucusunun, kendisinde doğruluğun izlerinin taşıyanın, meliklerin ve sultanların melikinin -Allah yüceliğini devamlı ve ziyade kulsun, iki cihanda emellerine kavuştursun ve [372] olgunluğunu herkese örnek kulsun- yüce makamı tarafından hazırlanıp yazılmış olan mektup, Allah'a hamdolsun, her tarafta yaygın olan lütfunuzun delili, yiğitliğinizin tam bir göstergesidir. **Şiir** (Arapça):

"Alemin bir vücutta birleştiğini inkâr edenlerin, Allah'a bağlılıkları yoktur."

İlk samimi davranışın sizden gelmesi, cihangirlik sermayesinin ve bahtiyarlık mertebesinin ilk kademesi olan konuşma isteğinin sizin başlatmanız, fevkaledi üstün olan lütuf ve tecrübelerinizin bir işaretidir. **Şiir** (Arapça):

"Faziletli kimse, ehli için faziletli olandır."

Bu şekilde mektuplaşma yolunu açarak, dostluk bağlarını güçlendirmede öncelik topunu kaptınız. **Şiir** (Arapça):

"Önceliği aldığınızı kimse inkar edemez."

İftihar ve sevinç vesilesi olan mübarek hitabınız bize ulaşınca vücudumuzda gizlenmiş ve sinemize yerleşmiş olan şevkimiz arttı. Heyecan ateşimizin alevini Süreyya yıldızına⁽⁷⁷⁶⁾ çıkardı. **Şiir** (Arapça):

"Çadırlar çadırlara yaklaşıncaya özelemler ortadan kalkar."

Allah şahidimdir ki, muzaffer bayraklarınız mel'un kâfirlerden öc almak için harekete geçip savaş meydanlarında üstün gayretlerinizin müjdesini ve başarı haberlerinizi aldığım zaman büyük bir sevinç duydum. Sizinle mektuplaşma arzum arttı. Sizce de malumdur ki, bu dostunuz her yıl kışın yaza döndüğü sıralarda kılıçların gölgesinde dünyanın dört tarafında savaş ve mücadele içine girmektedir. Bu durum, yüce makamınızdan yazılan kutlu mektupta işaret buyrulduğu gibi aramızdaki milliyet yakınlığını bizim daha önce göstermeyişimizin yeterli bir mazeretidir. Diğer yandan Allah, bu işe önyak olma kerametini ve başlama üstünlüğünü size vermiş, bu lütuf ve büyüklüğü sizin için takdir etmiştir. O halde Allah'ın takdiri hilafına davranmak mümkün değildir.

(774) Celaleddin Harezmsah'ın lakabı.

(775) Kıran, iki yıldızın bir anda, aynı burcun aynı derecesinde bulunmasına denir. İki kutlu ve uğurlu yıldız olan Müşteri ile güneşin kıranına "Kıran-ı Sa'deyn" derler. Bir padişahın zamanında böyle bir kıran olursa o padişaha "sahib-kıran" adı verilir.

(776) Bak. not. 591

İmdi [373] aramızda yakınlık kurulması için şartlar olmuşken her zaman sık sık mektup yazılarak ulu dergâhınız rahatsız edilecektir.

Sizin tarafınızdan dünyanın büyük veziri, dinin ve devletin destekçisi, İslamın ve Müslümanların koruyucusu, padişahların ve sultanların yardımcıları, devletin iftiharını, milletin ışığı, hilafet makamının gözdesi, dünyada insanların rehberi, naiblerin önderi, büyüklerin ve ileri gelenlerin efendisi, zamanın seçkini, **Harezm** ve **Horasan** vezirlerinin veziri, bizim kalpli kimselerin rehberi **Mucireddin** -Allah gücünü artırsın ve itibarını daim kılsın- buraya gelerek sözlü haberlerinizi getirdi. Onun getirdiği mektubu okumak, kalbimizi dostluk ve samimiyet duygularıyla doldurdu. Burada kaldığı birkaç gün içinde hikmetli sözleriyle gönlümüzü ıstıhetti. Üstün kerametleriyle sevincimizi ve maneviyatımızı artırdı. Mektubunuzun cevabı, Emir Sipehsâlâr **Selahaddin** ile size gönderildi. Anladım odur ki, o sizin mübarek huzurunuzda çıktığı zaman söylediği ve vaat ettiği her şeyi anlayışla karşılar, onun söylediklerini bizim söylediklerimiz kabul edersiniz. Başlatmış olduğunuz bu dostluk geleneğini, mektup ve haberlerle güçlendirirsiniz. **Şiir** (Arapça):

"Sendeki cömertlik sadece senin gösterdiğin kadar değil, daha da fazlası var. Allah daha da artırsın."

Bu sadık dostunuz da hizmet yoluna devam eder, dostluk hususunda çaba gösterir vesselâm."

Kadı **Mucireddin** -Allah rahmet eylesin- **Sivas**'a varınca mübarek hatına öldürücü bir hastalık musallat oldu. O dertten bu üç beş günlük saraya veda ederken altı yönlü dünyaya dört tekbir getirdi ve yüzüne toprak örtüyü çekti. Rablerin Rabbine herkesin razı olduğu ve beğendiği bir kimse olarak kavuştu.

Selahaddin, Sultan **Alaaddin**'in **Celaeddin** -Allah onlara rahmet eylesin- için gönderdiği hediye ve armağanları alarak o sırada **Ahlat**'ı kuşatmakla meşgul olan Sultan **Celaeddin**'in yanına vardı.

[374] 66 - SULTAN CELAEDDİN'İN ELÇİLERİNİN İKİNCİ DEFA SULTAN ALAADDİN'İN -ALLAH DELİLLERİNİ AYDINLATSIN- HUZURUNA GELMESİ

Sultan **Celaeddin** -Allah rahmet eylesin- **Selahaddin**'in getirdiği mektuba cevap olarak, Sultan **Allaaddin**'e değer verdiğini göstermek ve ona öğüt ve nasihatler verdirmek için babası merhum Sultan **Muhammed**'in yakın adamlarından (havas-i mukarreb) taştâr Melik **Cemaeddin Ferruh**, **Cemaeddin Savcî**, **Necmeddin Ebu Bekir Camî** -Allah

onlara rahmet eylesin- gibi önemli kişilerle iki büyük **Harezmi** emiri görevlendirdi. Onlar da yüce emir gereği çakan bir şimşek, durmayan bir ay gibi yola koyuldular. **Şiir:**

"Rum ülkesine varınca çok mamur bir ülke gördüler.

Orda ne dert, ne zulüm, ne savaş, ne karışıklık, ne öldürmek, ne götürmek, ne yıkmak ne de zorbalık vardı.

Dünyanın her yanından gelip oraya sığınmış kimseler aradıklarını bulmuş, padişahın engin adaleti sayesinde huzur içindeydi.

O zaman padişaha övgü yağdırarak. 'Böyle bir padişahın saltanatı ebedi olsun.

Sınırdan iki aylık yol mesafesinde bile halka bir zarar gelmez.

Padişah her yerde böyle olmalıdır. Kimse onun ülkesindeki adaleti başka bir yerde görmedi. 'dediler."

O sırada Sultan **Alaaddin, Alanya**'da idi. Rehberler onları sarp geçitlerden, uçsuz bucaksız ormanlardan, kartalların rüyalarında dahi üzerinden geçmeye korkacakları, rüzgârın rehbersiz ve kılavuzsuz aşamayacağı dağlardan ve tepelerden binbir zahmetle geçirdiler. Sonunda **Şiir:**

"Toprağı misk kokan bir düzlük gördüler, lale ve kırmızı güller oraya hâkim olmuştu.

Her taraf boydan boya Çin ipeği gibiydi. Hiç kimse öyle bir yere yer diyemezdi.

[375] *Suları gülsuyuna benziyordu. Ağaçlar dallarna kına yakmışlardı.*

Uzaktan deniz, yakında ise huriler gibi süslenmiş bir dağ görünüyordu."

Mihmandarlar, onların geliş haberini Sultan'a arz ettikleri zaman o, bazı ünlü emirlerine, has atlar ve başlıklı, üzengili ve eyerli merkeplerle onları karşılamaya çıkmalarını, dinlendirici ve gönül alıcı bir yerde onların konaklamalarını sağlamalarını buyurdu. Emirler, padişahın hükmüne uyararak, onlara izzet ve ikramda bulunmakta aşırıya kaçtılar. Yolculuk yorgunluğunu atmak, göç sıkıntısını gidermek için beş gün boyunca rud dinleyip şarap içtiler. Altıncı gün mavi gökten göklerin kralı kendini gösterip, altın top lacivert meydana, "Güneşi, ayı, yıldızları, hepsini buyruğuna baş eğdiren"⁽⁷⁷⁷⁾ çevganıyla dönmeye başlayınca Sultan, on-

(777) Kır'an-ı Kerim, 7/54

ları huzura getirmeleri için hal hatır sormak, yolda çektikleri sıkıntıları ve mihamandarların ettikleri kusurları öğrenmek için derâhın büyükle-
rinden ve ileri gelenlerinden Emir **Kemaleddin Kamyar** ile **Zahireddin**
Merzûman'ı özel atlarda gönderdi.

Elçiler padişahın bargâhına varıp oradaki azameti ve haşmeti, sarayı ve çetir'in tertip ve düzenini görünce sahip oldukları bütün gurur ve kibi-
ye rağmen hayret ve dehşet içinde kaldılar. Gayri ihtiyari yüzlerini yere
kozdular. Sultan onlara saygı ve ikram göstermek için yarı ayağa kalktı.
Zahireddin'e onların yolda ne gibi sıkıntılarla karşılaştıklarını sormala-
rını buyurunca yeniden yeri öpüp mektubu ve mesajı ilettiler. Sözlü ve
yazılı haberlerin hepsini duyurdular. O işten kurtulduktan sonra yüzle-
rini odalarına (*visak*) çevirdiler. Bir hafta boyunca onlara izzet ve ikram-
la bulunuldu. Sekizinci gün Sultan'ın buyruğu üzerine şahane bir eğ-
lence meclisi (*bezm*) düzenlediler ve onları huzura çağırdılar. **Şiir:**

[376] "Orda bulunan çok miktarda altından ve kıymetli mücevherden
banki deniz ve maden fakirleşmişti.

Yanan ödden ve amberden hava kararmış, organun sesiyle beraber
arguvan renkli şarap ortaya gelmişti.

Ordunun büyüklerinin ve hür kimselerin hepsi, şahın eyvanının önün-
de saf kurmuşlardı.

Oradaki yeşilliğin ve çiçeğin çokluğundan yer gök halini almıştı.

O ortamda halis şarabı içerek gönüllerinden endişeyi uzaklaştırdılar.

Harezmler öyle mest oldular ki, kalplerinde gam dikeninden eser kal-
madı."

Ertesi gün seherin parlayıp, gecenin zenci yüzü gülücüklerle do-
nunca Sultan tekrar elçileri çağırdı. Onlara cevap olarak mücevher değe-
rindeki sözlerini sıralamaya başladı.

67- SULTAN'IN SULTAN CELALEDDİN'İN -ALLAH DELİLLERİNİ AYDINLATSIN- ELÇİLERİNE CEVAP VERMESİ

Sultan, dünya ülkelerinden gelen büyük elçileri kabul töreni için
hazırlanmış, kıskançlıktan **Cemşid**'in⁽⁷⁷⁸⁾ ruhunu ve güneşin canını sı-
kıntıya düşüren mücevher kakmalı altın tahtına oturdu. Keykubadi⁽⁷⁷⁹⁾

(778) Bak. not. 114

(779) Bak. not. 118

tacı başına koyup Feriduni⁽⁷⁸⁰⁾ kemeri beline taktı. Tercüman istemeden, her an bargahın seçkinlerine ve huzurun büyüklerine can bağışlayan ve yağmur bulutu gibi rahmet yağdıran dilinden dökülen cihana yol gösteren, mücevherler saçan ve parlak inciler yağdıran beyanıyla Alem-lerin Rabbine hamdettikten, Peygamberlerin Efendisine *-En hâlis selâm ve salat onun üzerine olsun-* salavattan sonra elçilere şunları söyledi: "Adil ve gâzi cihan padişahına *-Allah devletini ebedî kalsın, gücü düşmanlarına göz açtırmasın-* benim samimî dileklerimi ve halis druygularımı bildiriniz. Kavga kazanlarının kaynaması [377], birleşme mesafesinin yaklaşması ile duracaktır. Şahlık temellerini güçlendiren ve ilahî emirlere uyan onun yüce himmetine ve teşekkür değer çabasına arz edip anlatınız ki bizim en büyük arzu ve emelimiz, düşüncemizin odağı ve endişemizin kaynağı odur ki Sultan'ın intikam kılıcı, **Abhaz** düşmanlarını kahretmekten, o sapıkları zelil edip toprağa sermekten kurtulup kınına girince, cihanı süsleyen düşüncesi **Tiflis** bölgesinin fethinden sıyrılmaya birkaç gün dinlenip eğlenmek için **Rum** ülkesinin bağlarına ve bahçelerine gelsin. Orada kafilenin ve askerlerin atlarının otlamasını ve dinlenmesini sağlasın. Ezelden kararlaştırıldığı şekilde ruhlar birbiriye tanışsın ve insanlar arasına dostluk girsin. Ayrılık yerini birliğe bırak-sın. Cihangir dizgininizle ülkemiz şereflensin. O yolculuk sırasında bu samimî dostunuzun gücü ve imkânı dahilinde olan hizmetlerden sizin yüksek makamınıza kusurlu görülenler olursa, onları düzeltme yoluna gireriz. Şimdi kesin olarak öğrendik ki, insan şeytanlarından olan garaz sahiplerinin yoldan çıkarmalarına, hile ve aldatmalarına kanarak, Tek Tanrı'ya tapanların merkezi ve güven içinde yaşadıkları, abidlerin ve zahidlerin kaynağı, imamların, hafızların yurdu ve İslamın kubbesi olan **Ahlat**'in kuşatmasına başlamış, Rablerin Rabbinin razı olmayacağı bir davranış içine girmişsiniz. Bu iş, siz yüce sultanın, sağlam tabiatına, güzel ahlakına ve iyi huyuna uygun düşmemektedir. "Uygun olanı buyurup fenalığı önle"⁽⁷⁸¹⁾ hükmüne uyararak, yürüyüş dizginini o şehirden çevirip, "Ey Peygamber! İnkârcularla, ikiyüzlülerle savaş; onlara karşı sert davran"⁽⁷⁸²⁾ emrine uyararak müşrik ülkelerinden birine yönelin. Aklınızı tamamen din ve devlet düşmanlarının defedilmesi işine verin. Bundan sonra önemli işlere kalkışırken düşünüp taşının. Nasihat yoluyla size söyleyeceğim din ve millet için önemli olan başka bir konu da **Tatar** or-

(780) Bak. not 75

(781) Kur'an-ı Kerim. 31/17

(782) Kur'an-ı Kerim. 9/73

dusuyla iyi geçinmeniz ve onlara karşı alttan alma yolunu tutmanızdır. **Hangi yolla olursa olsun, [378]** her yolu deneyerek onlarla barış içinde olmaya gayret edin. Çünkü eski devirlerde yaşamış olan akıllı kimseler ve bilge kişiler, yeni devlet olmuş, her konuda Allah'ın desteğini yanına almış, her işte ona tevekkül eden, canilikten, zinadan, fitnelik fücurluktan sakınan bir topluluğa düşmanlık göstermeye ve onunla karşı karşıya gelmeye kalkanların akıl ve iz'an yolundan uzaklaştıklarını söylemişlerdir. Bizim aklımızdan geçeni uygulayarak onlara elçiler gönderelim. **Ehl-i İslamın kurtuluşu ve selameti için Şehid Sultan Alaaddin Muhammed'in⁽⁷⁸³⁾ -Allah delilini aydınlatsın-** yaptığı gibi onların karşısına çıkma hatasını işlemeyelim. Bu işi ince fikirli, açık görüşlü, ortalığı yatıştırmasını bilen birine havale edelim. Ümidimiz odur ki, tatlı dille ve mal gücüyle alevi dünyanın her yanını sarmış, Doğu taraflarını yakıp kül etmiş olan bu fitne ateşi söndürülür. Eğer hiçbir çareyle karşı gelinmesi mümkün olmayan bu felâket, Melekut⁽⁷⁸⁴⁾ divanından çıkacak fermanla önlenirse, alemin yıkılışına ve Ademoğullarının neslinin tükenmesine karşı aldığımız o tedbir, o isabetli düşüncemiz ve övgüye değer çabamız, ebediyyen unutulmaz. Şüphesiz siz Sultan'ın malumlarıdır ki, ben dostunuzun elçileri iman sahiplerinin sorunlarını arz etmek için huzurunuzda varacaklar. Eğer çok önemli bir iş olan barışı sağlamada hisse sahibi olursa, şu konuları da mübarek kulağınıza ulaştırmak vacip olur. **Şiir:**

"Benim sözlerim her zaman bu kadar yumşak olmaz. Öyle olursa herkes beni korkak sanır."

Şurası herkes tarafından bilinip onaylanmaktadır ki, Yüce Allah ben kuluna mülk, devlet, görgülü emirler, akıllı ve bilge vezirler, mücevherler **[379]**, mallar, hazineler, her türlü silah, çok sayıda adam, marmur ülkeler, mutlu bir halk, itaatkâr kullar, yiğit askerler, becerikli ve güçlü yardımcıları verdi. Her yerde ve bölgede yöneticiler yüce bargâhımızın hükmüne ve Kayserlerin⁽⁷⁸⁵⁾ dergâhına benzeyen dergâhımıza itaat etti. Beni, yağmur bulutu gibi kan yağdıran, güneş gibi parlayan kılıçlara sahip olan güçlü ve cihangir bir orduya, dağ gibi atlara, fil yapıları develere sahip yaptı. Bana sonsuz nimetler ve her ülkede parmakla gösterilen bir güç nasip etti. Bütün bu şeyleri gençliğimin

(783) Bak. not. 770

(784) İlahi alem

(785) Bak. not. 130

ilk günlerinde vererek beni padişahlık yapma ve milletin işlerini yürütme şerefiyle şereflendirdi. Tecrübelerimin bana öğrettiğine göre, bir padişah işleri yürütürken bilgili kimselerin süsü olan danışma yolunu her zaman açık tutmalıdır. Ne kadar zayıf olursa olsun düşmana karşı ahmahlık etmemelidir. Doğru yolu varken kör karanlığa saplanmak aklın öveceği ve şeriatın uygun göreceği bir şey olmaz. Siz Sultan, şu üç işi yapmayı zamanınızın sermayesi sayın: Önce, **Ermen** halkının kanını dökmekten, o ülke toprağını kuşatıp şehirlerini yıkma düşüncesinden vazgeçip askerlerinizi **Erran** tarafına sürün. **Moğol** hanına elçiler gönderip, onlarla anlaşma yolunu tutun ve onlara karşı hiçbir şekilde ayrılık ve düşmanlık yoluna sapmayın. Onlardan İslam ülkelerine saldırmayacaklarına dair, bozulması fütüvvet ileri gelenlerinin ve mürevvet büyüklerinin gözünde ağır bir suç olan sözler alın. O zaman herkesin hayatı kolaylaşır. Bu şekilde Sultan **Melikşah**,⁽⁷⁸⁶⁾ Sultan **Sancar**⁽⁷⁸⁷⁾ ve diğer **Selçuklu** sultanları -Allah şanlarını daim etsin- olan amcalarımızın sevgi ve merhametle hüküm sürdükleri atalarından miras kalmış olan topraklarda yaptığınız işler İlahi emir ve yasaklara uygun düşer. Öyle davrandığınız takdirde [380] nefis mücevherlerden, bol miktarda altından, sayısız askerden ve adamdan aklınıza ne geliyorsa sizden esirgemeyiz. Eğer garaz sahiplerinin sözlerine uyar, sözlerimize kulak asmazsanız, o zaman bize sultanlığın gereğini ve Müslümanlığın görevini yerine getirmek ve Mutlak Padişah olan Allah'ın, "Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşılarsa, aralarını düzeltiniz; eğer biri diğerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız; eğer dönerlerse aralarını adaletle bulunuz, adil davranınız, şaphesiz Allah adil davrananı sever"⁽⁷⁸⁸⁾ âyetini okuruz. Halkın menfaatini korumaktan ve onların başına gelecek felâketi savuşturmaktan başka bir şey düşünmeyiz. Eğer bize göz değer de o konuda başarısızlığa uğrarsak, hiç olmazsa Yüce Allah'ın bize verdiği emanetin dışına çıkmamış, Onun emirleri doğrultusunda çaba harcamış oluruz. Yok eğer gaib perdesinden zafer bize yüzünü gösterir de amacımıza ulaşırsak, tabii bu bizim de dileğimiz. "Kötülüğe ilk sebep olan daha zalimdir. İnanana ve sakınana selâm olsun."

Orada bulunanlar Sultan'ın bu sözlerine ve ifade yeteneğine hayran kaldılar.

(786) Bak. not. 78

(787) Bak. not. 79

(788) Kur'an-ı Kerim, 49/9

Elçiler Sultan'a veda edip evlerine döndükleri zaman Sultan, Çaşnigir **Şemseddin Altunabe**'yi çağırarak ona, dünyayı görmüş kimseleri dahi hayrette bırakacak altın ve gümüşten hediyeler hazırlayıp yol hazırlığına başlamasını buyurunca **Şemseddin**, "Baş üstüne" dedi. daha sonra hazineden ve ahırdan gerekli eşyayı ve hayvanları aldılar. Bu iş için yanına devlet büyüklerinden iri yapılı, cesur ve yakışıklı yardımcılar seçti. Gerekli silah ve teçhizatla donatılmış bin de süvari aldı.

Hazırlıklar tamamlanınca Çaşnigir **Şemseddin Altunabe** [381] adamları, malları ve rahvan atlarıyla Sultan'ın huzurundan ayrılarak mutlu bir şekilde yola koyuldu. Yolları eğlenerek, zevk ve neşe içinde katetti.

Yol kısalıp mesafe yaklaşınca Sultan **Celaleddin**'e, "Rum tarafından gerekli araç ve gereçlerle donanmış gençlerden oluşan adamları, hayvanları ve yükleriyle elçiler geliyor" diye haber verdikleri zaman Sultan **Celâleddin**, savaşın saf tutanları ve er meydanının serverleri olan **Harezmi**'nin büyük emirlerine onları özel atlarla, askerlerle ve tamburla (*tabire*) karşılamalarını, gerekli izzet ve ikramda bulunarak onları rahat ettirici bir yere indirmelerini buyurdu. Emirler, yücelik makamından çıkan bu emre uyarak Emir **Şemseddin**'i karşıladılar. Ona izzet ve ikramda bulunarak saygı şartlarını eksiksiz yerine getirdiler.

Aradan kısa bir süre geçince onların akasından yükler, ağırıklar, develer, katırlar, elbiseler, koyun ve sığır sürüleri; hazine, mutfak, şaraphane ve çadır yüklü iki yüz dev yapılı **Bohtî** devesi; dinar, altın, has hil'atler, altın eşyalar, altın saplı **Hindî** kılıçlar, murassa kemerler, çeşitli cins mücevherler ve nefis süs eşyaları altında 100 katır geldi. **Harezmi**lilerin herbiri o zenginlik karşısında şaşkına döndü ve Sultan **Aladdin**'e övgüye başladı: **Şiir**:

"Şahlık, kullarına çok değer veren böyle bir padişaha yakışır."
dediler.

Sultan **Celaleddin**'in huzuruna çıkanca alnını yere koymaktan mazur görünmek için Emir **Şemseddin Altunabe**, **Ahlat** sınırına gelmeden önce gut (*nekres*) hastalığına tutulmuş gibi yaparak üzerine merhem sürüp bir sedye'ye oturmuştu. Doktorlara da o sırrı saklamaları için sıkı sıkıya tembih etmişti.

Ertesi günü Sultan **Celaleddin**, serverlerin büyüklerini, emirleri ve **Harezmi**'nin ileri gelenlerini huzuruna çağırdı. Dergâhı ve bargâhı uygun bir şekilde süsledi. [382] vezirlik sıfatı taşımasına ve üzerinde vezirlik

nişanı bulundurmasına rağmen Sultan **Celaleddin**'in devletinin ve ülkesinin önemli işlerinin düğümlerinin çözülüp bağlanmasından söz sahibi olan ve toplantı günlerinde sırtına bir değnek (çomak) koyarak Sultan'ın karşısında hâciblerin yerine oturarak elçilerin soru-cevaplarını düzenleyen Şerefü'l-Mülk **Fahreddin Ali** yerini aldı. Çaşnigir **Şemseddin Altunabe**'yi sedyeye oturup büyük bir saygıyla huzura çağırıldılar. O, hemen yola düştü. Bargâha girince yeri öpemediğinden dolayı özür diledi. Özü kabul edildi. Sultan'ın elini öptü. Mektubu verip mesajı tebliğ etti. Getirdiği hediyeleri sundu. Hediyeler kabul gördü. Oradakiler sevinerek Sultan **Alaaddin**'e övgüler yağdırdılar. Onun yüce himmetine ve engin cömertliğine edilen medihler herkesin kulağına ulaştı.

Emir **Şemseddin**, elçilik görevini yerine getirip konuşma işinden kurtulunca otoğına (*sera-pede*) gitti. **Harezm** emirlerini çağırarak muhteşem bir eğlence meclisi (*bezm*) düzenledi. Güneş gibi palayan bir sâki, ay parçaları arasında dolaşmaya başladı. Mecliste aç gözün bile rüyasında göremeyeceği öyle yiyecek ve içecek koydular ki, **Harezm** emirleri, bir anda bu kadar bol ve çeşitli yiyecek görmekten, meclisin tertip ve düzeninden hayrete düştüler.

Bu şekilde bir ay boyunca önce gezinti ve ondan sonra da sazlarını sesini dinlemek ve lezzetli şarap içmekten başka bir iş yapmadılar.

O arada Sultan **Celâleddin**, emirleri ve büyükleri ile konuşurken onlara, "Biz bir an olsun **Rum** elçisine sıcak bir ilgi ve yakınlık göstere-medik. Onunla dostluk şarabı içemedik. İsteğim odur ki, bir eğlence meclisi düzenleyelim. Şarap içerek ve şarkı dinleyerek kalbimizi, uygun-suz günlerin cefasından ve endişesinden arındırıp rahatlatalım" deyince hepsi görüş birliği içinde şöyle dediler: Bu alış-verişte bizim zararımız kârimizden fazla olur. Onların o kadar fazla eğlence aleti var ki, [383] yıllar boyu hiçbir padişah o kadarını bir araya getirmede ve getiremeyecek de. Eğer direm yerine dinar döksek, onların hazırladığı lezzetli ve şahane yiyeceklerin, lâl renkli şarabın ve gam dağıtan nağmenin onda birine ulaşamayız ve şerefimizden kayıp veririz. **Şiir:**

"İş usulüne ve düşünceye uygun olmazsa, akıllı kimse onun reddi doğrultusunda görüş bildirir."

Çaşnigir **Altunabe**'nin ikamet süresi uzayınca Sultan **Alaaddin** ondan rahatsız oldu. Durumu en kısa zamanda öğrenip dönmesi için Emir **Kemaleddin Kamyar**'ı ulak olarak yola düşürdü.

Emir **Kemaleddin**, Sultan **Celaledin**'in huzuruna çıkınca her konuda edilen sohbetten hassas burnuna barış kokusu gelmedi. Dönüş için izin istedi. İsteği hemen karşılandı. Sultan **Celaledin**, onları tekrar huzuruna çağırınca boş cevaplar vermeye ve mesnetsiz sözler etmeye başladı ve şöyle dedi: "**Ahlat** şehri iyice sıkıştı. Yiğit askerlerimizin burada kazanacağı başarı bizi ferahlatacaktır. Böylece bu kadar zaman harcadığımız zahmet boşuna gitmeyecek. Eğer Sultan'ın bu konudaki şefakatinin reddedilmesi, onun aklının köşesine ayrılık tozu kondurursa, bundan sonra dileyeceğimiz özürler onu ortadan kaldırıp yok eder. Onun şerefli hatırını almak için elimizden ne geliyorsa onu yaparız. Siz şimdi selametle geri dönün ve ona samimi dileklerimizi bildirin. Sizden sonra da elçilerimiz varacak "*ahidnâme*"leri ve mektuplarınızın cevaplarını getirecekler."

Emir **Şemseddin** ile Emir **Kemaleddin**, Sultan'a veda ederek hızla oradan uzaklaştılar. **Harezmliler** ordugâhından [384] ayrılıp iki günlük yol katedince yüklerini, ağırlıklarını, hayvanlarını ve adamlarını orada bırakıp kendileri yüce Sultan'ın ulu barhâhının yolunu tuttular. **Erzurum**'a vardıkları zaman Melik **Rükneddin Cihanşah**, onların gelişleri şerefine her türlü cömertlik görevini yerine getirdi. O sırada emirler Melik'e şunları söylediler: "Kendini dost gösteren, fakat melek yüzünün altında şeytan huyu saklayan düşmanın aldatmasına ve baştan çıkarmasına kapılıp da içinde bulunduğu cihanın efendisinin emniyet ve asayiş yolundan sapma. Onun devletinin ve ülkesinin muhalifleriyle dostluk ilişkisi içine girme ki bundan sonraki günlerinin damağına zehirli tıbbi ilaç dökülmesin. Nefis hevesine kapılarak hayat merdivenlerinden ölüm çukuruna düşmeyesin."

Melik **Rükneddin** onlara: Şiir:

"Allah adına yemin ederim ki, sağlam iple bağlanacağımı bilsem böyle bir kötü davranışta, böyle bir çirkin harekette bulunmam."

cevabını verdikten ve mükellef bir ziyafet çektikten sonra veda etti.

Emirler, **Erzincan**'a vardıkları zaman Melik **Rükneddin**, **Ahlat**'ın yolunu tutarak Sultan **Celaledin**'e iltihak etti. Onu **Rum** ülkesine saldırması için kışkırttı. Asılsız sözlerle bozuk düşüncesini ve değersiz malını Sultan'ın beyin pazarına arz etti.

Diğer yandan Emir **Şemseddin Altunabe** ile **Kemaleddin Kamyar**, Sultan **Alaaddin**'in huzuruna varıp ona olup bitenleri ayrıntılı olarak anlatırlarken, **Erzurumlu**'nun **Celaledin**le birleştiğini ve **Harezmliler**

şah'ın ordugahında gördükleri sıkıntıları ve ezliyetleri de belirttiler. "Mülk, küfürle bâki kalır, fakat zulümle bâki kalmaz" sözünü hatırlatarak Sultan'ı onunla savaşıma konusunda teşvik ettiler. Onun üzerine Sultan, **Kemaleddin Kamyar**'ı Melik **Kâmil** ile **Adil**'in diğer çocuklarını çağdırmaya gönderirken Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı**'nın, **Ayaz-ı Mecnun** adıyla bilinen **Kündistabl**'ının, Emir-i Candar **Mübarizeddin İsa**'nın ve **Nureddin Kemahî**'nin komutasında 10 bin **Rum** süvari ordusunun önden gidip [385] diğer askerler gelinceye kadar geçitleri (*der-bend*) tutmalarını buyurdu.

Emir **Kemaleddin Kamyar**, Melik **Kâmil** ile Melik **Eşref**'in yanına varıp Sultan'ın teklifini sununca onlar önce isteksiz davranıp sadre şîfa bir cevap vermediler. Onun üzerine Emir **Kemaleddin** kinamak için dilini açıp, "Eğer bu yardım çağrısına uymazsanız, yarın Allah korusun, bir tehlike meydana gelir. Sultan'ın haremünün namahrem ellere düştüğünü görürseniz⁽⁷⁸⁹⁾, o zaman pişmanlık duymanız ve hamiyet duygularınızı kabarması bir işe yaramaz" dedi.

Bu söz, Melik **Kâmil**'e, Melik **Eşref**'e ve onların kardeşlerine etkisini gösterdi. Hemen bütün kardeşler bir araya gelip **Harezm**lilere karşı koymak için harekete geçtiler. Etrafa dağılmış olan askerleri topladılar. Hep birlikte gerekli teçhizatla donanmış bir orduyla **Harran**'a kadar gittiler. Oraya varınca develere binmiş haberciler gelerek, **Frenk**lerin büyük bir grup ve muhteşem bir kalabalıkla ayaklandıkları, Müslümanların kutsal yerlerine ve canlarına saldırdıkları, yüz binden fazla süvarinin sahilinden Müslümanların üzerine yürüdüğü haberini ulaştırdılar. O zaman Melik **Kâmil**, üzüntü ve sıkıntı içinde Sultan'a mazeretini bildiren bir mektup yazdıktan sonra **Frenk**lerin üzerine yürüdü. Yüce Allah'ın yardımıyla kâfirleri bozguna uğratarak cehenneme gönderdi. İmanın gözünü aydınlatıp Rahman'a tapanlar topluluğunun yüzünü güneş gibi ağarttı ve meleklerin kalbi gibi mutlu kıldı. **Eşref**'i, Melik **Cevad**'ı, Melik **Gâzi**'yi, Melik **Mugis**'i ve Melik **Aziz**'i Sultan **Alaaddin**'e gönderdi. Melik **Eşref**, **Harran**'ı geçince geldiğini duyurmak için Sultan'a haberciler yolladı. Sultan haberi alır almaz hiç vakit kaybetmeden **Kayseri**'den **Sivas**'a hareket etti.

Diğer yandan Melik **Eşref**'e Sultan'ın muzaffer bayraklarının hareket ettiğini haber verdikleri zaman [386] o, onunla görüşme sadetine

(789) Alaaddin Keykubad'ın eşi. Melik Kamil ile Melik Eşref'in kızkardeşidir.

vuşmak için kardeşleri ve serverlerinden birkaç kişiyle azım atına binip korkusuzca nehri geçti. Samimi bir istek ve büyük bir özlemle yönünü zamanın padişahına çevirdi.

Melik Eşref'in Fırat'tan geçtiği haberini Sultan'a ilettikleri zaman Sultan, onun geçeceği her menzilde eğlence meclisi düzenlemelerini buyurdu. Her gün peş peşe her merhale için yol azıkları ve gereçleri gönderdi. "Yarın Melik Eşref, Sultanla görüşecek" dedikleri zaman ise, Sultan büyük emirlerinden ve zamanın ünlülerinden bir grubu onu karşılamaya çıkardı.

68 - SULTAN'IN MELİK EŞREF'İ

-ALLAH ONLARA RAHMET EYLESİN- KARŞILAMASI

İkinci gün Sultan'ın emri üzerine Melik Eşref'in menzil tuttuğu nehir kenarındaki çimenlikte feleğin bakmaktan sıkıntı duyduğu muhteşem bir bargâh kurdular. Çevresine Melik ve yakınları için çadır hamamları (hamam-i seferi), hazine, ferraşhâne, taşthâne, şarabhâne ile üç beş günlük dünyanın benzerini görmediği toplamı zengin bir hazine oluşturacak aletleri altından olan bir mutfak hazırladılar. İçini her türlü bahane alet ve edavatla donattılar. Gerekli erzağı depolayıp kullanıma hazır hale getirince Sultan bütün ihtişamıyla ve uyanık talihiyle gelenleri karşılamaya çıktı. Şiir:

"Asker akın akın öyle ilerledi ki, sanki Çin denizi akmaya başladı."

Melik Eşref, Sultan'ın çetresi'ni görünce atından inerek padişahın huzuruna yöneldi. Daha da yaklaşınca onu yaya gören Sultan da atından indi. Melik Eşref, onun cemaliyle karşı karşıya gelince başını yere koydu ve birkaç defa toprağın yanığına buse kondurdu. İki de kucaklaşıp öpüştükten sonra atlarına bindiler. Sultan, büyük sultanların başlıca görevlerinden olan iltifatlarda bulunup hal hatır sorma görevini yerine getirdikten sonra "Siz Melik, kendinize zahmet verdiniz. [387] Bu yolculukta mübarek vücudunuz çok yoruldu. Sizin uğurlu ayağınız ve kutlu bayraklarınızın feyzi ve bereketiyle bargâhımızın azametinin artacağını, makamımızın yükseleceğini, bargâhımızın güçleneceğini, ülke düşmanlarının kahrolacağını ümit etmekteyim. O sayede rahatlayacağız ve saltanatımız sürüp gidecek" deyince Melik Eşref atından inerek tekrar yeri öptü. Onun üzerine saltanat devletinin emirleri ve erkânı hep birlikte at-

larından indiler. Sultan'ın işareti üzerine şahane başlıklı ve takımlı ralıvan bir katır çektiler. Melik onun dizginini eline alıp ayağını rıkaba koydu. Askerlerin emirleri ve büyükleri tekrar atlarına bindiler. Melik Sultanla konuşurken aralarında Emir **Kemaleddin** tercümanlık yaptı. Konuşma sırasında Melik şöyle dedi: "Cihan padişahının gölgesine geldiğini için güneşe kafa tutuyor, Müşteri yıldızıyla⁽⁷⁹⁰⁾ alay ediyorum. **Şiir:**

"Dünyayı Yaratanın gölgesi sensin. Sana saklı bir şey yoktur.

Felek senden izin aldığı şeyi verir. Zaman sana boyun eğerek kötülük yapmaktan uzaklaşır.

Senden aldığı güçle karınca yılanlık yapar. Senden aldığı cesaretle kırmızı gül dikenlik yapar.

Saltanatın mahşere kadar sürsün. Dünya senin hükmüne boyun eğsin."

Çimenliğe yaklaşınca Sultan'ın buyruğu üzerine devlet büyükleri ve saltanat erkânı Melik'i, hazretin ferraşlarının onun için getirip hazırladıkları otağa (*sera-perde*) götürdüler ve onun hizmetinde bulundular.

Melik çadıra girdiği zaman Sultan'ın kendisi için hazırlattığı şeylerden şaşkına döndü. Ondan sonra oraya o kadar yiyecek getirdiler ki, aç gözler doydu. Melik sofradan kalkınca yatak çadırına geldi. Orada Sultan'ın gönderdiği şahane yatağı, leğeni, altın ibrikleri, murassa buhurdanlığı ve seyyar hamamı, yanan öd ve amberi; güneş yüzlü, misk zülüflü, ay çehreli erkek köleleri (*gulam*) görünce samimi bir kalple cihan padişahına övgüler yağdırdı. **[388]** Yol yorgunluğunu atmak için banyo yapmaya gidince murassalı altından yapılmış banyo alet ve edavatıyla karşılaştı. Hamam yaptıktan sonra bir süre dinlendi. Ondan sonra da toplantı odasına (*bargâh-i a'm*) gitti. Kardeşleri melikleri çağırdı. Hepsi geldiler. Sultan'ın hâs şarabdarları da bargâhın kapısından içeri girerek bol miktarda ruha ferahlık veren şarabı ortaya koydular. **Şiir:**

"Şahın meclisinde bulunan çalgıcıların sebep olduğu neşe aya kadar yükseldi.

*Arap melikleri, savaş yiğitleriyle birlikte devlet gibi mutlu olarak eğlence meclisine (*bezm*) oturdular.*

(790) Bak. not. 90

Feleğe benzeyen o gönül okşayan bargâhta ay gibi kadehler dolaşmaya başladı.

Sazın sesinden ve buhurdanın yanmasından o eğlence yeri hurilerle dolu cennete döndü.

Sâkinin sesinden hava coşmaya, sarhoşların gürültü patirtisinden dünya hareketlenmeye başladı.

Bir yandan şarap, bir yandan saz sesi ve bir yandan da şahlar şahının gönül alan lütuflu sözleri vardı."

Saf şarap mecliste bulunanların dimağını etkileyice başları uykudan ağırlaşan ve davranışlarında farklılaşma görülen meclis dostları ve arkadaşları çadırlarına hareket ettiler.

Ertesi gün kudret ressamı, hikmet kalemiyle güneşin altın işlemeli yuvarlağını göğün mavi sayfasına işlerken Melik **Eşref** ve diğer melikler, huzurun yolunu tutarak bargâhın kapısının önüne vardılar. Orada sıra olup at üstünde beklediler. Sultan, bargâhtan süvari olarak çıkınca onu gören Melik **Eşref** ve kardeşleri, atlarının üzerinde eğildiler. Sultan, Melik **Eşref**e iltifatlarda bulunarak ona, "Siz Melik, kendinize zahmet vererek dağlar ve ovalar aşınız. Burada size hizmette bir kusur edildiyse, sahip olduğunuz engin bağışlama duygusuyla onu bağışlayın" deyince Melik **Eşref** atından inip, bülbül gibi diller döküp padişaha övgü yağdırdıktan ve yeri öptükten sonra teşekkür ve övgüye devam etti. O zaman Sultan'ın buyruğu üzerine dağ yapılı, şimşek hızlı [389] başlıklı ve takımlı bir at getirdiler. Devlet emirleri Melik'i ata bindirdiler. Melik, eyerin üzerine oturunca, **Şiir:**

"Şöyle dedi: Eğer kutlu padişah bir defa göğe bakarsa,

Oradaki bütün yıldızlar uğurlu olur, lütfundan her yer aydınlanır.

Ben, gördüğüm nimetten dolayı padişaha teşekkür etmekten çenem kapanmaz oldu.

O muzaffer padişahın gördüklerimi ne buluttan ne de güneşten gördüm.

Nimetin beni öyle etkiledi ki tıpkı bir köle gibi kendine bağladı.

Her zaman bu şekilde kölelerine iyilik eden olasin. Düşmanlarını kalbi avcunda rehin olarak erisin."

Sultan, ona izzet ve ikramda elinden geleni yaptı.

Bir süre gezinti yerinde dolaştıktan sonra Sultan, otağına (*serâ - perde*) gitti. Melik **Eşref** ile kardeşleri de malum yerlerine döndüler ve padişah alayının (*mevkib*) gelmesini beklediler. Sultan çadırlarına yaklaştığı zaman altın zurnayı (*nây-i zerrin*) çaldılar. Melik **Eşref** ile kardeşleri onunla beraber yiyeceklerin bulunduğu çadıra girdiler. O zaman Sultan, **Şiir**:

"Yerinde bir emirle cömertliğin hakkının fazlasıyla verilmesini buyurdu."

Melik **Eşref**'i, kardeşlerinin hepsini, **Şam** serverlerini ve ileri gelenlerini hayrete düşüren, akla gelebilecek her türlü nimetten oluşan önemli bir hazineyi ordakilere dağıttılar.

Hil'atler, bağışlar, hediyeler ve armağanlar yerini bulunca Sultan'ın emri üzerine şahane bir meclis düzenlediler. Çalgıcıları hazır ettikten sonra Sultan, dergâhın ünlülerinden bir grubu Melik **Eşref**'i ve kardeşlerini çağırmaya gönderdi. Şahlar ve düşman avlayan melikler Sultan'ın huzuruna geldikleri zaman **Şiir**:

"Süreyya yıldızı gibi parlak bir eğlence meclisi gördüler. Orda bulunan altın ve gümüş, gül ve yasemin gibiydi."

[390] Sultan, Melik **Eşref**'i karşısına oturttu. O zaman göğün etrafında dönen güneş ve Pervin yıldızı gibi parlayan şarabı ortada dolaştırmaya başladılar. **Şiir**:

"Gece bâdeden sabah gibi oldu. Kalp, çeng'in sesinden sevinçle doldu."

Buhurdanın kokusu her yanı tutmuş. Sanki ortada huriler dolaşıyor.

Renk ve kokudan meclis gül bahçesine dönmüş. Çeng'i çalan bülbül gibi şakamakta.

Şaraptan kafalar hafiflemiş, gümüş tenli sâkiler coşmaya başlamış.

Şarap kadehinden ve mutlu padişahтан dünya Cemşid'i ve camını (791) hatırlamaya başlamış."

(791) Cemşid'in (bak. not. 114) dünyayı gösteren bir aynaya sahip olduğu söylenir.

Şarabın etkisiyle dinlenme arzusu duyan Sultan, vezire, Melik **Eşref** makamına çekildiği zaman onun bargâhının azdan çoktan, değerlisinden değersizinden, pahalısından ucuzundan bütün bezm aletleriyle donatılmasını, şahane bir hil'at, başlığı ve takımları altından olan rüzgâr gibi giden bir at ve kardeşlerine ihsanda bulunması için hediyeler gönderilmesini buyurdu. Emri alanlar, derhal hatırası ebediyyen zamanın çehresinde yazılı olarak kalacak hediyeler hazırladılar. Ayrıca emri üzerine mutemetleri, murassalı altın ve gümüş aletleri, araç ve gereçleri ihtiva eden hediyelerden oluşan yükleri Melik **Eşref**e götürdüler. Öteki kardeşlerini de ayrı ayrı şereflendirdiler.

Ertesi gün göğün mavi bahçesinde erguvan goncası açılınca Sultan şehre hareket etti. Kale kapısına (*dervâze*) yaklaşınca Melik **Eşref** atından inerek Sultan'ın atının dizginini omuzuna aldı. Onu gören diğer **Şam** melikleri de atlarından indiler. Meydan yerine kadar Sultan'ın rîkabının yanında yaya olarak yürüdüler.

Sultan çevgan oynamak için atını meydana sürünce rakipler ayrıldılar ve topa vurmaya başladılar. Oyun sırasında Sultan'ın elinden çevgan düştüğü zaman Melik **Eşref** atından iniyor, Sultan'ın eline gelecek yerlerin [391] tozunu siliyor ve onu öptükten sonra tekrar Sultan'a veriyordu. Sonra Melik **Eşref**'in atını çekiyorlardı. Melik yeri öptükten sonra atına biniyordu. O gün gari ihtiyari Sultan'ın elinden çevgan üç defa düştü.

Sultan, meydanda gıy ve çevganın zevkini alınca eyvan'a gitti. Banyo yaptıktan sonra toplantı yerine (*soffe-i bâr*) hareket etti. **Şiir:**

"Cennet bekçisinin gönlünü hoş eden cennet bahçesi gibi bir sofrâ kurdular.

Ondan sonra güzelliği cenneti kaskandıracak muhteşem bir eğlence meclisi düzenlediler.

Bütün aletler şahane ve murasalı, bütün örtüler kıymetli ve nadirdi.

Mecliste destan okuyanların sesinden savaştı yiğitlerin gönülleri şad oldu."

Sultan her an Melik **Eşref**e iltifat ve lütuflarda bulunuyor, onun kadrinin ve kıymetinin büyüklüğünü artırıyordu. **Şiir:**

"Başlar ferahlık veren şaraptan ağırlaşınca çadırlarına gittiler.

O yeşil düzlükte, nehrin kenarında zamandan tasasız olarak uyudular."

**69 - SULTAN'IN, MELİK EŞREF'İN VE DİĞER
MELİKLERİN MUZAFFER ASKERLERLE SİVAS
MAHRUSESİNDEN YASSIÇEMEN TARAFINA SULTAN
CELALEDDİN -ALLAH ONLARA RAHMET EYLESİN-
İLE SAVAŞA GİTMESİ**

Ertesi gün sadık sabah doğu ufkundan görünüp gezegenlerin padişahı parlak kılıcını dünyayı fethetmek için çekince padişahın dergâhından davul (*kös*) gümbürtüsü yükseldi. Ordu deniz gibi coşmaya başladı. Uğurlu bir günde ve uygun bir falda dünyayı aydınlatan çetr harekete geçti. **Türk'ten, Frenk'ten, Gürcü'den, Uc'dan, Rum'dan, Rus'tan, Arap'tan** ve her milletten oluşan ordu, demirden bir dağ gibi grup grup yerinden oynadı. Büyük bir kalabalık halinde bir haftada **[392] Akşehir⁽⁷⁹²⁾** düzlüğüne vardılar. Dünya baştan başa ordu ve karragâhla kaplandı.

Sultan **Celaleddin'e**, Sultan'ın, Melik **Eşref'in** ve ülkenin diğer meliklerinin ve ileri gelenlerinin güçlü ve sayısı çok olan bir orduyla **Akşehir** düzlüğüne geldiğini haber verdikleri zaman o, **Erzurumlu'yu⁽⁷⁹³⁾** yanına çağırdı ve durumu anlattı. **Erzurumlu**, "O topluluk **Yassıçemen'e** gelip çadırlarını otlaklara ve nehir kenarlarına kurmadan önce siz Sultan'ın atını hızlandırarak orayı tutması gerekir. Çünkü orayı ele geçirdiğiniz zaman zafer ve başarı yüce bargâhınızın eşiğine gelir. Bütün dünya sizin hüküm kabzanızın ve irade mührünüzün altına girer" cevabını verdi.

Erzurumlu'nun hilesine ve büyüüne kapılan Sultan **Celaleddin**, askeriyle birlikte bütün gece sabaha kadar at sürdü. Sabahleyin **Yassıçemen⁽⁷⁹⁴⁾** dağına vardılar. Suyu ve otu denetimleri altına alarak oraya yerleştiler.

(792) Burada bahsedilen Akşehir, Erzincan Akşehir'idir.

(793) Yani Erzurum Meliki Rükneddin Cihanşah'ı.

(794) Kaynaklar muharebenin Erzincan Akşehir'i civarında, Yassıçemen'de vukubulduğunda müttefiklerdir. Bugün haritalarda böyle bir isme rastlanmıyor. Genceli Krigos, Moğollar ile Selçuklular arasında cereyan eden Köseadağ muharebesinin Yassıçemen veya Gedük köyü civarında olduğunu (Türkiyat II, s. 179) söyler. Yassıçemen ve Köseadağ muharebelerinin her ikisi de Akşehir ovasında gösterilmiştir. Bugün köy haline gelen Akşehir, Suşehri'nin güney-doğusunda bulunur ki bu ovaya Akşehir Ovası deniyordu. Yassıçemen'in Gedük köyü hudutları içerisinde olduğu anlaşılıyor. Bugün Sivas-Erzincan yolu üzerinde bulunan Hodug köyünün tarihi Gedük olduğu anlaşılıyor. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s.371, not.76)

70 - SULTAN ALAADDİN'İN ÖNCÜ BİRLİKLERİNİN (TALAYE) HAREZMİ ORDUSUNA YENİLMESİ

Daha önce Sultan'ın **Erzincan** bölgesini korumaları ve oranın derbendlerini ve geçit yerlerini tutmaları için gönderdiği askerler, Sultan'ın **Çam** melikleriyle birlikte gelmekte olduğunu haber aldıkları zaman hep birlikte onun huzuruna gittiler. Orada **Çaşnigir Emir Mübarizeddin Çavlı** ile diğer meliklerin de görüşünü alarak öncü birliği (*talaye*) olarak bin kadar süvariye dağın zirvesine göndermeye karar verdiler. Akşam olunca öncü birliği ordudan ayrıldı. Bütün gece sabaha kadar dağda at sürdüler. Sabah olup parlak güneş doğudaki **Kaf** ⁽⁷⁹⁵⁾ kalesinden başını çıkarınca. **Şiir:**

"Kendilerini (düşman) ordusunun ortasında buldular. Bütün yollar kesilmişti.

Dağ ve ova askerle doluydu. Onlardan serverlerin kalbine endişe düştü.

Harezmi komutanı (sipehdâr) hepsi de savaş sırasında aslan kesilen 100 bin kişiyle

[393] *Ellerine Hindi kılıcı alıp sarhoş filler gibi savaşa girdiler.*

Kılıcın, okun, mızrağın sağlı sollu darbeleriyle kaplanların dişleri dökülmeye başladı.

Düşmana peş peşe yardım yetişirken padişahın komutanı (sipehdâr) yardım görmedi.

Buna rağmen Harezmilerden o kadar asker öldürdüler ki, onlardan her yerde tepeler oluştu.

Güneşin kanadını açtığı ilk andan batış noktasına gelmesine kadar

Sultan'ın bin kişi olan yiğitleri yüzbinlerce süvariyle mücadele ettiler.

Sonunda oklukta ok kalmayınca bütün gün bileklerini çalıştırdılar.

Siperler parçalandı, zırhlar delik deşik oldu. Süvarilerin kaldırdığı tozdan ağızlar toprak doldu.

Açlığın şiddetinden diller yarıldı. Savaşın ateşinden ciğerler kebab oldu.

(795) Bak. not. 571

Savaşırken atlarından yere düşünce çaresiz kalıp piyade savaştilar.

O savaşta Rum emirlerinden çok sayıda insan öldürüldü veya esir edildi.

Esirleri Harezmsah'ın huzuruna götürdüler. Onlara sert davranan Harezmsah, onların

Zincire vurularak savaşın sonuna kadar tutulmalarını buyurdu.

Onun üzerine, 'Bu savaşta hangimiz galip geleceğiz? Tanrı şansı ve zaferi kime verecek?' dedi.

İşin sonunu düşünmeyen Ezurumlu'nunu kalbi o durumdan dolayı sevinçle doldu.

Harezmsah'ın yanına gelerek dedi ki: 'Ey tacın ve tahtın padişahu!

Düşmanı avlayan bu namlı kişilerden bugün nasıl iş çıktığını gördün.

(Düşmanların) işte yenilip bozguna uğradılar. Artık Rum ülkesinin üzerine oturursun".

Harezmsah cevap olarak dedi ki: 'Ben bu ordudan endişeliyim.

Karşılarında sert kayanın bile kalbinin eridiği onlar, bugünkü gibi savaşlırsa, vay halimize.

Görmedin mi, o bin kişi sayısı sınırsız olan bir orduya karşı neler yaptı?

[394] *Askerlerimizden binlercesini dar mezara yolcu ettiler.*

Sen ordumun durumunu gördün. Ben bunlarla padişahlık yapamam.'

Onun üzerine Erzurum Meliki dedi ki: 'O gelenler Rumların öncüleriydiler.

Diğerlerinin hepsi güçsüz ve korkaktırlar; yiğitlikte en düşük pâyeye sahiptirler.

Bilmiyormusun ki, padişah büyük bir ordudan ancak bu kadarını seçebildi.

Sen burada ota ve suya hakimsin. Sen rahat ol da ordun da rahat olsun.

Çünkü düşman topluluğu hiçbir zaman bu sarp dağın yanına yaklaşamaz.

Koskoca ordu susuzluğa ancak bir süre dayanabilir.

Onlar dönüp sırtını gösterince peşlerinden ağır gürzle koşalım.'

Diğer yandan ordunun ünlüleri padişahın (Alaaddin'in) yanına kadar gelerek

Dediler ki: "Bizden bin kişilik bir ordu öncü olarak yola çıktı.

Onların durumundan haberimiz yok. Başlarına ne geldiğini bilmiyoruz.

Herhalde düşman onlara yetişti ve onlardan eser bırakmadı."

Daha sonra öncülerden yol bilenlerinden bir grup akşam üzeri ordugâha geldi.

Kutlu padişaha o savaşta başlarına gelenleri anlattıkları zaman

Padişah, olup bitenleri haber vermek için Eşrefi çağurmaya adam gönderdi.

Başı dik Eşref, cihan padişahının yanına geldi.

Padişah'tan olanları duyunca Elburz⁽⁷⁹⁶⁾ ve Sehlan⁽⁷⁹⁷⁾ gibi sebat gösterdi.

Sultan'a dedi ki: "Ey padişah! Dünyada feleği avlayan padişah sensin.

Zaman senin fermanının hükmüne bağlanmış. Yer senin çevganının gücünden yorgun düşmüş.

Bu duruma kafanı yorma, çünkü felek senin arzun doğrultusunda dönecek.

[395] *Çünkü savaşın durumu her zaman böyledir. Acı içeceğin sonunda tatlı gelir.*

Her savaşta önce sıkıntı çeken sonunda başarı kazanıp muradına erer.

Ulu Allah'tan benim ümidim, kara toprak güneşten ayrılınca

Canı Yaradan'ın cihanı bağışlayan yardımıyla onlardan bunun öcünü alalım.'

Bu tür inciler döktürdükten sonra mutlu bir şekilde gidip uyudu."

(796) İran'ın kuzeyinde bir dağ.

(797) Arabistan'da Beni Nümejr ülkesinde bir dağ olup edebiyatta vakara, sebat ve sağlanılığa örnek gösterilir.

71- SALTANATIN MUZAFFER BAYRAKLARININ HAREKETE GEÇMESİ VE HAREZMŞAH ORDUSUNUN ÖNCÜ BİRLİĞİNİN (TALAYE) YENİLMESİ

Şiir:

"Seher vakti gökyüzü goncasından kırmızı gül, gülen yanaklarıyla
açılınca

Bargâhın kapısının önünden davul gümbürdemeye başladı. O güm-
bürtüden güneşi ve ayı titreme aldı.

Ordunun sağını solunu donatarak yiğitlerle savaşmak istediler.

Tanrı'nın yardımı ve padişahın ikbaliyle Arap, güçlü bir orduyla ön-
den gitti.

Harezmiler tarafından da güçlü bir ordu yola çıkarılmıştı.

Yolda içinden mavi çay'ın aktığı güzel bir yeşillik gördüler.

Dediler ki: 'Burası dinlenme yeridir. Değilse şarap içme ve eğlenme
yeri de olabilir.

Yüksek dağlarla çevrilmiş olan böyle bir yer bulunmaz bir yerdir.

Ordudan haber gelinceye kadar burada dinlenelim.

Bu sözleri daha bitirmeden günleri geceye döndü.

Üzerlerine bahar bulutunun dahi o kadarını yağdıramayacağı kılıç
deryası yağdı.

Oradan geri dönmeleri imkânsızdı. Ne de savaşa tutuşmaları.

Aslanlar ve kaplanlar gibi savaşarak o düzlüğe kan nehri akıttılar.

Kaldırdıkları tozdan ortalık o kadar karardı ki, gözler bir anda işe ya-
ramaz oldu.

[396] Parlak kılıçların ışığı gözlerinin önünü aydınlatmaya başladı.

Türklerin komutanı⁽⁷⁹⁸⁾ büyük bir çaba gösterdiyse de şansı kendisi-
ne yardım etmedi.

Gözleri kararıp elleri dolaştı. Felek onların tozunu savurdu.

(798) Burada Harezmsahlıları kastediyor.

Çaresiz geri dönüp sırtlarını gösterdiler. O savaş rüzgârından sadece bir avuç toprak kaldı.

Sultan'ın ordusu yeşil alanda başı dik, muzaffer ve düşmanı avlamış olarak kaldı.

Komutan, Sultan'a birini göndererek şu haberi verdi: 'Ey bahtı ve de-
hert ay'dan daha üstün olan!

Öncü birliği olarak yola çıkmıştık. Kinden gözlerimizi kan bürümüştü.

Düşmanı bulmak için yola düşmüş, dağı dereyi aramaya başlamış-
tık.

Derken düşmandan bir ordu gördük. Onların kaldırdığı tozdan dünya
kararmıştı.

Onlar nehir kenarında dinlenmek için çimenliğe inmişlerdi.

Onlar orada görünce saldırdık ve gafıl avladık.

İki taraf arasında savaş oldu. O savaştan aslanlar sıkıntıya düştü.

Siz padişahımızın uğuru ve gücüyle düşman ordusundan çok sayıda
asker öldürüldü.

Sayılamayacak kadar kalabalık olan o ordudan geriye canlı olarak
bir kişi dahi kalmadı.

Onların elinden suyu ve otu aldık. Şimdi siz cihan sahibi padişahımız
oraya gitmek isterseniz,

Ordan daha güzel bir yer bulamazsınız. Tıpkı Darü's Selam'a⁽⁷⁹⁹⁾
benzemektedir.

Gönderilen kişi padişahın yanına varınca bargahın önünde davul
gümbürdedi.

Ordu Çin Denizi gibi dalgalanmaya başladı. Yeryüzü demirle kaplan-
dı.

Atı, esiri, zırhı, kalkanı, kılıcı ve oku öne çıkardılar.

Şahlar şahı serverleri överek, Ey kalpleri temiz olan padişah dostları!

Sizin savaşınızdan güneşin yüzü parladı. Sizin başarınızdan ülkenin
yüzü güldü, dedi.

(799) Yani Bağdat.

[397] Ondan sonra şahın otağını alıp o güzel çimenliğe götürdüler.

Öncü birlikleri tekrar yola çıkarak, o dağı ovaya çevirdiler.

Diğer yandan Harzemşah'a savaşta nasıl rezil oldukları haberi gelince

O, Erzurumlu'ya dedi ki: İş senin söylediğin gibi olmadı.

Ordumuz onların önünde kaçıma başladı. Onlar bize kesin üstünlük kurdular.

Oradaki askerlerimizden bir kişi bile kalmadı. Ben bu kilidin nasıl açılacağını bilmiyorum.

Oraya ordunun büyüklerini göndermiştim. Öncü olarak önemli bir ordu göndermiştim.

Hem Sultan'ın durumunu öğrensinler, hem de suyu ve otu tutsunlar diye.

Karşı tarafın savaşçı askerlerinden birkaç kişi ansızın askerlerimizin karşısına çıktı.

Askerlerimizin başına gelenleri sorma. Sert kayanın kalbi bile onun gamından erir.

Ordumuz yenilgiye uğrayınca düşman her tarafta duruma hakim oldu.

Askerlerimizden çok sayıda kişiyi yakalayıp öldürdüler. Onların feleğin gözüne yarım pul değerinden dahi görülmedi.

Suyun ve otun yarısını ele geçirdiler. Şahlar şahı oraya otağını kurdu.

Onlar bizden mızrak ve gürz bakımından üstündürler. Fakat bizim okçularımız,

Nacakla kartalın gözünü dikerler. Gürzleri karşısından şimşek pes eder.

Tek bir okla hangi kimse her türlü aleti olan onlarla mücadele edebilir.

O gün senin sözüne uyarak yola çıktım. Kendi görüş ve düşünceme uymadım.

Öyle derin bir denize üstüm ki, orda timsah gibi yüzmek gerekir.

Diğer yandan padişahın önünden cesur bir ordu öncü olarak aslanlar gibi yola düştü.

O sarp dağda at sürdüler. Hepsi Tanrı'nın adını andılar."

**(398) 72- HAREZMİ ÖNCÜ BİRLİĞİNİN (TALAYE)
İKİNCİ DEFA YENİLMESİ**

Şiir:

"Güneş mutlu bir şekilde mavi tahtına oturup altın tacı başına koyunca,
Hint ülkesinin ordusu (gece) dağılıp Rumi yiğitler (gündüz) ata binince
Birdenbire ordular birbirlerini gördüler. Kalpler sevinç ve korkudan
ucuttan fırladı.

Daha kartal avının üzerine atlayıp pençesini keklığın kalbine geçir-
meden

Onların heybetinden feza daraldı. Kader geri dönüş yollarını tuttu.

Derken atılan okların peşinde rüzgâr bile yetişemedi. Yayların bir an-
la gücü tükendi.

Mızrak kullanılmaya hazır bekliyor, gürz ise savaş arıyordu.

Birbirlerine iyice yaklaşmışlardı. Felek kan dökmek için tetikte duru-
yordu.

Birbirleriyle vücut vücuda girince kılıcın ve topuzun yolu bağlandı.

Türklerden o kadar asker öldürdüler ki, atlar kan içinde yüzdü.

Zavallı düşkünlerin çoğunu da kemetleriyle cansız bıraktılar.

O mahşer gününde canları kurtaranlar kaçmayı mertlik saydılar.

Askerler, düşmanın işini gördükten sonra padişaha bir haberci gön-
derip dediler ki:

'Ey gücünü Tanrı'dan alan! Şansının desteğiyle kaybettiklerini yeni-
den buldun.

Senin milliyetin iyilik ve bayındırlık olduğu için askerlerin hepsi se-
vniç içindeler.

Keşif birliğin (yezek) gece yola çıktığı zaman orda bulunanların hepsi
penelerini kapayıp gözlerini açtılar.

Hepsi dağda düşmandan nasıl bir av bulurum diye dolaşıp durdu.

Parlak güneş yüzünü gösterince gök düşmanın haline güldü.

Ordu öyle bir dar yere geldi ki sanki dünyada kimse kalmamıştı.

[399] hepsi kılıçlı ve zırh giyinmiş, hepsi hareketli, hepsi coşkulu idi.

Önce güçlü bir hamle yaptık. Onların alet ve edevatını ağaç yaprağı gibi döktük.

Sonunda öyle birbirimize girdik ki birbirimizin üzerine yığıldık.

Gürzden ve hançerden başka bir şey çalışmadı. Türklerin bir anda damarları kesildi.

Türkler oktan ve yaydan mahrum kalınca erkekliklerinden eser kalmadı.

Onların birkaçını kemendin kırımıyla öldürdük. Birçok seçkin kişi toprağa düştü.

Sağ kalanlar da yorgun ve bitkin bir halde dağ yolundan kaçarak uzaklaştılar.

Onların elinden cennet gibi güzel bir yer çıktı. Bundan sonra oturacak bir yer bile bulamazlar.

O sırada zaferden haberdar olan şahlar şahı yola çıkmıştı.

Askerin hangisinden o zaferi dinlese kalbi sevinçten yerinden oynuyordu.

Derken muzaffer komutanı (sipehdar) yanına geldi. Yeri öperek önünde secde etti.

O savaşta olup bitenleri, düşmanların nasıl savaştıklarını anlattı.

Aldığı silahları ve esirleri getirip hepsini padişaha gösterdi.

Şahlar şahı bargâhtan kalkarak ordu komutanlarıyla yola düştü.

Hepsi yaya olarak yürürken şah aralarında parlayan güneş gibiydi.

Sonra şah, soylu atından indi. Dünya kendisine boyun eğmiş, gök kölesi olmuştu.

Diğer yandan o sırada Harzemşah'ın bütün işleri bozulmuş gibiydi.

O zaman Erzurum yöneticisine (sahib) şöyle dedi: 'Ey adam! Senin düşüncen bana uğursuzluk getirdi.

Ben kendi düşüncemle hareket etmeliydim. Fakat kendimi senin düşüncene kaptırdım.

Şimdi kendimi Çin denizine düşmüş hissediyorum. Böyle derin bir denizden kim sağ çıkabilir?

Ünlü askerlerimizden bir kısmı bu savaşta yere serildi.

[400] *Kin ateşi öyle yükseldi ki, ayağını basan herkesi yakar.*

Bununla beraber gayret edip savaşa girelim. Şan ve şeref peşinde koşalım.'

Bunun üzerine Erzurumlu gizlice ona dedi ki: 'Bu işi niye kendine dert ediyorsun?

Hapsettiğin bu serverleri niye böyle izzet ikramla besliyorsun?

Onların hepsinin vücudunu ikiye ayır. Rumlardan canlı olarak kimseyi bırakma.

Eğer onlara böyle davranırsan, senin düşman karşısında gücün artar.

Kimse seninle savaşmaya kalkmaz, vücudunu tatlı canından ayırmak istemez.

Kin ve garazla söylenmiş olan o sözü dinleyen (Sultan Celaleddin), 700'den fazla hür kişiyi cansız bıraktı.

Harezmi şahının kapısının önü kan ve kılıçla doldu. Yüreği şeytanın elinde oyuncak oldu.

Diğer yandan din büyüklerinin ve doğru yolun yolcularının padişahının dergahında

Sultana dua için ellerini açtılar ve Allah'a övgüyü göklere çıkardılar.

O gece Kadir Gecesi idi. Mutlu padişah, yöneticilerin melikine,

Zindanların kapılarını açmasını, bütün ihtiyaç sahiplerine altın bağışlamasını buyurdu.

Bütün geceyi namaz, niyaz ve dua ile Allah'a yalvararak geçirdi.

Üç gün boyunca oruç tuttu. Evinin her yanından dua ve yakarış yükseldi.

Şahlar şahı çok derin bir dindar olarak geceleri ikbal gibi ayakta geçirdi."

**73- HAREZMŞAH'IN ÖNCÜ BİRLİĞİNİN (TALAYE)
ÜÇÜNCÜ DEFA SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'IN
-YÜCE ALLAH ONLARA RAHMET EYLESİN-
MUZAFFER ASKERLERİNİN ÖNCÜLERİ ÖNÜNDE
BOZGUNA UĞRAYARAK KAÇMASI**

Şiir:

*"Ertesi gün altın külahlı güneş padişahın kapısı önünde yeri öpünce
[401] Zafere alışmış bayraklar sevinç, neşe, mutluluk ve naz ile hare-
kete geçti.*

Padişah devlet atına binerek ünlü dergâhından dışarı çıktı.

Sanki gök coşmaya başladı ve melekler yardımına koştu.

Çetr'inin kartalı kanadını açmış, fetih ve şan için ava çıkmıştı.

*Ordu düzen ve intizam içinde harekete geçti. Başı dik kutlu bayrak
da.*

*Dünyayı dolaşan Türkler dağılmışlar, dağda ve ovada düşmana tu-
zak kurma peşindeydiler.*

*Şahlar şahı, lacivert gökte güneşin kapandığı gibi savaş sazını kapa-
dı.*

*Karanlık gecede parlayan ay gibi sevinçli ve yüzü gülücüklerle dolu
olarak ilerledi.*

*O sırada ordunun bütün mensupları susuzluktan perişan oldu. çeşme
aramaya koyuldu.*

*Bazıları tatlı suyu bazıları da karı arıyordu. Sanki güneş yüzlü şah-
lar şahı,*

Hayat suyundan bardağını çekmişti. Çünkü sudan eser yoktu.

Güneşin hararetinden ve şiddetinden taşın kalbi erimeye başladı.

*Kutlu şah ise yıldızlar arasında parlayan ay gibi huzur içinde yol alı-
yordu.*

Yüksek bir dağın doruğuna çıktı. Ordan kemendi göğe değiyordu.

Aşğıdaki geniş bir düzlük baştan başa düşman askeriyle dolmuştu.

Yiğitlerin bazıları ok, kılıç ve ağır gürzle onların üzerine gitti.
Dağın eteğine kadar indikleri zaman karşı taraftan bin süvari bile
çıkmadı.

Birbirlerinin üzerine yürüdüler. Birçok cengâver yiğit hayatını kaybetti.
Savaş ateşini alevlendirip onunla düşmanın harmanını yaktılar.
Birbirlerine girdiler. Savaş aslanları gibi birbirlerine saldırdılar.
Gürzlerin sesi ve kılıçların şakırtısı gökleri tuttu. Buluttan yağan yağ-
mur gibi ok yağdı.

[402] Aydınlık ruhlu güneşin gök kubbede taht kurduğu vakitten
Uyku yerine gitmesine kadar iki taraf askerleri savaşa devam ettiler.
Padişah siyah çetr'inin altından oadaki orduyu seyrediyordu.
Dere tamamen zırh ve kılıç dolmuş, yiğitlerin hançerleri her yeri kap-
lamıştı.

O zaman dedi ki: 'Ey yol gösteren Tanrı! Sen bağlanmış olan bu bağı
aç.

Şu karşı karşıya gelmiş olan iki ordudan inancı doğru olan benim or-
dumdur.'

Şahın bargâhını koruyan askerler de dağın doruğundan aşağıya indi-
ler.

İki ordu arasında iki meydanlık mesafe bile kalmadı. Böyle bir sava-
şı kimse duymadı.

İki dünya ordusu karşı karşıya gelince onlardan gök kendini sakla-
maya çalıştı.

Öncüler ordunun arasına yerleşti. Şahlar şahı uyku yerine geldi.

Halvete girip başını vücudunu yıkadı. Kalbine doğanları dile getirdi.

İçi saflıkla göğsü yakarışlarla doldu. Ağzını dua için açtı.

Ağzında daha orucun mührü dururken yakarışlarla geceyi gündüz
etti.

Şöyle diyordu: 'Ey doğru dinin yardımcısı! Başarı ve padişahlık sana
lâyıktır.

Bu pâk canla vücudu Sen süsledin. Yoksa bir avuç toprak neye ya-
rar?

*Felek Senin fermanına uyar. Senin fermanına uyana ne mutlu!
Pâk olan, yardım eden ve yol gösteren Sensin. Her iki dünyada da sığınacağım Sensin.*

Biliyorsun ki, her işimde Senden başkasından yardım istemem.

Bu mührü ve tacı Senin sayende buldum. Daha önce ne hazinem ne kılıcım ne de ordum vardı.

Benim yalvarıp yakarışımı görüyorsun. Bana bağışlağın bu çetr'i koru.

[403] *Bu savaş alanına başı dik olarak geldim. Bundan sonra Senin yardımına ihtiyacım var.*

Bunları söyleyip yüzünü yere koydu. Onun üzerine Tanrı devlet sahasını onun önüne açtı.

Onun üzerine öyle rahmet nuru saçıldı ki, felek açıkça fetih ayetini okudu.

Secdeden başını kaldırır kaldırmaz, müezzin şahın duasına yeniden başladı.

74- 28 RAMAZAN 627(13 AĞUSTOS 1230)

PAZARTESİ GÜNÜ İKİ ORDUNUN KARŞILAŞMASI,

SULTAN CELALEDDİN 'İN YENİLMESİ,

ERZURUMLU'NUN KARDEŞİ VE DEVLETİNİN

BÜYÜKLERİYLE -ALLAH ONLARA RAHMET EYLESİN-

ESİR DÜŞMESİ

Şiir:

"Sevinçten sabahın dudağı gülücükle dolup, mübarek güneşin yanağı parlamaya başlayınca

Dağ gibi güçlü olan padişah silahını kuşandı. Heybetinden dünya hayrete düştü.

Ordu baştan başa demire boğuldu. Bütün dağ, zırhlar ve ok torbalarıyla doldu.

Davulun gümbürtüsünden feleğin kulağı patladı. Ordu gelin gibi süslendi.

Muzaffer bayrakları açıldı. Otağın perdesini kaldırdılar.

Yer askerle, hava meikle doldu. Padişah ihtişamla dergâhından çıktı.
şahlar şahu bârgahından çıkınca siyah çetr'i güneş gibi parlamaya
başladı.

O, Rüstem'in Raş'ını hatırlatan rahvan bir atın üzerine binmişti.

O zaman ünlü komutan Melik Eşref, o mutlu padişaha şunları söyledi:

'Ey bütün dünyayı hükmü altında tutan! Felek bile senin emrinin dışı-
na çıkmaz.

Eğer atından iner de bir katıra binersen, bunun birçok faydasını gö-
rürsün.

O zaman hasmının kalbi, göz gibi kanlanır, ordunun cesareti artar.

Eğer ordunun ayağını zincirle de bağlasan, dünyanın altını üstüne
getirir.

[404] Onun üzerine hemen bir katır çektiler. Mutlu padişah sevinçten
kûlahını havaya attı.

Bütün ordu aslan gibi kükreyerek gayrete gelip yiğitlik gösterdi.

Salına salına yola düşünce dağı titreme aldı.

Araplar da denize akan dere gibi ordu içinde kayboldular.

Ordunun merkezine kara dağ gibi vakarlı ve demirden bir saf kurdu-
lar.

Ordunun sağ ve sol cenahları ilerlemeye başladı. Fetih sancağı da
yerinde yürüdü.

Bütün dünya düşman topluluklarıyla doluydu. Fakat onların Tan-
rı'dan destekleri yoktu.

Böyle olunca onların başı ayın çemberinden daha yükseğe çıksa, ok-
ları, hazineleri orduları olsa neye yarar?

Sol cenah sağ cenaha doğru yürüdü. Ordu baştan başa hazır hale
geldi.

Ordunun o durumunu gören Harezmsah, ay gibi dağın tepesine çıktı.

Ordan padişahın ordusuna baktı. Hepsi de hançer kullanan yiğitleri
gördü.

Onlar demire, gümüşe ve altına boğulmuşlardı. Dünya baştan başa
ordu olmuştu.

Sanki deniz coşmaya başlamış, melek yardımlarına gelmişti.

O zaman göğsünden soğuk bir ah çıktı ve o ah, göğün aynasını puslandırırdı.

Dedi ki: 'Eğer bu ordu benim olsaydı, bunlarla Tatar ordusuyla savaşsa girseydim,

Onların damarını çıkarır, o azgın köpeklerin kanlarıyla yeryüzününün otlarını sulardım.' (800)

Gözyaşları dökerek dağdan inerken hazan söğütleri gibi titreyip sarardı.

Diğer yandan padişah, bütün ordunun sağ cenahta birleştiğini görünce

Emri üzerine ünlü serverler, kızgın aslanlar gibi harekete geçtiler.

Bütün güçleriyle sağ cenaha yüklenirken sol cenahı da ihmal etmediler.

[405] *Hava ateşlendi, yer demir kesildi. Dünya daha öyle bir gün görmemişti.*

Padişah devlet gibi yerinden hareket edince Huma'nın⁽⁸⁰¹⁾ kanadı ona gölge etti.

Alem, kara bir dağ gibi ilerleyen ordunun dalgasından coşmaya başladı.

Başı dik ve savaşçı iki aslan olan Melik Gâzi ile seçkin Kamyar,

Sol cenaha saldırarak onların hepsini dereye döktüler.

Onları kalbinden de vurunca savaş yapmaya gücü kalmadı, kaçmaya başladılar.

Harezşah, hali öyle görünce bayrakların (alem) yanına doğru koştu.

Bayrağını ve sancağını çıkararak onları üzgün bir şekilde atının terki-ne bağladı.

Gece vakti ilk defa görünen ay gibi kendini gizleyerek yola koyuldu.

Rum askerleri düşmanı ararlarken Arap askerleri yağmaya başladılar.

(800) Metinde bulunmayan bu son iki beyit Muhtasar'dan (s. 174) alınmıştır.

(801) Bak.not. 652

Yavaş yavaş ilerleyip uygun gördükleri her yerde mola verdiler.

Sonunda akılsızlığından dolayı bahtı kararan divane Erzurum sahibine yetiştirtiler.

Onunla birlikte aynı batından sevgili kardeşi ile devletinin büyüklerini, Yakalayıp padişahın yanına götürdüler. O, tahtın önünde yeri öptü.

Utangaç bir halde Sultan'ın ayağına düşünce şahlar şahı geçmişi aklına getirmedi.

O zaman yiğit serverlerine, 'Aslan tilkiye kin beslemez' buyurdu.

Sonra bargâhta rahat ettirsin diye onu, ordudan bir ünlü kişiye teslim etti.

Böylece o günün seherinde alet edavatla, ordu ve hazine ile başı yükseklerde olan o Melik'in.

Savaşın bittiği ikinci namazı vaktinde ne ordusu, ne teçizatı ve ne de malı kaldı.

Şahlar şahı bargâhın önüne çıkınca onun iyiliğini isteyen Eşref huzuruna geldi.

Altından inerek Sultan'ın atının eyer örtüsünü (gâşiye) eline aldı. Onun bu lütfundan dünya hayretler içinde kaldı.

[406] Cihan padişahı onu çok överek dedi ki: 'Ey bütün Arapların övüncü!

İki gözüm seni görmekten aydınlandı. Zaman, senin iyiliğinden gülbahçesine döndü.'

(Melik) yeri öperek sevinçle geri döndü ve mübarek yüzünü çadırına çevirdi.

Şahlar şahı ise şahlık tahtına oturdu. Başındaki taç göklere yükseldi.

Ordu serverlerine şöyle dedi: 'Harezşah'ın yaptıklarına şaşıyorum.

Sanki o perdeden çıkan bir oyuncunun oyuncağıydı.

O bir kendini gösterip sonra kayboldu. Kimse böyle bir savaş görmedi.'

Sonra görüşme izni verince emirler geldiler. Hepsi de sevinç duygularını belirttiler.

Ondan sonra da şahlar şahı namaz yerine geldi. Dili şükür ve kalbi yakarıyla doldu.

*Dedi ki: 'Ey doğrunun Yardımcısı! Dünyayı ve dîni yöneten sensin.
Senin gücünden destek buldum. Dünyada iddîacının sonu geldi.
Bana öyle dil ver ki, Sana övgü söyleyeyim. Çünkü övgü sen büyüğü
yaraşır.
Senden beklediğim her şeyi yaptın. İsteklerim dergâhında kabul gör-
dü.
Şu anda insanlara şefa'at edenin (Peygamber) ruhuna binlerce samî-
mi selamımı ulaştır.
Onun taraftarlarına, dostlarına, adamlarına ve geride bıraktığı ailesi-
ne ve ona tabi olanlara da."*

75-SALTANATIN MUZAFFER BAYRAKLARININ ERZURUM'A HAREKETİ VE ORANIN SULTAN TARAFINDAN FETHİ

Ertesi gün yıldızların padişahı ve gezegenlerin sultanı olan güneş, doğu tarafında dünyayı dolaşan atına binip, aydınlık ve ısı veren ruhu, sadık göğün menzillerini aşmaya koyulunca Sultan, Melik **Eşref** ve kardeşleriyle birlikte [407] **Erzurum**'a yöneldi. Yolda biri, cihan padişahına, "Dün havanın yüzü, yiğit askerlerin atlarının nalından kalkan tozla kaplanınca savaştan kaçan **Harezmi** ordusundan bir grup derin bir dereye vardılar. Saldırı rüzgârından ve can korkusundan hepsi atları ve silahlarıyla birlikte dereye yuvarlandı. Dere at ve adamlarla doldu" haberini getirince o, muzaffer askelerden bir grubun oraya gitmesini, durumu araştırmasını ve uygun düşen ihtiyat tedbirini almasını buyurdu.

Gönderilen askerler oraya vardıkları zaman onların hepsinin ruhu bedeninden ayrılmış, öbür dünyayı boylamıştı. Onların mallarını ve teçhizatlarını alarak Sultan'ın cephaneliğine (*zerad-hâne*) getirdiler. Onun üzerine Sultan, iyi bahtlı **Eşref**'i yanına alıp, at sürerek, şeref burcundaki güneş gibi yerine döndü.

Dinin ve devletin yüzünün gülücüklerle dolduğu mübarek bayramın, cihanı süsleyen yüzünden örtüyü kaldırdığı, hilâlin saltanat tuğrasının yayı gibi göğün bir köşesinden görüldüğü ertesi gününü ilk sabahı, **Şam** büyükleri yönlerini devrin padişahının bargâhına çevirdiler. Tevazu yüzlerini yüce tahtın önünde yere koydular. O zaman Sultan, Melik **Eşref**'i elinden tutarak tahtın yanında özel olarak yaptırılmış olan kürsüye oturttu. Diğer melikler de her zaman olduğu gibi kendileri için

ayrılmış yerlere oturdular ve şerbet içtiler. Daha sonra bayram için hazırlanmış olan padişah alayına (mevkib-i humayun) katılarak atlarına bindiler. Pehlivanlar, ünlü kişiler ve meydanın hüner sahipleri halka kapma, mızrak oyunu, okçuluk ve binicilik gibi cesaret ve çeviklik isteyen oyunlarda her türlü hüner ve ustalıklarını gösterdiler. Ondan sonra Sultan, Melik **Eşref** ve diğer **Şam** meliklerle namaz yerine yöneldi. Sünnete uyarak [408] Mabud-i Mutlak, Gerçek Padişah ve Yıkılmaz Sultan olan Celal sahibi Allah'a ibadet görevini yerine getirdiler. İhtiyaç sahiplerine yağmur damlaları gibi sadakalar dağıttılar. Sultan'ın sofrasına gelecek yemek yendikten sonra melikler ve serverler selvi boylarıyla salına salına otağlarına (*seraperde*) gittiler. Adamlarının, hizmetçilerinin, memurlarının ve askerlerinin gönüllerini almak için cömertlik ve bağış gereklerini yerine getirdiler.

İkinci namazı vaktinde Sultan, Melik **Eşref** ile kardeşlerine 10 şahane hil'at ile tam takımlı 10 soylu at göndererek onları, nevruz gibi süslenmiş olan cihanı aydınlatan bezmine çağırdı. Önceki yüzyıllarda yaşayanların duyunca dağılmış kemiklerinin derhal birleşerek cana gelecekleri, cesetlerinin mahşerde canlanacağını inkâr edenlerin, bu yanlış düşüncelerinden vazgeçip, "Çürümüş kemikleri kim yaratacak?"⁽⁸⁰²⁾ diyeceği bir sofraya düzenlediler. Sakalar, "Onları gördüğünde saçılmış birer inci sanırsın"⁽⁸⁰³⁾ şeklinde tasvir edilen şarap testilerini ve ibriklerini "Zencefil karışık"⁽⁸⁰⁴⁾ tatlı suyla birlikte eğlence meclisinde ve neşe toplantısında dolaştırdılar. O şahane mecliste padişah yüzünü görme şerefinden, "Neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün"⁽⁸⁰⁵⁾ vadinin yerine getirildiğini gördüler ve sanki "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir"⁽⁸⁰⁶⁾ sözünün kendileri için söylendiğini sandılar. Uzun eğlence vakitlerini gece yarısına kadar uzatarak kadehleri başlarına dikip, şarap içmekle, çeng'in, levta (barbut) ve rebab'ın sesini dinlemekle meşgul oldular.

Arap melikleri kalkıp uyku yerlerine gidince Sultan da dinlenme yerine çekilip mutluluk ve huzur yatağına uzandı. **Şiir:**

"Bir defa daha parlak sabah kendini gösterince ordu, bargâhın önünde saf kurdu.

(802) Kur'an-ı Kerim, 36/78

(803) Kur'an-ı Kerim, 76/19

(804) Kur'an-ı Kerim, 76/17

(805) Kur'an-ı Kerim, 76/20

(806) Kur'an-ı Kerim, 76/21

Güneş gibi siyah çetir harekete geçti; ordu dağa ve ovaya doğru ilerledi.”

[409] **Erzurum**'a vardıkları zaman şehirde bulunan emirler, kapıları kapayıp, savunma ve karşı koyma yolunu açtılar. Onun üzerine Sultan, güvendiği adamlarından birinin şehre gitmesini, şehirlileri Melik'in (**Cihanşah**) ağzından boyun eğme ve kurtuluş yoluna çağırmasını, bargâhından, "Şiddetli bir azap vardır" (807) tehdidinden "Ama inanıp yararlı iş işleyene mükâfat olarak güzel şeyler vardır" vaadine çekilmesini, eğer o konuda muhalefet ederlerse, o suçlarının cezasının ve itaatsizliklerinin karşılığı olarak onlara hüsrân şerbetini tattırmasını buyurdu.

Melik (**Cihanşah**), Hazreti Sultan'ın emri gereğince yakın adamlarından birini Sultan'ın büyük emirlerinden biriyle şehre gönderdi. Onlar, şehrin büyüklüklerini ve serverlerini Sultan'ı gösterdiler. Bazen iyilik, bazen sertlik göstererek, bazen tatlı bazen de acı sözler söyleyerek onları doğru yola çektiler. Bütün emirler itaat etmeyi kabul ettiler. Bunu yaparken eskiden olanlardan dolayı Melik'e, kardeşine ve emirlerine bir zarar gelmemesi, onlarla geçmişten hiç konuşulmaması, Sultan'ın naiblerinin tasarruf ellerini herkesin malından ve eşyasından uzak tutmaları şartını koştular.

Sultan onların istediği şekilde yazılı bir yemin metni hazırlanmasını buyurdu. Yazdıkları aman, ahit ve söz senedini onlara gönderdi.

Onu okudukları zaman Candar **Hüsameddin** ile diğer şehir büyükleri Sultan'ın huzuruna geldiler. Saltanat hükümlerine uyduklarını ve boyun eğdiklerini bildirdiler. El öpme şerefini kazanarak Sultan'ın sancığını şehre götürdüler.⁽⁸⁰⁸⁾

Ertesi gün doğunun meşalesi, karanlık örtüyü, dünyayı süsleyen ışığı ve karanlığı dağıtan nuruyla aydınlatınca cihangir Sultan, atının üzerine parlak bir ay, nurlu bir güneş gibi binerek bargâhın kapısından bulutun arasından ayın ve kından kılıcın çıktığı gibi çıktı. İhtişam ve azamet içinde üzerinde melekler kanat açmış olduğu halde Melik **Eşref** ve onun kardeşleriyle ikbal ve devlet bulmuş gibi yaya olarak onun rikaibının yanında yürüdüler. Sultan Melik'in (**Rükneddin Cihanşah**) ey-

(807) Kur'an-ı Kerim, 18/88

(808) Bu suretle Süleymanşah tarafından 1202 senesinde fethedilip kardeşi Tuğrulşah'a verilen Saltuk ili (Erzurum) onun ve oğlu Cihanşah'ın elinde 28 yıl kaldıktan sonra bir daha ayrılmamak üzere 1230 senesinde Selçuklu ülkesine katıldı. (Selçuklular Zamanında Türkiye, s.374)

van'ına gırtince Melik **Eşref** ve [410] kardeşleri saf kurup sofanın önünde ayakta durdular. Sultan kısa bir süre sonra dönerek sofanın kenarına oturdu. O sırada iki tarafın uzak yakın bütün emirleri bağlılık kemerini bellerine takmış, sıra olmuşlar ve başlarını öne eğmişlerdi. Sultan ayağa kalkarak Melik **Eşref**'in elinden tutup halvet sarayına (*seraçe-i halvet*) gitti. Oraya çalgıcıları, savaşın ve eğlence meclisinin üyeleri olan melikleri çağırdı. O gün zevk, eğlence, hoş vakit geçirme ve işretle meşgul oldu. Şarabın etkisi ruhların rahathğını artırıp, neşe işret meclisinde bulunanların içini açınca, o arada Sultan'ın pâk nefesini de sevinç duyguları kaplayınca Melik **Eşref**, **Erzurum** sahibi Melik **Rükneddin**'e şefaet dilemek için ayağa kalktı. Diğer kardeşleri o konuda ona uydular. Sultan, onların isteklerini kabul etti. Onun affedildiğine dair bir "aman yüzüğü" verdi. Ayrıca ona kıymetli bir hil'at, birçok altın ve özel bir at gönderdi. Huzuruna gelip Melik **Eşref**'in yanında elini öpme şerefini kazanmasına izin verdi. Onun üzerine Sultan ona bağlı yerleriyle birlikte **Aksaray** mahrusesini, kardeşine de **Eyübhisar**'ı⁽⁸⁰⁹⁾ muaf ve müsellemlik olarak verdi. Büyük lütuflarda bulunarak onu **Aksaray**'a diğer yandan durumu öğrenmek için de askerlerinden bir birliği **Ahlat** tarafına gönderdi.

Onlar oraya varmadan Sultan **Celaiddin**'in naibleri, olanları duyunca canlarını kurtarmak için buldukları şehri boşaltmışlar, **Ermen**'i terk ederek, yönlerini **Erran** (Karadağ) tarafına çevirmişlerdi.

Sultan tam bir ayı orada zevk, eğlenceye dalmak, şahane meclisler düzenlemek, Melik **Eşref** ve ülkenin tanınmış melikleriyle çevgan oynamak ve avlanmakla geçirdi. Ondan sonra Melik **Eşref**'e **Ermen** tarafına [411] gitme zahmetine katlanmasını, yoldaki birlikleri de yanına alarak orada düşmana karşı set meydana getirmesini buyurdu. **Gürcistan** vilayetinde bulunan birkaç kaleyle birlikte **Oltu** vilayetini Melik **Eşref**'in divanının emrine verdi. Melik **Eşref** el öptü. Oranın ve Ermen mülkünün menşurunu istedi. Sultan da Melik **Eşref**'in rızasını kazanmak için büyük bir cömertlik göstererek, onun isteğini yerine getirdi. Melik'in istediği şekilde menşur yazıldı. Çaşnigir Emir **Şemseddin Altunabe**'yi savaşı 5 bin süvariyle ihtiyat olarak **Ahlat** tarafına gönderdi. Tamı tamına, **Şiir**:

"İki yüz hil'at, altın takımlı at; ay yüzlü cariye ve erkek köleyi,

Hepsi de soylu olan yüz at ve yüz katır, 100 gümüş tenli hizmetçiyi,

(809) Niğde-Aksaray arasında bir yer.

(810) Tamamen vergiden muaf toprak parçası.

*Boyunlarına kadar savaş araç-gereci yüklenmiş bin Bohtl deveyi,
Ancak padişahlara hediye edilebilecek her türden bin top Rumi ipekli
kumaşı,
Kimsenin bağışlamaya cesaret edemeyeceği Keykubadi sikkelerden
iki yüz keseyi (surre),
Hazinesi için 10 kutu dolusu inci gibi her türlü kıymetli mecevheri,
Yüzbinlerce özür dileyerek ünlü Melik Eşref'e gönderdi.
Ondan sonra herbir server'e, herbir büyüğe ve ünlü kişiye,
Dinardan, şahane hil'atten, köleden ve soylu attan,
Rum ipeklisinden, kılıçtan, yüzükten, altın takımlı bineklerden,
Eğlence araçlarından, savaş araç ve gereçlerinden ve Tanrı'nın değer-
li kaldığı her şeyden verdi.
Saltanat kesesinin başını aşağıya getirdi. Komutan ve ordu o bağış-
tan doydular."*

Ertesi gün Melik **Eşref** ve kardeşleri Sultan'ın bargâhına geldiler. İslam padişahının sınırsız bağışlarına teşekkür etmeyi gerekli gördüler. O zaman Sultan tekrar özür dileyerek onlara **[412]** şahane hediyeler verdi. Çetr'i ve sancağıyla atına binerek uzun bir mesafeyi onları uğurlamak için kat'etti. O sırada Melik **Eşref** ve kardeşleri, atlarından inerek Sultan'ın atının rikabını öptüler. Kalpleri sevgi ve dilleri övgü dolu olarak Çaşnigir Emir **Şemseddin Altunabe** ile birlikte yollarına devam ettiler.

Sultan onlardan ayrıldıktan sonra durumu görüşmek ve isteklerini bildirmek için çağırdığı kalelerin muhafızlarının (*kütüvaları*) ve vilayet naiblerini bir hafta bekledi. Onlar huzura gelince yapılan işleri onlarla konuştuktan, zahireleri, cephaneleri (*zerâdhâne*), ihtiyatları ve kale işlerini yoluna koyduktan sonra o bölgelere makamlarına uygun kişiler tayin etti. Bütün itibarlı kişilere, ordu emirlerine (*umerâ-yi haşem*), askerinin seçkinlerine ve derhâhın hademelerine türlü nimetler, bağışlar, ilave makamlar, mülk ve diğer bölgelerde iktalar müsellemligi verdi. Onları kadehle ve elbiseyle doyurup, mest ve zengin yaptıktan sonra özel olarak çevre meliklerine, genel olarak da ülke meliklerine, kendisi hakkında "Allah hükümdarlığı dilediğine verir"⁽⁸¹¹⁾ hazinesinden inayet buyrulmuş olan hediyeinin şükranesi olarak "fetihnâme"ler gönderilmesini; on-

(811) Kur'an-ı Kerim, 2/247

ları devletinin geliştirdiği, sevincinin arttığı, makam ve mevkiinin güçlendiği, padişahlık işlerinin yoluna girdiği, ilahî yardımların ve nimetlerin kendisini kapsadığı haberini vermelerini, uzaktakileri yakındakileri bu müjdeyle sevindiren rahatlatmalarını buyurdu. O zaman müşrif-i memleket ve tugrayı görevinde bulunan Sahib **Şemseddin Muhammed-i Isfahani**, şu fetihnâme'yi **Erbil** meliki **Muzafferedin Ali**'nin *-Allah rahmet eylesin-* yanında kaleme aldı. Müsveddesini, okuyup düzelttikten sonra, çoğaltılması için Sultan'a gönderdi. İşte metin:

"Andolsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yeryüzüne ancak iyi kullarının mirasçı olduğunu yazmıştık.⁽⁸¹²⁾ "Bize verdiği sözde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allah'a hamdolsun".⁽⁸¹³⁾ Yüksek makama sahip, meliklerin büyüğü, dünyanın seçkinlerinin lideri, adaletin gerçek taraf-tarı, mücahid ve muzaffer kişi, İslamın ve Müslümanların direği, **[413]**, kâfirlerin ve müşriklerin kâtili, Haricilerin ve dinden çıkanların kahredicisi, gâzilerin ve mücahitlerin yardımcısı, Tanrı'nın birliğine inanan (*muvaahhidin*) orduların destekçisi, hilafet makamının kudreti, imamlık postunun önde geleni, meliklerin ve sultanların güneşi olan yüksek makamımız, uzun yıllardan beri büyük işler başarmakta, sevinçli ve müjdeli haberler vermektedir. Size büyük sevinçle selam ve dualarımızı giyaben duyurmak ve hayırlı vesilelerle topluluk katındaki dilekelerimizin yerine geldiğini bildirmek gerekmiştir. **Harezmi**'nin kahredilmesinden, sefil **Erzurumlu** ve kardeşlerinin ele geçirilmesinden sonra hanların, meliklerin, pehlivanların, emirlerin vücutları ikiye ayrıldı. Diğer askerler esir alındı veya öldürüldü. Bazıları cennete, bazıları cehenneme yollandı. Muzaffer askerlerin *-Allah onları her zaman muzaffer kılsın-* bazılarını, korkak serçeler gibi önümüzden kaçan o kaçakların nerde olduğunu bulmak için gönderdik. Onlar, sonunda **Ahlat**'ta onların leşinden vahşî hayvanlara ve kuşlara sofraya kurdular. Onların kanından yere ipeklî örtü yaptılar. O alçak herif (Sultan **Celeddin Herezmşah**), savaş aslanlarıyla savaşırken tilki kurnazlığı göstererek kaçıp kurtuldu. Düşüncesizliği yüzünden birkaç bin insan hayatını kaybetti. "O, zalimlerin ise sadece kaybını artırır."⁽⁸¹⁴⁾

Bizim yüce bayraklarımız *-Her iki dünyada da Allah muzaffer kılsın-* Pazartesi günü **Erzurum**'u kendilerine merkez yaptılar. Muzaffer askerlerimiz *-Allah onları korusun-* orayı daire gibi sardı. Şehir halkı ve askerleri karşı geldiler. Sayılarının ve teçhizatlarının çokluğuna güvenerek saldırımızı önleyeceklerini sandılar. Tıpkı, "Kalelerinin kendilerini Al

(812) Kur'an-ı Kerim. 21/105

(813) Kur'an-ı Kerim. 39/74

(814) Kur'an-ı Kerim. 17/82

lah'tan koruyacağını sanmışlardı⁽⁸¹⁵⁾ âyetinin söz ettiği kimseler gibi. Göz açıp kapayınca kadar ileri gelen yığıtlerimiz, isabetli oklarıyla güneş ve şehir arasına kartal kanadından örtü yaptılar. O divanelerin cüm-selerini, o alçakların vücutlarını kale duvarlarına ve burçlara heykel gibi astılar.

Göğün güneşi dizginini, batı sahrasına doğru çevirip, "Koşup toz perdesi arkasında kaybolduğu zaman"⁽⁸¹⁶⁾ şehirliler hezimet yolunu tuttular. Matemli **Şam** ordusu, sevinçten Saman Yolu (*kehkeşan*) yıldız takımlarına yükseldiler. Benatü'n na's⁽⁸¹⁷⁾ gibi [414] kongrelere çıkarak, Süreyya yıldızına⁽⁸¹⁸⁾ el attılar. Şehrin matemcileri (*nevhaberân*) aman feryatlarını göklere çıkardılar. Eğer şahane merhametimiz, onları himaye kucağına ve inayet gölgesine almamış olsaydı, "Gün doğması yakın değil mi?"⁽⁸¹⁹⁾ vaadiyle "Memleketini alt üst ettik"⁽⁸²⁰⁾ akibetine uğrattır, "Onu toz duman ederiz"⁽⁸²¹⁾ tozuyla eş yapardık. Fakat Rabbanî lütuflar, **Süleyman**⁽⁸²²⁾ mucizesi yoluyla semavî mutluluğu, "Onları bize getirin"⁽⁸²³⁾ dendiği gibi bize getirdi. Sancağın hilalinin ışığı (*pertev-i mahiçe-i sancak*), şehir kalesinin en yüksek yerinde parlamınca **Erzurum**, "Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlanır"⁽⁸²⁴⁾ elbisesiyle şereflendi. 3 Ramazan salı sabahı, "İşte bu, vaktiyle gördüğüm rüyanın çıkışıdır"⁽⁸²⁵⁾ rüyasının yorumcusu, "Kapılar açılınca"⁽⁸²⁶⁾ müjdesinin getirdi. Müslümanların ciğer köşesi ve insanlığın gözbebeği olan muzaffer çetr'imiz -Allah daha da muzaffer kalsın- iyilik ve bağış gölgesini şehrin üzerine düşürdü. **Erzurum**'u 36 pare kaleyle divanın yönetimine soktu. Devletin ve dinin büyüğü Melik **Eşref**, **Ermen** şahı, Melik **Muzaffer Şihabeddin Gazi**, "On bir yıldız, güneş ve ay'ın bana secde ettiklerini gördüm"⁽⁸²⁷⁾ ayetinde bahsedilen on bir oğluyla yüce alayımıza (*mevkib*) -Allah yüceliğini ve büyüklüğünü saklasın- katılmak üzere şehre geldiler. Çavuşlar, onlar için "Allah'ın dileğince, güven içinde Mısır'a yerleşin"⁽⁸²⁷⁾ sözünü söylediler. Devletimizin dostları, "Ana babasını tahtın üzerine oturttu. Hepsi onun

(815) Kur'an-ı Kerim, 59/2

(816) Kur'an-ı Kerim, 38/32

(817) Bak.not. 241

(818) Bak.not. 591

(819) Kur'an-ı Kerim, 11/81

(820) Kur'an-ı Kerim, 15/74

(821) Kur'an-ı Kerim, 25/23

(822) Bak.not. 52

(823) Kur'an-ı Kerim, 38/33

(824) Kur'an-ı Kerim, 36/39

(825) Kur'an-ı Kerim, 12/100

(826) Kur'an-ı Kerim, 39/73

(827) Kur'an-ı Kerim, 12/99

önünde (Allah'a secde edip) eğildiler⁽⁸²⁸⁾ kerametinin belirtilerini görünce akıl kulağıyla, "Allah bize bunu vaddetti" ⁽⁸²⁹⁾ sözünü duydular. **Harezmi'nin** büyüüne kapılan, başkalarının oyununa gelerek bizim gazabımızı ve düşmanlığımızı çekmiş olan bedbaht ve cahil **Erzurumlu**, "Rabbim! Beni geri çevir, belki yapmadan bıraktığımı tamamlar, iyi işlerim"⁽⁸³⁰⁾ deyip pişmanlık toprağında sürünüyor. Suçuna karşı "Biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat etmiştik" bahanesini ileri sürüp yaptıklarını fesat kimselere yüklüyor. Bazen "Bir kimse daha önce inanmışsa veya imanıyla iyilik kazanmışsa, imanı ona fayda vermez"⁽⁸³¹⁾ diyor, bazen de "Öncekileri yok etmedik mi? Ardından sonrakileri de onlara kata-
rız"⁽⁸³²⁾ tehdidinin kapısını kapıyordu. Allah'ın izniyle ümidimiz odur ki, bu mübarek seferde yüce makamımızın ve büyük saltanatımızın - Allah büyüklüğünü devam ettirsin- uğuruyla **[415]** Müslümanları baştan çıkarıp tahrik eden ve garazlarıyla dünya işlerinin bozulması için çaba harcayan fesatların ve münafıkların gücü kuvveti kırılmış ve bu fitne mayası ortadan kaldırılmış olur.

Sevinçli ve kederli zamanlarımızda yüksek makamınızın -Yükseklği daim olsun- bizimle görüş ve fikir birliği gütmeniz dolayısıyla size bu büyük başarılarımızı haber vermeyi uygun gördük. Bu müjdeden çok zevk ve büyük sevinç duymanızı, her işte birlik beraberlik yolunda sebat göstermenizi istedik. Bu duygularınızı bize göstermekte inşallah çabuk davranırsınız."

Bu yazıyı ilettikleri zaman Sultan, onu dikkatle okuyup inceledi. Ayrıca onun inceliklerini ve gerçeklerini gören kalem ve söz sahiplerinin görüşlerini ve itirazlarını değerlendirdi. Onda kabul edilmez sözlerin varlığını anladı. Gerçekten de haklı olan oydu. Mektuba itirazlardan biri şuydu: Sultan **Muhammed Tekiş'in** oğlu Sultan **Celaleddin Harezmişah**, bir çok doğu beldelerini ve **Arap** şehirlerini yönetimi altına almıştı. 700 bin cihangir yiğit onun emir ve görüşlerine uymuştu. Savaş zamanında birkaç defa **Tatar** saflarını dağıtmış, bilek ve vücut gücü bakımından **Rüstem'in** adını zamanın sayfasından silmiş, Hilafet makamından, "cihan padişahı" (*şehriyâr-i cihandâr*) ünvanını almıştı.

Erzurum Meliki **Rükneddin Cihanşah** da büyük **Selçuklu** ağacından olup, padişahlık nehrinin kıyısında onun gibi gür bir dal çıkma-

(828) Kur'an-ı Kerim, 12/100

(829) Kur'an-ı Kerim, 23/99-100

(830) Kur'an-ı Kerim, 33/67

(831) Kur'an-ı Kerim, 5/158

(832) Kur'an-ı Kerim, 77/16-17

miş, memleket çemeninde onun gibi bir fidan yetişmemiştir. Fakat hazine ve definelerimiz onun yüzünden yok olup gitmiştir.

Şam meliklerine gelince onlar toplu olarak uzak yerden bizim yardımımıza koştular. Allah'ın inayetiyle onların yardımlarının karşılığını ödedik. O halde bu kişileri küçük düşürüp aşağılayarak onların kalbini kırmak bize ne fayda ve kâr getirir?" dedi.

O sırada [416] daha önceki karışık günlerde garaz sahiplerinin iftirası üzerine bargâhın gözünden düşmüş ve dergâhın kapısından uzaklaştırılmış olan Vezir **Mahmud oğlu** adıyla tanınmış söz meliklerinin başı Ariz **Nizameddin Ahmed-i Erzincani**'nin bu fetih dolayısıyla kaleme aldığı fetihnâme'yi, dünyanın başlangıcından insan oğlununu neslinin tükeneyeceği zamana kadar, "kılıç, kalem ve sancak sahibi" lakabı kendisinden başkasına yakışmayacak olan ve **Şiir** (Arapça):

"At, gece, çöl, savaş, dövüş, kağıt ve kalem beni tanır"

sıfatının bir başkasına takılmayacağı Emir **Kemalettin Kamyar**'a - *Allah rahmet eylesin*- verdi. O da okuduktan sonra Sultan'a arz etti. Sultan o metni beğendi. Tugra sıfatını Sahib **Şemseddin**'den alarak ona verdiler.

Daha önceki fetihnâme binbir zahmetle yazılmış olsa da yukarıda saydığımız nedenlerle kabul görmedi.

Fetihnâme'ler yazılıp dünyanın her tarafına gönderildi. Sultan o önemli işten kurtulunca devlet ve ülke işlerine bakmak için **Kayseri**'ye hareket etti. İnsanlara emniyet ve güven yolunu açtı. Felek, onun için itaat kemerini can beline taktı. Orda bir hafta boyunca adalet ve bağışın hakkını verdi. Günlerini çevganla, avla, gezmeyle ve gönlünün istediği şeyleri yapmakla geçirdi.

76- ALANYA KALE KOMUTANININ (DİZDAR) İHANETİ VE O KONUDA CEZALANDIRILMASI

Ansızın **Alanya** naiblerinin eminlerinden, "Eğer Cihan Padişahı, en kısa zamanda kendisine zahmet verip (buraya gelmezse), **Alanya** yönetiminin dizgini, saltanat devletinin kullarının elinden çıkar. Vücudu daracağına yakışan Dizdar, emaneti koruma yolundan sapmış, bozuk ve karışık beyni gurur ve kibirle dolmuştur. **Kıbrıslı** kumaş tüccarlarıyla (*bezzâz*) bir olup, başı dik olan ve kullarına iyi davranan Sultan'a bağlı-

lık tasmaşını boynundan çıkarmak istemektedir" şeklinde bir mektup geldi.

Sultan, bunları öğrenince hayretler içinde kalarak düşünceye daldı. [417] Kendi kendine, "Bu eski göğün döndüğü süre içinde kimse böyle yeni bir şey görmedi. Olaylara gebe olan gök anası böyle bir olay doğurmadı. Ben, alçak ve şerefsiz bir kişiyi seçip onu temiz insanlar topluluğuna baş ve idareci yapayım. O da hiçbir sebep yokken böyle bir ihanette bulunsun" dedikten sonra hiç vakit geçirmeden yakın ve güvenilir adamlarından birkaç kişiyle rüzgâr gibi giden atına binerek üç gün içinde **Alanya**'ya vardı. Hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi yaptı. Bu işin altında kıskançlık ve çekememezlik olabilir diye düşündü. Dizdarın, saltanatın siyaset kâsesinin zehirini tadıp, padişahlığın kahredici gazabına uğrayarak can damarları kesilince pişmanlık duymamak için durumu araştırıp kesin olarak emin olmak istedi. Yaptığı araştırmadan sonra Dizdar'ın suçlu ve hain olduğunu anlayınca saltanat divan sarayının emirlerine ve naiblerine, herkesi sorguya çekerek bu olayı gizlilikten çıkarıp açığa kavuşturmalarını buyurdu. Onun üzerine Dizdar'ın işine vakıf olan muhafızlar, emin kişiler ve ileri gelenler, onun yaptığı kötü işleri ve çirkin davranışları ayıntlarıyla açıkladılar. Sözlerini deliller, şahitler ve karinelerle pekiştirdiler. Ondan sonra devlet büyükleri de Sultan'ın huzurunda Dizdar'ın suçlarını doğru delillerle açık ve kararlı olarak anlatıp, "Kale ileri gelenlerinin anlattıkları doğrunun ta kendisidir" deyince Sultan derhal emir verdi. Cellatlar onu sürükleyerek parça parça edip kale burcuna götürdüler. Parçalanmış cesedini oraya astılar. O olayda onunla sırdaş ve işbirlikçi olanları da onun akıbetine uğrattılar.

Sahil melikleri onun başına gelenleri duyup, cezanın şiddetini ve olayın hikâyesini öğrenince her taraftan taht ve tac sahibine harac ve bac gönderdiler.

Cihan padişahı iki ay orada mutluluk, sevinç ve zevk meclisi kurdu.

Şiir:

[418] *"Dünyayı savaşla süslediği gibi barışta da eğlenenin hakkını verdi.*

O yerlerde zaten mutluluktan insanlar şarap içmeden mest olmuşlardı.

Oranın ağaçları insanın içini öyle açıyordu ki, orada gece gündüz gibi görünüyordu.

Her yerindeki su, gülsuyu gibi beraktı. Misk kokusu her yere dağılmıştı.

Binlerce rengârenk gül açılmış, her kayadan hayat suyu akıyordu.

Yeri, yasemenin ve erguvanın çokluğundan yıldızlarla dolu göğe dönmüştü.

Padişah, ilkbahar havası veren orda içki, müzik, çevgan ve avla dinlendi."

Oradan **Antalya**'ya geldi. orada 40 gün daha bülbül sesini ve kumru ötüşünü dinleyerek zevk ve eğlenceye dalıp dönen feleğin olaylarını unuttu. Oradan **Kubadabad** tarafına hareket etti. **Şiir:**

"Sonra öyle bir cennet bahçesine indi ki, cennetin bekçisi (rıdvan) öyle bir bahçe yetiştirmede."

O zaman çevre emirleri her taraftan yönlerini Sultan'ın tarafına çevirerek, ona sınırsız hediye ve armağanlar getirdiler. Sultan, gece gündüz işret meclisi düzenleyerek kullarını sevindirmek, düşmanlarını kahretmekle meşgul oldu. Tam bir yıl süreyle huzur ve rahat içinde yaşamış olan askerlerini yerlerine yurtlarına gönderdi. Orada dinlenip eğlenmelerini buyurdu. Darü'l-Hilafe'den, Melik **Eşref**ten ve diğer çevre mekliklerinden, kullarına iyi davranan Sultan'ın dergâhına elçiler geldi. Sultan'dan izzet, ikram gülyüz görüp, mala kavuşmuş, mutluluğa ermiş, amaçlarına ulaşmış ve emel bayraklarını çekmiş olarak geri döndüler. Yine de "*Doğruyu en iyi Allah bilir*"

77- MOĞOL ÖNCÜ BİRLİKLERİNİN (KARAVUL)

SİVAS MAHRUSESİNE KADAR SALDIRMALARI

629/1231-2 yılında **Cormagon [419] Noyan** emir ve komutasında **Moğol** ordusundan bir grup, **İsfahanî Kervansarayı** adıyla bilinen ve bu zamanda **Kemaleddin Ahmet b.Rahat** ribatı adıyla tanınan **Sivas** nahiyelerinde bulunan bir kervansaray'a kadar saldırdılar.⁽⁸³³⁾ Çok sayıda insanı ve hayvanı öldürüp esir aldılar. Ortalığı yıkıp yağmaladılar.

Sultan, bu feci haberi duyunca aklını endişe ve telaş istila etti. Derhal Emir **Kemaleddin Kamyar**'a sarayın özel askerlerinden(*müfaride-i halka-i hâs*), dergâhın kölelerinden (*gulaman-i dergah*) ve saltanat muhafız görevlilerinden(*mülazimân- yatak-i humâyun*) meydana gelen hazır orduyla tam teçhizatlı olarak yola çıkmasını, kifayeti, dirayeti, komutanlığı ve işbirliğiyle bu yangını söndürmesini, bu karışıklığı durdurmasını buyurdu.

(833) 629/1232 yılında.

Emir **Kemaleddin** o kadar askerle yola düştü. **Sivas**'a vardığı zaman **Moğol** önce kuvvetleri(*karavul*) geri dönmüşlerdi. İhtiyatlı davranarak, tuzak ve pusuları araştırmak için keşifler yaparak **Erzurum**'a kadar gitti. Orada taraftar ve komutan olan Çaşnigir **Mübarizeddin Çavlı** ile meselenin halli ve işlerin seyri konusunda görüş alış verişinde(*müşavere*) bulununca o "**Moğol** ordusu geri döndüğüne göre onların peşinden giderek fitne tozunu uyandırmak gerekmez" cevabını verdi.

Kemaleddin, birkaç gün orada kalınca durumdan haberdar olmak için bölgelere ve çevrelere casuslar ve haberciler gönderdi. Onlar geri dönmünce **Moğol** ordusunun sayısının az olduğunu, yağmalarda bulunup esirler aldıktan sonra büyük bir ihtiyat ve aceleyle yerlerine döndükleri haberini getirdiler. Bu haberden iki üç gün sonra da kalelerin muhafızlarının(*kütüvaları*) habercileri gelip **Moğol** askerinin **Yunus** derbendini geçip **Mugan**'a vardıklarını bildirdiler.

Emir **Kemaleddin** orada kaldığı süre içinde işleri düzenleme yollarını araştırdı. Bütün bölge askerleri ona katıldılar. O zaman **Erzurum**'da büyük bir kalabalık ve sayılamayacak kadar çok bir topluluk meydana geldi. Sonunda en doğru düşünce ve en uygun karar olarak şunu gördüler: "**Moğol** ordusu giderken askerimizin azlığı dolayısıyla ilk anda hücumla [420] geçemedik. Askerlerin toplandığı şu anda neye karar versek onu gerçekleştiririz. Herhangi bir iş yapmadan, imparatorluk bargâhına yakışan bir hediyeyle geri dönüp kulluk görevini yerine getirmesek yakışık almaz". Ayrıca **Moğol** ordusunun ülkeye saldırısının sebebinin Abhaz Melikesi **Rosudan**'ın tahriki ve kışkırtması sebebiyle yapıldığını da öğrenmişlerdi. "Bu bahane bizim için yeterlidir" dediler.

78- SULTAN'IN ASKERLERİNİN GÜRCÜ DİYARINA GİTMELERİ VE ORANIN BAZI KALELERİNİN MELİKÜ'L-ÜMERA EMİR KEMALEDDİN KAMYAR- -ALLAH RAHMET EYLESİN- TARAFINDAN FETHİ

Bu düşünceyi yerinde ve bu tedbiri uygun gören Emir **Kemaleddin** ile Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı**-Allah onlara rahmet eylesin-mancınk, arrade, "neffat"lar⁽⁸³⁴⁾, nekkablar⁽⁸³⁵⁾, taş atanlar, yaycılar ve diğer harp araç ve gereçlerini kullananları bulup bütün cephane aletlerini tertip ettiler. Diğer bölgelerden (*memalik*) gelen piyadelerle yetin-

(834) Orduda neffat denilen sanatı ateş vermek, yakmak olan nefi yani nefçiler, barutçular ve nekkab denilen kale deliciler de çok miktarda bulunurlardı. (Medhal, s. 108)

(835) Lağımçılar.

meyerek daha beş bin ücretli(*ücrî-har*) piyade tutular. Büyük bir kalabalık ve mükemmel bir toplulukla yönlerini **Gürcistan** ülkesine çevirdiler. Padişahın askerleri, bir hafta boyunca o diyar incisini, ateş yağdıran kılıç elmasıyla deldiler. Şerefeleri Balık Burcuna degen ve temeli balıkla iddiaya giren 30 tanınmış kaleyi aman vermeyen, kan içen kılıcın darbeleriyle aldılar. Ağır gürzleri ve keskin kılıçlarıyla **Gürcülere** kıyamet gününü gösterdiler. Ölülerden oranın ovalarında tepeler meydana getirdiler. Rum topraklarını, din düşmanlarının ve can muhaliflerinin biriktirdikleri mallar ve doğurdıkları kölelerle doldurdular. Ulu Allah'ın vadedtiği, "*Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vâdetmiştir*"⁽⁸³⁶⁾ müjdesini Abhaz'dan ulaştırdılar. Sayıya, ölçüye, tartıya sığmayacak ganimet elde ettiler.

[421] Komutan, (*sipehdâr*), askerini oradan **Hah (Gag)** tarafına çekti. Sıkıntı veren mancınıkı üç gün boyunca isyan edenlerin kalesine çevirdi. Dördüncü gün dünyayı aydınlatan padişahın parlak ışığı üzerlerine düşünce ağaç yaprağı gibi titreyen kale sâkinleri cihan pehlivanından aman dilediler. Komutan, onların isteğini kabul etti. Çoluk çocukları ve mallarıyla aşağıya indikleri zaman padişahın zafere alışmış olan bayrakları yukarı çıktı.

O işi de bitirince **Nahah** tarafına gittiler. Taş darbeleriyle o kale sâkinlerine, geniş dünyayı karıncanın gözü gibi dar ettiler. 4 gün 4 gece çekirge ve an sürüsü kadar arrade ve mancınık'ı o fitne kâfirlerin üzerine yağdırdılar. Beşinci gün yıldızların şahı dünyayı aydınlatan güneş gökte parlayınca yaşlı bir rahip, genç bir yürek ve övgü söyleyen bir dille Melikü'l - Ümera **Kemaleddin Kamyar**'ın yanına geldi. **Şiir:**

"Ona dedi: Zamanın ümidi sensin. Bütün arzuların adresi sensin.

Daha önce kartalların uçmasına izin vermeyen bu sarp yerlerle dolu kalemiz varsa da

Artık ters dönmüş talihimizden başka elimizde bir şeyimiz kalmadı. Ne de gönlümüzde seviç ve elimizde güç.

Şimdi herkesin kalbi senin emrinin kölesidir. Altın, çocuk ve can senin fermanına bağlıdır."

Rahibin yalvardığını görünce Emir **Kemaleddin Kamyar**. "*Korkarak ve umarak bize yalvarıyorlar, bize karşı gönülden saygı duyuyorlardı*"⁽⁸³⁷⁾ durumunu hatırladı. "*Bir topluluğun saygın kişisi size geldiği za-*

(836) Kur'an-ı Kerim. 48/20

(837) Kur'an-ı Kerim. 21/91

man ona ikramda bulunun" sözü gereğince onun saygınlığını artırdı. Ağlayıp yalvarmasına dayanamadı. Engin iyiliği ve cömert tabiatı kendini gösterdi. Kale halkını bağışladı. Askerlere kın kılıcını kınına sokmalarını, can alıp halka eziyet etmekten uzak durmalarını, ele geçirdikleri ganimetlerle yetinmelerini buyurdu.

Rahip kaleye dönüp Melikü'l - Ümera'nın gösterdiği iyiliği anlatınca, herkes onun hizmetine girme şerefi [422] kazanmak için acele etti. İsyan tepesinden iz'an düzlüğüne indiler. Yardımlar almak ve amaçlarına ulaşmak için saltanat otağına (dehliz-i saltanat)⁽⁸³⁸⁾ koştular. Mesut bir talihle saltanat sancağını (sancak-i humayun) kaleye götürdüler ve sevinç müjdeleri verdiler.

79 - ABHAZ PRENSESİ ROSUDAN'IN MELİKÜ'L - ÜMERA KEMALEDDİN'İN HUZURUNDA AMAN DİLEMESİ, ONUN, SALTANAT BARGAHINDAN EVLİLİK AKRABALIĞI KURMAYI TALEP ETMESİ

Adı geçen beldelerde hüküm yürütmek için biçilmiş kaftan olan, olağanüstü gücüyle dünyanın taç sahiplerine ve alemin padişahlarına üstünlük sağlamış; mal, ordu ve ülkesini imar etme bakımından, barışta ve savaşta, Müslüman ve Hıristiyan padişahlarını geride bırakmış **Abhaz** Melikesi **Rosudan**, Sultan'ın askerlerinin üstünlüğünü; **Rum** ülkelerinden gelen savaş yiğitlerinin soylu atlarının nallarının değdiği yere Sultan'ın padişahlık tohumunu ve fidanını diktiği haberini alınca kalbi çarpmaya başladı. Son derece hassas oluşu yüzünden sükunu ve kararı kaçtı. Danışma toplantıları yaptıktan sonra kurtuluş yolunu, "Sultan'ın devletinin adamlarına ve ileri gelenlerine iyi davranmalı ve onlara tatlı dil ve iyi sözle yaklaşmalı" şeklinde öne sürülen teklifte gördü. Bu görüş gereğince Emir **Kemaleddin** ile mektuplaşma ve haberleşme yolunu açtı. **Moğol** ordusunun **Rum** ülkesine saldırmasında parmağı olan devletin emirlerinin bu kötü işlerinden dolayı özürler diledi. Elçisiyle birlikte Melikü'l - Ümera'ya **Gürcistan**'a has mallardan hediyelerle şu haberi yolladı. **Şiir**:

"Ben cihan padişahının kulu kölesiyim, onun fermanı karşısında başımı öne eğmişim.

Senin saldırının geldiği yerde benden hiçbir kötülük gelmez.

[423] Eline geçen her şeyi ateşe koysan ve yok etsen de."

(838) Hükümdarın odalı otağı.

Eğer Hazretî Sultan, sizin yaptıklarınızı öğrenirse, engin padişahlık merhametine rağmen suratı asılır. Bu işin aslını öğrenmenin peşine düşer. Bizim Melikü'l - Ümera'nın merhametinden beklediğimiz odur ki, geri kalan beldelerimizi yakıp yıkmaktan, yağma ve talan etmekten kaçınması; barış talebimizi saltanat dergâhının huzuruna arz etmesi; Sultan bize iyilik yapmak istiyorsa, bunu evlilik akrabalığı kurarak göstermesidir. Bizim aklımızdan geçen, **Selçuk** sülbundan ve **David** soyundan gelen⁽⁸³⁹⁾ iffetli ve namuslu kızımızı, ülke komşuluğu ve memleket yakınlığı dolayısıyla Melik **Gıyaseddin Keyhüsrev**'in⁽⁸⁴⁰⁾ evlilik haremine ve birleşme odasına sokmaktır."

Büyük bir sağduyu ve engin bir ileri görüş sahibi olan Melikü'l - Ümera **Kemaleddin**, onun isteğini kabul etti. Vilayetin çevresine ve **Gürcü** beldelerine çekirge gibi dağılmış olan askerlerini geri çağırdı. Sağlam surları ve mamur binaları olan 40 parça kalenin; **Hah, Nahah** gibi iki büyük ve mamur vilayetin fethedildiği; oralarda oturanların çoluk çocuklarına, mal ve mülklerine el konulduğu; askerın sınırsız mala ve eşyaya kavuştuğu haberini Sultan'a arz etti.

Moğol öncülerinin arkasından seçkin askerlerini gönderdiği günden beri zevke, eğlenceye ve işrete iltifat etmeyen ve her zaman onları merak eden Sultan, iyi haberleri habercilerin ağzından duyup mektupları okuyunca rahatladı ve sevinçten uçmaya başladı. Emri üzerine derhal her yana müjde verdiler. Ülkenin her yanına "fetihnâme"ler yazdılar. Ondan sonra da devlet emirlerini ve meclis arkadaşlarını çağırdılar. Mükemmel bir meclis [424] düzenlediler. Sultan, emirlere nefis hil'atler ve kıymetli hediyeler verdi. Bağışlarından **Rum**'un büyük küçük hiçbir yaratığını mahrum bırakmadı. Habercinin (*kâsıd*) cebini ve torbasını inci torbası ve maden içi gibi mücevher ve altınla doldurdu. Özel olarak Emir **Kemaleddin**'e, genel olarak da ordu emirlerinin herbirine mektup yazdı. Şerefli tuğrasıyla (*tevki-i eşref*) süslediği mektubunda teşekkür değer çalışmalarından ve üstün hizmetlerinden dolayı onları kutladı. Ayrıca askerlerin memleketlerine dönmelerine izin verilmesini, Melike ile evlilik akrabalığı kurmayı memnuniyetle kabul ettiğini, bundan sonra ordunun **Abhaz** ülkesine saldırmasına izin verilmemesini, emirlerin oradaki görevlilerini tamamladıktan sonra gelip bargâhın kullarına katılmalarını bildirdi.

(839) Kraliçe Erzurum'da hüküm süren Selçuklu Tuğrulşah'ın yakışıklı, boylu, cesur ve enerjik oğlu ile evlenmiş, bu sebeple bunlardan doğan prenses hem Selçuk hem de David (Gürcü kralı) soyundan gelmiş bulunuyordu. (Osmanlılar Zamanında Türkiye, s.376)

(840) Alaaddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev.

Mektubu alınca Emir **Kemaleddin**, emirleri otağına (*dehliz*) çağırdı. Ferman hükmünü herkese duyurduktan sonra oradan hareket etti. **Er-sincan** civarına varınca askerlerine izin verdi. Kendisi de emirler ve ordunun serverleriyle, **Şiir**:

"Zafer kazanmış, ök almış ve düşmanı avlanmış olarak Hazreti Padişahın yanına geldi."

Sultan onu her türlü bağışa ve her çeşit nimete kavuşturdu. Makamını göklere çıkardı. Onun büyüklük adını, Utarid'in⁽⁸⁴¹⁾ kalemiyle ayın gövdesine yazdı. **Şiir**:

Sonra ona kıymetli bir hil'at, bir kılıç ve rahvan bir atı"

onu çekemeyenlere ve kıskananlara rağmen verdi. Serverlerin ve su-başılarn (*ser leşker*) hil'at ve hediyelerle gönlünü aldı.

Dağlık yerler koyu renkli gömleği beyaz bir çadırla değiştirdiği ve kış ordusunun hücumu başladığı sırada Sultan **Kubadâbâd**'a gitti. Br süre gölün kenarında kadeh yudumlayarak ve eğlenerek vakit geçirdi. ondan sonra istikamet okunu **Antalya** tarafına attı. Oradan da gönül huzuruy-la mutlu ve sevinçli bir şekilde **Alanya**'ya gitti. **Şiir**:

Havası güzel baharı aratmayan bir kış. Padişah, nehir kıyısında gül ve nergis arasında,

[425] *Sevinç içinde yaşadı. Güneş, Koç burcundan⁽⁸⁴²⁾ ışığını saçınca*

Güneş gibi parlayan muzaffer padişah, dünyaya uğurlu yüzünü gösterdi.

Günlerine gün katmış olarak gönle huzur veren sahilin dışına çıktı.

Çabukça devletin kaynağı olan Kayseri'ye geldi.

80- SULTAN'IN ASKERLERİNİN ERMEN TARAFINA GİTMESİ, AHLAT'IN VE DİĞER ERMEN BELDELERİNİN FETHİ VE ORANIN DİĞER KORUNAN MEMLEKETLERE (MEMALİK-İ MAHRUS) KATILMASI

Sultan, her zaman fazıllarn toplandığı, zahitlerin yetişip serpildiği, önemli kişilerin yerleştiği **Ermen** memleketlerinin tehlikeli yerler haline geldiği; Melik **Eşref**'in tabiatında var olan zevke düşkünlüğü ve eğlenceye zaafı yüzünden **Sincar**'dan Sonra Şam'a (Dimaşk) yerleştiği ve Hiret

(841) Bak.not. 163

(842) Güneş Koç Burcuna 21 Martta girer.

sarayında eğlenceye daldığı, **Ermen** diyarını aklının ucundan dahtı geçirmediği, bu yüzden **Moğol** ordusunun (**Ahlat**)'tan önce **Malazgirt**, **Valaşgird** (**Eleşgirt**), **Bargiri** gibi yerlere saldırarak, oraları vahşi hayvanlara in, yırtıcı kuşlara ve akbabalara yuva yaptığı, o diyarda insanoğlundan dolaşan kimse bırakmadığı, orayı "Şimdi onlardan hiçbirini duyuyor veya hiçbir ses işitiyor musun?"⁽⁸⁴³⁾ sifatiyla sifatlardığı, sağ kalanları esaret ipine bağlayıp düşkünlük zincirine vurduğı; **Harezmi** askerlerinin bazılarının oralarda başıboş dolaştıkları, o menzillerden geçen kalelerin geçiş yollarını tamamen kestikleri haberini duyunca genel olarak insanların menfaatini düşünmesi ve mükemmel himmetinin herkesi kapsaması dolayısıyla Emir **Kemaleddin Kamyar**'a, muzaffer adamlarının (**haşem**) hepsini yanına alarak o bölgeye gitmesini; aklın, dirayetin ve uyanıklığın gereklerini yerine getirerek, **Ahlat**'tan ve **Bitlis**'ten **Tiflis** topraklarına kadar **Ermen** diyarını korunan memleketlere katmasını, oraların işlerini yoluna koymasını, gerektiği ve uygun olduğu şekilde [426] beldeler, bölgeler ve kaleler için ihtiyat tedbirlerini almasını, imar ve tamir işlerini tamamlayarak, ambarhanelere zahire yığmasını, cephanelikleri silahlarla doldurup, kaleleri güvenilir, yiğit, akıllı ve uyanık muhafızlara emanet etmesini buyurdu.

Emir **Kemaleddin**, verilen emir gereği askerlerin seçkinleriyle yola düştü. **Kayseri**'yi, **Sivas**'ı, **Erzincan** ve **Erzurum**'u geçip **Ahlat** havalisine varınca orayı ıssız ve insandan boş buldu. Kendilerinden istenmeden ve kendilerine başvurulmadan **Ahlat**'ta kalmış olan birkaç itibarlı kişi, Melikü'l-Ümera **Kemaleddin Kamyar** ile padişahın askerlerini karşılamaya geldiler. Onların gelişi Melikü'l-Ümera ile yanındakileri sevindirdi. Açık bir talihle uğurlu bir zamanda Sultan'ın sancağı, muzaffer askerlerle birliket şehre girdi. Emir **Kemaleddin**, şehrin itibarlı kişilerini ve ileri gelenlerini nefis hil'atlar, bağışlar, ödülleri ve ikramlarla şereflendirdi. Devletin ve saltanatın taraftarı ve hizmetçisi olması konusunda herkese and içirdi. Onlar da cuma günü minberlerde hutbeyi şahlar şahının kutlu lakabıyla süsleyip güzelleştirdiler.

Aradan bir süre geçince Emirü'l-Ümera'nın emri üzerine gölün (**Van**) kısayına indiler. Orada Emirü'l-Ümera, askeri birlikleri, emirlerin komutasında **Bitlis**'e, **Van**'a, **Vastan**'a, **Adilcevaz**'a ve sayılması sözün uzamasına, bıkkınlık uyandırmasına ve kitabın sayfalarının artmasına sebep olabilecek diğer bölgelere ve beldelere gönderdi. Kısa bir süre için-

(843) Kur'an-ı Kerim, 19/98

de zahmet çekilmeden, önemli bir zorlukla karşılaşılardan diğer **Ermen** memleketleri de saltanat devletinin çağrısına uyup selamete erdiler ve kendilerini korudular. Onun üzerine kale muhafızları (*kütüvaları*) ve devlet taraftarları açık bir alın ve huzurlu bir kalple yönlerini yüce otağın (*dehliz-i alî*) kulluğuna çevirdiler. Lütuf ve nimetle karşılaşp, maksatlarına ulaşmış ve isteklerine kavuşmuş olarak geri döndüler.

Emir **Kemaleddin, Ermen** diyarının fethini, o bölgenin rahat vaziyetini, kale muhafızlarının ve idarecilerin dileklerini ve oralarda başıboş dolaşan **Harzemlilerin** durumunu Hazreti Sultan'a [427] arz edince her zaman askerlerinin üzerinde titreyen ülkeler padişahının cömert kalbi, büyük bir huzur ve sevinç duydu. **Ermen** mülkünün fethinden memnun oldu. Ülkenin her yanına müjde mektupları (*beşaret-name*) gönderdi. Emir **Kemaleddin Kamyar** ile askerlere rehberlik ve komutanlık yapmış olan diğer emirleri tebrik eden, onlara iltifatlarda bulunan ve onları öven bir ferman çıkardı. Sonra Sahib **Ziyaeddin Karaaslan**'a Müstevfî **Sadeddin Erdebili**'ye Kadı **Şerefeddin** oğlu Pervane **Taceddin**'e **Ahlat** ve **Ermen** taraflarına gitmelerini, oranın ihtiyaçlarını karşılamalarını, vergi kapılarını (*ebvabü'l-mâl*) belirlemelerini; kayıpların, ölümlerin ve kaçakların emlakini kaleme almalarını ve sonucu kendisine bildirmelerini buyurdu. Onlarla Melikü'l-Ümera **Kemaleddin Kamyar**'a hitabeden bir mektup gönderdi. Mektupta, "Sahib, Müstevfî ve Pervâne oraya varınca Emir **Kemaleddin**, kalelerin ihtiyat tedbirlerini alıp onarım işlerini tamamladıktan sonra **Erzurum**'a gitsin ve buyrulacak şeyleri buyurması için hükümlerimizi beklesin" yazılıydı.

Sahib, Pervane ve Müstevfî oraya varıp kalenin onarım emrini bildince Emir **Kemaleddin**'e kireç lazım oldu. Onarım için gerekli olan taş, kireç ve ağaç **Adilcevaz** mevkiinde bulunuyordu. Emir oraya gitti. Emri üzerine emirler, birkaç büyük fırın yaparak onları faaliyete geçirdiler. İki üç gün içinde bin fırın kireç pişirdiler. Onları develere, katırlara, merkeplere, başka şeylere yükleyerek ihtiyaç duyulan yerlere götürdüler ve onlardan alındı belgesi (*hüccet-i kabz*) aldılar.

Melikü'l-Ümera, o işten kurtulunca **Erzurum**'a geldi. Orada Sultan'dan kendisini çağırın ve askerlere memleketlerine dönmeleri için izin vermesini buyuran bir ferman geldi. Onun üzerine Melikü'l-Ümera, askerlere serverlerle birlikte yurtlarına dönme izni verdikten sonra saltanat bargahına kulluğunu sunmak için yola çıktı. Şahlar şahının elini öpme şerefine kavuşarak ona olup bitenleri ayrıntılarına kadar anlatın-

ca. rütbesi zirveye ve şeref burcuna çıktı. Büyük padişah (*hidiv-i muaz-zam*) - Allah delilini nurlandırсын, - [428] engin cömertliği ve sınırsız iyiliğiyle dünyanın yıkılıp son bulacağı zamana kadar hiçbir padişahın bir kuluna vermeyeceği kadar ona bağışta bulundu. Emirleri ve ordu ser-verlerini de bağışından mahrum etmedi. Onları türlü hediyelerle şeref-lendirdi ve onlara "İşte bu sizin istediklerinizin karşılığıdır, çalışmalarınız şükre değer"⁽⁸⁴⁴⁾ âyetini okudu. Hepsini bağış ve lütuf dairesine aldı. Eyvan'da alınan zevklerden, meydanda yapılan eğlenceden onları pay sahibi yaptı. Bazen yalnız kaldığı zamanlarda mübarek dilinden şu be-yitler dökülüyordu: **Şiir** (Arapça):

"Eğer akıllı kimsenin sevgisini kazanmak ve onun kalbinde yer almak istiyorsan,

Sana rızık olarak verilen şeylere onu da dahil et ve sevgi ağıyla avla-yarak ona ihsanda bulun.

Görmez misin havadaki kuş bile, yerdeki daneyi kapmak için en yük-sekten damla gibi yere damlar.

İşte böylece akıl ve zeka sahipleri, sevgi göstermeden kalplerdeki sevgiyi avlayamayacaklarını bilirler."

81 - SAHİB ZİYAEDDİN, PERVANE TACEDDİN VE MÜSTEVFİ SADEDDİN'İN ERMEN TARAFINA GİTMELERİ

Sahib **Ziyaeddin**, Pervane **Taceddin** ve Müstevfi **Sadeddin**, divan mensupları (ashab-i divan), müfarideden 10 bin savaşçı yiğit süvari, hassa köleleri (*gulaman-i hâs*) ve kendi adamlarıyla (*havaşı-yi hod*) **Ah-lat** bölgesine vararak, büyük bir azamet ve haşmetle divan kurdular. Kayıpların bütün mallarını ve mülklerini (*emlâk u akar*) kaleme aldılar. Çevreden gelip kendilerine sığınmış olan çiftçi ve köylülere kendi top-raklarını iade ettiler. Onlara mal, tohum ve hayvan verdiler. Eskiden verdikleri normal vergileri yeniden tespit edip azalttılar. Onları çiftçilik ve ziraate özendirdiler. Kalelerin muhafızlarını (*kütüvalan*) çağırarak, on-ların gelir ve giderlerini kaydettiler. Yönetim şekillerini kurallara bağla-dılar.

(844) Kur'an-ı Kerim. 76/22

Gürcü, Erran ve Azerbaycan vilayetlerinde bu yapılanlar duyulunca oraların halkının hepsi, kalpleri huzur ve ümit dolu olarak yönlerini [429] yurtlarına çevirdiler. Kısa bir süre içinde o bölgeler imar edilerek eski haline geldi. Halk, saltanat naiblerinin adil ve iyi yönetimleriyle huzura kavuştu.

O memleketin sü-başılığı (*ser-leşkeri*) Emir **Sinaneddin**'e verildi. Emir **Sinaneddin**, yiğit bir emir, usta ve yetenekli bir sü-başı, tedbirli, tecrübeli ve ileri görüşlü bir insandı. **Kır Han**'ın (**Kayır Han**), **Harezmliler** ordusunun bir kısmıyla **Tatvan**'a indiğini, o vilayetin onların eziyet ve zülmünden huzuru kalmadığını, onların tüccarların geçiş yollarını tamamen kapadıklarını haber aldı. Daha önce de Sultan'dan onları saltanat dergâhının kulluğuna ve itaatine çağırmaları, güzel vaadlerle gönüllerini almaları, saltanat devletinin diğer taraftarlarının ve destekçilerinin de vilayet halkını rahatsız ve perişan eden onların kaldırdığı fitne tozunu iyilik suyuyla yıkamaları için harekete geçmelerini buyuran bir emir gelmişti.

Bir gün Sahib **Ziyaeddin**, diğer divan ve dergâh erkânı hep birlikte büyük bir ihtişamla gezmek için atlarına bindiler. **Sinaneddin Kaymaz**, bir kölesi (*gulam*) ve seyisi (*rikabdâr*) ile onlardan ayrılıp yola düştü. **Tatvan**'a yaklaşınca **Harezmliler** askerlerinden birine rastladı. Ona, "Han'a git, **Kaymaz** sizinle görüşmek istemektedir. Silahsız ve askersiz sizinle görüşecek. Eğer izni olursa huzuruna çıkmakla şereflenecek, haberini ulaştır" dedi.

Süvari, Han'ın yanına gidip durumu ona anlatınca **Kır Han** şaşırıldı. Süvarinin söylediğinin doğruluğunu anlamak için Emir **Sinaneddin Kaymaz** ile eskiden tanışmış olan kölelerinden (*gulam*) ve görevlilerinden (*mülâzim*) birini onu karşılamaya gönderdi. O adam Emir **Sinaneddin**'i görünce geri dönerek **Kır Han**'a, "O adam hiç şüphesiz Emir **Sinaneddin**'dir" deyince **Kır Han** bir hacib'ini yanına alarak onu karşılamaya çıktı. Karşılaşınca kucaklaşıp birbirine iltifat yağdırdılar. Zamanın işlerinden, devrin değişmesinden ve davranışların başkalaşmasından söz ettiler. O arada Emir **Sinaneddin** izin alarak [430] **Kır Han**'ın gözde hatunlarından birinin yanına gitti. Ona eşinin selamını ulaştırdıktan sonra oradakileri dönen feleğin sebep olduğu felaketlerden ve günlerden yedikleri darbelerden dolayı teselli etti. Oradan **Kır Han**'ın yanına dönerek kaldığı yerden sohbe başladı. Mutluluk ve sevinç içinde (**Kır Han**) sofraya istedi. Yahni ve buğrahanî'den ibaret yemekleri getirdiler. Yenildikten sonra **Sinaneddin** Kur'an'ı Kerim'i kabından çıkardıktan sonra elini onun üzerine koydu. Saltanat devletinin emirlerinin büyüğünden

küçüğünden hiçbirinin aklından ve fikrinden **Kır Han** ve diğer **Harezm** asilerine kaşı hiçbir kötülük bulunmadığına dair yemin ettikten sonra, "Herkesin niyeti, sizi böyle avare dolaşmaktan, yersiz yurtsuz olmaktan kurtarıp durumunuzun düzelmesine ve rahatınızın sağlanmasına yarayacak bir yurda sahip olmanız. Sultan'ın Sahib'ten (vezir) istediği sizin diğer taraftarlarının devlet emirlerinin saltanat bârgahının görevlileri ve itaatkârları arasına girmenizi sağlamaktır. Eğer teklif size uygun ve yerinde görünüyorsa, siz ve bütün **Harezm** emirleri içten ve dıştan Sultan'a, onun melikleri ve adamlarına bağlanıp, onun düşmanına düşman, dostuna dost olmalısınız" dedi. Onun üzerine **Kır Han, Bereket, Yılan Boğa, Can Birdi, Saru Han, Küçlü Han** ve diğer **Harezm** büyükleri ve emirler bir araya gelerek hep birlikte yemin ettiler. Birlik temelleri atıp, dostluk bağlarını bağladıktan sonra ortaya şarap getirdiler. Bir kadeh alındıktan sonra **Sinaneddin**, "Sahib'e ve diğer devlet erkânına bu durumu bildireyim. O arada siz de atlarınıza binip sabah erkenden şehir bahçelerinden uygun gördüğünüz bir yere konaklayın. Devlet emirleri ve büyükleri yanınıza gelirler. Orada meseleleri görüşüp karara bağlarsınız" diyek özür dileyip geri dönme izni istedi.

Emir **Sinaneddin Kaymaz** şehre geldiğinde vakit ikinci namazı vaktiydi. Sahibi (vezir) ve [431] diğer devlet erkânı geri dönmek üzere yerlerinden kalkmışlardı. Sahib, **Sinaneddin**'e ortadan kayboluşunun sebebini sorunca **Sinaneddin**, bütün olup bitenleri konuşulanları ve duyduklarını Sahib'in huzurunda arz etti. Oradakiler hep birlikte onun dirayetine, cesaretine ve ileri görüşlülüğüne övgü yağdırdılar. Sahib'in emri üzerine çok sayıda sığır ve koyun keserek büyük bir sofralar kurdular.

Ertesi gün güneşin gövdesi doğudaki dağların zirvesinden kendini gösterdiği zaman **Kır Han** ile diğer **Harezm** emirleri şehrin yakınına gelmişlerdi. Pervane **Taceddin, Sinaneddin Kaymaz** ve diğer emirler onu karşılamaya çıktılar. Selamlaştıktan ve birbirlerini özlediklerini söyledikten sonra karşılıklı iltifatlarda bulunarak bir bahçeye indiler. Hazırladıkları yemekleri getirip ortaya koydular. Yemekler yenilip konuşmalar yapıldıktan sonra Pervane **Taceddin**, anlaşmayı sağlamlaştırmak için yeminin tekrarlanmasını istedi. Onun üzerine **Kır Han** ve diğer emirler, bir önceki gün ettikleri yemini tekrarladılar. Pervane'nin ve orda bulunan diğer devlet büyüklerinin tam olarak güvenini kazandılar.

Akşam olunca Pervane şehre döndü. Sahib'e yaptığı önemli işleri anlattı. Sahib'in sevinci arttı. Emri üzerine bir önceki gün hazırlanan yemeklerin iki mislini hazırladılar.

Ertesi sabah Pervâne ve **Sinaneddin**, yanlarında çarkçılar, öncü birlikleri ve ellerinde kılıç, sırtlarında siper olan askerlerden oluşan kalabalık ve haşmetli bir alayla şehirden ayrıldılar. Sahib'in kafilesinin geldiğini haber alınca **Kır Han** atına binerek onu karşılamaya çıktı. Bir araya gelince kucaklaştılar. Sahib, **Kır Han**'a samimi iltifatlarda bulduktan sonra ona, "Cihan padişahının gölgesine sığındığın bu günden itibaren zamanın olayları karşısında emniyette kalacağını, cefâkar ve gaddar günlerin kötülüklerini savuşturacağını, amaçlarına ve emellerine ulaşacağını, günlerini mutluluk ve neşe içinde geçireceğini ümit etmekteyim" dedi. [432] **Kır Han**, onun bu sözlerine çok memnun oldu. Sonra aynı hızda at sürüp sohbet ederek ordaki bahçeye indiler. Oraya şahane bir sofraya kurup **Süleymani**⁽⁸⁴⁵⁾ bir ziyafet hazırladılar. Büyük küçük bütün **Harezmliler** onun başına oturdular. Yeyip içtikten sonra Sahib, **Kır Han**'la anlaşma ve sözleşme (*ahd u peyman*) yaparak onu ağır yeminlerle pekiştirdi. Bütün **Erzurum** vilayetini, onun ve diğer serverlerin arasında taksim etti. Ondandır özür diledikten sonra, "Şimdilik bu kadarla yetinin. Sultan'ın huzurunda sizin durumunuzun daha da iyileşmesi, arzu ve emellerinize kavuşmanız konusunda ısrarlı ve kararlı olurum" dedi. Hepsisi onun yaptıklarına minnettar olduklarını söyledi.

Söz ve karar metni yazılıp **Harezmlilerin** istekleri yerine getirildikten sonra Sahib şehre döndü. Orada bulunan Hazreti Sultan'ın mührünü taşıyan menşurları **Harezm** emirleri adına yazarak sabah olunca onları, yüksek, orta ve düşük boy üç yük hil'atle **Kır Han**'a gönderdi. Ertesi gün de bütün adamları, askerleri ve görevlileriyle **Harezmlilere** verilen **Erzurum**'un yolunu tuttular.

82 - MOĞOL ORDUSUNUN HAREZMLİLERE SALDIRMASI VE ONLARI BOZGUNA UĞRATMASI

Harezmliler, **Ahlat** bölgesinden ayrılınca **Erzurum** tarafına gittiler. **Tuğtab** mahrusesine vardıkları zaman önlerine cennet bahçesi gibi güzel ve iç açıcı bir yer çıktı. Oranın otunun bolluğuna ve otlarının genişliğine meftun ve mağrur oldular. Hep birlikte kendi istekleriyle atlarından inip, atların üzerindeki eyerleri alarak yere koydular. Gaddar feleğin kurduğu tuzaktan habersiz olarak silahlarını çatıp [433] atları başıboş otlığa bıraktılar. Başlarını dinlenme yastığına koyarak gafflet uykusuna daldılar. Çok geçmeden bir dereden çıkan **Moğol** askerleri onlara ani bir

(845) Hz. Süleyman'ın (bak.not. 52) sofrası gibi.

saldırı düzenlediler. Çok sayıda **Harezmlî**'yi kılıçlarına yem, vahşî kuşlara ve aslanlara yiyecek yaptılar. Kaderin yaşamaları için mühlet verdiği kimseler ise, canlarını kurtararak bazıları atlı, bazıları da yaya olarak, birer birer veya gruplar halinde dere veya dağ yolundan oraya buraya dağıldılar. Ömür müddetleri sonra erenler ise, boyunlarını dönem feleğin umutsuzluk ipine kaptırarak **Tatar** ordusunun eline düştüler.

Moğollar, **Harezmlî** askerlerinin işini bitirdikten sonra güneş sararıırken, kana bulanmış mavi kılıçlarıyla **Ahlat** önlerine vardılar. Şehirde bulunan yerli ve yabancı askerlerle kâtipler uyanık ve tetikte kaldılar. Silahlarını kuşanarak şehri korumak için savaşa ve vuruşa hazır hale geldiler.

Zenci ülkesinin (gecenin) yıldızları yüzünü dünya diyarından yokluk ülkesine çevirip, göğün ışığı karanlığın örtüsünü gözlerin önünden alınca **Moğol** askerleri her tarafı ateşe vererek oradan ayrıldılar.

Onun üzerine Sahib, durumu öğrenmeleri ve araştırma yapıp geri dönmeleri için muzaffer askerlerden birkaç süvariye, kalenin dışına gönderdi. Süvariler tuzak kurulabilecek ve saklanılabilecek yerlere baktılar. Fakat onlara ait hiçbir ize rastlamadılar. O sırada birden bir duvar yarığından yaşlı bir kadın çıkarak süvarilere doğru koşmaya başladı. Onu alıp Sahib'in yanına götürdüler. Sahip ondan kim olduğunu sorunca, **Kır Han**'in kaynvalidesi olan o kadın, "Biz **Tuğtab** yaylasında konaklamıştık. Gaddar feleğin tuzağından kendimizi emniyette hissetmiştik. Hayvanları suya, otağa çayra bırakmıştık. Erkekler ve kadınlar rahat yatağında gaflet uykusuna dalmışlardı. İnsanların canlarını kurtarmak için araç olan silahları kendimizden uzak bir yere koymuştuk. O arada altı günde [434] **Mugan**'dan oraya gelmiş olan **Moğol** ordusunun zırh giyinmiş 700 erinin saldırısına uğradık. Uyanıp atlalarına ulaşabilenler başlarını alıp dağa veya dereye kaçtılar. Bizi ise yakalayıp, süvarilerimizin bana rastladıkları yere kadar getirdiler. Kudret terzileri, katran renkli başörtüsünü yaşlı ve bitkin dünyanın başına örtünce gecenin karanlık çadırını canıma siper ve namusuma zırh yaparak bir duvar yarığına kendimi attım. Diğer **Harezmlî**lerin durumundan hiçbir haberim yok" dedi.

Onun üzerine Sahib, "**Harezmlî** 4 bin erin 7 yüz **Tatar** süvarisi karşısında düştüğü bu durum, ayıplı ve utanç verici bir durumdur" deyince yaşlı kadın, "Eğer bir **Moğol**'un külahını, binlerce **Harezmlî** süvarinin arasına atsalar, hepsi darmadağın olur. Yüce Allah, **Harezmlî**lerin kal-

bine **Moğol** korkusunu öyle salmış ki, anlatılması imkan dâlinde değildir" cevabını verdi.

Sahib, o çakalın anlattıklarından büyük bir öfkeye kapıldı. Pervane **Taceddin**'e, Müstevfi **Sadeddin**'e, divan'ın öteki mensuplarına ve memurlarına dönerek, Hiç vakit kaybetmeden ihtiyat içinde **Ahlat**'ı terk edelim. Namusumuzu kaybedip ah vah etmeden **Erzurum** tarafına gidelim. Eğer öyle yapmazsak, **Moğol** ordusunun geri dönüp şehri kuşatması durumunda ordunun imdadımıza yetişmesi çok zor olur ve o arada onlar varlığımızdan eser bırakmazlar" dedi.

Bu söz bütün dinleyenlere doğru göründü. O bölgeye bağlı memleketlerin işlerini alelacele yaptıktan sonra dört günlük erzak (*ulufe*) alıp **Erzurum**'un yolunu tuttular ve sağ salım varacakları yere vardılar. O zaman her taraftan haberciler (*kâsıd*) gelerek, **Harezmlî** askerlerinden herbirinin bir köşeye dağıldığı, onlardan bir grubun **Erzurum** dağlarına sığındığı, bir grubun da **Erzincan**'da toplandığı haberini verince Sahib, onları getirmeleri için haberciler gönderdi. Hepsi huzura geldiler. Durumu olduğu gibi anlatarak, "Biz hayvanları otlağa bırakmış ve gâfil olarak[435] uyumuştuk. Anasızın semavi kader olan o beklenmeyen bela üzerimize geldi. Kadınlarımıza, çocuklarımıza ve mallarımıza el konuldu, bütün her şeyimiz yağmaya gitti. Biz başımızı kılıpayı **Tatar** kılıcından kurtardık" dediler.

Sahib, onların gönlünü almak için elinden geleni yaptıktan sonra onlara, "Canın sağ olması şükredilecek bir durum . Ümidim odur ki, bu günden sonra Tanrı'nın yardımı ve Sultan'ın devletinin uğuruyla bu olay, sizin için felaketlerin sonu ve afetlerin bitimi olur ve artık mutsuzluk sizin günlerinizin çevresine yanaşamaz"dedi. Hepsine imkân ölçüsünde at, elbise ve altın verdi. Hep birlikte iç huzuruyla **Kayseri** tarafına hareket ettiler.

Sahip, Sultan'ın huzurun çıkınca ona kalelerin yöneticilerinin (*kedhüda*) atandığını, vergi kapılarının (*ebvabü'l-mâl*) kaydedildiğini, kale muhafızlarının (*kütüval*) ve taraftarların işlerini yönetecek kişilerin tayin edildiğini, **Harezmlî**lerin itaat altına girdiğini, **Tatar**ların onlara saldırısını anlattı. Onun üzerine Sultan, onun yaptığı üstün hizmetlere, ileri görüşlülüğüne ve beğenilen işlerine övgüler yağdırdı. Ona hil'at vererek, nimette, bağışta, ikramda ve saygıda ileriye gitti. Savaşa katılmış olan bütün itibarlı kişileri şahane ve sınırsız bağışlarından pay sahibi yaptı. Sonra **Erzincan**'ı **Kır Han**'a; **Amasya**'yı **Bereket**'e; **Larende**'yi **Küçlü**

Sengüm'e ve **Niğde'yi** de **Yılan Boğa'ya** ikta olarak verdi. Sultan'ın şefaati, adaleti, merhamet ve cömertliğiyle **Harezmlilerin** geçimi ve yaşamı yeniden düzeldi. Onlara huzur ve güven geldi. Oğulları, adamları ve askerleri daha sonra yanlarına gelerek kendilerine katıldılar. İşlerinde büyük bir ilerleme ve gelişme görüldü. Hepsi de kılıcın kabzası, sancağın mahiçesi ve mızrağın sapı gibi altın ve gümüşle süslendi. Saltanat bargâhının huzurunda mümkün olduğu kadar saygı ikram ve bağış gördüler. Akşam sabah neşe içinde erguvan renkli şarabı(436] yudumladılar. Madeni atlaslar, **Rumi** altın işlemeli kumaşlar ve kıymetli elbiseler üzerine kıymetli mücevherler taktılar. Zevk ve işrete dalıp zamanın acılarını unuttular. Sırtlarını büyüklük ve iyilik direğine dayadılar. Her an Sultan'ın huzurundan kendileri için yeni bağışlar ve ölçüsüz yardımlar geldi. Yine de doğruyu en iyi Allah bilir.

83-MELİK KAMİL'İN RUM ÜLKESİNE SALDIRMAK İÇİN ASKER TOPLAMASI, HEZİMETE UĞRAYARAK MAĞLUP VE PERİŞAN BİR HALDE KAHİRE'YE DÖNMESİ

630/1232-33 yılında Melik **Kâmil**, noksan aklı, katıksız haydutluğu, boş hayali, sapık hevesi, eksik tedbiri ve aşırı kaypaklığıyla **Mısır** ülkesinin melikliği ve **Yemen** beldelerinin hâkimliğiyle yetinmeyip **Rum** memleketlerini diğer topraklarına katmak; akrabalık ve dostluk bağlarını, hıyanet ve yabancılık bağlarıyla değiştirmek, **Firavunların**(846) ahmaklığına ve **Kayserlerin**(847) kibirine kapılarak, kullanılması ve içilmesi, beldeleri ve ülkeleri karıştıracak, dostluk temellerini sallayıp yıkacak bir ilaç yaptı. **Firavun**(848) gibi "Adamların toplayıp seslendi."(849) âyetini okudu. Kardeşlerine, askerlerle aniden bendini yıkmış sel gibi **Rum** memleketlerine saldırmalarını, Sultan'ın durumu öğrenmesinden önce oraları ele geçirmelerini ve kendisini oranın padişahlık tahtına oturmasının ve yönetim dizginlerini eline almasının sağlanmasını istedi.

Bu durumu padişahın ulu dergâhında arz ettikleri zaman onun şerefli bayrağı, o bozuk ve fesat tertiplerden dolayı dalgalanmaya başladı.

(846) Mısır kralları.

(847) Rum kralları.

(848) Bak.not. 54

(849) Kur'an-ı Kerim. 79/23

Onun boş düşüncesine, karışık ve işlemeyen beynine şaşırıp tebessüm ederek şöyle dedi: **Şiir** (Arapça):

"Farstar haberlerinde bir atasözüne değinirler. Zaten onların hayatların atasözleriyle doludur.

Derler ki; Eğer bir devenin ölümü yaklaşırsa, ölünceye kadar kuyunun çevresinde döner."

(437) "Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan bu ırmaklar benim değil mi?"⁽⁸⁵⁰⁾ şeklinde tasvir edilen padişahlık gururu, onun **Firavunluğa** özenmesine, dostluk ve doğruluk kiblesinden sapmasına sebep oldu. Hakkında içimizde taşıdığımız iyi duyguları, kin ve nefretle değiştirdi. Şurası kesindir ki, o tilkilik huyuna özenerek, korkusuzca aslanın yuvasına saldırmış; eceli gelmiş inek gibi boynunu bıçağa uzatmış, ömrü bitmiş karınca gibi yapışkan ota tutulmuştur. 'Eğer kelebek, yarı kör olduğunun farkında olsaydı, ateşin ışığına yanaşmaz, kendini oraya atarak yok olmazdı 'sözü sanki bu ahmak için söylenmiştir. Şurası bir gerçek ki, yılanın ömrü bitince, karncanın hayat günleri sona erince o (yılan) cahilliğinden işlek yolu kendisine uyku yeri yapar ve bu (karınca), şaşkınlığından göklere uçmak ister. Fakat her ikisi de en kısa zamanda ayaklarını yokluk ülkesine koyarlar. Yüce Allah'ın faziletinden ve büyüklüğünden beklediğimiz odur ki, **Kâmil**, boş hayaliyle bu devlethâneye saldırır ve şeytana uyararak bu ocakla savaşmaya kalkarsa, en kısa zamanda kahredilmiş olarak **Kahire**'nin yolunu tutar, ısrarlı olduğu hatanın karşılığı olarak **Mısır**'a kaçar, **Şam**'ın matemiyle elbiselerini **Nil**'e atar. **Şiir**:

"Herkes bilir ki, mumya, sıvrisineğin ısrabileceği filin sırtına da sürülebilir."

Emir **Kemaleddin**'e acele etmesini, durup eğlenmeden dergâhta hazır bulunan askerlerle **Akçaderbend** tarafına gitmesini, oranın tedbirini almasını, öyle zamanlarda gerekli olan akıl ve dirayet şartlarını eksiksiz yerine getirmesini buyurduktan sonra. "Padişah alayları (*mevakib-i humâyun*) savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra peşinizden yetişecek" dedi.

Onun üzerine Emir **Kemaleddin Kamyar**, emirler ve serverlerle hiç vakit kaybetmeden yola koyuldu. **Derbend**'in başına varınca geçilebilecek yerleri ve yankları ağaçlar **[438]**, taşlar ve savaşçı yiğitlerle sağlam-

(850) Kur'an-ı Kerim, 43/5

laştırdı. Ondan iki üç gün sonra da Sultan, kalabalık bir askerle yanında **Kır Han, Rum** ve **Harezmi** emirleri, **Uc, Gürcü, Frenk, Rus** birlikleri ve önemli bir cephane (*zerehdâne*), sayısız mal ve hazine olduğu halde oraya vardı.

O günden itibaren her gün **Habeş** ordusunun (gece) **Çin** ve **Hoten** orduları (gündüz) önünde hezimete uğradığı vakitte (sabahleyin) **Harezmliler** ve **Rumlar** derbendlerden dışarıya çıkıyor, **Şam** askerleriyle vuruşup savaşıyorlar, çok sayıda insanı yaralayıp sakat bırakıyorlar veya öldürüyorlardı. Rabannî desteklerinden ve Sultan'ın devletinin uğurundan onlara hiçbir zarar gelmiyordu. İlahî lütuf, yardım ve desteğin şükranesi olarak Sultan'ın dilinden hiçbir zaman "*Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir*"⁽⁸⁵¹⁾ âyeti düşmüyordu.

Sonunda bir gün Sultan, "Büyük bir ciddiyet ve kararlılıkla **Şam** ordusuyla savaşa tutuşmak, bu düşmanlığı kılıçların hakemliğinde sonuçlandırmak gerekir" dedi. **Şiir:**

"Seher vakti mavi burçlu kalede (gök) gezegenlerin komutanı (güneş) atına binince

Dergâhtan zurnanın (nay) sesi yükseldi. Yüksek gök yerinden oynamaya başladı.

Dev yapılı hayvanların kişnemesi, Zühal'ın⁽⁸⁵²⁾ kulağını sağurların kulağına döndürdü.

Rüzgârın bayrakları harekete geçirmesinden etkilenen bulutun perdesi yırtıldı.

Davul (kös), kulaklara zafer müjdesi ulaştırdı. Göğüsler kılıçların korkusunu yaşadı.

Şehinşah ı azam Uluğ Keykubad, rüzgâr gibi atına bindi.

Şamlı topluluğunun durumunu görmek için atını güneş gibi dağın zirvesine sürdü.

Şeref burcunda palayan güneş gibi bir süre her tarafına göz gezdirdi.

O sıra ansızın bir süvari peyda oldu. Şahın kâfilesine yaklaşınca

Atından inip yeri öptü ve dedi ki, Ey şah, düşmanların kaçmaya başladılar.

(851) Kur'an-ı Kerim, 43/5

(852) Bak.not. 268

[439] Melik Kâmil ile bütün kardeşleri, sabahleyin doğrudan doğruya Şam yolunu tuttular.

Sen cihangir padişah, mutlu ve ölümsüz ol! Çünkü düşman ordusu kelebek gibi dağıldı."

Onlar bozulup kaçarlarken Melik **Kâmil** ve kadeşleri **Duzahdere** ve **Bafnik** yoluna çıkmak istediler. Onun üzerine Sultan, büyük bir sebat ve kararlılıkla görev yapmalarını buyurarak muzaffer askerlerden bir birliği o iki yüksek derbend'in korunması için göndedi. **Türk** ve **Tacik** (853) askerleri orayı öyle korudular ki, kuşun üzerinden uçmaya cesareti, yılanın sürüne sürüne gelmeye gücü yetmedi. Melik **Kâmil**, kardeşleriyle oraya varınca arzu kalesine kapı bulamayacaklarını, maksat yüzünden örtüyü kaldıramayacaklarını anlayarak, çaresiz "Tek çare kaçmak" diyerek **Hısn Mansur**'un (**Adıyaman**) yoluna düştüler. Oraya varınca hisarı ateşe verdiler ve kaleyi yıktılar. Sultan'ın güçlü devletinin darbesinin korkusundan yönlerini **Kahire**'ye döndürdüler ve "Savaşta inanlara Allah'ın yardımı yetti" âyetini okudular. Rezil ve rüsva bir halde, ağlayıp dövünerek **Mısır**'a vardılar.

84- ŞAM MELİKLERİNİN VE ŞEMSEDDİN SEVAB'IN SULTAN'IN ASKERLERİYLE SAVAŞMASI, ŞAMLILARIN YENİLMELERİ VE HARPUT KALESİNE SİĞİNMALARI

Melik **Kâmil**, eli boş olarak **Rum** memleketlerinden geri dönünce daha önce kendisiyle yakınlık kurmuş, onun devletinin bağlıları, sevgisinin ve dostluğunun muhatapları arasına gimiş olan **Harput** Meliki, ıstırap, sıkıntı ve acz içine düştü. Melik **Kâmil**'e "Ben, sizinle dostluk kurarak Sultan'ı kendime düşman yaptım. Yerim yuvam yıkılıp yok olma tehlikesiyle karşı karşıya geldi. Size olan bağlılığım ve yakınlığımdan dolayı şimdi ülkemi himaye etmeniz gerekir dedi.

Harput Melikinin bu sözlerini anlayışla karşılayan Melik **Kâmil**, **Hama** ve **Humus** melikleriyle [440] birlikte sarayının büyüklerinden, dergâhının hizmetçilerinden olan ve ülkesinde, **Mısır** memleketlerindeki **Kâfur** gibi sözü dinlenen Emir **Şemseddin-i Sevab**'ı savaşı 5 bin süvariyle onun ülkesini korumak için görevlendirdi.

(853) Yani İranlı.

Melik **Kâmil** geri döndüğü zaman Sultan, **Malatya** mahrusesine gelmişti. Derbendlerin korunması için gönderdiği askerleri geri çağırdı. Naiblere verdiği emir üzerine ordunun **Harpur** tarafına geçmesi için köprüler yaptılar. Askerlerin hepsi onların üzerinden karşıya geçti. **Harpur** ovasına varınca **Şam** ordusu ve melikleri ile **Harpur** meliki, bir dağ geçidine inmişler, savaşa hazır beklemekteydiler.

Diğer araftan hepsi de itibarlı emirler ve ordunun serverleri olan Çaşnigir **Mübarizeddin Çavlı**, Sultan kulu **Zafer Hâs**, **Sirkecioğlu**, Çaşnigir Emir **Şemseddin Altun-aba**, Candar **Behramşah**, Emir-i Dâd **Bedreddin Yakut**, derhal orduyu sağ, sol ve merkez kanatları, öncü ve ardcıları ile tâbiye ettiler ve **Şam** askerlerinin karşısına gittiler. Güneşin doğuşundan gece yarısına kadar saf kurdular. Emir **Kemaleddin**'i bekledikleri için her iki taraftan da bir hareket veya saldırı görülmedi.

O arada **Şam** meliklerinin ve askerlerinin göl tarafından saldırıya geçecekleri haberini alan Emir **Kemaleddin**, ihtiyaten askerlerini o tarafa çekti. Oraya vânp onlardan bir ize rastlamayınca **Harpur** tarafına yöneldi. Diğer taraftan savaşa girmek için **Kemaleddin Kamyar**'ın ve askerlerinin kendilerine katılmalarını bekleyen Çaşnigir Emir **Mübarizeddin Çavlı** ile Çaşnigir **Şemseddin Altun-aba**, ona ulaklar (kâsîd) gönderdilerse de **Kemaleddin Kamyar** acele etmedi. Ulaklar, onun gelmekte isteksiz davrandığını anlayınca geri döndüler. Orduda **Şam** askerlerinin kaçmaya başladığı, onları kovalayan askerlerin sayısız ganimet elde ettiği haberini yaydılar. Buna aldanan [441] 5 bin süvari Çaşnigir **Çavlı**, Çaşnigir **Altun-aba** ile diğer emirlere katıldı. Onların imdadına geldiğini sanan saf kurup beklemekte olan askerler, kararlı bir şekilde savaşa girdiler. Önce **Rum** ordusunun öncüleri vuruşup geri döndü. Onların o halini gören Kadı **Şerefeddin** oğlu Pervane **Taceddin**, **Niğde** askerleriyle saldırıya geçti. Büyük bir yiğitlik göstererek aciz durumda bıraktığı **Şamlılara** kaçış yolunu gösterdi. **Sadeddin Köpek** sol cenahtan, **Sirkeci** sağ cenahtan yetişti. Onlar hep birlikte **Şam** ordusuna yüklen-diler. Sabahtan ikinci vaktinin geçmesine kadar büyük gayret gösterdiler. **Şamlılardan** çok sayıda insan, savaşın darbesini yeyip iş göremez hale düştü. **Rum** ordusu tarafında ise bir **Frenk** neferinden başka kayıp olmadı. **Şam** ordusundan 700 kişiyi tutup padişahın otağına (*dehliz-i cihangir*) gönderdiler.

Darbe alan **Şamlılar**, geri dönüp **Harpur** boğazına (akabe) konakladılar. Muzaffer **Rum** askerleri de çadır kurdukları yerlere geri döndüler. Öncüler (*talaye*) **Şam** ordusunun saldırısına karşı koymak, onları kolla-

yıp gözetlemek için uyanık kaldılar. Sabah olunca Emir **Kemaleddin**, bulunduğu yerden ayrıldı. Büyük bir ihtişam ve düzen içinde orduyu harekete geçirdi.

Şam melikleri, kartalların barınağına benzeyen o kaleden Sultan'ın ordusunun bayraklarına baktılar ve muzaffer askerlerin kaldırdıkları tozdan gökte koyu renkli bir perde meydana geldiğini gördüler. **Rum** ordusunun yiğitlerinin saldığı korkuyla titrediler. Padişahın askerlerinin düşmanı avlayan, zafere alışmış bayraklarını üzerlerine doğru geldiğini görünce korkudan, yarı canlı olarak kendilerini akılları başlarından gitmiş, korkudan dudakları davul derisi gibi kurumuş olarak **Harput** kalesine attılar. Kaçarken hendekte bulunan atların, katırların, elbiselerin ve altınların bir kısmını yanlarında götürdüler bir kısmını da kemendle yukarıya çektiler. Yavaş yavaş şehre giren **Rum** ordusu, elini yıkmaya, yakmaya ve tecavüze uzattı. [442] Hendekte kalan insanları, eşyaları, atları ve katırları yukarıya çıkardılar. O sıra Sultan, **Malatya**'da fetih ve zafer müjdesini bekliyordu.

85 - BURADA ANLATILMASI UYGUN DÜŞEN BU KİTABIN YAZARI OLAN BENDENİZİN BABASI VE ANNESİ HAKKINDA

Bendenizin annesi **Bibi Münecime** - *Allah rahmet eylesin* - büyük imam Şafi - *Allah ondan râz olsun*- mezhebinin **Nişabur**'daki reisi **Kemaleddin Simnani**'nin kızı idi. Anne tarafından, nücüm ilminde mükemmel bir bilgiye sahip olan **Muhammed-i Yahya**'nın torunuydu. Kendisi de nücüm ilminde büyük bir ilerleme göstermişti. Talih konusunda gizli bilgilere sahip olduğu için verdiği hükümler kaza ve kadere uyardı. kehaneti her zaman doğru çıkardı.

Kemaleddin Kamyar, elçi olarak Sultan **Celaleddin**'in -*Allah rahmet eylesin*- yanına **Ahlat** kapısına geldiği zaman bendenizin annesini Sultan'ın yakınında gördü. Yıldızlardan bilgi çıkarmada onu her zaman kendisine başvurulan, sözü kabul gören ve saygı duyulan biri olarak tanıdı. Kadınların ilimle uğraşmaları az rastlanan şeylerden olduğu için onun durumu garibine gitti. Sultan (**Alaaddin**)'in yanına dönünce konuşma sırasında olağanüstü bir şeymiş gibi onun durumundan da bahsetti.

Sultan **Celaleddin**, **Amid (Diyarbakır)** kapısında **Moğol** ordusu önünde felâkete uğrayınca bendenizin babası ve annesi **Dımaşk (Şam)**'a düştüler. Sultan **Alaaddin** onların aranmalarını buyurdu. **Dımaşk**'a gel-

diğini haber verdikleri zaman onları istemek için Melik **Eşref**'e elçi gönderdi. İzzet ve ikramla onları **Rum** memleketlerine getirdiler. Onlar orda her zaman iyi muamele gördüler, ilgi ve iltifatlarla karşılaştılar. Korunup kollanarak yüksek bir rübe ve büyük bir makama getirildiler.

Ordu **Harpur**'a gidince Sultan, her gün felâket haberleri beklemeye başladı. Başkalarının aksine korku ve telaş içindeydi. O zaman bendenizin annesi, "Fılan gün filan saatte zafer müjdesi gelecek" şeklinde kehanette bulundu. Sultan, gözünü o güne ve saatte dikti. Belirtilen o saatte [443] ulakların (kasıd) gelmelerini bekledi. Ulaklar tam zamanında gelerek, **Şam** askerlerinin perişan olduklarını, canlarını pamuk ipliğine bağlayarak **Harpur** kalesine sığınmaya çalıştıklarını, hiç vakit geçirmeden padişahın zafere alışmış bayraklarının gölgesini o topraklara düşürmesi ve padişah alayının (*mevkib-i humayun*) hareket etmesi durumunda hiçbir engelle karşılaşmadan kalenin fethinin gerçekleştirilebileceğini bildirdiler.

Kehanetinin doğru çıkması üzerine Sultan'ın annemin bilgisine olan güveni arttı. Onu çağırarak için derhal hassa kölelerini (gulaman-ı hâs) koşturdu. Annem huzura çıktığı zaman. "**Bibi Hatun**'un kehaneti, Rabbanî takdire ve bizim mutluluğumuza uygun düştü" deyip, ona kıymetli bir hil'at (*teşrif-i fâhir*) ile çok miktarda mal verdikten sonra, "Aklından geçen her isteği, gönlünün dilediği her şeyi söyle. Derhal yerine getirilecek" dedi. Annem ondan **Gur-i Sorh** seyyidlerinden ve **Cürcan**'ın⁽⁸⁵⁴⁾ ileri gelenlerinden, o sırada *fıraşhane-i hâs*'ın⁽⁸⁵⁵⁾ reisi olan babam **Mecdeddin Muhammed-i Tercüman** -Allah rahmet eylesin- için saltanat divanı kâtipliğini (*inşa-yi divan-i saltanat*)⁽⁸⁵⁶⁾ istedi. Derhal onu o makamla şereflendirdiler.

(Babam), her zaman savaşta ve barışta Sultan'ın yanında bulundu. Onun iyiliklerini ve yardımlarını gördü. Onun devletinde işi öyle ilerledi ki **Bağdat**'a, **Şam**'a, **Harezmlilere** ve **Yeni Müslüman Alaaddin**'e⁽⁸⁵⁷⁾ elçi olarak hep o gitti. **Moğol** ordunun gâlip gelip burayı hâkimiyetine al-

(854) Diğer adıyla Gurgan. İran'ın kuzeyinde Türkmenlerin yaşadığı Kûmbed-i Kavus ile Elburz dağları arasında bir şehir.

(855) Fıraş, yatak, döşek, şilte demek olup, sultana ait döşek, şilte, halı ve çadırları ihtiva eden depo. Bunların reisine mihter-i fıraşhane denirdi. (Medhal, s.345)

(856) Tuğra divanı Anadolu Selçuklu devletinin önemli dairelerinden biri olup bütün menşur, berat ve nameler burada yazılır ve hükümdar alamet ve tuğrası burada çekilirdi. Bu dairenin reisine "tuğrayı" ismi verilmişti. Tuğrailler iyi tahsil görmüş olmakla beraber Arapça ve Farsçayı iyi bilen alim ve ediblerden tayin edilirdi. (Medhal, s.97)

(857) Bak.not.781

masından sonra da onların karargâhına (ordu) gönderilecek elçi konusunda ondan daha uygununu bulamadılar. Dilinin açıklığının ve ifadesinin güzelliğinin sınırı yoktu. **Horasan** halkının üslubunda yazdığı güzel nazmı, nesri ve hattı herkes tarafından beğenilirdi. İyi ahlakla ve cömert tabiatla donanmıştı. Elini eteğini mal biriktirmekten ve şahsî arzularına ulaşmaktan çekmiş, günlerini ve çabalarını imamların, seyyidlerin, seçkin kişilerin ve gâriplerin gönlünü almaya adanmıştı. O, bu şekilde hayat sürerken 670 yılının Şaban (Mart 1272) ayında işlerinden râzi olunmuş, amelleri beğenilmiş olarak Yaradan'ın rahmetine kavuştu.

Şimdi biz tekrar konumuza dönelim:

Sultan, [444] hiç vakit geçirmeden bu güzel haberi her yere duyurmalarını, mutluluk ve sevinç kadehlerini dolaştırmalarını buyurdu. Ertesi gün padişah alayı (*mevkib-i humayun*) neşe içinde **Harpur** tarafına hareket etti. Sultan oraya varınca devlethâne'ye indi. **Şam** meliklerinden ve emirlerinden kalede mahsur kalan olup olmadığını sorunca, **Hama** ve **Humus** meliki ile **Kâmil**'in melikü'l-ümerâ'sı **Şemseddin-i Sevab**'in orda olduğunu arz ettiler. Onun üzerine Sultan, devlet emirlerinin her birinin birer mancınık yerleştirip çalıştırmasını buyurdu. Ertesi gün 18 mancınık'ı kalenin civarına yerleştirip çalıştırmaya başladılar. Yağdırdıkları taşla kale halkının emel arsasını ve ecel vaktini daralttılar. Çok geçmeden işlerin sonunu görebilecek görüşe, düşünce ve mantığa sahip olmayan **Harpur** melikinin kaleye fazla zahire koymaması yüzünden kalede mahsur kalan büyük küçük herkes, yiyecek kıtlığından ve erzak yokluğundan sıkıntıya düştü. Kuru üzüm yemekten bıkararak solucan gibi toprak yalamaya başladılar.

O günlerde olan garip olaylardan ve acaip durumlardan biri olarak şunu anlatırlar: **Harpur** Melikinin mutfağındaki tandırda bir kuzu kızartıyorlardı. Melik, **Şam** meliklerini yemeğe çağırmişti. O sırada *hansâlâr* içeri girerek, tandıra düşen bir mancınık taşının kuzuyu yere batırdığını ve ondan eser bırakmadığını arz etti. O zaman günlerin tecrübelerinden tam olarak nasibini almış akıllı bir adam olan **Hama** Meliki, "Devlet sahiplerine karşı gelerek onlarla mücadele etmek akıllı ve bilgili kimselerin, ileri görüşlü ve tedbirli insanların gözünde beğenilen bir davranış olmaz. Düşüncem odur ki, içimizden biri Sultan'ın huzuruna çıksın, elini onun iyilik eteğine atsın, ettiğimiz küstahlıktan pişman olduğumuzu söyleyip yaptığımız saygısızlıktan özür dilesin. O zaman belki canımızı kurtarır, herbirimiz sağ salim ülkemize döner, bu tehlikeli durumdan ve acınacak halden kurtulup selamete çıkarız" dedi.

Orada bulunan herkes bu görüşü beğenip bu düşünceyi seçtiler. Bu önemli işte irade dizginini onun eline bıraktılar. [445] O, o zaman **Sevab**'ın ve diğer meliklerin de onayını alarak Sultan'ın huzuruna çıktı. Efendilerin efendisinin elini öperek sonsuz mutluluğa kavuştu. Onun huzurunda ilgi ve iltifat gördü. Sınırsız iyiliğinin kapsamına girdi. Şefaati isteği, **Şam** meliklerinin ve emirlerinin, kaleden önemli önemsiz hiçbir şeyi dışarı çıkarmamaları; at, katır, elbise ve altını canlarının sağlığına feda etmeleri, "*Kellesini kurtaran kazançlı çıkar*" sözünü büyük bir ganimet saymaları şartıyla kabul etti.

Sultan'ın bu büyüklüğünü minnetle karşılayan Melik, ondan bu konuda yemin ve aman mektubu (kitab-i aman) istedi. Sultan, Melik'in ve **Şamlı** mahsurların isteği doğrultuda yeminler etti. Melik'e ilgi gösterip iltifatlarda bulundu. Ona şahane bir hil'atle, at, altın ve elbise verdi. Yemin mektubuyla (*sevğend-nâme*) kaleye gönderdi. Fakat o sırada da mancınık taşı Sultan'ın ikbali gibi çalışmaktaydı. Kale halkına bir an bile huzur ve rahat vermiyordu.

Ertesi gün doğu ülkelerinin sultanının (güneş) bayraklarının kumaşları, mavi renkli göğün şerefelerinde dalgalanmaya başlayınca kaleden feryat sesleri yükseldi. Kaledekiler sancağı yukarıya isteyince Sultan, devletinin büyüklerinden ve yakınlarından olan **Has Tuğrul**'a verdiği emir üzerine saltanat sancağını büyük bir ihtişam ve törenle kaleye çıkardılar ve kale kapısının burcuna (bâru-yi dervâze) diktiler.⁽⁸⁵⁸⁾ O zaman içerden ve dışardan çıkan müjde sesleri gezegenlerin kulağına ulaştı. **Şam** melikleri ve emirleri kaleden dışarı çıktılar. Hassa mihmandarlarının (*mihmandaran-i hâs*) daha önce belirledikleri yere indiler. Sultan onlara makam ve mevkilerine göre hil'atler gönderdi. Onların ikinci vakti düzenlenecek cihanı aydınlatan eğlence meclisinde (*bezm*) hazır olmalarını buyurdu. Bütün **Şam** melikleri ve emirleri Sultan'ın hil'atlerini giyerek sofraya ve eğlence meclisine geldiler. Yiyecek içecekten kafi ölçüde nasiplerini aldılar. Yalnız **Şemseddin-i Sevab** hil'ati giymedi ve sofraya elini sürmedi. Sultan. [446] **Sevab**'ın bu küstahlığına sinirlendi. Emir **Kemaleddin**'e, "O, bizim siyah elbisemizi giymedi ve ekmeğimizi yemedi" dedi. **Kemaleddin**, "O iki elini yiyerek karnını doyurdu" cevabını verince Sultan, o latifeye güldü.

(858) Sulçuklular kaleyi 19 mancınık ile 24 gün muhasara ettiler. Savaş ve kıtlık yüzünden Eyyubiler ve Artuklular kaleyi 1234 Ağustosunda (631 Zilkade) teslim ettiler. (Selçuklular Zamanında Türkiye. s.381)

Ertesi gün Sultan'ın fermanı üzerine ordugâhta, "**Şamlılara** hayvan satmanın cezası ölümden, idamdan ve yakılmadan başka bir şey olmayacak" diye tellal çağırdılar. Melikler, haketmedikleri bu muameleye, **Sevab**'ın yanlış davranışı yüzünden maruz kaldılar.

Ertesi gün hepsi de dönüş izni alarak yönlerini memleketlerine çevirdiler. Rutubetin sağlığını etkilediği **Sevab**'ın yürümeye dermanı olmadığı için köleleri onu nöbetleşe sedyeye taşıyıp **Şam**'a ulaştırdılar.

Sultan, onlara izin verdiği gün güvendiği kimseleri kaleye gönderdi. Onlar orada emlak ve diğer şeylerle ilgili tedbirleri alıp zapta geçirdiler. Oranın su-başlığına (*ser-leşkeri*)⁽⁸⁵⁹⁾ tayin ettiler.

Sultan, o işten de kurtulunca atının dizginini ve yönünü **Malatya**'ya çevirdi. Askerlere izin verdikten sonra mutlulukla eş ve sevinçle arkadaş olarak **Kayseri**'ye vardı. Oraya varınca Şarabsâlâr **Fahreddin Ayaz**'a ve **Kemaleddin Kamyar**'a -Allah onlara rahmet eylesin- Melike **Adiliye**'den ⁽⁸⁶⁰⁾ doğan meliklerin sünnet işlerine başlamalarını, saltanatın ihtişamına ve şanına yakışır düğün ve tören yapmalarını buyurduktan sonra **Antalya** ve **Alanya** kışlağına gitti. Cennet bahçelerine benzeyen oralarda aziz ömrünü neşe içinde geçirdi, zevk ve eğlenceyle meşgul oldu.

86 - HARRAN'IN, URFA'NIN, RAKKA'NIN VE ORAYA BAĞLI VE EKLİ YERLERİN FETHİ

Yıldızlar şahının (güneş) kâfilesi, İlahî emirle Balık Burcundan Koç otağına gelince⁽⁸⁶¹⁾ [447] amel makamı, sanatıyla dağları, ovaları çiçekler ve güzelliklerle süsleyince, ağaçların dallarında güzel öten kuşlar hoş nağmenlerini samimî aşıkların kulağına ulaştırmaya başlayınca Sultan, kendisine yakınlık ayrıcalığı kazanmış olan devlet büyüklerinden bir grupla mutluluk atına binip **Konya** ve **Aksaray**'dan geçerek askerlerin toplandığı yer olan **Kayseri**'ye vardı⁽⁸⁶²⁾. Orada ulakların eline fermanlar vererek ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış olan askerleri çağırdı. En kısa zamanda eşrafın seçkinleri, yiğitlerin önde gelenleri ve askerlerin gözdeleleri **Kayseri**'nin **Meşhed**'inde toplandıkları zaman Sultan, Emir **Kemaleddin** ile diğer devlet erkânına **Harran**, **Urfa**, **Rakka** ve oralara

(859) Metnin bu kısmı boş.

(860) Melik Adil'in kızı.

(861) Güneş Koç Burcuna girince bahar başlar.

(862) 632/1235 yılı baharında.

bağlı yerlerin fethi için harekete geçmelerini, onların kötülüklerini ortadan kaldırmayı amaç edinmelerini, **Adil**'in ve **Kâmil**'in ülkesini ve köşklarini çakallara in, ceylanlara ağıl yapmalarını buyurdu. Onun üzerine Melikü'l - Ümera **Kemaleddin**, eski ve yeni askerlerden, ikta sahiplerinden ve ücretlilerden oluşan 50 bin süvariyle çakan bir şimşek ve gürleyen bir bulut gibi harekete geçti.

Oraya vardıkları zaman mancınıkları yerleştirip gece gündüz demeden işe koyuldular. Her ne kadar oranın kale duvarının yüksekliği Koç Burcunun yüksekliğiyle yarışıyor, sağlamlığı Kaf dağının⁽⁸⁶³⁾ sağlamlığını unutturuyor, hendeğindeki suların dalgaları göğün ruhunu ürpertiyor, burçlarının ihtişamı, **İskender** seddini⁽⁸⁶⁴⁾ geride bırakıyor idiyse de Sultan'ın askerlerinin peş peşe saldırıları, mancınıkların taş darbele-ri ve ok yağmurları **Harran** kalesi sakinlerinin yüreğini hoplatıp, günlerini kararttı. Fakat onlar, nimetin hakkını gözetmek, emaneti koruma görevini yerine getirmek için iki ay sabredip kuşatmaya direndiler. Canlarına tak etmesine rağmen sabır kasesinin acılarını içmeye devam ettiler. O sırada şehirde bulunan **Gürcü** ve **Frenk** askerleri, **Resul**'ün babaları (?) ve **Tarsus**'tan gelen imdat kuvvetleri (necde), hayatları boyunca [448] çarşalarının içinde yabancı gözüne görünmemiş kadınlara saldırıp, mescidlere, medreselere ve kutsal yerlere saygısızlık edince, karışıklık çıkarıp kendilerini içkiye verince bu ateşin söndürülmesi ve bu çirkin hareketlerin durdurulması için feryat figana başladılar. Sözüne ve ifade yeteneğine güvendikleri itibarlı birkaç kişiyi Melikü'l - Ümera **Kemaleddin Kamyar**'a gönderdiler. Emir **Kemaleddin** onların isteğini kaleden kadınlarından ve çocuklarından başka bir şey çıkarmamaları şartıyla kabul etti. Onlar, can korkusuyla ister istemez bu şarta razı oldular. Kınından çıkmış bir kılıç ve hamurdan çıkmış bir kıl gibi her şeyden arınmış olarak kaleden aşağıya indiler ve Sultan'ın bayrağını kalenin kulesine dikmek için götürdüler. O zaman emirler yalnız başlarına yukarı çıktılar. Anlatılması hiçbir beyana sığmayacak işlenmiş mücevherlerden, delinmiş incilerden, hesapsız direm ve dinardan meydana gelen hazineleri, malları ve eşyaları; kaftanlar, hepsi de mücevher ve incilerle süslenmiş muhtelif zirhler; altın, gümüş ve çelik miğferler; çok sayıda **Dımaşk** (Şam) yayı; **Frenk**, **Gürcü** ve **Gil**⁽⁸⁶⁵⁾ işi siperler, gözün hiçbir

(863) Bak.not.576

(864) İskender'in (Bak.not.54) Yecüc Mecüc kavminin saldırısını önlemek için yaptırdığı rivayet edilen duvar.

(865) Yani Gilan (Bak.not.573)

zaman benzerini göremeyeceği **Çaç**⁽⁸⁶⁶⁾ yayları gibi harp araç ve gereçlerinden oluşan cephaneyi (*zeredhâne*) deftere işlediler. Sandıklara doldurarak müherlediler. Bin fethedilen bu fethin haberini başından sonuna kadar ayrıntılı olarak anlatan bir mektubu bir ulak ile Sultan'a gönderdiler.

Sultan, bu büyük fethin haberini alınca adeti olduğu üzere ülkenin her yanına müjde mektupları (*beşaretnâme*) gönderdi. Ulakları her türlü şahane hediyelerden pay sahibi yaptı. Melikü'l - Ümera ve diğer serverlere gönderdiği cevap mektubunda gösterdikleri üstün hizmetlerden, memleket arsasının genişlemesinde ve devlet gücünün artmasındaki gayretlerinden dolayı iltifatlarda bulunduktan sonra mücevherden, altından, gümüşten meydana gelen hazineleri ve cephane malzemelerini [449] büyük bir ihtimamla devlet hazinesine (*hazane-i amire*) almalarını, kale için gerekli olan malzemeyi orda bırakmalarını, kıymette fazla olan geri kalan eşyayı da **Malatya** mahrusesine göndermelerini, kaleyi onarıp tamir etmelerini, oranın yiyecek ve zahirelerini sağlamalarını kaleyi korumak için de devletin himayesinde yetişmiş, memleketini seven ve padişahın rızkından dolayı ona minnet borcu olan güvenilir birini muhafız (*kütüval*) yapmalarını, korucuları, görevlileri belirlemelerini ve ondan sonra da yönlerini gök gibi haşmetli olan dergâha çevirmelerini buyurdu.

Melikü'l - Ümera **Kemaleddin**, hazreti Sultan'ın işaret ettiği şekilde işleri tamamladıktan sonra en kısa zamanda Sultan'ın huzuruna vardı. Olanları sözlü olarak tebliğ etti. O zaman Sultan, Melikü'l - Ümera Emir **Kemaleddin**'e ve diğer serverlere ve emirlere büyük ilgi gösterdi. Onları sınırsız bağışlarından pay sahibi yaptı.

Bu şekilde Sultan, günlerini Melik'e ve adamlarına izzet ve ikramda bulunarak geçirirken ansızın **Malatya** ulakları (*kussad*), dergâha gelecek, "Melik **Kâmil**, saltanatın muzaffer bayraklarının dönüşünden sonra **Harran**'a geri geldi. Kuşatma yoluyla kaleyi yeniden eline geçirdi. Muhafızı (*kütüval*) ve görevlileri, naibleri ve askerleri çuvallara doldurup develere yükleyerek **Mısır** tarafına gönderdi ve onları müebbed hapse koydu" dediler.

Sultan, her ne kadar bu haberdan etkilendiyse de günlerin tecrübelerine ve zamanın derslerine alışık olduğu için içinden **Şiir** (Arapça):

"Bir gün aleyhimize, bir gün lehimize geçiyor. Bize bir gün kötülük yapılıyor, bir gün sevindiriliyoruz"

(866) Özbekistan'ın başkenti Taşkent'in eski adı.

hikmetli sözünü okuduktan sonra "**Harran**'ı geri almak o kadar zor değil. Oranın havasına alışmış olan muzaffer askerlerimiz uygun bir zamanda harekete geçip fazla zahmet çekmeden, büyük zorluklarla karşılaşmadan orayı yeniden ele geçirebilirler. Benim düşüncem, kalabalık bir grup ve mükemmel bir toplulukla muzaffer askerlerimizi **Amid**'i kuşatmaya göndermek ve orayı topraklarımıza katmaktır" dedi.

Onun bu sözleri üzerine Melikü'l -Ümera **Kemaleddin**, "Ferman siz padişahımıza aittir. [450] Siz Sultanımızdan alacağı güçle eğer muzaffer askerler göklerin kalelerine saldırırsa, mızrak darbesi ve kılıç yarasıyla onu yere indirir. Fakat **Amid**, kolay alınacak bir şehir değildir. Oranın kalesi granitten bir dağdır ve dünyada sağlamlığı ile tanınmıştır. Burçları göklerin burçlarına karşı gelir; duvarları sarp sıra dağlarla yarışa girer. Hiçbir padişah savaş ve kuşatmayla orayı fethetmeyi aklından geçirmemiştir. Bununla beraber oranın üç yılda alınabileceği görüşü vardır. İlk yıl askerlerle oranın ekinlerine ve hayvanlarına el koymak, köylülerini ve çiftçilerini esir almak, ikinci yıl orayı kuşatma altından tutarak zahire girişini önlemek, üçüncü yıl da feryat ve figana başlayacak olanların teslim olmalarını beklemek" dedi.

Her ne kadar bu sözü doğru bulduysa da Sultan'ın içinde yanan orayı alma ateşini her suyla söndürmek mümkün değildi. Melikü'l -Ümera'nın o konudaki isteksizliği yüzünden beklemeye başladı. Fakat her zaman ima ve kinaye yoluyla **Amid** sözünü dilinden düşürmedi. O konuda herkesin görüşüne başvurdu.

87 - PERVANE TACEDDİN'İN AMİD'İ KUŞATMAK İSTEMESİ, SULTAN'IN HUZURUNDA ORANIN FETHİ GÖREVİNİ ÜSTLENMESİ VE ÜMİTSİZLİĞE DÜŞEREK GERİ DÖNMESİ

Kadı **Şerefeddin Erzincani**'nin oğlu **Pervane Taceddin**, herkesin kışkırdığı bir makamda bulunan Melikü'l - Ümera **Kemaleddin Kamyar**'ın itibarını kırmak ve ağırlığını azaltmak için bir gün Sultan'ın zatının neşelenip ferahladığı bir yeyip içme esnasında onun huzurunda edep dizinin üzerine çökerek, "Eğer siz padişahımız bendenize ruhsat ve izin verirseniz, muvazzaf (kadim) askerler ve muzaffer **Harezmlilerle** gider [451] altı ay içinde bütün çabamı harcayarak ikbalinizle oranın kalelerini, bağlı yerlerini ve topraklarını ele geçiririm" dedi.

Sultan, onun bu isteğini kabul etti. Askerlerin komutanlığını (*zeamet*) ve orduların başkanlığını (*kıyadet*) ona verdi. Çeşitli ümmetlerden saltanat dergahının taraftarları ve fedaileri arasına girmiş olan askerleri, cephane (*zerehdane*), mühimmat ve levazımla donatarak sınırsız hazineyle yola çıkardı.

Tacedin, oraya varınca vaktini orayı koşturmaya harcadı. Fakat hiç etkili olamadı. Kuşatılanların durumunda hiçbir değişme gözlenmedi. **Kır Han** ve diğer **Harezm** emirleri de merhun Sultan **Celaeddin**'in ülkelerine sığındıkları sırada makamına ve mevkiine uygun ilgi ve saygıyı göstermeyen, onun bela, felaket ve ölüm toprağına düşmesine sebep olan Melik **Nemazi**'ye, **Bedreddin Lulu**'ya ve **Mardin** Sahibi Melik **Mansur**'a duydukları kin yüzünden onların ülkelerine saldırarak, **Sincar** kapısına kadar bütün o bölgeyi yakıp yıktılar, yağma ve talan ettiler. O kadar mal, eşya, mücevher, hazine ve hayvan getirdiler ki, dağ ve ova onları taşımaktan sıkıntıya düştü.

Durumu Sultan'ın dergahına bildirdiler. Sultan, **Amid**'in fethinde ısrarlıydı. Orayı alma fikrinden vazgeçmek mübarek akılının ucundan dahi geçmiyordu. Sahib **Şemseddin Muhammed Isfahani**'yi ülkenin her tarafından toplanmış **Türk, Frenk** ve **Alman**lardan oluşan kalabalık bir orduyu, sayısız nakid ve hazine, çok miktarda cephane, demircilere iki men,⁽⁸⁶⁷⁾ üç men, beş ve on men ağırlıklarında demirden yaptırıp develere yüklettiği mancınık taşlarıyla ve diğer levazım ve mühimmatla **Amid**'e gönderdi. Fakat fetih, onun yüzüne de kapandı. O işte aciz ve şaşkın kaldı. Hazreti Sultan'ın gazabından korkup peişan bir haldelerken kış gelip çattı. **[452]** Durumu dergaha şu şekilde bildirdiler: "**Amid**'in işi bitmek üzereyken kış ordusu ani bir saldırıya geçti. Askerlerin hal ve hareketlerinde gevşeklik gözlemlendi.

Sultan, o mektubu okuyunca aslan gibi öfkeleniyse de askerinin namusunu düşünerek, onlara geri dönme ve dağılma izni verdi. "Gelecek yıl bizzat kendim oranın kuşatma ve fetih işiyle uğraşayım. O işi, uygun düştüğü ve gerektiği gibi sonuçlandırayım" dedi.

Emirler ve serverler, korkup titreyerek, perişan, telaşlı, ölüme boyun eğmiş ve candan ümidi kesmiş olarak Hazreti Sultan'ın huzuruna geldiler. Sultan, o konuda onlara sert davranmadı. Geçmişini karıştırmama-

(867) Yaklaşık 3 Kg.lık bir ağırlık birimi.

di. Onların özür dileyen ve fethi erteleme dileklerini duyuran mektubu, affetme, göz yumma, müsamaha ve hoşgörü duygularıyla dürüp kaldırdı. Zevke, işrete, eğlenceye, neşeye daldı. Çevgan oyunuyla, avla, tar sesi dinlemekle bahçede, kırdı, nehir kıyısında ve kasırlarda gül yüzlü, gümüş tenli sakilerle vakit geçirdi.

88- ÖGETAY KAAAN'IN KARARGAHINDAN (ORDU) SULTAN ALAADDİN KEYKUBAD'A ELÇİLERİN GELMESİ

Kazvin vilayeti serverlerinden **Servan** adıyla tanınan Emir **Şemseddin Ömer-i Kazvini** şöyle anlattı: "Günlerin hadiselerinden bir hadise ve zamanın olaylarından bir olay sebebiyle ana yurdum, doğum yerim, iyiliklerin kaynağı ve hür kimselerin toplandığı yer olan **Kazvin**'i terk ederek ticaret yolunu tuttum. Ticareti geçim temini için kendime meslek edindim. **Erzurum**'a varınca orayı her çeşit nimetlerle dolu ve her türlü imkanları olan bir şehir olarak gördüm. Kendi kendime, bu şehirde oturmalısın, yüce cennetin kışkandığı bu yeri mesken tutmalısın, dedim ve hemen o gurbet elini yurt seçtim. Birçok vefalı dost edindim. Yolculuk defterini dürerek, güzelliklerle dolu orada yaşamaya [453] başladım. Geçimimi arzuladığım şekilde temin ederek vakit geçirdim. Çok miktarda mala, kumaşa ve nimete sahip oldum. Fakat her an mutluluk duyguları tahrik parmağını hareket damarına basarak beni **Türkistan** seferine zorluyordu. Ayrıca elimde bulunan inciler ve kıymetli taşlarla rengârenk pahalı kakma işleri yapmış, vaktimin bir kısmını o işle geçirmiştım. Yaptığım bu işler, basiret gözüne, akıl ölçüsüne güzel göründü. Kendi kendime, "Böyle nefis kakma işleri, büyük padişahın hazinesinden başka yere yakışmaz. Her ne kadar padişahın huzuruna varmak için uzun yollar almak gerekiyorsa da her istek ve arzuda başarı ve zafer gizlidir, dedikten sonra yolculuk atını eyerledim. O dergahın yolunu kendime açtım. Fazla uzun olmayan bir zamanda, çok zahmet çekmeden ve herhangi bir zorlukla karşılaşmadan padişahın bulunduğu yere vardım. Orada ticarete başarılı ve kazançlı bir iş yaptım. Kumaşları hazineye arz ettiğim sırada padişah da yanımda idi. Aramızda şu konuşma geçti:

- "Nereden geliyorsun?"

-"**Rum** beldelerinden."

-"O ülke saltanatının emir ve yasak dizgini, Sultan **Alaaddin Keykubad**'ın yetenekli ellerinde ve mutluluk kapsamında mıdır?"

-"Evet"

-"Onun yönetimde ve padişahlıkta tuttuğu yol nasıl?"

-"Siz cihan padişahının beğeneceği şekilde. İslam alemi hiçbir zaman onun gibi birini görmedi. Eteği pak, duyguları temiz, dini sağlam, düşüncesi isabetli, akli kamil, ülkesi mamur, malı çok ve halkı mutludur. Onun kahrının ve siyasetinin kemendiyle fitnelerin, zalimlerin ve yol kesicilerin yolu tamamen kapanmıştır. Adaleti sırasında, mahkeme esnasında güçlü ile zayıf, zengin ile yoksul arasında bir fark olmaz. Güneş gibi herkesin üzerine aynı şekilde ışık verir. Yağmur gibi dağa da yağar ovaya da. Rüzgar gibi tepeye de eser düzlüğü de. O düşmanı avlayan akıllı ve yetenekli bir yöneticidir."

-"Böyle [454] vasıflarla vasıflanmış ve yeteneklerle süslenmiş bir padişahı sevgimizden ve dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur. Onu uyaralım da padişahlığına il (barış halinde) olsun. Ülkesi ve halkı mamur ve müreffeh kalsın! Yönetimimiz sırasında göndereceğimiz *süyürgamişi* (ihسان) ve hediyelerle onu sevindirelim. Seni ona elçi olarak gönderirsem gider misin?"

-"Ben tacir adamım. Elçilik mesleğinin inceliklerini bilmem. Görevde bilmeden bir hata yaparsam, yüce eşiğimizin cezasından ve azabından korkarım."

-"Mübarek nazarımız senin üzerine düştü. Böyle bir iş için seni seçtik. Yüce Tanrı, senin dilinin ucuna herkesin kabul edeceği şeyleri getirir."

Hazretin bana olan o ilgisi yüzünden başım göklere değdi. Bu elçilik teklifini, bu haberi ulaştırma işini canu gönülden üstlendim. **Todun** ve **Urumtay** adlarında iki **Moğol** nökeri (köle) ile gümüş bir *payza*⁽⁸⁶⁸⁾ ve muhtevası aşağıda olan bir *yarlıgla* (ferman) yola düştüm.

(868) Büyük Moğol devleti ile şubelerinde bir de payze veya payza adı verilen plaka tarzında şahsa mahsus irade ve amannameler vardı. Bunu başlıca idareleri altındaki hükümdarlar, emir, askeri kumandanlar ve valilere verirlerdi. Mamafih bazen başkaları ve şayan-i itimat olanları da alırlardı. Payza her kime verilmişse onun hakkında merhamet ve inayet alameti idi. (Medhal, s.202 vd.)

89 - ALAADDİN KEYKUBAD'A -ALLAH DELİLİNİ AYDINLATSIN- GELEN YARLIG'IN MUHTEVASI

"Adil padişah Sultan **Alaaddin Keykubad** bilsin ki iyi yönetimin ve halka iyi davranman, geleni gideni hoşnut etmen konusundaki iyi şöhretini bize bildirdiler. Ben o habere çok sevindim. Onun için sana *süyürgamişi* buyurdum. Senin her zaman ülkende huzur ve rahat içinde olmanı istedim. Yüce Tanrı bizi büyük kılmış ve aziz yapmıştır. Yeryüzünü bizim soyumuza vermiştir. Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve seni bize bağlanmaya ve itaate çağırmak vacip oldu. Bizim halimizi bildirdiğimiz kimseler bize [455] bağlanmazlar, asilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek köklerini kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır. Mallarını mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceği bir şey olmaz. "Bu yazı Bıçın (*Maymun*) yılında 633/1236'a yazılmıştır.

[Elçi Emir **Şemseddin Ömer-i Kazvini** anlatmaya devam ediyor]:

Ordu sarayı makamından ayrıлып yollar aşım ülkeler geçerek **Rum** diyarına vardım. **Kayseri**'ye vardığım zaman Sultan, **Alanya**'da idi. Biz oraya varmadan önce **Çaşnigir Mübarizeddin Çavlı** durumu Sultan'a arz etmişti. Sultan'ın tembihi üzerine ora işlerini çekip çevirmek, mühimmat ve levazımı tedarik etmek için görevlendirdiği emirler bize ve adamlarımıza (*nöker*) büyük ilgi gösterdiler. Her gün gezintiden (*seyran*) sonra ve divana oturmadan önce bizi görmeye geliyorlar, gönlümüzü hoş etmek için gayret gösteriyorlar ve peş peşe kıymetli hediyeler sunuyorlardı.

Baharın yüzü görünüp, bülbüller gül bahçelerinde ötmeye, menekşeler dağların eteğinde açmaya başlayınca Sultan, **Alanya**'dan **Kayseri**'ye geldi. Bizi yanına çağırarak büyük bir saygı gösterdi. Kendisine sunduğum *yarlıgı* öptükten sonra ayağa kalktı ve onu bizzat okudu. Tahttan inince yalnız olarak odasına çekildi. Beni, adamlarımdam (*nöker*) ayrı olarak yanına çağırıldı. Mübarek dilinden kulağıma gelen ilk sözü şuydu: "Allah'a şükürler olsun ki, o seçkin kulu olan senin gibi bir Müslümanı bize elçi olarak gönderdi. Allah'ın aziz kıldığı kimse olan sen, bizi aziz kıldın" dedikten sonra "Sana soracağım şeye dindarlık icabı, yalansız, dolansız ve açık olarak cevap ver ve hiçbir şeyi benden saklama" deyince "Bildığım her şeyi İslam padişahının huzurunda ilan ederim" dedim. "Onunla dost olursam ülkeme göz diker mi?" şeklinde sor-

duğu soruya "Allah korusun! Onun o kadar ülkesi var ki, her yıl huzuruna oralarından elçiler gelir. Elbiseler hazinelerinde çürüyor. [456] Atları sürülerde ve ahırlarda yaşıyor. O kadar altını var ki, yer altında telef oluyor. Yalnız buna rağmen uzaktan da olsa ona bir hediye götürmek, ona karşı içi dışı bir tutmak gerekir" dedim. Bu sözlerim Sultan'ın hoşuna gitti. Onunla dost olmayı (ili) kabul etti. Fermanı üzerine hediyeler, armağanlar ve **Rum**'a özel şeyler hazırladılar. Fakat ansızın o, 3 Şevval 634 (1 Haziran, 1237) tarihinde Hakkın rahmetine kavuştu. Yerine saltanat tahtına oturan oğlu **Gıyaseddin Keyhüsrev**, emirlerinden bazılarını bana ve adamlarıma gönderek, "Babam sana 'birader' diye hitap ederdi. Ben, 'baba' diyeceğim. Ben de babam kutlu sultanın yaptığı gibi sana bağlılık ve kulluk yolunu tutacağım" haberini ulaştırmamı isteyerek, Sultan **Alaaddin**'in hazırlattığı peşkeşleri **Her-i Mısır-i Malatya-vi**'nin oğlu adıyla tanınmış olan **Fahreddin**'le birlikte yola çıkardı.

Horasan vilayetine varınca gelişimizi öğrenen **Mülhidler**⁽⁸⁶⁹⁾, kalabalık bir grupla yolumuzu kestiler ve bizi **Girdkuh**'a⁽⁸⁷⁰⁾ götürdüler. Üç ay on gün süreyle oranın kalesinde hapis kaldık. Durumumuz Moğol sarayına bildirilince **Cormagon Noyan**'ı o işe görevlendirdiler. O da bizi onların elinden kurtardı.

(Kaan)'ın huzuruna varınca Sultan **Alaaddin** -Allah delilini aydınlat-sın- tarafından iyi karşılandığımızı, onun dostluğu kabul ettiğini ve kendisine hediyeler gönderdiğini söyledikten sonra vefatını da haber verdim. O zaman üç defa, "Kıran, kıran, kıran!" (Yazık, yazık, yazık) dedi. Sultan **Alaaddin**'in bağlılık dileği hoşuna gitti. Ondan sonra tekrar **Rum** tarafına gitmem ve *baskak*⁽⁸⁷¹⁾ olmam hükmolundu.

Irak'a vardığım zaman **Baycu Noyan, Kösedag**'da Sultan **Gıyaseddin**'in ordusuyla karşılaşmış ve onu mağlup etmişti. Daha önce anlattığımız durumlar da tamamen değişmişti. "Allah dilediğini yapar."⁽⁸⁷²⁾ "Allah dilediği hükmü verir"⁽⁸⁷³⁾ "Allah kullarına karşı hiç de zalim değildir."⁽⁸⁷⁴⁾ "Alemlerin Rabbine Hamdolsun!"

(869) Yani İsmaililer.

(870) İran'ın kuzeyinde Mazenderan bölgesinde vaktiyle İsmaililerin yerleştiği sarp dağ.

(871) Her mıntıka veya şehirde o mıntıkanın şer'i işleri müstasna olarak diğer bütün muamelatı Cengiz Han yasası gereğince tetkik ve kontrol etmek üzere "baskak" veya "başkak" ismiyle bir memur bulunurdu. (Medhal, s.258 vd.)

(872) Kur'an-ı Kerim, 14/27

(873) Kur'an-ı Kerim, 5/1

(874) Kur'an-ı Kerim, 22/10

**90 - [457] MERHUM SULTAN ALAADDİN
KEYKUBAD'IN -ALLAH DELİLİNİ AYDINLATSIN-
VEFATI**

Yüce Allah, "Bilin ki, dünya hayatı oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibarettir. Bu, yağmurun bitirdiği, ekicilerin de hoşuna giden bir bitkiye benzer; sonra kurur, sapsarı olduğu görülür, sonra çerçöp olur. Ahirette çetin azab da vardır. Allah'ın hoşnutluğu ve bağışlaması da vardır; dünya hayatı ise sadece aldatıcı bir geçinmedir"⁽⁸⁷⁵⁾ buyurmuştur. Allah'ın selamı üzerine olsun, Peygamber de, "Dünyadan sakın! Çünkü o Harut ve Marut'tan daha büyüleyicidir "buyurmuş, başka bir sözünde de "Ebedi dünyaya inanan bir kişinin bu dünya için çalışması ne kadar garip!" demiştir. "Dünya insanların ahirete geçmeleri için kurulmuş bir köprüdür. Ondan geçin ama onda kalmayın" sözü de İsa aleyhisselam'a aittir. Bu konuda **Ali'nin -Allah ondan razı olsun-** de, "Dünya bir leştir. Onu isteyen köpeklerin boğuşmalarına sabır göstereyin" sözü vardır. **Kabus b. Veşm-gir**⁽⁸⁷⁶⁾ -Allah rahmet eylesin- şöyle diyor: "Dünya bir ağaçtır, meyvesi felakettir. O bir yumurtadır, içinde garip şeyler saklar. Başı serap gibi bir umut, sonu ise topraktan bir elbisedir. Günleri ve geceleri belaların bineleri, ölümlerin de anneleridir. Onlar yenilendikçe vücutlar eskir. Gidip geldikçe canlar yok olur. Zamanın öyle bir hastalığı vardır ki, onun ne ilacı, ne vefası, ne de kimseden çekinmesi vardır. O, organları birleştirir ve ayırır. Bir zamanlar koruduğunu çaresizlik içinde bırakır. Kendi büyüttüğü çocuğunu öldürür. Özelliği, sevgi ocağından yokluğun karanlık diyarına insan taşımaktır. İnsanlar gaflet uykusunda ve cehaletin karanlığında iken o, hayatın lezzetini, ölümün burukluğuyla değiştirir. İnsanlar sanırlar ki, bu dünyadaki kalışları sürekli bir kalıştır. Halbuki oradan göç etmeleri her an başlarına gelebilecek bir iştir. Onlar, durmadan göç halinde olduklarını, gece ve gündüzün omuzlarında yürüdüklerini bilmiyorlar."

Şiir:

"Ey iki gözünü ders almak için açmış olan! (Bu dünyada) bazen sevinçli olursun, bazen hüzünlü

(875) Kur'an-ı Kerim, 57/20

(876) Bak.not.211

Hayret! Bu hızla dönene felek, böyle dert ve kederle dolu bir kalp sahibiyse niye uğraşır!

Padişah da olsa, sıradan kişi de olsa, doğan herkes sonunda ölecektir.

[458] *Hem topraktanız, hem de topraktan doğduk. Zavallı oluşumuzdan kalbimizi toprağa bağladık.*

Şunu bil ki, şu üç beş günlük dünyada hazine için dert ve zahmet çeken kimse,

Dünyada bir süre soğuk sulu şerbet içerse de buna değmez. O halde niçin onun için dert çekiyorsun?

Çünkü şanslı gün, hiç kimse için sürekli değildir. Hazine, padişahlık tacı ve taht da.

Kubad'ın yaşı elli oldu. Mutsuzluğu ancak son gününde ölüm yüzünden tattı.

O öldü ve ruhu dünyadan ayrıldı. Bütün acısı ve sevinci de onunla kayboldu."

Sultan **Alaaddin Keykubad**'ın büyüklük ve kudret güneşi, padişahlık ve mutluluk yıldızı sıradan düzeyini geçip mükemmellik derecesine ulaşınca **Harezmi**, **Şam** ve **Kıfçak** yöneticileri ve dünyanın boyun eğmeyen kimseleri, başlarını kulluk çizgisine, ayaklarını onun saltanatının ulu dergahının ve yüce bargahının itaat halkasına koydular. **Frenk** beldelelerinden ve **Magrib** diyarlarından ikbal ve saadet gibi gelerek onun gökler yüksekliğindeki huzuruna yöneldiler. Emirü'l-Müminin **El-Mustansır Billah**⁽⁸⁷⁷⁾ -Allah rahmet eylesin- ile amcaları meliklerin hüküme ve görüşüne uyarak yönetimde ortaklık etti. Halife onu 'Sultan-ı a'zam'⁽⁸⁷⁸⁾, 'Kasım-ı muazzam'⁽⁸⁷⁹⁾, Zillullah fi'l-a'lem'⁽⁸⁸⁰⁾ sıfatlarıyla anı. İslam ülkelerinin çoğunda hutbe ve sikke onun kutlu lakaplarının ışığıyla süslendi. Heybetinin korkusu ve dehşeti, siyasetinin etkili oluşu, sultanların hatırına ve her ülkenin melikinin kalbine girip yerleşti.

O sırada Melik **Kamil**'e karşı mübarek hatırına yerleşmiş olan kırıklık tozu yüzünden **Şam** ülkesine saldırmak için memleket askerleri-

(877) II. el-Mustansır: Abbasi Halifesi (623-640/1226-1242)

(878) Büyük sultan.

(879) Muazzam başlılarda bulunan.

(880) Alemde Allah'ın gölgesi.

nin seçkinlerini Darü'l- feth **Kayseri'**de topladı. Huzurunun yakınlarından olan ve Hakkın rahmetine kavuşan Şarabsalar **Fahreddin Ayaz'**dan boşalan **Sivas** işlerinin çekilip çevrilmesini ve oranın korunmasını **Kır Han'**a verdi. **Erzincan** padişahlığı, eskiden olduğu gibi Melik **Giyaseddin'**in üzerinde kaldı. Çaşnigir **Şemseddin Altun-aba'**yı onun devletinin atabegliğine ve hizmetinin melikü'l-ümeralığına [459] tayin etti. Veliathlığı ve **Rum** saltanatını Melik **İzzeddin Kılıçarslan'**a bıraktı. Herkesi onun bütün emirlerine ve yasaklarına uymakla görevli kıldı. Herkes de ister istemez onun emirlerine uyma ve ona karşı vefalı olma yolunu tuttu. Onun taraftarı ve hizmetkarı olmak için ağır ve bozulması mümkün olmayan yeminler etti.

Sıradan ve seçkin kişiler bu karara uymuşken ve bu durumu hazmetmişlerken Sultan, **Şam** ülkesini ele geçirme işine koyuldu. 634 yılının Şevval ayının (Mayıs 1237) hilali, doğu ufkunun köşesinden görününce **Meşhed** meydanında bulunan sahaya o kadar **Rumlu, Uclu, Gürcü, Frenk, Rus, Kıfçak** toplandı ki, o topluluğun önünü sonunu görmek imkansız oldu. Onlardan bazıları da kılıcın kabzası, bayrağın mahiçesi gibi altın ve çelikle süslenmiş olarak bayram yerinde toplandılar. Herbiri Hazreti Sultan'ın huzurunda bir hüner göstermeye başladı. Saha alanı, büyüklerin ve ileri gelenlerin dışındakilerden boşaltılınca Sultan, padişahlara mahsus murassa eyerli, başlığı ve gemi mücevherlerle süslü olan bir mutluluk ve neşe altına bindi. Keyyani⁽⁸⁸¹⁾ tacını başına koydu. Keyhüsrevi⁽⁸⁸²⁾ kemeri beline taktı. Mücevherlerle süslü elbisesini sırtına geçirdi. Elinde Hatti mızrak olduğu halde sahaya çıktı. Onun karşısına çıkan Emir **Celaleddin Karatayi'**yi -Allah rahmet eylesin- atından düşürmek için bir hamle yaptı. Fakat Emir **Celaleddin** kalkanını (*bala-tekîn*) kullanarak ona fırsat vermedi. Birkaç defa bu oyunu oynadılar. Ondan sonra da benzeri hiçbir padişapta görülmeyen üç başlı bir otağa (*sera-perde*) gittiler. Bayram namazını kıldıktan sonra bir sofraya hazırladılar. Öyle bir sofraya ki, göklerin sofraya sorumlusu Mikail, onun çeşidi karşısında şaşkınlıktan dilini yutuyor, cennetin sakinleri, yiyeceklerinin lezzetinden hayat suyunun lezzetini unutup, onda kalkan güzel kokulardan hayat suyu utancından kendisini karanlığa atıyor, ay ve güneş küreleri, [460] yemeklerin lezzetinden ve güzel kokularından hizmetçilik yapıyor, Koç Burcu, orada pişen koçların yerinde ol-

(881) Şehname'de anlatılan Efsanevi İnan hanedanı.

(882) Keyhüsrev'e (bak.not.111) ait.

mak istiyor, mavi göğün balığı (*Balık Burcu*), orada kızaran balıkları kiskanmaktan her an başını bulutların arasına gömüyordu. Sofradaki altın ve gümüş tabakların zerafetini çekemeyen Pervin yıldızının⁽⁸⁸³⁾ yüzünde değişiklikler meydana geliyordu. Feleğin yıldızlarının, aşçının (*matbah-salar*) yaptığı kızartmalardan ağızlarının suyu akıyordu. Mavi göğün Nesrini⁽⁸⁸⁴⁾ sofrada pişen boğa uyluklarını yemek için bu toprak dünyaya saldırıyordu.

Emirler ve etraf melikleri, "Ey peygamberler! Temiz şeylerden yeyin"⁽⁸⁸⁵⁾ fermanına uyarak ellerini yemeklere uzattılar. O sırada göklerin sırlarını haber veren (*hatef-i asumani*), orada bulunanların akıl kulaklarına durmadan, "Rabbimizin verdiği rızıktan yeyin ve O'na şükredin"⁽⁸⁸⁶⁾ sesini ulaştırdı. Ağızları yemekten tad almaz olunca "Yemeği yeyince dağın"⁽⁸⁸⁷⁾ emrine uydular.

3 Şevval (1 Haziran 1237) günü Sultan, **Kayseri**'de bulunan bütün etraf ülkeleri elçilerinin şehinşahlık meclisinde hazır olmalarını buyurunca⁽⁸⁸⁸⁾ **Şam, Fars, Kirman, Yemen, Taif, Rus, Bulgar, Rum** ve **Frenk** elçileriyle devletin emirleri ve serverleri, hazretin büyükleri ve ileri gelenleri, cennet sakinleri gibi Sultan'ın cihanı aydınlatan bezminde bir araya geldiler. Akşam yemeğini yedikten sonra cennetin ibriklerinin ve testilerinin güzelliği ve zerafeti karşısında şaşırıp kalacağı, Süreyya yıldızının⁽⁸⁸⁹⁾ sürahilerinin parlaklığı karşısında sönük duracağı eğlence aletlerini ve iştret araçlarını hazır ettiler. Sakilerin, ellerinde kalpleri kanla dolu kadehler olduğu halde edeplerini kaybetmeden mecliste bulunanlara hizmet şartlarını yerine getirmek için el pençe divan durduğu; nağmelerin güzelliğinden, saz tellerinden çıkan sesin hoşluğundan ve sanatlarının üstünlüğünden sert taşların zerre gibi dağılıp [461] havada dans ettiği; usta çalgıcıların döktürdükleri seslerden can bülbüllerinin ötmeye, gökteki yıldızların duydukları hazdan coşmaya başladığı; gazel okuyucularının okuyuş tarzından diğer gazel okuyucuların **Hicaz** yolunu tuttukları; sahalarında dünyanın seçkinlerinden ve zamanın ileri gelenlerinden olan şarkıcıların **Muhammed** (A.S.) ahlaklı ve **Mahmud**⁽⁸⁹⁰⁾

(883) Bak.not. 591

(884) Bak.not. 179

(885) Kur'an-ı Kerim. 23/51

(886) Kur'an-ı Kerim. 34/15

(887) Kur'an-ı Kerim. 33/53

(888) Metnin bu cümle yok.

(889) Bak.not. 591

(890) Bak.not. 270

tarikatli Sultan'ın huzurunda sıra oldukları bir meclis düzenlediler. Zöhre yüzlü şarabdarlar, küçük badem gözleri, gül kokusu veren ağızları, selvi boyları ve endamlarıyla her türlü mücevher ve her çeşit mezeyle dolu murassa kadehleri ve işlemeli tabakları herkesin önüne koydular. Ayn, güzelliklerini kıskanmaktan kendini gizlediği, Müşteri'nin⁽⁸⁹¹⁾ kokularının ateşinden yanıp tutuştuğu altın külahlı ve gümüş bilekli saktiller, erguvan renkli şarabı, barbudi ve hüsrevani şarkıyı dinleyenlere sundular. Saf şarap için "Yarasın, yarasın!" diye bağırانların sesi yedi göğün kubbelerini tuttu. Çalgı sesi havada, şimşegin sesini geride bıraktı. İçi hava dolu olan ney, **Şiir** (Arapça):

"Zevklerden, nimetlerden payınızı alın. Çünkü sonuna kadar uzayan her şey kısılacaktır.

Bugünün sevincini yarına bırakmayın. Nice yarınlar vardır ki, ne getireceği bilinmez."

şarkısını orada bulunanların kulağına ulaştırdı. Fakat çok geçmeden bir ala karganın berbat sesiyle okuduğu, **Şiir** (Arapça):

"Gözlerimiz nice topluluklar gördü ki, hepsi de berrak suya şarap karıştırdılar.

Ertesi gün kaybolup gittiler. İşte zaman böyledir: Bir gün bir halde bulunur, yarın bir halde."

şeklindeki ölüm haberini duyuruyor, tar'ların sesi arasında ötüşü sürüyor, padişahın cihanı aydınlatan meclisinde hazır bulunanların kulağına ulaştırıyordu.

Ansızın **Çaşnigir Nasireddin Ali**, kızarmış bir tavuğu sıcak olarak meclise getirdi. Sultan'ın önüne götürerek sofranın başına dizüstü çöktü. Bıçakla tavuğu parçalayarak Sultan'ın önüne koydu. Sultan [462] ondan birkaç lokma yedi. Bir süre sonra insanların geçimini temin etmeye vesile olan mübarek mizacında büyük bir değişiklik meydana geldi. Mecliste bulunanlar şaşkınlık halinde dağıldılar. Sultan'ın cömert zatını sıkıntı istila etti. Ata binerek **Keykubadiye** sarayına gitti. Orda çokça kustu. Zaman geçtikçe rahatsızlığı ve sıkıntısı arttı. Acı her yanını sardı. O zaman **Celeddin Karatayi**'ye, "Benim işim bitti. İyileşmeden

(891) Bak.not. 96

ümidi kestim. **Kemaleddin Kamyar**'ı çağır da ülkenin ve Yüce Allah'ın bize emanet ettiği halkın selametine olabilecek vasiyetlerimi ona söyleyeyim" deyince **Celaleddin**, hassa kölelerini (*gulaman-i has*) onu çağır-maya gönderdi. **Kemaleddin Kamyar** yatsı namazı sırasında huzura geldi. O sırada Sultan'ın konuşma yeteneğinde arıza belirmiş, dili dön-mekten ve konuşmaktan tutulmuştu. Her ne kadar ima ve işaret yoluyla bir şeyler anlatmak istediye de Emir **Kemaleddin** onu anlayamadı, alelacele evine döndü. Gece yarısı olunca Sultan **Keykubadiye** kasrından cennetin mutluluk sarayına hareket etti. Bu fani dünyadan ebedi aleme vardı. İki gün sonra pak cesedini, mübarek varlığını ve şerefli bedenini tabuta koyup devenin sırtında başkent **Konya**'ya götürdüler. Padişahlar türbesinde (*kümbed-seray-i şahan*)atalarının ve dedelerinin yanında toprağa verdiler.

Onun ayrılığında şimşegin ciğeri kebab oldu. Bulutun gözü yaşla doldu. İslamın beli büküldü, dinin ve devletin damarı kesildi. Dönen felek şaşkınlık içine düştü. Ayın ve güneşin gözü yaşardı. Memleket ocağının kalbi üzüntüyle doldu. Gök matem elbisesi giydi. O günden sonra padişahlık düzeninin dizgini, ülke ve memleket işlerinin idaresi gerileyip bozulmaya başladı. Zamanın garipliklerinden, günlerin ve gecelerin acıplıklarından biri de her zaman **Rum** ülkesini ele geçirme sevdası beyinlerinde yuva yapmış olan Melik **Kamil** ile Melik **Eşref**'in o günlerde Yüce Allah'ın davetine uymuş olmalarıydı.

O zamandan sonra **Rum** ve **Şam** ülkelerinin durumuna karışıklık [463] düzensizlik, istikrarsızlık, belirsizlik ve sıkıntı hakim oldu. O günden bu güne kadar, gariplerin yuvası, zayıfların sığınağı, sanatkarların barınağı ve dünya yiğitlerinin yatağı olan **Rum** güzellik diyarında ve bu ülkelerin rahat sarayında zamanın kursağına tatlı bir şerbet dökülmedi. Herkesin kalbinden ve canından yüzbinlerce kan nehri aktı. **Şiir**:

"Uluğ Keykubad'ın ölüm gününden sonra kimse mutluluğu aklına getirmedi.

Bütün işler daha kötüye gitti, halkın ve askerinin durumu bozuldu.

O padişah tahttan ayrıldığından beri bütün gönül hoşluğu yokluk diyarını boyladı.

Ülkenin düzeni alt üst oldu. Düşmanların kalbi o durumdan sevinçle doldu.

Taraz⁽⁸⁹²⁾ büyüklere ve Hıcaz meliklerine, onun matemtiyle erimeye başladılar.

Onların aylar ve yıllar boyu söyledikleri şuydu: Heyhat, yazık, vah, tuf.

Onun ölümünden Cebrail'in ruhu gamlandı. Gökten yere seslenmeye başladı:

Şiir (Arapça):

"Bu ölüm ne kadar da kötü! O, onun yüksek duvarları olan sağlam sarayına nasıl da girdi?"

O, gitti o güçlü padişaha uğradı. O dediğini yaptıran padişahu bu dünyadan ayırdı.

Ölümde şaşılacak bir şey olmamasına rağmen ben yine de onun ölümüne şaşırırım.

Ömrüme and olsun ki, ölüm ona düşmanlarına saldırırken ve onları bozguna uğratarken gelmiştir.

Düşüncesi her zaman, sarp ve sağlam kalelerin alınışında başarılı olmuş o padişah da

Aslan gibi cesareti ve kötülükleri yenen engin gücüyle ölüme yenik düştü."

"Allah, benzeri olmayan bu sultana, eşi olmayan bu melik'e rahmet eylesin. Bizi ahiret gününe hazırlıklı olanlardan kılın. Allah'ın hükmü, çok sayıda insanı bir yerde toplayıp cesetleriyle çölleri doldurmaya yeter. Orda herkes eşittir. Sonraki öncesine uyar. Her durumda Allah'a hamd, Muhammed'e ve onun hayırlı ailesine selam olsun!"

(892) Doğu Türkistan'da Fergana yakınlarında ikliminin sertliği ve kadınlarının güzelliğiyle ünlü bir şehir.